22.2.74

S. 621.3

VERHANDELINGEN,

UITGEGEEVEN DOOR DE

HOLLANDSCHE MAATSCHAPPYE

DER

WEETENSCHAPPEN,

TE

HAARLEM.

XXII. DEEL.

VERHANDELINGEN,

UITGEGEVEN DOOR DE

HOLLANDSCHE

MAATSCHAPPYE

DER

WETENSCHAPPEN,

TE

HAARLEM.

ZEVENDE DEEL.

TWEE EN TWINTIGSTE DEEL.

BRITISH MUSEUM
NATURAL

VERHANDELINGEN,

UITGEGEEVEN DOOR DE

HOLLANDSCHE MAATSCHAPPYE

DER

WEETENSCHAPPEN,

TE

HAARLEM.

XXII. DEEL.

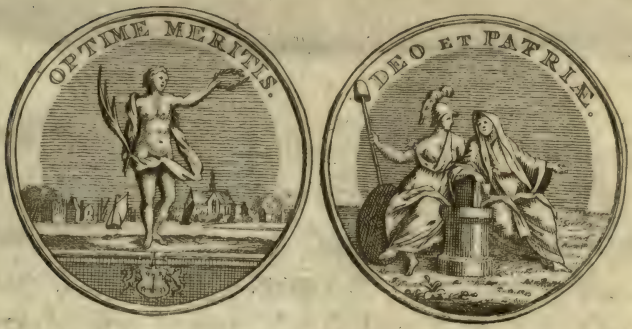

TE HAARLEM,

BY J. VAN WALRÉ,

Drukker van de Hollandſche Maatſchappye der Weetenſchappen, 1786.

Met Privilegie der Edele Groot Mogende Heeren Staaten van Holland en West-Vriesland.

VOORBERICHT

VAN DE

HOLLANDSCHE MAATSCHAPPYE

DER

WEETENSCHAPPEN,

OPGERICHT TE HAARLEM.

De Maatschappy heeft goedgevonden, om, tot een Vervolg van haar Bericht nopens haaren toestand, aan het Algemeen medetedeelen, dat Zy sedert den 22. October 1784. het ongeluk gehad heeft, van eenigen haarer waardige *Directeuren* en *Leden*, tot haare innige smerte, door den dood te verliezen.

Dus ontvielen haar de Heeren DIRECTEUREN:

Mr. IMAN WILLEM FALCK, *Gouverneur van Ceylon*, in den ouderdom van ruim 48 Jaaren op den 6. February 1785. te *Columbo* overleeden; — als meede

Mr. H. H. VAN DEN HEUVEL, *Secretaris van Staat van de Provintie Utrecht*, oud ruim 54 Jaaren, op den 25. October laatstleeden geſtorven.

En van de Heeren LEDEN is haar door den dood ontrukt:

PAULUS FRISI, *Profeſſor te Milaan*, den 22. November 1784.

J. F. MARTFELDT, *Collonel van de Artillery ten dienſte van deezen Staat.*

LUDOVICUS CASPARUS VALCKENAAR, *Profeſſor te Leyden*, den 14. Maart 1785. oud byna 70 Jaaren.

A. YPEY, *Profeſſor te Franequer*, op den 14. July 1785. oud ruim 71 Jaaren.

CHARLES CHAIS, *Emeritus Predikant der Walſche Gemeente in 's Hage*, oud 85 Jaaren, den 8. November laatstleeden. En

MAXI-

MAXIMILIAAN JACOB DE MAN, *Medic. Doctor, Archiater der Stad en des Quartiers van Nymeegen*, oud 54 Jaaren en zes maanden, den 12. Novemb. van dit Jaar.

Op den 23. Mey van dit zelfde jaar 1785. zyn daar tegen door de Groote Vergaderinge deezer Maatſchappye benoemd tot DIRECTEUREN, de Heeren

Mr. W. VAN HOOGENDORP, *Raad en Schepen der Stad Rotterdam, enz. enz.*

JOHAN GERARD VAN ANGELBEEK, *Raad extraordinair van Nederlandſch Indiën enz. enz. op Ceylon.*

En tot LEDEN, de Heeren

M. DUFAY, *Membre de la Société Royale des Sciences de Montpellier te Orleans.*

JOSEPH MANDRILLON, *Membre des Academies de Bourg en Breſſe & de Philadelphie, en Koopman te Amſterdam.*

Ook is op den zelfden 23. Mey van dit jaar 1785. beſlooten om uittegeeven het volgende *Programma:*

, Op den 23. Mey van dit Jaar 1785. is door de
, Hollandsche Maatschappye der Weetenschap-
, pen, opgericht binnen deeze Stad Haarlem, in derzel-
, ver *Jaarlykſche Groote Vergaderinge*, beſlooten het
, volgende aan het Algemeen medetedeelen:

, I. Met opzicht tot de ANTWOORDEN op haare
, VRAAGEN, —— en byzonder met betrekkinge op
, haare Vraage,

, *A.*) In den Jaare 1779. opgegeeven, om te be-
, antwoorden vóór den 1. January 1785. luidende aldus:
, —— *Naademaal een zuivere Dampkring van zoo groot*
, *belang is voor de gezondheid der Ingezetenen, en de-*
, *zelve by het ſtaande ofte te langzaam afloopende Wa-*
, *ter in de Rivier, (die dagelyks in den omtrek van*
, Batavia *met veele duizende ponden Vuiligheeden aange-*
, *vuld wordt) onmogelyk kan verkreegen worden;* ——
, *Welk is het beste Middel, om eene ſterkere ſchuuring*
, *en afvoering deezer vuile ſtoffen te verkrygen en te on-*
, *derhouden, en aan Batavia een zuiverer en gezonder*
, *lucht te bezorgen?* Is geoordeeld, dat dezelve zoo
, onvoldoende is beantwoord, dat men den Schryver daar
, van de Prœmie niet heeft kunnen toekennen, maar word
, dezelve Vraag *op nieuw* voorgeſteld, om te beantwoor-
, den vóór *primo* November 1789.

, *B.*) De

, *B.*) De Vraag: *Hoe verre kan men thans de Natuurlyke Historie des Dampkrings van ons Vaderland, uit de* Meteorologiſche *Waarneemingen, op* Zwaanenburg *genomen, vergeleeken met die van andere plaatſen, opmaaken* ? —— Men bedoelt byzonderlyk, dat men hier uit aantoone: 1. Welken de doorgaande, of meest gewoone gevolgen van het Weder zyn, die men naa het vermeerderen of verminderen van de zwaarte of dichtheid van den Dampkring, dat is, naa het ryzen of daalen van den Barometer, als mede na de veranderingen van Warmte en Koude, en van de kracht en ſtreek der Winden, op verſchillende tyden van het Jaar en Plaatſen, waarneemt? 2. Of de verandering van Wind en Weder hier te Lande ook somtyds eenen zekeren loop houde? 3. Welken invloed de verſchillende ſtand der Maane op dezelven hebbe? 4. Of 'er aan de verſchillende ſtanden der Planeeten ook eenige invloed op den Dampkring zy toe te ſchryven? 5. Welke overeenſtemming 'er is tuſſchen de verſchillende afwykingen van de Compasnaalden en de Weersveranderingen? 6. Welke Regelen 'er uit deeze Waarneemingen kunnen worden afgeleid, volgens welken men, in ſommige gevallen, eene aanſtaande verandering van Wind en Weder met waarſchynlykheid kan vooruit zien? —— Men zag hier ook gaarne bygevoegd: of 'er, behalven deezen, ook eenige andere Voorteekenen voor aanſtaande Weersveranderingen in ons Vaderland waargenomen worden? zo ja: welken? —— In het Jaar 1778. voorgeſteld, om te beantwoorden vóór *primo* January 1781. —— Is beſlooten in de Vergaderinge van 1781. de gemelde Vraag nog eens op te geeven, om ze te beantwoorden vóór *primo* January 1785. onder aanbod van eene *dubbelde Goude Medaille* aan den Schryver, die ze volledig beantwoordt.

, Hier op is wel geantwoord, doch *onvoldoende*, zoo , dat men niet heeft kunnen den Eerprys uitdeelen. —— , Dan, overmits deeze Vraag in het Jaar 1778. voor de , *eerſte* reize, en in het Jaar 1781. voor de *tweedemaal* , is voorgeſteld, en tothiertoe gééne voldoende Antwoor- , den daarop zyn ingeleverd, —— en de Maatſchappy , toch gaarne zou zien, dat dezelve eens wél beantwoord , wierd; —— zoo is beſlooten, om de beantwoording , van deeze Vraag open te ſtellen zonder bepaalinge van , tyd, zoo en in diervoege, dat het den geenen, die , goedvindt om dezelve te beantwoorden, *ten allen tyde* , zal vryſtaan, om aan den *Secretaris* van deeze Maat- , ſchappye te zenden zyn Antwoord, en dat dan daar- , over op de eerst daaraan volgende Groote Vergaderinge , zal worden beſlist, indien hetzelve Antwoord vóór den , 1. November, en dus tydig genoeg, om behoorelyk , geëxamineerd te worden, zal zyn ingekoomen, en in- , geval het voor voldoende gekeurd word, als dan aan , hem de uitgeloofde *dubbelde Goude Medaille* zal wor- , den uitgeleverd; —— maar, onverhoopt, niet vol- , doende, zal het wederom insgelyks vryſtaan aan wie , zulks verkiest, om na voornoemden Prys te dingen, , tot zoo lang, dat dezelve behaald zy.

, C.) De Vraag: —— *Welken zyn de Onderwer-* , *pen, betreffende de* NATUURLYKE HISTORIE ONZES , VADERLANDS, *waar van men met gegronde reden te* , *verwachten hebbe, dat eene verdere naaſpooring ten* , *nutte van het Vaderland verſtrekken zal?* —— In het , Jaar 1780. voor de *eerſte*, en in het Jaar 1782. voor , de *tweede* reize opgegeeven, om te beantwoorden vóór , het begin van het Jaar 1785. met byvoeginge: *dat de* , *Maatſchappy niet enkel verlangt een lyst van Onder-* , *werpen, dewelken met vrucht zouden kunnen naage-* , *ſpoord worden; maar tevens eene aanwyzing van de*

, *Re-*

, *Redenen, waarom men van derzelver Onderzoek zich voordeel voor het Vaderland hebbe te belooven?* —— Is beantwoord, maar niet zoo, dat de Maatſchappy vryheid heeft gevonden, om daarop den Eerprys uitte- geeven; —— maar uit byzondere overweeging van het belang, dat de Maatſchappy ſtelt in deeze Vraag wél beantwoord te zien, is beſlooten, dezelve op nieuws ter beantwoordinge vóór *primo* November 1787. voor- teſtellen.

, *D.*) Op de Vraag, opgegeeven den 21. Mey 1782. luidende: —— *Schoon men thans in de Lucht- kennis zeer verre gevorderd is, heeft men echter tot nu toe omtrent de verdikte Lucht ſlechts weinige Proe- ven genomen. Waarſchynlyk is dit aan de onvolmaakt- heid van den daar toe noodigen toeſtel toeteſchryven; waarom de Maatſchappy thans vraagt:* 1. Op te geeven den besten toeſtel, om op de gemaklykſte en zekerſte wyze proefneemingen omtrent de verdikte lucht te kunnen in 't werk ſtellen. 2. Met den besten toeſtel de werking der verdikte Lucht, in verſchillende geval- len, naa te gaan; en inzonderheid het Dierlyke leven, den groei der Planten, en het branden in lucht van verſchillende digtheid te beproeven. *En* 3. aantewy- zen, welke gevolgen of nieuwe leeringen hieruit kun- nen afgeleid worden? —— Is géén Antwoord inge- koomen, en word daarom deeze Vraag wederom voor- geſteld, om te beantwoorden vóór *primo* November 1787.

, *E.*) En, offchoon met het begin van 't Jaar 1783 den tyd was verſtreeken, dewelke geſteld was tot het beantwoorden der voormaals door de Maatſchappye op- gegeevene Vraage, nopens het *verklaaren der Onge- lykheeden der Satelliten van Jupiter*, enz.; en die

, Vraag

, Vraag niet verder was opgegeeven, om dat men aan
, de behoorlyke beantwoordinge daarvan om redenen be-
, gon te wanhoopen, heeft zy gaarne willen aanneemen
, zeker *Antwoord*, op dezelve Vraag haar toegezonden,
, onder de Zinſpreuke: *Extremos quævis circumrotat orbes.* HALLEY. —— Dan zy oordeelt, dat de Schry-
, ver dier Verhandeling weinig of niets gevoegd heeft by
, het geene reeds te vooren door de beroemde Heeren
, BAILLY, DE LA GRANGE en FRISI omtrent dit
, Onderwerp gedaan was, —— en dat hy aan het voor-
, naame oogmerk der Vraag, om namentlyk de *Theorie*
, aan de *Waarneemingen* te toetſen, en daardoor de ge-
, grondheid zyner *Theorie*, boven die der gemelde Hee-
, ren aan te toonen, in het geheel niet voldaan heeft:
, Zy heeft derhalven die Verhandeling de *dubbelde Me-*
, *daille* niet waardig kunnen oordeelen, maar beſlooten,
, uit aanmerkinge der andere wezenlyke verdienſten van
, dat Stuk, den Schryver van het zelve met de *enkele*
, *Medaille* te vereeren, onder herhaalde en op nieuws
, gedaane aanbieding van den *dubbelen Eerprys*, zoo hy
, door het veranderen zyner Verhandeling aan het verlan-
, gen der Maatſchappye zal hebben voldaan.

, De Maatſchappy verlangt niet zoo zeer, dat de
, Schryver zich bezig houde met de enkele *Theorie*, uit
, de *Wet der aantrekkings-kracht* afgeleid, maar veel
, meer en wel voornamentlyk, dat hy de *Theorie* op de
, *Waarneemingen* toepaſſe en met dezelven vergelyke,
, op dat men, door de meerdere of mindere overeen-
, komst met de Waarneemingen over den graad van juist-
, heid, zoo wel van zyne als van andere *Theorien*, zou-
, de kunnen oordeelen. —— Het voornaame oogmerk
, der Maatſchappye is, om, langs dien weg, van de
, *Beweegingen* der *Satelliten* van *Jupiter* zulke *Tafels*
, te verkrygen, welken naauwkeuriger zyn, dan de tot
, hier

, hier toe bekende, 't zy dan dat die Tafels volgens de
, enkele *Theorie* wierden zamengeſteld, of wel, zoo
, deeze alleen onvoldoende bevonden wierd, met behulp
, van *Empiriſche Æquatien* uit de Waarneemingen afge-
, leid. En dewyl de Waarneemingen van den *derden* en
, *vierden Trawant* onnaauwkeuriger en zeldzaamer zyn,
, dan die der twee overigen, zal de Maatſchappy zich
, vergenoegen, wanneer het geene zy verlangt, voorna-
, mentlyk maar omtrent den *eerſten* en *tweeden Trawant*,
, wier waarneeming wel den grootſten invloed heeft op
, de *Zeevaart* en *Aardrykskunde*, door den Schryver
, word volbragt. —— Zy noodigt den kundigen Schry-
, ver hiertoe uit, en het zal haar aangenaam zyn, Hem,
, onder gemelde voorwaarden, met de *dubbelde Medaille*
, te kunnen bekroonen.

, *F.*) Eindelyk het zelfde gebeurd zynde met een
, Antwoord op de Vraag van de *Droogmaakeryen in ons*
, *Vaderland*, waar van de Termyn van antwoord reeds
, met *primo* Jan. 1780. was geëxpireerd, heeft de Maat-
, ſchappy aangenomen en beoordeeld een *Antwoord*, on-
, der de Zinſpreuke: TOT HEIL VAN 'T VADERLAND; —
, maar Zy heeft den inhoud daar van zoodanig gevon-
, den, dat Zy *niet* heeft kunnen beſluiten om het zelve
, goedtekeuren, en dus het zelve met den Eerprys *niet*
, bekroond.

, II. De Vraagen, door deeze Vergaderinge vastge-
, ſteld, zyn deeze Twee:

, *a.*) Om te beantwoorden vóór *primo* November
, 1787. de Vraag: —— „ Kan men uit de Geſchie-
„ denisſen aantoonen, dat de Gemeenebesten, wanneer
„ zy den hoogſten trap van welſtand naar de geſteldheid
„ der menſchlyke Maatſchappyen van die tyden, in wel-

„ ken

„ ken zy bloeiden, bereikt hadden, immers ſcheenen
„ bereikt te hebben, telkens wederom gedaald zyn? —
„ En zo ja; moet deeze daaling aangemerkt worden als
„ een gevolg van die zelfde oorzaaken, welken hen heb-
„ ben doen bloeijen? Of zyn 'er altoos toevallige re-
„ denen bygekoomen, die dit Verval te weeg gebragt
„ hebben? — En onderſtellende het eerſte waar te
„ zyn, is zulks mede toepaſſelyk op de tegenwoordige
„ meer verlichte tyden? Zo ja, welken zyn in het al-
„ gemeen de middelen, die de naadeelige werking van
„ anderszints heilzaame oorzaaken beletten, en dus doen-
„ de den bloei en welſtand van een Gemeenebest duur-
„ zaam kunnen maaken?"

, De Maatſchappy verwacht géène *byzondere*, maar
, eene *algemeene wysgeerige beſchouwing*, toepaſſelyk
, op *alle* Gemeenebesten van den tegenwoordigen tyd:
, Zy verwacht derhalven, dat, by aldien derzelver ver-
, val geoordeeld wierd toegeſchreeven te moeten worden
, aan dezelfde oorzaaken, die hen hebben doen bloeijen,
, de moogelykheid daarvan, zoo wel uit den aart der
, zaaken, als uit de daadlyke gebeurtenisſen zal aange-
, toond worden, om vervolgens te doen blyken, door
, welken in zich zelven uitvoerlyke middelen deeze naa-
, deelige Uitwerkingen belet of voorgekoomen kunnen
, worden.

, *b.*) Uit het byzondere Fonds van wylen den Heer
, *Directeur* Nicolaas Willem Kops, om te beantwoor-
, den vóór *primo* November 1786.

, Daar het eene onbetwistbaare waarheid is,

, 1. Dat door Fabricquen in een Land meerder Inge-
, zetenen, vooral in plaatſen tot buitenlandſche Commer-
, cie ongelegen, gebezigd worden, dan door de Com-
, mercie zelve.

, 2. Dat

„ 2. Dat men door dezelve Fabricquen tot kleeding, „ als anders benoodigd, in het Land te hebben, niet „ genoodzaakt is deeze nooddruft uit andere Landen te „ haalen, waar door men moet verarmen, zoo men „ géén andere eigen Lands-Producten in de plaats kan „ leveren.

„ 3 Dat, zo men ook zoodanige Fabricquen in een „ Land had, die niet alleen dienden tot onze nooddruft, „ maar ook daarenboven om eenige door ons gefabriceer- „ de Goederen aan andere Natien te kunnen verkoopen, „ door deeze verzending buiten 's Lands, 't geld van Bui- „ tenlanders door onze Ingezetenen zoude worden ver- „ diend, en dus in ons Land koomen; zoo leert noch- „ tans de ondervinding, dat de gevoelens zeer verschil- „ lende zyn.

„ Immers sommigen oordeelen, dat eene belasting op „ de Inlandsche Consumtie van buitenlandsche Fabricq- „ Waaren van zeer veel nut zoude zyn; anderen daaren- „ tegen, dat zulk eene *Géne* geeven zoude aan de Com- „ mercie, en aan het oogmerk niet voldoen; ook zegt „ men, dat 'er buitenlandsche Fabricq-waaren zyn, die „ men in ons Land niet kan ontbeeren, en dus noodzaak- „ lyk dienden te blyven ingevoerd.

„ Voorts zyn zy, die de Fabricquen in ons Land voor- „ staan, van begrip, dat het nuttig jaa noodig zou zyn, „ sommige Fabricquen te favoriseeren en te gratificeeren, „ waar door zy in staat zouden zyn, om hunne Waa- „ ren, even zoo goed en goedkoop, dan de Buitenland- „ schen, 't zy in, 't zy buiten 's Lands, 't zy beiden, „ te kunnen leveren.

„ Zoo is de Vraag:

„ Heeft

„ Heeft de bloei en het verval onzer Fabricquen een „ noodzaaklyken invloed op den bloei en het verval van „ de Commercie en Navigatie deezer Landen? Zo ja, „ in hoe verre? —— En *hoedanige Fabricq-waaren* „ eiſcht het belang van het Algemeen, dat van buiten „ worden ingevoerd, en hoedanigen dat binnen 's Lands „ gewerkt worden, 't zy om binnen 's Lands gebruikt, „ 't zy om buiten 's Lands verzonden te worden? En „ welken zyn de beste en uitvoerelyke Middelen, om „ door zoodanige Fabricquen de Welvaart onzer Repu- „ blicq te bevorderen?"

„ III. De Vraagen, *voormaals* door deeze Maat- „ ſchappye opgegeeven, waarop het haar insgelyks zal „ aangenaam zyn Antwoorden te bekoomen, zyn de in „ 1784. voorgeſtelden:

„ A.) *Welken zyn de waarlyk onderſcheidene ſoor-* „ *ten der* LUCHTGELYKENDE VLOEISTOFFEN, aan wel- „ ken men de Naamen van *vaste Lucht*, *gedephlogis-* „ *teerde Lucht*, *ontvlambaare Lucht*, *Salpeter-lucht*, „ *zuure Lucht*, *Loog-lucht*, en anderen gegeeven heeft; „ en waarin zyn dezelven van *elkander* en van de *Lucht* „ *des Dampkrings* onderſcheiden? 2. Heeft elk deezer „ ſoorten van veerkrachtige Vloeiſtoffen zoo veel met de „ Lucht van den Dampkring gemeen, dat zy voor eene „ ſoort van *Lucht* verdient gehouden te worden? 3. Hoe „ verre kan uit de Proeven en Waarneemingen omtrent de „ genoemde Luchten, *de aart der Lucht van den Damp-* „ *kring* worden opgemaakt? —— In het Jaar 1780. „ opgegeeven voor de *eerſte*, en in het Jaar 1782. voor „ de *tweede* reize, om te beantwoorden vóór het begin „ van het Jaar 1784. —— De Maatſchappy heeft toen „ onder anderen Twee fraaije Verhandelingen ter beant- „ woordinge van dezelve ontfangen, waarvan de eene tot

„ Zin-

, Zinſpreuk had: *Quam Pulcrum eſt, in principiis & origine rerum defixiſſe oculos & nobile mentis acumen; pervolat huc ſapiens.* ANTI LUCRETIUS. En de andere: *Principibus placuiſſe viris non ultima laus eſt.*

, Beide deeze Verhandelingen is de Maatſchappy genegen te bekroonen, dan niettegenſtaande Zy de verdienſten van deeze Verhandelingen dus erkennen wil, is het haar echter voorgekoomen, dat derzelver Schryvers deeze hunne Stukken noch zeer aanmerklyk zouden kunnen voltooijen, 1.) door meer te letten op het geen door de Heeren SENEBIER, LAVOISIER, en anderen, betreklyk dit Onderwerp, is in het licht gegeeven: 2.) door zich meer op het vinden van beſlisſende Proeven en rechtſtreekſche bewyzen, ter ſtaavinge van hunne gevoelens, toeteleggen: 3.) door het beweezene van het onzekere beter te onderſcheiden.

, Waarom dan de Maatſchappy heeft goedgevonden, deeze Vraag wederom voorteſtellen, om beantwoord te worden voor *primo* November 1785. Zy verzoekt den Schryveren in de verbetering van deeze hunne Verhandelingen, zoo veel doenlyk, de kortheid te betrachten, en belooft eenen *dubbelden Gouden Eerprys* aan den geenen van hen, die het best aan de gemelde vereiſchten zal voldaan hebben.

, B.) Om te beantwoorden mede vóór *primo* November 1785:

„ Naadien de Ondervinding geleerd heeft, dat de „ BORST-WATERZUGT *in eenen gevorderden ſtaat*, door „ alle bekende Middelen ongeneeslyk is; welken zyn de „ oorzaaken van die Ziekte, en welken zyn de zekere „ *Tekenen*, waar door dezelve in haar allereerſte begin

„ kan onderkend, en van alle andere Borst-ziekten ten „ duidelykſte kan onderſcheiden worden? —— Wel„ken zyn de MIDDELEN, die deeze Ziekte kunnen „ voorkoomen? dezelve in haar eerſte begin geneezen? „ en, in eenen verre gevorderden ſtaat kunnen verzag„ten?"

, C.) De Vraag, in het Jaar 1780. voorgeſteld, , om te beantwoorden vóór *primo* January 1786: —— , Vermits men, uit gebrek van eene goede inrichting ter , opvoedinge van de Jeugd te *Batavia*, genoodzaakt is , zyne Kinderen na het Vaderland ter opvoedinge te zen, den, of, zoo men hen aldaar houd, zy alsdan door, gaans eene goede Opvoeding misſen; zoo vraagt de , Maatſchappy:

, *Welke is de beſte inrichting, om aan de Jeugd te* , Batavia *eene Opvoeding te geeven, die meest geſchikt* , *is om hun Verſtand te beſchaaven, hen in nuttige Kun*, *ſten en Weetenſchappen bedreeven te maaken, en hun* , *goede Zedelyke gevoelens in te boezemen?*

, D.) Om te beantwoorden vóór *primo* January , 1786. de Vraag, opgegeeven den 21. Mey 1783. —— „ In hoe verre kan de *Theorie* van Dr. CRAWFORD, „ omtrent het *Vuur* en *Warmte*, door Proefneemingen „ bevestigd of wederlegd worden (*)? En zo deeze „ *Theorie* door de ondervindinge geheel of gedeeltelyk „ ge-

(*) Zie *Experiments and obſervations on animal heat and the inflammation of combuſtible bodies by* A. CRAWFORD, Lond. 1779. —— *Eſſai ſur la nouvelle Theorie du Feu Elementaire, par* J. H. DE MAGELLAN, London 1780. —— *An Examination of* Dr. CRAWFORDS *Theory by* WILLIAM MORGAN, London 1781.

„ geſtaafd wordt, welk een licht geeft dezelve in de „ Vuurkunde?"

, De Maatſchappy eiſcht eene zeer duidelyke beſchry-, ving der Proefneemingen, waardoor men deeze *Theorie* , ſtaaft ofte wederlegt; en zo men tot dezelven Werktui-, gen van eene buitengewoone naauwkeurigheid gebruikt, , verlangt de Maatſchappy eene opgaave, hoe ſoortge-, lyke Werktuigen te verkrygen, ten einde zy, zulks , goedvindende, zoodanige Proefneemingen zoude kun-, nen herhaalen.

, E) Uit het *Fonds* van wylen den Heere Nico-, laas Willem Kops, de Vraag in 1783. voorgeſteld, , om te beantwoorden vóór *primo* January 1780: —— , Terwyl de *Condenſateur*, door den Heer Volta on-, langs uitgedagt (†), gelegenheid geeft, om eene zeer , geringe Electrike kracht van den Dampkring te ontdek-, ken, en men dus nu met behulp van dit Werktuig de , Electriciteit van den Dampkring, veel beter dan voor-, heen, zal kunnen waarneemen; zoo vraagt de Maat-, ſchappy:

, *Hoe behoort dit Werktuig en de overige toeſtel te , worden ingericht, om op de zekerſte en gemakkykſte , wyze de Electriciteit van den Dampkring te kunnen be-, proeven, en welke is de beſte* Electrometer, *die by , deezen toeſtel den graad van kracht kan aanwyzen; , ten einde men in ſtaat geſteld zy, om by de dagelyk-, ſche waarneemingen der Luchtsgeſteltheid, ook tevens , de dagelykſche veranderingen der Electrike kracht des , Damp-*

(†) Zie *Philoſophical Transactions, for the Year* 1782. Part. I. App. pag. VII.

, *Dampkrings*, *byzonderlyk in* Nederland, *te kunnen*
, *waarneemen*, *en dus de Natuurlyke Historie des Damp-*
, *krings van ons Vaderland verder te volmaaken.*

, F.) Ook was in 1781. voorgeſteld de Vraag, om
, te beantwoorden vóór 1783: —— *Kan men de Snel-*
, *heid der ſtroomende Wateren op allerleije Diepten, en*
, *dus ook de middelbaare Snelheid in iedere Doorſnede,*
, *door eenigen* Theoretiſchen *regel, die door de onder-*
, *vinding bevestigd is, bepaalen?* —— *of is zulks alleen*
, *mogelyk door middel van daadlyke Proeven?* —— *En*
, *welk is in dat geval het Werktuig, het geen aan de*
, *minſte gebreeken onderhevig, en door voldoende Proef-*
, *neemingen gewettigd, in alle gevallen tot het vinden*
, *der verſchillende Snelheeden gebruikt kan worden?* ——
, Welke Vraag als toen niet voldoende beantwoord zyn-
, de, is beſlooten dezelve op nieuws voorteſtellen, om
, te beantwoorden vóór het begin van het Jaar 1786.

, G.) In het Jaar 1784. opgegeeven om te beant-
, woorden vóór *primo* November 1786. uit het *Fondſ*
, van wylen den Heere N. W. Kops:

„ Hoe verre kan men uit de onlangs in 't licht gegee-
„ vene *Proefneemingen* van den Heere Senebier (*)
„ en anderen, door nieuwe beſlisſende Proeven bewy-
„ zen, in welke omſtandigheeden de Planten in haaren
„ natuurlyken ſtaat lucht uit den Dampkring inneemen;
„ van welken aart dat gedeelte der Dampkringslucht zy;
„ het geen de Planten inneemen; hoe deeze inneeming
„ of

(*) *Memoires Phyſico Chymiques & recherche ſur l' Influance de la Lumiere ſolaire, par* Jean Senebier; Geneve 1782 & 1783. 4 tomes.

„ of opſtorping der lucht geſchiede; welke verandering
„ deeze lucht in de Planten ondergaa; in welke omſtan-
„ ſtandigheden en op welke wyze de Planten dezelve we-
„ der uitgeeven; en ten welken nutte deeze in- en uit-
„ ademing voor de Planten diene?"

, II.) De Vraag, opgegeeven in 1781. om te be-
, antwoorden vóór het begin van 1787:

, *Welken zyn de beste en vaardigſte Middelen, om*
, *het gebruik der Nederduitſche Spraak onder de* Mala-
, jers, Javaanen, Cingaleezen *en* Malabaaren *intevoe-*
, *ren, en meer en meer algemeen gebruikelyk te maaken*
, *Nademaal het ontegenzeggelyk is, dat het gebruik der*
, *ſpraak eener Natie, de andere, die ze aanleert, meer*
, *aan haar verbind, haar meer genegenheid en yver voor*
, *die Natie inboezems; ze geſchikter maakt, zo het een*
, *nog onbeſchaafde Natie is, tot betere begrippen van*
, *Godsdienst, Zedekunde, Natuurkundige Naaſpeurin-*
, *gen, om beſchaafdheid van het verſtand te ontvangen,*
, *en dus bruikbaarder tot de Zeevaart, Wapenoeffening,*
, *en veele andere nuttige en noodzaakelyke Kunſten en*
, *Handwerken te worden?*

, I.) De Vraag, voorgeſteld den 21. Mey 1782.,
, om te beantwoorden vóór *primo* January 1788:

, *Door welke* Theoretiſche, *en door de ondervinding*
, *bevestigde Voorſchriften, kan men de gezondheid zul-*
, *ker Menſchen behouden, die uit dit gantſch verſchil-*
, *lend Climaat, en by een zoo weinig overeenkomſtige*
, *noodzaaklyke levenswyze met hunnen eertyds gewoonen*
, *in* Oost-Indiën *aankoomen? Welke zekere Algemee-*
, *ne Regels kan men daaromtrent geeven, en welke by-*

, zonderen, *naar den verſcheelenden uiterlyken ſtaat zulker Menſchen?*

, K) De Vraag: *Wat moet men denken van de Trap wyze Opklimminge, welke veele, zoo Oude als hedendaagſche Wysgeeren hebben geſteld plaats te hebben tuſſchen de Natuurlyke Weezens, en tot welk eene zekerheid kunnen wy geraaken omtrent het daadlyke beſtaan van die Opklimminge, en van de orde, dewelke de Natuur daarin volgt?* —— In het Jaar 1781. voor de *eerſte* reize opgegeeven, om te beantwoorden vóór den 1 January 1783. —— en toen niet voldoende beantwoord zynde, is op den 21. Mey 1783. voor de *tweede* reize voorgeſteld, om te beantwoorden vóór den 1. anuary 1789. met byvoeginge, dat de Maatſchappy op deeze Vraage géene *Overnatuurkundige* Verhandelingen verlangt, maar Antwoorden, uit de *Natuurlyke Hiſtorie* ontleend, alleen in aanmerking zal neemen.

, L) De Vraag, in 1784. voorgeſteld, om te beantwoorden vóór *primo* November 1789:

, *Welke is de tegenwoordige Genees- en Heelwyze der* Oostindische Volken, *ook der* Chineezen, *en welken zyn de Natuurlyke Voortbrengzels, die zy daartoe bezigen?*

Voorts

Voorts zyn de *Voorwaarden*, even als naar gewoonte, en by voorige Programmata dikmaals genoeg vermeld; weshalven kortheids-halven *daar toe*, die het mogt aangaan, word geweezen; met byvoeging van het geen in het *Voorbericht* voor het Een en-twintigſte Deel deezer Verhandelingen, bl. xx en xxi. gevonden word, ten aanzien van Heeren *Leden* deezer Maatſchappye, dewelken mogten goedvinden om op eene van haare voorgeſtelde Vraagen te antwoorden.

God en het Vadeland te dienen, blyft de onveranderlyke Grondwet deezer Maatſchappye, en, zoo lang dit

haar doel is en zyn zal, vertrouwt Zy, dat de Godlyke Goedheid, en de braafheid van haare welmeenende Landgenooten haar niet zullen begeeven.

Uit naam der Maatschappye,

C. C. H. VANDER AA,

Secretaris.

Haarlem,
den 6. December 1785.

NAAMLYST

DER TEGENWOORDIGE

HEEREN

DIRECTEUREN

VAN DE

HOLLANDSCHE MAATSCHAPPYE

DER

WEETENSCHAPPEN,

GESCHIKT NAAR DE ORDE DES TYDS.

MR. ANTONIS SLICHER, *Raad in de Vroedſchap en Burgemeester der ſtad Haarlem, enz. enz.* den 21. Mey 1752.

Mr. JAN THEODORUS KOEK, *Raad in de Vroedſchap en Burgemeester derzelver ſtad Haarlem,* den 21. Mey 1752.

ZYNE DOORLUCHTIGE HOOGHEID

WILLEM,

PRINS VAN ORANGE EN NASSAU, 's LANDS ERFSTADHOUDER, ENZ. ENZ. ENZ.

Aan wien door de Heeren *Directeuren* de Tytel van PROTECTOR deezer Maatſchappye is opgedraagen, den 31. July 1754.

Mr. JAN FREDRIK PARVÉ, *Raad in de Vroedſchap en Burgemeester der ſtad Haarlem, Rentmeester van Rhynland, enz. enz.* den 15. July 1755.

ANTONI KUITS, *Raad in de Vroedſchap, en Burgemeester der ſtad Haarlem, enz. enz.* den 1. February 1757.

ZYNE DOORLUCHTIGE HOOGHEID

CAREL, *Prins van Naſſau-Weilburg, enz. enz. enz.* den 22. Mey 1758.

OTTO FREDERIK, *Graave van Lynden, Heere van Nederbemert en de Voorst, Amptman van de Overbetuwe, enz. enz.* den 5. February 1765.

ADOLPH JAN HESHUYSEN, *Raad in de Vroedſchap, en Burgemeester der ſtad Haarlem,* den 5. February 1765.

JEAN GYSBERTO DECKER, *Schepen en Raad der ſtad Haarlem,* den 21. Mey 1766.

Mr.

Mr. ABRAHAM CALKOEN, *Heer van Kortenboef, enz. enz.* den 21. Mey 1772.

Mr. JAN VAN LOON, *Oud-Secretaris der ſtad Amſterdam, enz. enz.* den 21. Mey 1772.

Mr. RUTGERUS PALUDANUS, *Burgemeester en Raad in de Vroedſchap der ſtad Alkmaar, enz. enz.* den 21. Mey 1772.

Mr. CORNELIS VAN LENNEP, *Schepen en Raad, enz. enz. te Amſterdam*, den 21, Mey 1772.

Mr. PIETER VAN BLEISWYK, *Raadperſionaris en Groot-Zegelbewaarder van Holland en West-vriesland, Curator van 's Lands Hooge Schoole te Leyden, enz. enz. in 's Hage*, den 24. Mey 1773.

Mr. ZACHARIAS HENRIC ALEWYN, *Heer van Mynden en de beide Loosdrechten, Schepen en Raad der ſtad Amſterdam, enz. enz.* den 24. Mey 1773.

CORNELIS JACOB VAN DER LYN, *enz. enz. te Amſterdam*, den 24. Mey 1773.

Mr. ALEXANDER HIERONYMUS ROYER, *Secretaris van Hun Edele Groot Mogenden, enz. enz.* den 22 Mey 1775.

Mr. NICOLAAS FAAS, *Schepen en Raad der ſtad Amſterdam, enz. enz.* den 21. Mey 1776.

Mr. JOACHIM FERDINAND DE BEAUFORT, VAN DUIVENDYKE, *Raad der Domeinen van Zyne Doorluchtige Hoogheid, Drost van Ysſelſtein, enz. enz.* den 25. Mey 1776.

PRINS

PRINS DEMETRIUS VAN GALLITZIN, *Geweezen Extraordin. Envoyé van haare Ruskeizerl. Majeſteit by hun Hoog Mogenden*, den 21. Mey 1777.

Mr. JOACHIM RENDORP, *Heer van Marquette, Burgemeester der ſtad Amſterdam, enz. enz.* den 21. Mey 1777.

Mr. GYSBERT ADRIAAN PATYN, *Burgemeester en Raad der ſtad Haarlem*, den 21. Mey 1777.

Mr. YSBRANDUS JOHANNES FABER VAN RIEMSDYK, *Raad in de Vroedſchap en Hoofd-Officier der laatstgemelde Stad, enz. enz.* den 21. Mey 1777.

JOHANNES MATTHIAS ROSS, *Oud Directeur van Bengalen, enz. enz.* den 21. Mey 1777.

Mr. HERMAN GERLINGS, *Schepen en Raad der ſtad Haarlem, enz. enz.* den 21. Mey 1778.

CORNELIS PIETER BARON VAN LEYDEN, *Vrybeer van Warmond, Schepen en Raad der ſtad Haarlem*, den 21. Mey 1778.

WILLEM ANNE LESTEVENON, *Vrybeer van Hazaartswoude, Schepen en Raad der ſtad Haarlem*, den 21. Mey 1778.

JOAN FREDRIK D'ORVILLE, *Schepen en Raad der ſtad Amſterdam*, den 21. Mey 1778.

Mr. ERNESTUS EBELING, *Advocaat, enz. enz. te Amſterdam*, den 21. Mey 1778.

Mr.

Mr. WILLEM EMMERY DE PERPONCHER DE SEDLNITZKY, *Heer van Wolphaartsdyk, geëligeerde Raad in het Eerste Lid van hun Edel-Mogenden, de Heeren Staaten 's Lands van Utrecht*, den 21. Mey 1778.

GERLACH THEODORUS VAN DER CAPELLEN, *Heer van Schonauwe, beschreeven in het Lid van de Heeren Edelen en Ridderschappen 's Lands van Utrecht*, den 21. Mey 1778.

GERARD AARNOUD TAATS VAN AMERONGEN, *Heer van Schalkwyk, beschreeven in het Lid van de Heeren Edelen en Ridderschappen 's Lands van Utrecht*, den 21. Mey 1778.

FREDRIK CHRISTIAAN REYNHARD, *Baron van Reede en Agrim, Graave van Athlone, Vryheer van Amerongen, enz. enz.* den 21. Mey 1779.

Mr. C. VANDER HOOP, GYSBERTSZ. *Schepen enz. enz. der stad Amsterdam*, den 21. Mey 1779.

WILLEM ARNOLD ALTING, *Gouverneur Generaal van Nederlandsch Indiën, enz. enz. te Batavia*, den 21. Mey 1779.

JOHANNES JACOBUS CRAAN, *Raad Extraordinair van Nederlandsch Indiën, enz. enz. te Batavia*, den 21. Mey 1779.

ALBERT VERRYST, *Medic. Doct. Schepen en Raad der stad Gouda, enz. enz.* den 22. Mey 1780.

Mr F. H. VAN BERCK, *Advocaat voor den Edelen Hove van Gelderland, enz. enz. te Arnhem*, den 22. Mey 1780.

Mr.

Mr. JAN CAREL GODIN, *enz. enz. te Utrecht*, den 21. Mey 1781.

Mr. FREDRIK WILLEM BOERS, *Advocaat van de E. E. Oostindiſche Compagnie deezer Landen, enz. enz. te Amſterdam*, den 21. Mey 1782.

Mr. JAN TEDING VAN BERKHOUT, *Schepen en Raad der ſtad Haarlem, enz. enz.* den 21. Mey 1783.

Mr. PIETER LEONARD VAN DE KASTEELE, *Penſionaris der gemelde Stad, enz. enz.* den 21. Mey 1783.

JACOB HOOFMAN, *Koopman binnen de Stad Haarlem*, den 21. Mey 1783.

Mr. JOHAN BARON MEERMAN, *Vryheer van Dalem, Bewindhebber der Oost-Indiſche Compagnie ter Kamer Amſterdam, enz. enz. in 's Hage*, den 21. Mey 1783.

Mr. JOHAN PIETER VAN DER HAAR, *Secretaris der ſtede 's Hage*, den 21. Mey 1783.

Mr. CORNELIS ASCANIUS VAN SYPESTEYN, *Heer van Moermont en Renesſe, en in Noordwelle, Schepen en Raad der ſtad Haarlem, enz. enz.* den 21. Mey 1784.

ADRIAAN MOENS, *Directeur Generaal van Nederlandſch Indiën*, den 21. Mey 1784.

Mr. JAN GERARD WICHERS, *Gouverneur van Surinamen*, den 21. Mey 1784.

Mr.

Mr. H. VAN ALPHEN, *Procureur Generaal van de Provintie Utrecht*, den 21. Mey 1784.

Mr. W. VAN HOOGENDORP, *Raad en Schepen der ſtad Rotterdam, enz. enz.* den 23. Mey 1785.

JOHAN GERARD VAN ANGELBEEK, *Raad Extraordin. van Nederlandſch Indien, enz. enz. op Ceylon*, den 23. Mey 1785.

NAAM-

NAAMLYST

VAN DE

TEGENWOORDIGE

HEEREN

LEDEN,

NAAR ORDE VAN HET INKOMEN.

C. C. H. VANDER AA, *Leeraar der Gemeente, toegedaan de Onveranderde Augsburgſche Confeſſie, binnen deeze ſtad Haarlem, Secretaris deezer Maatſchappye*, den 21. Mey 1752.

Mr. A. WEIS, *Profeſſor te Leyden*, den 22. Augustus 1752.

JOANNES NICOL. SEBASTIANUS ALLAMAND, *Profeſſor te Leyden*, den 10. January 1753.

JAN SNELLEN, *te Rotterdam*, den 10. January 1753.

JOAN GEORGE HOLTZHEY, *Oud Munt-Meester van de Provinciale Munt te Utrecht, enz. enz. te Amſterdam*, den 10. January 1753.

Mr.

Mr. P. LYONNET, *Advocaat in 's Hage*, den 10. January 1753.

Mr. JAN FRANCOIS DRYFHOUT, *Advocaat in 's Hage*, den 15. July 1755.

LAURENS PRAALDER, *Mathematicus te Utrecht*, den 15. July 1755.

HERMANNUS VENEMA, *Profesſor te Franeker*, den 22. Mey 1758.

NICOLAUS YPEY, *Profesſor te Franeker*, den 22. Mey 1758.

DAVID RUHNKENIUS, *Profesſor te Leyden*, den 22. Mey 1758.

Mr. NICOLAAS BONDT, *Advocaat te Amſterdam*, den 22. Mey 1758.

DIRK KLINKENBERG, *Ordinaris Klerk ter Secretarye van Holland*, den 22. Mey 1758.

JOHANNES CASTILLON, *Profesſor in de Matheſis, enz. enz. te Berlin*, den 21. Mey 1760.

PETRUS CAMPER, *A. L. M. Philoſoph. & Medicinæ Doctor & Profesſor, R. S. Lond. Soc. &c. &c.* den 21. Mey 1760.

C. A. KLOEKHOF, *Med. Doctor en Burgemeester der ſtad Kuilenburg, enz. enz.* den 21. Mey 1760.

SALOMON DE MONCHY, *Med. Doctor en Profesſor te Rotterdam*, den 21. Mey 1760.

G. TEN HAAFF, *Heelmeester te Rotterdam, en Steenſnyder te Delft*, den 21. Mey 1760.

MARTINUS VITRINGA, *Predikant te Arnhem*, den 21. Mey 1761.

JACOBUS HOVIUS, *Medicinæ Doctor te Amsterdam*, den 21. Mey 1761.

JOHANNES FREDERICUS HENNERT, *Professor te Utrecht*, den 21. Mey 1761.

GERARDUS FRIDERICUS MULLER, *Historiographus Rusficus*, *Academ. Imper. Scient. Petrop. &c. &c.* den 21. Mey 1762.

EWALDUS HOLLEBEEK, *Professor te Leyden*, den 24. Mey 1763.

HERMAN DE GORTER, *Medicinæ Doctor te Amsterdam*, den 24. Mey 1763.

LAMBERTUS BIKKER, *Medicinæ Doctor te Rotterdam*, den 24. Mey 1763.

JOHANNES PETSCH, *te Yfselsteyn*, den 24. Mey 1763.

JACOB VANDER HAAR, *Heel- en Hand-Arts van de Stad en het Hospitaal der hoofdstad 's Hertogenbosch*, den 24. Mey 1763.

GEORG VAN STENGEL, *Geheime Staats-Raad en Kabinet-Secretaris van Zyne Keurvorstl. Doorl. van de Paltz*, *enz. enz.* den 21. Mey 1764.

JOHAN DAVID MICHAËLIS, *Philos. Professor Ordinarius op de Hooge Schoole te Göttingen*, *enz. enz.* den 21. Mey 1764.

JOHANNES OOSTERDYK SCHACHT, *Medicinæ Doctor en Professor op de Academie te Utrecht*, den 21. Mey 1764.

M.

M. MESSIER, *Aſtronome, attaché au depôt des Plans de la Marine de France*, den 21. Mey 1764.

J. J. BLASSIERE, *Philoſoph. Doctor, Mathematicus in 's Hage*, den 21. Mey 1764.

CHARLES BONNET, *Lid van den Raad van Geneve, en van verſcheide geleerde Genootſchappen*, den 5. February 1765.

GEORGIUS COOPMANS, *Medicinæ Doctor te Franeker*, den 5. February 1765.

M DE LA LANDE, *Lid van verſcheide geleerde Genootſchappen, enz. enz. te Parys*, den 3. Dec. 1765.

Mr PETRUS BONDAM, *J. U. D. & Profeſſor te Utrecht*, den 3. December 1765.

WENCESLAUS JOHAN GUSTAV KARSTEN, *Profeſſor in de Philoſophie en Matheſis, te Halle*, den 21. Mey 1767.

JACQUES DE STEHLIN, *Perpetuel Secretaris van de Keizerlyke Academie der Weetenſchappen, te Petersburg*, den 21. Mey 1767.

MARTINUS SLABBER, *Bailluw en Secretaris van Baarland en Bakendorp, Secretaris van Oudelande, Lid van de Zeeuwſche en Keurvorſtel. Saxſche Phyſicaalſche Maatſchappyen*, den 21 Mey 1767.

CORNELIS PLOOS VAN AMSTEL, JACOB CORNELISZ., *Directeur van de Academie der Tekenkonst der ſtad Amſterdam, enz. enz.* den 24. Mey 1768.

DIONYSIUS VAN DE WYNPERSSE, *A. L. M. Profeſſor in de Philoſ. Aſtron. en Matheſis, op de Hooge Schoole te Leyden*, den 22. Mey 1769.

JEAN HENRY VAN SWINDEN, *Philoſoph. Doctor en Profeſſor, enz. enz. op het Illuſtre Athenæum te Amſterdam*, den 22. Mey 1769.

JOHANNES FLORENT. MARTINET, *A. L. M. mbiloſoph. Doctor, en Bedienaar des H. Euangeliums te Zutphen*, den 22. Mey 1769.

CHRISTIAAN BRUNINGS, *Inſpecteur Generaal der Rivieren van Holland en West-Vriesland, en Opziener van 's Gemeenen-Lands Werken van Rhynland, enz. enz. op het huis Zwaanenburg*, den 22. Mey 1769.

JOHANNES FRANCISCUS CLEMENS MORAND, *Ridder, Doctor en Profeſſ. in de Medicynen, enz. enz. te Parys*, den 21. Mey 1770.

A. BRUGMANS, *Philoſoph. & Mathef. Profeſſor Ordinar., op de Academie te Groningen*, den 21. Mey 1770.

ALLARDUS HULSHOFF, *A. L. M. & Philoſoph. Doctor, Leeraar der Doopsgezinden te Amſterdam*, den 21. Mey 1770.

AARNOUD VOSMAER, *Directeur van het Kabinet van Zyne Doorluchtige Hoogh. den Heere Prince van Oranje, enz. enz.* den 21. Mey 1770.

MATTHIAS VAN GEUNS, *Med. Doctor en Profeſſor te Harderwyk*, den 21. Mey 1770.

BOUDEWYN TIEBOEL, *Apothecar te Groningen*, den 21. Mey 1770.

DAVID

DAVID VAN GESSCHER, *Heelmeester, enz. enz. te Amsterdam*, den 21. Mey 1770.

M. LE MARQUIS DE ST. SIMON, den 21. Mey 1771.

Mr. FREDERIK ADOLPH VAN DER MARCK, *J. U. D. Professor te Deventer, enz. enz.* den 21. Mey 1771.

EDUART SANDIFORT, *Med. Doct. Anat. & Chir. Professor te Leyden*, den 21. Mey 1771.

ENGELBERTUS MATTHÆUS ENGELBERTS, *Bedienaar det Heiligen Euangeliums te Hoorn*, den 21. Mey 1771.

ALEXANDER PETRUS NAHUYS, *Medic. Doctor en Professor te Utrecht*, den 21. Mey 1771.

JOH. FRED. CLOSSIUS, *Medic. Doctor in 's Hage*, den 21. Mey 1771.

PYBO STEENSTRA, *Philosoph. Doctor, Lector in de Wis- Zeevaart- en Sterrekunde, te Amsterdam*, den 21. Mey 1771.

GEORG BRUGMANS, *Med. Doctor, Burgemeester, enz. enz. te Dockum*, den 21. Mey 1772.

P. BODDAERT, *Medic. Doctor, Oud-Raad der stad Vlissingen, Lid van verscheide Academien, enz. enz. te Utrecht*, den 21. Mey 1772.

Mr. HENRICUS JOHANNES ARNTZENIUS, *J. U. D. & Profesſor te Groningen, enz. enz.* den 21. Mey 1772.

Mr. GERARDUS NICOLAUS HEERKENS, *J. U. D. Lid van de Arcaden te Romen, van de Academie van Cortone, van Vliſſingen, en Correſpondent van de Academie des Belles Lettres te Parys, enz. enz. te Groningen*, den 21. Mey 1772.

BENJAMIN CARRARD, *Miniſtre du St. Ev. à Orbe, Cantons de Berne & Fribourg, en Suiſſe*, den 21. Mey 1772.

FRANCOIS HEMSTERHUIS, *Commis van den Raad van Staaten, enz. enz. in 's Hage*, den 21. Mey 1772.

JOHAN GOTTLOB WILHELMI, *Predik. te Diebſa in den Opper-Lausnits, Lid van verſcheide Maatſchappyen, enz. enz* den 21. Mey 1772.

NICOLAUS LAURENTIUS BURMANNUS, *Med. Doctor en Botan. Profeſſor, enz. enz. te Amſterdam*, den 24. Mey 1773.

PETER JONAS BERGIUS, *Profeſſor Hiſtor. Natur. &c. &c. te Stokholm*, den 24. Mey 1773.

JOHANN ESAIAS SILBERSCHLAG, *Koninglyke Pruiſſiſche Opper-Conſiſtoriaalraad en Opper-Bouwraad, Directeur der Reaal-Schoole, eerſte Predikant, en Lid van de Koninglyke Pruiſſiſche Maatſchappye der Weetenſchappen te Berlin, enz. enz.* den 24. Mey 1773.

N. J.

N. J. DE NECKER, *Botanicus, en Hiſtoriographus van Zyne Keurvorſtl. Doorluchtigheid van de Paltz, Ordin. Lid van Hoogſt-derzelver Academie te Manheim, enz. enz.* den 24. Mey 1773.

HUGO WILLIAMSON, *Medic. Doctor, en Profeſſor te Philadelphia, enz. enz.* den 24. Mey 1773.

GEORGE WILLEM STEIN, *Hofmedicus van Zyne Doorluchtigheid, den Heere Landgraaf van Heſſenkaſſel enz. enz. te Kaſſel*, den 24. Mey 1773.

WOLTER FORSTEN VERSCHUUR, *Med. Doctor en Profeſſor te Groningen*, den 25. Mey 1774.

J. F. W. JERUSALEM, *Vicepræſident van 't Conſiſt. en Abt van Riddagshauzen, enz. enz. te Brunswyk*, den 22. Mey 1775.

JOH. THEOD. ROSSYN, *A. L. M. Philoſ. Doctor, Philoſoph. & Mathef. Profeſſor te Utrecht, enz. enz.* den 22. Mey 1775.

ANTONY PORTAL, *Leeraar der Geneeskunde van de Hooge Schoole te Montpellier, van het Koninglyke Genootſchap der Weetenſchappen, en Voorleezer der Ontleedkunde, enz. enz.* den 22. Mey 1775.

. . . . LOUIS, *Secretaire de l'Academie de Chirurgie, &c. &c. à Paris*, den 22. Mey 1775.

IMAN JACOB VAN DEN BOSCH, *Medic. Doctor in 's Hage*, den 22. Mey 1775.

ADOLPHUS YPEY, *A. L. M. Philoſ. en Medicinæ Doctor, en Botanicus Lector, enz. enz. te Franeker*, den 22. Mey 1775.

JACOBUS ROCQUETTE, *Medic. Doctor, en Lector in de Anatomie, Chirurgie en Vroedkunde, enz. enz. te Haarlem*, den 22. Mey 1775.

JOH. FRED. MIEG, *Profeſſor op de Academie, enz. te Heidelberg*, den 22. Mey 1775.

C. HOEFMAN, Jansz. *Medicinæ Doctor, en Lector in de Vroedkunde, enz. enz. te Alkmaar*, den 22. Mey 1775.

JOHANNES LUBLINK, *Directeur der Maatſchappye tot redding van Drenkelingen, enz. enz. te Amſterdam*, den 22. Mey 1775.

JOHANNES MUNNIKHOF, *Chirurgyn, enz. enz. te Amſterdam*, den 22. Mey 1775.

FLORENTIUS VERSTER, *Med. Doctor in 's Boſch*, den 21. Mey 1776.

GADSO COOPMANS, *Profeſſor te Franeker, enz. enz.* den 21. Mey 1776.

J. de VRIES, *Anat. & Chirurg. Lector te Leeuwaarden*, den 21. Mey 1776.

. . . . MICHAIN, *Astronome de la Marine de France*, den 21. Mey 1776.

H. J. COLLIN, *Conſeiller Imp & Royal a la Regence de la Baſſe Autriche, & Phyſicien de l' Hopital Pazmannien à Vienne*, den 21. Mey 1776.

MAR-

MARTINUS VAN MARUM, *A. L. M. Philoſoph. & Medicinæ Doctor, Phyſices & Matheſeos Lector,* DIRECTEUR *van het Kabinet der Natuurlyke Zeldzaamheden deezer Maatſchappye, enz. enz. te Haarlem,* den 21. Mey 1776.

JERONIMO DE BOSCH, JERONIMUSZ. *Eerſte Clercq ter Secretarye te Amſterdam,* den 21. Mey 1776.

EVERARD PIETER SWAGERMAN, *Chirurgyn te Amſterdam,* den 21. Mey 1776.

M. MOREAU, *Conſeiller à la Cour des Aides de Provence, Hiſtoriographe de France, á Paris,* den 21. Mey 1777.

Mr. M. TYDEMAN, *J. U. D. & Profeſſor op de Hooge Schoole te Utrecht,* den 21. Mey 1777.

NIC. WILH. SCHROEDER, *Profeſſor in de Oosterſche Taalen en Antiquiteiten, te Groningen,* den 21. Mey 1777.

G. J. BEUTH, *Med. Doctor, Profeſſor artis Obſtetr. te Cleve,* den 21. Mey 1777.

Mr. WILLEM HENDRIK VAN HASSELT, *te Zutphen,* den 21. Mey 1777.

FERDINAND DE JEAN, *Medic. Doctor te Leyden,* den 21. Mey 1777.

AGGE ROSKAM KOOL, *Koopman in de Beverwyk, enz. enz.* den 21. Mey 1777.

MELCHIOR HURTER, *toen te Amsterdam, thans waonende te Schafhausen*, den 21. Mey 1778.

. . . . ACHARD, *Lid van de Koninglyke Academie te Berlin*, den 21. Mey 1778.

J. BALLEXSERD, *Burger van Geneve, woonende te Parys*, den 21. Mey 1778.

JEAN SENEBIER, *Ministre du Saint Evangile, & Bibliothecaire de la Ville de Geneve*, den 21. Mey 1778.

DIRK VAN DEN BOSCH, *Schepen der stad Vlissingen, enz. enz.* den 21. Mey 1779.

CHRISTOPHORUS SAXE, *A. L. M. & Philosoph. Doctor, Antiq. & Human. Litt. Profess. op de Hooge Schoole te Utrecht*, den 21. Mey 1779.

JACOBUS DE RHOER, JACOBI FIL. *Eloqu. & Ling. Gr. Prof. Ordin. te Groningen*, den 21. Mey 1779.

Mr. CORNELIS W. DE RHOER, *J. U. D. Histor. Eloq. & Ling. Gr. Prof. Ordinar. te Harderwyk*, den 21. Mey 1779.

Mr. HERMANNUS TOLLIUS, *J. U. D. Hist. Eloq. &c. &c. Prof. op het Illustre Athenæum te Amsterdam*, den 21. Mey 1779.

ADAM SMITH, *Professor te Glaskow*, den 21. Mey 1779.

JONA WILLEM TE WATER, *Professor enz. enz. te Leyden*, den 21. Mey 1779.

PETRUS

PETRUS NICOLAUS LOTICHIUS, *Medic. Doctor te Nymegen*, den 21. Mey 1779.

PIETER MATTHYS NIELEN, *Medicinæ Doctor te Utrecht*, den 21. Mey 1779.

GERH. GYSB. TEN HAAFF, *Med. Doctor enz. enz. te Rotterdam*, den 21. Mey 1779.

ANTOINE GEORG ECKHART, *Lid van de Koninglyke Londenſche Societeit*, den 21. Mey 1779.

JOHANNES HOOYMAN, *Luterſch Predikant te Batavia*, den 21. Mey 1779.

JOANNES RUNNELS, *A. L. M. & Philoſ. Doctor op St. Euſtachius*, den 21. Mey 1779.

ANDREAS BONN, *Med. Doctor, Anat. & Chirurg. Profeſſor aan het Illuſtre Athenæum, enz. enz. te Amſterdam*, den 22. Mey 1780.

FREDERIK CHRISTIAAN MEUSCHEN, *Legations-Raad van verſcheiden Duitſche Vorſten, en Lid van verſcheide Genootſchappen*, den 22. Mey 1780.

CHRISTIAAN ROSE, *A. L. M. Philoſoph. & Med. Doctor, Oud-Commandeur van Jaffanapatnam, enz. enz.* den 22. Mey 1780.

Mr. PIETER PAULUS, *Fiscaal van de Admiraliteit op de Maze*, den 22. Mey 1780.

MARTINUS HOUTTUYN, *Medic. Doctor enz. enz. te Amſterdam*, den 21. Mey 1780.

LAU-

LAURENTIUS MEYER, *Predikant te Twyzel en Kooten in Friesland*, den 22. Mey 1780.

FRANCOIS WILLEM DE MONCHY, *Med. Doctor enz. enz. te Rotterdam*, den 22. Mey 1780.

JAN WILLEM VAN ARP, *te Amsterdam*, den 22. Mey 1780.

J. W. C. A. BARON VAN HUPSCH, *Lid van verscheide geleerde Genootschappen, enz. enz. te Keulen*, den 21. Mey 1781.

CASIMIR CHRISTOPH SCHMIEDEL, *M. D. Geheime Hof Raad en Eerste Archiater van Zyne Doorluchtige Hoogheid van Brandenburg Anspach enz. enz.* den 21. Mey 1781.

CAROLUS PETRUS THUNBERG, *Medic. Doctor en Professor op de Hooge School enz. enz. te Upsal*, den 21. Mey 1781.

JACOBUS GUMMER, *Medic. Doctor, en Archiater van het Landschap Drenthe, te Groningen*, den 21. Mey 1781.

JOSEPHUS BENKŐ, *Predikant te Kozep-Ajte in Zevenbergen*, den 21. Mey 1781.

BERNARD KEUN, *Predikant in de Gereformeerde Gemeente te Smyrna*, den 21. Mey 1781.

H. ÆNEÆ, *A. L. M. Philosoph. Doctor, enz. enz. te Amsterdam*, den 21. Mey 1781.

HERMANUS VAN DYL, *te Amsterdam*, den 21. Mey 1781.

MAR-

MARCUS ELEASAR BLOCK, *Medic. Doctor, enz. te Berlyn*, den 21. Mey 1782.

DE ABT TOALDO, *Profesſor in de Aſtronomie, enz. enz. te Padoua*, den 21. Mey 1782.

ALEXANDER DE VOLTA, *Profesſor Phyſices Experimentalis &c. &c. te Pavia*, den 21. Mey 1782.

ABRAHAM ARENT VANDER MEERSCH, *Profeſſor in de Heilige Godgeleerdheid en Kerkelyke Geſchiedenisſen onder de Remonſtranten enz. enz. te Amſterdam*, den 21. Mey 1782.

NICOLAAS PARADYS, *Profesſor enz. enz. te Leyden*, den 21. Mey 1782.

MEINARD SIMON DU PUI, *Medic. Doctor, Anat. Chirurg. & Artis Obſtetr. Lector, &c. &c. te Kampen*, den 21. Mey 1782.

ADRIAAN PAATS VAN TROOSTWYK, *Koopman, enz. enz. te Amſterdam*, den 21. Mey 1782.

RUD. FORSTEN, *Medic. Doctor en Profesſor te Harderwyk*, den 21. Mey 1783.

JAN RUD. DEIMAN, *Med. Doctor te Amſterdam*, den 21. Mey 1783.

HENDR NIC. LA CLÉ, *Koopman en Secretaris van de Weeskamer te Batavia*, den 21. Mey 1783.

JACOB CASPER METZLAR, *oud Pred. te Batavia, Pred. te Beuſecom*, den 21. Mey 1783.

M. BU-

M. BUCHOZ, *Medecin de Monſr. Frere du Roy à Paris*, den 21. Mey 1783.

M. BAILLY, *Garde des Tableaux du Roy à Paris*, den 21. Mey 1783.

PHILIPPE ROSE ROUME DE ST. LAURENT, den 21. Mey 1783.

JOHANNES SAMUEL CREUTZ, *A. L. M. Philoſ. Doctor, en Directeur der Werken van de ſtad Amſterdam*, den 21. Mey 1783.

JAN LUCAS VAN DER TOOREN, *Notaris en Procureur te Alkmaar*, den 21. Mey 1783.

CORNELIS ZILLESEN, *Hoofdgaarder der beſchreevene Middelen over de Stad en Reſorte van Schiedam*, den 21. Mey 1783.

PETRUS THEODORUS COUPERUS, *Predik. der Hervormde Gemeente te Gouda*, den 21. Mey 1784.

Mr. ADRIAAN WITTERT VAN BLOEMENDAAL, *enz. enz. in de Beverwyk*, den 21. Mey 1784.

JOHANNES WILLEMSE, Gz. *Stads Doctor te Haarlem*, den 21. Mey 1784.

JOANNES GEORGIUS BUSCH, *Profeſſor in de Matheſis te Hamburg*, den 21. Mey 1784.

J. H. DE MAGELLAN, *te Londen*, den 21. Mey 1784.

FLORIS JACOB VOLTELEN, *Medic. Doctor, ejusdemque Facult & Chem. Profeſſor op de Hooge Schoole te Leyden*, den 21. Mey 1784.

J. C.

J. C. KLOCKNER, *Medic. Doctor, Directeur van het Naturalien-Cabinet van het Genootſchap te Batavia*, den 21. Mey 1784.

GERRIT JACOB GEORGE BACOT, *A. L. M. Philoſ. Doctor, en Predikant in Groningerland*, den 21. Mey 1784.

CHRISTIAAN HENDRIK DAMEN, *A. L. M. & Philoſ. Doct. en Prof. te Leyden*, den 21. Mey 1784.

JAN BERNARD JACOBS, *Art. Obſtetr. Profeſſor publ. & Coll. Med. Gand. Aſſeſſor, Gezwooren Heelmeester, Gepenſioneerde der Stad Gend*, den 21. Mey 1784.

M. DUFAY, *Membre de la Société Royale des Sciences de Montpellier, te Orleans*, den 23. Mey 1785.

JOSEPH MANDRILLON, *Membre des Academies de Bourg en Breſſe & de Philadelphie, en Koopman te Amſterdam*, den 23. Mey 1785.

INHOUD

VAN DIT

XXII. DEEL.

ANTWOORD op de VRAAGE: *Welken zyn de Cronden en Kenmerken van de* Analogie? *En hoe betaamt het eenen Wysgeer zich daar van te bedienen by het onderzoek der* Physische *en* Moreele *Waarheden?* door *Frederic de Castillon*, Professeur en Mathematiques à l'Academie Royale des Gentils Hommes à Berlin. - - - *Bladz.* 1

II. ANTWOORD op dezelfde VRAAGE, door *Josephus Pap de Fagaras*, Doctor en Professor in de Philosophie, en Professor in de Mathesis, op het Athenæum te Vasarhely in Zevenbergen. - - 87

Onderzoek nopens het ZEDELYK LOT der Kinderen na dit leven; door *Lambertius Meyer*. - 249

Bericht nopens het VOGEL-GRAS, van den Heer *D. de Gorter*, *Jz.* M. D. en Professor, enz. 471

Beschryving van een NAVEL- EN BUIK BREUKBAND; door *Adrianus de Bosson*, Heel- en Vroedmeester te Amsterdam. - - - - 474

Waarneemingen op Zwaanenburg, voor de Jaaren 1782, 1783 en 1784.

ANT-

ANTWOORD

OP DE

VRAAGE,

VOORGESTELD DOOR DE

HOLLANDSCHE MAATSCHAPPYE DER WEETENSCHAPPEN TE HAARLEM,

Welken zyn de Gronden en Kenmerken van de Analogie ? *En hoe betaamt het eenen Wysgeer zich daarvan te bedienen by het onderzoek der* Physische *en* Moreele *Waarheden* ?

DOOR

FREDERIC DE CASTILLON,
Professeur en Mathematiques à l'Academie Royale des Centils Hommes à Berlin.

ONDER DE ZINSPREUKE:

Brevis esse laboro. HORAT.

RÉPONSE

A LA

QUESTION,

PROPOSÉE PAR LA SOCIÉTÉ DE HARLEM :

*Quels sont les Principes & les Caractères de l'*Analogie, *& comment le Philosophe doit il s'en servir dans la Recherche des Vérités* Physiques *&* Morales ?

ANTWOORD

OP DE

VRAAGE:

Welken zyn de Gronden en Kenmerken van de Analogie? *En hoe betaamt het eenen Wysgeer zich daarvan te bedienen by het onderzoek der* Physische *en* Moreele *Waarheden*?

I. *Gronden en Kentekenen der* Analogie. *Gevolgen.*

'Er zyn alleen twee Middelen, om naauwkeurig het denkbeeld te bepaalen, het geen men hegten moet aan een woord, het welk men reeds zeer lang gebruikt heeft, zonder deszelvs waaren zin te doorgronden.

Of

RÉPONSE A LA QUESTION:

*Quels ſont les Principes & les Caractères de l'*Analogie, *& comment le Philoſophe doit il s'en ſervir dans la Recherche des Vérités* Phyſiques *&* Morales?

I. *Principes & Caractères de l'*Analogie. *Conſéquences.*

Il n'eſt que deux Moyens de fixer avec préciſion l'idée, qu'on doit attacher à un mot, dont on s'eſt longtemps ſervi, ſans jamais en approfondir le vrai ſens.

Of men moet Schryvers, die eenige agting hebben, en dit woord gebruiken, met elkander vergelyken, en uit deeze vergelyking deszelvs waaren zin afleiden, of de taalkundige oorſprong (*Etymologie*) en de daar uit voortvloeïende beredeneering te hulp neemen.

Het eerſte deezer Middelen zoude onmogelyk zyn in het onderzoek dat wy ons voorſtellen, wegens deszelvs langwyligheid; en zoude ook behalven dat onzeker zyn, wyl zelv de naauwkeurigſte Schryvers dikwerf zeer verſchillende denkbeelden hegten, aan een Woord, welkers gebruik noch door algemeene overeenkomst, noch door gezag vastgeſteld is.

Laaten wy ons dan tot de taalkundige afleiding en daaruitvloeïende redeneering wenden.

Het

Il faut, ou comparer entr'eux tous les Auteurs un peu reſpectables qui ont employé ce mot, & déduire ſa véritable Signification de cette comparaiſon; ou recourir à l'étymologie & à la discuſſion.

Le premier de ces Moyens ſeroit inpraticable par ſa longueur, dans la recherche que nous nous propoſons; il ſeroit encore peu ſûr, parceque les écrivains même les plus exacts, attachent ſouvent des idées très-differentes à un mot, dont la convention, ni l'autorité, n'ont fixé l'uſage.

Recourons donc à l'étymologie & à la discuſſion.

Le

Het woord *Analogie* is uit twee Griekſche woorden zamengeſteld, waar van het eene duidelyk iets aanduid, dat tot het verſtand of de reden behoord, en het ander een zoort van over 's handſch verband tuſſchen twee Onderwerpen.

Dit geeft gelegenheid om te denken, dat 'er eene *Analogie* is, alom waar men een verband of gelykheid ziet, die tot de Reden behoord, of van het verſtand kan begreepen worden.

De zin, welke de *Meetkunde* de naauwkeurigſte der Wetenſchappen aan het woord *Analogie* hegt, ſchynt deze giſſing te ſtaven. Twee redenen maaken eene *Analogie*, wanneer zy gelyk zyn; deze gelykheid nu kan niet begreepen worden, dan door de reden, of het verſtand. Verder is het blykbaar, dat *Analogie* in dit geval juist gelykheid van twee redenen aantoond.

Om

Le mot *Analogie* eſt compoſé de deux mots Grecs, dont l'un ſignifie manifeſtement quelque choſe qui tient à la raiſon, à l'intellect; l'autre une eſpece de liaiſon, de réciprocité entre deux objets.

Cela fait ſoupçonner que l'*Analogie* ſe trouve par-tout où ſe trouve une liaiſon, une reſſemblance du reſſort de la raiſon, ou perceptible à l'intellect.

Le ſens attaché en Géométrie la plus exacte des ſciences au mot *Analogie*, paroît confirmer ce ſoupçon. Deux raiſons ſont une *Analogie* lorsqu'elles ſont égales; or cette égalité ne peut s'appercevoir que par la raiſon, ou par l'entendement. D'ailleurs il eſt clair qu'*Analogie* ſignifie exactement ici: égalité de raiſons.

Om het *obſcurus fio* van HORATIUS te vermyden, moet ik wat wydloopig zyn, omtrent het geen ik, gelykenis of overeenkomst in het algemeen noem; en de gelykenis of overeenkomst die tot de reden behoord, of door het vernuft kan begreepen worden, in het byzonder.

De Menſch is vatbaar voor gewaarwordingen en aandoeningen.

Ik noem aandoeningen (*Senſatien*) alle wyzingen (*modificatien*) der ziele, die middelyk of onmiddelyk door de zinnen veroorzaakt worden.

Gewaarwordingen noem ik alle modificatien der ziel, die noch middelyk noch onmiddelyk door de zinnen voortgebragt worden, ſchoon dezelve hen dikwyls tot geleiders ſtrekken.

Ik zie dus het azuur des Hemels, myn ziel heeft dan eene aandoening van Blaauw, door mid-

Pour éviter l'*obſcurus fio* d'HORACE, il faut m'étendre un peu ſur ce que j'appelle reſſemblance en général, & reſſemblance du reſſort de la raiſon, ou perceptible à l'intellect en particulier.

l'Homme eſt ſuſceptible de ſenſations & de perceptions.

J'appelle Senſation toute modification de l'ame produite directement ou indirectement par les ſens.

Et Perception toute modification de l'ame qui n'eſt produite directement ni indirectement par les ſens, quoique ſouvent ceux-ci lui ſervent de véhicule.

Ainſi je regarde l'azur des Cieux, & mon ame à la ſenſation du bleu produite immédiatement par les ſens. Je lis,

middel myner zinnen. Ik lees, of hoor eene onregtvaardige daad verhaalen, dan heeft myn ziel een begrip van onregt; in dit laatſte geval is het oog of het oor als een geleider tot myn begrip, maar het heeft het zelve noch middelyk, noch onmiddelyk voortgebragt, want zeker hebben noch myn Gezigt, noch myn Gehoor, my een denkbeeld van onregt konnen geeven, even min, als alle mogelyke redeneeringen, my een aandoening van blaauw konnen verſchaffen, zonder myn gezichts zin.

De aandoeningen konnen elkander gelyken, even als de gewaarwordingen. De eerſte dezer gelykenisſen of overeenkomſten, noem ik *Natuurkundige gelykenis*, wyl zy op het *Natuurkundige*, of vermoogen der gewaarwording van den Menſch werkt. De tweede noem ik *Zedekundige gelykenis* of overeenkomst, wyl zy

lis, ou j'entends raconter une action injuſte, & mon ame a la perception de l'injuſte; dans ce dernier cas le ſens de la vue, ou celui de l'ouïe a ſervi de véhicule à ma perception, mais ne l'a produite directement ni indirectement; à coup ſûr ce n'eſt ni ma vue ni mon ouïe, qui m'ont donnée l'idée de l'injuſtice, tout comme tous les raiſonnements du monde ne m'auroient jamais cauſé la ſenſation du bleu, ſans le ſens de la vue.

Les Senſations peuvent ſe reſſembler entr'elles, ainſi que les Perceptions. La premiere de ces reſſemblances eſt ce que j'appelle *reſſemblance Phyſique*, parcequ'elle agit ſur le Phyſique ou ſur la faculté ſenſitive de l'homme. La ſeconde je l'appelle *reſſemblance Morale*, parcequ'elle af-

zy op de *Zedelyke* of de redelyke vermogens van den Menſch betrekkelyk is ; en deze laatſte is het , welke ik hier voor meldde , wanneer ik van eene overeenkomst ſprak , die tot de Reden behoord , en door het verſtand kan begreepen worden.

Alle gelykenis of overeenkomst loopt uit op eene gelykheid van aandoeningen , of gewaarwordingen. Het afbeeldſel van een Menſch gelykt hem , wanneer de trekken , het coloriet , en de geheele houding van het tafereel dezelve uitwerking op het Gezigt doen , als het origineel of de Menſch zelv , die afgebeeld is ; dat is te zeggen : dat zy aan de ziel dezelve gezigtsaandoening mededeelen. De wyzen van denken van twee Menſchen gelyken elkander , wanneer die twee perzoonen , in dezelve gelegendheden gevoelens toonen , die aan de ziel dezelve gewaarwording mededeelen.

Maar

fecte le Moral ou la faculté raiſonnable de l'Homme , & c'eſt cette derniere que j'ai indiquée plus haut , en parlant d'une reſſemblance du reſſort de la raiſon , ou perceptible à l'intellect.

Toute reſſemblance ſe réduit à une égalité de ſenſations ou de perceptions : le Portrait d'un Homme lui reſſemble , lorsque les traits , le coloris , l'enſemble du tableau , font ſur la vue le même effet que l'Original ; c'eſt à dire : cauſent à l'ame la même ſenſation viſuelle. Les façons de penſer des deux perſonnes ſe reſſemblent , lorsque , dans les mêmes occaſions , ces deux perſonnes manifeſtent des ſentiments qui cauſent la même perception à l'ame.

Mais

Maar eene gelykheid van aandoeningen en gewaarwordingen onderſteld noodzakelyk eenige *gelykheid* van oorzaaken. Want indien 'er geene *gelykheid* in de oorzaaken was, zouden de uitwerkingen, die 'er uit voortkomen, en de aandoeningen en gewaarwordingen, van welke ik ſpreek, niet gelyk konnen zyn. Ik zeg *eenige gelykheid*, wyl de geſteldheid der zintuigen, of der ziel noodwendig voor een gedeelte op de aandoeningen of de gewaarwording werkt. Maar deze geſteldheid kan maar alleen invloed hebben, op den meerderen of minderen indruk der aandoeningen of gewaarwording, doch niet op hunne Natuur zelv.

Een Afbeeldzel in Miniatuur van een Perzoon, gelykt denzelven, wanneer de trekken der Miniatuur denzelven omtrek toonen, en dezelve evenredigheid hebben met het Origineel;

Mais une égalité de ſenſations & de perceptions, ſuppoſe néceſſairement quelqu'*égalité* dans leurs cauſes; car ſi les cauſes n'avoient pas quelqu'*égalité* entr'elles. les effets qui en réſultent, & qui ſont les ſenſations & les perceptions dont je parle, ne pourroient pas être égaux non plus. Je dis: *quelqu'égalité*, parceque la diſpoſition des organes ou de l'ame entre néceſſairement pour ſa part, dans les ſenſations ou les perceptions: mais cette diſpoſition ne peut influer que ſur le plus ou moins de force de la ſenſation ou de la perception, non ſur ſa Nature même.

Le portrait en Miniature d'une perſonne lui reſſemble parceque les traits de Miniature offrent les mêmes contours, ont entr'eux la même proportion, que ceux de

neel ; dat is te zeggen : dat men tusschen het Schildery en het Origineel , een gelykheid van omtrekken , en evenredigheden (*Proportien*) vind , om niet te spreeken van het Coloriet , dat zonder twyffel ook gelyk is. Maar de eene Mensch zal dat afbeeldzel meer gelykend vinden dan de andere , of geheel niet gelykend na de gesteldheid van zyn gezigt. Men zal my echter toestaan , hoop ik , dat , indien 'er in het Miniatuur geen trek, geen omtrek, geen evenredigheid was, die eene gelykheid had met een trek , een omtrek , eene evenredigheid in het Origineel, en dat daarenboven de beide Colorieten geen gelykheid altoos hadden, niemand 'er eenige gelykenis in zoude konnen vinden.

Op dezelve wyze gelyken de Characters van twee persoonen elkander alleen daarom, wyl zy rede-

l'Original ; c'est-à-dire : qu'il se trouve entre la peinture & l'Original, égalité de contours, & de proportions, sans compter le coloris qui est incontestablement égal encore. Mais une personne trouvera ce Portrait plus ressemblant , & l'autre moins , ou même point du tout, suivant la disposition respective de leurs yeux. Cependant on m'accordera , j'espere , que s'il ne se trouvoit dans la Miniature aucun trait , aucun contour , aucune proportion , qui eut de l'égalité avec un trait , un contour , une proportion de l'Original , & que les coloris fussent aussi totalement depourvus d'égalité , personne ne pourroit y trouver de la ressemblance.

De même les Caracteres de deux personnes ne se ressem-

redenen voeren en daaden doen, die in de ziel gelyke gewaarwordingen doen gebooren worden; dat is te zeggen: dezelve gewaarwordingen. Indien de eene Perſoon levendigheid, haastigheid, zagtheid of koelbloedigheid toont, zal het de andere ook toonen, en beide zullen zy in de ziel van den Waarneemer eenerlei gewaarwording, dat is, dezelfde gewaarwording doen gebooren worden, van levendigheid, haastigheid, zagtheid en koelbloedigheid verwekken, en deze eenzelvige gewaarwordingen, die meer of min ſterk zullen zyn, na de geſchiktheid der ziel van den Waarneemer, hebben ook eenzelvige, of dezelve oorzaaken, namentlyk de levendigheid, de haastigheid, de zagtheid, of koelbloedigheid, die yder der Perzoonen van zyne zyde vertoond.

Alle

ſemblent que parceque celles-ci tiennent des discours, & font des actions, qui réveillent dans l'ame des perceptions égales; c'eſt-à-dire: la même perception. Si l'une de ces perſonnes témoigne de la vivacité, de l'emportement, de la douceur, du ſang froid, l'autre en témoignera auſſi, & toutes les deux réveillent dans l'ame de l'Obſervateur des perceptions identiques, ou la même perception de vivacité, d'emportement, de douceur, de ſang froid; & ces perceptions identiques, qui ſeront plus ou moins fortes ſuivant la diſpoſition d'ame de l'Obſervateur, ont auſſi des cauſes identiques ou la même cauſe, la vivacité, l'emportement, la douceur, le ſang froid, que chacune de ces perſonnes témoigne de ſon coté.

Donc

Alle *Natuurkundige gelykenis* komt derhalven op eene of meer gelykheden uit, en alle *Zedelyke gelykenis* op een of meer eenzelvigheden (*Identités*).

En dit is zoo waar, dat wanneer zommigen van die eenzelvigheden of gelykheden, die zo noodzakelyk zyn, om de *gelykenis* te volmaaken, het zy *Natuurkundige*, het zy *Zedekundige* ontbreeken, men de *gelykenis* uitzonderd. Men zegt: het afbeeldzel van Mevrouwe, die of die, zoude volmaakt gelyken, indien de Mond niet te groot was, het Coloriet te ſterk, de Oogen te klein; dat is dus het zelve als: indien de Mond en de Oogen van het Afbeeldzel dezelve evenredigheid hadden, of eene gelyke evenredigheid met die van het Origineel, en indien beide Colorieten even ſterk waren. Dus zegt men ook: het caracter van den Zoon gelykt

Donc toute *reſſemblance Phyſique* ſe réduit enfin à une ou pluſieurs égalité, & toute *reſſemblance Morale*, à une ou pluſieurs identités quelconques.

Cela eſt ſi vrai, que lorsque quelques-unes des égalités ou des identités néceſſaires, pour rendre complete la *reſſemblance* tant *Phyſique* que *Morale*, manque, on l'excepte de la *reſſemblance*. On dit: le Portrait de Madame une telle lui reſſembleroit parfaitement ſi la bouche n'étoit pas trop grande, le coloris trop animé, les yeux trop petits; c'eſt-à-dire: ſi la bouche & les yeux du Portrait avoient avec les autres traits, la même proportion, ou une proportion égale à celle qu'ils ont dans l'Original, & ſi les coloris étoient égaux. On dit encore: le caractere du Fils

gelykt aan dat van den Vader, behalven dat de jaaren en de ondervinding, den laatſten omzigtiger gemaakt hebben; dat is te zeggen: dat de eenzelvigheid van omzigtigheid ontbreekt, om de *Zedekundige gelykheid* te volmaaken.

De *Analogie* alom, gelyk wy zagen, plaats hebbende, alwaar men eene gelykenis vind die tot de Reden behoord, heeft derhalven overal plaats, waar men eene *Zedekundige gelykenis* heeft, en loopt derhalven uit op eene eenzelvigheid (*Identiteit*).

En de *Analogie* onderſteld altoos eene vergelyking, want de eenzelvigheid (*Identiteit*) heeft geen plaats, dan wanneer twee onderwerpen, die in ſchyn verſchillen, in een en het zelve denkbeeld begreepen zyn.

Men

Fils reſſemble à celui du Pere, excepté que l'âge & l'expérience ont rendu ce dernier circonſpect; c'eſt-à-dire: que l'identité de circonſpection manque pour rendre cette *reſſemblance Morale* complette.

l'*Analogie* ſe trouvant, ainſi que nous l'avons vu, par tout où ſe trouve une *reſſemblance* du reſſort de la raiſon, elle ſe trouve donc où ſe trouve la *reſſemblance Morale*, & ſe réduit par conſéquent à une identité.

Et toujours l'*Analogie* ſuppoſe une comparaiſon, l'identité n'ayant lieu que lorsque deux objects différents en apparence, ſont compris ſous la même idée.

On

Men gebruikt het woord *Analogie* en 't geen men 'er van afleid, op tweederlei wyze.

Men vind eene *Analogie* tusſchen twee voorwerpen, die men dan zegt *analogiſch* (gelyk) te zyn.

Men beſluit *analogiſch* of door *Analogie.*

Eene *Analogie* tusſchen twee voorwerpen te vinden, te ontdekken dat zy *analogiſch* zyn, zal dan zyn eenige eenzelvigheid (*Identiteit*) in hen te ontdekken door vergelyking.

En door *Analogie*, of *analogiſch* te beſluiten, zal dan zyn, door kracht van eene eenzelvigheid een beſluit op te maaken.

In de voorgeſtelde Vraag, denk ik door *Grondbeginzelen* te moeten verſtaan dat geene, dat eigentlyk de *Analogie* uitmaakt, of dezelve

On employe le mot *Analogie*, & ſes dérivés de deux manieres.

On trouve de l'*Analogie* entre deux objects, on les dit *analogues.*

On conclut par *Analogie* ou *analogiquement.*

Trouver de l'*Analogie* entre deux objets, découvrir qu'ils ſont *analogues*, ce ſera donc découvrir en eux par leur comparaiſon, quelque identité.

Et conclure par *Analogie*, ou *analogiquement*, ce ſera conclure en vertu de quelque identité.

Dans la Queſtion propoſée je crois devoir entendre par *Principes* ce qui conſtitue proprement l'*Analogie*, ou lui ſert

ve ten grondſteun verſtrekt; en door *Kenteekenen* de Teekenen, uit welke men dezelven kennen kan; dat is te zeggen: dat men niet alleen moet onderſcheiden, of het geen men ons voor eene *Analogie* opgeeft, 'er waarlyk eene zy; maar dat men ook moet ontdekken, of dezelve plaats kan hebben tusſchen twee gegeeven onderwerpen.

Ik zal dan zeggen, dat de *Gronden* der *Analogie* beſtaan:

1. Uit de vergelyking der twee Onderwerpen.
2. Uit eene of meer eenzelvigheden, die uit deze vergelyking voortvloeïen.

En deszelvs *Kenteekenen:*

1. In

ſert de fondements, & par *Caracteres* les marques, auxquelles on peut la reconnoître; c'eſt à-dire: non ſeulement diſtinguer ſi ce qu'on nous offre comme une *Analogie* en eſt une effectivement, mais encore découvrir ſi elle peut avoir lieu entre deux objets donnés.

Je dirai donc que les *Principes* de l'*Analogie* ſont:

1. La comparaiſon de deux objets.
2. Une ou pluſieurs identités, qui reſultent de cette comparaiſon.

Et ſes *Caracteres:*

1. De

1. In de noodzaakelyke onderſtelling eener vergelyking der twee voorwerpen, zo wel als
2. Eene of meer eenzelvigheden tusſchen die twee voorwerpen.
3. Dat zy derhalven eenig en alleen onder het gebied der Reden ſtaat.

Laaten wy nu onderzoeken, of deeze grondbeginzelen en kenteekenen paſſen op het geen wy onloochenbaar *Analogie* noemen.

De Wiskunſtenaar zegt: Twee gelykheden zyn *analogiſch*, of maaken een *Analogie*.

De gronden van deze *Analogie* zyn wel: 1. de vergelyking der tweeheden. 2. De eenzelvigheid hunner Exponenten, welke uit die vergelyking voortvloeid.

De

1. De ſuppoſer néceſſairement la comparaiſon des deux objets, ainſi que
2. Une ou pluſieurs identités entre ces deux objets.
3. D'être par conſéquent du reſſort de la ſeule raiſon, ou du ſeul intellect.

Examinons maintenant ſi ces Principes & ces Caracteres conviennent à ce qu'on appelle inconteſtablement des *Analogies*.

Le Mathématicien dit: deux raiſons égales forment une *Analogie*, ou ſont *analogues*.

Les Principes de cette *Analogie* ſont bien: 1. la comparaiſon des deux raiſons; 2. L'identité d'expoſans qui réſulte de cette comparaiſon.

Les

De hoedanigheden van deze *Analogie* zyn: 1. de noodzakelyke onderſtelling van de vergelyking der tweeheden, zo wel als de 2. eenzelvigheid (*identiteit*) der Exponenten. 3. Dat zy alleen onder het verſtand vallen; inderdaad de denkbeelden van reden en gelykheid worden noch middelyk, noch onmiddelyk uit de Zintuigen gebooren.

Men vraage aan een Wysgeer, wat de *Hollanders*, de *Duitſchers*, de *Engelſchen*, de *Italiaanen*, enz. heeft konnen beweegen, om het onderſte gedeelte van een Berg zyn voet te noemen? De Wysgeer zal antwoorden: de *Analogie*, die 'er is tuſſchen den voet van een Berg, en die van een Menſch.

Deze *Analogie* grond zich 1. op de vergelyking van den Berg en den Menſch. 2. Op de

Les Caracteres de cette *Analogie* ſont: 1. de ſuppoſer néceſſairement la comparaiſon des deux raiſons, ainſi que 2. l'identité des expoſants; 3. d'être uniquement du reſſort de l'intellect; certainement les idées de raiſon, & d'égalité ne ſont produites ni directement ni indirectement par les ſens.

On demande au Philoſophe, ce qui a pu engager les *François*, les *Hollandois*, les *Allemands*, les *Anglois*, les *Italiens* &c. à nommer la partie inférieure d'une montagne ſon pied, le Philoſophe répond: l'*Analogie* qui ſe trouve entre le pied d'une montagne & celui de l'homme.

Cette *Analogie* ſe fonde: 1. ſur la comparaiſon de la

de eenzelvigheid van het gebruik des voets van den Berg, en dien van den Menſch, wyl de eene en andere eveneens diend om zwaare ligchaamen, ſchoon zeer verſchillende, van welke zy gedeelten zyn, te onderſteunen.

Deze *Analogie* heeft tot kenteeken: 1. de noodzakelyke onderſtelling der vergelyking van den voet van den Berg, met dien van een Menſch; en dus ook 2. de eenzelvigheid van het gebruik van die twee onderſte deelen. 3. Dat zy zich alleen aan de reden of het verſtand openbaard. Hier is het zintuig van het gezigt de geleider tot deze eenzelvigheid, want men ziet, dat de Berg en de Menſch beiden op hunnen voet ſteunen.

De Natuurkenner vind eene *Analogie* tuſſchen het Yzer en den Zeilſteen.

Deze

montagne & de l'homme; 2. ſur l'identité d'uſage du pied de la montagne & de celui de l'homme, l'un & l'autre ſervant également à ſoutenir les maſſes ſi différentes, dont ils ſont partie.

Cette *Analogie* a pour Caractere: 1. de ſuppoſer néceſſairement la comparaiſon du pied de la montagne & de celui de l'homme, ainſi que 2. l'identité d'uſage de ces deux parties inférieures. 3. De ne frapper que la raiſon ou l'intellect. Ici le ſens de la vue ſert de véhicule à cette identite, car on voit que la montagne & l'homme paſent l'une & l'autre ſur leur pied.

Le Phyſicien trouve de l'*Analogie* entre le Fer & l'Aimant.

Cette

Deze *Analogie* geeft 1. de vergelyking der twee onderwerpen; 2. verſcheide eenzelvigheden, die 'er uit ontſtaan, te weeten: eenzelvigheid van aantrekking, wyl zy beiden elkander onderling aantrekken; eenzelvigheid van rigting (*directie*), wyl de Zeilſteen zich na het Noorden rigt, en het yzer, aan den Zeilſteen geſtreeken, of door een yzer gewreeven, dezelve eigenſchap verkrygt: eenzelvigheid van mededeeling, dewyl het yzer en de Zeilſteen beide de eigenſchap hebben van een ander ſtuk yzer zeilſteenkrachtig te maaken, enz.

De Kenteekenen van deeze *Analogie* zyn: 1. de noodzakelyke onderſtelling der vergelyking van den Zeilſteen en het Yzer, als ook 2. verſcheide eenzelvigheden (*Identiteiten*), uit deze vergelyking ontſtaande; 3. dat zy alleen tot het verſtand behoord, want het Zintuig

Cette *Analogie* préſente 1. la comparaiſon des deux objets; 2. pluſieurs identités qui en réſultent, à ſçavoir: identité d'attraction, tous les deux s'attirant réciproquement: identité de direction, l'aimant tournant naturellement vers le Nord, & le fer, frotté avec de l'aimant ou avec du fer, acquérant cette même propriété: identité de communication, puisque l'aimant & le fer ont également la propriété d'aimanter un autre morceau de fer, &c.

Les Caracteres de cette *Analogie* ſont: 1. de ſuppoſer néceſſairement la comparaiſon de l'aimant & du fer, ainſi que 2. pluſieurs identés réſultant de cette comparaiſon: 3. d'être uniquement du reſſort de l'intellect, car le ſens

tuig van het gezigt dient tot geleider der denkbeelden van aantrekking, richting, mededeeling; maar het is zeer zeker, dat zy niet voortgebragt zyn door het gezigt. De beroemde SAUNDERSON kende de kragten, die aan het Yzer en aan den Zeilsteen gemeen zyn, schoon hy blindgebooren was.

Eindelyk, om niet langwylig te zyn, de Letterkundige zegt, dat de byvoegende woorden, *driftig* en *genegen*, door *Analogie* afgeleid zyn van de zelfstandige, *drift* en *genegendheid.*

Deze *Analogie* heeft tot grondbeginzelen: 1. de vergelyking der twee byvoegende (*adjectiva*) woorden; 2. de eenzelvigheid der uitgangen van die twee byvoegende woorden; en tot hoedanigheden: 1. de noodzakelyke onderstelling

de la vue sert lieu de véhicule aux idées d'attraction, de direction, de communication, mais elles ne sont très certainement pas produites par la vue. L'illustre SAUNDERSON n'ignoroit pas les vertus communes à l'aimant & au fer, & il étoit aveugle né.

Enfin, car il faut se borner, le Grammairien dit que les adjectifs passionné & affectionné dérivent *analogiquement* de leurs substantifs passion & affection.

Cette *Analogie* a pour principes: 1. la comparaison des deux adjectifs, 2. l'identité de terminaison de ces deux adjectifs; & pour Caracteres: 1. de supposer nécessairement

ſtelling der vergelyking van de twee byvoegende woorden met de twee zelvſtandige: als ook 2. de eenzelvigheid der uitgang (*terminatie*), of liever der vorming (*formatie*); 3. dat zy zeker tot het verſtand behoord.

De voornaamſte gebruiken, welke men van de *Analogie* maakt, komen dus overeen met de grondbeginzelen en kenteekenen, die aan dezelve toegevoegd, en uit de woordafleiding (*Etymologie*) afgeleid zyn. Laaten wy nu tot eenige gevolgen overgaan.

Telkens wanneer men, om te ontdekken, of twee natuurkundige voorwerpen eene *gelykenis* of *Analogie* hebben, verpligt is om dezelve niet alleen met behulp der zintuigen te onderzoeken, maar men ook het algemeene denkbeeld, dat men zich van die voorwerpen maakt,

ment la comparaiſon des deux adjectifs entr'eux, & avec leur ſubſtantifs ainſi que 2. l'identité de terminaiſon, ou plutôt de formation: 3. d'être à coup ſûr du reſſort de l'intellect.

Les principaux uſages que l'on fait de l'*Analogie*, s'accordent donc avec les Principes & les Caracteres aſſignés & déduits de l'Etymologie & de la discuſſion. Paſſons à quelques conſéquences.

Toutes les fois que pour découvrir ſi deux objets Phyſiques ont de la *reſſemblance* ou de l'*Analogie* on eſt obligé, non ſeulement de les examiner à l'aide des ſens, mais encore d'avoir recours à l'idée générale qu'on ſe fait de ces

maakt, moet te hulp roepen, is 'er tusschen hen geen *gelykenis*, maar eene *Analogie*, dewyl men tot eene eenzelvigheid (*Identiteit*) koomt. Een Menſch en een Paard gelyken zich onderling niet, maar men heeft eene *Analogie*, dewyl men zich tot algemeene denkbeelden moet wenden van een redelyk en een onredelyk Dier, om te zien wat aan beiden gemeen is. Zegt men ook niet, dat twee Menſchen, ſchoon geheel verſchillende, zich onderling gelyken, in zo ver zy beide menſchen zyn, om dat zy, dus beſchouwd, beide het algemeene denkbeeld van Menſch aan de ziel mededeelen?

De *Natuurkundige gelykenis*, insgelyks de vergelyking van ten minſten twee voorwerpen vereisſchende, om eene gelykheid te ontdekken; dat is te zeggen: twee zaaken, die bekwaam

objets, il regne entr'eux, non de la *reſſemblance* mais de l'*Analogie*, puisqu'on en revient à une identité. Un Homme & un Cheval ne ſe reſſemblent pas, mais ont de l'*Analogie*, parcequ'il faut avoir recours aux idées générales d'Animal raiſonnable, & d'Animal non raiſonnable, pour trouver ce qu'ils ont de commun. Auſſi ne dit-on pas que deux hommes entièrement diſſemblables, ſe reſſemblent en tant qu'ils ſont tous deux hommes, parceque, conſidérés de cette maniere, ils portent tous deux à l'eſprit l'idée générale d'homme.

La *reſſemblance Phyſique* exigeant auſſi la comparaiſon de deux objets au moins, pour y découvrir une égalité quelconque; c'eſt-à-dire: deux choſes capables de cauſer

kwaam zyn, om dezelve aandoening te verwekken, is voor de Zintuigen juist het geen de *Analogie* voor het verſtand is: Of anders: de *Analogie* is niets anders dan de *Zedelyke vergelyking*. Verder, indien men agt ſlaat op de beteekenis, die men meestal aan de woorden van *overeenkomst*, *gelykheid* en *betrekking* hegt, zal men zien, dat zy byna altoos meer eene *Zedekundige gelykheid* aantoonen, dan eene *Natuurkundige*, en dus in de *Analogie* uitloopen. Een naauwkeurig Wysgeer, moest derhalven nooit het woord *gelykenis* gebruiken, dan in het Natuurkundige, en de woorden *Analogie*, *overeenkomst*, *gelykheid*, *betrekking*, in het Zedekundige. Door dit middel zoude het woord zelv, dat hy gebruikt, ten eerſten aanduiden, of hy van de zinnelyke gewaarwordingen, dan van de begrippen ſpreekt.

De

ſer la même ſenſation, la *reſſemblance Phyſique* eſt aux ſens, préciſement ce que l'*Analogie* eſt à l'intellect: ou encore: l'*Analogie* n'eſt autre choſe que la *reſſemblance Morale*. De plus, ſi l'on fait attention à la ſignification, que l'on donne le plus ſouvent aux mots *conformité*, *rapport*, *rélation*, on verra que presque toujours ils marquent une *reſſemblance Morale* plutôt que *Phyſique*, & reviennent par conſéquent à l'*Analogie*. Le Philoſophe exact ne devroit donc jamais employer le mot *reſſemblance* qu'au Phyſique, & les mots *Analogie*, *conformité*, *rapport*, *rélation*, au Moral. Par ce moyen le mot même qu'il emploieroit, indiqueroit d'abord s'il parle de ſenſations ou de perceptions.

De *gelykenis* in het Natuurkundige het zelve zynde wat de *Analogie* in het Zedekundige is, zal men zo wel door *gelykenis* als door *Analogie* konnen beſluiten. Men heeft tot nu toe deze twee wyzen van beſluiten met elkanderen verward. Wy zullen 'er in het vervolg voorbeelden van zien; intuſſchen zal het noch onnuttig, noch overvloedig zyn, aantemerken, dat men met eenige veranderingen de Gronden en Kenteekenen der *Analogie* op de *gelykenis* kan toepaſſen, en zeggen:

De *Gronden* der *gelykenis* zyn:

1. De vergelyking van twee Natuurkundige onderwerpen.
2. Eene of meer gelykheden, die vatbaar zyn voor de zinnen, en uit die vergelyking ontſtaan.

En

La *reſſemblance* étant au Phyſique ce que l'*Analogie* eſt au Moral, on pourra conclure par *reſſemblance* comme par *Analogie*: jusqu'à préſent on a confondu ces deux ſortes de concluſion. Nous en rencontrerons des exemples dans la ſuite; en attendant il ne ſera ni inutile ni ſuperflu de remarquer, qu'on peut appliquer avec quelques altérations à la *reſſemblance* les Principes & les Caracteres de l'*Analogie* & dire:

Les *Principes* de la *reſſemblance* ſont:

1. Le comparaiſon de deux objets Phyſiques.
2. Une ou pluſieurs égalités perceptibles aux ſens & qui réſultent de cette comparaiſon.

Et

En deszelvs *Kenteekenen:*

1. De vergelyking van twee Natuurkundige onderwerpen noodzakelyk te onderſtellen, om in dezelve
2. Eene of meer gelykheden te ontdekken, die vatbaar zyn voor de zinnen.
3. Dat zy niet alleen tot de reden behooren, of enkel tot het verſtand, maar dat zy noodzakelyk ook de hulp der Zintuigen vereisſchen.

Deze Gronden en Kentekenen vergelykende met die der *Analogie*, zal men draa zien, dat dezelve van de *gelykenis* verſchild, daarin dat de *Analogie* tot het verſtand of de reden ſpreekt, en de *gelykenis* tot de zinnen.

Eene

Et ſes *Caracteres:*

1. De ſuppoſer néceſſairement la comparaiſon des deux objets Phyſiques, afin d'y découvrir
2. Une ou pluſieurs égalités perceptibles aux ſens.
3. De n'être pas du reſſort de la ſeule raiſon, ou du ſeul intellect, mais d'exiger néceſſairement le concours des ſens.

En comparant ces Principes & ces Caracteres avec ceux de l'*Analogie*, on verra d'abord que celle ci differe de la reſſemblance en ce que l'*Analogie* ne frappe que l'intellect ou la raiſon, & la *reſſemblance* les ſens.

Eene volmaakte *Natuurkundige gelykenis*, wordt gelykheid, en de *Analogie* word eenzelvigheid. Want de *gelykenis* loopt uit in eene of meer gelykheden, en de *Analogie* in eene of meer eenzelvigheden. Maar de *gelykenis*, en de *Analogie* zyn niet volmaakt, dan wanneer zy tot alle mogelyke gelykheden en eenzelvigheden konnen gebragt worden; dat is te zeggen: wanneer de eene niet anders dan eene zamenſtelling van gelykheden is, en de andere eene zamenſtelling van eenzelvigheden, en de eene gelykheid geworden is, en de andere eene geheele eenzelvigheid.

Ik koome in een vertrek, en zie iets boven de deur, dat myn gezigt zo ſterk aandoet, als het uitwerkzel van half-verheven (*basrelief*) wit Marmer, dat, niettegenſtaande de verzekeringen van den Huisheer, ik niet kan gelooven,

En devenant parfaite la *reſſemblance Phyſique* devient égalité, & l'*Analogie* identité. Car la *reſſemblance* ſe réduit à une ou pluſieurs égalités. Mais la *reſſemblance*, & l'*Analogie* ne ſont parfaites que quand elles ſe réduiſent à toutes les égalités ou identités poſſibles; c'eſt-à-dire: quand l'une n'eſt qu'un compoſé d'égalités, & l'autre d'identités; ou quand l'une eſt devenue égalité, & l'autre identité totales.

J'entre dans un appartement & voit un deſſus de porte, qui fait tellement ſur mes yeux l'effet d'un bas-relif de Marbre blanc, que malgré les aſſurances du Maître de la maiſon, je ne peu croire que c'eſt un clair-obſcur ſupérieu-

ven, dat het een meesterlyk uitgevoerd graauw Schilderſtuk is. De gelykheid der gewaarwordingen volmaakt zynde, geloof ik, dat de gelykheid ook volmaakt is; en ik beſluit, dat het Schilderſtuk half verheven werk is. Dit beſluit is baarblykelyk gegrond op eene *gelykenis*, niet op eene *Analogie*, gelyk men ligtelyk zoude konnen denken, en gelyk het ſchynt, dat men tot heden gedagt heeft. Ik klim op eene ladder, en overtuig my zelv, door myn gevoel, dat het geſchilderd is; de volmaakte gelykheid word onvolmaakt, die van 't gevoel ontbreekt; en ik ben verzekerd dat ik my bedroogen heb; daar integendeel, indien de gewaarwording van het gevoel juist dezelve geweest waare met die van half verheven werk, ik van het tegendeel zoude verzekerd geweest zyn, om dat de gelykheid van alle de gewaarwordingen, die hier mogelyk zyn, volmaakt zoude geweest zyn.

De

rieurement executé. L'égalité de ſenſations étant parfaite, je crois la reſſemblance auſſi parfaite, & j'en conclus que la peinture eſt un bas-relief. Cette concluſion eſt manifeſtement fondée ſur une *reſſemblance*, non ſur une *Analogie*, comme on ſeroit tenté de le croire, & comme on paroît l'avoir cru jusqu'à préſent. Je monte ſur une échelle, & je me convaine par l'attouchement que c'eſt une peinture; l'égalité parfaite devient imparfaite; celle du toucher manque, & je ſui ſûr de m'être trompé; au lieu que ſi la ſenſation du toucher avoit été préciſement la même que celle d'un bas-relief, j'aurois été ſûr du contraire, parceque l'égalité de toutes les ſenſations ici poſſibles auroit été parfaite.

Les

De twee Voorſtellen: men kan de helft van alle gelyke getallen neemen, en yder ongelyk getal, by het welk 1 gedaan, of afgetrokken word, kan door 2 gedeeld worden: deze twee Voorſtellen, zeg ik, hebben eene groote *Analogie*, en de eenzelvigheid (*Identiteit*), tot welke zy gebragt word, is eene eenzelvigheid van ſtelling (*Identitas theſeos*): de twee getallen konden door 2 gedeeld worden. Deze Voorſtellen hebben geen eenzelvige onderſtellingen (*Hypotheſes Identicæ*), ſchoon een ongelyk getal gelyk word, na de byvoeging of aftrekking der eenheid; maar de eerſte onderſtelling is eenvoudig, en onderſteld ten eerſten een gelyk getal; daar de tweede onderſtelling deze nieuwe voorſtelling inſluit of onderſteld: yder ongelyk getal meer of min 1, word een gelyk getal. Laaten wy deze verſcheidenheid doen verdwynen, en laaten wy de onderſtellingen

Les deux Propoſitions: on peut prendre la moitié de tout nombre pair, & tout nombre impair plus ou moins 1, eſt diviſible par 2. ont une grande *Analogie*, & l'identité à laquelle elle ſe réduit, c'eſt l'identité de theſe: les deux nombres ſont diviſibles par 2. Ces propoſitions n'ont pas des hypotheſes identiques, quoiqu'un nombre impair devienne pair après l'addition ou la ſouſtraction de l'unité: mais la premiere hypothèſe eſt ſimple, & ſuppoſe d'abord le nombre pair; au lieu que la ſeconde hypothèſe renferme ou ſuppoſe cette nouvelle propoſition: tout nombre impair plus ou moins un devient pair. Faiſons diſparoître cette diviſité, & rendons les hypothèſes identiques

en

gen eenzelvig maaken, door te zeggen: men kan de helft neemen van ieder gelyk getal: en yder gelyk getal is deelbaar door 2; dan zyn de twee voorſtellen eenzelvig (*Identicæ*), om dat de *Analogie* volmaakt is, zich alleen bepaalende tot de twee eenzelvigheden, die hier mogelyk zyn; wyl yder voorſtel maar eene onderſtelling bevat, en maar eene ſtelling die onderling eenzelvig zyn.

Wanneer de Natuurkundige gelykenis volmaakt is, en gelykheid word, verward men het eene onderwerp met het ander, zo vaak men 'er maar een van beiden voor zich heeft; en wanneer men beiden in zyne magt heeft, kan men zonder twyffeling het eene voor het andere neemen. Dus, wanneer een Wiskunstenaar eens de gelykheid van twee figuuren, of twee redenen beweezen heeft, neemt hy de eene

en diſant: on peut prendre la moitié de tout nombre pair; & tout nombre pair eſt diviſible par 2, & les deux propoſitions ſeront identiques, parceque l'*Analogie* eſt parfaite, ſe réduiſant aux deux ſeules identités poſſibles ici, chaque propoſition ne renferment qu'une hypothèſe & qu' une theſe, identiques chacune à chacune.

Lorsque la reſſemblance Phyſique eſt parfaite & devient égalité, on confond l'un des objets avec l'autre toutes les fois qu'on n'en a qu'un ſous les yeux; & quand on les a tous les deux en ſon pouvoir, on ſubſtitue l'un à l'autre ſans héſiter. Ainſi dans la vie commune on confond tous les bons ducats enſemble, l'on prend un bon ducat pour un

eene voor de andere, zonder te twyffelen : hy zal hen zelv zonder onderſcheid gebruiken, zo dra hy 'er geen onderſcheiden kenmerk in vind. By voorbeeld : hy maakt op een vel papier twee gelyke Cirkels, yder ſtaat op het midden van van het papier even hoog, en even verre van den zyderand. Hy gaat uit de kamer : ik keer het blad het onderſte boven, zo dat de Cirkel van de regter hand nu aan de linker is. De Wiskunſtenaar terug koomende, zal zeker niet merken, dat ik het papier omgekeerd heb. Wat aanbelangd de twee gelyke redenen, deze zal hy niet de eene voor de andere neemen, wyl zy hunne onderſcheids kenmerken hebben; door deze is het eerſte en het tweede lid van de eene, het eerſte en tweede lid van de volgende niet. Ondertusſchen na gezegd te hebben : 12 is tot 4 als 9 tot 3, houd de Wiskun-

un autre ſans héſiter. Ainſi le Géometre, quand il a une fois prouvé l'égalité de deux figures, de deux raiſons, ſubſtitue l'une à l'autre ſans balancer : il les confondra même dès qu'il n'y retrouvera plus aucune marque diſtinctive. Par exemple : il trace ſur une feuille de papier deux Cercles égaux, chacun au milieu de la hauteur du papier, & également diſtant de ſon bord latéral ; puis il ſort de la chambre : je tourne la feuille ſans deſſus deſſous, de façon que le Cercle de la droite ſoit à gauche. Le Géometre revenu ne s'appercevra certainement pas de ce renverſement. Quant aux deux raiſons égales il ne les confondra pas, parcequ'elles portent leurs marques diſtinctives avec elles, l'antécedent & le conſéquent de l'une n'étant pas l'antécedent & le conſéquent de l'autre : Cependant, ſi après avoir dit : 12 eſt à 4 comme 9 à 3, le

kunſtenaar zich met niets anders bezig, zo dat hy om die ſchikking niet meer denkt. Hy keert tot deze evenredigheid weder, zonder te zoeken hoe hy dezelve geſchikt had, zal hy ook te regt zeggen, 9 is tot 3 als 12 tot 4, en zal dus redenen zamenmengen: men vind hier van alom voorbeelden.

Maar de gelykheid van twee Natuurkundige onderwerpen is geene *eenzelvigheid;* want die twee voorwerpen blyven altoos twee, en zullen aan de ziel altoos twee gewaarwordingen mededeelen, en nooit eene alleen.

Hier uit volgt klaarblykelyk, dat nooit de *Analogie* volmaakt zal konnen zyn, tusſchen twee ligchaamen, ſchoon dezelve gelyk zyn, want deze twee ligchaamen konnen nooit in een Beeld zamenloopen, veel minder noch in een denk-

le Géometre s'occupe d'autre choſe, au point d'oublier cet arrangement, & qu'en ſuite il revienne à cette proportion, ſans chercher comment il l'avoit dispoſée la premiere fois, il dira fort bien: 9 eſt à 3 comme 12 à 4, & confondra ces deux raiſons: on en trouve des exemples partout.

Mais l'égalité de deux objets Phyſiques n'eſt pas une *identité*, car ces deux objets en feront toujours deux, porteront toujours à l'ame deux ſenſations, non une ſeule.

Il ſuit manifeſtement de là, que jamais l'*Analogie* ne pourra être parfaite entre deux corps, quoiqu'ils ſoient égaux; car jamais ces deux corps ne ſe confondent en une ſeule

denkbeeld. Laaten wy twee Compasnaalden onderſtellen, die volkomen gelyk zyn; dewyl 'er eene zeer groote *Analogie* tusſchen het Yzer en den Zeilſteen is, zal men nog eene grooter vinden tusſchen de twee Naalden; maar intusſchen zyn zy altoos twee: myne ziel kan zich dezelve niet verbeelden onder eene en dezelve beeldtenis, ſchoon zy alle beiden het denkbeeld van een gezeilſteende Naald in het algemeen in hem doen ontſtaan; want of hy verbeeld zich eene van deze Naalden in het byzonder, of wel, (dewyl de ſtoffe onindringbaar is,) zal hy zich dezelve noodzakelyk beiden verbeelden, als yder eene byzondere plaats beſlaande, en zal dezelve, by voorbeeld, niet onder een en het zelve beeld vereenigen, en noch veel minder onder een en het zelve denkbeeld, want yder denkbeeld deeld deszelvs byzondere gewaar-

ſeule image, bien moins encore en une ſeule idée. Supposons deux aiguilles aimantées parfaitement égales; puisqu'il ſe trouve une très-grande *Analogie* être l'Aimant & le Fer, à plus forte raiſon s'en trouve-t'il entre ces deux aiguilles; cependant elles ſont toujours deux; mon eſprit ne ſçauroit ſe les repréſenter toutes deux ſous la même image, quoique toutes deux réveillent en lui l'idée d'une aiguille aimantée en général; car, ou il ſe repréſente une de ces aiguilles en particulier, ou bien, la matiere étant impénetrable, il ſe repréſentera néceſſairement ces deux aiguilles comme occupant les places differentes, & ne les réunira par exemple pas ſous une ſeule & même image, ni à plus forte raiſon ſous une ſeule & même idée, chaque image

waarwording aan de ziel mede, en kan niet nalaaten zulks te doen, ten zy dat denkbeeld verdwyne.

De volmaakte *Analogie* kan derhalven geen plaats hebben, dan tusſchen twee zaaken, die zich aan het verſtand voordoen; dat is te zeggen: tusſchen twee wyzen van redeneeren, of tusſchen de wyze en toepaſſing der twee redeneeringen, maar niet tusſchen twee onderwerpen, op welken men die twee redeneeringen toepast, ten waare die twee onderwerpen ook alleen voor het verſtand vatbaar waren. En indien 'er eene volmaakte *Analogie* plaats heeft tusſchen de wyze en de toepaſſing der twee redeneeringen, is die *Analogie* eenzelvigheid, en by gevolg, zoude eene van die wyzen van redeneeren, niet goed, noch voldoende konnen zyn, indien het de andere ook niet is. Het is

image portant ſa perception particuliere à l'ame, & ne pouvant ceſſer de l'y porter, à moins de s'évanouir.

L'*Analogie* parfaite ne peut donc avoir lieu qu'entre deux choſes intellectuelles; c'eſt à dire: entre deux manieres de raiſonner, ou entre la forme & l'application de deux raiſonnements, mais non entre les deux ſujets, auxquels on applique ces deux raiſonnements, à moins que ces ſujets ne ſoient auſſi intellectuels. Et s'il regne une *Analogie* parfaite entre la forme & l'application de deux raiſonnements, cette *Analogie* eſt identité, & par conſéquent une de ces manieres de raiſonner ne ſçauroit être bonne & concluante ſans que l'autre ne le ſoit auſſi. C'eſt

is door middel van een verward begrip van dit grondbeginzel, dat noch niet verklaard is, dat een Leerling in de Redeneerkunde verzekerd is van wel geredeneerd te hebben, wanneer hy de wyze van de fluitreden wel toegepast heeft, of wanneer hy dezelve wyze van redeneeren op eenig ander onderwerp overbrengt, dan dat het geen zyn Meester hem ten voorbeelde gegeeven heeft. Het is ook op dezen fchoon bedekten grond, en op dien, op welke men alle de onderwerpen, die elkander volkomen gelyk zyn, kan verwisfelen, dat de Meetkunftenaar fteund, wanneer hy, om een voorftel zo veel te duidelyker te betoogen, hy zyne betooging ftaaft en toepast op eene figuur; want het is klaarblykelyk, dat, indien hy niet voor toegeftaan nam, en indien men hem konde betwisten, dat het zelve betoog waar bleef, fchoon op eene andere figuur toegepast, die in betrekking

par un fentiment confus de ce principe non développé encore, qu'un apprentif logicien eft für d'avoir bien raifonné lorsqu'il a exactement appliqué la forme de Syllogisme, ou lorsqu'il a employé la même maniere de raifonner fur quelqu'autre fujet que celui que fon Maftre lui a propofé pour exemple. C'eft encore fur ce principe caché, & fur celui que l'on peut fubftituer l'un à l'autre tous les objets parfaitement femblables, que fe fonde la Géometre, quand, pour démontrer plus clairement une propofition, il applique fa démonftration à une figure quelconque; car il eft clair que s'il ne prenoit pas pour accordé, & que fi l'on pouvoit lui nier, que la même démonftration refte vraie, quoiqu'appliquée à une autre figure parfaitement fem-

king van alle de deelen van zyne onderſtelling volkomen aan dezelve gelyk is, hy verpligt zoude zyn, om zyne beſchouwing te betoogen voor yder nieuwe figuur.

De *Analogie* uitloopende op eene eenzelvigheid, is duidelyk te zien, dat, zo dra men dezelve ontdekt heeft, dan alles wat klaarblykelyk uit die eenzelvigheid vloeid, ook waar is in de beide onderwerpen. Dus overtuigd zynde, dat het Vuur eene ſtoffe is, ſchoon eene zeer fyne ſtoffe, en derhalven die eenzelvigheid heeft met eenen loden bal, zyn wy verzekerd, door de *Analogie*, dat het Vuur zwaar is, ſchoon men het nooit gewoogen heeft: indien deze vloeiſtof by alle gelegendheid tragt te ryzen, dat is te zeggen, zich van het middelpunt der Aarde te verwyderen, in plaats van na het

ſemblable rélativement à tous les articles de ſon hypotheſe, il ſeroit obligé de démontrer ſon théoreme pour chaque nouvelle figure.

L'*Analogie* ſe réduiſant à une identité, il eſt manifeſte qu'auſſitôt qu'on l'a découverte, tout ce qui reſulte évidemment de cette identité ſeule, eſt vrai dans les deux objets. Ainſi, convaincus que le feu eſt une matiere, quoique très-ſubtile, & qu'il a par conſéquent cela d'identique avec une balle de plomb, nous ſommes ſûrs par l'*Analogie* que le feu eſt peſant, quoiqu'on ne l'ait jamais peſé: ſi dans toutes les occaſions ce fluide tend à monter, c'eſt-à-dire: à s'éloigner & non à ſe rapprocher du cen-

het zelve te naderen, geſchied zulks, om dat zy ligter dan de lucht is, op welke zy om zoo te ſpreeken zwemt.

De *gelykenis* en de *Analogie* ſtrekken beide ten gronde aan de waarſchynelykheid en aan de zekerheid. Wanneer wy niet verzekerd zyn, dat de *gelykenis* en de *Analogie* geheel zyn, blyven wy by de waarſchynelykheid, die in zekerheid veranderd, wanneer wy verzekerd zyn, of meenen te zyn, dat de *gelykheid* en de *Analogie* in allen opzigte volkomen zyn.

Een Wilde ziet voor de eerſtemaal een gloejend Yzer, hy wil het vatten en brand zich. Des anderen daags, toont men hem van verre een ſtuk houts, met een levendig Vermillioen rood beſchilderd; hy geloofd, dat het gloejend yzer is van daags te vooren, en wil het niet aan-

tre de la Terre, c'eſt qu'il eſt plus léger que l'air, ſur lequel il ſurnage pour ainſi dire.

La *reſſemblance* & l'*Analogie* ſervent toutes deux de fondement à la probabilité, & à la certitude. Lorsque nous ne ſommes pas ſûrs que la *reſſemblance* & l'*Analogie* ſoient totales, nous en reſtons à la probabilité, qui ſe tourne en certitude quand nous ſommes ou croyons être aſſurés que la *reſſemblance* & l'*Analogie* ſont totales.

Un Sauvage voit pour la premiere fois un Fer rouge, il veut le ſaiſir & ſe brûle. Le lendemain on lui montre d'un peu loin un morçeau de bois peint d'un Vermillon tres-vif; il le croit le fer rouge de la veille, & ne veut pas

aanraaken, om dat, volgens zyn gevoelen, de gelykenis volkomen is, en hy verzekerd is zich te zullen branden. Iemand gaat dat gewaande gloejend Yzer haalen, en brengt het hem. De Wilde ſtaat in twyffel, ſteekt de hand uit, trekt dezelve weder te rug; ſteekt haar weder uit, eindelyk geen warmte voelende, raakt hy het hout aan, en word dus verzekerd, dat hy zich bedroogen had. Dan plaatst men een ſtuk geſchilderd hout naast een gloejend yzer, en men toont hem, dat het eene geheel digt is, terwyl het ander iets doorzigtigs heeft. Eenige dagen daarna ziet hy weder het geſchilderd hout; hy is nu niet meer verzekerd, dat het een gloejend yzer is, dit komt hem op zyn best waarſchynelyk voor. Intuſſchen zich niet geheel op zyn gezigt durvende vertrouwen, en vreezende, dat het zelve iets dat maar zeer weinig

pas le toucher, parcequ'à ſon avis la reſſemblance eſt parfaite, & qu'il a la certitude de ſe brûler. Quelqu'un va prendre ce prétendu fer rouge, & le lui apporte; le Sauvage héſite, approche la main, la retire, & l'approche encore; enfin ne ſentant aucune chaleur, il touche, & s'aſſure qu'il s'eſt trompé. Alors on place ce morceau de bois peint à côté d'un fer rouge, & on lui montre que le premier eſt abſolument opaque, au lieu que l'autre, a quelque choſe de transparent. Quelques jours après il voit de nouveau ſon morceau de bois enluminé, il n'eſt plus ſûr que c'eſt un fer rouge, cela ne lui paroît que probable tout au plus. Cependant n'oſent tout à fait ſe fier à ſa vue, &, craignant qu'elle ne lui faſſe prendre pour opaque ce qui n'eſt que très peu transparent, il ap-

weinig doorzigtig is, voor geheel ondoorzigtig zoude doen neemen, ſteekt hy voorzigtig de hand uit, en geen warmte gewaar wordende, word de waarſchynelykheid by hem zekerheid, en hy vat het ſtuk houts vrymoedig aan.

Deze zekerheid rust op een beſluit uit *gelykenis*, en niet op een beſluit door *Analogie*. Volgens myne gedachten is deze ſoort van zekerheid, die op eene volmaakte gelykenis berust, (of die men geloofd volmaakt te zyn,) het *Inſtinct*. Want men noemt *Inſtinct* eene natuurlyke beweeging, die geene redeneering veronderſtellende, aan Menſch en Dier gemeen is, en niet kan veroorzaakt worden, dan door eene der Zintuigen, dat zelv door een natuurlyk voorwerp bewoogen word. Wanneer dit wezentlyk is, het geen het ſchynt, dan is het *Inſtinct* opregt; maar het bedriegt, wanneer de *gely-*

proche la main avec précaution & ne ſentant aucune chaleur, la probabilité redevient certitude, il ſaiſit hardiment le morceau de bois.

Cette certitude eſt fondée ſur une concluſion par *reſſemblance*, non par *Analogie*. A mon avis cette eſpece de certitude, fondée ſur une reſſemblance parfaite, ou cruelle, eſt l'inſtinct. Car on appelle inſtinct un mouvement naturel, qui ne ſuppoſant aucun raiſonnement, eſt commun à l'Homme & à la Bête, & ne peut être occaſionné que par quelqu'un des ſens, ému lui-même par un objet Phyſique. Lorsque celui-ci eſt reëllement ce qu'il paroît, l'inſtinct eſt ſincère; il eſt trompeur quand la

gelykenis in ſtede van volmaakt te zyn, alleen ſchynbaar is. Intuſſchen kan het voorzigtigſte menſch het niet ontwyken, van zich byna geduurig aan het *Inſtinct* overtegeeven in de gemeenſte zaaken van het leven: hy zoude nooit vorderen, indien hy zyne reden 'er in de plaats wilde ſtellen. Iemand, die aan de maaltyd zittende, zoude willen onderzoeken, en naauwkeurig naagaan, of zyne ſoupe, zyn brood, zyn wyn wezentlyk zyn het geen zy zyn moeten, en het geen zy ſchynen, zoude den halven dag aan dat onderzoek verſpillen. Gelukkig is het, dat het *Inſtinct* zo dikwyls niet bedriegt, dan men in den eerſten opſlag zoude vreezen: het is zelv ſomtyds zekerder, dan de redeneering; dit bewyst het voorbeeld der Dieren: het is waar, dat deze Zintuigen hebben, die door geen buitenſpoorigheid noch misbruik bedor-

la *reſſemblance* au lieu d'être parfaite, n'eſt qu'apparente. Cependant l'Homme le plus prudent ne ſauroit éviter de ſe livrer presque continuellement à l'inſtinct dans les choſes les plus ordinaires de la vie: s'il vouloit lui ſubſtituer la raiſon, il n'avanceroit jamait. L'Homme, qui en ſe mettant à table, commenceroit par examiner ſcrupuleuſement ſi ſa ſoupe, ſon pain, ſon vin, &c. ſont reëllement ce qu'ils paroiſſent & doivent être, perdroit la moitié du jour à cet examen. Heureuſement l'inſtinct ne trompe pas auſſi ſouvent, qu'on pourroit le craindre au premier coup d'œil: quelquefois même il eſt plus ſûr que le raiſonnement; l'exemple des Bêtes le prouve: il eſt vrai que celles-ci ont des ſens, qu'aucun abus, aucun excès n'ont alterés, & qui ſont par exemple plus délicats

bedorven zyn, en die derhalven gevoeliger zyn dan die van den Menſch. Verder zyn de *gelykenisſen*, die groot genoeg zyn om volkomen te ſchynen, zeldzaam, en de minſte twyffelagtigheid wekt de reden, en roept dezelve tot hulp der zinnen.

Laaten wy overgaan tot een voorbeeld van waarſchynlykheid en zekerheid, op eene *Analogie* ſteunende.

Ik vind een voorſtel in de Meetkunde, en deszelvs oplosſing, na het geſchreeven te hebben, leg ik weg, en denk 'er niet verder aan. Een myner Vrienden ontneemt my myn Geſchrift, ſchryft het uit, en legt het weder daar hy het vond, en koomt eenige maanden daar na myn oordeel over dat voorſtel vraagen. Zo dra hy het gemeld heeft, ſchiet my te binnen, dat

que ceux de l'Homme. D'ailleurs les *reſſemblances* aſſez grandes pour paroître parfaites, ſont rares, & la moindre équivoque réveille la raiſon, & l'appelle au ſecours des ſens.

Paſſons à un exemple de probabilité & de certitude fondées ſur une *Analogie*.

Je trouve un théoreme de Géomètrie & ſa démonſtration, & aprés l'avoir couché par écrit, je le mets de côté, & n'y penſe plus. Un de mes Amis dérobe mon Manuſcript, le copie, le remet en place, & pluſieurs mois après vient ſoumettre ce théoreme à mon jugement. Dès l'énoncé je reconnois que j'ai travaillé ſur le même ſujet: la

dat ik over het zelvde onderwerp gewerkt heb; de betooging begind met dezelve denkbeelden als de myne. Ik begin het als waarſchynelyk te vinden, dat myn Vriend kennis van myn werk heeft gehad: de betooging gaat voort met dezelvde redeneeringen te ontwikkelen tot aan het einde toe, en myne gisſing, dat is te zeggen, de waarſchynelykheid, dat het zo is, vermeerderd. Deze waarſchynelykheid komt uit de *Analogie* voor, die ik vind tusſchen het betoog van myn Vriend en het myne, en die uitloopt op de eenzelvigheid (*identiteit*) van denkbeelden, en op die van hunne aaneenſchakeling, maar dewyl het in de Wiskunde niet onmogelyk is, dat twee lieden, volgens dezelve grondbeginzelen, en dezelve wyze van redeneeren, dezelve zekerheid op dezelve wyze betoogen, is myne gisſing geene zekerheid. Ik ſta op, en kryg myn handſchrift, en verzoek ver-

la démonſtration débute par les mêmes idées que la mienne; je commence à trouver probable que mon Ami a eu connoiſſance de mon travail; la démonſtration continue à développer les mêmes raiſonnements juſqu'à la fin, & mon ſoupçon, c'eſt-à-dire, la probabilité qu'il eſt juſte, augmente. Cette probabilité réſulte de l'*Analogie* que je trouve entre la démonſtration de mon Ami & la mienne, & qui ſe réduit à l'identité des idées & à celle de leur enchaînement; mais, vu qu'en Mathématiques, il n'eſt pas impoſſible que deux Perſonnes ayant les mêmes principes, & la même maniere de raiſonner, démontrent de même la même vérité, mon ſoupçon n'eſt pas certitude. Je me leve & vais prendre mon Manuſcript, puis je prie

vervolgens myn Vriend weder te beginnen, en wanneer ik overtuigd ben van de eenzelvigheid der woorden, ben ik verzekerd, dat myn Vriend myn betoog afgeſchreeven heeft: de *Analogie* is volkomen geworden, wyl alle mogelyke eenzelvigheden 'er in gevonden worden; eenzelvigheid van onderwerp, eenzelvigheid van redeneering, eenzelvigheid van ſtyl, eenzelvigheid van woorden; en inderdaad myn Vriend bekend lagchende den trek, dien hy my geſpeeld heeft.

Maar 'er is eene andere ſoort van waarſchynelykheid, door welke men uit eene zaak, die meermaalen gebeurd is, beſluit, dat zy in dezelve omſtandigheden weder gebeuren zal: deze waarſchynelykheid grond zich op dien ſtelregel, dat dezelve oorzaaken dezelve uitwerkingen voortbrengen, wanneer de omſtandigheden dezelve zyn,

mon Ami de recommencer, & quand je ſuis convaincu de l'identité des mots, je ſuis ſûr que mon Ami a copié ma piece: l'*Analogie* eſt devenue parfaite, parceque toutes les identités poſſibles s'y trouvent identité de ſujet, identité de raiſonnements, identité de ſtyle, identité de mots. Effectivement mon Ami ſe met à rire, & avoue le tour qu'il m'a joué.

Mais il eſt une autre ſorte de probabilité, par laquelle: de ce qu'une choſe eſt arrivée pluſieurs fois, on conclut que dans les mêmes circonſtances elle arrivera encore, cette probabilité ſe fonde ſur le principe que les mêmes cauſes, dans les mêmes circonſtances, produiſent le même

zyn, en dit grondbeginzel zelve ſteunt alleen op de eenzelvigheid der oorzaaken en omſtandigheden, uit welke men op de eenzelvigheid der uitwerkzelen een beſluit opmaakt. Dit ſoort van waarſchynelykheid dan loopt, even als de *Analogie*, uit op eenige eenzelvigheden. Zy ſluit noodzakelyk een gevolg eener vergelyking in tusſchen de oorzaaken en de omſtandigheden, om verzekerd te zyn, dat zy eenzelvig zyn; zy is dan eigentlyk eene *Analogie*, en wel eene *volmaakte Analogie*, wyl zy alle de eenzelvigheden bevat, die in dit geval mogelyk zyn. Deeze *waarſchynelykheid* is eene waare zekerheid, wanneer men verzekerd is van de eenzelvigheid der oorzaaken en omſtandigheden; maar is ſlegts waarſchynelyk, wanneer men van de eenzelvigheid der oorzaaken en omſtandigheden niet verzekerd is. Ik ben verzekerd, dat twee verſchillende ligchaamen, eene

me effet, & ce principe n'eſt lui-même fondé que ſur l'identité de cauſes & de circonſtances, d'où l'on conclud l'identité d'effets. Cette eſpece de probabilité ſe réduit donc ainſi que l'*Analogie*, à quelques identités. Elle entraîne néceſſairement une comparaiſon entre les cauſes & les circonſtances, pour s'aſſurer qu'elles ſont identiques: elle eſt donc au fond une *Analogie*, & une *Analogie parfaite*, puisqu'elle renferme toutes les identités poſſibles ici. Cette *probabilité* eſt une véritable certitude, lorsqu'on eſt aſſuré de l'identité des cauſes & de celles des circonſtances; mais elle eſt probabilité lorsqu'on n'eſt pas ſûr de l'identité de cauſes & de circonſtances. Je ſuis ſûr, après en avoir fait l'expérience une fois, que deux corps dif-

eene veer en een looden bal, denzelven tyd doorbrengen in het vallen van dezelve hoogte in het lugtledige, wanneer ik die Proef eens genoomen heb; om dat ik hier verzekerd ben, dat de oorzaak van dat verſchynzel de aantrekking van het middelpunt der Aarde, en de omſtandigheid, het lugtledige, of dat 'er geen tegenſtandbiedende middelſtof is, altoos dezelve zyn. Maar wanneer ik niet eens, maar twintig maalen agter elkander dezelve bombe, uit denzelven Mortier, en met dezelve lading op denzelven afſtand geſchooten hebbe, is het alleen maar waarſchynelyk, dat het my de 21ſte maal zal gelukken, om dat ik maar verzekerd ben van de eenzelvigheid van eenige oorzaaken, de Bombe, den Mortier, en de lading. Maar wat de vierde aangaat: de kracht aan de Bombe gegeeven, welke van de innerlyke deugd van het kruid afhangt, hier van ben ik zo min ver-

différents, une plume & une balle de plomb, emploient le même temps à tomber de la même hauteur dans le vuide, parcequ'ici je ſuis ſûr que la cauſe de ce Phénomene, qui eſt l'attraction du centre de la Terre, & la circonſtance, le vuide ou l'abſence du milieu réſiſtant, ſont toujours les mêmes. Mais après avoir jetté, non pas une, mais vingt fois conſécutivement, la même bombe avec le même Mortier, & la même charge à la même diſtance, je n'ai que la probabilité de réuſſir à la 21. fois, parceque je ne ſuis ſûr que de l'identité de quelques cauſe, qui ſont la bombe, le Mortier, & le poids de la charge; mais quant à la quatrieme cauſe: l'impulſion donnée à la bombe, qui dépend de la bonté intrinſeque de la poudre, je n'en

verzekerd als van de omſtandigheden, die van den ſtaat der Lucht, en van de kracht en ſtreek des Winds afhangen.

De waarſchynelykheid, van welke wy ſpreeken, vermeerderd, en word eindelyk zekerheid, wanneer men, door het herhaalen der Proefneeming met denzelven uitſlag, zich kan verzekeren, dat de oorzaaken en omſtandigheden altoos wezentlyk dezelve blyven. De Natuurkundige doet eene Proefneeming, zy gelukt hem: hy herhaald dezelve, zy gelukt hem weder, zo als hy gehoopt had, dat is te zeggen waarſchynelyk gevonden had; thans is hy dan byna verzekerd van den uitſlag; noch eenige Proefneemingen, die gelukken, zullen zyn zekerheid voltooijen.

Het is klaarblykelyk, dat de ſoort van waarſchynelykheid, van welke wy ſpreeken, zoo veel

n'en ſui pas plus ſûr que des circonſtances, qui dépendent de l'état de l'Air, de la force & de la direction du Vent.

La probabilité dont nous parlons, augmente & devient enfin certitude, lorsqu'à force de répéter l'expérience avec le même ſuccès, on eſt parvenu à s'aſſurer que les cauſes & les circonſtances reſtent effectivement toujours les mêmes. Le Phyſicien fait une expérience; elle lui réuſſit: il la répéte; elle réuſſit encore, ainſi qu'il l'avoit expéré; c'eſt-à-dire: trouvé probable. Maintenant il eſt preſque ſûr du ſuccès; & encore quelques expériences heureuſes rendront ſa certitude complete.

Il eſt manifeſte, que l'eſpece de probabilité en queſtion,

veel ſteund op de *volkomen gelykenisſe*, als op de *Analogie*, wanneer het Natuurlyke Onderwerpen raakt. Dewyl alsdan de oorzaaken van Natuurkundige onderwerpen afhangen, die men als gelyk aanmerkt, en dus de eene voor de andere kan neemen, uit hoofde dezer gelykheid. Wanneer men ſpreekt van dezelve Bombe met dezelve lading op te ſchieten, is het klaar, dat de Bombe dezelve kan zyn, maar niet de lading; het gewigt alleen van deze kan eenzelvig zyn in de twee ſchoten. Maar dewyl men de tweede lading volkomen gelykende aan, of gelyk met de eerſte ſtelt, ziet men die als dezelve aan, en men neemt de eene voor de andere.

Eindelyk is 'er een derde ſoort van waarſchynelykheid, die men *ontkennende waarſchynelykheid* noemen kan; op deze rusten alle de Ha-

tion, s'appuie autant ſur la *reſſemblance parfaite* que ſur l'*Analogie*, dès qu'il eſt queſtion d'objets Phyſiques. Alors les cauſes dépendant d'objets Phyſiques, qu'on regarde comme égaux, on ſubſtitue l'un à l'autre en vertu de cette égalité. Quand on parle de lancer la même bombe avec la même charge, il eſt clair que la bombe peut être la même, mais non la charge; le poids de celle-ci peut être identique dans les deux tirs. Cependant comme on ſuppoſe la ſeconde charge parfaitement reſſemblante ou égale à la premiere, on la regarde comme la même; on ſubſtitue l'un à l'autre.

Enfin il eſt une troiſieme ſorte de probabilité, qu'on pourroit appeller *probabilité négative*; c'eſt celle, ſur la quelle

Hazard-ſpellen. Hier onderſteld men, dat 'er geen meer waarſchynelykheid is, dat de eene zaak eer gebeuren zal dan de andere. In een *Lotto-ſpel*, of van 90 getallen, trekt men 'er 5 op hazard; men zegt, dat men in gelyk ſpel 18 tegen 1 kan zetten, dat zulk of zulk getal niet uit de bus of doos zal komen. De redeneering, op welke deeze waarſchynelykheid ſteunt, is duidelyk: want 5 getallen te trekken van 90, is het zelve als 1 van 18 te trekken; maar het is niet waarſchynelyk, dat van 18 Loten 'er het eene eer uitkomt dan het andere; men kan dus 18 tegen 1 wedden. Deze laatſte onderſtelling: (het is niet meer waarſchynelyk, dat het eene meer dan het andere uitkomt), onderſteld noodwendig, dat de oorzaaken en omſtandigheden, die zamenloopen, om één getal te doen uitkomen vóór alle getallen, gelyk zyn; want ware 'er maar eene oorzaak,

quelle ſe fondent tous les jeux de hazard. Ici l'on ſuppoſe qu'il n'eſt pas plus probable que de deux choſes l'une arrive plutôt que l'autre. Dans ce qu'on appelle *Lotto*, ou de 90 numéros on en tire 5 au hazard, on dit, qu'à jeu égal, il faut gager 18 contre 1, que tel numero ne ſortira pas de la roue. Le raiſonnement ſur lequel cette probabilité ſe fonde eſt manifeſtement: tirer 5 numéros ſur 90, eſt la même choſe qu'en tirer 1 ſur 18; mais il n'eſt pas poſſible, que ſur 18 l'un ſorte de la roue plutôt que l'autre; donc il y a 18 à parier contre 1. Cette derniere hypothèſe: il n'eſt pas plus probable que l'un ſorte de la roue que l'autre, ſuppoſe néceſſairement, que les cauſes & les circonſtances qui concourent à faire ſortir un nu-

zaak, of maar eene omſtandigheid, meer ten voordeele van het eene getal, dan voor het andere, zoude het ſpel niet gelyk zyn: de oorzaaken nu en de omſtandigheden gelyk zynde voor alle de getallen, is de uitwerking ook gelyk; en dit ſoort van waarſchynlykheid zal weder tot de *Analogie* komen, want de eenzelvigheid der oorzaaken en omſtandigheden onderſtellende, beſluit zy op de eenzelvigheid der uitwerking.

De waarſchynelykheid, van welk eene ſoort zy ook zyn moge, ſteunt altoos op de gelykenis, op de *Analogie*, of op beide te gelyk: en wanneer de *gelykenis* en de *Analogie volkomen* zyn, word de waarſchynelykheid zekerheid.

II. Voor-

numéro ſont égales pour tous; car s'il y avoit une ſeule cauſe, ou une ſeule circonſtance en faveur d'un numéro plutôt que des autres, le jeu ne ſeroit plus égal; or les cauſes & les circonſtances étant égales pour tous, l'effet l'eſt auſſi; & cette eſpece de probabilité rentre dans l'*Analogie*, puisque ſuppoſant identité de cauſes & de circonſtances, elle en conclud identité d'effet.

La probabilité, de quelque eſpece qu'elle ſoit, ſe fonde donc toujours ſur la reſſemblance ou ſur l'*Analogie*, ou ſur toutes deux à la fois: & quand la *reſſemblance* & l'*Analogie* ſont *parfaites*, la probabilité ſe tourne en certitude.

II. *Pré-*

I I.

VOORZORGEN, *die men neemen moet in het gebruik der* Analogie.

EERSTE VOORZORG.

Men moet de *gelykenis* niet vermengen met de *Analogie*.

De *Analogie* het zelve in het Zedelyke zynde, dat *gelykenis* in het Natuurkundige is, en het Zedekundige van den Menſch ten naauwſten met zyne Natuurkundigen ſtaat verbonden zynde, verward men, gelyk ik reeds zeide, de *Analogie* met de *gelykenis*. Deeze laatſte echter

I I.

PRÉCAUTIONS *à prendre en employant l'* Analogie.

PREMIERE PRÉCAUTION.

Ne pas confondre la *reſſemblance* avec l'*Analogie*.

L'*Analogie* étant au Moral ce que la *reſſemblance* eſt au Phyſique, & le Moral de l'Homme ayant une liaiſon intime avec ſon Phyſique, on confond, ainſi que nous l'avons déjà dit, l'*Analogie* & la *reſſemblance*. Cependant, cette

echter op onze zintuigen ſteunende, die ons vaak bedriegen, of konnen bedriegen, is het een zaak van belang de eene van de andere te onderſcheiden: de *Analogie* alleen op het vernuft gegrond, of op de reden, zoude ons niet konnen misleiden, wanneer zy te regt aangewend word. De *kenteekenen der Analogie*, hier boven beſchreeven, zyn geſchikt tot dit onderſcheid.

Laaten wy twee Compasnaalden onderſtellen, die volkomen gelyk zyn, maar de eene heeft eene zeilſteenkrachtige Naald, en de andere niet. Indien ik, op deze *volmaakte gelykenis* ſteunende, 'er uit opmaak, dat de niet-zeilſteenkrachtige Naald het Noorden zal aanwyzen, om dat de andere het doet, zoude ik my leelyk bedriegen.

EMILE

cette derniere ſe fondant ſur nos ſens, qui ſouvent nous trompent ou peuvent nous tromper, il importe de la diſtinguer de la premiere: celle-ci, fondée uniquement ſur l'intellect ou ſur la raiſon, ne ſçauroit nous tromper quand elle eſt bien employée. Les *Caracteres de l'Analogie* tracés plus haut, ſont propres à cette diſtinction.

Suppoſons deux Bouſſoles parfaitement égales, mais l'une ayant ſon aiguille aimantée, & l'autre non, ſi, me fiant à cette *reſſemblance parfaite*, j'en conclus que la Bouſſole ſans vertu magnétique montrera le Nord, parceque l'autre Bouſſole le montre, je me tromperai lourdement.

EMILE,

EMILE (*) door zynen *Mentor* beſtuurd, maakt een Eend van waſch, door welke eene zeilſteenkrachtige Naald gaat van den ſtaart tot den kop; hy neemt wel draa waar, dat zyn Eend, in eene kom met water gezet, en aan zich zelven overgelaaten, altoos in de ſtreek van het Zuiden naar het Noorden gaat. Eenige dagen daarnaa ziet EMILE een Compas, en bemerkt dezelve eigenſchap. Schoon zyn Eendvogel en 't Compas in het geheel niet naar elkander zweemen, beſluit hy, dat de Naald van het Compas zeilſteenkrachtig is, en hy bedriegt zich niet, om dat hy niet uit de *gelykenis*, maar uit *Analogie* beſluit.

Men

(*) EMILE *ou de l'Education*, Tom. II. pag. 18. van den Amſterdamſchen Druk, by *Neaulme* 1764.

EMILE (*), dirigé par ſon *Mentor*, fait un Canard de cire traverſé de la queue au bec par une aiguille aimantée, & obſerve bientôt que poſé dans un baſſin plein d'eau, ſon Canard abandonné à lui-même, prend toujours la direction du midi au Nord. Quelques jours après EMILE voit une Bouſſole & y remarque la même propriété. Quoique ſon Canard & la Bouſſole ne ſe reſſemblent en rien, il conclud que l'aiguille de cette Bouſſole eſt aimantée, & il ne ſe trompe point, parcequ'il conclud, non par *reſſemblance*, mais par *Analogie*.

On

(*) EMILE *ou de l'Education*, Tome II. pag. 18. de l'Edition d'Amſterdam chez *J. Neaulme* 1764.

Men kent deeze *Analogie* daar uit, dat zy 1. alleen tot de reden behoord; 2. dat zy eene noodzakelyke vergelyking onderſteld tuſſchen het Eend en het Compas; 3. uit de eenzelvigheid der zeilſteenkracht, die uit dat vergelyk voortvloeit: daar in tegendeel de *volmaakte gelykenis* der twee eerſte Compaſſen de zinnen onmiddelyk aandeed, en geen eene eenzelvigheid, maar verſcheide gelykheden onderſtelde.

TWEEDE VOORZORG.

Niet te beſluiten uit hoofde van eene of meer eenzelvigheden, (die de gronden zyn der *Analogie*,) op eene zaak, die in het geheel niet, of ſlegts ten deele, tot deze eenzelvigheid behoord.

Indien

On reconnoit cette *Analogie* à ce que 1. elle eſt uniquement du reſſort de la raiſon; 2. elle ſuppoſe néceſſairement la comparaiſon du Canard & de la Bouſſole, & de plus 3. l'identité de vertu Magnétique qui reſulte de cette comparaiſon: au lieu que la *reſſemblance parfaite* des deux Bouſſoles, frappoit directement les ſens, & ne ſuppoſoit aucune identité, mais pluſieurs égalités.

SECONDE PRÉCAUTION.

Ne pas conclure en vertu de l'identité ou des identités, fondements de l'*Analogie*, une choſe qui ne tient point du tout, ou qu'en partie à ces identités.

Si

Indien EMILE, uit het zien, dat zyn Eendvolgel en het Compas beide vry na de Polen draaide, wilde beſluiten, dat de Naald en het Compas zylſteenkragtig waren, niet alleen, ook, dat zy die kracht door een Zeilſteen verkreegen hadden, om dat hy de Naald van zyn Eend aan eenen natuurlyken Zeilſteen geſtreeken had, liep hy groot gevaar van zich te bedriegen. De eenzelvigheid op welke de *Analogie* in dit geval ſteund, is die van de rigting naar het Noorden. Deze eenzelvigheid ſleept zeer noodzakelyk eene eenzelvigheid van zeilſteenkracht na zich in de Naald van het Eend, en die van het Compas; maar niet dat de oorzaak, welke deze kracht mededeelde, aan de eene en andere dezelve zy; hebbende de natuurlyke en door konst gemaakte Zeilſteen beide deze eigenſchap van mededeeling.

Het

Si de ce que ſon Canard & une bouſſole tournent l'un & l'autre librement vers les poles, EMILE vou'oit conclure, non ſeulement que l'aiguille & l. bouſſo'e a été aimanté, mais encore qu'elle l'a été avec une pierre d'Aimant, parcequ'il a aimanté l'aiguille de ſon Canard avec un Aimant naturel, il courroit grand riſque de ſe tromper. L'identité ſur laquelle ſe fonde ici l'*Analogie* eſt celle de direction vers le Nord; cette identité entraîne bien néceſſairement une identité de vertu magnétique dans l'aiguille du Canard, & celle de la bouſſole, mais non que la cauſe qui a communiqué cette vertu à l'une & à l'autre ſoit la même, l'Aimant naturel & l'Artificiel ayant tous les deux cette propriété communicative.

Het beste en misschien eenige zekere middel, om deze feil te vermyden, is de *analogische* redeneering tot eene sluitreden te brengen, waar van de eenzelvigheid (de grond der *Analogie*) het tweede lid is, en het eerste lid een algemeen onbetwistbaar Voorstel, dat het tweede lid bevat.

Dus kan men zeggen:

Yder Naald, die de eigenschap heeft van vry naar het Noorden te draajen, is zeilsteenkrachtig.

De Naald van een Compas draait vry naar het Noorden;

Zy is derhalven zeilsteenkrachtig.

Terwyl

Le meilleur & peut-être l'unique moyen assuré d'éviter cette faute, c'est de reduire le raisonnement *Analogique* en un syllogisme, dont l'identité fondement de l'*Analogie* soit la mineure, & la majeure une proposition génerale incontestable & renferment la mineure.

Ainsi l'on peut dire:

Cette aiguille, qui a la propriété de se tourner librement vers le Nord, a été aimanté.

L'aiguille de la Bousole se tourne librement vers le Nord;

Donc elle a été aimantée.

Au

Terwyl men niet kan zeggen:

Yder Naald, die vry naar het Noorden draait, is zeilſteenkrachtig gemaakt door eene Zeilſteen.

Zynde dit Voorſtel niet minder dan ontwyffelbaar.

Deze tweede voorzorg op het beſluit, door *gelykenisſe* toepaſſende, en zorg draagende van niet uit de gelykheid, die de grond der *gelykenisſe* is, een beſluit te trekken, dat maar ten deele of geheel niet tot die gelykheid behoord, zal men door *gelykenis* konnen beſluiten, met zoo veel zekerheid, als door *Analogie*.

Hier moet men vooral zich verzekeren, dat het voorſtel, dat het eerſte lid maakt van de Sluitreden, waar van de gelykheid, de grond van

Au lieu qu'on ne peut pas dire:

Toute aiguille que ſe tourne librement vers le Nord, a été aimantée avec un pierre d'Aimant.

Cette propoſition n'étant rien moins qu'inconteſtable.

En appliquant à la concluſion par *reſſemblance* cette ſeconde Précaution, & prenant garde de ne pas déduire de l'égalité, fondement de la *reſſemblance* une concluſion, qui ne tienne qu'imparfaitement ou point à cette égalité, on pourra conclure par *reſſemblance* avec autant de certitude que par *Analogie*.

Ici ſur-tout il faut s'aſſurer que la Propoſition qui fait la majeure du ſyllogisme, dont l'égalité baſe de la *reſſemblance*

van de *gelykenisse*, het tweede lid maakt, onbetwistbaar is; om dat dikwyls twee zeer verschillende oorzaaken op eene der zinnen, dezelve uitwerking doet, en derhalven aan de ziel het zelve gevoel geeft. Dus het gloeijende yzer, en het in Vermillioen geschilderde stuk houts, op het oog van den Wilden dezelve uitwerking doende, veroorzaaken aan zyn ziel de gewaarwording van een levendig rood, en dezelve gewaarwording doet hem ten onregte besluiten, dat die twee voorwerpen eene volmaakte gelykenis hebben. Laaten wy onderstellen, dat onze Wilde een goed Redenkunstenaar zy, dan zoude hy zynen misslag konnen bemerken, zonder de aanraaking te hulp te roepen, door te trachten de schielyke redeneering van zyn Instinct tot eene Sluitreden te brengen, die alleen kon beginnen door het volgende Voorstel:

Al

blance fait la mineure, est inconteſtable; parceque ſouvent deux cauſes très-différentes font ſur un des ſens le même effet, & portent par conſéquent une même ſenſation à l'ame. Ainſi le fer rouge & le morceau de bois, peint en Vermillon, faiſant ſur l'œil du Sauvage le même effet, cauſent à ſon ame la ſenſation d'un rouge vif, & cette même ſenſation lui fait conclure à tort, que ces deux objets ont une reſſemblance parfaite. Suppoſons notre Sauvage bon logicien, il auroit pu s'appercevoir de ſa mépriſe, ſans recourir à l'attouchement en eſſayant de réduire le raiſonnement ſubit du ſon inſtinct à un ſyllogiſme, qui n'auroit pu commencer que par la Propoſition ſuivante;

Tout

Al wat levendig rood is, veroorzaakt noodzakelyk dezelve ſmart, die my een gloejend yzer veroorzaakt heeft.

Dit Voorſtel niet minder dan onbetwistbaar zynde, moest hem ten eerſten toonen, dat hy zich konde bedriegen, en zich wezentlyk bedroog.

'Er legt derhalven des te meer aan gelegen, om de redeneering door *gelykenisſe* te konnen onderſcheiden, van die door *Analogie*, wyl het eerſte meer bekwaam is om dwaaling te veroorzaaken, of dat twee voorwerpen, die zeer verſchillende zyn, op eene van onze zinnen dezelve uitwerking konnen voortbrengen. Om zich niet te bedriegen in dit geval, zoude men moeten beginnen met het onderzoeken, welke uitwerkingen de gemelde voorwerpen moeten en

Tout ce qui eſt d'un rouge vif, cauſe néceſſairement la même douleur que m'a cauſé le fer rouge.

Cette Propoſition n'étant rien moins qu'inconteſtable, lui auroit d'abord montré qu'il pouvoit ſe tromper, ou ſe trompoit effectivement.

Il importe donc d'autant plus de ſçavoir diſtinguer le raiſonnement par *reſſemblance* de celui par *Analogie*, que le premier eſt plus ſujet à induire en erreur, ou que deux objets très différent peuvent produire ſur un de nos ſens le même effet. Pour ne pas ſe tromper dans ce cas, il faudroit commencer par examiner quels effets les objets en

en konnen veroorzaaken op onze andere zinnen, en zich vervolgens verzekeren dat zy die wezentlyk voortbrengen, het geen dikwerf niet ſchielyk gaat, noch ſomtyds mogelyk is. Daar in tegendeel de *Analogie*, alleen van het verſtand afhangende, veel meer onder ons bereik is, en ook ſchielyker werkt. By voorbeeld, indien het half verheven Schilderwerk boven de deur, van het welk ik hier boven geſprooken heb, zo hoog geplaatst geweest was, dat ik 'er niet aan konde raaken, dan door middel van eenen hoogen ladder, en ik zulk een niet had, zoude ik my nooit door myn Gevoel hebben konnen verzekeren. Maar door *Analogie* redeneerende, zoude ik 'er wel haast van verzekerd zyn. Ik zoude waargenoomen hebben, dat, wanneer ik dat ſtuk van boven de deur afnam, en het elders plaatste, het noodzakelyk ook van ſchyn (of dag) veranderen moest, en

queſtion peuvent & doivent produire ſur nos autres ſens, & enſuite s'aſſurer qu'ils les produiſent effectivement, ce qui ſouvent n'eſt ni expéditif ni poſſible. Au lieu que l'*Analogie*, ne dépendant que de l'intellect, eſt beaucoup plus en notre pouvoir & beaucoup plus prompte. Par exemple, ſi le deſſus de porte en clair-obſcur, dont j'ai parlé plus haut, avoit été élevé au point que je n'euſſe pû le toucher ſans une grande échelle, & que celle-ci m'eut manqué, je n'aurois jamais pu m'aſſurer de mon erreur par le ſens de toucher. Mais en raiſonnant par *Analogie* je m'en ſerois bientot aſſuré. J'aurois obſervé, ſi en changeant de place, le deſſus de porte changeoit auſſi d'ap-

en ziende, dat het dit niet deed, zoude ik verzekerd zyn, dat het een Schildery was; want in het ſtuk boven de deur, en in een graauw Schilderſtuk een eenzelvigheid, van onveranderlykheid vindende in den dag (*), konde ik deze Sluitreden gemaakt hebben:

Yder voorwerp, van het welke de dag dezelve blyft, ſchoon het gezigtpunt veranderd, is geſchilderd.

De dag van het ſtuk boven de deur, blyft altoos dezelve, enz.

Derhalven is het eerſte voorſtel onlochenbaar.

Ver-

(*) Het Franſch zegt *apparence*, (het geen ſchynbaarheid of ſchyn beteekend); doch ik ben genoodzaakt geweest het woord *dag* in den zin der Schilders te gebruiken, om my duidelyker uit te drukken, wyl in deeze Verhandeling het zeer naauw op de eigentlyke beteekenis der woorden aankoomt; hierom heb ik ook hier het *clair obſcur* door *graauw Schilderſtuk* vertaald, onder welken naam het by de Kunſtenaars en Kunstminnaars meest bekend is. VERT.

d'apparence, & voyant que non, j'aurois été ſûr que c'étoit une peinture, parceque trouvant entre le deſſus de porte & un clair-obſcur identité d'immutabilité dans l'apparence, j'aurois pu faire ce Syllogisme:

Tout objet dont l'apparence demeure la même, quoique le point de vue change, eſt peint;

L'apparence du deſſus de porte demeure toujours la même, &c.

Dont la premiere Propoſition eſt inconteſtable.

Au

Verder beſluit ik hier door *Analogie*, en niet door *gelykenis*, dat het deurſtuk geſchilderd is, ſchoon ik in den eerſten opſlag in verzoeking kwam, om het tegendeel te gelooven. Het is waar, dat myn gezigts-zin ten geleider dient, tot de *modificatie* van myn ziel, welke veroorzaakt word door de onveranderlykheid van het daglicht in het ſtuk; maar het is even waar, dat deze *modificatie* der ziel, geen gezigtsgewaarwording is. En in der daad, indien ik aan den blinden SAUNDERSON, die leſſen in de Gezigtkunde gaf, gezegd hadde: zie daar een ſtuk boven de deur, dat my half verheven werk ſchynt, maar als ik het van plaats verander, blyft de daging altoos dezelve, zoude SAUNDERSON zonder twyffelen geantwoord hebben: het is een uitmuntend wel geſchilderd Graauwſtuk.

III.

Au reſte je conclus ici par *Analogie*, & non par *reſſemblance*, que le deſſus de porte eſt peint, quoiqu'au premier coup d'œil on ſeroit tanté de croire tout le contraire. Il eſt vrai que le ſens de la vue ſert de véhicule à la modification de l'ame cauſée par l'immutabilité de l'apparence du deſſus de porte; mais il eſt également vrai, que cette modification de l'ame n'eſt pas une ſenſation viſuelle. Certainement ſi j'avois dit à l'aveugle SAUNDERSON, qui donnoit des leçons d'Optique: Voilà un deſſus de porte qui me ſemble un bas-relief; mais en changeant de place l'apparence de ce deſſus de porte demeure toujours le même. SAUNDERSON m'auroit repliqué ſans héſiter: c'eſt un clair-obſcur parfaitement executé.

III.

III.

HET GEBRUIK DER ANALOGIE.

De *Analogie* niet kunnende bedriegen, wanneer zy met de nodige en bovengemelde voorzorgen gebruikt word, is voor den Wysgeer een groot behulp in het onderzoek der Natuur- en Zedekundige waarheden: tot meer order en klaarheidshalven, breng ik dezelve tot de vier volgende Gebruiken:

EERSTE

III.

USAGES DE L'ANALOGIE.

L'*Analogie*, employée avec les Précautions convenables & prescrites, ne trompant point, elle eſt d'un grand ſecours au Philoſophe dans la recherche des vérités Phyſiques & Morale: pour plus d'ordre & de clarté, je réduis ſes Uſages aux quatre ſuivants.

PRE-

EERSTE GEBRUIK.

Door middel der Zintuigen, eerst zyn eigen oordeel, en daarna dat der anderen in de zaaken, die het verſtand aangaan, te volmaaken.

Laaten wy hier herhaalen, het geen wy reeds beweezen hebben, te weeten: dat de *volmaakte Analogie* plaats kan hebben tuſschen twee redeneeringen, en dat alsdan de eene niet waar en beſluitend kan zyn, zonder dat de andere het ook zy. Telkens derhalven, dat men op zaaken, die alleen tot het verſtand behooren, een redeneering toepast, die *volkomen Analogiſch* is met eene waare redeneering, en die toegepast is op ſtoffelyke zaaken, is men verzekerd van een verſtands-redeneering, en derhalven zoude men zich niet konnen gewennen, om

PREMIER USAGE.

Perfectionner à l'aide des Sens, d'abord ſon propre jugement, & enſuite celui des autres, dans les choſes intellectuelles.

Rappellons-nous ici ce que nous avons déja trouvé, ſçavoir: que l'*Analogie parfaite* peut ſe trouver entre deux raiſonnements, & qu'alors l'un ne ſauroit être vrai & concluant ſans que l'autre ne le ſoit auſſi Dons toutes les fois qu'on applique aux choſes intellectuelles un raiſonnement *parfaitement analogue*, à un raiſonnement vrai & appliqué à des objets matériels, on eſt ſûr du raiſonnement intellectuel, & par conſéquent on ne ſçauroit s'accoutumer

om juist en naauwkeurig te redeneeren over natuurkundige zaaken, zonder dezelve gewoonte aan te neemen by zaaken, die het verſtand alleen raaken, en deze gewoonte ſteund op de *Analogie*.

VOORBEELD.

De Wiskundige Wetenſchappen, volgens de wyze der Ouden, beoeffend, vereenigen het dubbeld voordeel, van het verſtand meet- en redekundig te maaken, door zich te gewennen om juist over Wiskundige figuuren te redeneeren, het geen zigtbaare voorwerpen zyn, die door de zinnen konnen vergeleeken worden, brengt het verſtand deze wyze van redeneeren over op onderwerpen, die geheel verſtandelyk (*intellectueel*) zyn, en het vereiſcht in dezelve even als in de Wiskunde, korte, klaare en juiste

mer à raiſonner avec exactitude ſur des objets Phyſiques, ſans prendre la même habitude par rapport à l'intellectuel, & cette habitude eſt fondée ſur l'*Analogie*.

EXEMPLE.

Les Mathématiques, étudiées à la maniere des anciens, réuniſſent le double avantage de rendre l'eſprit Géometre & Logicien. A force de s'accoutumer à raiſonner exactement ſur des figures, objets viſibles & comparables à l'aide des ſens, l'eſprit transporte *analogiquement* cette maniere de raiſonner aux objets purement intellectuels, & là, comme dans les Mathématiques, il exige des définitions

juiste omschryvingen, en neemt voor stelregels (*axioma's*) geene anderen aan, dan grondbeginzelen, welker duidelykheid de ziel in den eersten opslag aandoet en overtuigd, en staat niets toe, dan zulke zaaken, die men niet kan ontkennen, zonder aan zich zelven oordeel en begrip te weigeren: al het andere ziet de ziel als twyffelachtig aan, tot dat het ten strengsten betoogd is, volgens eens vastgestelde grondbeginzelen. Maar dit gestrenge betoog ook eens gedaan zynde, zal geene zwaarigheid, geene tegenwerping het doen waggelen. Hy weet door de wiskundige kundigheden, zonder te twyfelen, dat men zeer schynbaare tegenwerpingen maaken kan tegen bewezene voorstellen, die daarom niet te min waar zyn. Welke tegenwerpingen zoude een Wysgeer, die geen Wiskonstenaar is, niet maaken tegen de voorstellen, dat 'er niets be-

tions breves, claires & préciſes; il n'adopte pour axiomes que les principes dont l'évidence le frappe & le convainc d'abord; il n'accorde que les choſes qu'on ne ſçauroit refuſer ſans ſe refuſer à ſoi même le jugement & la conception: tout le reſte il le regarde comme douteux, jusqu'à ce qu'on le lui démontre rigoureuſement d'après les principes une fois poſés. Mais auſſi cette démonſtration rigoureuſe une fois faite, aucune difficulté, aucune objection ne l'ébranle: il ſçait indubitablement par les Mathématiques, qu'on peut faire des objections très-ſpécieuſes contre des Propoſitions demontrées, ſans qu'elles en ſoyent moins vraies. Que d'objections un Philoſophe non Géometre, ne feroit-il pas contre les Propoſitions: qu'il

beſtaat, dat geen Geest is, wyl het noch werkzaamheid noch verſtand heeft, (een Wiskundig punt) en dat geene ſtoffe is, wyl het geen uitgebreidheid heeft: dat twee Voorwerpen, (de kromme lynen en hunne *aſymptoten*), geduurig elkander konnen naderen, zonder ooit zamen te loopen; of dat men eene grootheid vinden kan (by voorbeeld de oppervlakte van een vierkant), zoo na als men wil, by eene andere grootheid, (de oppervlakte van eenen Cirkel) komende, zonder dezelve ooit gelyk te konnen worden, ſchoon men een vierkant kan begrypen, dat volkomen gelyk is aan de oppervlakte van eenen Cirkel, enz.

TWEEDE

qu'il exiſte quelque choſe (le point Mathématique) qui n'eſt par eſprit, puisqu'elle n'a ni activité ni intelligence, & qui n'eſt pas matiere, puisqu'elle n'a point d'étendue: que deux objets, (les courbes & leurs aſymptotes) peuvent ſe rapprocher continuellement ſans jamais ſe rencontrer; qu'on peut trouver une grandeur (par exemple la ſurface d'un carré), auſſi approchante qu'on veut d'une autre grandeur (la ſurface d'un Cercle), ſans jamais pouvoir l'égaler, quoique l'on puiſſe concevoir un quarré parfaitement égal en ſurface à un Cercle, &c.

TWEEDE GEBRUIK.

Eene byzondere waarheid algemeen te maaken.

De waarheid van een Voorſtel ontdekt en beweezen hebbende, onderzoeke men, of die waarheid, afgeleid word uit eene eigenſchap, die aan dat onderwerp alleen eigen is, of aan meer andere onderwerpen gemeen. In dit tweede geval zullen alle die onderwerpen onder een algemeen denkbeeld konnen begreepen worden, dat gegrond is op de gemeene eigenſchap; men ſtelle dan dit algemeene denkbeeld in plaats van het byzonder voorwerp, dat het onderwerp der voorſtelling uitmaakt; en het byzonder voorſtel zal algemeen worden, en echter waar blyven: want wy hebben gezien, dat alles, wat klaarblykelyk, en alleen uit de eenzelvigheid, die de

SECOND USAGE.

Rendre générale une vérité particuliere.

Ayant decouvert & prouvé la vérité d'une Propoſition pour un objet particulier, examinez ſi cette vérité découle d'une qualité propre à ce ſeul objet, ou commune à pluſieurs objets. Dans le ſecond cas, tous ces objets pourront donc être compris ſous une idée générale, fondée ſur cette qualité commune; ainſi ſubſtituez cette idée générale à l'objet particulier, qui fait le ſujet de la Propoſition, & la Propoſition particuliere d'abord, deviendra générale ſans ceſſer d'être vraie: car nous avons vu que tout ce qui réſulte évidemment & uniquement de l'iden-

tité

de grond eener *Analogie* is, voortkoomt, ook waar is in alle de onderwerpen, tusschen welke die *Analogie* plaats heeft.

VOORBEELDEN

Voor het Natuurkundige.

NEWTON merkt op, dat yder Wagter van eene Dwaalster naar deszelfs Dwaalster getrokken word, en die naar de Zon, het algemeen middelpunt van zwaarte-kracht, even als alle aardsche Ligchaamen naar het middelpunt der Aarde trekken. Ziende, dat alle die zwaarte-krachten regtstreeks als de *massa's* zyn, (de omgekeerde reden der Afstanden komt hier niet in aanmerking), en dat alle de Dwaalsterren, en alle de aardsche Ligchaamen *massa's* zyn, besluit

tité fondement d'une *Analogie*, est vrai dans tous les objets ayant entr'eux cette *Analogie*.

EXEMPLES.

Au Physique.

NEWTON s'apperçoit, que toute Planete secondaire gravite vers sa Planete principale, & celle-ci vers le Soleil, centre commun de gravitation, comme tout corps terrestre gravite vers le centre de la terre. Voyant que toutes ces gravitations étoient toujours en raison directe des masses, (l'inverse des quarrés des distances n'entre point en considération ici), & que toutes les Planetes & tous les corps terrestres sont des masses, il en conclud

ſluit hy, dat die eigenſchap alleen van de *masſa* afhangt, of aan dezelve eigen is, ſtellende dan in zyn byzonder voorſtel in plaats van:

Yder Dwaalſter en yder aardſch Ligchaam trekt naar een Middelpunt.

Het algemeen denkbeeld van *masſa* of hoeveelheid van ſtoffe, onder welke men alle die ligchaamen kan begrypen, beſluit hy eindelyk op de algemeene zwaartekracht der ſtoffe, en bedroog zich niet. Na den tyd van dien grooten Man heeft men Proeven genomen, die bewyzen, dat de Bergen vry kleine ligchaamen, die 'er dicht genoeg by zyn, na zich trekken. Verder, men giete een vocht in een glas, zo dat het ſchuimt, dan zal men zien, dat de Lugtbellen eerst langzaam na den rand van het glas

que cette propriété ne dépend que de la masſe, ou du moins lui eſt inhérete. Alors, ſubſtituant dans ſa propoſition particuliere:

Toute Planete & tout Corps terreſtre gravite vers un Centre.

L'Idée génerale de masſe, ou quantité de matiere, ſous laquelle on peut comprendre tous ces corps, il conclud enfin la gravitation univerſelle de la matiere, & ne ſe trompe point. Depuis ce grand homme on a fait des expériences, qui prouvent, que les Montagnes attirent vers elles des corps aſſez petites & aſſez voiſins pour cela. D'ailleurs, verſez quelque liqueur dans un verre en ſorte qu'elle mouſſe, & vous verrez les bulles tendre d'abord lente-

glas gaan, daarna hunne beweeging verſnellen, naar maate zy meer tot den rand naderen (*), uit hoofde van den wederſtand der omringende Middelſtoffe.

De Kentekenen van deze *Analogie* zyn dus: 1. de veronderſtelling eener vergelyking van de Dwaalſterren met elkander en met alle de aardſche ligchaamen; zo wel als 2. de eenzelvigheid, die 'er uit voortvloeid, en die daarin beſtaat, dat alle die Voorwerpen onder het algemeen denkbeeld van *masſa's* begreepen zyn, en derhalven 3. tot het verſtand behooren.

De

(*) Dat zy naderen, kan de uitwerking der beweeging die aan de Lugtbellen door de beweeging van de vloeiſtoffe medegedeeld word, niet zyn; wyl in dit geval hunne beweeging moest verminderen en niet vermeerderen, na maate zy aan den rand van het Glas naderen.

lentement vers les bords, & accélerer leur mouvement à méſure qu'elles approchent (*) du bord, à cauſe de la réſiſtance du milieu ambiant.

Les Caracteres de cette *Analogie* ſont: 1. de ſuppoſer la comparaiſon des Planetes entr'elles, & avec tous les Corps terreſtres; ainſi que 2. l'identité qui en réſulte, & qui conſiſte en ce, que tous ces objets ſont compris ſous l'idée générale de maſſes; d'être par conſéquent 3. du reſſort de l'intellect.

Les

(*) En approchent, ce qui ne ſçauroit être l'effet du mouvement, imprimé à ces Bulles par l'agitation de la ligueur, ou que dans ce cas leur mouvement dévroit diminuer non augmenter à méſure, qu'elles approchent au bord du Verre.

De Grondbeginzelen van alle *Analogie* noodzakelyk in haare Kentekenen begreepen zynde, zullen wy ons vergenoegen, met alleen deeze aan te merken.

De tweede Voorzorg, die wy aanbevolen hebben, is in dit geval niet noodig, wyl de aantrekking der Dwaalfterren afgeleid word van de eenige hoedanigheid, die de Dwaalfterren hebben, dat zy *maſſa's* zyn, of ten minſten is zy aan die eene hoedanigheid vastgehecht, en dat het juist die is, van welke in deze *Analogie* gehandeld word.

In het

Les Principes de toute *Analogie* étant néceſſairement compris dans ſes Caracteres, nous nous contentons de remarquer ceux-ci.

La ſeconde Précaution recommandée eſt inutile ici, parceque la gravitation des Planetes, découle de la qualité ſeule qu'ont ces Planetes d'être des maſſes, ou du moins tient à cette ſeule qualité, & que c'eſt préciſement celle-ci qui cauſe l'identité, dont il eſt queſtion dans cette *Analogie*.

Au

In het Zedekundige.

Ik waarſchouw mynen Vriend, dat de Juffer, op welken hy verliefd is, en die hy trouwen wilde, een gebrek heeft, dat zy ligtelyk kan verbeteren. Myn Vriend lochend zulks, ſchoon het yder een duidelyk ziet.

Ik begryp, dat die verblindheid een onoverwinnelyk gevolg der liefde is, en de liefde aan alle Minnaars gemeen zynde, beſluit ik *analogiſch*, dat in het algemeen de liefde blind is.

De Kenteekenen dezer *Analogie* zyn te blykbaar, om 'er by ſtil te ſtaan.

DERDE

Au Moral.

J'avertis un de mes Amis, que la Dame dont il eſt amoureux, & qu'il veut épouſer, a un défaut dont elle pourroit aiſément ſe corriger. Mon Ami n'en convient pas, quoique cela ſaute aux yeux.

Je conçois que cet aveuglement eſt une ſuite inévitable de l'Amour, & l'Amour étant commun à tous les Amants, je conclus *analogiquement* qu'en général: l'Amour eſt aveugle.

Les Caracteres de cette *Analogie* ſont trop évidents, pour que je m'y arrête.

DERDE GEBRUIK.

De waarheid of valſchheid van een Voorſtel tastbaar te betoogen, het geen men op geen andere wyze ſtrengelyk zoude konnen bewyzen.

Dit gebruik heeft geen plaats, dan voor zo verre het voorſtel meer algemeen kan gemaakt worden, of dat men deszelvs waarheid of valſchheid wil bewyzen, door toepaſſing op een ander onderwerp. Maak dan het Voorſtel algemeen door het tweede gebruik. Kies vervolgens een byzonder onderwerp, dat begreepen is onder het algemeen denkbeeld, dat in plaats van het eerſte onderwerp is, in het voorſtel, en wel zo, dat de waarheid of valſchheid van het Voorſtel tastbaar zy. Dan blykt het, dat het Voorſtel toegepast op het uitgekoozen onder-

TROISIEME USAGE.

Prouver palpablement la vérité ou la fauſſeté d'une Propoſition, qu'on ne ſçauroit prouver rigoureuſement d'ailleurs.

Cet Uſage n'a lieu qu'autant que la Propoſition peut être rendue plus générale, vu qu'on veut démontrer ſa vérité ou ſa fauſſeté en l'appliquant à un autre objet. Rendez donc la Propoſition générale par le ſecond Uſage. Choiſiſſez enſuite un objet particulier compris ſous l'idée générale, ſubſtituée au premier ſujet dans la Propoſition, & tel que la vérité ou la fauſſeté de la Propoſition générale ſoit palpable. Il eſt clair que la Propoſition appliquée

derwerp, voor hetzelve noch waar noch valſch kan zyn, zonder zulks te gelyk voor het onderwerp te zyn, dat het voorwerp van het Voorſtel maakt, om dat die twee onderwerpen beide in het algemeene denkbeeld begreepen zyn, dat het onderwerp van het algemeene Voorſtel maakt, van welke het Voorſtel dat men onderzoeken moet, maar een byzonder geval is.

VOORBEELDEN.

In het Natuurkundige.

Ik zeg aan een Kind, dat het de Aarde wel konde zyn, die zich dagelyks van het Westen naar het Oosten beweegd, en niet de Zon, die zich van het Oosten naar het Westen beweegd. Het Kind antwoord: dat is onmogelyk, want ik

quée à l'objet choiſi, ne peut-être vraie ou fauſſe pour celui-ci, ſans l'être également pour l'objet qui eſt le ſujet de la propoſition, puisque ces deux objets ſont compris tous deux ſous l'idée générale qui fait le ſujet de la Propoſition générale, dont la Propoſition à examiner n'eſt qu'un cas particulier.

EXEMPLES.

Au Phyſique.

Je dis à un Enfant, que ce pourroit bien-être la Terre, qui ſe meut journellement d'Occident en Orient, & non le Soleil, qui ſe meut d'Orient en Occident. l'Enfant répond: cela eſt impoſſible, car je vois très-bien,

ik zie zeer wel, dat het de Zonne is, die in het Oosten opgaat, en 'er tegen over in het Westen ondergaat. In plaats van met het Kind hier over in redeneering te koomen, breng ik het zelve in eene ſchuit, die langs den Oever voortgaat, en ik zeg hem zyn oog te vestigen op eenen Boom die voor ons is. Ik vraag hem: ſchynt het u niet toe, dat die Boom naar ons toekomt? Het Kind antwoord ja. Ik ga voort: is het wezentlyk de Boom, die naar ons toekomt, of de Schuit, die ons naar den Boom brengt? Het Kind antwoord: het is de Schuit, die ons naar den Boom brengt. Ik zeg 'er op: Wel nu, de Aarde is de Schuit, die ons na de Zon voerd van het Westen naar het Oosten, ſchoon gy meend, dat gy niet van plaats veranderd, de Zon is de Boom, die van het Oosten na ons ſchynt toe te komen, ſchoon zy onbeweeg-

que c'eſt le Soleil qui ſe leve en Orient, & va ſe coucher vis-à-vis en Occident. Au lieu d'entrer avec l'Enfant dans des raiſonnements au deſſus de ſa portée, je le mene dans un bateau, qui côtoye le rivage, & je lui dis de fixer un arbre ſitué devant nous. Enſuite je demande: ne vous paroît-il pas que cet arbre s'avance vers nous? L'Eufant répond: oui. Je continue: eſt-ce reëllement l'arbre qui vient au devant de nous, ou le bateau qui nous mêne vers l'arbre? L'Enfant replique: c'eſt le bateau, qui nous mêne vers l'arbre. Je réſume: Eh bien! la Terre eſt le bateau qui nous entraine vers le Soleil d'Occident en Orient, quoique vous croyez ne pas bouger, & le Soleil eſt l'arbre qui vous ſemble venir à nous d'Orient en Occident, quoiqu'il demeure immobile. Et l'Enfant, con-

beweeglyk is. En het Kind overtuigd, dat het zich bedroogen heeft, wanneer het geloofde, dat de Zon zich wezentlyk beweegd, om dat zy ſchynt voorttegaan, denkt dat de Aarde ons zeer gemakkelyk met zich van het Westen naar het Oosten konde voeren.

Het Voorſtel, waar van ik de valſcheid bewyzen wil, is:

De Zon beweegd zich noodzakelyk, om dat zy zich ſchynt te beweegen.

En het Voorſtel, waar van ik de waarheid wilde betoogen, is:

De Zon beweegd zich niet noodzakelyk, om dat zy zich ſchynt te beweegen.

Deze voorſtellen algemeen gemaakt, worden:

Yder

convaincu qu'il s'eſt trompé en affirmant la marche effective du Soleil, parcequ'il lui paroît marcher, penſe que la Terre pourroit très-bien nous entraîner avec elle d'Occident en Orient.

La Propoſition dont je veux prouver la fauſſeté, eſt:

Le Soleil ſe meut néceſſairement, parcequ'il paroît ſe mouvoir.

Celle dont je veux prouver la vérité:

Le Soleil ne ſe meut pas néceſſairement, parcequ'il paroît ſe mouvoir.

Rendues génerales ces Propoſitions, deviennent.

Tout

Yder Voorwerp, dat zich ſchynt te beweegen, beweegt zich altyd in der daad.

Yder Voorwerp, dat zich ſchynt te beweegen, beweegt zich niet altyd.

Deze Voorſtellen toegepast op den Boom, is het eene klaarblykelyk valſch, en het andere waar.

En zo dra het tastbaar valſch is, dat een Boom voortgaat, om dat hy ſchynt voort te gaan, is het ook tastbaar valſch, dat de Zon voortgaat, alleen om dat zy ſchynt voort te gaan, enz.

De Kenteekenen der *Analogie*, die hier gebruikt zyn, zyn 1. de vergelyking van de Aarde en de Schuit, van de Zonne en den Boom; 2. de

Tout Objet, qui paroît ſe mouvoir, ſe meut néceſſairement.

Tout Objet, qui paroît ſe mouvoir, ne ſe meut pas néceſſairement.

Qui appliquées à l'Arbre, ſont, manifeſtement, la premiere fauſſe, la ſeconde vraie.

Et dès qu'il eſt palpablement faux qu'un arbre marche uniquement parce qu'il paroît marcher, il eſt auſſi palpablement faux que le Soleil marche uniquement parcequ'il paroît marcher &c.

Les Caracteres de l'*Analogie* employée ici ſont: 1. de ſuppoſer la comparaiſon de la Terre & du Bateau, du Soleil &

2. de eenzelvigheden, die 'er uit voortkomen', en die zyn, dat de Aarde en de Schuit beide beweegende onderwerpen zyn, en de Zonne en de Boom ſtilſtaande voorwerpen; 3. dat zy alleen tot het verſtand behooren.

In de Zedekunde.

Alle de Fabels bieden ons in hunne toepaſſingen voorbeelden aan van dit gebruik der *Analogié*, toegepast op de Zedekunde. Wy zullen 'er duidelykheidshalve één uitkiezen.

Om aan een Kind de waarheid van dien regel: Men moet in zyne jeugd arbeiden, om iets te hebben, om in zynen ouderdom van te leeven; duidelyk te betoogen, laat men hem den Fabel leezen van den Krekel en de Mier, en wanneer hy

& de l'Arbre; ainſi que 2. les identités qui en réſultent, & qui ſont, que la Terre & le Bateau ſont tous deux un objet en mouvement, & le Soleil & l'Arbre un objet en repos; 3. d'être du reſſort du ſeul intellect.

Au Moral.

Toutes les Fables nous offrent dans leurs applications, des exemples de cet uſage de l'*Analogie* employée au Moral. Choiſiſſons-en cependant une pour plus de clarté.

Dans la vue de prouver ſenſiblement à un Enfant la vérité de cette maxime: Il faut travailler pendant ſa jeuneſſe, afin d'avoir de quoi vivre dans ſa vieilleſſe; on lui fait lire la Fable de la Cigale & de la Fourmi, & quand il a vu

hy ziet, dat de Krekel niets in den Zomer vergaderd hebbende, om in den Winter van te leeven, gevaar loopt om van honger te ſterven, zegt men hem: dit zal u ook gebeuren, indien gy in uwe jeugd verwaarloosd iets te verzamelen, om in uwen ouden dag van te leeven.

Het Voorſtel, welkers waarheid ik betoogen wil, algemeen gemaakt, luid dus:

Yder Wezen, dat ſpyze noodig heeft, en geen voorraad verzameld, wanneer het kan, en 'er tyd toe is, loopt gevaar van naderhand van honger te ſterven.

Dit Voorſtel, op den Krekel toegepast, is tastbaar waar.

De Kenteekenen der *Analogie*, die hier gebruikt zyn, zyn 1. de onderſtelling der vergely-

a vu que la Cigale n'ayant pas amaſſé en été de quoi vivre en hiver, couroit risque de mourir de faim, on lui dit: autant vous-en arrivera, ſi vous négligez dans la jeuneſſe, d'amaſſer de quoi vivre dans la caducité.

La Propoſition, dont je veux prouver la vérité, rendue génerale, eſt:

Tout être, qui a beſoin d'aliments, & qui n'en fait pas proviſion quand il le peut & qu'il en eſt temps, court risque enſuite de mourir de faim.

Cette Propoſition, appliquée à la Cigale, eſt palpablement vraie.

Les Caracteres de l'*Analogie* employée ici, ſont: 1. de ſup-

lyking van den Krekel met den Menſch, van den Zomer met de Jeugd; 2. de eenzelvigheden, die 'er uit voortvloejen, en die zyn, dat de eene en andere ſpyze nodig hebben, en dat de Zomer voor de eene, en de Jeugd voor de andere de bekwaame tyd is om die te verzamelen; 3. dat zy alleen tot de reden behooren.

Laaten wy verder aanmerken, dat de vergelykingen der Dichters en Redenaars, ten grooten deele niet anders zyn, dan op deze wyze aangewende *Analogien*. Want de Dichters en Redenaars vergelyken zelden Voorwerpen zamen, die onderling eene *Natuurkundige gelykenis* hebben; en indien de Voorwerpen eene *Zedekundige gelykenis* hebben, zyn zy *analogiſch*, en het eene ſtrekt, om het geen men van het andere zeggen wil, zo veel te meer te doen gelooven.

VIERDE

ſuppoſer la comparaiſon de la Cigale avec l'Homme, de l'Eté avec la Jeuneſſe; ainſi que 2. les identités qui en réſultent, & qui font que l'une & l'autre, ont beſoin d'aliments, & que l'Eté eſt pour l'une, & la Jeuneſſe pour l'autre, le temps propre à en ramaſſer; 3. d'être uniquement du reſſort de la raiſon.

Remarquons encore que les comparaiſons des Poëtes & des Orateurs, ne ſont la plupart que des *Analogies* employées de cette maniere. Car les Poëtes & les Orateurs ne comparent guere des objets qui ont entr'eux une *reſſemblance Phyſique*; & ſi les objets ont entr'eux une *reſſemblance Morale*, ils ſont donc *Analogues*, & l'un ſert à rendre plus ſenſible ce que l'on veut dire de l'autre.

QUA-

VIERDE GEBRUIK.

Ontdekking van nieuwe Waarheden.

Men kieze de eene of andere Waarheid, en onderzoeke voor eerst, of dezelve op de algemeenſte wyze voorgeſteld zy, dan niet; in dit tweede geval maake men de waarheid zoo algemeen als het mogelyk is, door middel van het tweede Gebruik. Men paſſe eindelyk deeze waarheid toe op alle de onderwerpen, welker *Analogie* ſteund op de eenzelvigheid van de algemeene hoedanigheid, die de grond is van deeze waarheid. En men kan van deeze toepaſſing verzekerd zyn, wyl (2. gebruik) deeze algemeene waarheid enkel afteleiden is van de hoedanigheid, die gemeen is aan alle de voorwerpen, van welke de *Analogie* zich grondvest op de eenzelvigheid van die hoedanigheid.

VOOR-

QUATRIEME USAGE

Découvris de nouvelles Vérités.

Prenez une Vérité quelconque, & examinez d'abord ſi elle eſt énoncée de la maniere la plus générale, ou non; dans le ſecond cas, rendez cette Vérité auſſi générale qu'il eſt poſſible, par le ſecond uſage. Enfin appliquez cette Vérité à tous les objets, dont l'*Analogie* ſe fonde ſur l'identité générale, qui fait le fondement de cette Vérité. Vous pouvez être ſûr de cette application, puiſque (2. uſage) cette Vérité générale découle uniquement de la qualité commune à tous les objets, dont l'*Analogue* ſe fonde ſur l'identité de cette qualité.

EXEM-

VOORBEELDEN.

In de Natuurkunde.

Wylen de Heer LAMBERT, *een waardig Lid van de Koninglyke Academie der Weetenſchappen en fraaije Letteren te Berlin*, nam vooreerst waar, dat de beſchouwing der Spreek-Trompetten uitliep op de algemeene Wet van wederkaatzing. Hier uit beſluit hy, dat de beſchouwing (*theorie*) der Spreek-trompetten insgelyks op het Ligt kan toegepast worden, en men dus ook een Ligt-trompet zoude konnen uitvinden. En hy heeft ook in der daad de Figuur en afmeetingen gegeeven van zulk een Werktuig, dat het ligt van eene kaars tot op 46 voeten afſtands draagt, zo dat men op dien afſtand noch leezen kan.

In

EXEMPLES.

Au Phyſique.

Feu Mr. LAMBERT, *Membre Illuſtre de l'Academie Royale des Sciences & Belles-Lettres de Berlin*, obſerva d'abord que la théorie des Porte-voix ſe réduiſoit enfin à la Loi génerale de la réflexion. De là il conclut, que la théorie des Porte-voix eſt également applicable à la Lumiere & que l'on pourroit par conſéquent trouver un Porte-lumiere. Effectivement il a donné la Figure & les dimentions de cet Inſtrument, qui porte la lumiere d'une chandelle juſqu'à 45 pieds de diſtance, enſorte qu'on peut encore lire à cet éloignement.

In de Zedekunde.

De menſch bemerkt wel drâ, dat 'er niets uit zich zelve voorkomt, dat is te zeggen, dat een geſchapen Wezen 'er een ander onderſteld; deze waarheid van waarneemingen zo algemeen maakende, als hem mogelyk is, zegt hy: 'er is geen uitwerking zonder oorzaak; eindelyk, dee e algemeene waarheid op het heelal in het byzonder toepaſſende, trekt hy 'er die groote Waarheid uit: 'er is een Schepper.

De Kenteekenen der *Analogie* van het eerſte voorbeeld zyn: 1. dat 'er eene vergelyking is tuſſchen de beſchouwing van het Geluid, en die van het Ligt; 2. de eenzelvigheid der twee beſchouwingen, die daar in beſtaat, dat de eene en andere uitloopen op de algemeene Wet van

Au Moral.

L'Homme remarque bientôt que rien ne ſe fait de ſoi-même; c'eſt-à dire, qu'un Etre créé en ſuppoſe un autre; rendant cette Vérité d'Obſervation auſſi génerale, qu'il lui eſt poſſible, il dit: il n'eſt point d'effet ſans cauſe: enfin appliquant cette Vérité à l'univers en particulier, il en tire cette grande Vérité: il eſt un Créateur.

Les Caracteres de l'*Analogie* du premier Exemple ſont: 1. de ſuppoſer la comparaiſon de la théorie du Son avec celle de la Lumiere; ainſi que 2. l'identité de ces deux théories qui conſiſte en ce que l'une & l'autre ſe réduiſent à la

van wederkaatzing ; 3. dat zy alleen tot de reden behoord.

De Kenteekenen der *Analogie* van het tweede voorbeeld zyn : 1. dat 'er eene vergelyking is van een geſchapen Wezen met het Heelal ; en 2. de eenzelvigheid, die 'er uit voortvloeid, en die daar in beſtaat, dat de eene en de andere uitwerkzelen zyn ; 3. dat zy alleen tot het verſtand behooren.

Men kan ook op de volgende wyze de *Analogie* met goed gevolg gebruiken tot het ontdekken van nieuwe waarheden.

Men paſſe een Voorſtel, dat voor waarheid erkend is, op andere onderwerpen, dan op deszelvs eerſte onderwerp toe, mits zy met het zelve

à la loi génerale de la réflexion ; 3. d'être uniquement du reſſort de la raiſon.

Les Caracteres de l'*Analogie* du ſecond Exemple ſont : 1. de ſuppoſer la comparaiſon d'un Etre créé quelconque avec l'Univers ; ainſi que 2. l'identité qui en réſulte, & qui conſiſte en ce que l'un & l'autre ſont des effets ; 3. enfin d'être du reſſort de l'intellect ſeulement.

On peut encore employer avec ſuccès l'*Analogie* à la découverte de nouvelles Vérités, de la maniere ſuivante.

Appliquez une Propoſition reconnue vraie, à d'autres objects qu'à ſon objet primitif, mais ayant avec celui-ci

zelve eenige *Analogie* hebben, en ſchikke het Voorſtel, na de verſchillendheden tusſchen die twee onderwerpen.

VOORBEELDEN.

In de Natuurkunde.

De Heer Franklin weetende, dat eene ſpitſe punt bekwaam is, om de Electriſche ſtoffe van verre en zonder uitbarſting aan te trekken, paſt deze waarheid op de Donderſtoffe toe, die met de Electriſche eene gelykvormigheid heeft, en beſluit, dat een Geleider, die in gedaante en grootte evenredig is aan de ſtoffe van den Blixem, dezelve geheel zoude aantrekken en zonder geluid. De ondervinding heeft de toepaſſing dezer *Analogie* genoegzaam goedgekeurd.

In

quelqu' *Analogie*, & modifiez la Propoſition d'après les différences, qui regnent entre ces deux objects.

EXEMPLES.

Au Phyſique.

Mr. Franklin ſachant qu'une pointe à la faculté de ſoutirer de loin & ſans exploſion la matiere Electrique, applique cette Vérité à la matiere du Tonnerre, *analogue* à la premiere, & conclut qu'un Conducteur proportionné quant à ſa grandeur & à ſa figure, à la matiere de la Foudre, l'attireroit toute entiere & ſans bruit. L'expérience a ſuffiſamment juſtifié l'application *analogique* de cette Vérité.

Au

In de Zedekunde.

Zo dra een redelyk menſch opgemerkt heeft, dat alle werktuigen een Werkman onderſtellen, die zo veel verſtandiger is, dan het werktuig volmaakter is, zal hy ook ten eerſten ontdekken, dat het heelal een Werkmeester onderſteld, wiens vernuft zo veel boven alle het menſchelyke is, als het heelal is boven alle Werktuigen, die door Menſchen handen gemaakt zyn.

Indien ik my zelve niet bedroogen heb, in de ontwikkeling van de *Gronden* en *Kenteekenen* der *Analogie*, deszelvs *gevolgen* die 'er uit voortvloejen, de *voorzorgen*, die men neemen moet, wanneer men 'er zich van bediend, en de *gebruiken*, op welke men dezelve kan toepaſſen,

Au Moral.

Dès que l'homme raiſonnable a fait attention que toute Machine ſuppoſe un ouvrier d'autant plus intelligent qu'elle eſt plus parfaite, il découvrira d'abord auſſi que l'Univers ſuppoſe un Ouvrier d'une intelligence auſſi ſupérieure à toute intelligence humaine, que l'univers l'eſt a toute machine faite de main humaine.

Si je ne me trompé en développant les *Principes* & les *Caracteres* de l'*Analogie*, les *conſéquences* qui en découlent, les *précautions* qu'il faut prendre en s'en ſervant, & les *uſages* auxquels on peut l'appliquer, je crois avoir

pasſen, geloof ik, dat ik beweezen heb, dat zy nooit misleid, wanneer zy wel gebruikt word. Ik durve my dan vleijen het voorgeſtelde oogmerk bereikt te hebben; en ik hoop, dat myne pogingen, om getrouw te blyven aan myne Zinſpreuk, ter myner gunſte zullen medewerken, by eene loffelyke Maatſchappy, die zich meer aan zaaken, dan aan woorden, laat gelegen leggen.

démontré que bien employée elle n'égare jamais. J'oſe donc me flatter d'avoir rempli le but propoſé, & j'eſpere que mes efforts pour reſter fidele à ma Deviſe, ſeront un titre de plus en ma faveur, auprès d'une Société illuſtre, qui s'occupe plus de choſes que de mots.

II. ANT-

II. ANTWOORD

OP DE

VRAAGE,

VOORGESTELD DOOR DE

HOLLANDSCHE MAATSCHAPPYE DER WEETENSCHAPPEN TE HAARLEM:

Welken zyn de Gronden en Kenmerken van de Analogie? *En hoe betaamt het eenen Wysgeer zich daarvan te bedienen by het onderzoek der* Phyſiſche *en* Moreele *Waarheden*?

DOOR

JOSEPHUS PAP DE FAGARAS,

Doctor en Prof. in de Philoſophie, en Prof. in de Matheſis, op het Athenæum te Vaſarhely in Zevenbergen.

ONDER DE ZINSPREUKE:

Nec temeré, nec timidé.

DISSERTATIO

DE

ANALOGIA,

Ejusque ad veritates Phyſicas & Morales applicatione,

ILLUSTRIS SCIENTIARUM SOCIETATIS HARLEMENSIS JUDICIO SUBMISSA.

DISSERTATIO

DE

ANALOGIA.

VERHANDELING

OVER DE

ANALOGIE,

EN DESZELVS TOEPASSING OP DE NATUURKUNDIGE EN ZEDE-KUNDIGE WAARHEDEN,

Alle Menſchelyke Kundigheden eindigen of in vergelyking van denkbeelden, of in het onderzoek, en de waarneeming van de eigenſchappen en vermogens der dingen, en in het brengen van dezelven tot hunne oirzaaken.

Hoe

DISSERTATIO

DE

ANALOGIA,

EJUSQUE AD VERITATES PHYSICAS ET MORALES APPLICATIONE.

Omnis humana cognitio terminatur vel in comparatione idearum, vel in proprietatibus rerum viribusque obſervandis, examinandis, & ad ſuas cauſas revocandis.

Hoe men moet te werk gaan in de vergelyking der kundigheden: zulks leeren ons de Redenkunſtenaars, en de Wiskunde geeft 'er zeer geſchikte voorbeelden toe aan de hand. De Denkbeelden namentlyk, moeten naauwkeurig omſchreeven worden, en bepaald, om alle verwarring te vermyden; zy moeten uit verſcheiden oogpunten gezien worden, hunne overeenkomst moet waargenomen worden, en in derzelver juiste paalen omſchreeven; het onderſcheid derzelve moet duidelyk aangeweezen worden, en de kundigheden moeten op verſcheiden wyzen zamengevoegd of van elkander geſcheiden worden, naar de verſchillende omſtandigheden. Zulke, welker overeenkomst in den eerſten opſlag zigtbaar is, moeten eerst vergeleeken worden, en dus moet men, volgens eene juiste order voortgaan, tot het onderzoek van den zamenhang der verder van elkander afſtaande denkbeelden.

Het

In notionibus inter ſe conferendis quomodo ſit verſandum docent Logici, exemplaque accommodatiſſima præbent Mathematici. Ideæ nimirum ſunt accurate definiendæ, ac determinandæ, ne confuſioni locus relinquatur, ex diverſis lateribus contemplandæ, convenientia earum obſervanda, juſtisque terminis circumſcribenda, diſcrimina acute detegenda, vario modo notiones pro circumſtantiarum diverſitate componendæ, ac ſejungendæ, eæ primum inter ſe conferendæ, quarum convenientia incurrit in oculos, & ita demum juſto ſervato ordine ad connexionem remotiorum idearum indagandam progrediendum.

Neque

Het is egter zeer zeker, dat zulk een vergelyking der denkbeelden niet genoegzaam is, om 'er zelfs alle afgetrokkene waarheden door te vinden en te bewyzen. Want wie weet niet, dat 'er zelv in de zuivere Wiskunde aan gissingen, en dus te meer aan waarneemingen en gevolgtrekkingen, en eene zekere *Analogie*, welke van die onderscheiden is, die de Meetkundenaars gebruiken, en die nader aan die, waar van de Natuurlyke Historie-Beoeffenaars zich bedienen, komt, eene plaats voor gissingen is overgelaaten? En in der daad, zyn door waarneemingen alleen eenige meer verborgene eigenschappen der getallen ontdekt, en door verscheiden voorbeelden bevestigd. De *Analogie* alleen heeft den Wiskonstenaar op veele waarheden van het uiterste gewigt doen denken. Zy heeft eerst geleerd, om alle de leden der oneindige reïen tot een algemeen Lid te

Neque tamen talem idearum comparationem sufficere vel abstractis omnibus veritatibus inveniendis, ac demonstrandis, est certissimum. Quis enim nescit in ipsa pura Matheſi conjecturis, tantoque magis obſervationibus & inductioni, ac *Analogiæ* cuidam, ab illa, quæ Geometris propria est, distinctæ, magisque ad eam, qua scientiæ Naturalis cultores utuntur, accedenti, locum aliquem relictum esse? Obſervationibus sane solis nonnullæ proprietates numerorum magis reconditæ sunt detectæ, & inductione confirmatæ. *Analogia* sola multarum Geometras Veritatum Maximi sane momenti admonuit. Ea primum docuit serierum infinitarum omnes terminos ad generalem reducere. Eadem suggessit NEWTONO cogitationem metho-

te brengen. Zy bragt aan Newton in gedachten, om de wyze, door welke men eene tweeledige grootheid tot eene willekeurige hoogheid of magt kan verheffen, op het uittrekken van wortelen, of derzelver overbrenging tot eene oneindige rei, toetepasſen. Zy heeft Leibnitz, door de wyze van Barrow, tot zyne naderkunst gebragt, of gemakkelyk kunnen brengen. Zy heeft eindelyk dikwyls aan allerhande Wiskunſtenaars vernuftige gisſingen, gelukkige vindingen, nieuwe en onverwagte wyzen van zwaare voorſtellen op te losſen, aan de hand gegeeven.

Dan het is aan een yder bekend, dat zoo veel te minder de enkele vergelyking der denkbeelden genoegzaam is, om de zaaken van een gewrocht (*factum*) te doorgronden, maar dat daar toe andere bewyzen en gronden van zekerheid en blykbaarheid vereiſcht worden. Want de afge-

thodum binomii ad quamcunque dignitatem evehendi, extrahendis, vel in ſeriem infinitam conjiciendis radicibus applicandi. Eadem Leibnitium a methodo Barroviana ad calculum ſuum differentialem vel duxit, vel facile ducere potuit. Eadem præcipuis quibuslibet Geometris ſagaces conjecturas, inventa felicia, novos & inexpectatos ardua problemata ſolvendi modos ſæpisſime ſuppeditavit.

Tanto autem minus ſufficere ad res facti perveſtigandas ſolam idearum comparationem, ſed alia requiri certitudinis ac evidentiæ argumenta, & fundamenta nemo eſt qui ignoret. Abſtractæ enim notiones verſantur intra posſibilita-

getrokkene kundigheden, gaan niet verder dan tot de mogelykheid; die geene, welke deze onderling vergelyken, laaten 'er zich niet veel aan gelegen leggen, of de voorwerpen hunner denkbeelden op dezelve wyze wezentlyk zo beſtaan buiten hun verſtand als zy die begrypen, op het welke echter die voornaamlyk moeten letten, die de Natuur der dingen onderzoeken, en de oirzaaken en uitwerkingen willen kennen.

Niemand zal twyffelen, dat wy door onze zinnen van het beſtaan der dingen verzekerd worden. Wy kennen door een innerlyken zin, ons verſtand en deszelvs vermogens en werkingen; en door de uiterlyke zinnen alle andere zaaken. Maar daar wy zelv niet alles konnen waarneemen, voegen wy by onze kennis, al dat geene, dat door getuigenis van anderen geſtaafd word.

Onze

litatis terminos, nec qui eas inter ſe conferunt multum de eo ſunt ſolliciti: Utrum objecta ſuarum idearum eodem modo exiſtant extra mentem, quo concipiuntur, ad quod præcipue ſpectare debent ii, qui Naturam rerum ſecutari, effectaque & cauſſas cognoſcere annituntur.

Senſuum ope certos nos reddi de exiſtentia rerum nemo dubitat Interno ſenſu mentem noſtram, ejusque facultates & operationes, externis autem res quascunque alias cognoſcimus. Quia vero non omnia poſſumus ipſi obſervare, cognitioni noſtræ adjungimus ea etiam, quæ teſtimoniis aliorum confirmantur.

Haud

Onze Waarneemingen niet te min noch ons Historiſch Geloof zouden ons van veel gebruik zyn, indien deeze gronden van redenkundige blykbaarheid, niet vergezeld waren, met eene zekere overreeding eener ſtandvastige en altoos duurende *Analogie*, die men de natuur der zaaken altoos ziet waarneemen. Want onze zinnen leeren ons, welke eigenſchappen de zaaken tegenwoordig hebben; het Geheugen verzekerd ons, dat dezelve by andere gelegendheden ook waargenomen zyn; en onze verbeelding kan de denkbeelden op veelerhande wyzen zamenſtellen, van elkander afzonderen, en de veranderingen, die zy in het vervolg ondergaan zullen, naar willekeur ſchikken. Maar de zielsgeſteldheid alleen, om volgens eene *Analogie* te handelen, te leeven en te oordeelen; leert ons de waarneemingen op het gebruik in het leven toepaſſen, en de toekomende uitwerkingen vooruit zien, uit het geen

Haud magno tamen forent uſui ſeu obſervationes noſtræ, ſeu fides Hiſtorica, niſi hæc evidentiæ moralis fundamenta conjuncta eſſent cum firma aliqua perſuaſione conſtantis & perpetuæ cujusdam *Analogiæ*, a Natura rerum nunquam non obſervandæ. Docent enim ſenſus quas res in præſens proprietates habeant, memoria certos nos reddit easdem aliis etiam occaſionibus fuiſſe obſervatas, imaginatio ideas vario modo componere, dividere, futuri temporis mutationes pro lubitu ordinare poteſt, ſola autem animi diſpoſitio *Analogiæ* convenienter agendi, vivendi, & judicandi, Conſilium ſuggerit, obſervationes vitæ uſibus applicandi, futuri temporis eventus ex iis, quæ

geen de ondervinding geleerd heeft, en gelyke gevallen by wederkomst van dergelyke omstandigheden zonder twyffelen afwagten.

Niets is 'er zekerder, dan dat de levenswyze van alle menschen altoos gerigt word, volgens hunne oordeelvellingen, geschikt naar de *Analogie* van de Natuur. Kinderen zo wel als volwassenen, wagten dezelve uitwerkingen van het gebruik derzelve zaaken af, en twyffelen geenzints, of het geen zy waarneemen, dat voor heen voor- of nadeelig geweest is, zal altoos dezelve uitwerkingen voortbrengen. Wy konnen zelve van den aart en de daaden van den Mensch, niet anders dan volgens de *Analogie* oordeelen. Een Kind houd zich verzekerd, dat het door zulke daaden, waar door het voorheen straffe of lof van zyne Ouders behaalde, ook altyd dien lof of die straffe verdie-

quæ experientia docuit, colligendi, similesque casus similibus recurrentibus circumstantiis haud dubitanter expectandi.

Nihil autem certius est, quam omnium omnino hominum vivendi rationem ad judicia *Analogiæ* Naturæ attemperata constanter dirigi. Infantes æque ac adulti eosdem effectus ab earundem rerum usu expectant, nec dubitant ea, quæ alias profuisse vel obfuisse observarunt, eosdem semper effectus productura. De ipsa etiam hominum indole, & actionibus non possumus non *Analogiæ* convenienter judicare. Persuasum habet infans se actionibus, quibus alias laudes Parentum vel pœnam promeruit; semper

dienen zal. Wy ſchryven dezelve neigingen en genegendheden, die wy in ons zelve waarneemen, ook aan anderen toe, en wy zoeken uit hunnen aart te giſſen, wat zy in zulke of zulke omſtandigheden doen zullen; en wy worden in verwondering gebragt door daaden, die tegen den zedelyken loop van de waereld of tegen de Menſchelyke Natuur aanloopen, by voorbeeld, door eene Vadermoord, die SOLON meende dat in geen Menſch vallen konde; en wy verwonderen 'er ons niet minder over, dan over Zeldzaame Natuurkundige verſchynzelen.

Dan men begrypt ligtelyk, dat alle oordeelen, die volgens de *Analogie* geſchikt zyn, deze waarheden bevatten: dat alle zaaken, altoos met zekere eigenſchappen begaafd zyn: by voorbeeld, dat het vuur brand, het brood voed, het water den dorst leſcht. Dat de uitwerkingen,

promeriturum. Easdem aliis, quas in nobis obſervamus, propenſiones & inclinationes adſcribimus, quid que in his vel illis circumſtantiis facturi ſint ex eorum indole conjicere annitimur. Actionibus conſueto moralis mundi curſui, vel Humanæ Naturæ contrariis, v. gr. parricidio, quod SOLON in Hominem cadere non poſſe arbitratus eſt, in haud minorem, ac rarioribus Phænomenis Phyſicis, admirationem conjicimur.

Facile autem intelligitur in omnibus Judiciis *Analogiæ* accommodatis has veritates involvi: Res quaslibet proprietatibus quibusdam præditas conſtanter eſſe. V. gr. Ignem urere, panem nutrire, aquam ſitim reſtinguere. Effec-

gen, die gebeuren, niet by geval, maar door de werkingen van bepaalde oorzaaken gebooren worden; dat de honger niet verzadigd word, dan door ſpyze. Dat van dezelve oorzaaken, op dezelve wyzen werkende, men altoos dezelve uitwerkingen moet verwagten; ſlagen zullen altoos dezelve ſmert voortbrengen als voorheen. Dat dezelve of gelykſoortige uitwerkingen van dezelfde, of gelyke oirzaaken moeten afgeleid worden, dat de duisterheid der Nagt, niet dan door den opgang der Zonne kan verdreeven worden; dat de warmte door gemeen Vuur, of door de werking der Zonne veroorzaakt word, en dat de agtereenvolging, door welke de natuurlyke verſchynzelen elkander opvolgen, niet toevallig of by geval veranderen; altoos volgt de Lente op den Winter, en de Nagt op den Dag. Dat alle zaaken, die men ziet dat altoos zamengaan, of op elkander volgen, of van elkander of zeker van oorzaaken afhangen, die zy

Effectus, qui contingunt non temere, aut caſu, ſed determinatarum cauſſarum operatione exoriri, famém non ſedari niſi cibo. Ab iisdem cauſſis eodem modo operantibus eosdem ſemper effectus expectandos eſſe, verbera eundem quem alias dolorem productura. Eosdem vel ſimiles effectus ab iisdem vel ſimilibus cauſis derivandos eſſe, noctis tenebras non niſi Solis ortu dispelli, calorem igne vulgari, ſolisque actione excitari. Ordinem quo Phœnomena ſe mutuo excipiunt non temere variari, hyemi Ver, diei noctem ſucceſſura. Ea quæ conſtanter conjuncta eſſe, aut ſibi mutuo ſuccedere obſervantur, vel a ſe mutuo, vel certe a communibus cauſis dependere, inter pluvias moderatas,

zy onderling gemeen hebben. Tusschen eenen matigen Regen en de Vrugtbaarheid, is eene waare, en niet slegts schynbaare zamenhang. Dat het Heelal, of ten minsten dat gedeelte, dat ons naast by is, door standvastige en onveranderlyke Wetten geregeerd word, en dat 'er zelv in den aart en in de daaden der Menschen, zelv in hunne verscheidenheid, eene groote overeenkomst, en in hun verschil eene groote eenvormigheid en overeenstemming waargenomen word. Het is te bekend, dan dat het betoog zoude nodig hebben, dat de gemeene daaden en oordeelen der Menschen, zich naar deze waarheden schikken. Maar te regt kan men vraagen, wat de waare reden is van dit zo algemeen verschynzel? Wat de Kinderen zoo wel als volwassenen, onweetende zo wel als Wysgeeren, aanzette en dryve, om volgens eene *Analogie* te leeven en te handelen; of men zulk eene evertuiging van de onveranderlyk-

& fertilitatem, veram non apparentem solum-modo connexionem esse. Universum, vel eam saltem ejus partem, quæ nobis propior est, legibus constantibus, & immutatis regi, in ipsaque hominum indole, & actionibus magnam semper in diversitate convenientiam, in varietate uniformitatem, vel consensum observari. His sane veritatibus accommodari ordinarias mortalium actiones, & judicia, notius est, quam ut probatione indigeat. At jure profecto quæri potest de vera universalis hujus Phœnomeni causa. Quid nimirum infantes æque ac adultos, Idiotas ac Philosophos determinet compellatque ad vivendum & agendum *Analogia* convenienter? Num tanta de Naturæ, ordinisque,

lykheid der Natuur en Order, uit welke de uitwerkingen voortvloeijen, en die in alle menſchelyke daaden doorblinkt, alleen aan redeneeringen moet toekennen, dan aan de gewoonte? of het niet veel waarſchynelyker is, dat dezelve tot de algemeene kennis, die de Natuur aan yder heeft ingeſtort, moet gebragt worden, die algemeene kennis, die de daaden en zelv het leven beſtuurt?

Het is ten uiterſten klaarblykelyk, dat men zulk eene groote overeenkomst (*conſenſus*) in het erkennen van de *Analogie* der Natuur niet aan redeneeringen verſchuldigd is, ten minſten niet aan zulke, van welke wy by ons zelve bewust zyn. Want wy hebben zulk eene naauwkeurige kennis niet van het inwendig zamenſtel van ligchaamen, die van het onze verſchillen, ja zelv niet van ons eigen ligchaam, dat

que, quo effecta oriuntur, conſtantia perſuaſio, quæ ex omnibus mortalium erumpit Actionibus, debeatur ratiociniis? Num conſuetudini? vel potius ſit veroſimile eam acceptam eſſe referendam ſenſui communi, omnibus a Natura ipſa indito, actionesque & vitam ipſam dirigenti?

Non deberi tantam in Naturæ *Analogia* agnoſcenda conſenſionem ratiociniis ſaltem talibus, quorum conſcii nobis ſimus, eſt evidentisſimum. Neque enim vel internam corporum a noſtro diverſorum, vel etiam noſtri corporis ſtructuram ita cognitam habemus, ut effectus ex ſuis cauſis a priori deducere valeremus. V. gr. panem nutrire,

dat wy de uitwerkingen (*a priori*) uit haare oorzaaken kunnen afleiden: by voorbeeld, dat het brood voed, dat het vergift doodt. De *Analogie* der Natuur kan ook niet betoogelyk uit waarneemingen afgeleid worden: want deze leeren ons wat 'er geſchied, of geſchied is; maar niet wat 'er in het vervolg geſchieden zal, en dat deze uitwerkingen niet los of by geval, maar door de werking van bepaalde oorzaaken voortkomen, kan door de ondervinding alleen niet volkomen beweezen worden, wyl wy de oorzaaken van alle de uitwerkingen niet weeten, maar dikwyls genoodzaakt zyn, om onze toevlugt te neemen tot giſſingen, die op de *Analogie* ſteunen, om die oorzaaken te bepaalen. Ik zwyg, dat wy geen volkomen aanvoering van voorbeelden konnen maaken, en wy dus niet ten ſtrengſten konnen bewyzen, dat zulk of zulk eene eigenſchap altoos en onverander-

venenum interimere. Neque ex obſervationibus demonſtrative colligi ſane poteſt *Analogia* Naturæ. Eæ enim docent, quid fiat, quidque ſit factum, non autem quid in poſterum ſit eventurum. Hoc ipſum effectus non temere, caſuque, ſed cauſarum determinatarum operatione exoriri, ope ſolius experientiæ perfecte demonſtrari nequit, cum haud omnium eventuum cauſæ nobis ſint conſpicuæ; ſed ad eas determinandas ad conjecturas *Analogia* nixas recurrere ſæpe debeamus. Taceo nullam a nobis inductionem completam formari poſſe, adeoque nec rigide demonſtrari proprietatem aliquam certæ rerum ſpeciei conſtanter competere, v. gr. lapidi gravitatem. Et licet in-

derlyk tot zulk of zulk eene ſoort behoord: by voorbeeld de zwaarte aan een ſteen. En al waren onze optellingen volmaakt, zoude men daar omtrent altoos konnen vraagen: Wat is het, dat ons leerd, uit de waarneemingen van het voorledene en het tegenwoordige de toekomende uitkomſten te giſſen, en met zo veele zekerheid aftewagten? Redenen, afgeleid nit de Goddelyke Wysheid, ſchynen wel de ſtandvastigheid der Natuurwetten en de grootſte eenvoudigheid te ſtaaven. Maar het blykt, dat onze *Analogiſche* beoordeelingen, alleen in rang van tyd voor de redeneeringen gaan, die men uit de Goddelyke Volmaaktheden afleid, en dat niet alle Menſchen, ſchoon volgens *Analogie* levende, van die beſchouwing der wysheid van den grooten Schepper overtuigd zyn.

Ook

inductiones noſtræ completæ eſſent, de eo tamen ſemper quæri poſſet: Quid nos doceat & præſentium & præteritorum obſervatione futuros eventus conjicere, imo tanta certitudine expectare? Rationes equidem ex ſapientia Dei ductæ conſtantiam naturæ legum, ſummamque ſimplicitatem videntur confirmare, at judicia noſtra *Analogica* argumentis ex perfectionibus Divinis depromptis ordine ſaltem temporis priora eſſe, nec omnes qui convenienter *Analogiæ* vivunt, de ea ſapientiæ ſummi rerum opificis conſideratione perſuaſos eſſe, extra dubium poſitum eſt.

Ook kan men nooit met recht zeggen, dat de onveranderlykheid der Natuurlyke zaaken, alleen aan de gewoonte moet toegekend worden. Want deze algemeene overtuiging veieiſcht eene oorzaak, die aan allen gemeen is, die geen gewoonte kan zyn, als welke altoos verſchillend en veranderlyk is. En wie ziet niet, dat hier de vraag is over de oorzaak van die algemeene gewoonte zelfs: in't geheel daar over wat onze Ouders en Voorouders hebbe aangezet, om volgens *Analogie* te leeven, te handelen en te oordeelen? Te vergeefs gewislyk zoude iemand deeze gewoonte door eene tegenſtrydige willen veranderen of verzwakken, want de vaste overreding der eerſte zoude meer dan zeker den voorrang behouden; de denkbeeldigen (*Idealisten*) en twyffelaars (*Sceptici*) konnen hier omtrent ten voorbeelde ſtrekken, die, ſchoon hun eigen geweeten verkragtende, de waarheden, die door het algemeen gevoelen be-

Neque ullo jure dici poteſt tam firmam de Naturæ rerum conſtantia certitudinem ſoli deberi conſuetudini. Univerſalis enim hæc perſuaſio communem requirit cauſam, quæ eſſe nequit conſuetudo, varia ſemper & mutabilis. Et quis non videt quæri de univerſalis hujus conſuetudinis cauſa; de eo plane quid Parentes, avos impulerit ad convenienter *Analogiæ* vivendum, agendum & Judicandum? Fruſtra ſane homo hanc conſuetudinem contraria immutare, vel debilitare vellet, cui firma hæc perſuaſio certo certius prævaleret. Exemplo eſſe poſſent Idealiſtæ, & ſceptici, qui licet vim ſuæ conſcientiæ inferendo veritatem

bevestigd zyn, zoeken om ver te werpen, echter door de gemeene lotgevallen van het menschelyk leven, wederlegd zyn, en zo ver gebragt dat zy bekend hebben, dat de kunst van twyffelen niet moet toegepast worden op het gebruik in het leven. En waarlyk indien men de overreeding omtrent de *Analogie* der Natuur alleen aan de gewoonte verschuldigd was, zoude men ook aan haar dank moeten weeten, dat de mensch zich zelve konde bewaaren; maar met dat zelve regt zoude iemand konnen zeggen, dat men het aan de gewoonte moest dank weeten, dat de Mensch zich zelve bemint, zyn welzyn voorstaat; echter kan 'er niets onwaarschynelykers bedagt worden. En de gewoonte zelv verkrygt dus ook krachten, indien zy op natuurlyke genegenheden en neigingen steunt, tegen welke wanneer zy aanloopt, zy niet diep in de gemoederen zal ingeplant, en gemakkelyk weder uitgeroeid worden. Hiertegen

tes sensu communi confirmatas convellere annisi sunt, ordinariis tamen vitæ humanæ eventibus fuerunt confutati eoque adducti, ut agnoverint artem dubitandi vitæ usui haud applicandam esse. Sane si hæc de Naturæ *Analogia* persuasio sola consuetudine niteretur, ei etiam acceptum referendum esset quod homo se conservare valeat. At eodem jure dicet aliquis consuetudini deberi, quod homo se ipsum amet, incolumitatem tueatur, quo nihil absurdius fingi posset. Ipsa etiam consuetudo ita vires acquirit, si nitatur inclinationibus, & propensionibus naturalibus, quibus si repugnet, haud alte animis infigetur, facileque

tegen ſtryden niet de voorbeelden van ſommigen, die een leven leiden, dat tegen de reden en de Natuur ſtrydt, wyl zy zeldzaamer zyn, en hunne daaden, ſchoon van den gemeenen levensregel afwykende, uit den aart der menſchen kunnen verklaard worden.

Indien derhalven de ſtandvastige overtuiging van de *Analogie* der Natuur, noch door redeneeringen, noch door kracht van gewoonte of hebbelykheden veroorzaakt is, zal zy noodwendig tot het natuurlyk *Inſtinct* moeten gebracht worden. Niemand kan twyffelen, dat de Menſch niet eenige ingeſchaapene aanſpooringen heeft, waarvan 'er zich geen door klaarder bewyzen openbaart, dan die, door wiens kracht wy aangeſpoord worden, om volgens de *Analogie* te leven en te handelen. Deszelvs vermoogen vertoont zich in de eerſte gewaarwordingen en begrippen zel-

evelletur. Exempla nonnullorum vitæ rationem naturæ repugnantem ſequentium nihil obſtant, cum rariora etiam ſint, & facile ex humana indole poſſint actiones eorum, licet a communi vitæ ratione abludentes, explicari.

Si neque rationiis, nec vi conſuetudinis, habituumque debeatur conſtans hominum de *Analogia* Naturæ perſuaſio, erit ſane ea inter inſtinctus naturales referenda. Inditos profecto eſſe homini ſtimulos aliquos dubitari nequit, quorum nullus ſe clarioribus manifeſtat indiciis, quam hic, cujus vi compellimur ad convenienter *Analogiæ* agendum, vivendumque. In ipſis ſenſationibus, perceptionibusque primitivis ejus vis cernitur. Quomodo enim

zelven. Want op welke wyze verkrygen wy de kennis der zaaken buiten ons, dan door deszelvs hulp? De beweegingen, in de werktuigen der zinnen voortgebracht, worden wel aan dat gedeelte der hersfenen medegedeeld, dat onmiddelyk met de ziel vereenigd is; maar ik vraag: hoe, en door welk eene redeneering, besluit de Mensch door derzelver middel, dat 'er zulke en zulke ligchaamen buiten hem bestaan, by voorbeeld, de Zon, de Sterren en Gesterntens, dan door eene natuurlyke *Analogische?* En zekerlyk is de Ziel niet onmiddelyk vereenigd met de Zon of Maan, maar met haar Ligchaam, welks veranderingen zy onmiddelyk gewaar word, en door het zelve het bestaan van zaaken buiten zich, door middel van *Analogische* Waarheden, buiten allen twyfel steld. Waarom verkrygt de Ziel gelyke gewaarwordingen, wanneer zy met gelyke beweegingen in de zintuigen voortgebracht worden,

enim cognitionem rerum extra nos positarum nanciscamur, nisi ejus ope? Motus quidem in Organis sensoriis producti communicantur cum ea parte cerebri, quæ animæ immediate unita est, at quo quæso ratiocinio ex iis colligit mens humana existere hæc illaque corpora extra se, puta solem, sidera, stellas nisi *Analogico* naturali? Sane enim anima non est immediate unita Soli, Lunæ, sed suo corpori, cujus proinde mutationes immediate percipit, ex iisque rerum extra se positarum existentiam *Analogicis* veritatibus convenienter, citra omnem dubitationem conficit. Cur similibus motibus in Organis sensoriis productis

den, en op ongelyke beweegingen ongelyke gewaarwordingen? dan om dat zy niet anders als volgens de *Analogie*, altoos kan werken; daar toe door de Natuur geſchikt. Want wie bemerkt niet, dat het niet genoeg is, om den oorſprong der gewaarwordingen uitteleggen, dat men alleen weete, dat de beweegingen, die in het zintuig voortgebragt worden, tot aan de hersſenen gebragt worden, alwaar de Ziel onmiddelyk tegenswoordig is? Maar dat men noodwendig in aanmerking moet neemen, wat of het is, dat de Ziel altoos aandryft, om te oordeelen op de beweegingen, die in het ligchaam geſchieden, dat de Voorwerpen van haare gewaarwordingen beſtaan? Wat haar zo vastelyk overtuigd van het beſtaan van zo veele en zo verſcheidene zaaken, die onderſcheiden zyn van haare afbeeldingen? En wat de oorzaak zy, dat by gelegendheid van

ſimiles, diſſimilibus disſimiles acquirit perceptiones? Niſi quod non posſit non *Analogiæ* convenienter ſemper operari, ita facta a Natura. Quis enim non ſentit haud ſufficere ad Originem ſenſationum explicandam, ſcire ſolummodo motus in Organo productos deferri ad cerebrum usque, cui mens immediate eſt præſens? Sed hoc maxime in conſiderationem trahi oportere, quid ſit illud quod animam compellat conſtanter ad judicandum occaſione motuum in corpore productorum exiſtere objecta ſuarum perceptionum? Quid eam tam firmiter perſuaſam reddat de exiſtentia tot tamque diverſarum rerum, a ſuis repræſentationibus diſtinctarum? Quid faciat ut ſimilium motuum

van gelyke beweegingen, men gelyke gewaarwordingen verkrygt, en by gelegendheid van verſchillende beweegingen, ook verſchillende gewaarwordingen? En dat zy zo verſcheiden zaaken zonder de minſte verwarring van elkanderen kan onderſcheiden, welken zekerlyk zonder haare natuurlyke werkkragt, niet konnen begreepen worden, waarom zy altoos beantwoorden aan die waarheden, dewelken de *Analogie* inſluit; ook kan'er geen reden gegeeven worden, waarom niet de ziel, by gelegenheid van allerhande beweegingen in de zintuigen veroorzaakt, ja zonder dezelven allerhande gewaarwordingen zou kunnen hebben, het welke, hoe groot eene verwarring het in de menſchlyke zaaken zou verwekken, niet ligt valt te bepaalen.

Het is wel waar, dat de wyze, op welke de Ziel met het Lichaam vereenigd is, en waar door de gewaarwordingen geboren worden, noch onder de geheimen der Natuur zyn; dit belet echter

um occaſione ſimiles, diverſorum diverſas ſemper perceptiones nanciſcatur, tamque varias res ſine ulla confuſione a ſe invicem diſcernere valeat? Quæ certe ſine naturali ejus operandi ratione, veritatibus illis, quas involvit *Analogia*, ſemper accommodata non poſſunt intelligi, nec ulla ratio reddi, cur non mens quorum-libet motuum in Organis ſenſoriis pruductorum occaſione, imo absque iis, quaslibet perceptiones habere poſſet, quod quantam rebus humanis perturbationem induceret haud facile dictu eſt.

Verum quidem eſt modum quo anima unitur corpori, adeoque & eum quo ſenſationes oriuntur inter ſecreta Naturæ

echter niet, dat wy eene vaste overtuiging van het beſtaan der zaaken buiten ons, en zulk eene ſtandvastigheid in de grootſte verſcheidenheid van gewaarwordingen en begrippen toekennen aan het Natuurlyk *Inſtinct*, om overeenſtemmig met de waarheden, welke de *Analogie* inſluit te handelen en te oordeelen. En zeker, de Ziel bind zich aan zekere Wetten in het uitvoeren van alle haare werkingen; ſchoon zy die Wetten niet kent. 'Er zyn 'er weinig, die zelv eene middelmatige kennis hebben van de regels, volgens welken het gezigt geſchied en geregeld word; en niemand is 'er, die dezelven volkomen kend, echter handelen 'er alle menſchen na. Zelfs de gezigtkundige ſchynvertooningen, ſteunen op zekere vaste regels, die aan zeer weinigen bekend zyn; echter word een yder ze gewaar. Dit zelfs, dat alle menſchen door een zeker ſtilzwygend gevoel beoordee-

turæ eſſe referendum, nihil tamen id obſtat, quo minus firmam de exiſtentia rerum extra nos poſitarum perſuaſionem, tantamque in ſumma ſenſationun & perceptionum varietate conſtantiam, inſtinctui naturali, veritatibus quas *Analogia* involvit convenienter agendi, & judicandi, attribuamus. Sane in omnibus ſuis operationibus exerendis mens certis quibusdam ſe accommodat legibus, licet non ſit earum ſibi conſcia. Pauci ſunt qui mediocrem habeant regularum, quibus viſus attemperatur, cognitionem, nemo qui perfectam, iis tamen convenienter agunt omnes Homines. Fallaciæ ipſæ Opticæ nituntur certis conſtantibusque legibus, quas norunt paucisſimi, obſervant ſinguli. Id ipſum, quod homines tacito quodam ſenſu quid in

deelen, wat goed of kwaad is in de Konſten, om niet te ſpreeken van de verſchynſels zelfs der gevoelens van het ſchoone en zedelyke, veele andere bewyzen van natuurlyk *Inſtincten* toonen baarblykelyk, dat de Ziel haare vermogens altoos oeffend volgens zekere en bepaalde Wetten, ſchoon zy zich van dezelven niet bewust is.

De Ziel kan derhalven niet anders handelen, uit kracht van haare Natuur, dan volgens die waarheden, die de *Analogie* influit, en haaren zamenhang maakt dat uit, het geen wy het gemeene Gevoel (*Senſus communis*) noemen, en buiten het welke wy in de kennis der waarheid niet verder gaan konnen. Dit gevoel alleen is genoeg, om de dwaasheden, en tegen de Natuur aanloopende denkwyzen, der *Idealisten*, *Fatalisten* en Twyffelaaren den bodem in

in Artibus ſit pravum aut rectum dijudicent, ipſa ſenſuum pulchri, & moralis Phænomena, ut plurima alia inſtinctuum naturalium indicia taceamus, evidenter probant animam facultates ſuas exercere convenienter certis & determinatis ſemper legibus, licet earum haud ſit ſibi conſcia.

Non poteſt proinde anima vi Naturæ ſuæ non convenienter agere veritatibus illis, quas *Analogia* involvit. Earum complexus conſtituit id quod ſenſum communem appellamus, quo ulterius progredi in cognitione veritatis haud datur. Hic ſolus ſenſus ſufficit refellendis Idealiſtarum, Scepticorum, Fataliſtarum, aliorumque deliriis, ju-

in te ſlaan. Daardoor word de Ziel overtuigd, dat 'er niets beſtaan kan zonder eenen genoegzaamen grond, en dat gelyke uitwerkingen van gelyke oorzaaken gelyk zyn, en zy word ook verzekerd van andere daar aan grenzende waarheden, naa welke zy zich in haare begrippen en gevoelens ſchikt: ook worden de uitwerkingen van dit gevoel ligtelyk van andere onderſcheiden; want alle Menſchen handelen volgens het zelve, en vooral die, in welke de kracht der Natuur duidelyker gezien word; gelyk Kinderen en domme Menſchen. Iemand kan zich wel tegen het getuigenis van dit gevoel ſtellen, ſchoon zyn geweeten zulks afkeurt, maar hy zal het nooit konnen wederleggen. Alle de werkingen der Ziel worden volgens deszelvs wetten uitgevoerd. Dit licht van het verſtand, kan wel verduisterd, maar nooit uitgebluſcht worden.

Wy

judiciis Naturæ repugnantibus. Vi hujus anima perſuadetur nihil poſſe exiſtere ſine ſufficiente ratione, ſimilium cauſarum effecta ſimilia eſſe, aliarumque veritatum affininm certa redditur, quibus in ipſis perceptionibus, & ſenſationibus ſe accommodat. Facile etiam effecta hujus ſenſus ab aliis dignoscuntur. Ei enim convenienter agunt omnes homines, iique maxime, in quibus vis Naturæ clarius cernitur, ut Infantes, idiotæ. Ejus teſtimonio ſe aliquis opponere reclamante quidem conſcientia poteſt, at illud confutare nunquam. Omnes animæ operationes ejus dictatis convenienter exercentur. Lumen hoc mentis obſcurari quidem, non autem extingui poteſt.

Oſten-

Wy hebben dus aangetoond, dat de Ziel, door eene natuurlyke aanſpooringe, en door de leiding van het gemeen Gevoel (*Senſus communis*) opgeleid word, om eene *Analogie* van de Natuur te ſtellen. 'Er blyft derhalven overig, te onderzoeken, wat de zaaklyke grond der *Analogie* zy (*a parte rei*), of aan welke eene oorzaak men die groote eenvoudigheid der Natuur-wetten, en de overeenkomst der uitwerkingen van allerhande ſoort met dezelven moet toeſchryven? Het geen ik hier van denk, zal ik kortelyk zeggen.

Het is ten uiterſten klaarblykelyk, dat de Wetten der Natuur, en de uitwerkingen, dewelken daarmede overeenſtemmig zich vertoonen. niet wiskunſtig noodzaakelyk zyn: wie immers, die by zyn gezond verſtand is, zal ſtaande houden, by voorbeeld, dat de ſchuinsheid van den Taankring, uit welke de ongelyk-

Oſtendimus mentem ſtimulo naturali, ſenſusque communis ductu ferri ad Naturæ *Analogiam* admittendam. Reſtat itaque discutiendum, quod ſit *Analogiæ* a parte rei fundamentum, ſeu cuinam cauſæ debeatur magna illa Naturæ legum ſimplicitas, & effectuum omnis generis cum illis conſenſio? De quo quid nobis videatur paucis exponemus.

Non eſſe Geometricæ neceſſitati ſubjectas vel Naturæ leges, vel effecta, quæ iis convenienter producuntur luce ipſa clarius eſt. Quis enim v. gr. ſenſu communi præditus dicat obliquitatem eclipticæ, a qua dierum noctiumque

lykheid der Dagen en Nachten voortvloeid, door dezelve noodzakelykheid bepaald is, door welke de drie hoeken van een Driehoek gelyk zyn aan twee regte? Wie is 'er onkundig, dat de ſtoffe uit haaren aart onverſchillig is voor rust of beweeging, en allerleije ſoort van rigting, ſnelheid en gedaante van beweeging kan aanneemen, en dat dus derzelver verſchynzelen niet uit eene volſtrekte noodzakelykheid voortvloeijen? Wie heeft ooit de algemeene Wetten der zwaarte en aantrekking, de veerkragt, de veranderingen der werktuiglyke ligchaamen, en derzelver uitwerkingen, (om van veele anderen niet te melden,) uit het weezen (*eſſentia*) der lighaamen betoogd, of wie zelfs, die by zyne zinnen was, heeft ze willen betoogen? Om kort te zyn, alom, waar een Meetkundige noodzakelykheid plaats heeft, kan men aan het tegengeſtelde zelv niet denken; maar hoe ligtelyk worden 'er wetten van zwaarte

que dependet inæqualitas eadem neceſſitate determinatam eſſe, qua tres trianguli anguli duobus rectis ſunt æquales? Quis neſcit materiam ad quietem & motum ſua Natura indifferentem eſſe, quamlibet motus directionem, celeritatem, & figuram recipere poſſe, adeoque Phœnomena haud abſoluta neceſſitate exoriri? Quis generales gravitatis, attractionisque Leges, elaſticitatem, organicorum corporum mutationes ac effecta, ut mille alia taceamus, ex eſſentia corporum demonſtravit, imo quis ſanus inde demonſtrare voluit? Quid multis opus eſt? Ubicunque Geometricæ neceſſitati locus eſt, ibi contrarium ne cogitari quidem poteſt, at quam facile finguntur Lege

te uitgedacht, die vlak aanloopen en ſtryden tegen die, door welke het Heelal geregeerd word; ja men bepaald zelv, welke beweegingen 'er zouden voortkomen, indien 'er andere Wetten vastgeſteld waren. Hoe ligt kan men zich verbeelden, eene andere order onder de ligchaamen van het Heelal, en verſchynzelen, die verre verſchillen van die, welke men waarneemt. Eene volſtrekte noodzakelykheid althans zoude géène geduurige agtereenvolgingen der uitkomſten, noch eenige veranderingen in het gantſche zamenſtel der zaaken toelaaten.

En gewislyk! zulke eene groote ſtandvastigheid van de natuur der zaaken, kan noch aan het geval, noch aan de toevallige werking van oorzaaken, die geen verſtand hebben, toegeſchreeven worden; want wat is 'er meerder van alle waarſchynlykheid ontbloot, dan dat het geval, aan geen wetten gebonden, eene ſtand-

gravitatiis iis, quibus univerſum regitur, contrariæ, imo quales orirentur motus, ſi aliæ conſtitutæ eſſent leges, definitur quam facile alius inter corpora univerſi ordo, diverſaque ab iis quæ obſervantur Phœnomena concipiuntur. Abſoluta ſane neceſſitas nec ſucceſſiones eventuum continuas, nec ullas in univerſitate rerum mutationes admitteret.

Nec ſane caſui, fortuitisque cauſarum intelligentia carentium operationibus accepta referri poteſt tanta naturæ rerum conſtantia. Quid enim magis ab omni remotum veriſimilitudine, quam caſum nulli legi ſubjectum conſtan-

ſtandvastige orde zoude voortgebragt hebben? Wat is 'er ongeloovelyker, dan dat by toeval werkende oorzaaken, altoos die uitwerking voortbrengen, die onder alle de eenvoudigſte is, die by voorbeeld de minſte werking vereiſcht? Daarby heeft zekerlyk eene verkiezing, geen geval, plaats, alwaar verſcheiden zaaken, die niet door haare natuur zoo bepaald, in zulke eene orde onderling zamen geſchikt worden, dat zy het best bekwaam zyn, om verſcheide uitwerkingen te verkrygen, gelyk men in de Werktuigelyke ligchaamen ziet. De *Analogie* der Natuur en het blinde geval, ſtaan lynregt tegen elkander over.

Niemand, die by zyn verſtand is, kan derhalven twyffelen, of zoo wel zulke eene groote eenvoudigheid van de algemeene Wetten, als ſtandvastigheid der uitwerkingen, moet aan de wyze willekeur van God toegeſchreeven worden,

tem ordinem generaſſe? Quid incredibilius quam cauſas temere operantes eum ſemper effectum producere, qui omnium eſt ſimpliciſſimus v. gr. qui minimam actionem requirit? Ibi certe electioni, non caſui, eſt locus, ubi res variæ, haud ita natura ſua determinatæ, eo inter ſe ordine jungunrur, qui ad effectus diverſos obtinendos ſunt accommodatiſſimi, ut in corporibus Organicis. *Analogia* naturæ caſusque coecus ſunt ſibi e diametro oppoſita.

Nemo proinde niſi inſaniat dubitare poteſt, tantam ſeu in legibus generalibus ſimplicitatem, ſeu in effectibus conſtantiam, ſapienti Dei arbitrio eſſe adſcribendam, qui tam re-

den, die zoo wel de natuur der zaaken, als den aart der Menſchen aan zekere en bepaalde wetten onderworpen heeft. Het was zekerlyk zyner Wysheid en Goedheid waardig, zoo wel de natuur der zaaken zoo te ſchikken en zamen te ſtellen, dat de menſchen voor hunne behoudenisſe konden zorgen, en uit waargenoomen uitwerkingen levensregelen konden vergaderen, om te weeten, wat hen ten voordeele of naadeele ſtrekte, hoe het gezellige leven te genieten, elkander behulpzaam te zyn, en door de beſchouwing en het onderzoek van zaaken en uitkomſten opteklimmen tot de kennis van Gods Volmaaktheden, het geen niet konde geſchieden zonder de *Analogie* der Natuur.

Dan men begrypt ligtelyk, dat de Groote en Alwyze God, die alle zaaken aan onveranderde Wetten onderworpen heeft, ook de men-

rerum naturam, quam humanam indolem certis determinatisque ſubjecit legibus. Dignum certe erat ſapientia & bonitate ejus, tam naturam rerum ita ordinare & disponere, ut homines incolumitati ſuæ prospicere, ex obſervatis effectibus regulas vivendi colligere, quid ſibi expediat aut noceat cognoscere, conſortio mutuo frui, ſibi invicem adjumento eſſe, a rerum inventuumque contemplatione & examine ad perfectiones Dei agnoscendas ascendere quirent, quæ haud potuiſſent ſine *Analogia* Naturæ obtineri.

Facile autem intelligitur Deum optimum ac ſapientiſſimum, qui Univerſitatem rerum immutatis ſubjecit Legi-

menſchelyke Ziel zoo geſchaapen heeft, dat zy niet alleen zonder moeite de *Analogie* der Natuur konde kennen, maar ook na dezelve leven, handelen en oordeelen. Want de overeenkomst der uitwerkingen met de algemeene Wetten, zoude van geen nut ter waereld voor de menſchen zyn, indien zy van dezelve onkundig waren, en het ware te laat geweest, indien zy tot derzelver kennis alleen door redeneering hadden moeten komen. Men moet het derhalven aan de Goddelyke Wysheid dank weeten, dat de Menſch de *Analogie* der Natuur, ten minſten zoo verre zy tot het gebruik in het leven noodig is, kend, en na die kennis zyne handelingen rigt, en niet twyffelt, of alles geſchied niet toevallig, maar uit zekere oorzaaken, die volgens eene bepaalde en ſtandvastige reden werken.

HUME

bus, mentem etiam humanem ita formaſſe, ut *Analogiam* Naturæ non tantum facile agnosceret, ſed & eidem convenienter viveret, ageret, ac judicaret. Nulli enim mortalibus fuiſſet uſui effectuum cum generalibus legibus conſenſio, ſi eam ignoraſſent, nec ſatis cautum in horas illis fuiſſet, ſi non niſi ratiociniis ad cognitionem ejus perveniſſent. Sapientiæ itaque divinæ acceptum referendum eſt, quod homo *Analogiam* Naturæ, ſaltem in quantum ad uſus vitæ neceſſaria eſt, agnoscat, ei agnitæ ſuas actiones accommodet, nec dubitet omnia certis ex cauſis, non temere, ſed determinata, conſtantique ratione operantibus evenire.

Oleum

HUME heeft derhalven te vergeefs alle moeite gedaan, wanneer hy in het I. Deel zyner *Wysgeerige Werken*, Tent. VII. met veel omslags tragt te bewyzen, dat het denkbeeld van eene *oorzaak* verkreegen word zonder behulp van eenigen indruk der voorwerpen op de zintuigen, of van een oorspronglyk begrip, maar dat het alleen word verkreegen door eene heblykheid en gewoonte, om in gelyke omstandigheden gelyke uitwerkingen te verwachten; jaa uit eene, ik weet niet welke heblykheid, om uitwerkingen, die eenige reizen gezamentlyk waargenoomen zyn, door zyne verbeelding zamen te knoopen. Want indien wy in het verklaaren van den oorsprong der denkbeelden, niet letten op de natuur der Ziel, maar alleen op die der werking van de voorwerpen, zoude men zelfs niet konnen begrypen, hoe de gewaarwordingen in de ziel voortgebragt worden, en door middel van dezelve, de eenvoudige denk-

Oleum proinde & Operam perdidit HUMIUS dum *Oper. Philos.* Tom. I. Tent. VII. magno molimine conatus est ostendere, ideam *causæ* nullius impressionis objectorum in Organa sensoria, vel perceptionis primitivæ ope adquiri, sed nasci solummodo ex habitu & consuetudine similes effectus similibus in circumstantiis expectandi, imo ex habitu nescio quo effectus, qui simul aliquoties observati sunt, imaginationis ope connectendi. Si enim in origine idearum explicanda non habeamus rationem naturæ Animæ, sed solius actionis objectorum, ne id quidem intelligetur, quomodo sensationes in mente producantur, earumque ope ideæ simplices, cum motus nervorum, sine

denkbeelden; wyl de beweegingen der Zenuwen, zonder welke nochtans geen gewaarwording kan ontſtaan, door de Ziel niet, althans niet duidelyk, gevoeld worden, om dat zy zich van dezelve niet bewust is, (en al wierd men dezelve gewaar, hebben die beweegingen niets gemeen met de voorwerpen der verbeeldingen); en dewyl dus niet blykt, wat het is, dat den menſch overrede van het beſtaan der zaaken buiten hem, en van derzelver orde, plaats, gedaante, en andere hoedanigheeden. Maar men begrypt ligtelyk in tegendeel, dat hy, die den oorſprong der denkbeelden wil nagaan, niet alleen agt moet geeven op de werking der voorwerpen, maar ook op de natuur der Ziel. Welke nu de natuur der Ziel zy, en aan welke wetten zy in haare werking onderworpen zy, kan men leeren uit het innerlyk gevoel, en de waarneeming van het geen in ons zelve omgaat. Deeze nu leeren ons, dat 'er

quibus tamen nulla oriri poteſt ſenſatio, ne percipiat quidem clare ſaltem anima, eorum quippe haud ſibi conſcia, (& etiam ſi perciperet ii nil commune habeant cum objectis repræſentationum,) nec proinde appareat quid homini perſuadeat, exiſtentiam rerum externarum, ordinem, ſitum, figuram, aliasque qualitates earundem. At facile intelligitur non ſolius actionis objectorum, ſed & naturæ mentis habendam eſſe illi rationem, qui originem idearum perſcrutari velit, quæ autem ſit indoles animæ, quibus ea in operanda ſit ſubjecta Legibus, ſenſu intimo, obſervationeque eorum quæ contingunt in nobis ipſis diſci poteſt. Hæ autem docent non majorem eſſe in ſenſationibus,

'er in alle gewaarwordingen en derzelver wetten, geen grooter ſtandvastigheid is, dan in het toeſtaan van de *Analogie* der Natuur, en in het t'huis brengen van de uitwerkingen tot haare oorzaaken; dat derhalven de denkbeelden van oorzaaken en uitwerkingen, eenvoudige en eerſte kundigheden zyn; en wel zulke, die de Ziel by gelegenheid van de verwisſelingen en veranderingen die zy waarneemd, gedwongen is te maaken, als door de Natuur daar toe geſchikt. En ſchoon wy de wyze, op welke de oorzaaken werken, en de bepaalde hoegrootheid haarer krachten, waar mede zy werken, niet weeten, neemt zulks niet weg de waarheid en eenvoudigheid van die denkbeelden. Want wy ſtellen niet, dat de ziel het beſtaan en de bepaaling der krachten, nevens de hoegrootheid der uitwerkingen, uit de kennisſe die zy heeft, *a priori* kan bepaalen; maar wy ſtellen alleen, dat de Ziel dusdanig door de Na-

nibus quibuslibet', earumque legibus conſtantiam, quam in *Analogia* Naturæ admittenda, & effectibus ad ſuas cauſas referendis, adeoque ideas cauſæ & effectus eſſe notiones ſimplices, primitivas, talesque quas anima non possit occaſione mutationum quas obſervat non formare, ita facta a natura. Quod vero modum quo cauſæ operentur, & determinatam virium quantitatem ignoremus, nihil quidem harum idearum veritati & ſimplicitati obſtat. Non enim ſtatuimus mentem a priori, ex notionibus quas habet deducere poſſe virium exiſtentiam, & determinationem, effectuumque quantitatem, ſed ſolummodo dicimus eam ita eſſe a natura doctam, & factam, ut non possit etiamſi

Natuur geſchikt en geleerd is, dat zy in ernst niet twyffelen kan, al wilde zy, aan het beſtaan der waare oorzaaken, en derzelver verband met de uitwerkingen, en aan de overeenkomst der verſchynſelen, en aan de order, die men niet aan het geval, maar aan eene vaste *Analogie* van zaaken verſchuldigd is. En wy hebben reeds te vooren gezegd, dat de ziel, ſchoon zy de waarheden, welke de *Analogie* bevat, niet *a priori*, gelyk men zegt, kan betoogen, en echter haar oordeel en daaden naar dezelve rigt, zulks aan Gods wysheid verſchuldigd is; werwaards men ook de ingebooren Driften (*Inſtincten*), die men in de Dieren ziet, moet t' huis brengen; want wanneer de ziel op haare eigen werkingen en derzelver order agt geeft, kan zy niet ontkennen, dat zy aan zekere wetten onderworpen is, die zoo wel als de natuur der zaaken bepaald en ſtandvastig zyn; en dewyl zy haare denkbeelden en beoordee-

vellet ſerio dubitare de exiſtentia verarum cauſarum, & connexione earundem cum effectibus, de conſenſione Phœnomenorum & ordine non caſui, ſed certæ rerum *Analogiæ* debita. Quod vero mens licet veritates quas involvit *Analogia* a priori ut dicitur demonſtrare nequeat, iis tamen judicia & actiones accommodet, id Sapientiæ Dei debere jam monuimus, ad quam cauſam inſtinctus, etiam qui in brutis obſervantur, ſunt referendi. Non poteſt nimirum animus ſuis operationibus, earumque ordini attentus non agnoſcere legibus ſe ſubjectum eſſe, haud minus ac naturam rerum, determinatis, & conſtantibus, cumque iis convenienter ſuas ideas & judicia exoriri intel-

deelingen volgens dezelve ziet voortkoomen, en zyne gevoel en gewaarwordingen hem zyne afhangelykheid van eene vastgeſtelde order aanduiden, zal hy, indien hy wys is, geen oogenblik in twyffel trekken, dat hy met zyne gedagten moet opklimmen tot de werking eener eerſte oorzaak, die met het volmaaktſte verſtand begaafd is, en die even zoo wel ſtandvastige wetten aan alle de zaaken van het Heelal heeft voorgeſchreeven, als Hy het gemoed van den Menſch zoo geſchaapen en geſchikt heeft, dat dezelve niet anders kan dan op die wyze werken, en gewaar worden, dewelke overeenkomſtig is met de van God vastgeſtelde order; zoo dat 'er eene geduurige overeenſtemming waargenomen word tusſchen de verſchynzelen en de natuurlyke werkingen der Ziel; daar die geenen, welke deeze allerſchoonſte overeenkomst niet van God, derzelver Maker, willen

telligat, ſenſationesque & perceptiones ſuæ eum a conſtituto rerum ordine dependentiæ admoneant, nihil etiam ſi ſapit dubitabit aſcendendnm ſibi eſſe cogitatione ad operationem cauſæ primæ, intelligentia ſumma prædítæ, quæ tam rerum univerſitati conſtantes leges poſuit, quam hominis indolem ita formavit, & diſpoſuit, ut non poſſit (*) eo modo operari, percipere, qui ordini a Deo ſtabilito eſt conſentaneus, ita ut perpetua obſervetur harmonia, inter Phœnomena, & animæ operationes naturales. Quam qui conſenſionem pulcherrimam ad Deum ejus

(*) RECENSENT oordeeld, dat hier vergeeten is het woordje non.

willen afleiden, geene reden van de *Analogie* der Natuur, of van de werkingen der Ziel, die met dezelve overeenkomen, konnen te voorſchyn brengen, en, terwyl zy hunne toevlugt neemen tot de enkele gewoonte van te oordeelen en de verbeeldingskracht, met veele woorden niets zeggen.

Wy toonden dus, op welke gronden de *Analogie* ſteunt, die tot het gebruik in het leven noodig is. Ik zal dezelve *eenvoudig* mogen noemen, wyl zy op eenvoudige en naauwkeurig bepaalde Waarneemingen gebouwd is. Niets word in dezelve aangenoomen, dan dit, het geen door het getuigenis van het gemeene gevoel geſtaafd word: dat alle zaaken, de eigenſchappen en krachten, die zy nu hebben, ook in het vervolg houden zullen; en dat de gedaante van het Heelal niet ligt eene andere zal aanneemen, en de order der verſchyn-

ejus Auctorem referre nolunt, ii ſane nullam ſive *Analogiæ* Naturæ, ſeu animæ operationum cum ea concinentium rationem proferre poſſunt, dumque ad ſolam conſuetudinem judicandi & vim imaginationis recurrunt, multis verbis nihil prorſus dicunt.

Oſtendimus, quo fundamento niti tatur *Analogia* ad uſus vitæ neceſſaria. Licebit eam ſimplicem appellare, cum ſuperſtruatur obſervationibus ſimplicibus, & accurate determinatis. Nihil in ea ſumitur præter hæc ſenſus communis teſtimonio confirmata: Res proprietates & Vires, quas nunc habent, in poſterum etiam retenturas, nec mutatum

ſchynzelen niet ligt zal veranderen. Dat de gevolgtrekking (*inductie*) voor volkomen moet gehouden worden, wanneer wy zien, dat aan alle zaaken, die wy tot dezelve ſoort brengen, en die wy met dezelve byzondere bewoording aanduiden, eenige eigenſchappen of krachten gemeen hebben, zoo dikwils wy dezelve ter onderzoek brengen (*). Door deeze klaarblykelyke waarheden, of door zulke, die op het zelve uitkomen, word deeze eenvoudige *Analogie* gemaakt, voor welkers voldoend kenmerk men dezen ſtelregel neemen kan: dat alles waar is, zonder het welk de menſchen nog voor hun welzyn en de noodzaaklykheden van het leven konnen zorgen, noch van de zamenleeving gebruik maaken.

Maar

(*) *Aliquas qualitates aut vires*, zegt het Latyn, 't geen waarſchynlyk eene ſchryffout is voor *aliquas communes*, waarom ik de vryheid genoomen heb, het woordje *gemeen* 'er by te voegen, wyl anders de zin onverſtaanbaar is. VERT.

tatum iri temere faciem univerſi, ordinemque Phœnomenorum. Inductionem pro completa habendam eſſe cum omnibus, quas ad eandem ſpeciem referimus, imo & eodem abſtracto termino denotamus, rebus, aliquas qualitates aut vires competere obſervavimus, quotiescunque eas examini ſubjecimus. His veritatibus evidentisſimis, vel certe eodem redeuntibus abſolvitur ſimplex hæc *Analogia* pro cujus ſufficiente charactere proinde haberi poteſt hoc axioma: id omne verum eſſe, ſine quo homines nec incolumitati ſuæ vitæque neceſsitatibus prospicere, nec conſortio mutuo frui poſſent.

At

Maar 'er ryzen veel grooter zwaarigheden, wanneer wy de natuurlyke neiging, om de zaaken en hunne oorzaaken te kennen, volgende, de *Analogie* willen toepasſen op zulken, die meer van de dagelykſche handelingen van het leven, of van de gebeurtenisſen of waarheden verwyderd zyn; of wanneer wy het verband nagaan van oorzaaken en uitwerkingen, die in haare ſoort niets onderlings gemeen hebben, of dat wy uit de wyze en natuur der verſchynzelen gisſen, uit welke oorzaaken zy voorkoomen, of dat wy de Wetten, die wy ontdekt hebben omtrent de oorzaaken en uitwerkingen, toepasſen op die, welke de waarneemingen der menſchen ontduiken; want ſchoon niemand twyffelen kan, dat de Wetten, aan welke de Natuur onderworpen is, ſtandvastig en aan elkander verbonden zyn, koomt 'er echter zulk eene groote verſcheidenheid voor in de uitwerkingen en eigenſchappen der zaaken, en de oorzaaken

At majores longe ſe objiciunt difficultates cum naturalem res, rerum que cauſas cognoscendi impetum ſequuti, *Analogiam* remotioribus etiam a quotidianis vitæ negotiis eventibus, & veritatibus applicare annitimur, vel connexionem inter cauſas & effectas, nil in ſpeciem inter ſe commune habentia, indagamus, vel ex Phœnomenorum ordine, & ratione, quibus causſis producantur conjicimus, vel detectas ſeu effectuum ſeu cauſſarum Leges, iis etiam qûæ obſervationem hominum effugiunt applicamus. Ut ut enim nemo dubitare posſit conſtantes eſſe eas, connexasque inter ſe quibus natura obtemperat Leges: tanta tamen in effectibus, & proprietatibus rerum occurrit varie-

zaaken worden op zoo veele verſcheide wyzen met andere oorzaaken vermengd, welke, onderling zamenwerkende, zulke ingewikkelde uitwerkingen voortbrengen, dat men zich niet moet verwonderen, dat 'er lieden geweest zyn, die meenden, dat 'er geen of weinig gebruik van de *Analogie* in de Natuurkundige Wetenſchap konde gemaakt worden.

Het ſchynt echter, dat men niet moet wanhoopen, dat men door een matig gebruik van dezelve. in het vervolg veele nuttige waarheden zal ontdekken. Want de Natuur zelve heeft ons de wyze ingeboezemd, om volgens de *Analogie* te oordeelen; en het past een Wysgeer beter na haare gezegden te hooren, dan de hersſenſchimmen zynes vernufts. En men mag niet twyffelen, of de Alwyze God, niet alleen de zaaken, welke de Menſch tot zyn

rietas, tam diverſis modis cauſſæ cauſis permiſcentur, earumque operationibus ſe mutuo adjuvantibus, vel perimentibus, effectus tam complicati redduntur, ut haud ſit mirandum non defuiſſe, qui aut nullum, aut exiguum eſſe *Analogiæ* in ſcientia naturali uſum cenſuerint.

Neque tamen hominibus desperandum prorſus eſſe videtur, ſe ſobrio ejus uſu multas in poſterum etiam veritates utiles detecturos. Sane enim rationem judicandi *Analogiæ* attemperatam ipſa nobis Natura inſpiravit, cujus dictatis auſcultare potius quam ſui Ingenii commentis Philoſophos decet. Nec licet de eo dubitare Deum ſapientiſſimum non ſolum res eas quibus homo ad conſervationem

zyn behoud noodig heeft, maar het gantſch Heelal, ja zelv den zedelyken aart van den Menſch, niet aan onveranderlyke Wetten onderworpen heeft, en wel aan zulken, welker evenredigheid en verband zoo onderling als met de oorzaaken van verſcheiden ſoort, zoo verre kan nagegaan worden, als genoegzaam is, om in alle die veranderingen eene order, en in yder verſcheidenheid eene ſtandvastigheid te zien. 'Er blyft dus niets over om te doen, dan dat wy, de leiding der Natuur volgende, naauwkeurig gadeſlaan, op het geen wy door aangebooren drift (*Inſtinct*) doen in de gemeene handelingen van het leven, ja zelv in het t'huis brengen der uitwerkingen tot haare oorzaaken, of in dezelvè zamen te verbinden.

Wy oordeelen, dat men de *Analogie* altoos veilig gebruiken kan, ten ware zy geen plaats had, of men geen order konde waarneemen in de

nem ſui indiget, ſed & totam rerum Univerſitatem, ipſamque hominis indolem moralem, immutatis ſubjeciſſe legibus, talibus quidem, quarum & ratio, & inter ſe ac cum effectibus varii generis connexio in tantum perſpici poteſt, quantum ſufficit ad agnoſcendum in omnibus mutationibus ordinem, & in varietate quâlibet conſtantiam. Nil proinde aliud agendum reſtat, quam ut naturam ducem ſequuti, id quod in ordinariis vitæ negotiis vi inſtinctus facimus, etiam in effectibus ad ſuas cauſſas referendis, vel inter ſe connectendis, accurate obſervemus.

Tuto proinde in uſum vocari poſſe *Analogiam* cenſemus: quotiescunque, niſi ei locus eſſet, nullus in Phœnome-

de verſchynzelen, welke order de Natuur altoos in het oog houd; of wanneer 'er gewigtiger zyn om dezelve toe te paſſen; dan 'er zyn om dezelve niet toe te paſſen: wyl het niet waarſchynelyk is, dat de Natuur, (wanneer de uitwerkingen in haare ſoort overeenkomſtig ſchynen te zyn,) niet zekere middelen, om derzelver verſcheidenheid te ontdekken, zoude aan de hand gegeeven hebben. Of, wanneer men duidelyk ziet, dat 'er eene grootere overeenkomst in de verſchynzelen plaats heeft, dan men aan de werkingen der niet overeenkomſtige oorzaaken kan toeëigenen.

Op dat nu eene onvoorzigtige toepaſſing der *Analogie* niet bedriege, dunkt my, dat men de volgende vereiſchten der *Analogie*, welke men de *zamengeſtelde* noemen kan, kan vaſtſtellen, dienende om de waarheden te vinden: zy moet op vaste, wel bepaalde, en niet op twyffel-

menis ordo obſervari poſſet, cujus Natura ſemper rationem habet; vel cum occurrunt rationes eam applicandi graves, nullæ autem non applicandi, cum haud ſit veroſimile naturam, ubi effectus in ſpeciem *Analogi* eſſe videntur, non etiam media certa diverſitatem eorum detegendi obeciſſe: aut cum manifeſte major videtur in Phœnomenis conſenſio, quam quæ operationibus cauſſarum haud Analogarum deberi poſſet.

Ne autem incauta ejus applicatio fallat, hæc videntur *Analogiæ* veritatibus inveniendis inſervientia, quam compoſitam appellare licet, requiſita ſtatui poſſe. Ut ea nitatur obſervationibus certis, & bene determinatis, haud vagis.

twyffelagtige waarneemingen ſteunen. En zy moet op zulke toegepast worden, die zonder ſprong der Natuur, of zelv van onze denkbeelden, dezelve kunnen toelaaten, wyl de Natuur van geen ſprongen houd; ook moeten deszelfs paalen niet roekeloos buiten den kring der menſchelyke kundigheden gezet worden; en om een gelykenis te giſſen, of te hulp geroepen worden, moeten de waarheden ons onmiddelyk of middelyk tot dezelve ſchynen te leiden, of 'er moeten zekere juiste middelen zyn, om de *Analogie*, die wy vermoeden, dat 'er tusſchen beiden koomt, te ſtaaven, indien zulks geſchieden kan. Men moet niet alleen de gelykheid, maar ook het verſchil der zaaken in het oog houden, en de eigenſchappen, hier toe betrekkelyk, nagaan, op dat vooral de betrekkelyke eigenſchappen, die uit onze bepaalde wyze van kennen gebooren worden, van de volſtrekte kunnen onderſcheiden worden. Men moet

vagis; Ut iis applicetur, quibus ſine ſaltu naturæ, aut etiam idearum noſtrarum applicari poteſt, cum natura non amet ſaltum; Nec proinde ejus fines ultra Sphæram cognitionis humanæ temere proferantur; Ut ad ſimilitudinem conjiciendam, vel in uſum vocandam ipſæ nos obſervationes directe, aut indirecte duxiſſe videantur, aut certe juſta proſtent media *Analogiam*, quam intercedere ſuſpicamur, ſi ei locus ſit, confirmandi; Ut non ſolius ſimilitudinis, ſed & diverſitatis rerum ratio habeatur, & relate ad hanc proprietates examinentur, ut præſertim qualitates relativæ noſtro cognoſcendi modo limitato debitæ,

moet aantoonen, waar de uitwerkingen ingewikkeld zyn. —— En men moet vaststellen, dat de verschynzelen, die tegen de *Analogie* schynen te stryden, of met dezelve niet overeen komen, verschuldigd zyn aan de zamenvermenging en werkingen der verschillende oorzaaken, of die ongetwyffeld van dezelve niet afhangen. Men moet de Wet der veranderingen ontdekken in de uitwerkingen, die afhangen van zekere oorzaaken, die aan verandering onderworpen zyn, en de verscheidenheden der Verschynzelen moeten tot dezelve gebragt worden; of indien dit niet geschieden kan, ten minsten die, ter welker opzigte men de overeenkomst der uitwerkingen waarneemt, en die moeten onderscheiden worden van anderen, in welke men verschil waarneemt. —— De omstandigheden, die voornaamentlyk ter zaake doen, moeten van de andere zorgvuldig afgescheiden worden; en vooral moeten de werkin-

bitæ, ab aliis absolutis distinguantur. —— Ut ubi effectus complicati sunt ostendatur; Phœnomena quæ *Analogiæ* vel contraria, vel certe non convenientia videntur, deberi permixtioni, & operationibus caussarum diversarum, vel certe independenter ab iis *Analogia* stabiliatur. Ut in effectibus a causis certis variationibus subjectis dependentibus, lex mutationis detegatur, Phœnomenorum que variationes ad eam referantur, vel si id non possit, ea saltem quorum respectu consensio effectuum observatur ab aliis, in quibus diversitas se prodit, distinguantur. —— Ut circumstantiæ ad rem præcipué facientes ab aliis sollicite separentur, & præsertim caussarum operationes inde-

kingen der oorzaaken, onafhangelyk, zo veel mogelyk is, van de waarneemingen voorgeſteld worden, en dan met dezelve vergeleeken. — De omſtandigheden, die niet tot de zaak doen, en 'er echter niet konnen van afgeſcheiden worden, moet men bepaalen en vaſtſtellen, in hoe verre de werkingen der oorzaaken door zamenvoeging veranderen. En wanneer men verſcheiden uitwerkingen tot verſcheiden oorzaaken brengt, moet men zo dikwils als het mogelyk is, op derzelver hoeveelheid agt geeven.

In deze vereiſchtens der waare *Analogie* toe te ſtaan, ſchynt geene groote zwarigheid; maar 'er vertoond zich eene veel grooter in deszelvs toepaſſing op de natuur der zaaken, die echter indien wy den leidraad van zekere regels volgen, veel veiliger en nuttiger zal zyn, of ten min-

pendenter in quantum fieri poteſt ab obſervationibus expendantur, tumque cum iis conferantur. — Ut effecta circumſtantiarum a re alienarum, at inſeparabilium, determinentur, & in quantum operationes cauſſarum earum conjunctione varientur, definiatur. Ut dum varia effecta ad diverſas cauſſas referuntur, quotiescunque fieri poteſt quantitatis eorundem ratio habeatur.

Non magna in his veræ *Analogiæ* requiſitis admittendis occurrere videtur difficultas, major autem longe ſe prodit in eorundem applicatione ad naturam rerum, quæ tamen ſi certarum regularum filo dirigamur, reddetur multo tutior, & utilior, vel certe utrum poſſit in uſum vocari *Analogia*, aut non poſſit, cognoscetur, quod ipſum maxi-

mæ

minſten zal men zien, of de *Analogie* van eenig gebruik kan zyn, dan niet, en dit zelv zal van veel nuts zyn. Wy zullen dus tragten aan te wyzen, welke de Wetten zyn, die zulke moeten waarneemen, die de *Analogie* met alle haare waare vereiſchten willen toepaſſen, om waarheden in de Natuur- of Zedekunde te ontdekken en te betoogen; wy zullen dan eerst deszelvs gebruik trachten te toonen in de Natuurkunde, en daarnaa, welke hulp men van dezelve kan verwagten in de Leer der Zedekunde.

Het is onloochenbaar beweezen, dat de kennis der Natuur door Proeven en Waarneemingen voltooid word; ſchoon de konst, om de verborgen eigenſchappen der zaaken waar te neemen,

mæ utilitati erit. Dabimus itaque operam ut quæ ſint præcipuæ illæ leges, quas obſervare debent omnes ii, qui *Analogiam* vera ſua requiſita habentem, applicare volunt veritatibus ſeu Phyſicis, ſeu Moralibus inveniendis, ac demonſtrandis, paucis exponamus. Agemus autem primum de ejus in ſcientia naturali, deinde autem quid ab ea adjumenti ſit expectandum in moralibus disciplinis explicare annitemur.

Scientiam Naturæ obſervationibus & experimentis perfici, ac promoveri extra dubium poſitum eſt. Licet autem Ars abditas rerum proprietates obſervandi regulis compre-

men, naauwlyks ſchynt onder regels te konnen gebracht worden, kan men echter het een en ander waarſchouwen omtrent de wyze van proefneemingen te maaken. Het voornaamſte in dezen is, dat zy met zeker oogmerk en voorneemen gedaan worden, om eenige meer verborgen eigenſchappen te ontdekken en te ſtaaven; of om waar te neemen, of iets kan geſchieden en hoe, of op welke wyzen? In dit ſtuk is men veel aan een gelukkig vernuft verſchuldigd, en aan een ſchrandere giſſing, die niet op gemeene gevoelens of dwaalingen blyft ſtil ſtaan. Maar, dat men zaaken, die onzeker kunnen ſchynen, aan het onderzoek onderwerpt; wie zoude voor NEWTON gegist hebben, dat het Licht, wanneer het wedergekaatst word, niet op de vaste deelen der ligchaamen valt, maar aldaar terug geſtooten word, daar het het gemakkelykst konde doorgaan? Wie dagt om de vreemdſoortigheid der Lichtdeeltjes? Als nu

hendi vix poſſe videatur, quædam tamen circa experimentorum inſtituendorum modum, moneri poſſunt. Eorum præcipuum eſt, ut ea certo ſemper fine, & conſilio capiantur, ad latentiores aliquas qualitates detegendas, confirmandas, ad obſervandum utrum aliquid fieri poſſit & quibus modis? Multum hac in parte debetur ingenio felici, conjecturæque ſagaci, communibus opinionibus, vel erroribus non acquiescenti, ſed quæ incerta videri poſſunt, examini ſubjicienti. Quis ante NEWTONUM fuiſſet ſuſpicatus, lumen dum reflectitur, non incurrere in ſolidas partes corporum, ſed ibi reflecti, ubi liberrimé transire poteſt? Quis heterogeneitatem particularum lucis?

Cum

nu de waarneeming, of dat het geen men zogt, of wat anders, dat men niet verwagtte, aan de hand geeft, moeten de Proeven voortgezet en veranderd worden, tot dat wy verzekerd zyn, dat de nieuwe uitwerking niet aan eene gevallige zamenkomst van oorzaaken, maar aan zekere en altoos werkende oorzaaken moet toegekend worden. Men moet dan verſcheiden wyzen uitvinden, en voorzigtig tot het zelve oogmerk ſchikken, om het geheim te kennen, dat de Natuur begind te ontdekken, en de *Analogie* der nieuwe uitwerkingen, of onderling, of met meer bekende nagaan. Ten welken einde de *Gezigtkunde* van NEWTON zo veele regels opgeeft, als 'er voorbeelden aangevoerd worden. Door hoe veele, en ſchoon verſcheidene, echter van elkander afhangende waarneemingen, heeft hy niet de verſcheidenbreekbaarheid der Lichtſtraalen geſtaafd? Door welke vernuftig uitgekoozen, en met de grootſte

Cum autem obſervatio ſeu id de quo quærebatur, ſeu aliud quidpiam inexpectatum ſuppeditat, varianda & continuanda eo usque experimenta, dum certi reddamur effectum novum non fortuitæ deberi cauſſarum permixtioni, ſed certis & conſtanter operantibus cauſis. Excogitandi itaque ſunt varii modi ad eundem finem caute dirigendi, ſecretum quod Natura prodere incipit cognoscendi, effectuum novorum vel inter ſe, vel cum aliis notioribus, *Analogiam* explorandi, cujus faciendi tot fere regulas NEWTONI optica, quot exempla ſuppeditat. Quot enim ille, quam variis, a ſe mutuo tamen dependentibus obſervationibus confirmavit diverſam radiorum lucis refrangibilitatem?

ſte naauwkeurigheid genomen Proefneemingen, toont hy, dat de couleuren, noch door wederkaatzing, noch door breeking veranderd worden. Hy heeft ontdekt en beweezen de *Analogie*, die 'er plaats heeft tusſchen de breekbaarheid en wederomkaatzing, en de trappen der breekbaarheid en wederomkaatzing der couleuren, der natuurlyke ligchaamen, en der dunne plaatjes. En men ziet ligtelyk, dat hy van de eene Proefneeming tot de andere, als met de hand geleid is, en dat hy van de eerſte waarneeming der verſchillende breekbaarheid tot de laatſte, in eene onafgebrooken order voortging, en dat hy zelv, die, welke ongezogt en onverwagt zich voor hem opdeeden, derwaarts heenen rigtte, dat zy of dienden om het voornaam oogmerk te bereiken, of het geen hy zogt, op te helderen en te bevestigen, of ten minſten het geen niet klaar konde beweezen worden,

Quam ſagaciter delectis, ſummâque accuratione captis experimentis, oſtendit colores reflexione, & refractione non mutari, *Analogiam* inter reflexionem, & refractionem, inter colores & reflexibilitatis ac refrangibilitatis gradus, interque colores corporum Naturalium, & tenuium lamellarum detexit. & comprobavit? Facile autem apparet eum ab uno experimento ad aliud manu quaſi fuiſſe ductum, a primâ obſervatione diverſæ frangibilitatis, usque ad ultimam ordine non interrupto progreſſum eſſe, & ea etiam quæ, licet nec quæſita nec expectata, ejus obtutui ſe obtulere, ita direxiſſe, ut vel ad ſcopum principalem aſſequendum conferrent, vel quæſita illuſtrarent, & confirmarent, vel certe ea, quæ ad liquidum perduci

den, van het waare en zekere af te ſcheiden; en aan anderen eene ſtoffe van nieuwe waarneemingen te geeven. En verder moet men het gegeevene (*data*) van het gezogte, het zekere van het twyffelagtige, het bepaalde van het onbepaalde naauwkeurig affcheiden: En men moet nieuwe middelen uitdenken, om het geen na de waarneemingen twyffelagtig gebleeven is, door andere Proefneemingen naauwkeurig na te gaan. Ja men moet trachten, dat de uitvlugten, die voor een, misſchien al te geſtrengen, Tegenwerper ſchynen te werken, vernietigd worden. Dus, wanneer RIRRET, de verſchillende breekbaarheid in twyffel zullende trekken, zeide, dat de kleiner afſtand van het blaauwe beeld dan van het roode, aan de verſchillende buiging der Lichtſtraalen moest toegeſchreeven worden, vond DESAGULIERS, zyne bedilling willende tegengaan, vernuftig, de

duci non potuerunt, a certioribus ſejungendo, aliis etiam materiam novarum obſervationum ſuppeditarent. Data proinde a quæſitis, certa a dubiis, determinata ab indeterminatis ſunt ſollicité diſtinguenda. novaque excogitanda media, ea quæ captis obſervationibus in dubio relicta ſunt, aliis experimentis accuratius explorandi. imo danda opera ut vel ea effugia, quæ rigidiori forte juſto adverſario patere viderentur, præcludantur. ita cum RIRRETUS diverſam refrangibilitatem in dubium vocaturus, minorem diſtantiam imaginis cæruleæ quam rubræ diverſæ radiorum inclinationi deberi diceret, ejus cavillo obviam iturus DESAGULIERIUS excogitavit ſubtiliter modum experimentum ita inſtituendi, ut ea exceptio prorſus non habe-

de wyze van de Proefneeming zo te doen, dat deeze bedilling geen plaats meer had, door dan een blaauw, dan een rood voorwerp voor dezelve opening te brengen, en de verſcheidenheid van den afſtand der duidelyke beelden, klaar aan te toonen. Verder moet men naauwkeurig agt geeven, dat geene waarneemingen, ſchoon van de gewoone afwykende, reukloos verwaarloosd worden, of gezegd worden, te behooren tot omſtandigheden, die niets tot de zaak doen, tot dat men zie, wat men door dezelve bewyzen kan. Een ander zoude de breekbaarheid van het Licht, eerst door GRIMALDI, en naderhand door NEWTON waargenoomen, veelligt gegist hebben, door eenen Dampkring veroorzaakt te zyn, die het ligchaam omringd; maar NEWTON niet vergenoegd met eene enkele gisſing en willekeurige verklaaring, heeft deeze gisſing wederſprooken, en getoond dat de breedte der ſchaduw niet aan de breeking

ret locum, eidem aperturæ objectum nunc rubrum, mox cæruleum, imponendo, diverſitatemque diſtantiæ diſtinctarum imaginum evidentisſimé oſtendendo. Sollicite præterea cavendum eſt, ne ullæ obſervationes a conſuetis abludentes temere negligantur, vel circumſtantiis nihil ad rem facientibus deberi dicantur, usque dum conſtiterit quidnam iis probari poſſit. Difractionem luminis a GRIMALDO, & poſtea a NEWTONO obſervatam, alius quispiam facile in Atmosphæram aliquam corpus ambientem conjeciſſet, ſed NEWTONUS ſola conjectura & explicatione arbitraria non contentus, ſuſpicionem hanc confutavit, oſtenditque latitudinem umbræ non aëris refractioni,

king der Lucht, maar aan eene andere oorzaak moet toegekend worden. Zie *Optic. Lib. III. obſerv.* 1.

De Sterrekundige geven vooral ſchoone voorbeelden, van naauwkeurig te neemen waarneemingen, en die op eene juiste wyze zamen te verbinden, en tot een en het zelve einde te ſchikken; met hoe veel konst hebben zy uit de ſchynbaare beweegingen de waare afgeleid, en de waare gedaante van het Waereld-geſtel ontdekt? hoe ſnedig hebben zy de wyzen uitgevonden, om de dwaalingen in de waarneemingen te verbeteren? KEPLERUS kan onder veele anderen ten voorbeeld ſtrekken, met welk een gelukkig vernuft, met welke ſchrandere gisſingen, met welke naauwkeurige vergelykingen der waarneemingen, en door hoe veele pogingen, toonde hy niet, dat de Dwaalſterren

tioni, ſed diverſæ cauſſæ deberi. Vide ejus *Optic. Lib. III. obſerv.* 1.

Aſtronomi præcipue inſignia obſervationum accuraté capiendarum, juſto inter ſe modo connectendarum, ad eundemque finem dirigendarum exempla præbent. Quanta enim illi arte ex apparentibus motibus collegerunt veros, genuinamque ſyſtematis mundi faciem detexerunt? quanta ſagacitate modos errores obſervationum corrigendi invenerunt, Phœnomenaque, complicatiſſima licet, ad ſuas cauſſas retulerunt? Exemplo eſſe poteſt inter multos alios KEPLERUS. Quam felici ille ingenio, quam ſagacibus conjecturis, quam accuratis obſervationum

ſterren niet in middelpuntige kringen bewoogen worden, gelyk de Ouden meenden. TYCHO konde die waarneemingen overeen brengen met de onderſtelling van eenen uitmiddelpuntigen Cirkel, wanneer men het verſchil van eenige minuten toeſtond, het geen KEPLER oordeelde, dat niet moest overgeſlaagen worden. 'Er bleef dus over te bepaalen, of men de beweeging der Dwaalſterren niet naauwkeuriger konde vaſtſtellen. Om dit te weeten, was het in de eerſte plaats noodig, dat de uitmiddelpuntigheid (*Excentriciteit*) van den loopbaan der Aarde naauwkeurig bepaald wierd, het geen hy door middel van waarneemingen op de lengte van *Mars* gelukkig volvoerde; en hy ontdekte, dat die uitmiddelpuntigheid in twee gelyke deelen konde gedeeld worden volgens de *Analogie*. Deeze verdeeling hadden de Ouden alleen in de Boven Dwaalſterren toegeſtaan: de uitmiddelpuntigheid van den loopbaan der Aarde

comparationibus, quam variis tentaminibus, demonſtravit Planetas non moveri in circulis excentricis? Ut putabant veteres. TYCHO poterat obſervationes conciliare cum hypotheſi circuli excentrici non niſi aliquot minutorum discrimine admiſſo, quod tamen ipſum haud contemnendum KEPLERO videbatur. Reſtabat itaque diſcutiendum, utrum non accuratius Planetarum motus definiri poſſent. Ad quod obtinendum requirebatur ante omnia, ut excentricitas orbitæ terreſtris accurate determinaretur, quod ope obſervationum longitudinis Martis feliciter præſtitit, excentricitatemque biſecandam eſſe *Analogiæ* convenienter detexit, cujus biſectionem veteres in Solis

de dus ontdekt zynde, konden de afſtanden der Aarde van de Zon, in verſchillende punten van haaren loopkring bepaald worden, en dus ook waren door dezelve de afſtanden van *Mars* van de Zon in deszelvs afſtand (*aphelium*) of byſtand (*perihelium*) aan of van de Zon bepaald, en uit deeze afſtanden de uitmiddelpuntigheid. Al het welke dus geſteld zynde, bleef 'er niet over, dan dat de afſtanden van dezelve Dwaalſter ook in andere punten van haaren loopkring bepaald wierden, in de onderſtelling van eenen uitmiddelpuntigen Cirkel. Dus wierd klaar beweezen, dat de loopkring van *Mars* geen Cirkel is, en dezelve uitvinding konde en moest derhalven ook op de andere Dwaalſterren door *Analogie* en waarneemingen toegepast worden. Maar niemand, dan met een bovenmenſchlyk vernuft, had kunnen denken, dat men in de waarneemingen, in plaatze der Dwaalſterren, die in de cirkelronde onderſtelling bepaald waren,

Solis ſuperioribus Planetis admiſerant. Cognita jam vera orbitæ terreſtris excentricitate poterant diſtantiæ terræ a Sole in diverſis ſuæ orbitæ punctis definiri, earumque ope diſtantiæ etiam Martis a Sole in aphelio & perihelio determinatæ erant, & ex diſtantiis illis excentricitas. Quibus ita conſtitutis nil aliud reſtabat, quam ut diſtantiæ ejusdem Planetæ in aliis etiam orbitæ ſuæ punctis, in hypotheſi circuli excentrici definirentur, quo pacto demonſtrabatur evidenter orbitam Martis haud eſſe circularem, idemque inventum reliquis etiam Planetis, ſuffragantibus *Analogia* ac obſervationibus, applicari poterat, debebatque. At niſi divini hominis ingenii exigua etiam inter obſer-

ren, de kleine verſchillen niet moest verwaarloozen; — en zoude de uitmiddelpuntigheid der loopkring, en de ligging van de lyn, tusſchen de Zonsnabyheid en afſtand (*linea Apſidum*), onafhangelyk van eenige onderſtelling bepaald hebben; — het geen van elkander moest geſcheiden worden, geſcheiden hebben; — en uit oneindig veele waarneemingen die gekoozen hebben, die genoegzaam waren, om een ſtuk van de geëiſchten, onafhangelyk van de anderen te bepaalen, en zoude dus de dwaaling, ſchoon door het gezag van alle de Ouden onderſteund, gelukkig vernietigd hebben (*).

Ook

(*) Ik heb dit dus vertaald, ſchoon het Latyn zegt: *Easque ex innumeris obſervationibus elegiſſet, quæ ad unum ex quæſitis, independenter ab aliis determinandum ſufficere, haud profecto errorem veterum omnium auctoritate confirmatum tam feliciter profligaſſet*; welke zin door het uitlaaten van eenige woorden my onverſtaanbaar voorkomt. VERT.

ſervationes locosque Planetæ, in Hypotheſi circulari definitos, discrimina haud negligenda putaviſſet, excentricitatem orbitæ, & poſitionem lineæ apſidum independenter a quacunque Hypotheſi determinaſſet, quæ ſejungenda erant ſejunxiſſet, easque ex innumeris obſervationes elegiſſet, quæ ad unum ex quæſitis, independenter ab alijs determinandum ſufficere, haud profecto errorem veterum omnium auctoritate confirmatum, tam feliciter profligaſſet.

Poſſent

Ook konden 'er inderdaad uit de oeffening der Sterrekundigen en der Stelkundigen ſchoone konſten afgeleid worden. Want 'er is zo wel in de Stelkonst als in de Natuurkunde veel aan gelegen, door welk eenen weg men tot het gezogte koomen wil, wyl men 'er altoos eene vind die zeer eenvoudig en natuurlyk is, en de geenen, die dezelve verlaaten, of dwaalen van het voorgeſtelde af, of koomen 'er toe langs veele omwegen en onnutte pogingen. Schoon het een werk van het vernuft is, dien zo zeer natuurlyken weg te zoeken, zoude echter die arbeid door zekere voorgeſtelde Wetten konnen verligt worden. Maar, dewyl myn oogmerk verbied hier langer op ſtil te ſtaan, zal ik verder voortgaan.

In de eerſte plaats worden de uitwerkingen en eigenſchappen der zaaken waargenoomen. Dat

Poſſent ſane ex Aſtronomorum, imo etiam Analyſtarum praxi egregiæ obſervandi artes depromi. Ut enim in Analyſi, ita etiam in ſcientia naturali multum intereſt qua quis via ad quæſitum pervenire velit, cum occurrat fere ſemper aliqua maximé ſimplex, & Naturalis, quam qui deſerunt, vel a propoſito oberrant, vel per ambages, inutiliaque tentamina ad illud perveniunt. Licet autem ingenii ſit opus viam illam maximé Naturalem inveſtigare: poſſet tamen hic labor certis propoſitis Legibus facilitari. At cum his longius immorari vetet ratio inſtituti, ulterius jam progrediendum eſt.

Obſervantur primo omnium proprietates rerum, & effecta.

Dat 'er eenige algemeene eigenſchappen zyn, ziet men ligtelyk uit de *Analogie*, gelyk de kracht van traagheid, onindringbaarheid, beweegbaarheid, enz.; want wy hebben geen reden altoos, waarom wy zwaarigheid zouden maaken, om deeze hoedanigheden op de ligchaamen toe te paſſen, die aan onze waarneemingen ontſnappen, wyl dezelve niet betrekkelyk, maar volſtrekt zyn, en men zonder dezelve de order in de veranderingen der zaaken niet kan gewaar worden. Maar 'er zyn andere eigenſchappen, die minder algemeen zyn, gelyk de veerkracht, de hardheid, de zagtheid, de vloeibaarheid enz. welke groote werktuigen der Natuur in haare werkingen zyn, en men moet vooral beproeven, of de verſcheiden verſchynzelen, volgens de *Analogie*, tot dezelve konnen gebragt worden.

Men

fecta. Proprietates quasdam univerſales prorſus eſſe facile ope ſimplicis *Analogiæ* detegitur, ut inertiam, impenetrabilitatem, mobilitatem, &c. Nullam enim prorſus habemus rationem cur has qualitates iis etiam corporibus quæ noſtras obſervationes effugiunt applicare dubitemus, cum non ſint eæ relativæ, ſed abſolutæ, nec ſine illis ordo in mutationibus rerum poſſet animadverti. At ſunt aliæ proprietates minus univerſales, ut elaſticitas, duricies, mollities, fluiditas, quæ cum ſunt magna Naturæ in operationibus ſuis organa, tentandum eſt ante omnia ut *Analogiæ* convenienter ad eas Phœnomena varia reduci poſſint.

Facile

Men begrypt ook ligt, dat men in het overbrengen der uitwerkingen tot zekere algemeene Eigenſchappen of Wetten moet agt geeven; voornamentlyk, dat men de algemeene Eigenſchap of Wet wel bepaale, zonder op de oorzaak te zien, aan welke men dezelve verſchuldigd agt, of op eenige onderſtellingen. Wat ook de oorzaak der breeking van de Lichtſtraalen zyn moge, is het echter altoos zeker, dat de grootſte breeking geſchied, wanneer zy het meest verſchillen door de digtheid der middelſtof. Wanneer de algemeene eigenſchap wel bepaald is, blyft 'er over te onderzoeken, of men eene vaste Wet kan ſtellen, aan welke de veranderingen onderworpen zyn, ten welken einde men de omſtandigheden moet veranderen; want men kan geen algemeene Wet ontdekken, dan wanneer dezelve zamengevoegd, geſcheiden, of verwisſeld zyn. Dus immers bleek

Facile autem intelligitur in reductione effectuum ad generales quasdam ſeu proprietates, ſeu Leges, hæc præcipue obſervanda eſſe: Ante omnia proprietas ſeu Lex univerſalis bene determinanda, ſine reſpectu ad cauſſam cui deberi putatur, vel quascunque Hypotheſes. Quæcunque ſit refractionis radiorum Lucis cauſſa, verum nihilominus erit maximam contingere refractionem, cum media denſitate quam maxime differunt. Proprietate generali bene determinata reſtat inquirendum utrum conſtans aliqua Lex cui mutationes attemperentur ferri poſſit, quem in finem circumſtantiæ variandæ, non enim niſi

bleek niet eerder, dat 'er een vaste rede is tusſchen de hoekmaat van den hoek der Invalling en die der breeking, dan door het veranderen van de hoeken der helling (*inclinatie*), en het veranderen der middelſtoffen. Hier uit heeft men een vaste evenredigheid ontdekt tusſchen de hoekmaat der invalling en die der breeking. Men moet verder naauwkeurig toezien, of de Wet, die door de overeenkomst der verſchynzelen begint te blyken, aan geen uitzondering onderhevig zy, gelyk deeze Wet: dat al het overige gelyk zynde, de breekbaarheid zoo veel grooter word, hoe grooter de digtheid der middelſtof is, in welke de ſtraal valt, die uit eene ylder middelſtof voortkomt; dit bedriegt ſomtyds; het welk geſchiedende, moet men onderzoeken, of men door eenige verandering die uitzonderingen der Wet niet zoude konnen vermyden, gelyk in dit geval geſchied, wanneer wy ſtellen, dat de breeking niet evenredig

niſi iis nunc conjunctis, nunc ſeparatis, variisque modis combinatis Lex aliqua generalis detegi poteſt. Ita ſane non niſi variatis inclinationum angulis mediique denſitatibus, innotuit conſtantem eſſe rationem inter ſinus anguli incidentiæ & refractionis. Inquirendum ſollicité an Lex quæ conſenſu Phœnomenorum comprobari incipit nulli ſit exceptioni obnoxia, ut hæc Lex: Eo majorem ceteris paribus fieri refractionem, qua major medii, in quod radius intrat e rariori, denſitas, quandoque fallit. Id ſi eveniat diſpiciendum eſt: Utrum non mutatione aliqua legis exceptiones illæ evitari poſſint, ut ſit hoc in caſu, ſi refractionem non denſitati, ſed actioni medii in lumen

dig is aan de digtheid, maar aan de werking der middelſtoffe op het Licht, welke werking niet altoos is als de digtheid; maar indien 'er eenige byzonderheden voorkoomen, gelyk de breeking in het Yslandſche Cristal, is het goed die verſchynzelen aan te tekenen.

Wanneer men nu een algemeene Eigenſchap of Wet vastgeſteld heeft, moet men nagaan, of alle de veranderingen der ligchaamen, welke die eigenſchap hebben, of aan die Wet onderworpen zyn, tot dezelve konnen gebragt worden. Het is by voorbeeld klaar, dat in de vloeiſtoffen de wetten van Evenwigt en zylingſche drukking niet genoegzaam zyn, om alle de veranderingen der vloeiſtoffen, of ligchaamen, die geen veerkracht hebben, te verklaaren; by voorbeeld, hunne ryzing in hunne buizen, de verſchynzelen der Scheikundige gistingen, en an-

men proportionalem ſtatuamus, quæ quidem haud ſemper eſt ut denſitas. Si qua autem occurrant prorſus ſingularia, ut v. gr. refractionis in Crystallo Islandicâ Phœnomena ea connotare juvabit.

Proprietate aliqua vel Lege generali bene ſtabilita, naturaliter diſpiciendum reſtat, an omnes mutationes corporum illa qualitate præditorum, vel ei Legi ſubjectorum ad eam referri poſſint. Facile v. gr. apparet fluiditatis conceptum, æquilibrii & presſionis lateralis leges, non ſufficere omnibus mutationibus fluidorum, vel elaſticitate carentium, explicandis. V. gr. aſcenſioni eorundem in tubis capillaribus, fermentationum chemicarum, Phœno-

andere. Wanneer 'er derhalven zulke veranderingen voorkomen, die niet tot de voornaame Eigenſchap of Wet konnen gebragt worden, men dezelve zo lang onderling moet vergelyken door verandering der Proefneemingen, tot dat wy door dezelve eene nieuwe Eigenſchap of Wet verkrygen. Men begrypt ligt, dat de omſtandigheden der oorzaaken, en de order te vooren wel moeten bepaald worden, voor dat men eene nieuwe Eigenſchap of Wet vaſtſteld, wyl de natuur der zaaken niet willekeurig maar bepaald is.

Indien 'er nu verſcheiden Eigenſchappen en algemeene Wetten, door Waarneemingen en Proeven ontdekt zyn en geſtaafd, mag men giſſen, dat de uitwerkingen, ſchoon verder verwyderd, echter uit dezelve vloeijen. Men moet derhalven beproeven, of de meer onbekende, meer zeldzaame Verſchynzelen, die niet

menis, aliisque. Cum itaque tales occurrunt mutationes quæ ad primam proprietatem vel Legem reduci nequeunt, eæ inter ſe tamdiu conferendæ variatis experimentis, donec novam aliquam proprietatem vel Legem Naturæ earum ope detegamus. Facile autem intelligitur circumſtantias effectuum bene eſſe ante determinandas, ordinemque eorundem, quam nova proprietas aut Lex ſtabiliatur, cum natura rerum non ſit vaga, ſed determinata.

Quod ſi variæ jam proprietates & Leges generales ſint obſervationum & experimentorum ope detectæ, & confirmatæ, licebit conjicere ea etiam effecta quæ remotiora ſunt iis convenienter exoriri. Tentandum itaque an non Phœnomena ignotiora, rariora ſub ſenſus immediate haud

caven-

niet onmiddelyk onder de zinnen vallen, niet tot meer bekende, en onder de zinnen vallende, konnen gebragt worden; dit geſchiedende, verkrygt de Natuurkunde nieuwen aangroei; al ware het, dat de oorzaaken der gewoone, zo wel als meer zeldzaame veranderingen, onbekend waren. Men ſtelle dan dat de ongewoone verſchynzelen overeenkomen met de gewoone die men ziet, en men onderzoeke, wat 'er uit eene geſtelde *Analogie* moet volgen. Men onderzoeke, op hoe veele verſcheiden wyzen die veranderingen konnen voortgebragt worden; en men bepaale, welk eene wyze men kan en moet verkrygen, door vergelyking van uitwerkingen en omſtandigheden. De *Analogie* by voorbeeld leert, dat de Zons- en Maans-verduisteringen veroorzaakt worden, of door uitdooving van licht, of doordien die Lichten in eene ſchaduw ingaan. Men begrypt klaar, dat het

cadentia ad notiora, conſueta, & obvia reduci posſint, quod dum fit nova ſemper ſcientia naturalis capit incrementa, etiam ſi cauſſæ mutationum familiarium æque ac rariorum ignotæ eſſent. Sumendum itaque Phœnomena remotiora obviis *Analoga* eſſe, & inquirendum, quid ex poſita *Analogia* conſequatur. Inquirendum in varios forte modos quibus mutationes illæ produci queant, & quis eorum obtineri posſit debeatque comparatione effectuum, & circumſtantiarum, definiendum. Eclypſes v. gr. Solis & Lunæ, vel extinctioni luminis, vel ingreſſui luminarium in umbram aliquam deberi *Analogia* docet. Illi non eſſe locum facile apparet, ſi itaque hunc obtinere aliquis conjecerit, inquirendum illi fuit, quæ ſint corpora, quæ

het eerſte geen plaats heeft. Indien men dan gist, dat het andere geſchied, moet men onderzoeken, welke de ligchaamen zyn, die zulk eene ſchaduw geeven, en of 'er blyken van derzelver duisterheid zyn; en men moet vooral de omſtandigheden naagaan, van welke de voornaamſte, en die aan het gezogte voldoet, is, dat de Zons- en Maans-verduisteringen niet dan by Nieuwe of Volle Maan geſchieden.

Zelden echter worden de meer verwyderde oorzaaken op zulk eene eenvoudige wyze voortgebragt, wyl zy gemeenlyk met andere vermengd zyn, in welk geval bezwaarlyker hunne *Analogie* met de nadere ontdekt word. By voorbeeld, de zwaarte dryft de ligchaamen, die op plaatzen digt by de Aarde zyn, met eene verſnelde beweeging, geduurig na deszelvs oppervlakte in een loodlynige rigting, wyl nu de Dwaalſterren in haare loopkringen dan eens van

talem umbram projiciant, num adſint indicia opacitatis eorundem. Circumſtantiæ præſertim erant perpendendæ, quarum præcipua & quæſito determinando ſufficiens eſt, Eclipſes Solis ac Lunæ non niſi Novilunii & Plenilunii tempore contingere.

Raro autem effectus remotiores tam ſimplici modo producuntur, cum plerumque aliis permixti ſint, quo in caſu difficilius earundem cum propioribus detegitur *Analogia*. Gravitas e. g. ea quæ in locis terræ vicinis obſervantur corpora accelerato motu, directione ad ſuperficiem telluris perpendiculari continuo pellit, cum autem Planetæ in orbi-

van de Zonne afwyken, dan eens naar dezelve toekomen, en derzelver beweeging, na de minder of meerder Afſtand van het middelpunt, ſneller of traager word, ſchynen derzelver beweegingen in den eerſten opſlag met de beweegingen der zwaare ligchaamen niet overeen te komen, op welken grond de elendige tegenwerpingen van *Pater* CASTELLI tegens de grondbeginzelen van NEWTON ſteunen. Het betaamd echter den Wysgeer niet alle hoop van de *Analogie* tusſchen de verder afgelegen uitwerkingen weg te werpen, zoo dra 'er zich eenige tegenſtand in dezelve ſchynt op te doen; maar hy moet veel eer onderzoeken, of misſchien het onderſcheid uit de zamenvoeging van eenige andere oorzaak voortvloeit, en hy moet moeite doen, of hy kan ontdekken welke dezelve zy, en denken, by voorbeeld, of de Maan op de Aarde weegt, en zo ja, waarom zy

orbitis ſuis a Sole nunc recedant, mox ad eundem accedant, motusque eorum pro majori minorique diſtantia a centro retardentur, aut accelerentur, videntur ſane prima fronte motus eorum motibus gravium haud eſſe *Analogi*; quo fere redeunt miſeræ P. CASTELLII in NEWTONI principia objectiones. Nec tamen Philoſophos decet omnem ſpem *Analogiam* inter effectus remotiores detegendi abjicere, ſimul ac aliqua in iisdem ſe prodere videtur repugnantia, quin potius examinandum, num varietas forte conjunctioni alterius cujusdam cauſſæ debeatur; dandaque opera; ut, qualis ea ſit, detegi poſſit. Cogitandi v. g. de eo: Utrum Luna graviter in terram, & ſi ita, cur non in eam cadat. occurrere poteſt exemplum

zy niet op dezelve valt ; iemand kan te binnen komen het voorbeeld van een Kogel, uit een Kanon regt of ſchuins geſchooten , en die door zamenvoeging der werpkracht (*vis projectilis*) en zwaarte , eene kromme lyn in de Lucht beſchryft. De *Analogie* zelve derhalven ſtelt voor, of niet de beweeging der Maan, uit zulk eene werpkracht en zwaarte , na de Aarde kan verklaard worden, het geen bekend is aan ieder, dat door middel van de hoogere Meetkunde kan gedaan worden, en gedaan is door den grooten NEWTON.

De zwaartekracht der Maan op de Aarde, en de afhangelykheid der beweeging van dezelve , dus ontdekt zynde, toonde de *Analogie*, dat dezelve Wetten van zwaarte ook op de beweegingen van andere Dwaalſterren moeten toegepast worden ; want haare beweegingen komen over een

globi e tormento bellico oblique, vel horiſontaliter ejecti, visque projectilis, & gravitatis compoſitione curvam in aëre lineam deſcribentis. Ipſa itaque *Analogia* examinandum proponit : Num forte motus Lunæ ex tali vi projectili, & gravitatione ejus in terram explicari poſſint, quod reconditioris Geometriæ ope perfici poſſe, perfectumque ab immortali NEWTONO eſſe, conſtat inter omnes.

Detecta jam Lunæ in terram gravitatione, & motus ab ea dependentia ; *Analogia* ſuadebat, easdem gravitatis leges reliquorum etiam Planetarum motibus applicandas eſſe. Motus enim eorundem ſunt Lunæ motibus *Analogi*, gra-

een met die der Maan, en de zwaarte ſchynt niet onder de oorzaaken te moeten gebragt worden, die tot een zeker byzonder einde geſchikt zyn, maar als een voornaam werktuig der Natuur, aan welke men den zamenhang der zaaken, en de order der Verſchynzelen verſchuldigd is.

Men moest derhalven nagaan, of de gisſing met de *Analogie* overeenkomende, konde geſtaafd worden, door de onderſtelling, dat de Dwaalſterren op de Zonne weegen, door het bepaalen van derzelver beweegingen, en door dezelve bepaalingen met de waarneemingen te vergelyken. De zwaartekracht der Maan op de Aarde, en der Dwaalſterren op de Zon dus bepaald zynde, was 'er niets, dat met de eenvoudigheid en ſtandvastigheid der Natuur beter overeen kwam, dan zulk eene onderlinge aantrek-

gravitasque haud videtur inter qualitates peculiari cuidam fini obtinendo deſtinatas referenda, ſed pro præcipuo naturæ organo habenda eſſe, cui coagmentatio rerum, ordoque Phænomenorum debeatur.

Examinandum itaque erat, utrum conjectura *Analogiæ* tam conveniens poſſit confirmari, ex hypotheſi gravitationis Planetarum verſus Solem, motus eorum determinando, & cum obſervatis conferendo. Comprobata hoc modo gravitatione Lunæ verſus Terram, & Planetarum verſus Solem, nihil naturæ conſtantiæ & ſimplicitati accomodatius erat, quam gravitatem talem mutuam ponere, & explorare num forte ea Phœnomenis confirmari

trekkingskracht te ſtellen, en te onderzoeken, of dezelve door de verſchynzelen bevestigd wierd. Wyl het nu blykt, door het ebben en vloeijen der Zee, en door den voorgang der Nagteveningen, dat de Aarde op de Maan weegt, ſchynt het genoeg te zyn, om te bewyzen, dat ook *Jupiter* en *Saturnus* op hunne Wagters weegen, ja dat de Dwaalſterren elkander aantrekken, en dat de Zon de Dwaalſterren aantrekt.

Maar de uitwerkingen konnen niet altoos op dezelve wyze gemeeten en bepaald worden, als zy uit de onderlinge aantrekking der Zon, der Dwaalſterren èn der Wagters gebooren worden. Men moet evenwel beproeven, of men door redeneering eene andere *Analogie* kan vinden tusſchen de verder afgelegene veranderingen? Wie zoude ooit gedacht hebben, dat 'er tusſchen de eigenſchap van den Barnſteen, die reeds aan

poſſit. Cum vero tellurem verſus Lunam gravitare ex fluxu ac refluxu maris, & præcesſione Æquinoctiorum conficiatur, id ſane ſufficere videtur, ad comprobandum non minus Jovem etiam & Saturnum verſus ſuos Satellites gravitare, imo & Planetas in ſe mutuo ſolemque ipſum in eosdem.

At non ſemper effectus menſurari, & definiri eodem modo poſſunt, quo illi ex mutua Solis, Planetarum, & Satellitum gravitatione orti. Tentandum nihilominus num alia forte ratione *Analogia* inter mutationes remotiores detegi poſſit. Quis inter Succini proprietatem jam a

PLA-

aan PLATO en PLINIUS bekend was, en de uitwerkingen van den Blixem, zulk eene groote *Analogie* was, als men door onlangs gedaane waarneemingen ondervonden heeft. Men moet derhalven niets reukloos verwaarloozen, dat men uit bekende Wetten niet kan verklaaren; maar men moet veel eer gade ſlaan, dat 'er niets in het Heelal van de andere deelen afgeſcheiden is, maar, dat alles in het zelve zamenhangt, en dat de byzondere eigenſchappen zoo veele ringen zyn, die ſchoon door de Natuur verborgen, de verder afſtaande oorzaaken zamenhegten. Men moet derhalven in het naſpeuren der *Analogie*, die wy vermoeden, dat tuſſchen de verder afſtaande uitwerkingen plaats heeft, op dezelve wyze voortgaan, als wy doen zouden in het ontcyfferen der geheime Brieven. Men moet eene gelykheid ſtellen, of onderſtellen, en zien wat 'er uit

PLATONE, PLINIO, aliisque animadverſam, & effecta fulminis tantam intercedere *Analogiam* fuiſſet ſuſpicatus, quanta obſervationibus, non ita pridem captis, comprobata eſt. Nihil itaque quod ex cognitis legibus explicatum non habet, temere negligendum; ſed potius animo volvendum, nihil in Univerſo eſſe a cæteris partibus divulſum, ſed omnia in eo cohærere, proprietatesque ſingulares eſſe totidem veluti annulos, a Natura occultatos, remotiores effectus connectentes. Eo itaque fere modo in *Analogia*, quam inter remotiora effecta intercedere ſuſpicamur, inveſtiganda procedendum, quo in Epiſtolæ ſecretis notis conſcriptæ enucleatione verſaremur. Ponenda vel fingenda ſimilitudo, videndumque quid ex ea con-

uit dezelve volgt; men moet vooral de omſtandigheden bepaalen en verzorgen, die dezelve zouden bewyzen of tegenſpreeken. — Men moet de beletzelen zoeken, die verhinderen, dat de *Analogie* minder in het oog valt, en middel zoeken om die weg te neemen; en wanneer de *Analogie* zich begint te laaten zien, moet men nagaan, hoe verre zy uitgeſtrekt kan worden; en waar het aan haperd, indien 'er eenig verſchil in de veranderingen voorkomt: en of die niet tot hunne oorzaaken konnen gebragt worden, of uit de verſcheidenheid van zamenſtel, zo verklaard worden, dat 'er de *Analogie* niet by lyd. En indien alles niet kan vereffend worden, blyft 'er noch over te onderzoeken, of men geen middelen kan uitdenken, om tot de zekerheid hoe langs hoe meer te naderen, middelen die overeenkomen met de naderingen der Wiskunſtenaars. Of men niet zommige

ſequatur, determinandæ præſertim & procurandæ circumſtantiæ eam vel comprobaturæ, vel etiam refutaturæ. — Inquirendum in impedimenta quæ obſtant, quo minus *Analogia* incurrat, in oculos & de mediis eorundem removendorum laborandum. Quod ſi ea ſe prodere incipiat, examinandum, quousque extendi poſſit? Cui rei debeatur ſi qua in mutationibus occurrat diverſitas? num poſſit ea ad ſuas cauſas referri, vel ex varietate ſtructuræ, aliarumque circumſtantiarum ita explicari, ut *Analogiæ* nihil detrahatur? Et ſi omnia prorſus ad liquidum perduci neutiquam poſſent, inveſtigandum reſtat: Utrum non aliqui excogitari poſſint modi certitudini continuo approprinquandi, approximationibus Geometrarum *Analogi*? Utrum

mige der verſchynzelen, die als tot één punt zamenloopen, niettegenſtaande hunne verſcheidenheid, kan waarneemen; of het geen onafhangelyk van andere twyffelagtige ſchynt afgedaan te zyn, beweezen is? Het welk alles door voorbeelden, genoomen uit de beſchouwing der *Electriciteit*, toegepast op den oorſprong der Wolken, die Onweer, Blixem en andere Verſchynzelen voortbrengen, en veele andere kan opgehelderd worden.

Wy hebben van de toepaſſing der *Analogie* geſprooken, die plaats heeft in die veranderingen, die ſchoon verder af ſchynende, uit dezelve eigenſchap of algemeene Wet voortvloeijen. Nu blyft 'er overig te onderzoeken, hoe de *Analogie* ontdekt word tusſchen zaaken of eigenſchappen, die blykbaar verſchillen, of waar-

Utrum non aliqua Phœnomenorum verſus idem punctum veluti convergentia, non obſtante diverſitate obſervari queat? Utrum ea, quæ videntur confecta eſſe, independenter ab iis, quæ in dubio relicta ſunt, fuerint comprobata? Quæ omnia exemplis ex theoria electricitatis, tam feliciter ad geneſim nubium procelloſarum, fulminis, aliaque meteora applicata depromendis, multisque aliis illuſtrari poſſent.

Egimus de *Analogiæ* applicatione ad eas mutationes, quæ licet remotiores eſſe videantur, eidem tamen proprietati, aut legi generali debentur. Inquirendum reſtat, quomodo inter proprietates, aut res manifeſto diverſas *Analogia* detegatur; vel qua ratione iis applicetur, quod rec-

waarom zy op dezelve toegepast word, het geen wy meenen, dat beter door voorbeelden dan door regels kan uitgelegd worden.

'Er zyn zommige eigenſchappen, die ſchoon onderſcheiden, echter na aan elkander vermaagſchapt zyn, gelyk de buigbaarheid en breekbaarheid. Indien wy willen bewyzen, dat 'er eene *Analogie* tusſchen dezelve plaats heeft, moeten wy onderzoeken, of wanneer de uitwerkingen van de eene vermeerderd of verminderd worden, de andere ook vermeerderen of verminderen, en waarom? En of de eene tot de andere kan gebragt worden, en of dat altoos kan geſchieden? Het is by voorbeeld bekend, dat men de wederkaatzing door breeking verkrygen kan, wanneer de ſchuinsheid der invallende ſtraal te groot is, of dat de *Inclinatie* wat verminderd zynde, de ſtraalen voor een gedeelte

rectius exemplis quam præceptis explicari poſſe perſuaſum habemus.

Sunt proprietates nonnullæ, licet diſtinctæ, vicinæ tamen vel affines, ut refractio, & reflexio. Inter eas ſi *Analogiam* intercedere probare velimus, examinandum eſt, utrum unius effectibus auctis aut imminutis, augeantur etiam vel imminuantur alterius, & qua lege? Utrum una earum ad alteram reduci poſsit, & num ſemper poſsit? Notum eſt v. gr. reflexionem haberi poſſe refractione, quando radii incidentis obliquitas eſt nimis magna, at imminuta parumper inclinatione radii pro parte tranſire poſſunt. Licet itaque reflexio ad refractionem omnibus in caſibus

deelte konnen doorgaan, ſchoon derhalven de wederkaatzing niet in alle gevallen tot de breeking kan gebragt worden, zoude dit echter toonen, dat de *Analogie* tusſchen derzelver uitwerkingen plaats had, om dat de *breekbaarheid* zomtyds tot de *wederkaatzing* kan gebragt worden, het geen ook ten overvloede door deeze waarneeming geſtaafd word, dat de Wederkaatzende kracht zo veel grooter is, hoe grooter de Breekbaarheid in de wederkaatzende oppervlakte is. Byna eveneens, ſchoon de afſtootende en aantrekkende kracht, niet alleen verſchillende, maar tegen elkander ſtrydige eigenſchappen ſchynen te zyn, zyn 'er zommige verſchynzelen van afſtooting tot eene aantrekking gebragt, die van de eene zyde geringer was, dan van de andere. By voorbeeld dat de mindere hoogte van de Kwikzilver in het glaaze Vat, dan in het hairbuisje, afhangt van eene minder Aantrekking van het glas, dan van

caſibus reduci nequeat, vel hoc tamen *Analogiam* inter earundem effecta intercedere comprobaret, quod nonnunquam reduci poſſit, quæ magis adhuc hac obſervatione confirmatur, quod vis reflectens eo ſit major, quo major eſt refractio in ſuperficie reflectente. Haud abſimiliter, licet repulſio & attractio videantur eſſe non tantum diverſæ, ſed & ſibi contrariæ qualitates, quædam tamen ſaltem repulſionis Phœnomena ad minorem ex una quam alia parte attractionem feliciter ſunt revocata, ut v. gr. minor Mercurii in tubo capillari quam Vaſe altitudo, quam, minori vitri, quam Mercurii in Mercurium attractioni deberi, vel ex eo conficitur, quod, Mercurium a vitro attrahi,

van de Kwik op de Kwik, daaraan kan men naa de Proefneemingen van DESAGULIERS niet twyfelen. Veele dergelyke voorbeelden vind men in de Scheikunde van den Heer BOERHAAVE, by voorbeeld, dat de *Alcohol* wel van Zouten aangetrokken, doch indien dezelve water in zich bevat, afgeſtooten word. Uit dergelyke Verſchynzelen, kan men ten minſten opmaaken, dat 'er tusſchen verſchillende uitwerkingen eene *Analogie* plaats hebbe, welke of hoedanig dezelve zy, hoe verre zy zich uitſtrekke, moet niet willekeurig, maar uit gisſingen, door Waarneemingen geſtaafd, bepaald worden. Men moet by voorbeeld, by gelegenheid der bovengemelde Waarneemingen onderzoeken, of niet alle de verſchynzelen der Afſtooting op dezelve wyze konnen verklaard worden, uit eene mindere aantrekking; en indien dit niet kan geſchieden, welke eene betrekking de afſtootende en aantrekkende kracht op

trahi, non posſit poſt experimenta DESAGULIERII dubitari. Multa ejusdem rei exempla proſtant in BOERHAVII Chymia, v. g. quod *Alcobol* a Salibus alias quidem attrahatur, ſi autem aquam in ſe contineat repellatur. Qualibus Phœnomenis hoc ad minimum comprobatur, aliquam inter effecta diverſa eſſe *Analogiam*, quæ qualis ſit, quousque ſe extendat, conjecturis obſervationibus confirmandis, non precario & arbitrario modo definiendum. Inquirendum v. g. occaſione obſervationum prolatarum, num forte omnia repulſionum Phœnomena eodem modo ex minori attractione posſint explicari? Si id fieri nequeat, quam habeat relationem vis repellens ad attrahentem?

op elkander hebben, en volgens welke eene Wet derzelver uitwerkingen zamenhangen, of elkander vervangen; en of anders zommige deelen anderen niet altoos aantrekken of afstooten, of eerst aantrekken, en daarna afstooten; en waar de veranderingen der uitwerkingen voornamentlyk van af hangen? Somwylen schynt de *Analogie* tusschen verscheiden uitwerkingen bevestigd te worden door eenige uitwendige overeenkomst of eenvoudigheid. Dus, naademaal het geluid niet veroorzaakt word door uitvloeijingen uit het geluidgeevende ligchaam, bragt de *Analogie* CARTESIUS op zyne gedachte van het licht, welke nochtans door de agtereenvolgende voortzetting van het licht wederlegd word. 'Er is 'er echter, die met den grooten EULER meenen, dat het licht in een dunner lucht, en die meer veerkrachtig is, voortgezet word. Dezer gevoelen zal eindelyk tot zekerheid gebragt worden, wanneer men aantoont, dat de uitwer-

tem? Qua lege earum effecta vel connectantur, vel se mutuo excipiant? Utrum nonnullæ particulæ alias semper vel attrahant, vel repellant, aut nunc attrahant mox repellant? Unde mutationes effectuum præcipue dependeant? Quandoque convenientia aliqua externa aut simplicitate videtur *Analogia* inter diversos effectus confirmari? Ita cum sonus non producatur emissione effluviorum e corpore sonoro emanantium, *Analogia* CARTESIO suam de luce opinionem suggerebat, quæ licet successiva luminis propagatione refellatur, sunt tamen qui cum summo EULERO lucem in medio aëre rariori, magisque elastico propagari censent. Quorum sententia ita demum ad certitu-

werkingen van het licht aan deeze voortzetting gunſtig zyn, of ten minſten dezelve niet tegenſpreeken. Maar ſchoon men tusſchen het Licht en het Geluid, ten opzichte van eenige uitwerkingen eene groote *Analogie* vind, (tot welke men brengen kan, dat 'er zeven couleuren zyn, gelyk 'er zeven toonen in eene octaav zyn, en dat de ruimten, die de verſchillende couleuren beſlaân, onderling in dezelve evenredigheid zyn, als de lengten der ſnaaren, die met zamenſtemmende toonen overeenkomen,) wyl echter het Licht niet zylings afwykt, en men nooit gezien heeft, dat het door kromme lynen liep, gelyk het Geluid, ſchynt 'er een verſchil tusſchen hunnen voortgang plaats te hebben. Derhalven, ten ware men konde aantoonen, dat eene grooter ylheid in de luchtdeeltjes, en dus eene mindere zamendrukking en veerkracht, welke die der lucht verre te boven gaat,

titudinem perducetur, ſi oſtendatur effecta lucis tali propagatione favere, vel certe illi non contradicere. At licet inter Sonum & Lumen magna quoad nonnullos effectus *Analogia* obſervetur, (quo referri poteſt, quod ſeptem ſint colores, quemadmodum toni Muſici in octava, & quod ſpatia a diverſis coloribus occupata, in ea ſint inter ſe proportione, qua ſunt longitudines chordarum tonis conſonantibus reſpondentium) quia tamen lumen non deflectit ad latera, nec unquam compertum eſt vias curvas ingredi veluti ſonus, videtur ſane diverſitas intercedere inter eorum propagationem. Niſi itaque oſtendi poſſit majorem in particulis ætheris raritatem, atque adeo minorem compreſſionem, vimque ejus elaſticam, illam aeris longe

gaat, genoegzaam, om den regtlynigen voortgang van het Licht te verklaaren: zal men alleen wegens de uitwendige overeenkomst niet konnen ſtellen, dat het Licht op dezelve wyze als het Geluid voortgeſtooten word; dewyl de redeneering van den grooten EULER niet van groot gewigt ſchynt, wanneer hy zegt: dat, indien de Natuur, in de voortzettinge der klanken, wegens den grooteren afſtand, geen gebruik maakt van uitvloeiſelen, maar wel in de voortzetting van het Licht, men de *Analogie* niet kan in aanmerking neemen. In welke redeneering hy willekeurig ſtelt, dat de Natuur in de voortzetting van het Geluid gebruik maakt van eene veerkrachtige middelſtoffe, en dit alleen om den grooteren afſtand; het geen niet kan beweezen worden, en door de *Analogie* van zommige reukdeelen, die op eenen grooten afſtand gerooken worden, tegengeſprooken word.

Wan-

longe excedentem ſufficere ad propagationem rectilineam luminis explicandam, haud licebit ob ſolam convenientiam externam ſumere lumen eodem modo quo ſonum propagari, cum argumentum ſummi EULERI inde ductum, quod ſi Natura in translatione ſonorum non utatur effluviis ob majorem diſtantiam, iis autem lumen propagaret, *Analogia* non haberet rationem, non magni roboris eſſe videatur. In quo ſane ſumitur gratis naturam in Sonis propagandis uti medio elaſtico ob ſolam diſtantiam majorem, quod neque probari poteſt, & *Analogia* odorum nonnullorum, qui ad magnam ſentiuntur diſtantiam, refellitur.

Wanneer derhalven de *Analogie* alleen door eenige uiterlyke overeenkomst beweezen word, is het niet geoorloofd dezelve voor zeker op te geeven; wyl men zoo wel het verſchil als de gelykenis in het oog moet houden. Men vraagt by voorbeeld, of de lucht zo wel niet als het licht, als een vloeiſtof kan aangemerkt worden, die uit vreemdſoortige zamengeſteld is, gelyk de Heer MAIRAN meent. Maar men begrypt ligtelyk, dat om dit te bepaalen, de *Analogie* van het Licht alleen niet voldoet, maar dat 'er vereiſcht word, dat de verſchynzelen de giſſingen bevestigen of omver ſtooten. Want indien de voortzetting van verſcheiden klanken kan verklaard worden, zonder de verſchillendheid der luchtdeeltjes in aanmerking te neemen, zoude het overtollig zyn, dezelve te ſtellen; maar indien deeze voortzetting niet zonder dezelve kan verklaard worden, word eerst het vermoeden, door de *Analogie* opgegeeven, door middel van waarneemingen bevestigd.

Zo

Ubi itaque *Analogia* ſola aliqua externa convenientia comprobatur, haud licet eam pro certa venditare, cum diverſitatis haud minor ac ſimilitudinis ratio habenda ſit. Quæritur v. g. utrum aër haud minus ac lumen ſpectari poſſit ut fluidum ex pluribus aliis heterogeneis coalitum, quod MAIRANUS cenſet. At facile intelligitur ad hoc definiendum non ſufficere ſolam luminis *Analogiam*, ſed requiri ut conjecturam Phœnomena vel probent, vel exigant, ſi enim propagatio tonorum diverſorum poſſit ſine diverſitate particularum aëris explicari, ſupervacaneum eſſet eam fingere, ſi autem non poſſit, tum demum ſuſpicio ab *Analogia* ſuggeſta ad certitudinem ope obſervationum perducetur. Quo-

Zo dikwils men nu, het zy onder de Eigenschappen, of onder de zaaken der Natuur, een groot verschil ziet, schoon met eenige overeenkomst verknogt, dan is het onze plicht te onderzoeken, of 'er tusschen geen grooter *Analogie* plaats hebbe, dan het in den eersten opslag schynt; doch men mag dezelve niet verzinnen, stellen, noch op onbekende veranderingen reukeloos toepassen, het geen de Natuurlyke Historie met dwaalingen vervullen zoude. Dit kan met zeer veele voorbeelden uit de Natuurlyke Historie genoomen, bevestigd worden. Het is bekend, dat de Planten en Dieren, veel gemeens met elkander hebben, waar uit echter noch niet volgt, dat alles wat de eene heeft, ook op de andere kan toegepast worden. De bloedomloop by voorbeeld, is het groote werktuig van leven en voeding by de Dieren, dus zouden wy konnen vermoeden, dat

Quotiescunque proinde seu inter proprietates, seu inter res Naturales manifesta deprehenditur diversitas, licet convenientiæ alicui conjuncta, toties nostrum quidem est explorare num major forte, quam prima fronte appareat, inter eas *Analogia* intercedat, haud autem licet eam fingere, ponere, & incognitis mutationibus temere applicare, quod innumeris sane naturæ scientiam erroribus repleret. Plurimis hoc exemplis ex Historia Naturali depromtis confirmari potest. Notum est plantas & animantia multa inter se habere communia, ex quo tamen nondum sequitur, omnia, quæ illis competunt, his etiam applicari posse. Circulatio sanguinis v. g. est præcipuum vitæ & nutritionis in animantibus organum, adeo-

dat ook in de Planten de Vogten omloopen ; maar deeze gisſing , ſchoon volgens eene zekere uitwendige *Analogie* geſchikt, moet zo lang voor onzeker gehouden worden , tot dat zy , door verſchynzelen geſtaafd , of getoond worde , dat de vloeiſtof der Planten op zulk eene wyze noodzakelyk moet bereid worden ; want uit de noodzakelykheid , dat de Planten zo wel als de Dieren voedzel noodig hebben , vloeid noch niet , dat de bereiding der vloeiſtoffe op dezelve wyze geſchieden moet , als by de Dieren ; wyl de Natuur altoos door de eenvoudigſte middelen haare eindens bereikt. Het is wel waar , dat de vloeiſtof in de vezelen opklimt , gelyk in de hairbuisjes ; maar men kan daar niet uit opmaaken , dat het op dezelve wyze geſchied als by de Dieren. Hoe veele andere voorbeelden komen ons in de verſcheidene ſoorten der geſchaapen Wezens niet voor , die vlak tegen de

adeoque poſſemus ſuſpicari humores in plantis etiam circulare , at vero conjectura , licet externæ cuidam *Analogiæ* attemperata , tamdiu pro incerta habenda eſt , donec vel Phœnomenis comprobetur , vel neceſſitas humorem plantarum tali circulatione debito modo præparandi oſtendatur. Ex eo enim quod Plantæ haud minus ac animantia nutrimento indigeant , nondum ſequitur præparationem humorum in illis eodem modo perfici quo in his , cum natura ſuos fines ſimplicisſimis ſemper conſequatur mediis. Verum quidem eſt humorem in fibris , veluti tubis capillaribus , ascendere , at non ſtatim conficere licet eodem modo id fieri , quo in animantibus. Quot alia inter diverſas rerum ſpecies occurrunt exempla *Analogiæ* oppoſita!

In

de *Analogie* aanloopen. In de Dieren ziet men een verſchil van Kunne, maar zoude men hier uit veilig zonder het getuigenis van waarneemingen konnen ſtellen, dat het ook by de Planten plaats hebbe, vooral wyl 'er zommige zyn, in welke de verſchillende Kunne vereenigd word; 'er zyn 'er ook, in welke men geen bevruchting tot heden toe heeft konnen zien, maar welke men gist, dat een vruchtbaar Zaad hebben; ja zelv onder de Dieren zyn zommige Man-wyven; 'er zyn 'er, die zonder paaring voortteelen, ſchoon zy van verſchillende Kunne zyn. En de verwonderlyke waarneemingen op *Polypen* genoomen, die noch verwonderlyker dan de fabel van de *Hydra* zyn, ſchoon waaragtig, ſchynen alle onze redeneeringen, op de *Analogie* ſteunende, omver te ſtooten.

Schoon

In animantibus ſexus diverſitas obtinet, at tutone ex eo ſine teſtimonio obſervationum colligi potuiſſet, eidem etiam in plantis locum eſſe? Cum præſertim ſint aliæ in quibus ſexus diverſi uniuntur, nec deſint in quibus nulla adhucdum fœcundatio potuit obſervari, ſed quorum ſemen fœcundum eſſe ſuſpicio eſt. Imo in ipſis animantibus ſunt quædam Androgyna, ſunt quæ ſpeciem propagant absque congreſſu, licet diverſitas ſexus in iis obtineat. Jam ſtupendæ illæ quæ de *Polypis* captæ ſunt obſervationes, fabula hydræ admirabiliores, veræ tamen videntur ſane omnia noſtra ratiocinia *Analogiæ* innixa conturbare.

Schoon nu dit en duizend andere voorbeelden, die men uit de Natuurlyke Historie gemaklyk neemen kan, aantoonen, dat men in Wysgeerige onderzoeken altoos beginnen moet van de waarneemingen, en nooit vergeeten, dat de verſcheiden ſoorten door verſcheiden zaaken onderling verſchillen, zal echter de *Analogie* gebruikt konnen worden, wanneer wy ſlechts die zaaken, die aan ſtandvastige Wetten, en aan eene door God vastgeſtelde Order verbonden zyn, konnen onderſcheiden van anderen, die een aangenaame verſcheidenheid van zaaken, en daarin de ſierlykheid en vruchtbaarheid der Natuur betoogen.

Het zal hier niet ten onpas komen, dit met eenige voorbeelden te ſtaaven. 'Er zyn lieden geweest, die meenden, dat de Planten uit verrotting gebooren wierden, en uit eenen gevalligen

Licet autem hæc & mille alia exempla ex Naturali Historia facile depromenda, ſatis probent ab obſervationibus Philoſophandi initium ducendum eſſe, nec unquam obliviscendum diverſas rerum ſpecies multis inter ſe rebus differre, uſui ſemper erit tamen *Analogia*, ſi tantum ea ſollicite a ſe invicem diſtinguere noverimus, quæ conſtantiæ Legum, immutabilitatique ordinis a Deo ſtabiliti debentur, ab aliis, quæ gratam rerum varietatem naturæque in ea magnificentiam, & fœcunditatem probant.

Non alienum a re erit nonnullis hoc exemplis illuſtrare. Fuerunt qui plantas ex putri naſci, fortuitoque cauſſarum concurſu generari putaverunt, quorum ineptam opinionem

gen zamenloop van oorzaaken ontſtonden; welk onzinnig gevoelen de *Analogie* alleen genoegzaam tegenſpreekt; want los door elkander gemengde oorzaaken konnen geene regelmatige uitwerkingen voortbrengen; veel minder kan 'er eene uitwerking voortgebragt worden, die het verbazend werktuiglyk zamenſtel der bewerktuigde ligchaamen nabootst; ook ziet men in de uitwerkingen, die uit eene ſpeeling der Natuur voortkomen, zoo veel konst niet, dan in de geringſte Planten. Ook lochend niemand, dat de Planten, ten minſten de meeste, uit haare Zaaden voortkomen, en wy hebben geene reden, om dit niet op allen toetepaſſen. Want de reden, waarom de Planten uit haare Zaaden voortkomen, is, dat de ſtoffe, volgens algemeene Wetten bewoogen, tot werktuiglyke ligchaamen voorttebrengen ongeſchikt is; en niet meerder genoegzaam tot het voortbrengen van de grootſte, dan van de kleinſte Planten, in wel-

nem ſola ſufficienter refellit *Analogia.* Nullus enim cauſſarum temere permixtarum effectus regularis, tantoque minus qui ſtupendam organicorum corporum ſtructuram imitetur, proferri poteſt, nec in iis quæ luſui naturæ debentur tantæ conſpicitur ars, quanta in vilisſimis plantis. Præterea plantas plerasque ſaltem ex ſuis oriri ſeminibus negat nemo, nec ulla eſt ratio cur hoc non omnibus applicemus. Cur enim plantæ ex ſuis oriantur ſeminibus, ejus cauſſa eſt, quod materia ſecundum generales Leges mota ad formanda corpora Organica inepta ſit; nec magis ſufficiat maximis quam minimis plantis, in quibus haud minor ſe prodit ars, producendis. Quod ſi jam *Analogiæ*

welke laatſten geene mindere konst doorſtraalt. Indien nu zekere Waarneemingen tegen het getuigen der *Analogie* zouden konnen geſteld worden, zouden wy moeten erkennen, dat men meer op de Waarneemingen, dan op de *Analogie* moest betrouwen. Maar om dat wy de Zaaden van zommige Planten niet konnen ontdekken, kan men geen beſluit trekken, dat die Planten niet uit Zaaden voortkomen, wyl 'er zo veele andere dingen in de Natuur gevonden worden, die onze waarneemingen ontſnappen. Dit nochtans, dat in zommige Planten, die eenigen meenden, dat geene Zaaden hadden, dezelven eindelyk gelukkig ontdekt zyn, b. v. in de Flab (*Alga*), Eendekroos (*Lens paluſtris*). Dit, (herzeg ik,) toont allerduidelykst aan, dat alle onze Waarneemingen na dit punt der waarheid als het ware toeloopen, dat 'er geen dubbelzinnige of twyffelachtige Voortteelingen plaats hebben, maar dat zy bepaald zyn, het welk,

teſtimonio obſervationes certæ opponi poſſent. his ſane potius quam illi fidem adhibendam eſſe agnoſceremus, at ex eo quod nonnullarum forte plantarum ſemina detegi non potuerint, confici nequit eas non ex ſeminibus oriri, cum tot alia occurrant in natura, quæ obſervationes noſtras effugiant. Illud autem quod in nonnullis plantis, quæ carere ſeminibus aliqui arbitrabantur, ea tandem feliciter ſint detecta v. g. in alga, lente, paluſtri, oſtendit evidenter omnes noſtras obſervationes verſus hoc veritatis punctum veluti convergere, non dari generationes æquivocas, & incertas, ſed eas eſſe determinatas, & præſtabilitas, quod niſi ita eſſet haud poſſet intelligi cur non

welk, indien zo niet was, men niet zoude konnen begrypen, waarom 'er niet zomtyds eenige nieuwe ſoorten van Wezens ontſtaan, en andere verdwynen. Dezelve *Analogie*, die de dubbelzinnige voortteelingen vernietigd, ſpreekt ook de veranderingen der Planten, in andere verſchillende ſoorten tegen. Want, men begrypt ligtelyk, dat 'er geen reden kan gevonden worden, waarom zulke herſcheppingen niet zomtyds, ja dikwerf noch in alle ſoorten zouden voorvallen; en waarom ook niet in de Dieren. Waarom by voorbeeld zouden, gelyk ſommigen gedacht hebben, de Boomen in Lammeren, de Bladeren in Vogelen, de Vruchten in Wormen, de Graanen in Muizen niet konnen veranderd worden. En indien dit niet tegen de Natuur der zaaken ſtreed, dan zou het ook gemakkelyk konnen gebeuren, dat de Planten Menſchen voortbragten. Schoon nu dit gevoelen (omtrent de voortteeling de Planten) is,

non novæ rerum ſpecies certis temporibus oriantur, aliæque intereant. Eadem *Analogia* quæ deſtruit generationes æquivocas, refellit etiam plantarum in alias ſpecies diverſas transmutationem. Facile enim intelligitur nullam prorſus excogitari poſſe rationem, cur, ſi tales Metamorphoſes quandoque, non etiam ſæpius, nec in omnibus ſpeciebus contingerent, imo, cur non in ipſis etiam animantibus. Cur v. g. ut nonnulli putarunt, arbores in agnos, frondes in aves, fructus in Vermes, grana in mures transformari non poſſent, quæ ſi naturæ rerum non repugnarent, facile etiam futurum eſſet, ut plantæ homines gignerent. Licet itaque opinio illa non fuiſſet obſervationi-

al eens niet door waarneemingen, die met zeer veele naauwkeurigheid, ja meer dan de zaak waardig is, gedaan zyn, tegengesprooken wierd, zoude de *Analogie* alleen deszelvs valschheid aantoonen, en leeren, dat het veiliger is onoplettenheid in zommige Waarneemers, of kwaade trouwe te onderstellen, dan zulk eene onstandvastigheid in de Natuur, die tegen de waare order stryd, te vermoeden. Want het stryd niet tegen de order der zaaken, dat in het Dierenryk Muil-Ezels zyn, en in het Plantenryk Planten, die op dezelve wyze voortgeteeld zyn; wyl men, om Muil-Ezels voortteteelen, Dieren van verschillende Sexe, die in soort niet veel verschillen; en zulke Dieren en Planten, of onvruchtbaar zyn, of indien 'er eenige (gelyk zommige meenen) konnen voortteelen, 'er echter door paaring van Muil-Ezels, van verschillende soort, geen nieuwe soorten tot in het oneindige voortgeplant zouden worden.

De

bus accuratisſime, imo juſto ſcrupuloſius inſtitutis confutata, ſola eam *Analogia* falſitatis arguiſſet, docuiſſet que tutius eſſe incuriam in obſervatoribus quibusdam, vel etiam malam fidem, quam tantam in natura inconſtantiam, ordini vero repugnantem, ſuſpicari. Quod enim ſint in regno Animali muli, & in vegetabili etiam Plantæ eodem modo generatæ, hoc nihil quidem ordini rerum officit, cum ad mulos procreandos conjungi debeant diverſi ſexus individua ſpecie haud multum discrepantia, taliaque animantia, & plantæ, vel fœcunditate careant; vel ſi qua forte ſpeciem, ut nonnullis placet, propagare poſſint, haud nova mulorum diverſæ ſpeciei conjunctione, novæ iterum earum in infinitum enascerentur ſpecies.

Ana-

De *Analogie* dan, door Waarneemingen geſtaafd, en op dezelve ſteunende, toond, dat de bewerktuigde ligchaamen niet by geval, maar uit eene daar toe te vooren gevormde ſtoffe, die daar toe geſchikt is, gebooren worden; en dat hunne ſoorten omſchreeven en bepaald zyn op zulk eene wyze, als de aaneenſchakeling der geſchapen Wezens, en het alllerwyste verband vorderd. Maar uit de overeenkomst van alle de geſchapen Wezens, met de wetten eener allerwyste order, te willen beſluiten, dat de Natuur altoos dezelve middelen gebruikt, om haar einde te bereiken, en dat zy de voortteeling en voeding van Planten en Dieren altoos op dezelve wyze verrigt, zoude niet alleen reukeloos zyn, maar ook ſtryden tegen het bewys, dat de Natuur de verſcheidenheid met de overeenkomst zamenvoegd. Op dat wy dit met de bekendſte voorbeelden bewyzen, zoude zelv dat, dat zommige Dieren levend, en

Analogia itaque obſervationibus confirmata, & innixa, probat organica corpora non temere, ſed ex præformata & apte diſpoſita materia oriri, eorumque ſpecies definitas eſſe, & determinatas, eo quidem modo quem requirit concatenatio rerum omnium, & ſapientisſima connexio. At ex hac rerum omnium cum ordinis ſapientisſimi legibus convenientia, conficere velle naturam iisdem ſemper mediis uti ad ſuos fines obtinendos, propagationem, nutritionem Plantarum, & Animantium, eodem prorſus perficere modo, non temerarium tantum foret, ſed etiam naturæ, diverſitatem convenientiæ jungentis, teſtimonio repugnaret. Ut enim notisſimis hoc exemplis comprobemus,

en anderen eijerbaarend zyn, hebben konnen doen denken, dat het niet tegen de Natuur ſtryd, dat 'er zommige Dieren zyn, die zoo wel levend- als ei-baarend zyn: dit door Waarneemingen waar bevonden zynde, zoude men, niet ten onregte, hebben konnen gisſen, dat 'er nog meerder verwonderlyke eigenſchappen zullen ontdekt worden, wyl wy de Natuur geen paalen konnen ſtellen. Dus was, gelyk de groote BONNET zeer vernuftig zegt, de Bladluis, de Voorlooper van den *Polypus*, en de waarneeming van Dieren, die zoo wel levend- als ei-baarend zyn, was als het ware, het voorſpel van zoo veele verwonderlyke Verſchynzelen in de Dierlyke Waereld. Zie *Contemplation de la Nature*, Part. VIII. cap. XVI.

Dewyl

mus, vel id ipſum ſane quod nonnulla Animantia ſint vivipara, alia ovipara, ſuſpicionem injicere potuiſſet non repugnare naturæ dari quædam Animantia, quæ tam vivipara ſint, quam ovipara, quod ubi obſervationibus conſentaneum deprehenſum fuit, non inepte aliquis conjicere potuiſſet fore ut magis etiam admirandæ proprietates detegantur, cum Naturæ nulli poſſint a nobis poni limites. Fuit itaque ut ingenioſe Magnus BONNETUS loquitur, curculio, *Puceron* præcurſor Polypi, & obſervatio Animantium, quæ tam vivipara quam ovipara ſunt, magis admirandis in Animali mundo Phœnomenis præludebat. Vide *Contemplation de la Nature*, Part. VIII. cap. XVI.

Cum

Dewyl wy ons derhalven bezig houden met het onderzoek der Eigenſchappen na te gaan, die tot de verſcheiden ſoorten van geſchaapen Wezens behooren, ſchynt het, (om niet door een uiterlyke ſchyn van *Analogie* bedroogen te worden) dat wy op het volgende naauwkeurig agt moeten geeven: Wy moeten altoos in het oog houden, dat onze kennisſen van verſcheidene ſoorten niet dan betrekkelyk zyn, en dat wy dezelve alleen verſchuldigd zyn aan de zeer bepaal-de menſchelyke wyze van de zaaken te begrypen, en dat 'er tusſchen die, welke ons het naast aan elkander ſchynen te komen, 'er noch middelſoorten konnen beſtaan. Nooit moet het verſchil, en de verſcheidenheid der geſchaapen Wezens, naar de geringe maat van onze kennis, afgemeeten worden; maar men moet veel eer denken, dat de eigenſchappen, het zy wy dezelve ontdekt hebben, het zy zy noch onbekend zyn, op alle mogelyke wyzen

Cum itaque verſamur in rerum ad diverſas ſpecies pertinentium proprietatibus inveſtigandis, ne externa aliqua *Analogiæ* ſpecie decepti nubem pro? Junone amplectamur, hæc caute videntur obſervanda eſſe. Haud obliviscendum eſt notiones noſtras ſpecierum diverſarum eſſe ſolummodo relativas, deberique humano res concipiendi modo maxime limitato, inter eas quæ nobis proximæ videntur ſpecies poſſe alias exiſtere medias. Nunquam varietas rerum exiguo cognitionis noſtræ modulo metienda eſt, ſed potius cogitandum proprietates vel a nobis detectas, vel adhuc ignotas omnibus modis posſibilibus combinatas, permixtas que

zen zamengeſchikt en door elkander gemengd zyn. Indien dus de Planten, het zy door botten of inenten, voortgeteeld worden, ſtryd het tegen de *Analogie* niet, dat zommige Dieren, en de Polypen, op dergelyke wyze voortteelen, wyl de Wet van agtereenvolging, welke de Natuur altoos bedoeld, ons overreed, dat 'er zulke ſoorten konnen en moeten beſtaan, die door deeze eigenſchappen tot het Dieren-, en door anderen tot het Groeibaare Ryk behoorende, deeze beiden, als het waare, verbinden. En inderdaad de groote LEIBNITZ, zegt men, dat de verwonderlyke eigenſchappen der Polypen voorzegt heeft: De algemeene eindoogmerken der zaaken moeten van de byzondere, en de middelen moeten van de eindens naauwkeurig onderſcheiden worden. De *Analogie* immers word met beter uitſlag op de algemeene, dan op de byzondere, beter op de eindens, dan op de middelen toegepast. En het

que eſſe. Ita cum plantæ propagentur tam ope gemmæ, ſive oculi, quam per inſitionem, haud ſane *Analogiæ* naturæ repugnat animantia quædam, & Polypos, ſimilibus propagari modis, cum ipſa lex continui, cujus Natura rationem ſemper habet, ſuadeat exiſtere poſſe, imo debere, tales ſpecies, quæ his proprietatibus ad Animale, aliis ad vegetabile regnum pertinendo, diverſa hæc regna veluti conjungant. Sane ſummus LEIBNITIUS admirandas polyporum proprietates dicitur prædixiſſe. Fines rerum generales a peculiaribus, media a finibus, ſollicite diſtingui debent. Felicius enim *Analogia* applicatur generalibus, quam ſpecialibus, finibus, quam mediis. Na-

tu-

het is zo zeker, dat de Natuur zeer wysselyk voor de behoudenis der soorten gezorgd heeft, dat het geheel dwaas zoude zyn dit in twyffel te trekken; maar zy bereikt het zelve algemeene einde door verscheiden middelen na de verscheidenheid der Dieren. Men kan derhalven uit het geen men in een zeker zamenstel van deelen, in eene soort van Dieren ziet, besluiten dat hetzelve tot hun behoud noodzakelyk is, maar niet dat andere soorten, schoon naby dezelve, juist mede zulk een zamenstel hebben; by voorbeeld de Ganzen, Hoenders, Eenden hebben eene zeer dikke Maag, die zeer vleezig is, doch dit vind men niet in de Roofvogelen, in welker Maag de spyzen door een maagsap zagter gemaakt en ontbonden worden. Men begrypt ligtelyk, dat het zelve einde door verscheiden middelen bereikt kan worden, maar men kan van de *Analogie* der bekende middelen

turam conservationi specierum omnium sapienter prospexisse tam certum est, ut stultum prorsus foret id in dubium revocare; at eundem finem generalem variis prorsus pro diversitate animantium assequitur mediis. Ex eo itaque quod in aliqua animantium specie certa partium structura obtineat, colligere quidem licet eandem esse ad ejus conservationem necessariam, non autem alias etiam species quantumlibet vicinas eadem gaudere. Est v. g. in anseribus, gallinis, anatibus ventriculus crassissimus, mire carnosus, non autem in volucribus rapacibus, in quarum ventriculo cibi a succo gastrico emolliuntur. Ubicunque facile intelligitur potuisse eundem finem diversis obtineri mediis, ab *Analogia* Mediorum cognitorum ad incognita argu-

len tot de onbekende niet redeneeren. De Aarde verder van de Zon afstaande, dan *Venus* of *Mercurius*, heeft haaren Wagter; *Jupiter* en *Saturnus* hebben de hunnen; kan men hier uit besluiten, dat *Mars*, die verder van de Zonne af is dan de Aarde, ook zynen Wagter hebbe? Immers zeker niet, wyl dit ontbreeken van eenen Wagter, ligtelyk door andere middelen kan verholpen worden, en wy alle de wyzen van handelen der Natuur niet kennen. Onder die, welker zamenhang wy niet schynen te konnen ontdekken, moeten wy ook geen moeite doen, om dezelve aan de *Analogie* te onderwerpen. Wie, by voorbeeld, zal uit de uitwendige gedaante van eene Plant bepaalen, of zy een onderscheid van Sexe toelaat; wie zal haare krachten bepaalen? Wie zal uit de grootheden der Dwaalsterren, of haare afstanden van de Zon, de Tyden der dagelykſche om-

argumentari haud licet. Terra magis a Sole quam *Mercurius* & *Venus* remota Satellitem suum habet, quibus gaudent *Jupiter* etiam *Saturnusque*. Num ex hoc colligi potest suum *Martem* etiam habere Satellitem, magis a Sole quam tellurem remotum? Non certe, cum defectus ejus facile aliis modis suppleri potuerit, nec nobis omnes naturæ agendi rationes sint perspectæ. Inter quæ nulla connexio detegi videtur posse, de iis *Analogiæ* submittendis, nequidem laborandum est. Quis v. g. ex externa plantæ forma definiet utrum sexus discrimen admittat, quis vires ejusdem colliget? Quis seu ex magnitudine, seu distantia Planetarum a Sole, revolutionis diur-

næ

omwenteling bepaalen? Men moet altoos denken, dat men op alle mogelyke wyzen de eigenſchappen der geſchaapen Wezens moet onderzoeken, en niet ten eerſten op eenige uiterlyke overeenkomst moet blyven ſtilſtaan, want 'er voegd zich dikwyls eene groote ſtrydigheid van hoedanigheden by eene uiterlyk overeenkomende gelykheid. 'Er zyn by voorbeeld doodelyke Planten, die de gedaante van heilzaame hebben.

Het zal ons vooral veel helpen, de meer byzondere en zeldzaame verſchynzelen wel te kennen, om te weeten, hoe verre het onderſcheid van gelyke zaaken zich uitſtrekt, en aan welke uitzonderingen de regels, die algemeen ſchynen konden, onderworpen zyn; op dat wy uit geen willekeurige *Analogie* dat geene zouden willen afleiden, dat uit enkele waarneemingen

næ tempora determinabit? Perpendendum ſemper eſt; in proprietates rerum omnibus modis, qui in noſtra ſunt poteſtate, eſſe inquirendum, nec externæ cuidam convenientiæ præcipitanter acquieſcendum. Externæ enim ſimilitudini maxima ſe quandoque jungit qualitatum repugnantia. Dantur v. g. Plantæ lethales, ſalubrium ſpeciem mentientes.

Juvabit præcipue ſingularia, & rariora Phœnomena perſpecta habere, ut ſciamus quousque rerum, licet ſimilium, diverſitas ſe extendat? Qualibus regulæ, quæ generales videri poſſent, exceptionibus ſint obnoxiæ? Ne ex arbitraria *Analogia* conficere velimus, quod ex Solis

gen moet geleerd worden. De *Analogie* echter bedriegt niet, ſchoon toegepast op verſcheiden ſoorten van natuurlyke ligchaamen, terwyl wy zien, dat door derzelver verſchil geene hoedanigheid of wet veranderd word. Het word door zeer veele waarneemingen, in het Dieren- en Planten-Ryk genomen, geſtaafd, dat de bewerktuigde ligchaamen uit eene te voren gevormde ſtoffe hunnen oorſprong hebben. De Waarneeming van den onſterfelyken HALLER is bekend, door welke hy beweezen heeft dat het geel of de dooijer van het Ey het Ingewand van het Kuiken maakt; om van veele anderen niet te ſpreeken. Wat nu kan men uit die en veele andere dergelyke waarneemingen beſluiten? Zeker dit: dat ſchoon verſcheide ſoorten van Dieren en Planten op verſcheide wyzen konnen voortgeplant worden, echter ieder bewerktuigd ligchaam vereiſcht, dat het

obſervationibus diſcendum eſt. Haud vero fallit *Analogia* diverſis licet rerum naturalium ſpeciebus applicata, cum aliquam ſeu qualitatem, ſeu legem varietate earundem non mutari intelligimus. Corpora organica ex præformata oriri materia plurimis obſervationibus, in regno Animali, & vegetabili captis confirmatur. Nota eſt immortalis HALLERI obſervatio, qua comprobavit flavam ovi partem inteſtina pulli conſtituere, ut plures alias taceamus. Quid autem ex ea, aliisque affinibus cum ratione conficitur? Hoc certe, diverſas quidem Animalium, Plantarumque ſpecies variis modis propagari poſſe, at hoc cuique organico corpori competere, illud non niſi ex præformata oriri poſſe materia, ſeu illa ſit hic ibique, ut non-

het niet kan gebooren worden, dan uit een te vooren daar zynde ſtoffe, het zy dezelve hier en daar verſtrooid zy, gelyk zommige meenen, het zy beſlooten in een oneindig getal van in elkander beſlooten Eijeren; want tot dit punt zien wy dat alle waarneemingen zamenloopen, en wy hebben geen reden om te gelooven, dat deeze algemeene Wet aan uitzonderingen zoude onderhevig zyn; wyl zelv de gewoone vermenigvuldiging der Polypen door deeling, met eene te vooren daar zynde bewerktuigde ſtoffe, kan overeengebragt worden.

Verder moet men de algemeene, het zy wetten of hoedanigheden, wel onderſcheiden van die, welke uit de verſcheidenheid der ſoort voortvloeijen. Deeze toonen de order en de ſtandvastigheid der Natuur, en geene derzelver vruchtbaarheid, die men niet genoeg bewonderen kan. Even als de zwaartekracht de Ver-

nonnullis placet, diſperſa, ſeu ovis, ſe mutuo in infinitum continentibus, incluſa. Verſus enim hoc punctum omnes obſervationes convergere animadvertimus, nullamque rationem habemus ſuſpicandi generalem hanc Legem exceptionibus obnoxiam eſſe, cum ipſum Polyporum diviſionis ope perfici ſolitam multiplicationem, cum materiæ Organicæ præexiſtentia conciliari poſſe intelligamus.

Generales proinde ſeu qualitates, ſeu leges, ab illis quæ diverſitati ſpeciei debentur, ſunt ſollicite diſtinguendæ. Illæ enim probant ordinem, & conſtantiam Naturæ, hæ fœcunditatem nunquam ſatis admirandam. Ut

Verſchynzelen in het Waereld-geſtel voortbrengt, dus brengt de prikkelbaarheid (*Irritabilitas*) de Verſchynzelen van het Dierenryk voort. Gelyk de zwaartekracht werkt op *Saturnus* en de Aarde, zo werkt de prikkelbaarheid op den Menſch en het geringſte Dier. Wanneer 'er eene hoedanigheid, of eene Wet ontdekt is, die niet afhangt van de verſcheidenheid der ſoorten, maar die aan de algemeene eindoogmerken verbonden is, behoefd men niet te vreezen, om dezelve zoo verre uit te ſtrekken, als zy, zonder eenen ſprong te maaken, ſchynt uitgeſtrekt te konnen worden; op dat ons niet het zelve gebeure, als den grooten KEPLERUS, die, na de waare gedaante van den loopbaan der Dwaalſterren ontdekt te hebben, zyne uitvinding niet op de Staartſterren durvde toepaſſen, als zynde door eenige vooroordeelen verhinderd.

Wy

gravitas producit ſyſtematis mundi, ita irritabilitas regni Animalis Phœnomena. Ut ejus eadem eſt cauſſa in *Saturno*, & Terra, ita hujus in homine, & vilisſimo Animali. Cum lex aliqua, aut qualitas, a diverſitate ſpecierum non dependens, ſed cum generalibus connexa finibus detecta eſt, non eſt verendum eam eousque extendere, quousque ſine ſaltu videtur extendi poſſe, ne ſecus idem nobis, quod ſummo KEPLERO, eveniat, qui poſtquam veram orbitæ Planetarum figuram detexiſſet, inventum ſuum præjudiciis quibusdam impeditus, cometis applicare non eſt auſus.

Tuto

Wy ſchynen ook veilig uit de *Analogie* te moogen redeneeren, wanneer de daar uit afgeleide redenen, door de algemeene *Analogie* der Wezens, of door derzelver overeenkomst en zamenſtemming bevestigd word. — Dat de Dwaalſterren, by voorbeeld, door redelyke Wezens bewoond worden, word daar uit niet alleen opgemaakt, om dat zy gelyk zyn aan onze Aarde, maar ook, om dat niets in de Natuur onvrugtbaar of onbruikbaar is, maar alles zyn gebruik heeft. Maar wat aangaat de gedaante en de levenswyze der Inwoonderen, het geen zommige 'er van gezegd hebben, zyn loutere gisſingen, wyl wy geene paalen aan de vrugtbaarheid en verſcheidenheid der geſchaapen Wezens in de Natuur ſtellen konnen; waar uit ook kan opgemaakt worden, dat dit gevoelen niet kan verzwakt worden, het zy door het verſchil, dat 'er tusſchen de Maan en de Aarde is, het

Tuto etiam ex *Analogia* videmur argumentari poſſe, cum rationes inde petitæ univerſali rerum omnium *Analogia*, vel harmonia confirmantur. — Planetas v. g. a creaturis rationalibus habitari, non tantum ex eo colligitur quod telluri noſtræ ſint ſimiles, ſed etiam quod nihil ſit ſterile, nihil incultum, in Natura, omnia habent ſuos uſus. Quæ vero de forma, moribus incolarum, quos habent, a nonnullis ſunt probata, meræ ſunt conjecturæ, cum non poſſint a nobis fines naturæ fœcunditati & varietati rerum poni. Ex quo etiam intelligitur non poſſe eam opinionem labefactari vel diverſitate quæ inter Lunam telluremque intercedit, vel eo, quod ſi Planetis incolæ debeant adſcribi, tum ne Cometis quidem ſint denegandi,

het zy door te ſtellen, dat wanneer men Inwoonders aan de Dwaalſterren toeſchryft, men dezelve aan de Staartſterren niet weigeren kan, het geen niet ſchynt te konnen zyn, wyl de Staartſter van 1680. zoo na by de Zon geweest is, dat deszelvs Inwoonders zouden hebben moeten verbranden, gelyk de Heer D'ALEMBERT redeneert. Want het geen uit de algemeene eindoogmerken, en uit de order van zaaken te regt beſloten word, kan wegens de verſcheidenheid der dingen, die altoos ons begrip te boven gaat, niet in twyffel getrokken worden.

Wy moeten de *Analogie* ook niet mistrouwen, ſchoon de gelykheid tusſchen verſcheiden geſlagten en ſoorten, ten opzichte van het eene of andere Wezen, zoo volmaakt is, dat wy zien, dat het verſchil, dat ons voorkomt, niet bekwaam is om dezelve te verbreeken. De werkingen van ſommige Dieren en hunne lede-

maa-

quod videtur non poſſe fieri, cum Cometa qui Anno 1680. apparuit, tam prope ad Solem acceſſerit, ut incolæ ejus exuri debuiſſent, prouti Argumentatur d'ALEMBERTIUS. Ea enim quæ ex generalibus finibus, ordineque rerum omnium juſte colliguntur, non poſſunt ob ſolam diverſitatem rerum, quæ major ſemper eſt quam ut a nobis concipi queat, in dubium revocari.

Nec proinde *Analogiæ* debemus diffidere cum ſimilitudo inter diverſa licet genera, & ſpecies reſpectu rei alicujus tam perfecta eſt, ut diverſitatem quæ occurrit nihil ad eam infringendam valere haud difficulter intelligamus.

maaten komen met de onze zo overeen, dat men niet kan twyffelen, dat zommige hunner met eene gevoelige ziel, en zelv met zeker verſtand begaafd zyn: maar het is zeker, dat het verſchil, dat wy met onze oogen zien, uit de verſcheidenheid der ligchaamen, der hersſenen, ja uit de verſchillende ziels-vermogens, kan en moet verklaard worden, wyl de gewaarwording (*ſenſatio*), van dewelke 'er zulke doorſlaande bewyzen in dezelve zyn, geen grooter *Analogie* met de beweegingen van eene logge ſtoffe heeft, dan de kennis (*cognitio*); maar de natuur der zaaken zelve, ſteeds door verandering beſtaande, verſcheidenheid vereiſcht. Waaruit (om 'er dit ter loops by te voegen) men begrypen kan, dat de onderſtelling van hen die meenen, dat de zielen der Menſchen en van alle Dieren volmaakt gelyk zyn, en de verſcheidenheid der handelingen alleen uit het verſchil der ligchaamen aflei-

mus. Brutorum nonnullorum operationes, membraque, noſtris tam *Analoga* ſunt, ut ea Anima ſentiente, imo etiam intelligentia quadam prædita gaudere non poſſit dubitari, diverſitatem autem quæ incurrit in oculos ex varietate corporum, cerebri, imo & ex diverſis Animarum viribus, poſſe & debere explicari certum eſt, cum non majorem ſenſatio, cujus tot in eis ſunt indicia, cum motibus materiæ inertis, quam cognitio *Analogiam* habeat, diverſitatem autem rerum ipſa natura, varietate gaudens, requirat. Ex quo, ut obiter addamus, intelligi poteſt eorum hypotheſin, qui Animas hominum, Animantiumque omnium perfecte ſimiles eſſe cenſent, operationumque varietatem a Sola diverſitate corporum repetunt, conſtan-

afleiden, aanloopt tegen de ſtandvastige *Analogie* der Natuur van de Wezens, die met de onveranderlykheid der Wetten altoos verſcheidenheid paart, en die niet minder in vrugtbaarheid dan eenvoudigheid haar vermaak ſchynt te vinden.

Tot dus verre handelden wy over de toepaſſing der *Analogie* op zekere algemeene Eigenſchappen, die door vergelyking der uitwerkingen moeten ontdekt, en aan elkander verbonden worden, en de verſchillende verſchynzelen, tot dezelve Wetten te brengen, en de overeenkomst der zaaken zelv in haare verſcheidenheid waarteneemen en te erkennen. Thans blyft 'er nog overig, dat wy kortelyk nagaan, op welk eene wyze deeze *Analogie* kan toegepast worden, om de algemeene Wetten der Beweeging te vinden of te betoogen; de uitwer-

ti *Analogiæ* Naturæ rerum, varietatem, Legum immutabilitati ſemper jungentis, fœcunditateque haud minus ac ſimplicitate gaudentis, repugnare.

Egimus de applicatione *Analogiæ* ad generales quasdam proprietates effectuum collatione detegendas, easque inter ſe connectendas, Phœnomena diverſa ad easdem leges revocanda, & convenientiam rerum in ipſa earundem diverſitate obſervandam, ac agnoscendam. Reſtare videtur, ut quomodo ea generalibus motus legibus inveniendis, aut demonſtrandis, effectibus ex ſuis cauſis explican-

werkingen uit haare oorzaaken te verklaaren; onderſtellingen uittevinden of te onderzoeken. Het is bekend, dat de werktuigkundige Wetten konnen gebragt worden tot de traagheid, tot de zamenſtelling der beweeging, en tot het evenwigt der ligchaamen. Dat de ligchaamen eene traagheid hebben, maakt men op uit de *Analogie*, die op waarneemingen ſteunt; wyl men ligt begrypt, (wat ook ſommigen volgens *Pater* BOSCOVISCH meenen mogen,) dat de ligchaamen niet van zelv uit de rust in de beweeging overgaan, noch de rigting en ſnelheid die zy verkreegen hebben, uit zich zelve konnen veranderen; het welk ook zeker de reden is, waarom 'er order in de verſchynzelen waargenomen word, en dat 'er geen willekeurige, maar zekere en bepaalde veranderingen in de gantſche Natuur gebooren worden. En op dezelve wyze geeft de *Analogie* zelve de wetten der za-

candis, hypotheſibusque excogitandis, vel examinandis adhiberi poſſit, paucis exponamus. Leges Mechanicas revocari poſſe ad inertiam, Compoſitionem Motus, & Æquilibrium Corporum, notum eſt. Inertiam vero competere debere corporibus ex ipſa *Analogia*, obſervationibus innixa, colligitur, cum facile intelligatur (quidquid nonnulli cum Boscovicio velint) corpora nec ex quiete in motum ſua ſe ſponte conjicere; nec directionem, & celeritatem quam habent immutare poſſe, quæ ſane eſt ratio cur ordo in Phœnomenis obſervetur, nec qualescunque mutationes, ſed certæ, & determinatæ in rerum natura oriantur. Haud abſimiliter Leges motus compoſiti ipſa dictat *Analogia*, cum in eo caſu quo Angulus directionis

zamengeſtelde beweeging op; wyl in het geval, wanneer de hoek der rigting van twee krachten regt is, (tot welk alle de anderen konnen gebragt worden) de beide machten of vermogens niet anders dan zoodanig een geheele en volkomen uitwerking konnen voortbrengen, indien het ligchaam in eene ſchuinſche (*diagonaale*) lyn bewoogen word. Ook leerd de *Analogie* de Wetten van Evenwigt; want het ſtemt met haar overeen, dat ligchamen, die eene ſnelheid hebben, geëvenredigd aan eene omgekeerde reden van hunne *Maſſa's*, in evenwigt zyn.

Maar zo vaak wy de *Analogie* zoeken toetepaſſen, om algemeene Wetten te vinden of te betoogen, moet men in dezelve den leidraad der waarneemingen volgen; wyl het anders ligt kan gebeuren, dat men de Natuur eerder wetten ſchynt opteleggen, dan de geenen, welke haar opgelegd zyn, te leeren kennen. CAR-

TE-

duarum virium eſt rectus (ad quem reliqui reduci poſſunt) non niſi ita utraque potentia effectum integrum, & plenum producere poſſit, ſi corpus in Diagonali moveatur. Leges etiam æquilibrii ipſa Naturæ *Analogia* docet, cui ſane eſt conveniens corpora, celeritates Maſſis inverſe proportionales habentia, in æquilibrio eſſe.

At quoticscunque *Analogiam* Legibus generalibus inveniendis, vel demonſtrandis conamur applicare, ea certe filo obſervationum dirigenda eſt, cum ſecus facile veniat ut Leges potius Naturæ ferre quam latas ab ea diſcere videamur. CARTESIO rerum ordini conſentaneum appa-

rebat

TESIUS meende, dat het met de order der zaaken overeen kwam, dat dezelve hoeveelheid van beweeging in het Heelal altoos behouden wierd, ſchoon alle Verſchynzelen, die hem voor de hand kwamen, hem de valsheid van dit gevoelen konden aantoonen; ja de Wetten der beweeging, uit deeze onderſtelling afgeleid, worden door de *Analogie* tegengeſprooken. Om dit met een enkel voorbeeld optehelderen, wat kan 'er meer tegenſtrydigs tegen de order der Natuur bedagt worden, dan dat hy genoodzaakt wierd te ſtellen, dat evengelyke ligchaamen, met dezelve ſnelheid tegen elkanderen inloopende, met dezelve kracht van beweeging, als welke zy voor de botſing hadden beiden zullen te rug ſpringen; maar indien de *Maſſa* van het eene ligchaam maar een weinig veranderd word, het dan geſchieden zal, dat het kleindere ligchaam, wel even als in het voorige geval, zal te rug ſpringen, maar dat het

rebat eandem in Univerſo motus quantitatem ſemper conſervari, cujus principii falſitatem obvia quæque Phœnomena ei oſtendere potuiſſent, imo Leges motus ex ea deductæ hypotheſi ipſa fuerunt *Analogia* confutatæ. Ut enim unico hoc exemplo illuſtremus, quid ordini Naturæ magis contrarium fingi poteſt quam quod ſtatuere coactus eſt ille: Corpora æqualia eadem in ſe celeritate incurrentia, utraque eadem qua ante colliſionem prædita erant motus quantitate reſilire, ſi autem Maſſa unius vel tantillum minuatur, tum futurum eſſe ut corpus minus quidem æque ut in priori caſu reſiliat, majus autem integra ſua celeritate in eandem plagam, in quam ante incurſum

het grootſte met zyne geheele ſnelheid, met welke het voor de botſing bewoogen wierd, in zyne beweeging zal voortgaan, volgens dezelve ſtreek, die het voor de botſing had. Want wie zal konnen denken, dat de Natuur zich zelve zoo ongelyk is, dat zy door de minſte verandering van omſtandigheden, uitwerkingen voortbrengt, die vlak tegen elkander aanloopen; daar het veeleer ligtelyk te zien is, dat de veranderingen der Verſchynzelen moeten geſchikt zyn na de veranderingen der oorzaaken.

Hieruit kan men ook gemakkelyk opmaaken, wat het gebruik der Eindoorzaaken is in het uitvinden of betoogen van de Wetten der Werktuigkunde. Want, offchoon men niet kan loochenen, dat de algemeene Wetten der Beweeging overeenkomen met de hoogſte Wysheid, ſtaat het nochtans ons, die onweetend zyn van de oogmerken Gods, niet vry, uit dat, het geen meer

ſum ferebatur, moveri pergat. Quis enim tam male ſibi conſtare naturam ſuſpicabitur, ut minima licet circumſtantiarum mutatione effectus tam ſibi e Diametro contrarios producat, cum potius facile appareat mutationes Phœnomenorum variationibus cauſſarum attemperatas eſſe oportere.

Ex quo etiam intelligi poteſt quis ſit cauſſarum finalium in Legibus Mechanicæ inveniendis, vel demonſtrandis uſus. Utut enim negari nequeat generales motus leges perfectisſimæ ſapientiæ convenientes eſſe, neque tamen nobis in finium divinorum ignoratione verſantibus ex eo quod

meer met de order en eenvoudigheid der Natuur overeemkomt, te beſluiten, dat het wezentlyk zo is; ten zy die giſſing door Waarneemingen geſtaafd word, van welke Waarneemingen de voorzichtig redeneerende Wysgeeren ſchynen te moeten beginnen, en dus eindelyk tot de beſchouwing der Goddelyke Oogmerken te moeten opklimmen, wyl anderszints de toepaſſing der Eindoorzaaken, noodwendig onzeker, willekeurig, en aan geduurige tegenſtrydigheden onderworpen word. De twisten over de Wet van Geduurzaamheid konnen hier ten voorbeelde ſtrekken. Wyl men daarop in de botzing van twee harde ligchaamen niet ſchynt gelet te hebben, heeft dit zommigen doen overhellen, om aan alle ligchaamen eene Veerkracht toe te kennen; anderen, om alle aanraaking der ligchaamen te loochenen, die zeker echter beter zouden gedaan hebben met de

quod aliquid ordini, & ſimplicitati naturæ magis conveniens videatur, ſtatim conficere licet idem revera obtinere, niſi conjectura obſervationibus confirmetur, a quibus ſobrie philoſophantibus videtur eſſe incipiendum, & ita demum ad conſiderationem finium divinorum adſcendendum, cum ſecus finalium cauſarum applicationem reddi oporteat incertam, vagam, perpetuisque controverſiis obnoxiam. Exemplo eſſe poſſunt disputationes de Lege continuitatis, cujus cum in colliſione durorum corporum haud videatur haberi ratio, id nonnullos induxit ad elaſticitatem omnibus corporibus adſcribendam, alios ad omnem corporum contactum negandum, qui rectius ſane obſervationibus veram hujus legis ad effecta applicationem de-

de waare toepasſing van deeze Wet op de uitwerkingen vooraf door Waarneemingen te bepaalen, voor dat zy 'er zulke gevolgen uit trokken. En inderdaad, het is niet beneden den Wysgeer of zyns onwaardig, de overeenkomst der algemeene Wetten, door Waarneemingen geſtaafd, met de Goddelyke Wysheid, in volle daglicht te zetten, of ook eenige zaaken, uit haare order en eindoogmerken aan een yder ten eerſten blykende, te gisſen of te vermoeden, maar het is niet geoorloofd eenige Wet voor algemeen, zeker en onveranderlyk op te geeven, ten zy die door de ondervinding en de *Analogie*, met dezelve overeenkomende, en niet ſlegts door redeneeringen, die ſchoon ſchynen, bevestigd worde.

Hy die de veranderingen, welke in de Natuur voorvallen, uit de gedaante der Ligchaamen, uit hun zamenſtel, botſing en onderlinge wer-

definiviſſent, priusquam tales ex ea conſequentias elicuiſſent. Haud ſane eſt indignum Philoſopho legum generalium, obſervationibus confirmatarum convenientiam cum divina ſapientia in lucem protrahere, vel etiam nonnulla ex ordine rerum, finibusque, in oculos cujusvis incurrentibus, conjicere, ſuſpicari, vel colligere, non autem licet Legem quamcunque pro univerſali, certa, & inviolabili, venditare, niſi experientia, & *Analogia* illis attemperata, non ſolis rationibus ſpecioſis, confirmetur.

Qui mutationes quæ in Natura rerum contingunt convenienter generalibus Mechanices Legibus, proprietatibus-

werking konde verklaaren, overeenkomſtig met de algemeene Wetten der Werktuigkunde, en met de algemeene eigenſchappen der ſtoffe, die zoude de waare oorzaaken der Verſchynzelen kennen. Maar zoo verre is de menſchelyke kundigheid niet gevorderd: en men twyffeld met reden, of zy ooit zoo verre komen zal: want de eigenſchappen der ligchaamen, die dikwyls genoeg voorkomen, en meer of minder algemeen zyn, gelyk de Zwaarte, de Veerkracht, en veele andere, zyn noch door geen werktuigelyke reden klaar en duidelyk opengelegd. Schoon men niet kan twyffelen, dat ten minſten zommigen eene werktuigelyke oorzaak hebben. Jaa men heeft zelvs tot noch toe niet alle de Verſchynzelen, tot deeze hoedanigheden, die byvoegelyke (*ſecundariæ*) mogen genoemd worden, kunnen herbrengen. De Wysgeeren nochtans meenen, dat het hen vry ſtaat te

busque materiæ univerſalibus, ex corporum figura, ſtructura, & impulſu explicare poſſet, is veras Phœnomenorum cauſas cognitas haberet. At necdum eousque pervenit humana cognitio, imo merito dubitatur an unquam perventura ſit? Proprietates enim ipſæ ſatis obviæ, magis, minusque univerſales, quales ſunt gravitas, elaſticitas, & multæ aliæ, a nemine adhucdum ſunt Mechanica ratione ſatis perſpicue & ſufficienter explicatæ, licet nonnullarum ſaltem adeſſe cauſſas Mechanicas non poſſit dubitari. Imo nec omnia Phœnomena ad qualitates has, quæ ſecundariæ dici queunt, reduci adhucdum potuerunt. Licere tamen ſibi putant Philoſophi tentare utrum Phœnomena ex causſis quibusdam vel in ſenſus incurrentibus,

te beproeven, of zy de Verſchynzelen kunnen verklaaren uit oorzaaken, die voor de zintuigen vatbaar zyn, of die goedgekeurd worden door *Analogie*, door middel van eene waarſchynelyke onderſtelling, dewelke meer of min tot eene Natuurkundige zekerheid nadert. Het zal derhalven niet vreemd van myn onderwerp zyn, kortelyk iets te zeggen omtrent het maaken, toepaſſen, en beoordeelen van zulke onderſtellingen.

Men ſchynt wel niet te moeten twyffelen, dat men, om zommige meer zeldzaame uitwerkingen, werktuigelyk te verklaaren, eene ſtoffe te hulpe neemen moet, die fyner is dan de Lucht, en meer veerkracht heeft, en dat 'er zulk eene ſtoffe aanweezig is, toonen de verſchynzelen der Electriciteit en anderen.

Maar

bus, vel *Analogia* comprobatis explicare poſſint, ope hypotheſeos alicujus veroſimilis, ad Phyſicam certitudinem magis, minusque accedentis. Haud itaque a propoſito alienum erit nonnulla circa tales hypotheſes formandas, adhibendas, examinandasque obſervanda, in medium proferre.

De eo quidem haud videtur dubitandum eſſe, ad rariores effectus Mechanice explicandos ſecure materiam aliquam aëre ſubtiliorem, majori præditam elaſticitate advocari, quam exiſtere Phœnomena electricitatis, aliaque probant.

At

Maar wanneer de onderſtelling eene byzondere zamenſtelling in de ligchaamen vereiſcht, word zy valſch en verdagt, als de waarneemingen en de *Analogie* haar niet toevallen. Want de Natuur bereikt haare eindens, op zoo veele en zulke verſchillende wyzen, en zoo dikwyls door zulke, die in den eerſten opſlag tegen de meest geſchikte aanloopen, dat het niet zeer waarſchynelyk is, dat wy alleen door giſſen de waare reden van haare handelingen zullen ontdekken. Dus ſchynt het zeer na een harsſenſchim te zweemen, het geen CARTESIUS bedagt heeft, omtrent de deeltjes der fyne ſtoffe, die ſchroefswyze met drie ſtreepen gedraaid en uitgehold zyn, en dat die, welke van de Zuidpool koomen, niet op dezelve wyze in een gedraaid zyn als die, welke van de Noordpool koomen. Maar de onderſtelling van FRANKLIN, een onderſcheid ſtellende tusſchen de ſtellige en ontkennende Elec-

At ubi peculiarem in corporibus ſtructuram requirit hypotheſis, ſuſpecta falſitatis redditur, niſi ei faveant obſervationes, vel *Analogia*. Tot enim tamque diverſis modis natura ſuos fines aſſequitur, tam ſæpe iis qui prima fronte accommodatiſſimi videntur contrariis, ut vix ſit veroſimile nos ſola conjectura veram ejus agendi rationem detecturos. Ita facile apparet ſigmentum redolere ea, quæ CARTESIUS, de particulis materiæ ſubtilis, tribus ſtriis in modum Cochlearum intortis, excavatis, & iis quæ a Polo Auſtrali veniunt, non in easdem partes intortis in quas ſunt illæ, quæ veniunt a Polo Boreali, commentus eſt. Hypotheſis autem FRANKLINI, dis-

Electriciteit, door de waarneemingen zelve aan de hand gegeeven zynde, is van die verdenking vry, en waardig, dat men Proeven doe, om dezelve te betoogen, of te bepaalen.

Maar indien ook de Waarneemingen en de *Analogie* aan een onderſtelling gunſtig ſchynen, moet naauwkeurig onderzogt worden: —— Hoedanig zyn de beweegingen, die men aan de fyne ſtoffe toeſchryft? Kan men uit de Eigenſchappen, die men aan dezelve toeſchryft, en daar de *Analogie* niet tegenſpreekt, by voorbeeld, de fynheid, veerkracht, op eene verſtaanbaare wyze verklaaren, hoe en waarom de vereiſchte beweegingen in dezelve ontſtaan, voortgezet, en behouden worden? Zyn ook de beweegingen genoegzaam, om de verſchynzelen op dezelve wyze en order voort te brengen, als men dezelve ziet? Zoude

crimen poſitivæ ac negativæ electricitatis ſtatuens, cum ab ipſis obſervationibus ſuggeſta ſit, hoc vitio non laborat, dignaque eſt cujus vel probandæ, vel limitandæ cauſſa experimenta capiantur.

Quod ſi jam hypotheſi obſervationes & *Analogia* aliquo ſaltem modo favere videantur, hæc ſollicite examinari debent. Quales ſint motus ſubtili materiæ adſcripti? Num ex proprietatibus ei non inventa *Analogia* attributis, v. g. ſubtilitate, elaſticitate, modo intelligibili poſſit explicari, cur, & quomodo motus requiſiti in ea oriantur, propagentur, conſerventur? An motus illi ſufficiant ad Phœnomena eodem modo & ordine quo obſervantur producenda? An

Zoude men met het zelve recht geen tegenſtrydige beweegingen aan de fyne ſtoffe konnen geeven, en zoude de verſchynzelen, die tegen de waargenoomene ſtryden, even zoo gemakkelyk konnen verklaard worden? Indien de verklaaring der zwaartekracht van CARTESIUS aan deeze Wetten getoetst word, zal zy van zelv vervallen, ſchoon zy door de *Analogie* der wateragtige Draaikringen eenizints ſchynt te konnen worden opgehelderd. Want, al eens geſteld zynde, dat 'er zulk eene beweeging der fyne ſtoffe, evenwydig aan de Evennagtslyn, plaats hebbe, dan zouden de zwaare Ligchaamen niet naar het middelpunt der Aarde, maar naar de middelpunten van verſcheiden aan de Evennagtslyn evenwydige cirkels vallen. Indien men, om deeze zwarigheid weg te neemen, ſteld, dat de fyne ſtoffe in groote cirkels bewoogen word, zal men niet begrypen, hoe zulk

An non eodem jure contrarii motus ſubtili materiæ effingi poſſent, Phœnomenaque obſervatis repugnantia pari facilitate explicari? Si ad has leges exigatur CARTESIANA gravitatis explicatio, licet *Analogia* vorticum aqueorum aliquomodo illuſtrari poſſe videatur, ſponte tamen cedet. Poſito enim ſubtilis materiæ motu ad æquatorem paralello, futurum eſſet, ut gravia non verſus telluris centrum, ſed peculiaria circulorum ad æquatorem paralellorum centra tenderent. Si vero ad difficultatem hanc removendam fingatur materiam ſubtilem moveri in circulis maximis, haud intelligetur quomodo talis ejus

zulk eene beweeging ontſtaat, duurt, en onderhouden kan worden, zonder geduurige verwarring.

De eerſte ſtappen dan, om de verſchynzelen te verklaaren, moeten zeer voorzichtig gedaan worden, en men moet overdenken wat de onderſtelling vereiſcht; of het geen men tot dezelve neemt, waarſchynelyk is, of ten minſten door geene waarneemingen tegengeſproken word. Want indien 'er kenteekenen zyn, die 'er tegen aanloopen, moet men dezelven ten eerſten verwerpen. Dus had men in het herhaalen van de zwaarte door de kringswyze beweeging van eene fyne ſtoffe, volgens CARTESIUS vooraf moeten onderzoeken, hoe veel ſnelheid de draaikring der vloeiſtoffe moest hebben, om te voldoen aan het voortbrengen der verſchynzelen van de zwaartekracht; en indien men dit gedaan had, zoude men gevonden hebben,

motus oriri, continuari, & conſervari ſine perpetuis perturbationibus poſſit.

Primi itaque ad explicanda Phœnomena paſſus cautiſſime ſunt faciendi. Perpendendum quid hypotheſis requirat. Num quæ in ea ſumuntur ſint veroſimilia, vel ſaltem nullis obſervationibus confutentur? Si enim adſint contrarii indicia ea ſtatim deſerenda. Ita CARTESIANIS gravitatem a circulari ſubtilis materiæ motu repetentibus, ante omnia fuiſſet examinandum, quantam in fluidi vortice celeritatem adeſſe oporteat, ut gravitatis Phœnomenis producendis ſufficiat, quod ſi feciſſent, inveniſſent eam decies

ben, dat zy zeventien maalen de ſnelheid van de beweeging der Aarde om haaren As te bovenging; en dat, indien de draaikring met zulk eene ſnelheid bewoogen wierd, zy de beweeging der Aarde noodzaakelyk moest verſnellen. Daarenboven moeten de Verſchynzelen, die men verklaaren wilde, niet ieder afzonderlyk, maar zamen genomen beſchouwd worden; indien dit niet geſchied, zal het gebeuren, dat de onderſtelling, die geſchikt is na de beſchouwing van deeze of geene verſchynzelen, zonder verband met andere, door nieuwe waarnee mingen zal omver geſtooten worden. Want al waren de draaikringen van CARTESIUS voldoende, om de beweegingen der Dwaalſterren te verklaaren, het geen echter te recht gelooghend word, zouden de beweegingen der Staartſterren dezelve omver ſtooten, als die waargenoomen worden, in dezelve Hemelruimtens volgens verſchillende rigtingen en onveranderde ſnel-

decies ſepties ſuperare debere velocitatem terræ circa axem motæ, quanta ſi vortex celeritate moveretur, motum telluris neceſſario acceleraret. Præterea Phœnomena explicanda non ſolum ſeorſim, ſed & conjunctim ſpectanda ſunt, quod niſi fiat, continget ut hypotheſis his illisque Phœnomenis, citra connexionem cum aliis conſideratis, accomodata, mox novis obſervationibus refeliatur. Etiamſi vortices CARTESII Planetarum motibus explicandis ſufficerent, quod quidem merito negatur, ſoli tamen Cometarum motus eos deſtruerent, qui in iisdem cum Planetis cœli ſpatiis, variis directionibus, & celeritatibus immu-

 tatis,

ſnelheden bewoogen te worden. En men kan ook niet gunſtiger oordeelen over den overeenſtemmenden omloop, door den grooten LEIBNITZ te hulp genoomen, om de verſchynzelen der Dwaalſterren te verklaaren, want ſchoon men door middel van dezelve de beweeging van iedere Dwaalſter in het byzonder konde verklaaren, wyl echter de ſnelheden van de verſchillende Dwaalſterren tot elkander ſtaan in eene omgekeerde reden van de Vierkants-wortelen der Afſtanden van de Zon, (het geen uit de welbekende Wet van KEPLER volgt,) zouden (op dat 'er plaats zyn konde,) de draaikringen der Dwaalſterren in verſcheiden lagen moeten verdeeld worden, zo dat de ſnelheden van ieder, in het byzonder beſchouwd, in eene omgekeerde rede der Afſtanden waren, en in de verſchillende laagen, als de vierkante wortels; welke ſchielyke veranderingen der draaikrin-

tatis, moveri obſervantur. Nec multo faventius judicandum eſt de circulatione harmonica a magno LEIBNITIO ad explicanda Planetarum Phœnomena advocata. Licet enim ex ea unius cujusque Planetæ, ſeorſim ſpectati, motus explicatum haberent, cum tamen Planetarum diverſorum celeritates inter ſe in ratione inverſa radicum quadratorum diſtantiæ a Sole (quod ex notiſſima KEPLERI lege conſequitur) ut & locus eſſe poſſit deberent vortices Planetarii in diverſa ſtrata dividi ea lege, ut celeritates in unoquoque ſeorſim ſpectato eſſent in ratione inverſa diſtantiarum, in diverſis autem ſtratis ut radices quadratæ earundem, quæ variationes vorticum ſubitaneæ, neceſſaria

kringen, die echter noodzaaklyk zyn, volgens de Wet van KEPLER zouden moeten toegeſtaan worden, daar zy echter met de *Analogie* en de eenvoudigheid der Natuur niet konnen worden overeengebragt. Men moet de onderſtellingen ook nagaan, met opzicht tot andere Verſchynzelen, in welke de oorzaaken, die wy te hulp neemen, zich duidelyk moeten vertoonen. Indien de onderſtellingen van CARTESIUS, van welke de eene zegt, dat het Licht door drukking ontſtaat, en de andere, dat de Hemelſche Ligchaamen in draaikringen dryven, by elkander gevoegd worden, zal men ligtelyk zien, dat 'er nieuwe en onoplosſelyke zwaarigheden zullen ontſtaan, uit den voortgang van het Licht zonder verwarring, door zoo veele draaikringen, die tegen elkander inwerken.

Ook

ſuria tamen vi legum KEPLERIANARUM admittendæ, cum *Analogia* & ſimplicitate naturæ conciliari prorſus nequeunt. Examinandæ etiam ſunt hypotheſes reſpectu aliorum Phœnomenorum habito, in quibus cauſſæ a nobis advocatæ ſe manifeſtare deberent. Si hypotheſes CARTESIANÆ quarum una lumen presſione oriri, altera corpora cœleſtia vorticibus innatare perhibet, inter ſe componantur, facile apparebit novas gravesque difficultates ex propagatione luminis, per tot vortices ſibi contrarios haud perturbata, naſcituras.

Ook is eene nauwkeurige bepaaling der uitwerkingen, en derzelver vergelyking met de aangenoomen oorzaaken, zonder verwaarloozing der omſtandigheden, die iets tot de zaak doen, de toetsſteen der onderſtellingen. Op deeze wyze heeft de beroemde BRADLEI ontdekt, dat de kleine veranderingen der vaste Sterren, onder den naam van Afwykingen (*Aberrationes*) bekend, niet aan het Jaarlyks Verſchilzigt (*Parallaxis annua*), moet toegeſchreeven worden, gelyk veelen gedacht hebben, maar aan den agtereenvolgenden voortgang van het Licht. Schoon de aart der uitwerkingen en oorzaaken niet altoos zulk eene naauwkeurige vergelyking toelaat, zullen 'er echter altyd andere wyzen zyn, om de onderſtelling te onderzoeken, waarvan de voornaamſte is: dat de veranderingen der uitwerkingen, na de verſchillende omſtandigheden volgens de Wet,

Præſertim autem accurata effectuum determinatio eorumque cum causſis aſſumtis collatio, non neglectis circumſtantiis præcipue ad rem facientibus, eſt hypotheſium lapis lydius. Hac ſane ratione a celebri BRADLEYO detectum eſt exiguas ſtellarum fixarum mutationes, aberrationum nomine venientes, haud parallaxi annuæ, ut putabant multi, ſed ſucceſsivæ luminis propagationi eſſe adſcribendas. Licet autem effectuum cauſſarumque indoles tam accuratam comparationem haud ſemper admittat, non deërunt tamen alii hypotheſin examinandi modi, quorum præcipuus eſt: Ut variationes effectuum, pro diverſitate circumſtantiarum, ex lege ſecundum quam cauſ-

ſæ

Wet, naar welke de oorzaaken werken moeten verſtaanbaar en duidelyk gemaakt worden; want men moet eene onderſtelling, in welke de uitwerkingen, die tegen de waargenoomene aanloopen, met het zelve of meer gemak konnen verklaard worden, niet veel agten, gelyk ook niet, uit welke reden kan gegeeven worden van eenige verandering, maar die te algemeen of te willekeurig is, en die omtrent alle uitwerkingen, ſchoon zeer verſchillende, dezelve is, en niet voldoet om dezelve te bepaalen. Dus zyn meest alle die van CARTESIUS en anderen, die de opklimming der vloeiſtoffen in hairbuisjes, de aantrekkingen, de opbruisſchingen uit de beweeging van eene fyne ſtoffe verklaaren; als die dit gebrek hebben, dat zy niet de verſchynzelen tot de oorzaaken en hunne wyze van werken brengen, maar dat de oorzaaken na de verſchynzelen geſchikt zyn, gelyk men zegt,

ſæ operari debent, intelligibiles reddantur. Haud enim magnum pretium ſtatui debet hypotheſi, ex qua effectus iis qui obſervantur oppoſiti eadem vel majori adhuc facilitate poſſent explicari, aut ex qua ratio quidem reddi queat mutationum aliqua, ſed nimis generalis, vaga, eodem modo ad effectus, licet diverſisſimos, ſe habens, illisque determinandis haud ſufficiens. Tales ſunt fere omnes CARTESIANÆ, tales aliæ, aſcenſum fluidorum in tubis capillaribus, attractionum, fermentationum Phœnomena, ex motibus ſubtilis materiæ explicantes, quæ hoc vitio laborant, quod non Phœnomena ad cauſſas, earumque operandi modum, ſed cauſſæ ad phœnomena ſint ac-

zegt, dat de *Lesbiers* deeden, die, wanneer zy de gebouwen niet na den regel konden ſchikken, den regel na de gebouwen ſchikten.

Zomtyds hangt de kennis der oorzaak af van de wyze van werken, die gemeenlyk door de verſchillende omſtandigheden der uitwerkingen met elkander en met de oorzaaken vergeleeken, bepaald wordt. By voorbeeld, de waarneemingen leeren, dat de Ebbe en Vloed der Zee met de beweegingen der Maane zamenſtemmen, en dus ſpreeken zy de onderſtelling van GALLILEUS tegen, die dezelve van de dagelykſche en jaarlykſche beweeging der aarde afleid; of nu deeze Ebbe en Vloed door drukking of aantrekking voortgebragt word, moet uit de byzondere omſtandigheden en veranderingen bepaald worden; want derzelver oorzaak moet zoodanig zyn, dat men uit dezelve begrypen kan, waarom deeze Water-

commodatæ, quod feciſſe dicuntur LESBII, qui cum ædes ad regulam accommodare non poſſent, regulam ædibus accommodarunt.

Quandoque cauſſæ cognitio dependet a modo operandi, quem circumſtantiæ effectuum diverſæ, inter ſe & cum cauſſa comparatæ, plerumque definient. Æſtum v. g. maris cum motibus lunæ conſpirare obſervationes docent, ac proinde refellunt hypotheſin GALLILÆI, eundem a diurno annuoque telluris motu repetentis. Utrum vero preſſione vel gravitatione æſtus ille producatur ex circumſtantiis peculiaribus, & mutationibus determinandum eſt. Cauſſa enim ejus talis eſſe debet ut ex ea intelligi poſſit cur

Watergetyden het ſterkst met de Nieuwe en Volle Maanen voorvallen, het welke zeker is, dat niet uit de de drukking, maar wel uit de zwaartekracht kan afgeleid worden. Op dezelve wyze kan men uit de Wet der Straalbreekinge bepaalen, of men de ſtraalbreeking moet toekennen aan de aantrekking van eene Middelſtoffe op de ligtſtraal, of aan de botſing der ligtſtraal op de vaste deelen der ligchaamen, gelyk CARTESIUS meende; het geen de verklaaring van NEWTON begunſtigd, ſtryd tegen die van CARTESIUS.

'Er zyn ook andere middelen, om eene onderſtelling na te gaan, en vooral om derzelver valſchheid te ontdekken, ſomtyds kan dit alleen dezelve wederleggen, dat de waargenomene uitwerkingen niet overeenkomſtig zyn met de aangenoomen oorzaaken. Dus is by voorbeeld de hers-

cur maximi circa novilunia & plenilunia contingant æſtus, quod ex preſſione non poſſe explicari, ſequi autem ex gravitatione certum eſt. Eodem modo num refractio debeatur attractioni medii in radium lucis, vel hujus impactui in partes Solidas, ut CARTESIUS putavit, ex ipſa lege refractionis definiri poterit, quæ NEWTONIANÆ explicationi favet, refellit CARTESIANAM.

Sunt & alii modii hypotheſes examinandi, earumque præcipue falſitatem detegendi. Quandoque eam vel hoc refellere poteſt, quod effectus obſervati haud ſint aſſumtis cauſſis *Analogi*. Tale eſt v. g. eorum commentum, qui

hersſenſchim van hen, die de Waereld voor een Dier, en GOD voor deszelvs Ziel houden; want de beweegingen, die men waarneemt in de ligchaamen van het Geheelal, zyn niet *Analogiſch* met de beweegingen der Dieren, in welke zo veele eenvormigheid en geduurigheid niet is, dan in de eerstgemelde. En wie ziet niet, dat uit die onderſtelling de oorſprong der bewerktuigde en andere ligchaamen niet beter kan verklaard worden, dan uit de toevallige zamenloop der *Atomi*, of ondeelbaare deeltjes; wyl de Dieren voor geene Stigters van hunne eigene ligchaamen konnen gehouden worden, als welker verwonderlyk zamenſtel zy zelv niet kennen; en hoe veele zaaken hebben de Dieren niet noodig, die van hen zelven niet afhangen, het zy om het leven te onderhouden, of om hunne gewoone werkingen te verrigten?

Het

qui mundum pro Animali, Deumque pro Anima ejus habent. Motus enim in Univerſitate rerum obſervati haud ſunt ſpontaneis Animantium motibus *Analogi*, in quibus haud tanta ac in illis ſe prodit conſtantia. Et quis non ſentit ex illa hypotheſi haud magis poſſe explicari corporum Organicorum, aliorumque ortum, ac ex fortuito concurſu atomorum? Cum Animantia pro Auctoribus ſuorum corporum haberi neutiquam posſint, quorum ſtructuram admirabilem nequidem intelligunt. Et quot rebus a ſe haud dependentibus Animalia indigent, ſeu ad vitam ſuſtentandam, ſeu ad Operationes ſuas ordinarias perficiendas?

Mani-

Het is ook een blykbaar teken van de valſchheid eener onderſtelling, wanneer wy gedwongen worden de *Analogie*, die wy zien, dat 'er tusſchen de overige uitwerkingen is, te verkragten. Wanneer het *Ptolomeeſche* Waereldgeſtel niet met de Waarneemingen konde overeengebragt worden, heeft TYCHO BRAHÉ, om den ſtilſtand der Aarde vast te ſtellen, zyne onderſtelling uitgedacht, die in dat ſtuk tegens de *Analogie* aanloopt, dat hy zegt, dat de overige Planeeten om de Zonne bewoogen worden, maar de Aarde niet. Dat door deeze onderſtelling de *Analogie* verkragt word, kan noch duidelyker beweezen worden uit de Wet van KEPLER, dat de Vierkanten der Tyden zyn als de Taerlingen der Afſtanden, aan welke Wet niet alleen de Hoofd-Dwaalſterren, maar ook hunne Wachters gehoorzaamen; maar deeze Wet zoude dan geen plaats hebben in de bewee-

Manifeſtum etiam falſitatis hypotheſeos eſt indicium, ſi ejus cauſſa cogamur *Analogiam*, quam inter reliquos effectus intercedere obſervamus, violare. Cum Syſtema Mundi *Ptolemaicum* haud poſſet cum obſervationibus conciliari, ut quieti Terræ nihilominus conſuleret TYCHO, ſuam excogitavit hypotheſin, *Analogiæ* in eo repugnantem, quod reliquos Planetas circa Solem moveri perhibeat, Sola Tellure excepta. Evidentius adhuc *Analogiam* ea hypotheſi violari oſtendi poteſt ex hac lege KEPLERI; Quadrata temporum eſſe ut cubi diſtantiarum, cui cum non tantem principales, ſed & ſecundarii Planetæ obtemperent, ejus tamen ratio nulla haberetur in Lunæ, Solisque

weeging van de Zonne en Maan om de Aarde, het geen alleen genoeg is om deeze onderſtelling te vernietigen.

Men kan ook eene onderſtelling voor valſch verklaaren, wanneer men, om dezelve plaats te geeven, veel willekeurigs 'er by verdigten en ſtellen moet, en gisſingen op gisſingen hoopen, en zommige zaaken aanneemen, die verre van de waarſchynelykheid af zyn, die onzeker zyn, en door geene *Analogie* geſtaafd. Of wanneer 'er aan toevallige oorzaaken, die willekeurig geſteld zyn, en niet bepaald, uitwerkingen toegeſchreeven worden, die te regelmaatig zyn, dan dat zy tot dezelve konnen gebragt worden; by voorbeeld, de Navolgers van CARTESIUS zyn genoodzaakt, de afwykingen der Dwaalſterren en de ongelykheden in hunne beweegingen, toeteſchryven aan de zylingſche botſing der draaikringen en andere oorzaa-

lisque motibus circa terram, quod ſolum ad eam hypotheſin refellendam ſufficit.

Arguit etiam falſitatis hypotheſin, cum ut ei locus eſſe poſſit, multa pro arbitrio fingenda, ſtatuenda ſunt, conjecturæque conjecturis cumulandæ, aſſumenda nonnulla a veroſimilitudine abludentia, incerta, aut nulla *Analogia* confirmata. Vel cum cauſis fortuitis, vagis, haud determinatis, attribuantur effectus magis ordinati, quam ut ad eas referri poſſint. Ut v. g. CARTESIANI aberrationes Planetarum, omnesque in motibus eorum inæquabilitates, at quam regulares! Adſcribere coacti ſunt impul-

zaaken, die uit haare natuur onſtandvastig zyn. Of wanneer de groote zwaarigheid niet wegge. noomen word, maar ontweeken door eene vergelyking, die wel op zich zelve vernuftig gevonden is, maar wanneer men dezelve van naby beſchouwd, blykt, dat zy niets ter zaake doet. Of door eenige algemeene afgetrokkene reden, die evengoed bekwaam is, om alles te verklaaren: het geen de geestige Schryver der *Reize door de Carteſiaanſche Waereld* aan CARTESIUS te regt tegenwerpt; of wanneer 'er in de onderſtelling geduurig verbeteringen en veranderingen moeten gemaakt worden, om nieuwe verſchynzelen te verklaaren.

Maar wanneer geen onderſtelling voorkomt, die tekens van waarſchynelykheid heeft, door welker hulp de Verſchynzelen konnen verklaard worden uit de werkingen van eenige oorzaaken,

pulſui vorticum laterali, aliisque cauſis natura ſua inconſtantibus. Vel cum præcipuum difficultatis momentum non removetur, ſed eluditur comparatione aliqua in ſpeciem quidem ingenioſa, tali tamen quæ accuratius examinata nil ad rem facere deprehenditur, vel ratione aliqua abſtracta, generali, ad quidlibet explicandum æque apta, quod CARTESIO jure objicit feſtivus Auctor Itineris per Mundum ejus. Aut cum continuæ in hypotheſi correctiones, mutationes, ſunt admittendæ ad nova Phœnomena explicanda.

Quod ſi autem, ut ſæpisſime fit, nulla occurrat hypotheſis veroſimilitudinis indicia præbens, cujus ope Phœno-

ken, gelyk zeer dikwils gebeurd, moet men zich toeleggen, om de Wetten te ontdekken, door welke de uitwerkingen geboren worden, en dat wy derzelver order en verband ontdekken: het word den Stervelingen zelden gegund verder te gaan, en dit is ook genoeg tot het gebruik in dit leven. Het is inderdaad beter onze onwetendheid der oorzaaken te ontdekken, dan een onderſtelling hardnekkig ſtaande te houden, die alleen op gisſingen en een ſchyn van waarheid ſteund, of dat wy te ſchielyk tot de inwendige krachten en wezentlyke eigenſchappen onze toevlugt neemen. De aantrekking kan hier ten voorbeelde dienen, welke zommigen voor even zulk eene wezentlyke eigenſchap der ſtoffe willen gehouden hebben, als de onindringbaarheid; maar naar myn gevoelen ten onregte. Want ſchoon men niet loochenen kan, dat de uitwerkingen der zwaartekracht duidelyk in de beweegingen der Dwaalſterren

nomena poſſent ex cauſſarum quarundam operationibus explicari, opera danda eſt, ut Leges, quibus convenienter effecta exoriuntur, eorumque ordinem, & connexionem detegamus, quo ulterius progredi raro datur mortalibus, quodque uſibus vitæ ſufficit. Præſtat ſane ignorantiam cauſſarum ingenué confiteri, quam hypotheſin Sola conjectura, aut apparente veri ſpecie commendatam pertinaciter propugnare, aut juſto præcipitantius ad vires internas, proprietatesque eſſentiales confugere. Exemplo eſſe poteſt attractio, quam nonnulli pro æque eſſentiali materiæ proprietate habere volunt. Ac ipſa eſt impenetrabilitas: ut arbitror, minus recte. Licet enim negari nequeat

ſterren gezien worden, konnen echter de verdedigers eener inwendige en algemeene aantrekking niet loochenen, dat de aantrekkingen der aardſche ligchaamen niet aan dezelve Wetten als de Hemelſche onderworpen zyn, met KEILL, tot verklaaring van den zamenhang der ligchaamen ſtellende, dat alle de ſtofdeeltjes elkander onderling aantrekken met een vermogen, het geen in eene ſterker afneemende reden ſtaat, dan de Vierkanten der ſteeds toeneemende afſtand. Ja het is buiten tegenſpraak, dat de deelen van het licht door zommige ligchaamen aangetrokken, en door anderen afgeſtoten worden, en zelv van het zelve ligchaam nu aangetrokken dan afgeſtooten worden, in evenredigheid van den afſtand: voorts, dat men geene reden van de Scheikundige aantrekkingen geeven kan, dan door aan eenige deeltjes aantrekking, en aan anderen afſtooting toe te kennen; en te ſtellen, dat de aantrekking by het eene

queat effecta gravitatis in Planetarum motibus manifeſte conſpici, non eidem tamen Legi ſubeſſe terreſtres attractiones quibus cœleſtes, ipſi negare nequeunt attractionis intrinſecæ & Univerſalis defenſores, cum KEILIO ad cohæſionem corporum explicandam ponentes ſingulas materiæ partes ſe mutuo adtrahere, vi in majore quam duplicata diſtantiæ augescentis ratione decrescente. Imo particulas Lucis a quibusdam corporibus adtrahi, ab aliis repelli, vel ab eodem etiam corpore pro diſtantiæ ratione, nunc attrahi, mox repelli, nec fermentationum Chemicarum rationem reddi poſſe, niſi quibusdam particuiis adtractionem, aliis repulſionem tribuendo, his fortiorem,

eene ſterker is, en by anderen de afſtooting. Uit deeze en veele andere uitzonderingen en veranderingen, aan welke de aardſche aantrekkingen onderworpen zyn, kan men beſluiten, dat de aantrekking niet ten eerſten voor eene algemeene en wezentlyke eigenſchap der ſtoffe moet gehouden worden, maar dat de Menſch moet blyven ſtaan by haare maat en bepaaling, by de beſchouwinge van haare uitwerkingen, na het voorbeeld van den grooten NEWTON, die wel waarſchouwde, dat men door het woord *Aantrekking* de uitwerkingen en beweegingen, en niet derzelver oorzaaken en beginzelen moest begrypen, ten minſten zoo lang alle de Verſchynzelen van aantrekking en afſtooting niet tot eene en dezelve Wet gebragt zyn (het geen tot noch toe door niemand gedaan is,) ſchynt het, dat men met geen recht de Aantrekking en Afſtooting tot de wezentlyke Eigenſchappen der ſtoffe brengen kan.

illis debiliorem, in confeſſo eſt. Ex quibus ſane, multisque aliis, quibus adtractiones Terreſtres ſunt obnoxiæ, mutationibus, vel exceptionibus, colligere licet non ſtatim eſſe habendam adtractionem pro materiæ cujuslibet proprietate Univerſali & Eſſentiali, ſed in effectuum ejus conſideratione, menſura, & Determinatione mortalibus ſubſiſtendum eſſe, magni NEWTONI exemplo, qui voce attractionis ſe effecta & motus, non cauſas & principia eorum indigitare monuit. Saltem donec omnia attractionum repulſionumque Phœnomena ad unam & eandem Legem ſint reducta. quod nemo adhucdum præſtitit, haud videtur jure attractio vel repulſio inter proprietates Materiæ

kan. Want die geenen, die met *Pater* Boscovisch, zelv de onindringbaarheid uit de kracht van afstooting der stoffe afleiden, schynen zeer ver van de eenvoudigheid der Natuur af te wyken.

Tot dus verre toonden wy, hoe men de *Analogie* in de Natuurkunde gebruiken moet; nu blyft 'er noch over, dat wy aantoonen, hoe dezelve kan gebruikt worden tot het vinden en betoogen van Zedekundige Waarheden, het welk wy naar ons vermogen zullende trachten te doen, het geoorloofd zal zyn, te beginnen van de Waarheden, die tot Gods Volmaaktheden behooren, zo om dat de zedelyke plichten met dezelve ten naauwsten verbonden zyn, als om dat wy door Natuurkundige Waarheden, die

riæ Essentiales referri. Qui enim cum Boscovicio ipsam etiam impenetrabilitatem ex vi materiæ repellendi derivant, videntur multum a Naturæ simplicitate deflexisse.

Ostendimus quomodo *Analogia* in scientia Naturali sit utendum. Restat ut qua ratione moralibus veritatibus inveniendis ac Demonstrandis applicari possit exponamus: Quod dum præstare pro virili annitimur, licebit initium ducere a Veritatibus ad Dei perfectiones pertinentibus, tam quod Moralia officia cum iis firmiter sint connexa,

die alleen begreepen hebben, die tot de Eigenſchappen en veranderingen der Ligchaamen behooren.

Indien al niets anders, zoude de *Analogie* der geſchaapen Wezens betoogen, dat 'er een Wezen is, dat met eene oneindige Macht en Wysheid begaafd is; want wat zoude 'er dwaazer konnen zyn, dan die zo ſchoone order der zaaken aan een blind geval toe te ſchryven, en het zoude tegen de *Analogie* aanloopen, dat zulks iets geregelds, en met zoo veel konst zamengeſteld, zoude konnen voortbrengen; en dat alles door onveranderlyke Wetten geregeerd word, dat de ſoorten der Wezens onderhouden worden, en het Heelal blyft beſtaan, en niet door eenig geval vernietigd word: wat bewyst dit anders, dan de Wysheid en Macht van den grooten Maker; ja zelv zo ver, dat de onge-

rymd-

quam quod veritatum Phyſicarum nomine eas ſolas intellexerimus, quæ ad corporum proprietates, & mutationes pertinent.

Eſſe mentem aliquam infinita potentia ac ſapientia præditam, ſi nihil aliud, certe *Analogia* rerum manifeſtiſſime comprobaret. Quid enim abſurdius eſſe poſſet, quam ordinem rerum pulcerrimum cœco caſui acceptum referre? Quem aliquid ordinati, ſingularique arte diſpoſiti generare poſſe eſt *Analogiæ* vel maxime contrarium. Quod immutatis omnia regantur Legibus, quod ſpecies rerum conſerventur, quod perduret nec caſu intereat Univerſi-

tas

rymdſte vertellingen van den *Koran* minder tegen de Natuur der *Analogie* ſtryden, dan de uitzinnigheid van hen, die het beſtaan van een GOD loochenen, of Hem het beſtuur der Waereld ontzeggen, en geen menſch van gezond verſtand is meer overtuigd, dat het brood voed, en het vuur verwarmd, dan dat 'er een almachtig en alwys GOD is.

Deeze waarheid wel vast geſtaafd zynde, zullen die geenen, die meenen, dat de ſoorten van Wezens en de algemeene Wetten alleen door GOD gade geſlagen worden, maar niet de byzondere gebeurtenisſen en ieder Wezen byzonder, ligtelyk tot zwygen gebragt worden. Want wie gevoeld niet, dat GOD ook alles als naar zekere maaten, gewigten en getallen geſchapen heeft, en dat de grootſte met de kleinſte zaa-

tas rerum, quid aliud quam potentiam & ſapientiam ſummi rerum opificis probat, usque adeo, ut portentoſisſimæ. Alcorani fabulæ haud ita repugnent naturæ *Analogiæ* quam eorum deliria, qui Deum vel exiſtere negant, vel a gubernatione mundi removent, nec homo ſanus magis perſuaſum habeat panem nutrire, ignem calefacere, quam Deum optimum, Maximumque, exiſtere.

Qua veritate firmiter ſtabilita, facile refelluntur ii, qui a Deo Solas curari putant rerum ſpecies, & Leges generales, non autem eventus ſingulares, & individua. Quis enim non ſentit Deum pondere, menſura, numero feciſſe

zaaken verbonden zyn? Wie ziet niet, dat 'er niets overtolligs in de waereld is, niets dat niet tot eenig gebruik ſtrekt, en dat men alom blyken van GODS byzondere zorg waarneemt?

Maar indien GOD alle de uitkomſten der Natuurlyke Waereld zelve regeerd en beſtuurd, zal het met de *Analogie* ten hoogſten ſtrooken, het lot en de daaden der menſchen aan Gods byzondere voorzorg te onderwerpen; want men kan geene reden bedenken, waarom GOD zyne zorg alleen ſlegts over de Natuurlyke Waereld zoude laaten gaan, en niet over de Zedelyke, en waarom Hy deeze minder Wys, dan die zoude regeeren?

Het eerſte en voornaamſte gebruik der *Analogie* in de Zedekundige Waarneemingen, is, te overtuigen, dat de ſchynbaare verwarringen in

omnia, maximaque cum minimis eſſe connexa? Quis non intelligit nihil in mundo ſuperfluum, nihil ſuo uſu deſtitutum eſſe, & ubique ſpecialis Dei curæ manifeſtiſſima indicia obſervari?

At ſi omnes Phyſici mundi eventus Deus ipſe gubernet, *Analogiæ* certe vel maxime conveniens erit humana etiam fata & actiones peculiari Dei curæ ſubjicere. Nulla enim excogitari poteſt ratio cur Deus Solius Mundi Phyſici, nec etiam moralis curam gerere vellet, magisque ſapienter eum quam hunc gubernaret.

Primus itaque & præcipuus *Analogiæ* in Moralibus veritatibus uſus eſt, ut perſuadeat apparentes in humanis fatis

in het lot der Stervelingen niet tegen eene wyze order der zaaken ſtryden, ſchoon wy de redenen van de meeste uitkomſten der zaaken niet konnen inzien: want het is eene bekende zaak, dat men in de Natuurkundige Waereld oneindige blyken van eene allerwyste Regeering waarneemt; ja zelv dat die, welke in den eerſten opſlag niet geſchikt genoeg ſcheenen, na eene ryper beſchouwing of grooter aanwas van menſchelyke kundigheden, zeer ſchoon en geſchikt gevonden worden. Men kan derhalven niet twyffelen, dat, het geen in de Zedekundige Waereld tegen de Goddelyke Volmaaktheden ſchynt te ſtryden, of niet genoegzaam met dezelve ſchynt overeen te komen, de wyze Regeering GODS daarom niet verzwakken of wegneemen kan, en alleen een bewys is van onze onweetendheid, maar geenzints van eene ſlegte beſtuuring.

De

ſatis confuſiones ſapienti rerum ordini haud repugnare, licet plurimorum eventuum rationes perſpicere haud valeamus. Conſtat enim in mundo Phyſico innumera ſapientiſſimæ gubernationis indicia obſervari, ea etiam quæ prima fronte non ſatis ordinata videbantur, re melius examinata, vel cognitione humana longius promota, pulcerrime ac aptiſſime diſpoſita deprehenſa eſſe. Nec proinde dubitare fas eſt ea etiam quæ in Mundo Morali perfectionibus divinis contraria eſſe videntur, vel non ſatis conſentanea, ſapientiſſimam Dei gubernationem haud labefactare, vel tollere, & ignorantiæ quidem noſtræ, non autem malæ mundi adminiſtrationis argumenta eſſe.

De Heer HUME doet niets af, (om niet van de *Manicheërs* en van BAYLE te ſpreeken, die hen wilde te hulp komen,) wanneer hy de Rol van *Epicurus* aanneemende, met groote moeite wilde aantoonen, dat men uit de uitwerkingen, die men in de waereld ziet, geen bewys kan vinden van eene oorzaak, die Almachtig, Alwys, en ten hoogſten Goed is, uit hoofde van zoo veel zedelyk en natuurlyk kwaad. Want wyl deeze Volmaaktheden Gods, (buiten de Zedekundige Verſchynzelen, welker reden wy niet weeten,) gekend worden, zoude hy zekerlyk ten hoogſten de *Analogie* tegenſpreeken, die ſtellen durfde, dat eenige ſchynbaare onvolmaaktheden in de Zedekundige waereld, de dwaasheid van den Schepper, of Zyne onmagt zouden aantoonen, daar dezelve in tegendeel met eene allervolmaaktſte beſtuuring konnen overeengebragt worden, indien wy ons ver-

Nihil proinde agit HUMIUS (ut de *Manichæis*, & qui eis ſubvenire voluit BAYLIO taceamus,) dum aſſumpta *Epicuri* perſona magno molimine conatur oſtendere, *Oper. Philoſ.* Tom. II. Tent. XI. ex effectibus in mundo obviis haud poſſe argumentum duci ad exiſtentiam cauſſæ alicujus infinitâ potentiâ, ſapientia, & bonitate præditæ, ob tot mala moralia, Phyſicaque. Cum enim hæ Dei perfectiones independenter ab illis Phœnomenis moralibus, quorum rationes ignoramus, cognoſcantur, *Analogiæ* ſane turpisſime contradiceret qui ſtatuere auderet apparentes aliquas in morali mundo imperfectiones inſipientiam Auctoris Naturæ, vel impotentiam arguere, quæ cum perfectisſimâ gubernatione conciliari poſſunt, ſi pro certo habeamus

verzekerd houden, dat alle onze hoop niet in den loop van dit kortſtondig leven bepaald word, en dat het tegenswoordige leeven maar alleen een ingang is tot een volgend. Te vergeefs immers ſtellen onze tegenpartyen, dat 'er in de oorzaaken geen grooter volmaaktheid kan zyn, dan men in de uitwerkingen ziet, die aan veele onvolmaaktheden onderhevig zyn. Want wy ſchryven geen volmaaktheid aan de eerſte oorzaak toe, die in zyne werken niet uitblinkt: en dit ſtellen wy, overeenkomſtig de *Analogie*, dat de Groote Schepper altoos aan zich zelve gelyk is, en overeenkomſtig met Zyne Volmaaktheden handeld, zelv dan, wanneer wy de reden van Zyn doen niet konnen nagaan; en het geen de tegenparty zegt: dat het tegen de *Analogie* ſtryd, dat men uit voorſtellen en redeneeringen van eindige Stervelingen beſluiten trekt op de eindens van GOD, die zo oneindig verre van

mus haud ſpes omnes noſtras brevi hujus vitæ curriculo terminari, præſentemque vitam atrium ſolummodo futuræ eſſe. Fruſtra enim adverſarii dicunt cauſſæ non plus perfectionis adſcribi poſſe quam in effectibus deprehendatur, qui omnes multis imperfectionibus ſunt obnoxii. Nam nullam primæ rerum cauſſæ perfectionem adſcribimus, quæ in factis ejus haud eluceret, hocque ipſum convenienter *Analogiæ* ſtatuimus: Summum rerum opificem ſibi ſemper conſtare, perfectionibusque ſuis convenienter agere, vel tum cum operum ejus rationes perſpicere non valemus. Nihil autem obſtat quod objicit adverſarius: *Analogiæ* contrarium eſſe ex conſiliis & propoſitis mortalium argumenta ducere ad fines Dei, tanto ſupra huma-

van de Menſchelyke Natuur verwyderd is, ſtryd 'er niet tegen; want daar uit zelve, dat de Eerſte Oorzaak oneindig wyzer en magtiger is, dan de menſchen, beſluiten wy, dat dezelve veel beter, dan wy, eindige Stervelingen, weet, wat met Haare oneindige Volmaaktheden overeen komt, en dat Zy zulks altoos doet en uitvoert; en wy konnen deszelvs eindens uit den aart der menſchen en de natuur en ſamenvoeginge der zaaken kennen. Maar met denzelven HUME te zeggen, dat het geen ons de grootſte volmaaktheid toeſchynt, misſchien wel de grootſte onvolmaaktheid is; of met HOBBES alle GODS Volmaaktheden, uit Zyne Macht te willen afleiden, en Zyne Goedheid te beſchryven door de macht van zich beminnelyk te maaken, Zyne Rechtvaardigheid door Zyn vermogen van goed en kwaad te konnen uitdeelen, is niet alleen tegen de *Analogie*, maar tegen het gezond verſtand te ſpreeken; wyl geen menſch, die by

nam Naturam poſiti intervallo. Ex eo enim ipſo quod cauſſa illa prima hominibus ſit infinite ſapientior & potentior, concludimus eandem melius miſeris homuncionibus ſcire quid infinitis ſuis perfectionibus conveniat, idque ſemper facere, & exequi. Fines autem ejus ex indole humana, & natura ac coagmentatione rerum cognoſci ſane poſſunt. Dicere autem cum eodem HUMIO, id quod nobis ſumma videtur perfectio, forte imperfectionem eſſe; aut cum HOBBESIO perfectiones Dei omnes ex ſola ejus potentia derivare velle, Bonitatemque per potentiam ſe amabilem reddendi, juſtitiam per facultatem bona aut mala diſtribuendi definire, eſt non tantum omni

Ana-

by zyne zinnen is, kan twyffelen, of wysheid is beter dan dwaasheid, kennis dan onwetendheid, goedheid dan kwaadheid, en de bewustheid van zyn eigen onvermoogen, dan verwaandheid.

Wy zouden ook ligtelyk door de *Analogie* konnen betoogen, dat veele waarheden, die met de Zedekundige ten naauwſten verbonden zyn, beweezen worden; en dat de verſcheide dwaalingen der *Materialisten*, die de denking zelv onder de wyzing (*modificatie*) der ſtoffe ſtellen der *Fatalisten* en van *Spinoſa*, door dezelve worden tegengeſproken, en omvergeworpen. Maar dewyl wy hier niet op konnen ſtilſtaan, om niet van onze taak af te wyken, zullen wy tot de Plichten der Menſchen overgaan. Niemand twyffelt, of het oogmerk der geheele Zedekunde ſtrekt daar heenen, om den Menſch eenen zekeren weg te wyzen, die hem tot

Analogiæ, ſed & communi ſenſui renuntiare, cum nemo ſanus, dubitare poſſit ſapientiam præſtare inſipientiæ, cognitionem ignorantiæ, bonitatem malitiæ, conſcientiam imbecillitatis propriæ ſemper arguenti.

Facile etiam poſſemus oſtendere *Analogiâ* multas alias veritates cum Moralibus firmiter connexas comprobari, errores varios, *Materialiſtarum*, cogitationem ipſam inter modificationes materiæ referentium, *Fataliſtarum*, *Spinoſæ*, aliosque confutari. At cum haud liceat per inſtituti rationem his immorari, ad ipſa hominis officia progredimur. Moralis totius doctrinæ finem eſſe ut homini certum commonſtret iter ad felicitatem eum ducens nemini du-

tot geluk leid. Maar om dat geluk eenigzints te bereiken, moet hy weeten, dat het noodig is, dat hy en de zaaken, die hy gebruikt, en zyne eigen natuur kenne, en het verband van verſcheiden handelingen met zyn geluk, wel inzie. Hy moet derhalven met Waarneemingen van de *Ethica* beginnen, en onderzoeken, welke de middelen, en welke de beletzelen van zyn geluk zyn.

Om de Zedekundige Waarneemingen zo veel te naauwkeuriger te doen, meenen wy, dat het voornaamſte daar in gelegen is, dat men de ingebooren drift (*Inſtinct*) en de dryfveeren der Natuur wel onderſcheide van andere neigingen, die men aan de opvoeding, aan de gewoonte, en dergelyke oorzaaken verſchuldigd is, wyl 'er geen gelukkiger leven is, dan dat na de Natuur geſchikt is.

Schoon

dubium eſt. Ut vero quomodo eam conſequi poſſit ſciat opus eſt, ut tam rerum quibus utitur, quam ſuam Naturam cognitam habeat, actionumque diverſarum cum ſua felicitate copulationem perſpiciat. Ab obſervationibus itaque Ethicæ initium ducendum eſt, & inquirendum, quæ ſint felicitatis media, quæ impedimenta?

In obſervationibus autem Moralibus tanto accuratius capiendis præcipuum momentum in eo putamus poſitum eſſe, ut inſtinctus, ſtimulique Naturales ab aliis propenſionibus, educationi, conſuetudini, ſimilibusque cauſis debitis ſollicite diſtinguantur, cum non niſi ea ſit beata vita, quæ Naturæ adtemperata eſt.

Licet

Schoon de Natuurlyke dryfveeren zomtyds door feilen van opvoeding, gewoonte of zeden verdonkerd worden, zo dat zy ter nauwernood kennelyk zyn, zyn 'er echter kentekenen van, welke van alle anderen konnen onderſcheiden worden; onder welken voornaamentlyk deeze behooren: Men moet alles voor Natuurlyk houden, dat zich door zigtbaare blyken in de daaden van wilde en beſchaafde Volkeren vertoond; alles wat men ziet dat het zelve is, zonder onderſcheid van plaats of tyd; alles wat men ligtelyk kan nagaan, dat met de Godlyke goedheid en wysheid verbonden is, die men niet kan loochenen, dat het behoud van den menſch altoos op het oog heeft: Eindelyk alles wat men waarneemt, dat vroeger dan de redeneering of gewoonte zich vertoont en dieper in de menſchlyke ziel ingedrukt is, dan dat men het alleen tot opvoeding of gewoonte brengen kan.

Door

Licet autem aliquando Naturales ſtimuli educationis, conſuetudinis, Morumque vitio ita obliterentur, ut vix agnoſci poſſint, nec tamen deſunt caracteres eos a quibuslibet aliis diſtinguendi. Inter quos præcipui hi ſunt: Ea pro Naturalibus habenda eſſe, quæ manifeſtis indiciis in barbarorum & politiorum populorum, hominumque actionibus ſe produnt; Quæ ſine Locorum temporumque diſcrimine, eodem ſe habere modo deprehenduntur; Quæ ad ipſam hominum conſervationem, cujus Naturam rationem habuiſſe negari nequit, pertinere, cum bonitateque & Sapientia Divina connexa eſſe facile intelligitur; Quæ ratiocinio, conſuetudinibus prius ſe exſerere, altiusque humanis animis infixa eſſe, quam ut ſoli educationi, & conſuetudini acceptæ referri poſſint, obſervantur.

Ho-

Door middel van deeze Kentekenen, zullen wy ligtelyk overtuigd worden, dat 'er in den menſch, behalven die aanprikkelingen, welke tot het dierlyk leven behooren, ook andere en edeler natuurlyke aanprikkelingen zyn, namentlyk die van gezelligheid, goedwilligheid, zedelyk gevoel, geweeten, en andere. Dit bewyst ook zelv de *Analogie;* want de waarneemingen leeren, dat ieder Dier door eigen aangebooren driften beſtuurd word, dat het, om te leven, zyn eigen natuur volgt; het is dus niet waarſchynelyk, dat aan den menſch alleen geene byzondere en met zynen ſtaat overeenkomende aanprikkelingen zouden ingedrukt zyn, wyl niemand loochenen kan, dat hy van natuure tot het waarneemen van edeler daaden geſchikt is. Verder dat de menſch een algemeen gevoel, of liever een gevoel van waarheid heeft, dat niet van het gebruik zyner rede afhangt, ja dat zich voor het gebruik der rede reeds

Horum Caracterum ope facile perſuadebimur ineſſe homini præter illos qui ad vitam Animalem pertinent alios quoque nobiliores ſtimulos Naturales, nimirum Socialitatis, Benevolentiæ, ſenſus Moralis, conſcientiæ, aliosque. Ipſa hoc comprobat *Analogia.* Obſervationes enim docent unumquodque Animal Inſtinctibus propriis regi, ita ut ſuam ſequatur Naturam ad vivendum ducem, nec proinde veroſimile eſt homini Soli nullos peculiares, ſuæque conditioni convenientes impreſſos eſſe ſtimulos, quem nobilioribus functionibus obeundis a Natura deſtinatum eſſe negari nequit. Præterea id ipſum quod Homo ſenſu quodam communi, vel potius veri gaudeat a rationis uſu haud

reeds vertoond: waar toe, gelyk wy in het eerſte gedeelte deezer Verhandeling aangetoont hebben, dat ook de *Analogiſche* wyze van oordeelen behoord. Dit, zeg ik, kan ter betooging ſtrekken, dat de menſch met een zedelyk gevoel begaafd is; want hy heeft dit zo wel als dat van waarheid noodig. En het getuigenis der waarneemingen bevestigd, dat de Natuur, of liever haar goedgunſtige Werkmeester, op allerlye wyzen voor den Menſch heeft willen zorgen.

Indien nu de menſch agt ſlaat op zynen eigen inborst, en op de natuur der zaaken en der uitwerkingen, die uit zyne vrye daaden voortſpruiten, zal hy zonder moeite gewaar worden, dat zommige daaden tot middelen dienen, om zyn geluk te bereiken; anderen tot beletzelen, dat het geen een waar, duurzaam en ſtandvastig ver-

haud dependente, imo eâ ptius ſe exſerente, quo etiam *Analogiam* judicandi rationem pertinere in prima operis parte oſtendimus, argumento eſſe poteſt ſenſu etiam Morali eundem inſtructum eſſe. Non enim hoc minus ac illo veri indiget. Naturam autem, vel potius ejus parentem benignisſimum conſultum homini modis omnibus voluiſſe Obſervationum teſtimonio confirmatur.

Quod ſi jam Homo ſuæ indolis, & Naturæ rerum, effectuumque qui ex liberis actionibus naſcuntur rationem habeat, facile intelliget, nonnullas actiones eſſe ſel citatis conſequendæ media, alias impedimenta. Id quod voluptatem veram, conſtantem, perpetuam, nec majori dolori aut

vermaak geeft, het welke aan geen grooter ſmart of berouw plaats laat, een waar goed is; maar indien het moeijelykheden baard, of grooter vermaak dan verdriet geeft, een kwaad is; dat hy dus pogingen willende aanwenden om zyn geluk te bevorderen, zo de verder afgeleegen als nadere uitwerkingen moet nagaan, onderling vergelyken, verſcheiden goed en kwaad afweegen, als het waare, en afmeeten, op dat hy dus kan onderkennen, welke de beste, zekerſte en kortſte weg zy, om tot zyn geluk te komen.

Wanneer hy dit na behooren gedaan heeft, zal hy ten eerſten zien, dat de plichten van den waaren Godsdienst ten allernaauwſten met zyn geluk verbonden zyn. Hy ziet, dat dezelve niets gebied, dan dat aangenaam, lieflyk, en vol verkwikkenden troost is, en bekwaam om het gemoed optewekken. Hy beſluit

aut pœnitentiæ locum reliſturam parit, vera bonum eſſe, malum autem ſi vel ſoles moleſtias gignat, vel ſaltim majores dolores quam voluptates. Adeoque ſibi de vera felicitate conſequenda laboranti actionum ſuarum effecta, remotiora non minus ac propriora, perpendenda, & inter ſe comparanda, diverſa bona malaque ponderanda veluti, & menſuranda eſſe, & quomodo honeſtiſſima, certiſſima, & breviſſima via ad felicitatem pervenire poſſit cognoscere valeat.

Quod ſi ut par eſt fecerit, haud difficulter intelligit veræ religionis officia vel maxime & arctiſſime cum ſua felicitate copulata eſſe. Videt eam nihil præcipere niſi jucundum, ſuave, dulciſſimæ conſolationis plenum, animis

ſluit uit de Goddelyke Wysheid, en zyn eigen edeler vermogens, dat de ziel na het ligchaam zal overblyven, en dat hy derhalven voornamentlyk een toekomend leven in het oog moet houden. Dat een alwys GOD niets te vergeefs doet, en derhalven dat, dewyl Hy den menſch gemaakt heeft zoo, dat hy gelukkig wilde zyn, Hy ook denzelven daar voor vatbaar heeft gemaakt; en dat Zyn wil en oogmerken uit Zyne Werken gekend worden.

Niet minder duidelyk zal de menſch zien, dat zyn geluk natuurlyk verknogt is, met de welmeenende pogingen, om ook het geluk van anderen te vermeerderen; want hy moet noodzaakelyk zien, dat 'er in de Natuur niets beſtaat, dat van andere deelen als afgeſcheurd en geſcheiden is, maar dat alles op eene zekere wyze is verbonden. Hy twyffeld derhalven niet,

erigendis aptum. Ex ſapientia Divina ſuisque facultatibus nobilioribus concludit animam corpori ſuo ſuperſtitem victuram, adeoque ſibi futuræ vitæ vel maxime habendam eſſe rationem. Deum ſapientiſſimum nihil fruſtra agere, adeoque ſi hominem vitæ felicis appetentem, capacem etiam feciſſe, ejusque voluntatem & fines ex operibus ſuis cognoſci, intelligit.

Nec minus clare perſpiciet ſuam felicitatem cum ſincero aliorum etiam felicitatem promovendi ſtudio Naturaliter conjunctam eſſe. Non enim poteſt non videre in ipſa Natura nihil eſſe a reliquis partibus divulſum, & ſejunctum, ſed certis modis copulata inter ſe eſſe omnia, nec proinde dubitat ſapientiſſimum & benignisſimum huma-

niet, of de alwyze en algoede Vader van het Menſchdom heeft de waare belangen der Stervelingen zamen verbonden, en de menſchen gevormd zoo, dat zy elkanders hulp onderling noodig hebben, maar ook dat zy gezellig zyn van Natuur. De menſch gevoeld dus, dat de plichten van rechtvaardigheid, menſchlievendheid en goedgunſtigheid, hem door de Natuur zelve aanbevolen worden, en dat de Zedelyke Waereld, door de onderlinge plichten en genegenheid der menſchen tot elkander, even zeer beſtuurd word, als de natuurlyke Waereld door de algemeene zwaartekracht.

De *Analogie* leert ons dus deeze Zedekundige grondbeginzelen: dat de plichten van waaren Godsdienst altoos met het geluk van den Menſch zamenſtemmen; en dat ons eigen waar geluk niet kan bevorderd worden door het nadeel van anderen; wyl de Natuur het recht van dee-

ni generis Parentem vera etiam mortalium commoda conjunxiſſe, eosdemque mutuæ opis non tantum indigentes, ſed & ſociali Natura præditos feciſſe. Sentit Juſtitiæ, humanitatis, & benevolentiæ officia ab ipſa nobis Natura commendari, mutuoque hominum erga ſe invicem amore, & officiis, mundum moralem haud ſecus, ac Phyſicum gravitatione univerſali, regi.

Ipſa itaque *Analogia* hæc nobis ſuggerit Principia Ethica: Officia veræ Religionis cum felicitate hominis ſemper conſpirare; Nec poſſe veram noſtram felicitatem cum aliorum detrimento promoveri, cum Natura Jura hujus Ju-

deezen niet met dat van een anderen, noch de plichten van den eenen met die van den anderen ſtrydig heeft gemaakt, en dat dus niemand recht heeft om daaden te doen, welke, indien anderen ook meenden, dat zy hun vry ſtonden, 'er geduurige twisten uit ryzen zouden, en den ondergang van de menſchelyke zamenleeving na zich zoude ſleepen, of althans het recht van den eenen tegens het recht van den anderen zoude ſtryden; en derhalven als de vraag is, wat in deeze of die omſtandigheden geoorloofd is, of gedaan moet worden, men billyk nagaa wat 'er gebeuren zoude, indien de Natuur die vryheid over en weder toegeſtaan had, wyl zy zekerlyk den menſchen niet te vergeefsch een gevoel van zekere evengelykheid ten opzichte der plichten van rechtvaardigheid ingeſchaapen heeft.

Deeze *Analogiſche* waarheden alleen, wel aangewend zynde, en op de verſcheiden bezig-

he-

Juribus illius, officiaque officiis haud ſane oppoſuerit; Adeoque nemini Jus eorum faciendorum competere, quæ ſi alii quoque ſibi licere putarent, ex eo continua bella naſcerentur, interitusque mutuæ inter homines conſociationis ſequeretur, vel certe Jura hujus illius Juribus repugnarent; Et proinde, cum de eo quæritur quid in his illisque circumſtantiis liceat, vel opus ſit facto, utiliter expendi, quid futurum eſſet ſi promiscuam ejus licentiam Natura conceſſiſſet, quæ ſane æqualitatis alicujus, reſpectu Juſtitiæ officiorum, ſenſum, haud fruſtra ingeneravit hominibus.

Hæ ſolæ veritates *Analogicæ* recte adhibitæ, diverſisque vitæ humanæ negotiis & circumſtantiis convenienter

heden en omſtandigheden van het menſchelyke leven toegepast, voldoen om alle de plichten der menſchen aan te toonen, en de Zedekundige dwaalingen weg te neemen. En het zal niet onnut zyn, hier omtrent eenige voorbeelden by te brengen. Wyl de plichten van den Godsdienst niet konnen ſtryden met de waare plichten jegens ons zelve, of jegens anderen, (anders zoude GOD zich zelve niet gelyk zyn,) bewyst de *Analogie* duidelyk, dat het geene waare Godsdienst-plichten zyn, die niet konnen volvoerd worden zonder verwaarloozing of gewelddoening aan anderen. Hier toe kan men brengen de onmaatige en onnutte ligchaamskwellingen, ja den zelvmoord zelven door aandrang van eenen blinden yver begaan, of reukeloos gezocht; als ook het zich onttrekken aan de zamenleeving, en alle andere verkeerde wyzen van GOD te dienen, of liever te beledigen, die tegen de goede order, zeden, open-

applicatæ, ſufficiunt omnibus Hominum Officiis demonſtrandis, erroribusque moralibus refellendis. Cujus rei aliquot exempla dediſſe haud inutile erit. Cum Religionis officia veris ſeu erga nos, ſeu alios officiis repugnare non poſſint (ſecus enim Deus ſibi non conſtaret) *Analogia* ſane probat haud eſſe vera pietatis officia ea quæcunque non niſi aliorum neglectu, & violatione præſtari poſſunt. Quo referri queunt macerationes corporis immodicæ, & inutiles, imo mors ipſa voluntaria cæci fervoris impulſu oppetita, vel temerarie quæſita, fuga Societatis, omnesque alii Deum perverſe colendi, vel potius offendendi ritus, bono ordini, moribusque, Paci pu-

openbaare rust en veiligheid aanloopen, en vooral die yver vol haat en wreedheid, die GOD wil behaagen door den dood en het bloed van zulke, die men meent dat dwaalen. Want welk eene schandelyke, en der Goddelyke wysheid onwaardige verwarring van alle plichten, zoude'er niet ontstaan, indien de bevelen van den Godsdienst ieder een belastten, om die geenen, die een ander gevoelen toegedaan waren, ter dood te sleepen en te vermoorden; en de waare Godsvrucht aanraadde om de geenen, welken de Wet van hun geweeten verplicht, om veeleer allerleije wreedheden, ja den dood te ondergaan, dan de eer, die zy GODE schuldig zyn, na te laaten, dezulken, zeg ik, door pynigingen en allerleije soort van wreedheid te dwingen om den Godsdienst, dien zy alleen voor waar houden, af te zweeren. Neen zeker, de Goddelyke Wetten, die zoo strydige plichten den menschen zouden opleggen, zouden der Vol-

publicæ, & tranquillitati contrarii, ac præcipue plenus odii & crudelitatis ille Zelus, qui Deo eorum sanguine & cæde vult placere, quos in errore versari putat. Quam turpis enim nasceretur, indignaque Dei sapientia officiorum omnium perturbatio, & confusio, si religionis præcepta omnibus juberent eos qui contrariæ opinioni sunt addicti ad mortem rapere, & jugulare, & vera in Deum pietas suaderet eos tormentis, & omnibus sævitiæ speciminibus cogere ad religionem quam solam pro salutari habent ejurandam, quos conscientiæ Lex obligat ad dira potius quævis subeunda, mortemque oppetendam, quam honorem Deo debitum violandum. Næ ita Leges divinæ

Volmaaktſte Wysheid niet betaamen. Het zelfde zou ook plaats hebben, indien de Natuur ooit toegelaaten had de Wetten van billykheid in eenig geval te verkrachten; want men kan niet loochenen, dat dezelve daarmede het welzyn van het Menſchdom in het oog gehad heeft; en het is ontwyffelbaar, dat zy bekwaam is, om het geen zy vastgeſteld heeft, te volbrengen. De *Analogie* der Natuur derhalven, benevens de Goddelyke Wysheid, en de aart der menſchen, betoogen, dat de Wetten van billykheid zoo ſtandvastig en onveranderlyk zyn, als die, door welke het Heelal beſtuurd word. Eveneens moet men denken omtrent de plichten van goedwilligheid en liefde, met welken de Natuur het genoegen van het menſchdom verbonden hebbende, zy zich zelv ſchandelyk zoude tegenſpreeken, indien het ooit gebeuren konde, dat derzelver ſchending nuttig, dat derzelver waarneeming ſchaadelyk ware.

tam contraria hominibus officia imponentes perfectisſimæ ſapientiæ haud convenirent. Quod etiam dici deberet ſi Leges juſtitiæ ullo in caſu violari Natura permiſiſſet. Humani enim generis commodis iisdem eam conſulere voluiſſe negari nequit, quam certe deſtinatis ſuis perficiendis parem eſſe non licet dubitare. *Analogia* itaque Naturæ, ſapientiaque Dei, & ipſa humana indoles ſuadent Leges Juſtitiæ æque immutabiles & conſtantes eſſe, ac illas quibus regitur Univerſitas rerum. Haud aliter ſentiendum de benevolentiæ & caritatis officiis, quibus cum Natura humani generis commoda conjunxerit, ſibi turpiter eadem contradiceret ſi unquam evenire poſſet ut eorum

ware. Althans de Godloochenaars zelve durven niet ontkennen, dat daaden van billykheid en deugd, die met de Wetten overeen komen, ten minſten gemeenelyk en natuurlyker wyze goede, en die tegen dezelve ſtryden, kwaade uitwerkingen voortbrengen. Waar uit men, overeenkomſtig met de *Analogie*, beſluiten kan, dat de voorſpoed der Goddeloozen, en de tegenſpoed der Vroomen, maar alleen in ſchyn beſtaat, en niet wezentlyk is; dat alle het andere gelyk geſteld zynde, Godsvrucht en Deugd den menſch altoos gelukkiger, en de ondeugd, 'er tegenoverſtaande, hem ongelukkiger maakt.

De Regels derhalven, om gelukkig te worden, door Waarneemingen en *Analogie* ontdekt en zaamverbonden, zyn niet minder zeker, dan die der Natuurkunde, volgens welke wy leeven en handelen. Even als het brood ons

rum violatio utilis, obſervatio vere noxia eſſet. Actiones ſane Juſtitiæ virtutisque Legibus convenientes bonos, repugnantes vero malos effectus gignere naturaliter ſaltem, & ordinarie, ne ipſi quidem Athei diffiteri audent. Ex quo convenienter *Analogiæ* concludere licet, Sceleratorum proſperitatem, bonorumque infelicitatem apparentem, haud veram eſſe, pietatemque & virtutem, cæteris paribus, Hominem ſemper feliciorem, vitiaque oppoſita infeliciorem reddere.

Regulæ itaque felicitatis conſequendæ obſervationibus & *Analogia* inventæ, ac contextæ, haud minus ſunt certæ ac illæ Phyſicæ, quibus convenienter vivimus, agi-

ons voed, het vuur ons verwarmd, zoo maaken Haat en Nyd ons ongelukkig, en Deugd en Liefde gelukkig. En even als wy denken, dat de natuurlyke eigenſchappen der zaaken niet veranderen zullen, even zoo onveranderlyk zyn de natuurlyke uitwerkingen der Zedelyke daaden. Trouwloosheid was en zal altoos ſchandelyk, ſchadelyk en onteerende zyn, maar woordhouding, edelmoedigheid, milddaadigheid zyn altoos ſchoon, edel, eerlyk en nuttig. De algemeene Zedelyke Wetten blyven niet min onveranderlyk dan die der Natuur.

Het gebeurd wel ſoms, dat zommige bedriegelyke zedekundige oordeelen der menſchen, omtrent hunne plichten, even als in zommige gevallen der Gezigtkunde, hen verkeerd doen handelen, welke verkeerde oordeelen echter, (wanneer men zyne aandacht vestigt op de gewoone uitwerkingen der daaden en op de *Analogie*

musque. Ut panis nutrit, ignis calèfacit, ita odium & invidia nos infelices, caritas, virtus, felices reddunt. Ut non putamus immutatum iri proprietates rerum Phyſicas, ita nec Naturales actionum Moralium effectus. Fidei violatio fuit eritque ſemper turpis, ignominioſa, noxia: conſtantia in promisſis, generoſitas, liberalitas, pulcra, honeſta, utilis, Legesque Morales univerſales haud minus ac illæ Phyſicæ immutatæ manent.

* Equidem fallaciæ nonnullæ opticis ſimiles Moralia hominum de ſuis officiis Judicia quandoque in transverſum agunt, quæ tamen, attentione ad ordinaria actionum effecta & Naturæ *Analogiam* adhibita, detegi poſſunt. Opus tan-

gie der Natuur) konnen ontdekt worden. Wy moeten ſlechts trachten de Sterrekundigen natevolgen. Het gebeurd in de Zedelyke Waereld niet minder gemeenlyk, dan in de Natuurkundige, dat zaaken, die in eenen grooteren of kleeneren afſtand van ons af zyn, ons grooter of kleener toeſchynen; dus ook, dat de naby zynde uitwerkingen van onze daaden duidelyker, en de verder afgelegene duisterder voorkomen; maar een voorzichtig menſch ziet niet alleen het geen onmiddelbaar voor hem is, maar hy overweegd ook de gevolgen zyner daaden die verder af zyn. Het gebeurd ook vaak, dat ieder zich als in het middelpunt der Zedelyke Waereld wil ſtellen, en alle zyne daaden, tot zyn byzonder voordeel wil doen zamenloopen, daar echter ieder, die de order der Natuur aandachtig naagaat, begrypen kan, dat het veel betamelyker is het algemeene voordeel, waarin het byzondere

tantum eſt ut Aſtronomos diſcamus imitari. Evenit in Mundo Morali haud rarius ac in Phyſico ut quædam in majori aut minori a nobis diſtantia poſita juſto majora vel minora videantur, propioresque noſtrarum actionum effectus clarius, remotiores obſcurius cernantur, ſed hominis prudentis eſt non ea ſolum quæ ante pedes poſita ſunt intueri, verum actionum ſuarum ſequelas vel remotiores perpendere. Fit etiam ſæpiſſime ut quilibet ſe in centro veluti orbis Moralis collocare, omnesque ſuas actiones ad privata ſua commoda referre velit, cum tamen facile ordini Naturæ attentus intelligere poſſet, convenientius ei longe eſſe ut publicum commodum, quo privata etiam continentur, pro communi veluti motuum Mora-

dere dus ook begreepen is, voor het gemeene middelpunt der Zedekundige beweegingen te houden; want in der daad, men zoude geene overeenkomst in de Zedelyke Wetten konnen waarneemen, indien ieder alleen voor zich zelve wys was, en dat voor billyk moest houden, dat alleen zyn byzonder nut bedoeld.

De *Analogie* alleen kan ons overreden, dat de Natuur dezelfde plichten van Godsvrucht, billykheid en goedwilligheid, die zy in het gemeen aan ieder opgelegd heeft, ook aan Vorſten en Burgeryen heeft voorgeſchreeven. Want gelyk in het Heeläl de grootſte en kleinſte ligchaamen aan dezelfde Wetten onderworpen zyn, zoo komt het ook met de Goddelyke Wysheid en de ſtandvastigheid der Natuur overeen, dat de plichten van Vorsten en geheele Volkeren niet verſchillen met die van ieder byzonder Perſoon. Want, hoe affchuwelyk zoude de gedaante der Zedelyke waereld zyn, in-

lium centro habeatur. Sane enim ſi ſibi ſoli quisque ſapere, idque pro juſto quod privatim utile eſt habere deberet, nulla in Moralibus Legibus conſenſio poſſet obſervari.

Eadem pietatis, juſtitiæ, & benevolentiæ officia, quæ ſingulis, univerſis etiam, principibus, & civitatibus, naturam præſcripſiſſe obſervanda, ſola perſuadere poteſt *Analogia*. Ut enim in Univerſitate rerum maxima minimaque corpora iisdem ſunt ſubjecta legibus, ita haud alia eſſe principum populorumque officia ac privatorum, & ſingulorum, eſt divinæ ſapientiæ, naturæque conſtantiæ con-

indien het geen aan een byzonder menſch ſchadelyk was, den Vorsten voordeelig ware, en het welzyn van enkele menſchen ſtryden zoude tegen dat van het algemeen? De *Analogie* derhalven ſtopt den mond aan alle die Leermeesters van bedriegery, onbillykheid en trouwloosheid, die niet ſchroomen te zeggen, dat men ten voordeele van het algemeene welzyn, de Wetten van Recht, Billykheid en Menſchlykheid mag en moet overtreeden. Want dezelve Natuur, welke die Wetten aan byzondere perſoonen gegeeven heeft, heeft dezelve ook den Vorsten voorgeſchreeven, en heeft voor het welzyn van het geheele Menſchdom zorg gedraagen, door de onderlinge plichten van het algemeen omtrent byzondere perſoonen, en van deeze omtrent het algemeen, en van die van Vorsten omtrent byzondere Menſchen, en omtrent Vorsten, als mede van Volkeren onderling omtrent elkander. 'Er zyn

conſentaneum. Quam enim deformis eſſet moralis mundi facies, ſi quod privatis noxium principibus utile eſſet, ſalusque ſingulorum, univerſorum ſaluti unquam repugnaret? *Analogia* itaque refellit omnes illos nequitiæ, injuſtitiæ, & perfidiæ Magiſtros, qui publicæ utilitatis cauſſa naturales juſtitiæ, æquitatis, humanitatisque leges violari poſſe, & debere, dicere haud verentur. Eadem enim natura quæ has ſingulis, & privatis, principibus etiam & univerſis commendavit, mutuisque univerſorum erga ſingulos horumque erga illos, principum erga privatos & principes, gentiumque erga gentes officiis totius humani generis ſaluti proſpexit, & conſuluit. Aut itaque nullæ

zyn derhalven geene Godlyke natuurlyke Wetten den Menſchen voorgeſchreeven, die niet van een ieder, die zyn geluk zoekt, heilig moeten nagekomen worden.

'Er is derhalven een uitmuntend gebruik te maaken van de *Analogie*, in het kennen en bewyzen van de overeenkomst van alle onze plichten met het waar geluk; en om daartoe te geraaken, hebben wy ſlechts noodig te weeten, welke de aart en ſtaat van den Menſch zy, en de zamenhang der verſcheiden daaden met zyn geluk; om overtuigd te zyn, dat de Zedelyke Wetten, natuurlyk (als van Goddelyke herkomſte) zeker, ſtandvastig en onveranderlyk zyn, zo wel als de Natuurlyke; om derhalven de gemeene en natuurlyke uitwerkingen van goede en kwaade daaden van toevallige (of liever die volgens Gods geheim beſtuur geſchieden) afte-

zon-

nullæ ſunt Leges divinæ naturales humanis poſitæ actionibus, aut certe illæ ſunt ab omnibus ſuæ felicitatis cupidis ſancte obſervandæ.

Eſt itaque inſignis *Analogiæ* uſus in conſenſione omnium noſtrorum officiorum cum vera felicitate agnoſcenda, ac demonſtranda. Ad quod obtinendum opus tantum eſt: Ut ſciamus qualis ſit hominis indoles, conditio, actionumque variarum cum felicitate copulatio? Ut perſuaſum habeamus Leges Morales, Naturales (utpote Divinas) certas, conſtantes, immutabiles eſſe, æque ut Phyſicas; Adeoque effecta actionum bonarum malarumque ordinaria, Naturalia, ab aliis fortuitis, vel potius ſecretæ Dei

Guber-

zonderen; en om nooit te vergeeten, dat Gods goedheid en wysheid nooit toelaaten, dat iemand door het overtreeden zyner Wetten gelukkiger, en door derzelver opvolging ongelukkiger worden zoude.

Wy hebben dus het ſchoone verband der Menſchelyke Plichten afgehandeld. 'Er blyft thans noch overig, dat wy aantoonen, hoe wy de *Analogie* moeten gebruiken, om byzondere Zedekundige waarheden te vinden of te betoogen, het geen my met weinig woorden toeſchynt te konnen afgedaan worden. Indien wy onderzoeken willen, of 'er eene *Analogie* plaats hebbe tusſchen eenige Zedekundige zaaken, moeten wy op dezelve wyze te werk gaan als in de Natuurkunde. Men moet onderzoeken, of die zaaken altoos zamen verbonden zyn, of de eene vermeerderd of verminderd zynde, de andere insgelyks aangroeit of afneemt. Indien wy

Gubernationi debitis, accidentalibusque diſtinguamus; Nec unquam obliviſcamur haud pati Dei bonitatem & ſapientiam, ut quisquam Legum ſuarum violatione felicior, obſervatione evadat infelicior.

Egimus de omnium humanorum officiorum concentu pulcherrimo. Reſtat ut quomodo *Analogiam* peculiaribus moralibus veritatibus inveniendis aut demonſtrandis adhibere debeamus, exponamus. Quod quidem paucis videtur abſolvi poſſe. Si examinare velimus utrum inter aliquas res Morales intercedat *Analogia*, eodem procedendum eſt modo quo in ſcientia Naturali. Discutiendum an ea conſtan-

wy de Onderſtelling willen onderzoeken van hen, die meenen, dat alle vriendſchap uit hoope van eigen belang en behoefte ontſtaat, koomen de volgende ſtukken aan ons onderzoek voor: Zyn die alleen voor vriendſchap vatbaar, die hulp noodig hebben? Zyn zy 'er zo veel te meer vatbaar voor, hoe meer gebreks zy hebben? Zyn 'er geen voorbeelden van eene zuivere genegendheid zonder belooning? Gebeurd het niet dikwils, dat de vriendſchap op zich zelve vermaakt zonder hoop van voordeel? Wanneer 'er eenige *Analogie* tuſſchen verſchillende zaaken plaats heeft, moet men de paalen van derzelver gelykvormigheid naauwkeurig aanwyzen, op dat de *Analogiſche* redeneering dezelve niet overſchreede. Inderdaad de meeste drogredenen (*Sophisma's*) van BAYLE, door welke hy de goddelooze ſtellingen der *Manicheërs* wilde onderſtutten, ſteunen op deeze eene

ſtanter ſint connexæ, an una earum aucta vel imminuta crescat vel decrescat altera? Si eorum hypotheſin qui omnem amicitiam ex proprii commodi ſpe atque indigentia ortam cenſent examinare velimus, hæc perpendenda veniunt: An ii ſoli ad amicitiam proni qui auxilii egent? An tanto proniores quo magis indigent? Nullane dantur exempla amoris puri, haud mercenarii? Numquamne fit ut ipſa delectet amicitia, non ſpes lucri? Ubi aliquam inter res diverſas intercedere *Analogiam* certum eſt, limites ſimilitudinis accurate definiendi ſunt, ne ultra eos argumentatio *Analogica* proferatur. Pleraque ſane BAYLII *Sophismata*, quibus impiam *Manichæorum* cauſam fulcire voluit, nituntur hoc ſolo errore, quod Deum inſtar patris qui-

eene dwaaling, dat hy GOD heeft willen begrypen, wel als een goedertierenen Vader, maar niet als een rechtvaardigen Richter, niet als zulk een Heer, die zyne Onderdaanen, door eene ingeſchaapen vryheid, om zeer wyze redenen bekwaam gemaakt heeft voor loon en ſtraffe. Dit alleen aangemerkt zynde, blykt, dat alle gelykenisſen, door hem te berde gebragt, door welke hy Gods werking omtrent de toelaating van het kwaad tracht te verduisteren, byster mank gaan.

Wanneer de verſcheidenheid zich by de overeenkomst voegt, moet men de eene zoo wel als de andere in het oog houden; om de toepasſing der *Analogie* niet te doen dwaalen. Vooral moet men het oneindig verſchil, dat 'er tusſchen GOD en de Schepzelen is, niet vergeeten, wanneer men uit de beſluiten, voorneemens en daaden der menſchen, tot de eind-

oog-

quidem benignisſimi, at non juſti etiam judicis, non talis Domini, qui ſuos ſubditos ſapientisſimis ex cauſis præmii pœnæque capaces, indita illis libertate, fecerit, concipere velit, quo ſolo obſervato facile apparet omnes ſimilitudines ab eo prolatas, quibus actionem Dei circa permisſionem mali obſcurare voluit, miſere claudicare.

Ubi convenientiæ ſe jungit diverſitas, hujus non minor ac illius ratio habenda eſt, ne *Analogiæ* applicatio reddatur erronea. Præſertim ubi ex hominum propoſitis, conſiliis, & actionibus argumentamur ad fines Dei, immenſi quod inter Deum & creaturas intercedit diſcriminis nunquam obliviſcendum eſt. In perfectionibus quidem ei adſcribendis

oogmerken van God redeneerd. Wy konnen in het toeſchryven van Volmaaktheden aan GOD niet te verre gaan, (wyl deeze ons begrip verre te boven gaan). Dus ſtaaven wy te recht door de *Analogie* met de menſchlyke daaden de rechtvaardigheid Zyner wegen, en zonderen alle onvolmaaktheid van Zyne werken af; wanneer wy by voorbeeld, om de tegenwerpingen der *Epicuristen* tegen te gaan, zeggen: dat het tegenswoordige tydſtip van ons leven, met het eerſte bedryf van een Treurſpel kan vergeleeken worden, in het welke men geen *Plan* zien kan, maar dat hy, die over deszelvs ſchoonheid zoude willen oordeelen, het laatſte bedryf moet afwagten; want daar de geſchaapene waereld zoo veele en zulke blykbaare getuigenisſen van GODS oneindige Volmaaktheden geeft, mag men ook (wat HUME ook zeggen moge) die werkingen Gods, die in den eerſten opſlag niet zoo ſchoon geſchikt ſchynen, door middel der

dis nimii eſſe non poſſumus, (cum eæ captum noſtrum longisſime ſuperent) adeoque jure *Analogia* humanarum actionum juſtitiam viarum ejus vindicamus, imperfectionesque ab operibus removemus, cum v. g. ad refellendas *Epicureorum* objectiones dicimus, præſentem vitæ noſtræ periodum cum primo Tragœdiæ actu poſſe comparari, in quo nullus poteſt conſpici ordo, ſed ei qui de ejus pulcritudine judicium ferre velit ultimum actum eſſe expectandum. Cum enim de immenſis ejus perfectionibus Natura rerum tot tamque luculentisſima teſtimonia perhibeat, licet ſane (quidquid dicat HUMIUS) eas etiam Dei operationes quæ haud tam pulcre ordinatæ prima ſpecie apparent

der *Analogie*, met de Wetten van eene allervolmaaktſte Wysheid gemakkelyk overeenbrengen. Ja wy zyn zelv verplicht zulks te doen. Maar overal, waar eene onvolmaaktheid met eene volmaaktheid gepaard gaat, moet men zorgvuldig agt geeven, dat wy den volmaakten GOD geene menſchelyke onvolmaaktheeden toeſchryven: Zulks deeden zy, die, meenende Gods eere te handhaven, Hem een willekeurige Macht toeſchreeven. Want, ſchoon God een volmaakt recht heeft op het leven en de goederen der Menſchen, kan men daar uit niet beſluiten, dat Hy, volgens zyn recht, onſchuldige ſchepzelen kan kwellen, en rampen toezenden, wyl het tot Zyne oneindige Volmaaktheid behoord, dat Hy niet anders, dan billyk, wys en goed kan handelen. Het is 'er zoo verre van daan, dat de voorbeelden dewelken van Menſchen, die eene *Despotiecq* of volmagtig gebied oeffenen, of die, welke uit zeden en gewoonten genoomen zyn, het

parent cum perfectisſimæ ſapientiæ Legibus, ope *Analogiæ* non incommode conciliare. Imo hoc facere noſtri eſt officii. At ubi perfectioni admixta eſt imperfectio, cavendum ſollicite eſt ne humanos defectus Deo perfectisſimo adſcribamus. Id fecerunt qui arbitrariam Deo poteſtatem vindicando ſe ejus honori conſulere putaverunt. Licet enim ſummo Numini competat jus perfectum in vitam & bona hominum, ex eo tamen concludere nondum licet. poſſe eum jure ſuo creaturas innocentes torquere, malisque afficere cum ad ejus infinitam perfectionem pertineat non niſi juſte, benigne, & ſapienter poſſe agere. Exempla autem a hominum despoticum Imperium exercentium

het tegendeel zouden bewyzen, dat zy veeleer God hoonen, die altyd wyzelyk van zyn recht gebruik maakt, maar nooit zyn Macht en Alvermoogen misbruikt, gelyk de Stervelingen veeltyds doen.

Op dat wy dan door geen schyn van *Analogie* bedroogen worden, moet men de zaaken uit verscheidene oogpunten beschouwen, en haare betrekkingen en uitwerkingen van deeze en geene zyde nagaan, en indien het noodig is met elkander vergelyken. Sommige willen bewyzen uit de droevige gevolgen van Burgerlyke Oorlogen en Oproeren, en uit de allerakeligste gevolgen van de leer der Vorsten-moorders, dat men aan Regeerders eene volkomene en onbepaalde macht moet toestaan, maar deeze rampen zyn byna weinig minder dan die, welke de woede der Dwingelanden meer dan eens veroorzaakt heeft. Dus leert de *Analogie* hier, gelyk

moribus, & consuetudinibus deprompta tantum abest ut contrarium probent, ut potius Deo sint injuria, qui jure suo sapienter semper utitur, nunquam autem potentia & potestate, ut mortales sæpissime faciunt, abutitur.

Ne itaque apparente aliqua *Analogiæ* specie decipiamur, res ex variis sunt spectandæ lateribus, diversæ earum seu relationes, seu effecta hinc & illinc contemplanda, & si opus sit inter se conferenda. Absolutam prorsus & illimitatam Imperantibus competere debere potestatem nonnulli probant ex tristibus bellorum civilium & seditionum effectibus, perniciosissimisque Doctrinæ Monarchomachorum consequentiis. At fere haud minores sunt eæ, quæ Tyrannorum

gelyk in alle andere menſchelyke zaaken, een middelmaat te houden, en betoogd, dat gemaatigde Regeeringen beter zyn dan volſtrekte Heerſchappyen. Yder ſoort van Regeering heeft zyne voor- en naadeelen; de beste is die, welke de minſte ongemakken heeft. — De oogpunten moeten dikwils veranderd worden, en men moet het meest paſſende kiezen. Wil men weeten, of de verdraagzaamheid van verſchillende Godsdienſten nuttig zy aan den Burgerſtaat, en hoe verre men dezelve kan uitſtrekken; dan moet men niet alleen het oog ſlaan op de naadeelen, die de dwaaling, en het voordeel dat de waarheid aanbrengt, maar ook op de geboden van den Christelyken Godsdienst, en de gepaste wyze om dezelve voort te planten, op de Wetten van voorzichtigheid en de droevige gevolgen der onverdraagzaamheid; en vooral wat recht de gebiedende Magt op

norum poteſtate abutentium furor ſæpe peperit, calamitates. Ipſa itaque *Analogia* hic, ut in aliis omnibus negotiis humanis, medium tenendum ſuadet, Regnaque temperata præſtare deſpoticis comprobat. Habet ſane quælibet Regiminis forma ſua commoda, & incommoda, ſed optima illa eſt quæ minimis urgetur vitiis. Mutanda ſæpe viſus puncta, & convenientiſſimum eligendum. Si ſcire velis utrum tolerantia diverſarum Religionum civitati ſit utilis, & quousque ea extendi debeat? Reſpectus fieri debet non tantum ad mala erroris, & commoda veritatis, ſed ad præcepta Religionis Chriſtianæ, ad convenientem eam propagandi modum, ad Leges prudentiæ, ac triſtes conſequentias intolerantiæ, & præcipue quid Imperantibus

op de gevoelens, den Godsdienst aangaande, toekomt; het geen men beſchouwen moet uit het oogpunt van algemeene rust en goede order in de zamenleeving. — Men moet naauwkeurig bepaalen, wat het geſchiktst zy om de Vraag wel te ſtellen. Indien wy onderzoeken, of men met recht zyn woord, aan Dwingelanden gegeeven, breeken kan? Begrypt men duidelyk, dat de Vraag niet daar op ziet, of zy waardig zyn, dat men zyn woord aan hen houde; maar veel eer, welke de uitwerkzelen zyn der verbreeking van openbaare trouwe; en of met het verbreeken van dezelve, de vreede en rust van het Menſchdom ongeſchonden kan blyven. De oogmerken der Zedelyke plichten en begrippen moeten ten naauwkeurigſten bepaald worden, op dat onderling verſchillende dingen niet zamen verward worden. Men moet by voorbeeld bepaalen, welke de paalen zyn

Juris in opiniones ad religionem ſpectantes competat, ex ſalutis & tranquillitatis publicæ, bonique in Societate ordinis ratione, velut convenientisſimo viſus puncto diſpiciendum eſt. Determinandum accurate quæ ſint ea quæ quæſtioni definiendæ ſunt accommodatisſima. Si de eo quæramus an fides Tyrannis data violari jure posſit? facile intelligitur non ad hoc ſpectandum eſſe: An illi digni ſint quibus ſervetur fides, ſed potius: Qualia ſint effecta violationis fidei publicæ? Num ſi eam fallere liceret, pax, tranquillitas humani generis conſervari posſit? Fines officiorum, notionumque omnium moralium accuratiſſime determinari debent, ne quæ inter ſe diverſa ſunt confundantur. Definiendum v. g. qui ſint defenſionis juſtæ termini?

Ub

zyn van eene billyke zelfsverdediging, waar dezelve eindigt en de wraak begind? Welke de grenzen zyn van waare verdraagzaamheid, buiten welke zy in eene ongeoorloofde toelaating overgaat, hoe eenige noodzaaklyke ſtrengheid van wreedheid, goedertierendheid van ſlaphartigheid, uit onverſtand voortkomende, onderſcheiden zy. Verſcheiden plichten moeten zoo uitgedrukt en bepaald worden, dat zy niet tegen elkander ſchynen aan te loopen, wyl men in het Goddelyk verſtand geene tegenſtrydigheid kan onderſtellen. — Wanneer de beſchouwing eener zaake te ingewikkeld ſchynt, moet men trachten 'er verſcheide omſtandigheden van af te zonderen, en men moet duidelyk toonen, wat ieder haarer uitwerke of welke verandering zy baart, het geen byna op dezelve wyze moet geſchieden, als wy gebruiken om de al te zeer ingewikkelde Natuurkundige uitwerkingen tot haare oorzaaken te brengen.

Indien

Ubi ea deſinat, & ultio incipiat? Qui ſint veri tolerantiæ fines, ultra quos ea in vetitam conniventiam abeat? Quomodo neceſſaria ſeveritas a crudelitate, clementia a lenitate nimia, ex imbecillitate veniente, diſtinguantur? Officia varia ita exprimenda, ac determinanda, ne inter ſe pugnare videantur, cum nulla in intellectu Divino concipi poſſit repugnantia. Ubi conſideratio rei nimis videtur intricata, danda opera ut circumſtantiæ variæ a ſe ſeparentur, & quid unaquævis efficiat, vel mutet diſtincte exponatur, quod eodem ferme fieri debet modo, quo verſamur in complicatis nimis Phyſicis effectibus ad ſuas cauſas referendis.

Indien wy de Zedekundige kundigheden wel bepaald hebben, zullen wy, door derzelver vergelyking en naſpooring, verſcheide waarheden ontdekken, die tot onze Natuur en zaaken buiten ons betrekking hebben. Het welke wanneer wy pogen te doen, verdiend de *Reductie* of overbrenging te hulp geroepen te worden, als door welke wy zeer moeilyke, en meer ingewikkelde gevallen, tot andere gemakkelyker en meer bekende te rug roepen. Dit nu geſchied op verſcheiden wyzen; zomtyds laat de natuur der zaak eene onmiddelyke *Reductie* toe; ja vereiſcht dezelve. De Vraag, of een door vrees onbillyk afgedrongene beloſte in den ſtaat der Natuur iemand verbind, komt zeer na aan deeze volgende: Of alle vrede, door openbaare trouw bevestigd, moet gehouden worden, naadien de Vorſten onderling in den Natuurlyken ſtaat leeven. Dewyl derhalven byna ieder zal toeſtaan, dat de Vredes-

ver-

Si notiones morales bene determinatas habeamus, earum collatione, & attentione ad noſtram rerumque Naturam facta, varias veritates detegemus. Quod dum facere annitimur in uſum præcipue meretur vocari reductio, cujus ope difficiliores magisque intricati caſus ad alios faciliores, notioresque, ſed *Analogicos* revocamus. Variis autem id fit modis. Quandoque ipſa rei Natura immediatam reductionem admittit, imo flagitat. Quæſtio, an pactum, injuſto extortum metu, in ſtatu naturali obliget? Huic alteri eſt affinis: An pax omnis fide publica interpoſita confirmata ſervanda ſit, cum Reges vivant inter ſe in ſtatu Naturali. Cum itaque pacta pacis non poſſe infirmari per

ex-

verbintenisſen niet konnen verbrooken worden, door een uitzondering van vrees, (want anders zoude men einde of paal aan den oorlog konnen ſtellen,) ſchynt het, dat men van de verbintenisſen in den ſtaat der Natuur het zelve moet oordeelen. Dikwils verkrygt men zulk eene *reductie*, door de zaak af te ſcheiden van omſtandigheden, die 'er vreemd van zyn; dus konnen veele twist-redenen, omtrent de plichten van Regeerders en Onderdaanen, uit de Natuur der verbintenisſen bepaald worden. Somtyds geſchied deeze *reductie* door middel van een verdigtzel, door de omſtandigheden zo zamen te ſchikken, als best is om de waarheid te erkennen. Dus heeft iemand niet ongelukkig beweezen, dat de Veelwyvery door de Natuur verbooden is; uit hoofde dat, indien het gebeurde, dat een even groot getal Jongelingen en huwbaare Meisjes, door ſchipbreuk op een woest Eiland geworpen waren, geen Jon-

exceptionem metus omnes fere conſentiant, (nam ſecus nullus bellis imponi poſſet modus & finis) videtur idem de pactis ſtatu naturali initis dicendum eſſe. Sæpe reductio obtinetur rem a circumſtantiis a re alienis ſeparando. Ita multæ de mutuis imperantium & civium officiis controverſiæ ex natura pactorum definiri poſſunt. Nonnunquam perficitur reductio ope fictionis alicujus, circumſtantias ita componendo ut veritati agnoſcendæ eſt accommodatiſſimum. Polygamiam v. g. a Natura prohiberi probat non nemo haud infeliciter ex eo, quod ſi contingeret in deſertam aliquam inſulam parem juvenum virginumque numerum naufragio ejici, tum ſane neuter illorum plures fi-

Jongeling meer dan een Meisje zou konnen voor zyn Vrouw neemen, zonder den anderen ongelyk te doen. Het geen men nu ſtelt in deeze woeste plaats te geſchieden, ziet men uit de waarneemingen, dat byna alom in de Waereld gebeurt. Ik zal nu niet ſpreeken van andere wyzen, om moeijelyke zaaken tot ligtere te brengen. Deeze wyzen zullen meestal door de omſtandigheden aan de hand gegeeven worden.

Men begrypt ligtelyk, dat al het overige, het geen wy van het gebruik der *Analogie* in de Natuurkunde gezegd hebben, ook met de noodige veranderingen, op de Zedekundige Waarheden kan toegepast worden.

lias in uxorem ducere poſſet, ſine manifeſta reliquorum injuria. At, quod fingitur in deſerto illo loco evenire, idem in hoc terrarum orbe fere contingere obſervationes docent. Sponte taceo alios modos difficiliora ad faciliora reducendi, quos plerumque circumſtantiæ ſuppeditabunt.

Facile autem intelligitur reliqua etiam, quæ de *Analogiæ* in ſcientia Naturali uſu diximus, moralibus quoque veritatibus haud incommode mutatis mutandis applicari poſſe.

ONDER-

ONDERZOEK

NOPENS HET

ZEDELYK LOT

DER

KINDEREN

NA DIT LEVEN;

DŌOR

LAMBERTIUS MEYER.

INHOUD:

§. I. Het belang en de aanleiding van dit Onderzoek.

II. Waaromtrent men zedig behoort te werk te gaan.

III. De orde, en het beloop, in dit onderzoek gehouden.

DE EERSTE AFDEELING.

Waarin de lotgevallen van dit Onderwerp, en de verſchillende gedagten der Geleerden daaromtrent nagegaan worden.

§. IV. Wat Heidenen en Jooden 'er over dachten.
V. Het gevoelen der Ouden laat zich gevoeglyk in drieërlei meningen onderſcheiden.
Die 'er ongunſtig over dagten.
Griekſche Kerk-Leeraars.
VI. Latynſche, en voornaamlyk AUGUSTINUS.
VII. Navolgeren deszelfs.
VIII. De Schoolſche Godgeleerden.
IX. De Godgeleerden der Roomſche Kerk.
X. Waarby het gevoelen van P. BAYLE gevoegd word.
XI. Kerkvaders, *die 'er gunſtiger over dagten.*
Griekſche.
XII. Latynſche.
XIII. Vervolg hiervan.
XIV. Het gevoelen van BERNHARDUS en anderen.
XV. *Die eenen middenweg inſloegen*; de oude Pelagiaanen.
XVI. Zommige Schoolſche Godgeleerden.
XVII. Anderen, die nog verder ginger.
XVIII. Het gevoelen der Protestanten hieromtrent in het gemeen.
XIX. Van de Augsburgſche Belydenis.
XX. Vervolg daarvan.
XXI. Gereformeerden.
XXII. Vervolg daarvan.
XXIII. Aanmerking over der Protestanten gevoelen.
XXIV. Zommigen zoeken den grond voor der Kinderen behoudenis *in de Kerk.*

§. XXV.

§. XXV. Voornaamelyk FORBESIUS.
XXVI. Zommige *in de Ouderen*, 't zy in de *Voorouderen*,
XXVII. 't Zy in de *onmiddelyke* ofte *naaste Ouderen*, het geen uit den Heer VENEMA nader getoond word.
XXVIII. Met de gronden, op welken dat gevoelen steunt.
XXIX. Wat de Dordsche Vaders hieromtrent verklaard hebben.
XXX. Eindelyk zoeken ook zommigen den grond voor der Kinderen heil *eeniglyk in Christus*; gelyk JOH. A LASCO.
XXXI. De Heer D. WYTTENBACH.
XXXII. J. A. RICHTER.
XXXIII. Waar mede ook strookt het gevoelen van J. VAN DIESBACH.
XXXIV. De gedagten van den Heer G. J. NAHUIS.
XXXV. Dat hun lot ten minsten draaglyker zal zyn.
XXXVI. Of ze ook in eenen staat van beproeving na dit leven zyn zullen?
XXXVII. Wat ons Gods Woord daaromtrent zegt.

DE TWEEDE AFDEELING.

Waarin het ons meest waarschynelyk voorkomend gevoelen met deszelfs gronden word opgegeeven.

XXXVIII. Overgang tot het volgend onderzoek.
XXXIX. Onze mening voorgesteld.
XL. Als niet onbestaanbaar met de aangenomene leerstukken onzer Kerk.
XLI. Bedenking, of men niet gevoeglyker den Zedelyken staat der Kinderen na dit leven be-

behoorde te onderzoeken; om dan te gereeder nopens hun lot iets te kunnen bepaalen.

§. XLII. Nopens hunnen Zedelyken ſtaat, laat zich, by het nagaan van de ontwikkeling hunner vermogens, wel een gunſtig oordeel vellen, het geene in eenige ſtellingen nader vertoond word.

XLIII. Waaruit een beſluit opgemaakt en aangedrongen word.

XLIV. Ook is 'er in de Heilige Schriften een diep ſtilzwygen aangaande hunne eeuwige rampzaligheid.

XLV. Terwyl ze uit veele getuigenisſen ons aanleiding geeft, om het tegendeel te denken.

XLVI. 't Zy we *van Gods kant* de zaak beſchouwen, en op Zyne oneindige macht letten, zoo als Hy dezelve in het werk der Verlosſing openbaarde.

XLVII. Vooral by de beſchouwing van des Middelaars Perſoon en lotgevallen.

XLVIII. Ook mogen wy denken, dat God in zyn beſluit, omtrent zulke Kinderen mede werkzaam geweest is.

XLIX. Dan nader onderwys geeft ons Zyn geopenbaarde wil in zyn Woord: zoo als GEN. XVII. vs. 7.

L. HAND. II. vs. 39.

LI. EXOD. XX. vs. 5. DEUT. V. vs. 9.

LII. 1 KORINTH. VII. vs. 14.

LIII. EZECH. XVIII. vs. 20.

LIV. —— XVI. vs. 20.

LV. —— XVIII. vs. 32. XXXIII. vs. 11.

LVI. 1 SAM. XII. vs. 24, 25.

LVII. MATTH. XVIII. vs. 2 — 14.

LVIII. ——— XIX. vs. 13, 14.

§. LIX.

§. LIX. 't Zy wy *van den kant der Kinderen* de zaak beſchouwen, en hunne onnozelheid gadeſlaan, die aan God zelve word voorgeſteld Jon. IV. vs. 11.

LX. Of dat ze vatbaar zyn voor Gods genadewerkingen.

LXI. Eindelyk word dit uit de overeenſtemming en evenredigheid, die 'er in de openbaaring van Gods deugden plaats heeft, opgemaakt.

LXII. De gedagten van Coelius Secundus Curio, aangaande de uitgeſtrektheid van het zalig Gods-ryk, worden hierby opgegeeven.

DE DERDE AFDEELING.

Waarin de gevoelens van anderen zedig beoordeeld, en de zwaarigheden tegen het onze opgelost worden.

LXIII. Onderzoek van eenige gevallen, uit welken men zwaarigheid maakt.

LXIV. De Erfzonde als niet ſtrydig met ons gevoelen vertoond.

LXV. Oplosſing van eene Zwaarigheid uit Deut. XXVIII. vs. 18.

LXVI. Antwoord op eene tegenwerping van P. Molinæus.

LXVII. Gedagten over het geſchil tusſchen Camero en Curcellæus.

LXVIII. Eenige aanmerkingen over het gevoelen van den Heer Venema.

LXIX. Eene tegenwerping uit 1 Kor. VII. vs. 14. opgelost.

LXX. Bedenking nopens de geſteldheid van de ligbaamen der Kinderen in het toekomende leven

LXXI. Zedelyk gebruik van dit onderzoek.

ON-

ONDERZOEK

NOPENS HET ZEDELYK LOT DER KINDEREN NA DIT LEVEN.

§. I.

Van veelen, en op eene zeer verſchillende wyze, is dit onderwerp, aangaande het zedelyk en toekomend lot der Kinderen, behandeld, het geene wy wel geheel en al aan zyne plaats konden laaten, by aldien wy den Opperſten Rechter de jongſte beſliſſing van alle menſchlyke zaaken en derzelver lot, die Hem alleen toekomt, ſlechts konden toevertrouwen. Dan dewyl ons verſtand al doorgaans zoo geaart is en handelt, dat wy, op het hooren of vernemen van eenig voorſtel, al ras het zelve aan ons oordeel onderwerpen, en daaromtrent of eene toeſtemmende, of eene ontkennende uitſpraak by ons zelven opmaken. — Dewyl dit onderwerp met andere waarheden en leerſtukken van den Christelyken Godsdienst in een naauw verband ſtaat, zoo dat het zich van zelve, en buiten ons zoeken, dikwyls aan onze bedenkingen vertegenwoordigt en aanbiedt. — Dewyl

Dewyl het eindelyk by ons geliefde Voorwerpen zyn, omtrent welken deeze bedenkingen gaan, en welker tederhartige bezorging wy, zoo lang de Voorzienigheid 'er ons toe roept, nimmer mogen ter zyde ſtellen, die ook, wanneer wy ze misſen moeten, met grievende ſmerten van ons nagezien worden, en omtrent welker lot wy niet onverſchillig mogen zyn; zoo kan het niet als onbillyk en onbetaamelyk afgekeurd worden, wanneer iemand dit ſtuk bedaard en naauwkeurig poogt nategaan, de zwaarigheden en duisternisſen, die zich daarby opdoen, poogt te ontwarren en optehelderen, en, zoo verre het doenlyk is, naar zekerheid en gronden, waarop men berusten kan, zoekt. Om deeze reden, en de aanleiding in den weg der Voorzienigheid het medebrengende, hebben wy dit ſtuk by herhaalde overdenkingen nagegaan, en het geene ons daaromtrent is voorgekomen, wel aan anderen willen mededeelen.

De hooggeleerde Heer VENEMA, verre van dit aftekeuren, verklaart het voor eene uitmuntende en lofwaardige poging, wanneer men de zwaarigheden, die zich hierby opdoen, poogt opteruimen, en op eenigzins aanneemlyke gronden hieromtrent iets te bepaalen. *Diſſert. Sacr.* L. I. C. I. §. I. p. 494.

§. II.

§. II.

Dan dit moeten wy hierby vooraf herinneren, dat dit onderwerp, aangaande het toekomend lot der Kinderen, zoo ooit eenig ander ſtuk, onder die voorſtellen moet gerekend worden, omtrent welken men, behoudens de waarheid ende der vreede, verſchillend denken kan. Het donkere, waarin wy dit ſtuk, van welk eenen kant wy het ook begluuren, altyd beſchouwen: de verſchillende gevoelens en twisten van zoo veele geleerde Mannen, die hieromtrent hebben plaats gehad, maken dit onderzoek moeijelyk. De beſchouwing van de onderwerpen, als van redelyke wezens, tot een eindeloos beſtaan opgelegd: de aanmerking der Godlyke Deugden, die zich in de wegen met, en de behandeling van redelyke Schepſelen openbaaren: en het nagaan van den weg ende de voorwaarden tot behoud van ons ontaart en zondig geſlacht, in het woord van God voorgeſteld, kunnen het gemoed, by het onderzoek hieromtrent, lichtelyk dan zoo, dan anders zwenken. En hierom is het niet vreemd, dat de gedagten der Geleerden over dit ſtuk zoo verſchillend uitgevallen zyn; naademaal een ieder hieromtrent bepaalde, het geene hem best voorkwam, of met zyn leer-ſtelſel, of andere begunſtigde gevoelens meest ſcheen te ſtrooken.

Doch

Doch in hevigheid en driften met anderen hieromtrent te twisten, is zekerlyk onvoorzichtig: en hen, die van ons in dit ſtuk verſchillen, zelf te verketteren, is onheuſch en liefdeloos. Een beſcheiden en bedaard onderzoek moet hier billyk plaats hebben, en de zucht en liefde der waarheid, om die te ontdekken, moet ons hierby gaande maaken en bezielen.

§. III.

Op deeze wyze zullen wy dit ſtuk, zoo veel ons doenlyk, nagaan, waaromtrent wy ons deeze orde hebben voorgeſteld: dat wy *eerſt* de geſchiedenis van dit onderwerp, of de verſchillende gedagten der Geleerden daaromtrent kortelyk opgeeven; — en *ten tweeden*, het geene ons daarby meest waarſchynelyk voorkomt, voorſtellen; — en *eindelyk* de gevoelens van anderen zedig beoordeelen, en hunne zwaarigheden nopens het onze oplosſen.

DE EERSTE AFDEELING.

Waarin de geſchiedenis van dit onderwerp, en de verſchillende gedagten der Geleerden daaromtrent worden nageſpoord.

§. IV.

Het zou wel niet onaangenaam zyn, wanneer men, om dit ſtuk wat hooger optehaalen, naging, welke hieromtrent de gedagten van de verſtandigſten onder de Heidenen, die over zaaken van den Godsdienst iets nagelaaten hebben, geweest zyn. Dan dewyl dit eene meer dan gemeene kennis en belezenheid in derzelver ſchriften onderſtelt: en vooral ook, dewyl het leerſtuk van de onſterflykheid der Ziele by hen al veel zeer in het donkere lag, en aan veele twyfelingen onderhevig was, en by hen, die het zelve beleden, onder een inmengſel van veele andere gevoelens bedolven lag, die der waarheid niet weinig tot nadeel en bezwalking ſtrekten; zoo zou 'er veelligt weinig vrucht van dit onderzoek te verwachten zyn.

Ook zullen wy niet onderzoeken, wat de Joodſche Meesters hieromtrent gedagt en bepaald hebben; alhoewel het zich, uit hun gevoelen nopens de beſtydenis, welker noodzaakelyk-

kelykheid zy doorgaans zeer bygeloovig verhefften, lichtelyk laat opmaken, dat zy van het ontvangen of niet ontvangen van dezelve, der Kinderen gelukkig of rampzalig lot afhangelyk maken. Alhoewel 'er ook zyn, die met eenen vermaarden Meester onder hun, ABEN EZRA het voor eene dwaaling verklaaren: „ dat een „ Kind zonder de beſnydenis ontvangen te heb„ ben, geſtorven, geen deel zou hebben in „ het toekomend leven." HEIDEGGER. *Histor. Patriarch.* T. II. Exerc. VII. §. 19.

§. V.

Komen wy tot de vroegere Leeraars der Christenen, wy vinden by hun een groot verſchil van meeningen hieromtrent. Niet weinigen zyn 'er, die de Kinderen, wen ze ongedoopt geſtorven waren, tot de eeuwige vlammen verweezen; gelyk J. G. VOSSIUS, *Disput de Baptismo* VII. §. 21. getuigt. Wanneer zy over den Doop en deszelfs noodzaaklykheid handelden, verklaarden zich veelen ook omtrent dit ſtuk.

Onder de Griekſche Kerk-leeraaren heeft, op die gemelde ſtrengere wyze, zyn gevoelen uitgedrukt DIONYSIUS, de *Areopagiet* bygenaamd, in het Boek *de Hierarchia Eccleſiaſt.* c. 2. by aldien hy de Schryver van dat boek

maar is. Dus dagt 'er ook over CYPRIANUS, *Libri de Lapsis*, by FORBESIUS, *Instruct. Historico Theolog.* L. X. c. V. §. 2 & 5. En CYRILLUS HIEROSOLYM. *Catech.* III. by VOSSIUS, l. c. aangehaald. — Men schreef naamelyk, reeds in de tweede Eeuw, en nog meer vervolgens in de derde, aan den doop de uitneemendste krachten en uitwerkselen toe: dat die tot vergeving der zonden diende, de wederbaarende en vernieuwende genade-gaven des Heiligen Geests aanbragt: en beriep zich daaromtrent op des Heilands uitspraak. JOH. III. vs. 5. Gelyk van den Heer VENEMA, *Histor. Ecclesiast. V. & N. T.* T. III. p. 485. seq. uit JUSTINUS MART. IRENÆUS, en CLEMENS ALEXANDR. Kerkleeraaren in de tweede Eeuw, en TERTULLIANUS, die in het laatste der tweede en het begin der derde Eeuw leefde, is aangetoond, terwyl als getuigen hier voor uit de derde Eeuw CYPRIANUS en FIRMILIANUS worden aangehaald, l. c. p. 665. Hieruit nu sproot het bezef van de onontbeerlyke noodzaaklykheid des Doops, en tevens, dat men de Kinderen, die ongedoopt stierven, uit den Hemel en van de zaligheid weerde, naardemaal ze van het geene daartoe vereischt wierd, en den weg baande, ongelukkig versteken waren.

Men

Men gebruikte ondertusschen die gemaatigdheid omtrent de Kinderen, die den marteldood ondergingen, dat men het gebrek van den Water-doop hun zoo zwaar niet toerekende, en gunstiger van hun dagt, naardemaal de marteldood, dien men toen ook wel eenen bloed-doop noemde, gerekend wierd niet alleen het gebrek van den water-doop te vergoeden, maar ook ruim zoo krachtig te zyn tot wegneming der zonden, en om den mensch met God naauw te vereenigen. VENEMA, l. c. p. 486 seq. — Ook was men zoo toegevend omtrent hen, die buiten hunne schuld den doop moesten derven, hoedanigen men na derzelver dood nogte den hemel toewees, nogte ter helle doemde, maar na zekere derde plaats, ofte eenen staat tusschen beiden verzond. En dat dit ook het heerschend gevoelen in de vierde eeuw geweest zy, heeft de Heer VENEMA, T. IV. p. 122 & seq. uit CHRYSOSTOMUS, GREGORIUS NAZIANZ. en NYSSENUS, BASILIUS M. en anderen getoond.

§. VI.

Onder de Latynsche Kerk-leeraars zyn de meesten ook met die gevoelens ingenomen geweest. De vermaarde Bisschop te *Hippo*, in de vyfde eeuw, AUGUSTINUS, is veelen hierin een voorganger geweest. Hy verklaar-

de, dat de Kinderen, die ongedoopt, of buiten den martel-dood uit dit leven wierden weggerukt, niet in den hemel kwamen, maar aan de ſtraffen des tweeden doods onderhevig waren. *Lib. de Origin. peccato*, c. 18. en elders in zyne ſchriften, uit welken de getuigenisſen verzameld en aangehaald zyn. by FORBESIUS, l. c. L VIII. c. II. §. 20. L. V. c. V. &c. De erfzonde was, naar zyn oordeel, voldoende, om de Kinderen, die van het geloof verſteken, en het bondzegel, het welk de wederbaarende genade, en den ingang ten hemel aanbrengt, niet deelachtig geworden waren, tot den afgrond der eeuwige rampzaligheid te verwyzen. — Dan gemaatigder, gelyk ook andere voor hem, dagt hy nopens de geene, die buiten hunne ſchuld den doop hadden moeten derven. Ook ontſloeg hy hen van dit harde vonnis, die den martel-dood ondergaan hadden. En over het geheel poogde hy dit ongelukkig lot der gedoemde Kinderen daardoor te verzagten, dat hy den allerlaagſten trap, ofte het allerlichtſte van de verdoemenis hun ſlechts toeſchreef; naardemaal ze alleenlyk de erfzonde, en geen eigene ofte daadelyke zonden tot hunnen last hadden. Dit gevoelen, met de gronden, op welken hy het bewees, heeft de Heer VENEMA, *Hiſt. Eccleſ.* T. IV. p. 567 ſeq. midsgaders hoe noodzaaklyk hy den doop ſtelde, p. 435. uitvoerig vertoond. — Men meent

meent ondertusschen, dat AUGUSTINUS uit groote hevigheid en drift in zyn twisten met de Pelagiaanen, en om tegen deezen de erfzonde staande te houden, en de noodzaaklykheid der wedergeboorte ende des doops te betoogen, tot die gestrengheid omtrent de Kinderen zou vervallen zyn. FORBESIUS, l. c. L. X. c. V. §. 1. — Ook heeft men aangemerkt, dat die Kerk-vader hieromtrent wel eens van zich zelven verschilt, en niet altyd op die zelfde wyze dagt of schreef. Zie FORBES. l. c. §. 3. VOSSIUS, l. c. §. 23. — Dan by dit alles word hy doorgaans onder de voorstaanderen van der Kinderen harder lot na dit leven gerekend.

§. VII.

Hierin zyn hem veele naargevolgd. FULGENTIUS verklaarde, dat ze de straffen des tweeden doods ondergingen, en in den poel van vuur gekweld en gepynigd wierden. *Lib. de Incarnat. & Gratia Christi*, & *de Fide ad Petr. Diac.* c. 3 & 29. — GELASIUS, Bisschop te *Rome*, verwees hen in den oordeelsdag ter slinkerhand van den Rechter. — Ook verschilden INNOCENTIUS en GREGORIUS MAGN. hiervan niet. Hunne gevoelens, bewyzen en woorden zyn by VOSSIUS, l. c. en FORBESIUS, l. c. §. 9. en elders aangehaald.

§. VIII.

Toen in het vervolg van tyd de Schoolſche Godgeleerdheid, gelyk men ze noemt, zich eenen naam en opgang maakte, is 'er ook over dit ſtuk niet weinig getwist. GREGORIUS ARIMINIENSIS, een Beſtuurer van de Augustyner orde, in het midden van de veertiende eeuw, een man van grooten naam, verliet de in zynen tyd vry algemeen gunſtiger gedagten nopens het toekomend lot der Kinderen, en vereenigde, nevens eenige anderen, zich met het gevoelen van AUGUSTINUS: waarom men hem ook den bynaam van *een beul der Kinderen* (Tortor infantum) heeft toegelegd. Zie G. G. LEIBNITZ, *Theodic.* §. 92. En de vermaarde Spreuk-meester, PETRUS LOMBARDUS, die de Schoolſche Godgeleerdheid tot den hoogſten top voerde, was, met veelen zyner aanhangeren, in het zelfde gevoelen. *Sentent.* IV. *Diff.* 4. gelyk FORBES. l. c. §. 7. heeft aangewezen.

Ook hebben zich naderhand veele Bisſchoppen en Godgeleerden in *Frankryk* met het gevoelen van AUGUSTINUS vereenigd, en de Kinderen, die in hunne onnozelheid, doch zonder doop geſtorven waren, tot een eeuwig vuur gedoemd. Men ziet dit in eenen Brief, uit naam van vyf Bisſchoppen aan Paus *Inno-*

Innocentius XII. tegen een boek van den Kardinaal STONDRATI, geſchreeven; alhoewel zy daarin het gevoelen, dat de ongedoopte Kinderen enkel aan ſtraffen van gemis onderhevig waren, niet durfden veroordeelen, naardemaal die mening van THOMAS AQUINAS in andere Mannen van naam zyne voorſtaanderen had. LEIBNITZ, l. c. §. 93. Alwaar ook nog aangemerkt is, dat NICOLIUS het zelfde gevoelen van AUGUSTINUS, tegen JURIEU te bepleiten, dog ongelukkig, tot zynen taak genomen heeft.

§. IX.

Dit gevoelen heeft ook op de Trentſche Kerk-vergadering gediend, dog weinige Aanhangeren gehad; want die Vaders hebben het gevoelen van AUGUSTINUS en GREGORIUS ARIMIN. verlaaten, en daaromtrent iets anders bepaald, waarvan wy vervolgens melden zullen. — Men heeft echter onder de Leeraars der Roomſche Kerk, welken dat ſtrenger gevoelen goed ſcheen, en die de ongedoopt geſtorvene Kinderen verdoemden. Dus ſchreef BUSÆUS, *de Statibus hominum*, p. 151. 157 ſeq. 'er over. En DOMINICUS A SOLO, *de Natura & Gratia*, L. II. c. 10. „ Dat het in de Roomſche Kerk een meest aangenomen gevoelen „ is, dat geen Kinderen, die den doop niet

„ daadelyk ontvangen hebben, dien ze zelf „ niet eens verlangen kunnen, in het Koning- „ ryk der hemelen ingaan." En BELLARMINUS, *de Amiſ. grat.* „ Volgens het geloof der „ Katholieke Kerk heeft men te ſtellen, dat „ de Kinderen, die zonder doop geſtorven zyn „ tot den eeuwigen dood gedoemd worden." En elders: „ De Kerk heeft altoos geloofd, „ dat de ongedoopte Kinderen verloren gaan." Ook geeft de Trentſche Katechismus, in het hoofdſtuk over den Doop, dergelyken op. Zie J. G. WALCH, *Diſſ. Theolog. de Fide Infantum in utero*, §. 6.

§. X.

Onder de Protestanten is ons tot hiertoe geen Godgeleerde bekend, die met dit harder gevoelen omtrent het lot der onnozelen zich vereenigd heeft, buiten den eenen beruchtten P. BAYLE, die zyn werk opzetlyk ſchynt gemaakt te hebben, om tegen de Godlyke goedertierenheid en derzelver bedeelingen veele zwaarigheden op te ſtapelen, als of hy zich aangepord vond, om de zaak der oude Manicheën en hunne gevoelens te bepleiten. Deszelfs gevoelen hieromtrent heeft hy, niet zonder de Godlyke goedertierenheid hoonende trekken, in eene zwaarigheid dus uitgedrukt: „ Wanneer een „ zeer groot volk over het geheel zich aan op- „ roer

„ roer en muitery had ſchuldig gemaakt, dan „ zouden het geen bewyzen van eene genoeg- „ zaame en deoverhand hebbende genade zyn, „ indien een honderd duizendſte gedeelte daar „ van verſchoond wierde, maar de overige alle, „ de onnoozele zuigelingen eens zelf niet uit- „ gezonderd, den dood moesten ondergaan." *Reſponſ. ad Quæſita Provincial.* T. III. c. 148. *axiom.* 18. heeft hy dit uitgelaaten, en c. 178. p. 1223. die zelfde zwaarigheid wederom aangedrongen, en zich als een verdediger van het boven gemelde gevoelen van NICOLIUS opgeworpen. Zie LEIBNITZ, l. c. §. 133.

§. XI.

Dan dit omtrent de Kinderen min gunſtig gevoelen heeft by allen geen ingang ofte goedkeuring gevonden. 'Er zyn ook onder de oude Kerk-leeraaren, die nopens het jongſte lot der onnozelen gunſtiger gedagt hebben.

Onder de Griekſche Kerk-vaderen heeft IRENÆUS, *adverſ. Hæreſ.* L. II. c. 22. zich hierover dus uitgedrukt: „ Christus heeft al- „ le de leef-tyden der menſchen doorgewan- „ deld, ten einde Hy allen behouden zoude: „ allen, zeg ik, die door Hem tot God we- „ derom geboren worden: Kinderen, en klei- „ nen, en knaapjes, en jongelingen, en ou-

„ dere

„ dere lieden : voor de onnoozele Kinderen „ (*infans*) is Hy een kind geworden, om de „ kinderen te heiligen : en voor de jonge kin- „ deren een jong kind, om te heiligen, die „ van zulk eenen ouderdom zyn." BOTSACC. *Moral. gedan.* p. 103. en VOSSIUS l. c. disp. XIV. §. 7. hebben dit aangehaald, als een getuigenis uit de tweede eeuw voor den Kinderdoop, daar de uitdrukking van *wederom geboren te worden* op doelen zou. De Heer VENEMA, die *Hiſt. Eccl.* T. III. p. 467. deeze plaats ook aanhaalt, en die betekenis der ſpreekwyze ook toeſtemt, vindt dit getuigenis hier echter niet als ongetwyfeld; dewyl 'er in het voorgaande en volgende van den Doop geen melding voorkomt. Dit *wedergeboren te worden* door Christus zou dus, zyns oordeels, zoo veel zeggen als *geheiligd*, dat is, *zalig worden* door Christus. De zin van dit gezegde zou, by gevolg, kunnen zyn, dat Christus, alle der menſchen leeftyden doorwandelende, door dit zyn voorbeeld heeft willen te kennen geeven, dat Hy gekomen was, om menſchen van allerlei ouderdom, ook de kinderen, te heiligen, dat is, zalig te maken. — En volgens die verklaaring ligt die gedagte en ſtelling, die wy hier bedoelen, in dit gezegde rechtſtreeks en zeer duidelyk opgeſloten.

In de vierde eeuw vinden wy BASILIUS MAGNUS, die den doop niet volſtrekt noodzakelyk

kelyk ter zaligheid ſtelde; want de geenen, die men niet zeggen kon den echten doop ontvangen te hebben, welken men overzulks moest oordeelen nog ongedoopt te zyn, verklaarde hy, dat, ſtichtingshalven, niet behoefden wederom gedoopt te worden. Kon nu iemand, naar het oordeel van dien Kerk-vader zalig worden, ofſchoon hy, welvoegelykheids-halve, niet gedoopt ware; hy zal dan ook den Kinderen, die ongedoopt ſterven, de zaligheid niet hebben afgeſproken. VOSSIUS, l. c. Disp. VII. §. 25.

§. XII.

Onder de Latynſche Kerk-leeraars was TERTULLIANUS, in de derde eeuw, wel van dat gevoelen, dat de doop de heerlykſte nuttigheden en uitwerkſelen had; hy begreep echter ook, dat men dien daarom niet verhaasten mogt, maar ried deszelfs uitſtel aan, vooral ten aanziene van de Kinderen. En nopens de Ouderen, die om de behoudenis hunner Kinderen, wen ze ongedoopt ſterven mogten, bekommerd waren, die dan ook op hunne begeerte, naar een gebruik, in dien tyd, dezelve gedoopt kreegen, ſchryft hy, dat zy meer nopens het verkrygen, dan omtrent het uitſtellen van den doop, by aldien zy deszelfs gewigt begrepen, bekommerd zouden zyn. By het uitſtellen van dien hadden de Christenen niets te vree-

vreezen ; want de behoudenis is , by een oprecht geloof , veilig genoeg , en de Kinderen worden door het geloof hunner Ouderen zalig. En hiervoor brengt hy 1 KOR. VII. vs. 14. by , en verklaart die *heiligheid* , door den Apostel aan de Kinderen toegeſchreven , als een voorrecht van derzelver geboorte-lot , waardoor ze tot heiligheid en zaligheid beſtemd waren , en in den zelfden ſtaat raaken met hun , *die uit water en Geest geboren worden* , dat is , met volwasſenen , die gedoopt worden. *De Baptismo* , c. 18. & *Lib. de Anima* , c. 39, 40. aangehaald by den Heer VENEMA , T. III. p. 466.

Ook was in de vierde eeuw een begunſtiger van dit betere lot der Kinderen, CYPRIANUS, die , *Epist. ad Fidem* , L. III. Ep. VIII. dus ſchreef : „ Wat de Kinderen aangaat , wy „ hebben allen geoordeeld (eene vergadering „ naamelyk van LXVI Bisſchoppen) dat geen „ menſchen-kind Gods genade en barmhartigheid ontzegd mag worden." En vervolgens : „ Dat God zyne gunſten zoo wel aan de Kinderen, als aan volwasſenen bedeelt. — — — „ Want God, die geen aannemer des perſoons „ is , ziet ook niet op den ouderdom , maar „ vergunt aan allen eenen gelyken toegang tot „ zyne hemelſche genade. — — — Worden „ den grootſten zondaaren , die zich voorheen „ zeer

„ zeer tegen God bezondigd hebben, wanneer
„ ze naderhand gelooven, de zonden verge-
„ ven: word 'er niemand van den doop en de
„ genade uitgesloten; hoe veel te minder mag
„ men dan een Kind uitsluiten, het welke,
„ onlangs geboren, nog geen zonde gedaan
„ heeft, maar alleenlyk door zyne vleeschlyke
„ geboorte uit Adam onder de schuld des doods
„ ligt? Zal dit niet zoo veel te eerder de ver-
„ geving der zonden deelachtig worden; naar-
„ demaal aan het zelve geen eigene, maar
„ vreemde zonden vergeven worden? Hier-
„ om, myn zeer geliefde Broeder! is dit, in
„ de Kerk-vergadering, ons besluit geweest,
„ dat wy niemand mogen uitsluiten van den
„ doop, ende van de genade van God, die
„ omtrent allen barmhartig, goedertieren en
„ getrouw is. Moet nu dit omtrent allen waar-
„ genomen en vastgehouden worden; hoe veel
„ te meer dan ook omtrent de Kinderen en
„ jongst-geborenen, die terstond na hunne ge-
„ boorte schreijen en weenen, en dus niet an-
„ ders doen, dan smeeken: die overzulks de
„ voorwerpen van onze behulpzaame hand, en-
„ de van Gods ontfermingen zoo veel te meer
„ verdienen te zyn?" — En dit getuigenis, schryft Vossius, l. c. Disp. XIV. §. 9. is van zoo veel te meer gewigt, dewyl het zelve het oordeel was van LXVI Bisschoppen, in eene Kerk-vergadering.

§. XIII.

§. XIII.

AMBROSIUS, een getuige uit die zelfde eeuw, zegt, *de Abrah. Patriarcha*, L. II. c. 2. „ Geen aankomeling (*Proſeliet*), die „ oud van jaaren is, geen kind, een inboor- „ ling zynde, word 'er uitgeſlooten; want el- „ ke leef-tyd is aan zonden onderhevig, en „ overzulks ook vatbaar voor het bond-zegel. „ — — — Indien iemand niet weder geboren „ word uit water en den Heiligen Geest, kan „ hy in het koningryk van God niet ingaan." Daar word zekerlyk niemand uitgeſlooten, geen kind, niemand, die door eenige noodzaaklykheid belemmerd is. VOSSIUS l. c. §. 10. — En HOMIL. *in obit. Valentin.* zegt hy van den overledenen, dat dezelve, hoewel ongedoopt geſtorven, een beter lot was deelachtig geworden. En beroept zich op het voorbeeld van *David*, die terwyl zyn zoontje ziek was, rouwe bedreef, uit vreeze, dat het hem ontrukt zou worden; maar niet langer weende, na dat het geſtorven was, naardemaal hy wist, dat het by Christus was. Hy treurde over zynen aan bloed-ſchande ſchuldigen zoon *Amnon*, insgelyks over den broeder-moorder *Abſalom*, weetende, dat beiden in hunne zonden geſtorven waren. Maar over den dood van dit zyn onnoozel zoontje had hy geen rouwe; dewyl hy geloofde, dat het zelve, als nog onnoozel zyn-

zynde, leven zou. FORBESIUS, die dit aanhaalt, l. c. L. X. c. 6. §. 2. merkt op dit bewys van dien Kerk-vader aan, dat dezelve van oordeel geweest is, dat dit geen byzonder voorrecht van Davids kind, boven die van andere geloovigen geweest ware; maar dat David zyne hooftgronden van het wedervaaren van alle kinderen der geloovigen, die in hunne kindsheid sterven, ontleend, en dus niet uit een byzondere openbaaring had.

§. XIV.

Vooral heeft zich de zaak der Kinderen ook zeer aangetrokken de vermaarde Abt BERNHARDUS uit de twaalfde eeuw. *Dorn. in ram. palmar. Serm.* 1. Opp. p. m. 33. schryft hy dus: „ Die als een Kind geboren is, en den „ stand der onnoozele Kinderen tot zyn eerste „ lot verkoos, sluit ook thans geen Kinderen „ uit van de genade. Dit strookt met hunne „ onnoozelheid, en is eene lichte zaak voor „ zyne Majesteit, dat Hy door zyne genade„ goederen vervulle, het geen natuurlyk bo„ ven hun bereik is." — En *Serm. super Cantic.* LXVI. fol. 186. gaat hy de verachteren van den Kinderdoop dus tegen: „ Alhoe„ wel het Kind voor zich zelven niet spreeken „ kan, hier is echter het bloed van deszelfs „ broeder, en wel zulk eenen broeder, het

„ welk van de aarde tot God roept: hier is „ tevens deszelfs moeder, de Kerk, die voor „ het zelve roept: en het kind zelve, ziet gy „ niet, hoe het hygt, en als aan de bronnen „ des Zaligmakers tot God roept, weent en „ huilt: Heere ik word onderdrukt, wees Gy „ myn borge? Het ſnikt om de hulp der ge- „ nade, dewyl het onder den druk ligt van zy- „ nen oorſprong. De onſchuld van het ellen- „ dig ſchepſel roept, de onwetenheid van het „ kleine kind roept, de zwakheid van den doo- „ peling roept. Alles roept hier dus: het bloed „ des broeders, het geloof der moeder, het „ gebrek des ellendigen, en de ellende des „ gebrekkigen: dit alles roept tot den Vader." Dit bevestigt hy met het voorbeeld van de geloovige ſmeekingen der Kananeëiſche Vrouw, ten voordeele van haare dochter, die door den Heiland geholpen is. En na eenige andere bewyzen zegt hy eindelyk: met de woorden van IRENÆUS: „ Hierom is Christus zelve ook „ een Kind geworden, en heeft alle de trap- „ pen van den menſchlyken ouderdom door ge- „ gaan, om in geenerlei ouderdom iemand zy- „ ne hulp te doen derven." — Uitvoerig ſchryft hy ook over dit ſtuk, *Epiſtol.* LXXVII. *ad Hugon. de S. Victore*, fol. 221. ſeq. daar wy, dewyl die brief zeer wydloopig is, deeze hoofd-zaaken ſlechts uit optekenen. 1.) Aangaande de woorden van Christus tot Nikodemus: *indien*

indien iemand niet weder geboren word uit water en geest, kan hy in het koningryk der hemelen niet ingaan, oordeelt hy, dat derzelver verklaaring al te hard zy en niet kan aangenomen worden, wanneer men allen, die ongedoopt ſterven, mits zy aan eene verachting van den doop niet ſchuldig zyn, daardoor van de zaligheid uitſluit. 2.) Dringt hy aan, dat naardemaal de inſtelling van den doop niet van eene natuurlyke wet is, en overzulks buiten eene voorafgaande afkondiging niet bekend kan zyn, men de geene, die, eer ze nog daarvoor vatbaar zyn, uit dit leven worden weggerukt, niet veroordeelen mag. 3.) Op de zwaarigheid, die hier van eene verdoemende erfzonde gemaakt word, antwoordt hy, dat God, buiten den doop en de voorgaande beſnydenis, ook nog andere middelen heeft, om menſchen zalig te maken.

In dit gevoelen ſtonden ook deszelfs tyd-genooten, HUGO DE S. VICTORE en PETRUS BLESENSIS, aangehaald by FORBESIUS, l. c. c. 7. §. 1. en VOSSIUS, l. c. §. 22.

§. XV.

Onder de Protestantſche Godgeleerden vindt men eenpaarig genoeg, dat ze omtrent dit ſtuk zeer gemaatigd gedagt hebben. Dan eer wy

dat nagaan, moeten wy nog de gedagten van zommige, die met het tweederlei gemelde gevoelen niet inſtemmen, vernemen.

Dewyl men hieromtrent niet wel iets vinden kon, het geene in alles met andere bekende waarheden, of aangenomen ſtellingen overeen te brengen was, hebben zommige goedgevonden eenen middenweg inteſlaan. Dus heeft in de vierde eeuw GREGORIUS NAZIANZ., *Orat. de bapt. Theod.* ap. FORBES. L. X. c. 5. §. 9. reeds geoordeeld, dat de Kinderen zoo weinig met de hemelſche heerlykheid beloond, als tot de ſtraffen der verdoemenis van een rechtvaardigen Rechter veroordeeld wierden; voor zoo veel ze den doop niet ontvangen en echter ook aan daadelyke zonden zich niet ſchuldig gemaakt hadden. — En de geleerde Kerkvader ATHENAGORAS, in de tweede eeuw, *Lib. de Reſurrect.* p. 185. was van gedagten, dat, naardemaal de Kinderen goed noch kwaad gedaan hadden, zy zelf niet eens in het laatſte oordeel eene plaats konden hebben. VENEMA *Diſſert Sacr.* p. 537.

De oude Pelagiaanen konden ook de ongedoopte Kinderen zoo weinig tot het koningryk van God toelaaten, als zy dezelve tot de helſche pynen durfden verdoemen; maar weezen hun eene zekere derde plaats toe, *de voorburg der Vaderen* (limbus Patrum) genaamd. FORBES.

BES. l. c. L. VIII. c. II. §. 20, 21. — De Heer VENEMA, l. c. T. IV. p. 568. merkt aan, dat ze onderscheid maakten tusschen het eeuwige leven, en het koningryk der hemelen: het eerste vergunden zy den Kinderen wel, wegens derzelver onnoozelheid, en onzondigen staat, doch alleenlyk wen ze gedoopt waren, volgens JOH. III. vs. 5. En dit word van AUGUSTINUS eene plaats van *tweede gelukzaligheid* genoemd. Dan het blykt nergens duidelyk, waarin dat onderscheid tusschen het eeuwige leven en het koningryk der hemelen zou bestaan hebben. Dog het bekende zeggen van PELAGIUS nopens de Kinderen was: *Waar ze niet heen komen, weet ik, maar waar ze heen gaan, weet ik niet:* waardoor hy eenen middenstaat tusschen hel en paradys bedoelde. En dit gevoelen wierd in de Karthageensche, ofte Mileritaansche Kerk-vergadering veroordeeld. Ook waren 'er onder de aanhangeren van PELAGIUS, die zulk eenen middenstaat verwierpen; maar in beiden verscheiden trappen stelden. Het is echter waarschynlyk, dat ze eene natuurlyke gelukzaligheid, buiten het zalig aanschouwen van God, onder de benaaming van het eeuwig leven bedoelden.

Nog anders begrepen het de halve Pelagiaanen, dat naamelyk de Kinderen, geduurende den staat van onnoozelheid gestorven, geoor-

deeld zouden worden naar het geene zy zouden bedreven hebben, by aldien ze den ſtaat van volwasſenen zouden bereikt hebben: en overzulks ten deele vrygeſproken, ten deele verdoemd worden. De Heer VENEMA *Diſſert. Sacr.* p. 537. houdt dit voor ongerymd, naardemaal 'er niet geoordeeld word over het geene iemand nog zou doen, maar over het geene hy gedaan heeft. En hierby moest ook eene zoogenaamde, naderhand zoo veel twist-ſtof uitgeleverd hebbende, middenkennis onderſteld worden. Uit deeze aan God toegeëigende kennis hebben ook zommige Leeraars der Augsburgſche Belydenis der Kinderen zalig of rampzalig lot afgeleid, gelyk WALCH, l. c. §. 3. getuigt, en het gevoelen van J. HULSEMAN daaromtrent vertoont.

§. XVI.

De meeste School-geleerden durfden hen wel niet tot de helſche vlammen veroordeelen, maar verwezen hen tot eene zekere voorburg, in welke zy wel niet te lyden, ofte geen ſtraf te ondergaan hadden, doch van het zaligend aanſchouwen van God verſteken zouden zyn. — Doch zommige drukten zich daaromtrent liever zoo uit, dat ze wel niet in de hel geſtraft worden, maar eene lichtere ſoort van ſtraf zouden hebben te ondergaan, niet eene branding, maar eene

eene gevangenis. — Dit gevoelen wierd door de H. BRIGITTA, die in de veertiende eeuw eenen grooten naam had, byzonder begunſtigd en ondersteund; dewyl men van derzelver gewaande openbaringen te *Rome* veel werks maakte, gelyk LEIBNITZ, l. c. §. 92. heeft aangemerkt. — Bykans op diezelfde wyze hebben, gelyk aldaar §. 93. getoond is, THOMAS AQUINAS, BONAVENTURA en andere daar over ook gedagt, en gesteld, dat ze wel eene straf van gemis, maar niet de straffen van gevoel te ondergaan hadden: voor zoo veel ze naamelyk ongedoopt gestorven waren. Dit word ook van FORBESIUS, l. c. L. X. c. 6. §. & c. 7. §. 1. aangetoond.

In de Trentsche Kerk-vergadering wierd door de Godgeleerden van de Dominikaaner-Orde bepleit, dat de ongedoopte Kinderen, die voor het gebruik der rede gestorven waren, na de opstanding in zekere voorburg, ofte onderaardsche plaats in de duisternis zouden opgesloten, doch niet door het vuur gekweld worden: gelyk van P. SARPIUS, *Histor. Concil. Trident.* p. 157. bericht is.

Alhoewel nu dit gevoelen veel gemaatigder is dan het bovengemelde (§. 5—10.), zoo is echter de praktyk der Roomsche Kerk daaromtrent zoo gemaatigd en toegevend niet; naademaal de geene, die nog ongedoopt zyn, als

ſlaaven en een eigendom van den Duivel worden aangemerkt, uit welken de Duivel, door eenen plechtigen ban (*exorcismus*), word uitgedreven, eer ze werklyk gedoopt worden. En den geenen, die ongedoopt ſterven, word geen begraafplaats op de kerk-hoven der Christenen vergund, maar ze moeten elders onder den grond geſtopt worden.

§. XVII.

Dan hierby hebben zommige geoordeeld het nog niet te moeten laaten berusten, maar den Kinderen zelf die ongedoopt overleden waren, eene zekere natuurlyke gelukzaligheid toegeſchreven, gelyk, volgens LEIBNITZ, l. c. AMBROSIUS CATHARINUS, ALPH. SALMERO, LUD. MOLINA, en andere geſteld hebben.

De Godgeleerden van de Franciskaaner orde beweerden in de Trentſche Kerk-vergadering, dat ze op zekere plaats boven den aard-kloot verheven, en in het licht hun verblyf zouden hebben. Zommige beweerden ook, dat ze met de Wysgeerte, en beſchouwing van de dingen der natuur zich bezig houden, en zulk een genoegen genieten zouden, als die geene in dit leven ondervinden, die zich met voorſpoed in de uitvinding en ontdekking van zaaken kwyten.

Ook

Ook voegde A. CATHARINUS hier nog by, dat ze van de heilige Engelen en gezaligde menſchen zomtyds bezoeken ontvangen en vertroostingen genieten zouden. Zie SARPIUS l. c.

Zelf keurde de Kardinaal FRANC. SFONDRATUS dien toeſtand eener gelukkige onſchuld der Kinderen nog boven den ſtaat der gezaligde zondaaren. „ Alhoewel, ſchryft hy, God hen „ niet tot de hemelſche heerlykheid toelaat, „ begunſtigt Hy ze echter met eene andere en „ veel grootere weldaad, die zy, en wy zelve „ ook, by aldien daaromtrent eene keuze te „ doen ſtond, ongelyk hooger, dan den he„ mel, waardeeren zouden. En deeze wel„ daad is, dat ze, door eenen vroegtydigen „ dood weggerukt, nopens hunne perſooneele „ onſchuld in veiligheid geſteld, buiten de mo„ gelykheid van zoo veele, ten deele vergeef„ lyke, ten deele doodelyke zonden geraaken, „ en aan geduurige en oneindige gevaaren van „ en verzoekingen tot zonden onttrokken wor„ den, aan welken zy met den voortgang der „ jaaren onvermydelyk zouden blootgeſteld zyn, „ en dus de eeuwige helſche ſtraf tot eene prooi „ worden. *Hy wierd weggerukt, op dat de boos„ heid zyn verſtand niet zoude veranderen, of „ de list zyne ziel bedriegen.* WYSH. IV. vs. 9." Deeze zyn deszelfs eigene woorden, by LEIBNITZ l. c. aangehaald.

Dit was ook het gevoelen van ALB. PIGHIUS, die niet alleen eene ſtraf van gemis den Kinderen ſlechts toeſchreef, gelyk het meest by de School-geleerden aangenomen gevoelen medebragt; maar ook zich verbeeldde, dat ze aan eene vry vermaaklyke plaats, het zy in deeze, het zy in eene andere weereld zich bevinden, en onder het genot van eene zekere natuurlyke gelukzaligheid, God loven en danken zouden; alhoewel uitgeſlooten van het koningryk der hemelen, dan hierover zouden ze geen ongemak hebben, niet treuren, of zich beklagen. Want dit zou eene tegenſtrevigheid tegen Gods wil zyn, die niet vry ware van zonde. En naardemaal ze in dit leven geen verkeerde wils-neigingen gehad hebben, zoo was het ook niet waarſchynlyk, dat die in een ander leven in hun zouden plaats hebben. Dus word deszelfs gevoelen voorgeſteld van P. MARTYR, *Loc. commun.* Cl. II. Loc. 1. §. 5. & Cl. III. Loc. 1. §. 35. gelyk ook A. RIVETUS, *Cathol. Orthod.* Tract. III. Q. 3. Opp. T. III. p. 304. het zelve heeft voorgeſteld, die ook zekeren DE SILBON aanhaalt, als vereenigd met dat gevoelen.

§. XVIII.

Zedert de zestiende eeuw, met welke de Kerk-herforming begon aan te lichten, vindt men,

men, dat de Protestantſche Godgeleerden doorgaans vry gemaatigd over dit ſtuk dagten. Al meest komt men daarin overeen, dat men nopens de Kinderen, die voor eenen volwasſenen ſtaat, en het gebruik der rede ſterven, het zy ze gedoopt, of ongedoopt zyn, het goede na dit leven hoope. En nopens de Kinderen der Christenen meent men, dat hun het geloof in Christus, het eenige middel, om de genade en zaligheid, door Christus verworven, deelachtig te worden, niet kan ontzegd worden. Dan hoewel men nopens het geloof en de wedergeboorte, de voorwaarden der zaligheid, door Christus, ten aanziene der volwasſenen, zich onderling niet wel verſtaan, en dezelve niet gereedelyk verklaaren, ofte bepaalen kon, in welk eenen zin, en hoedanig men die aan de Kinderen zoude kunnen toeſchryven; zoo verwerpt men echter daarom de zaak, of die gunſtige gedagte nopens het toekomend lot der Kinderen niet. En het geſchil nopens die voorwaarde der zaligheid word by veelen aangemerkt en behandeld, als of het ſlechts een woordentwist ware. En over het geheel laat zich, nopens die voorwaarden van der Kinderen zaligheid, aanmerken, dat de Protestantſche Godgeleerden daaromtrent een drieërlei gevoelen omhelzen. Want zommige vinden alles in Christus, en de genadige toerekening van deszelfs verdienſten, wat tot der Kinderen zalig lot na

dit

dit leven behoort. — Andere zoeken en ſtellen die voorwaarden perſoonelyk in de Kinderen, en tusſchen deezen heeft dan in 't byzonder het geſchil plaats, nopens de wyze, hoe men dezelve in die onderwerpen moete begrypen. — En nog andere gaan hier te rug tot de Ouderen, in welken de Kinderen gerekend worden, in welken men dan ook de vervulling dier voorwaarden ſtelt, die den Kinderen, uit hoofde van een natuurlyk onvermogen, ontbreken zou. Dan, zonder juist naar deeze orde ons hier te ſchikken, zullen wy de gedagten van eenige Godgeleerden opgeven.

§. XIX.

By de Broederen van de Augsburgſche Belydenis word al meest het in de tweede plaats gemelde gevoelen, aangaande de voorwaarde der zaligheid in de Kinderen, aangenomen.

Men vindt in de *Formula Concordiæ*, uit den *grooten Katechismus van* LUTHERUS, hieromtrent dit volgende: „ Wanneer wy zeg-
„ gen, dat de Kinderen gelooven, en het ge-
„ loof bezitten, is het geenzins onze mening,
„ dat zy op eene verſtandige wyze werkzaam
„ zyn, en geloofs-daaden oeffenen zouden.
„ Maar wy willen daar door die dwaaling van
„ hun tegengaan, die zich verbeelden, dat de

„ ge-

„ gedoopte Kinderen Gode behagen, en zon-
„ der eenige werking des Heiligen Geests in
„ hun, zalig worden. En alhoewel wy niet
„ duidelyk verſtaan, of met woorden ook niet
„ verklaaren kunnen, welke en hoedanige die
„ werking des Heiligen Geests in de Kinderen
„ zy, die gedoopt worden; zoo is het noch-
„ tans uit Gods woord zeker, dat ze 'er is en
„ plaats heeft." Dit heeft uit CHEMNITII *Exam. Concil. Trident. ad Can.* XIII. *de Baptism.* aangehaald J. L. FABRICIUS *Dialog. de Fide infantutor.* Opp. p. 394.

CHEMNITIUS zelve heeft dit ſtuk ook uitvoeriger behandeld, waarvan FABRICIUS l. c. p. 395. dit uittrekſel geeft: „ Dat den Kin-
„ deren, zoo veelen 'er zalig worden, de Hei-
„ lige Geest van God geſchonken word, die
„ in hun zekere werking heeft en voortbrengt.
„ — Dat wy den aart van die werking en die
„ gave niet verſtaan, ofte met zekerheid be-
„ paalen kunnen, die wy echter, hoedanig ze
„ ook moge zyn, het geloof noemen. —
„ Niet als of dit zulk eene toeſtemming in het
„ verſtand en vertrouwen der harten ware,
„ hoedanig 'er in volwaſſenen plaats heeft;
„ maar dewyl dat middel, waar door Gods ko-
„ ningryk, in het woord en de bond-zegelen
„ aangeboden, aangenomen word, in de Hei-
„ lige Schriftuur dien naam draagt."

J. GER-

J. GERHARDUS verſtaat door het daadelyk geloof, het welk men den Kinderen niet afſpreken mag, allerlei werkingen des H. Geests, hoedanigen die ook zyn mogen, die tot 's menſchen gerechtigheid en zaligheid dienen. *Ibid.* pag. 397. — Ook worden aldaar aangehaald BALDUINUS, BROCHMAN en HULSEMAN, als die mede in den Kinderen het geloof erkennen. — De laatstgenoemde erkent zelf in de Kinderen de wedergeboorte, hoewel niet de, in eenen naauweren zin dus genaamde, bekering. En elders leidt hy der Kinderen behoudenis ook af uit de zoogenaamde midden-kennis (*ſcientia media*) van God, en uit een voorgezien geloof, het welke zy, by aldien een langer leven hun vergund ware, zouden gehad hebben. Zie J. G. WALCHII *Diſſert. de Fide infanum in utero*, §. 3.

SEB. SCHMIDT heeft op de vraag: Of de Kinderen, die voor den achtſten dag, en dus zonder de beſnydenis ontvangen te hebben, geſtorven waren, ook waren zalig geworden? dit te recht geantwoordt: „ Wel zeker; want „ naardemaal ze door niemands ſchuld, maar „ uit eene ſtipte gehoorzaamheid aan het Godlyk voorſchrift van dat bond-zegel verſteken „ waren; zo mag men omtrent dezelve geen „ mindere genade van God ſtellen plaats te „ hebben, dan omtrent de Kinderen van zulke

„ Ge-

„ Geloovigen, die tot de beſnydenis niet ver-
„ plicht waren. Johannes de Dooper wierdt
„ voor de beſnydenis, en nog in 's Moeders
„ buik zynde, met den Heiligen Geest vervuld.
„ David geloofde de zaligheid van zyn op den
„ zevenden dag geſtorven Kind zoo zeker, als
„ hy zyne eigene hoopte. Want de belofte,
„ die den Ouderen door de beſnydenis toege-
„ past en verzegeld wierd, dat God hun God,
„ en hunnes zaads God zou zyn, kon niet fei-
„ len, zoo lang de menſchen niet door hunne
„ eigene ſchuld dezelve verydelden." Aange-haald by WALCH, l. c. §. 5., die 'er deeze aanmerking, by gevolg-trekking, by voegt: Had dit plaats nopens de Beſnydenis, men heeft nopens den Doop dan ook het zelfde te denken.

§. XX.

Eenſtemmig met deeze gedagten heeft zich ook verklaard J. TARNOVIUS, *Comment. in Proph. min. ad* JON. IV. vs. 11. die de Kinderen, die voor de beſnydenis geſtorven waren, in het zelfde lot en geval ſtelt met de Dochtertjes onder het Oude Testament, die voor de jaaren van onderſcheid geſtorven, uit kracht der Godlyke belofte zalig geworden waren: insgelyks met dat van de Kinderen der Israëlleren, die geduurende de veertig-jaarige reize door de woes-

woestyne onbeſneden geſtorven waren, Jos. V. vs. 7. Ook met den toeſtand der Knechtjes, die door het wreede bevel van den Egiptiſchen Koning in de wateren geſmoord waren, EXOD. I. vs. 22. Gelyk ook nog met het lot der Onnoozelen, die by andere vervolgingen door den dood waren weggerukt, 1 MAKKAB. I. en 2 MAKKAB. VI. En waarom zouden wy thans onder het Nieuwe Verbond aan derzelver zaligheid wanhoopen?

Dezelfde haalt het ook als merkwaardig aan, het geene door HUNNIUS, *Loc. de Baptism.* geſchreven is: „ Dat Christus in den buik „ zyner Moeder een Kind had willen worden, „ om daar mede aantetoonen, dat Hy ook de „ Kinderen van Godvruchtigen, terwyl ze nog „ in de baar-moeder waren, heiligen wilde en „ kon; by aldien ze ook het gewoone zegel„ teken der wedergeboorte niet mogten deel„ achtig worden."

Het gevoelen van DANHAUER hieromtrent heeft LEIBNITZ, l. c. §. 98. opgegeven aldus: „ Vraagt iemand nopens de wyze en het middel „ ter zaligheid van zulk een Kind: wy laaten „ dit, voor zoo veel het Gods zaak is, aan „ Zyne wysheid over: voor zoo veel de doop „ met den Heiligen Geest als een middel tus„ ſchen beiden komt, hoopen wy daaromtrent „ het goede. En hiermede wierd Johannes de

„ Doo-

„ Dooper op eene uitmuntendſte wyze begun-
„ ſtigd. Van 's Kinds kant is het eigene geloof
„ het middel — — — daar over onze geleer-
„ de FEURBORN naauwkeurig gehandeld heeft.
„ Is het nu onmogelyk, zonder geloof Gode
„ te behagen, zulke Kinderen moeten dan, by
„ aldien ze zalig worden, noodzaaklyk ook het
„ geloof in hun hart deelachtig worden."

En nopens de Kinderen der Heidenen ſchreef B. HOFMAN, *Synopſ. Theol. Dogmat.* p. 329.
„ Dat het wel zeker is, dat Gods toorn op
„ hun blyve, by aldien ze niet op eene bui-
„ tengewoone wyze door den Heiligen Geest
„ wedergeboren, en met het geloof begunſtigd
„ worden. Dat nu dit geſchieden kan, daar
„ aan mag niemand twyffelen; maar of het ook
„ daadelyk geſchiede, dat laaten wy aan de
„ Wysheid en Barmhartigheid van God over."
LEIBNITZ, l. c. §. 93. daar DANHAUER ook aangehaald word.

Nog eenen ſtap verder ging hier TOB. WAGNER, wylen de Kantſelier der Akademie te *Tubingen*, die omtrent de Kinderen der Heidenen het goede dagt, en hun, naardemaal ze in hunne onwetenheid geſteld waren, verſchooning en vergeving billyk meende te mogen toeſchryven. Hy oordeelde, dat die mening meer waarſchynelyk was, die mede brengt, dat God in zyn oordeel over de zulke naar de Barmhar-

tigheid overfloeg, en ze met de zaligheid begunſtigde, dan wanneer men het tegengeſtelde harder gevoelen, het welke die Kinderen van de zaligheid uitſloot, omhelsde. Zie PFANNER, *Syſtem. Theol. Gentil. purior.* c. XXII. §. 17.

Wy beſluiten hier uit, het geene ook de ſchrandere LEIBNITZ, l. c. billyk hier uit heeft opgemaakt: „ Dat de Evangeliſche Godgeleerden met veel gemaatigdheid hier omtrent gewoon zyn zich uittedrukken: terwyl zy die zielen aan het oordeel en de Genade van haaren Schepper overlaaten. En voor ons zyn immers alle die buitengewoone wegen verborgen, langs welken God de zielen verlichten, en van welke middelen Hy zich daartoe bedienen kan."

§. XXI.

Komen wy eindelyk tot de Godgeleerden van onze Kerk, ofte de Hervormden, deeze, hoe zeer zy ook van anderen, wegens de leer eener byzondere genade, en andere daar mede verknogte leerſtukken, bedild en gehekeld zyn, zyn echter, ten aanziene van der Kinderen jongſte lot, ook zoo gemaatigd van denkwyze, dat ze hen geenzins van de Godlyke genade en eene eeuwige zaligheid uitſluiten. Dit zal ons

uit

uit eenige ſtaaltjes en getuigenisſen, hoe zy zich daarover uitdrukken, nader blyken.

ZWINGLIUS althans ontkent de genadewerkingen des Heiligen Geests in de Kinderen geenzins, wen hy, *Opp.* T. II. *lib. de Baptismo*, p. 607. zegt: „ Wie onzer kan met zekerheid weeten, op welk eene wyze de Heere „ in de Kinderkens woont? Zouden wy niet „ zeer ſchaamteloos handelen, wen wy vermetel ons zouden aanmaatigen over zulke zoo „ zeer verborgene dingen iets te willen bepaalen"?

Niet minder heeft ook CALVINUS voor der Kinderen belangen gepleit, *Inſtit. Chriſt. relig.* L. IV. c. 16. §. 17. kan hy het niet verkroppen, dat de Wederdoopers hen ten dood veroordeelen, en zegt: „ Naardemaal de Schriftuur „ verklaart, dat wy allen in Adam ſterven, zo „ volgt, dat 'er geen hoop ten leven, dan alleenlyk door Christus, voor ons overig is. „ Om nu erfgenaamen des levens te worden, „ moeten wy deelgenooten van Hem worden. „ En zegt de Schriftuur ons elders, dat wy alle van natuur onder Gods toorn liggen, en in „ zonden ontvangen zyn, die ons altoos doemſchuldig maken; wy moeten dan, om in het „ koningryk Gods te kunnen ingaan, wedergeboren, en Christus ingelyfd worden. Maar „ hoe, zeggen zy, zullen de Kinderen weder-

„ geboren worden, die van goed noch kwaad „ bezef hebben? Wy antwoorden hun, dat, „ alhoewel Gods werk onder onze begrippen „ niet valt, echter geenzins voor niet met al „ te houden zy. Vervolgens, dat het zeker „ is, dat de Kinderen, die behouden zullen „ worden, (en dat 'er eenige uit die jaaren be- „ houden worden, kan men niet ontkennen,) „ alvoorens van den Heere wedergeboren wor- „ den; dewyl ze zondaars van hunne geboorte „ af zyn, en dus by God verfoeijelyk en wal- „ gelyk zouden blyven moeten, by aldien ze „ niet gerechtvaardigd wierden." En dit be- bevestigt hy met het voorbeeld van Johannes den Dooper, aan welken God getoond heeft, wat Hy ook in anderen doen kon. „ En het „ is, zegt hy wyders, te vergeefs, dat ze „ hier op die uitvlucht maken, dat dit flechts „ eenmaal gebeurd is, en daar uit overzulks „ niet volgt, dat de Heere dus doorgaans met „ en omtrent de Kinderen handele. Want wy „ beredeneeren flechts hier uit, dat zy zonder „ grond de Godlyke kracht binnen zoo enge „ grenzen beperken, waarin ze zich dog geen- „ zins bepaalen laat."

„ En hiertoe, dus vaart hy voort, §. 18, 19. „ is immers Christus van zyne eerfte kindsheid „ af geheiligd, op dat Hy uit iederen ouder- „ dom zonder onderfcheid zyne Uitverkorenen

„ in

„ in zich zelven zoude heiligen. — — —
„ Hebben wy in Christus een volmaaktst voor-
„ beeld van alle die genade-bedeelingen, met
„ welken God zyne Kinderen begunſtigt: wy
„ hebben in dit opzicht daarin dan ook een be-
„ wys, dat de kinderlyke ouderdom niet ten
„ eenemaal met de heiligmaaking onbeſtaanbaar
„ is. — — En zou het ook wel veilig zyn,
„ wanneer wy ontkenden, dat God zich op de
„ eene of de andere wyze aan de Kinderen ont-
„ dekken kon? — — — En alhoewel het
„ geloof uit het gehoor is, kan men het zelve
„ daarom nog in de Kinderen niet ontkennen.
„ Want het zou zeer vermetel zyn, God aan
„ dit middel te willen binden, ofte Hem dit
„ als eene ſtandvastige regel voorteſchryven.
„ En dit is ook geenzins de mening van den
„ Apostel. En heeft niet God ook in de roe-
„ ping van veelen door de inwendige verlichting
„ zyns Geests, zonder de uitwendige predi-
„ king, zyne waare kennis medegedeeld"?

P. MARTYR maakt wel eenige zwaarigheid, om den Kinderen een geloof toeteſtaan, het geene hy ook tot derzelver zaligheid niet noodig vindt; dit echter ſtelt hy daaromtrent als voldoende, dat de Kinderen, zoo veelen 'er zalig worden, met den Heiligen Geest voorzien, en daar door bewerkt worden: deeze is de oorzaak en wortel van geloof, hoope, lief-

de, en alle die deugden, welken Hy vervolgens werkt in Gods Kinderen, hoedanigen zy dan ook, wanneer hunne jaaren het toelaaten, naar buiten vertoonen. Dan op dit gezegde laat hy eindelyk volgen, dat zulke Kinderen in zekeren zin ook Geloovigen kunnen genoemd worden. *Loc. Com.* Claſſ. IV. Loc. VIII. §. 14.

En W. MUSCULUS was van oordeel, dat de geene, die den Kinderen een geloof toeſchryven, daar door eene zekere verborgene werking des H. Geests verſtonden, waardoor Hy naar Gods genadig welbehagen de Uitverkorene met eene voorkomende genade begunſtigd, waar over wy niet oordeelen kunnen. Hy legt in hun een zaad, het welk de verworpelingen niet deelachtig worden. *Loc. com.* p. m. 304.

Dus heeft ook B. ARETIUS, *Problem.* 80. geoordeeld, dat men al te voorbaarig handelde, wanneer men den Kinderen het geloof ten eenemaale ontzeide; naademaal het in zekere opzichten wel ontkend kon, doch in zekere opzichten ook toegeſtaan moest worden.

§. XXII.

Z. URSINUS ſchryft ook, *Explic. Catech. Heidelb. ad Quæſt.* 74. „ De Kinderen geloo-„ ven op hunne wyze, ofte naar maate van „ hun-

„ hunnen ouderdom, hebbende eene helling,
„ ofte neiging, om te gelooven. Het geloof
„ is in de Kinderen by wyze van een vermo-
„ gen en neiging, niet daadelyk met werkzaam-
„ heden, gelyk in volwasſenen. — — — De
„ Kinderen hebben ook den Heiligen Geest,
„ en worden, naar maate hun ouderdom het
„ toelaat, daar door wedergeboren."

F. JUNIUS verklaart het als onbeſtaanbaar met de waarheid, wanneer men ontkent, dat de Kinderen niet zouden in Christus den ouden menſch afleggen, en den nieuwen menſch aandoen kunnen. Want dit te ontkennen zoude even zoo veel zyn, als of men wilde beweeren, dat Christus in hun dat beginſel van hebbelyke genade niet kon werken. *Opp.* T. II. pag. 187. — Dezelfde houdt ook dikwyls ſtaande, tegen GRATIANUS PROSPER, dat men het geloof, alhoewel niet uitgewikkeld en in zyne form, of door zulke werkzaamheden, als zich in volwasſenen openbaaren, nochtans ten aanziene van deszelfs wezen en wortel den Kinderen niet ontzeggen kan.

A. RIVETUS, *Cathol. Orthod. Tract.* IV. *Quæſt.* II. *Opp.* Tom. III. pag. 387. ſchreef:
„ Wy erkennen, dat God in de Kinderen het
„ geene, by de tederheid van hunnen ouder-
„ dom, in hun ontbreekt, door de inwendige

„ werking van zynen Geest vervult, die het „ zaad des geloofs in hun verwekt, en door „ zyne kracht de verdienſten van Christus hun „ toepast. waarvan ze op hunnen tyd de on- „ dervinding zullen krygen."

D. PARÆUS, *Comment. in* GENES. XVII. vs. 14. verklaart het gevoelen van AUGUSTINUS als al te hard, en niet gegrond in Gods woord, ook niet ſtrookende met de Christelyke liefde. *Opp.* T. I. p. 255. En de onnoozele Kinderen te Bethlehem, op bevel van Herodes, omgebragt, houdt hy voor de eerſte bloedgetuigen van den Heere Jezus, en ſtelt, dat ze zalig zyn geworden. *Comment. in* MATTH. II. *ibid.* p. 616.

Wy voegen hier eindelyk nog by A. WALÆUS, die, *Opp. Theolog.* T. I. p. 493. op de overeenſtemming met URSINUS, SOHNIUS, BUCANUS, en veele anderen zich beroept, en dit ſchryft: „ Wy zeggen, dat de Kinde- „ ren (wy nemen die thans onbepaald, laaten- „ de aan God zyne oordeelen,) onder de ge- „ loovigen moeten gerekend worden, dewyl „ het zaad, ofte de Geest des geloofs in hun „ is, dien zommigen eene hebbelykheid, an- „ deren eene neiging noemen. — — — En „ deezen Geest des geloofs oordeelen wy in „ hun niet zonder alle werkingen te zyn, want „ de Geest is nooit werkeloos. — — — Zyn

„ de

„ de Kinderen Gode behagelyk, worden hun
„ de zonden vergeven, zy moeten, by ge-
„ volg, dan ook het geloof deelachtig zyn.
„ — — — Dit zaad, ofte die Geest des ge-
„ loofs in de Kinderen maakt, dat ze voor ge-
„ loovigen gehouden worden, en Leden van
„ Christus zyn: en deeze betrekking, die zy
„ door hun geloof op de verdienſten van Chris-
„ tus hebben, is het middel, waar door ze
„ Christus verdienſten deelachtig worden, de
„ vergeving der zonden, enz."

§. XXIII.

Deeze getuigenisſen kunnen voldoen tot bewyzen, dat ook de Godgeleerden van onze hervormde Kerk omtrent der Kinderen uiterſte lot gunſtig denken. —— Tevens kunnen wy hier uit zien, dat veele Protestantſche Leeraars (§. 18—22.) de voorwaarden van der Kinderen zaligheid voornaamelyk in de Kinderen perſoonelyk zoeken en ſtellen: naamlyk in derzelver geloof, waar door ze aan de zaligmakende verdienſten van Christus deel krygen, en in derzelver wedergeboorte, die hen voor het genot van een eeuwig zalig leven vatbaar en bekwaam maakt: terwyl men het een en andere als een werk der Godlyke genade, en van den Heiligen Geest aanmerkt, welken men hun niet ontzegt.

Dan 'er zyn ook, gelyk wy (§. 18.) hebben aangemerkt, die in deezen niet zoo zeer na iets in de Kinderen zelve omzien; maar, om de voorwaarden van de zaligheid te vinden, tot der Kinderen Ouderen te rug zien, in welken de Kinderen gerekend worden, en door welken het geene, by een natuurlyk onvermogen, den Kinderen in perſoon ontbreekt, vervuld zou worden. — En by dit gevoelen ſlaat men ook, zoo veel ons is voorgekomen, eenen drieërlei weg in. Zommige zien voornaamelyk op de Kerk; — zommige wenden zich, by gebrek van voldoening voor hunne zaak in de naaste Ouderen, tot geloovige en vroegere Voorouderen; — zommige eindelyk berusten hieromtrent in der Kinderen naaste en onmiddelyke Ouderen.

§. XXIV.

Die de Kerk hier in het algemeen in het oog hebben, merken de Kinderen (evenveel van hoedanige Ouderen, van ketteren, van godloozen, of uit hoerery geſproten, of ſlechts door eene aanneming voor Kinderen erkend, indien de Ouderen ſlechts Christenen heeten, en de Kinderen ſlechts in eene maatſchappy van Christenen raaken,) aan als in den ſchoot der Kerk geboren, en dus als Kinderen der Kerk, ofte tot de Christelyke Maatſchappy behoorende, en

dus

dus als deelgenooten van Gods Verbond met, en de godlyke beloften aan de Kerk; overzulks ook als gewettigd tot de bond-zegelen, door welken de heil-beloften aan de Kerk bevestigd worden: en langs deezen weg doet men de Kinderen dan ook deelen in de genade-goederen van dit leven, en by hunnen dood, binnen de jaaren van onnoozelheid, in het eeuwig leven.

Dat onder de oude Kerk-vaderen ook zommigen hier heen overhelden, heeft de Heer VENEMA, *Dissert. Sacr.* pag. 524. nopens AUGUSTINUS, *Epist.* 98. §. 5. aangetoond. „De Kinderen, zoo schreef hy, worden aan„gebragt, om de geestlyke genade deelachtig „te worden; niet zoo zeer van hun, die hen „op hunne handen dragen, (alhoewel ook me„de van hun, by aldien zy zelve ook waare „geloovigen zyn,) dan wel van de geheele „gemeente der heiligen en geloovigen. ——— „De geheele Kerk, de Moeder, die heilig is, „doet dit overzulks, naardemaal zy geheel al„len, geheel ook elk en een iegelyk baart." Dog dat die Kerk-vader, van zich zelven, ten aanzien van der Kinderen lot na dit leven, verschillende, by deezen grond alleen niet bleef, maar ook het geloof der Ouderen, en den doop der Kinderen, om hun een zalig lot te kunnen toeschryven, te baat nam, is van den Heer VENE-

VENEMA, l. c. te recht aangemerkt. — Dat ook de Kerk-vader BERNHARDUS zyne gedagten hieromtrent dus geplooid en op de Kerk, als de Moeder der Doopelingen, en een medewerkſter tot derzelver geluk, gezien heeft, kan uit het geen wy hier boven (§. 14.) hebben aangehaald, blyken. — De Ouden ſchreven naamelyk aan alle Kinderen, die in de kerk den doop ontvingen, de geestlyke genade toe van eene vergeving der erfzonde, en van de wedergeboorte: weldaaden, die, naar het heerſchend gevoelen van die tyden, met den doop verzeld gingen, gelyk de Heer VENEMA, l. c. p. 515. heeft aangetoond.

Ik vind aldaar ook uit laatere Godgeleerden ST. DE BRAIS, *Theſ. Theolog. de neceſſit. baptism.* §. 62. en J. CLAUDE, *Oper. poſthum.* T. V. p. 100. als begunſtigers van dat gevoelen opgegeven. Zy zogten naamelyk den grond van der Kinderen zaligheid in derzelver betrekking op de geloovige Ouderen; dan ten aanziene van de Kinderen van enkele mond-belyderen en ſchyn-christenen dien niet kunnende vinden, en echter zulke Kinderen met die van Heidenen niet durvende gelyk ſtellen, namen ze daar omtrent hunne toevlucht tot de Kerk, en merkten alle Kinderen, die van belyderen van het Christendom geſproten waren, aan als van de Kerk op- en aangenomen, en der Kerk, als

de

de Maatschappy, tot welken zy behoorden, geboren.

Ook schynt M. AMYRALDUS hier van niet vreemd geweest te zyn, die, *Disp. de Sacram. Evang. & speciatim de Baptism.* §. 35. *Thes. salmur.* P. III. p. m. 61. omtrent de Kinderen van ketterschе Ouders gesproten, en die voor geloovigen niet kunnen gehouden worden, onderzoek doet. Die Kinderen, wen ze naar het lot hunner Ouderen gerekend wierden, moesten dan ongelukkig zyn. En in het lot van vroegere Voorouderen dezelve te betrekken, heeft nog minderen grond, dan dat men ze in hunne onmiddelyke Ouderen rekende. „ Dan nader, „ zegt hy, ter zaake komt, dat overal, waar „ nog eenige zuiverheid der leer ende der Sa„ cramenten bewaard is, daar ook nog de kerk „ eenigzins overig is, aan die kenmerken te „ onderscheiden, en meer of min zuiver. Nu „ is 'er geen kerk, of haar komen ook eeniger „ maate de Godlyke beloften toe: en deeze „ zyn van dien aart, dat, naardemaal de Kin„ deren tot de maatschappy, als een wezenlyk „ deel van dezelve, behooren, ze ook als tot „ de Kinderen behoorende moeten gerekend „ worden. Zy worden dus, naar Gods bevel, „ gedoopt, in hoop, dat ze, by aldien ze „ niet, volwassen zynde, het Doop-verbond „ verwerpen, deszelfs goederen deelachtig

„ wer-

„ werden. — — — Wanneer ze nu voor de „ jaaren van eenen volwasſenen leeftyd ſterven, „ dan mogen wy onbelemmerd ſtellen, dat ze „ de kracht van het Bond-zegel in hunne za- „ ligheid ondervinden." — En hierop komt het ook neder, het geene hy, *Disput. de Pædobaptismo*, §. 39. *Ibid.* p. 79. ſchreef, nopens de Kinderen van Land-loopers, die geen belydenis aangenomen hebben, en nopens de Kinderen van ongeloovige Ouderen, als mede nopens Kinderen, welker Ouderen onbekend zyn.

§. XXV.

Vooral heeft zich ook voor dit gevoelen uitvoerig uitgelaaten J. FORBESIUS, l. c. Lib. X. cap. VI—XI., daar hy zich verzet tegen het gevoelen der geenen, die voor alle ongedoopte Kinderen, wen ze zonder eenen martel-dood uit dit leven ſcheiden, den hemel toeſluiten. Om deeze mening tegen te gaan, beroept hy zich, 1.) op de overeenkomst tusſchen den Doop en de Beſnydenis: de Kinderen, die voor den achtſten dag, en dus onbeſneden ſtierven, zyn door der Ouderen geloof zalig geworden, en het zelfde mag men ook nog nopens de ongedoopt ſtervende denken. c. VI. 2.) Daarop, dat het geloof der Ouderen, zelf ook der geenen, die der Ouderen plaats vervingen, of ein-

eindelyk ook het geloof der Kerk, tot behoudenis der Kinderen voldoende was. En tot dit laatſte neemt hy zyne toevlucht in het geval, dat de Ouders onkundig, of over het geheel geene waare geloovigen kunnen geoordeeld worden te zyn. c. VII. 3.) Daarop, dat de doop niet als een middel ter zaligheid, maar wegens het bevel daaromtrent noodzaaklyk is, en by die gelegenheid laat hy zich uit over het geloof der Kinderen, die gerekend worden in de kerk te gelooven, en over derzelver wedergeboorte, ofte de inwendige genade-werkingen des Heiligen Geests in de Kinderen, die van weerskanten buiten het geſchil zou zyn. cap. VIII. 4.) Daarop, dat de woorden van Christus, Joh. III. vs. 5. dit niet medebrengen, naardemaal de wedergeboorte door den Geest in de Kinderen vallen kan, en tot derzelver zaligheid voldoende is, terwyl de water-doop nergens in het woord als volſtrekt noodzaaklyk daar toe geleeraard word. c. IX. 5.) Vervolgens redeneert hy uit Gods belofte aan Abraham, Gen. XVII. vs. 7. en derzelver uitbreiding, elders in de Heilige Schrift voorkomende, gelyk mede uit 1 Korinth. VII. vs. 14. En hier uit trekt hy, dat, wanneer een Kind in handen van geloovigen komt, en geloovige Doop-heffers heeft, deeze voor het zelve in de plaats van Ouders zyn, en zy als deszelfs Ouders aangemerkt worden; — dat een Kind van geloovige

Oude-

Ouderen, voor het gebruik der rede ſtervende, daar door zekere blyken draagt, dat het uitverkoren is; — hoewel daar uit, dat Kinderen van ongeloovige Ouderen vroeg ſterven, niet blykt, dat ze verworpen zyn. Want zulke Kinderen komen wel eens tot volwasſene jaaren, en worden met het geloof en de overige verbonds-goederen begunſtigd; offchoon ze wel als vreemdelingen van het verbond der beloften geboren zyn, waren ze echter in Gods tegenwoordigheid Kinderen Gods. Dus heiligt ook God door verborgen ingeſtorte genade de Kinderen van ongeloovige Ouderen, vergeeft hun de erf-ſchuld, en brengt ze als onſchuldigen in zyn hemelſch koningryk over. — En by aldien de onmiddelyke Ouders geen waare geloovigen, ofte tot het eeuwige leven verordineerd zyn, dan is het echter voldoende, wen zy, gelyk alle Christenen, in het verbond, ofte het Christendom toegedaan zyn. Het geene in dit opzicht ontbreekt, dat word vervuld door het geloof der Kerk, en door Christus bloed, ook voor de Kinderen geſtort. Dus is het ook gelegen, wanneer de Ouderen ketters of ſcheurmakers zyn, als waar door ook de Kinderen van de kerk en van het verbond niet uitgeſloten worden. — Allen Christen-kinderen worden als heilige naar het verbond geboren, niet alleen die uit een wettig huwlyk, maar ook die uit hoerery, echtbreuk en bloed-ſchande geteeld zyn.

zyn. c. X. 6.) Worden eindelyk de Kinderen, wanneer ze, ongedoopt, den marteldood ondergaan, zalig, dan volgt, dat ook alle Christen-kinderen, die in de baar-moeder ſterven, behouden worden. c. XI.

Wy zien hieruit de gedagten van dien Schryver omtrent dit ſtuk, met derzelver gronden. Het geloof der Ouderen is hem wel een grond voor der Kinderen zaligheid; dog wanneer het daar aan hapert, blyft het geloof der algemeene Kerk hem nog altoos eene achter-deur tot ſtaving van zyn gevoelen.

§. XXVI.

Dan ook in de Voorouderen zoeken zommige den grond van der Kinderen zaligheid, wen die in de onmiddelyke en naaste Ouderen niet naar genoegen en tot voldoening kan gevonden worden. De Ouderen mogen geen waare geloovigen, maar ſlechts uitwendige mond-belyderen, geveinsden en godloozen geweest zyn, men acht der Kinderen zedelyk en eeuwig belang in veiligheid, wanneer 'er ſlechts onder de vroegere Voorouderen een Grootvader, Grootmoeder, Over-grootvader enz. geweest is, die een waar geloovige, God-vreezende, en een oprecht Bondgenoot van God geweest is.

Van dit gevoelen schynen eenige, ook vermaarde Godgeleerden niet vreemd geweest te zyn. J. CALVINUS, *Append. ad Libell. de vera Eccles. reform.* Opp. T. VIII. pag. 302. TH. BEZA, *ad Act. Colloq. Mompelg.* p. 11. 118. 130. J. CLAUDE, l. c. en andere, aangehaald by den Heer VENEMA *Dissert. Sacr.* pag. 520. — Veelen hebben zich ook, om de wettigheid van den Kinder-doop te bewyzen, mede van dit gevoelen, als eenen grond, bediend. En onder de Uitleggeren vindt men 'er ook, die ter verklaaring van den grond, waar mede het tweede gebod der Godlyke Zeden-wet, EXOD. XX. vs. 6. word aangedrongen, deeze gedagte mede te baat nemen. Dus vind ik, om maar eenen aan te haalen, by RIVETUS, *Explic. Decalogi*, EXOD. XX. *Opp.* T. 1. p. 1277. „ Alhoewel de loop der Godlyke Barmhartigheid zomtyds gestremd word, die echter tot duizend geslachten word uitgestrekt, moeten wy daaruit niet terstond besluiten, dat Kinderen, welker onmiddelyke Ouderen Afgoden-dienaars zyn, van Gods verbond worden uitgesloten; naardemaal wy, by de bedeelingen der Barmhartigheid, niet alleen de naaste, maar ook de verdere Ouderen moeten in aanmerking neemen." — Dog die Barmhartigheid aan duizenden van Gods liefhebberen beloofd, begrypen andere niet aan de afdaalende ofte elkander opvolgende geslachten

ten te zullen bewezen worden; naardemaal 'er dan geene, voor het Bybel-woord niet paſſende, vergrootende ſpreekwyze (*Hyperbole*), hier zou moeten plaats hebben, vermits men van de ſchepping der weereld af tot hier toe, naauwelyks tweehonderd zulke geſlachten kon tellen, (of by dit te rug gaan zelf tot Adam toe, gelyk de Heer VENEMA, *Differt. Sacr.* p. 521. zegt, niet eens een derde deel van die rekening kan gevonden worden), en, by onze nadering van het einde der weereld, de overige niet kunnen verwacht worden. Hierom brengen zulke Uitleggers die uitdrukking liever tot de gelyktydige geſlachten, ofte menigte: voor zoo veel naamelyk God tot het geſlachte der Aarts-vaderen duizenden der Heidenen zou toevoegen, die in Abrahams beloofde zaad de zegeningen des verbonds zouden deelachtig worden. Zy vertaalen dus het woord אלפים liever door *Familiën*, in welke betekenis het ook zou voorkomen RECHT. VI. vs. 15. MICH. V. vs. 1. Deeze opvatting word ook van den Heer GERDES, *Veſper. Vadenſ.* p. 114. begunſtigd. — Dan wy laaten die thans aan haare plaats. Genoeg is het ons, en dit was ſlechts ons oogmerk, getoond te hebben, dat de grond van der Kinderen zaligheid na dit leven by zommigen ook in derzelver Voorouderen gezogt word, gelyk wy §. 23. hebben aangeroerd.

§. XXVII.

Dan dewyl zich, wanneer men van de onmiddelyke Ouders afgaat, hier geen vaste voet laat zetten, en kwaalyk bepaalen, welken onder de Voorouderen men dan zoude mogen aannemen, als mede om andere zwarigheden, die zich hierby opdoen; — zoo menen andere, dat men hier alleenlyk op de naaste en onmiddelyke Ouders het oog moest houden. Onder de begunſtigers van dit gevoelen heeft, zoo veel wy weeten, de Heer VENEMA, l. c. p. 526 ſeq. zich wel uitvoerigst daar over uitgelaaten, en het zelve met verſcheiden bewyzen gepoogd te onderſteunen. Deszelfs gedachten verdienen hier dus billyk eene plaats.

„ Alle Kinderen van alle geloovige Ouderen, „ zegt hy, zyn, geduurende derzelver kinder„ lyken ſtaat, in hunne Ouderen in eenen be„ treklyken ſtaat van genade, door eene zeke„ re byzondere Godlyke huishouding." — Door dien *ſtaat der genade* verſtaat hy het recht tot de goederen der genade ende der heerlykheid, en dus de vergeving der zonden, de heiligmaking en de heerlykmaking, ofte het eeuwig leven. En dus niet de werklyke bezitting en mededeeling van die goederen; naardemaal ze daartoe eerst komen, wanneer de betrekking op de Ouderen ophoudt. — Hierom noemt hy

hy dien ſtaat eenen *betreklyken genade-ſtaat*; dewyl de Kinderen niet op zich zelven, maar in hunne Ouderen aangemerkt, in den ſtaat der genade zyn, en die enkel in eene betrekking op God beſtaat, volgens welke God hen in hunne Ouderen als de zynen aanmerkt, en hen dan eerst met zyne genade-goederen daadelyk begunſtigt, wanneer ze op zich zelven beginnen te ſtaan, en hun betreklyke ſtaat, door het ophouden van hunne betrekking op hunne Ouderen, met eenen volſtrekten, in welken zy zelve der genade deelachtig worden, word afgewisſeld. — Deeze betreklyke genade-ſtaat duurt zoo lang als de jaaren der kindsheid, en neemt met deezen zyn einde. — Dit einde nu is tweederlei; want of de dood, die den Ouderen hunne Kinderen ontrukt, vernietigd mede die betrekking: of het gebruik der rede, waar door ze, voor zoo verre, nevens hunne Ouderen gerekend worden, beneemt hun het geene, waarom ze in hunne Ouderen gerekend wierden, en ſtelt hen in ſtaat, om, zoo als ook hunne Ouderen, hun heil te bevorderen. — Dan, eigenlyker geſproken, word die betrekking door den dood afgebroken, maar door het gebruik der rede geëindigd. — Hier uit ontſtaat nu een zeer verſchillend lot der Kinderen. Want zoo veelen 'er in dien betreklyken ſtaat der genade door den dood worden weggerukt, moeten in den volſtrekten ſtaat der ge-

nade noodzaaklyk overgaan. Want naardemaal 'er in hun niets, en van hun ook niets gedaan is, waar door hun recht tot de genade-goederen kan vernietigd worden, zoo moet dat ook wel beſtendig blyven: alle Kinderen der geloovigen overzulks, die in hunne kindsheid ſterven, worden met genade en heerlykheid, en dus met de zaligheid begunſtigd, ofte hun betreklyke genade-ſtaat word met eenen volſtrekten en onſterflyken verwisſeld. — Maar geheel anders is het gelegen met die Kinderen, die tot volwasſene jaaren komen. Want door de rede perſoonen op zich zelven wordende, zoo bepaald zich hun lot naar zy van de rede wel of kwaalyk gebruik maken: Zy behooren dan niet langer tot die byzondere huishouding van God met de Kinderen, volgens welke zy in hunne Ouderen recht op de genade en de heerlykheid hadden; maar zyn nu getreden in die huis-houding, die God met volwasſenen houdt, volgens welke men, onder voorwaarde van geloof en bekering, niet ſlechts een recht tot, maar ook die goederen zelve daadelyk verkrygt: terwyl de geene, die aan die voorwaarden niet beantwoorden, van het een en ander verſteken, en dus onder Gods toorn blyven.

En hier van is, gelyk 'er wyders getoond word, de grond in eene byzondere huishouding Gods, die merkelyk verſchilt van den weg, langs

langs welken God zyne genade bedeelt aan volwasſenen. Want geene geeft ſlechts een recht tot, en deeze brengt mede een daadelyk genot van die goederen. — Geene is maar voor een tyd, deeze duurt voor eeuwig. — Geene heeft menſchen, die in anderen, en deeze zulken, die als eigene perſoonen, en op zich zelven gerekend worden. — Geene behelst geen voorwaarden van haare voorwerpen zelve te vervullen; maar deeze eiſcht van den menſch in perſoon het geloof. — Geene ſpruit uit de geboorte; maar deeze heeft haaren grond in eene daad van den wil, door den Heiligen Geest tot het geloof gebragt. — — — En dit onderſcheid moet uit den aart der zaaken, en den verſchillenden ſtaat der onderwerpen afgeleid worden. Want Kinderen kunnen voor het gebruik der rede, hunne vermogens niet met vryheid gebruiken, en ook geen voorwaarden volbrengen: zy moeten overzulks anders dan volwasſene behandeld worden. — Ook eiſcht God van niemand iets, ten zy deszelfs vermogens daartoe voldoende zyn.

§. XXVIII.

Dit ſtelſel van gedagten vertoont de Hoogleeraar vervolgens als zeer wel beſtaanbaar met andere leerſtukken van den geopenbaarden Godsdienst. Met het leerſtuk, by voorbeeld, van

Gods Besluiten, en de Voor-verordineering, van de volharding der Heiligen, en van Christus heil-verwervenden zoen-dood. — En dus alvorens zyn gevoelen van schynbaare zwaarigheden ontheven hebbende, brengt hy tot bewyzen daar voor, dat deeze de eenige weg is, langs welken men den Kinderen, op eenige waarschynlyke gronden, de zaligheid kan toeschryven. — Dat Gods Heiligheid, die by de oeffening van genade, haaren afkeer van het zedelyk kwaad openbaaren moet, volgens deeze gedagte, erkend en verheerlykt word van de Ouderen, het welk voor de Kinderen, die nog geen daadelyke zonden begaan, en op zich zelven de Godlyke Heiligheid nog niet onteerd, en dus ook niet noodig hebben, om berouw te betoonen, gerekend kan worden voldoende te zyn. — Dat Gods Rechtvaardigheid daarvoor ook pleit; want deeze kan de Kinderen niet met, en als volwassenen behandelen, althans geen wetten aan hun voorschryven, en dezelve met beloften, of bedreigingen staven: zy kan overzulks hen ook niet oordeelen, wegens eigene handelingen, belooning, of straf verdiend, of de middelen tot zaligheid, die voor volwassene bepaald zyn, verzuimd te hebben. En dit is de rede, waarom, in de beschryving van het laatste oordeel, van Kinderen geen melding gevonden word. Nu zou men dan een van beiden moeten stellen, of, dat alle Kinderen

ren zonder onderſcheid zalig wierden, of dat de geene, die de zaligheid verkrygen, van God in anderen gerekend worden. Dewyl nu het eerſte aan groote zwaarigheden, naar des Hoogleeraars oordeel, onderhevig is, zoo verkiest hy het laatſte, de naaste Ouders naamelyk, door welken zy middelyk ſchuldig wierden, maar ook door derzelver geloof in Christus gerekend en zalig worden. — Dat de oorſpronglyke ſmet van de Ouderen tot de Kinderen, en wel door middel van de natuurlyke geboorte, overgaat, word mede als een bewys aangehaald, dat 'er eene naauwſte betrekking tuſſchen Ouders en Kinderen is, en dat deeze, ook ten aanziene van hun zedelyk lot, in geene van God gerekend worden. Zyn nu, volgens de ondervinding in de duidelyke leer der Heilige Schrift, de Kinderen in en met hunne Ouderen aan het zelfde zedelyk kwaad onderhevig, terwyl ze door hun ook aan ellenden en den dood onderworpen zyn; dan kan het ook zoo vreemd niet voorkomen, dat ze ook met hun in het goede deelen, en door hun genade en zaligheid in Christus verkrygen. Strekt die betrekking der Ouderen tot verdoemenis van hun onſchuldig kroost, veel meer zal ze die ſchuldigen tot ontſlag van ſchuld en derzelver behoudenis te baat komen. — Dat het ook onder de oude huishouding niet ontbreekt aan voorbeelden, uit welken blykt, dat God naar der Kinderen betrekking op hunne

Ouderen met dezelve handelt. De besnyding, en zelf de geboorte uit Israëlitische Ouders gaven toen den Kinderen een recht tot de goederen van het Sinaïtisch Verbond, het welk ook met hun was opgericht. Hier uit blykt nu niet duister, dat ze ook in hunne Ouderen onder het genade-verbond gerekend worden. En by al dat onderscheid tusschen die beide verbonden blyft echter die betrekking op de Ouderen de grond van Gods handelwyze omtrent de Kinderen. — Dat die zelfde betrekking onder het Nieuwe Testament ook nog plaats heeft, blykt uit HAND. II. vs. 39. alwaar de verbonds-beloften, aan Abraham en deszelfs zaad gedaan, ook den Kinderen toegeëigend worden, welken overzulks het recht tot de geestlyke goederen in den Ouderen ook toekomt. — Dat ook Christus den Kinderen, die van geloovige Ouderen tot Hem gebragt wierden, de handen opgelegd, hen gezegend, en het koningryk der hemelen toegezegd heeft. MATTH. XIX. vs. 3. enz. het geene niet op alle Kinderen, maar op *zulken* bepaaldelyk ziet, die uit geloovige Ouderen gesproten, en door deezen een eigendom van Christus zyn. — Eindelyk vind de Hoogleeraar ook nog 1 KOR. VII vs. 14 een bewys voor zyn gevoelen, het welk, by eene uitvoerige verhandeling over die plaats, hier op nederkomt, dat de Kinderen, uit zulke Ouderen gesproten, van welken de eene nog een onge-

loo-

looviger, ofte Heiden was, haar den besten der Ouderen, den geloovigen Christen naamelyk, en in deezen voor God waarlyk als *heilig* gerekend wierden, die recht hebben tot Gods gemeenschap, en overzulks in eenen betreklyken staat der genade zyn.

Wy hebben dus dit gevoelen der geenen, die in de onmiddelyke Ouderen den grond van der Kinderen eeuwig heil zoeken, het welke de Heer VENEMA uitvoerig, duidelyk en in alle zyne sterkte heeft voorgesteld, opgegeven. Van andere Voorstanders van deeze mening melden wy nu niet, en onze aanmerkingen daar over zullen wy op zyne plaats vervolgens mededeelen.

§. XXIX.

In de Dordrechtsche Kerk-vergadering heeft dit stuk mede een onderwerp van onderzoeking en beoordeeling uitgeleverd. De Remonstranten stelden naamelyk, dat, naardemaal men aan God geen voorgezien geloof in de Kinderen kon toeschryven, 'er ook geen verkiezing of verwerping van dezelve plaats had. Dan dit wierd genoegzaam algemeen, zoo van buitenlandsche als van binnenlandsche Godgeleerden, tegengesproken: en wel meest zoo, dat men ten aanziene der Kinderen, die zalig wierden, derzelver

ver geloovige Ouderen daar by in aanmerking nam. Het oordeel van zommigen hieromtrent kunnen wy niet nalaaten ook hier optegeven.

De Britſche Godgeleerden, *Act. Synod. National. Dordrac.* Edit. in fol. Dordr. 1620. P. II. p. 10. beweren, dat zommige Kinderen in het boek des levens zyn aangeſchreven, voor Gods rechterſtoel geſteld, tot het nieuw Jeruſalem toegelaaten worden, en in het koningryk der hemelen ingaan zullen. Deezen word dus het eeuwige leven als eene genade-gifte Gods door Jezus Christus geſchonken: zy moeten overzulks ook daar toe uitverkoren zyn. En by aldien ze ook allen zonder onderſcheid zalig wierden, zoo zou dit echter ook eene verkiezing uit het geſlacht der menſchen, waarby op derzelver ouderdom niet gezien wierd, verdienen genoemd te worden.

De Zwitſerſche Godgeleerden, *ibid.* p. 48. kunnen eene verkiezing of verwerping der Kinderen niet ontkennen. En wat de Kinderen der geloovigen aangaat, naardemaal God uit kracht van het genade-verbond zich hun God noemt, en die van eenen der Ouderen, die geloovig is, by Paulus voor heiligen verklaard, en van den Heere des hemels zelve voor erfgenaamen van het hemelryk uitdruklyk gehouden worden; zoo hoopen wy nopens hun, wen ze in hunne kindsheid

heid ſterven, het beste. En wy twyfelen niet, of derzulken Engelen, die voornaamelyk om hunnen wil worden uitgezonden, beſteden hier toe volvaardig hunne dienſten.

De Nasſauwſche, *ibid.* p. 44. drukken zich dus uit: Alhoewel God om de erfzonde de Kinderen verdoemen kan, mogen echter Christen-ouderen nopens de zaligheid hunner Kinderen niet twyfelen. Want hun, ende hunnen Kinderen komt de belofte toe. HAND. II. 39.

Die van Breemen verklaarden, *ibid.* p. 63. Wy zyn van mening, dat alleenlyk de Kinderen der geloovigen, die eerder, dan zy voor onderwys vatbaar zyn, ſterven, van God bemind en gezaligd worden, naar het zelfde welbehagen van God, om, door, ende in Christus, gelyk ook de volwasſene. Zy zyn, uit kracht van eene verbonds-betrekking overzulks heilig, en worden, ter bevestiging daar van, door den heiligen doop Christus toegewyd, dien ze ook aandoen.

Op die wyze hebben ook de inlandſche Godgeleerden hunne mening uitgebragt: de Hoogleeraaren, *ibid.* P. III. p. 10. en GOMARUS, p. 24 & 26. gelyk mede de Afgevaardigden uit de verſcheidene Nederlandſche Synoden, die, by voorbeeld, van *Zuid-holland*, p. 39. van *Utrecht*, p. 53 en 58. van *Overyſſel*, p. 76.

En

En uit die overeenstemmende gedagten is dit besluit, ofte omtrent den eersten artikel, die toen in geschil was, deeze stelling bepaald: „ Naardemaal wy nopens Gods wil uit deszelfs „ woord moeten oordeelen, en dit getuigt, dat „ de Kinderen der geloovigen heilig zyn, hoe„ wel niet van natuur, maar door dit weldadig „ genade-verbond, in het welke ze met hun„ ne Ouderen begrepen zyn; zoo moeten god„ vruchtige Ouders aan de verkiezing en zalig„ heid hunner Kinderen, welken God in de „ kindsheid uit dit leven wegrukt, niet twy„ felen." *Ad Artic.* 1. *Can.* 17. *ibid.* P. I. pag. 252.

§. XXX.

Dan 'er zyn ook, die niet in de Kerk, ook niet in Ouders, of Voorouders, gelyk wy tot hier toe zagen, maar alleenlyk in den Zaligmaker de naaste gronden van der Kinderen toekomende zaligheid zoeken. En dit gevoelen dienen wy thans ook wat nader te beschouwen.

De voortreflyke Poolsche Edelman, JOHANNES A LASCO, die onder de Kerk-hervormeren ook zyne verdienften had, heeft hieromtrent een byzonder gevoelen gehad, het geene hier op nederkomt: Dat een moedwillig verzuim van het in 't Evangelie aangeboden heil, on-

onvermydelyk de eeuwige verdoemenis na zich sleept; maar dat de Kinderen allen, en overzulks ook die van de Heidenen, onder die menigte van heil-verachters niet mogen betrokken, maar daar van moeten uitgenomen worden.

Dog laat ons hem zelve hooren, hoe hy zich daar over uitdrukt. In eenen brief aan PHIL. MELANCHTHON, bewaard by den Heere GERDES., *Scrin. Antiquar.* T. II. P. I. pag. 498 & seq. daar in hy zich beklaagd had, dat Philippus eenig ongenoegen daar over had opgevat, dat hy hem scheen, in zynen brief, aan alle Kinderen der Heidenen de zaligheid toeteeigenen, schryft hy vervolgens aldus: „ Al„ hoewel het my niet volstrekt ontbreekt aan „ Schriftuur-getuigenisſen, met welken ik „ meen, dat te kunnen bewyzen: en schoon „ ik ook van oordeel ben, dat het tot heerlyk„ lykheid van Christus dient, wanneer wy uit „ Gods woord verkondigen, dat des Heilands „ weldaaden zeer ruim en uitgestrekt zyn; heb „ ik echter in mynen brief aan u daar van niets „ willen melden. — — — Ik vroeg slechts „ aangaande onze, dat is, Christenen Kinde„ ren, die onder de Turken, of Scythen tot „ eene altoos duurende slaverny gedoemd, ech„ ter daar onder in het huwlyk leven en kinde„ ren voortteelen, die geen wettige, zoo wei„ nig in 't byzonder als in 't openbaar, bedie„ ning

„ ning van het woord of de Sacramenten heb-
„ ben. Ik voegde 'er ook zulken by, die on-
„ der des Pausſen dwingelandy zuchteden. —
„ — — Wanneer wy nu aan de Kinderen van
„ alle de zulken de zaligheid toeſchryven, dan
„ ſluiten wy ze immers geenzins uit van Chris-
„ tus, buiten welken 'er geen zaligheid is: ook
„ kunnen wy ze van de kerk van Christus niet
„ uitſluiten, offchoon ze niet gedoopt worden.

„ Aangaande de Kinderen der Heidenen heb
„ ik u door onzen Albertus (Hardenberg) my-
„ ne gedagten willen mededeelen. — — — Ik
„ ſtaa toe, dat, zoo veelen 'er de van God in-
„ geſtelde bediening des woords ende der bond-
„ zegelen niet erkennen willen, Christus vol-
„ ſtrekt niet toekomen, en ook geheel niet tot
„ deszelfs kerk behooren. Want deeze is de
„ duidelykſte regel van Christus: *die niet zal*
„ *geloofd hebben, zal verdoemd worden.* En
„ het is 'er zoo verre van af, dat ik ooit eene
„ heil-belofte op eene godlooze menigte zoude
„ hebben willen toepaſſen, dat ik veel eerder
„ juist daarom by eenige onkundige zwetſers
„ van de genade ſlecht te boek ſtaa, om dat ik
„ leer, dat de Godlyke beloften derzelver ver-
„ achteren nooit toekwamen, en ook volſtrekt
„ niet kunnen toekomen. Maar ik ſpreek van
„ die verachting, waardoor men de aanbieding
„ van het heil in Christus verſmaadt, laſtert,

„ en

„ en belacht. En het zelfde onderſcheid, het
„ welke gy meent te mogen ſtellen tuſſchen
„ hen, die de ſtem van God, wanneer Hy
„ zich openbaart, hooren, en hen, die de-
„ zelve verachten; dit zelfde onderſcheid geeft
„ my eenen grond, op welken ik meen te mo-
„ gen ſtellen, dat men nopens alle Kinderen,
„ zonder onderſcheid, het goede moge denken.
„ En ik moet zeggen, dat ik geenzins op die
„ gedagte gekomen ben, uit eenige verwonde-
„ ring over die ontelbre menigte, welke wy
„ overal op de weereld moedwillig zich in haar
„ eigen verderf zien ſtorten; want deezen aan-
„ gaande, ben ik altoos van oordeel geweest,
„ dat ze naar een rechtvaardig oordeel van God
„ verdoemd wierden. — — — Voor het ove-
„ rige ſchynt het my zoo klaar niet, dat men
„ onder die menigte de Kinderen ook mede
„ zou mogen betrekken: ik kan my, ten min-
„ ſten uit de Schriftuur, daarvan niet overtui-
„ gen, maar denk het tegendeel te mogen be-
„ ſluiten."

Ook ſchryft dezelfde aangaande dit onderwerp in eenen brief aan HENR. BULLINGERUS, mede te vinden *Scrin. Antiquar.* T. IV. P. I. pag. 449 & ſeq. „ Ons gevoelen aangaande
„ den val ende de herſtelling des menſchen,
„ (in *Epitome doctrinæ ſuæ* voorgeſteld) zal
„ ik u hier kortelyk opgeven. Ik ben van ge-

„ dagte, dus zyn zyne woorden, dat de in-
„ houd der Godlyke belofte niet minder krach-
„ tig in ons is, dan de overtreding van onzen
„ eerſten Stam-vader was, toen wy nog in
„ deszelfs lendenen waren. Was nu die over-
„ treding van Adam zoo krachtig tot onzer al-
„ ler ondergang, ook in de geene, die niet
„ gezondigd hebben in de gelykheid der over-
„ treding van Adam: dan is immers toen ook
„ reeds het begin gemaakt van de vertreding
„ van den kop der Slang in ons, na dat de
„ Godlyke toegenegenheid t'onswaarts door de
„ bekendmaking der belofte geopenbaard was.
„ Zoo dat, gelyk wy van natuur geheel en al
„ Kinderen des doods ende des toorns zyn,
„ voor zoo veel wy naamelyk Kinderen van
„ Adam den overtreder zyn: wy ook, aan den
„ anderen kant, door de toerekening der God-
„ lyke gunst, die aan Adam door de belofte
„ geopenbaard is, ende, na dat hy dezelve
„ geloovig omhelsd heeft, voor geloovigen ge-
„ rekend worden, voor zoo veel wy uit den
„ geloovigen Adam voortſpruiten, by aldien
„ wy maar die Godlyke weldaad niet verſmaa-
„ den; alhoewel wy onder de zonden beſloo-
„ ten zyn, geboren worden, en leven. Want
„ ik denk, dat de kracht en de verdienſten van
„ den dood en het prieſterſchap van Christus,
„ die naar de beſtemming van God den Vader
„ reeds van het begin der weereld geleden
„ heeft,

„ heeft, ook van toen af reeds in Adam ende
„ alle deszelfs zaad de uitwerking gehad heb-
„ ben, om den kop der vergiftende Slang te
„ vertreden: zoo wel als de overtreding van
„ Adam krachtig was, om op ons voortgeplant
„ te worden, en uittewerken, dat wy van na-
„ tuur Kinderen des doods ende des toorns ge-
„ boren worden: by aldien wy maar niet, door
„ eene moedwillige ondankbaarheid in eene op-
„ zetlyke verſmaading van zulk eene groote
„ weldaad van den Heere Christus ons zelven
„ uitſluiten. Want in dat geval komen alle de
„ Godlyke beloften ons even zoo weinig toe,
„ als wy den Heere Christus toekomen, in wel-
„ ken anders alle de Godlyke beloften zamen-
„ loopen. En alhoewel Hy, zelf van het be-
„ gin der weereld af, alle onze zwakheden ge-
„ draagen en verzoend heeft, zoo heeft Hy
„ nochtans zyne moedwillige verſmaading vol-
„ ſtrekt niet gedragen; maar veel eer den Dui-
„ vel, die 'er de voorganger in was, en allen,
„ die hem daarin naarvolgen, in zich hem ge-
„ lyk ſtellen, zoo dat zy als deszelfs Engelen
„ kunnen aangemerkt worden, wel duidelyk
„ voorſpeld, dat de helſche ſtraffen hun lot
„ zyn zullen. Dus meen ik, dat Gods toe-
„ genegenheid, door de belofte aan Adam ont-
„ dekt, toen reeds krachtig geweest zy, in
„ Adam en all deszelfs zaad alle zonden te ver-
„ geven, zedert Adam die belofte geloovig

„ aangenomen heeft, (maar de verſmaading
„ ſluit ik altoos 'er buiten), dat de geloovige
„ Adam ook een geloovig zaad teelde, hoewel
„ niet in zich zelve, maar door eene toereke-
„ ning, en wel om Christus wil, die zoo wel
„ aan Adams zaad, als aan Adam beloofd was:
„ gelyk die zelfde Adam, als een overtreder
„ beſchouwd, den dood en toorn op ons met
„ de daad en werkelyk heeft voortgeplant. Zyn
„ wy dan in ons zelven wel kinderen des toorns
„ ende des doods, in Christus echter, die wel
„ eer beloofd, maar nu daargeſteld is, worden
„ wy, van het begin der weereld af, Kinde-
„ ren Gods geboren, en zyn de zoodanige,
„ by aldien wy maar deeze weldaad van Chris-
„ tus niet verſmaaden."

„ Door dit leerſtelſel, dus vaart hy voort,
„ word, myns oordeels, en de voortplanting
„ der beſmetting van Adam op ons, en de
„ kracht van Christus Hoogepriesterſchap op
„ Adam en deszelfs zaad, het welk behouden
„ zal worden, zeer eenvouwig voorgedragen.
„ En ik twyfel niet, of de geheele Schriftuur,
„ indien wy derzelver plaatſen behoorlyk ver-
„ gelyken, ſtemt hier mede overeen. En ze-
„ kerlyk word de heerlykheid van Christus daar
„ door in 't byzonder bevorderd, en eene me-
„ nigte van zwaarigheden en twyfelingen, wel-
„ ken wy thans in de Kerk zien plaats hebben,

„ afge-

„ afgeſneden. — — — Het ſchynt my toe,
„ dat ZWINGLIUS ook in die mening geweest
„ is, en dat uwe gemeenten ook niet zeer van
„ my, in dit ſtuk, verſchillen."

§. XXXI.

Onder de geenen, die de zaligheid der Kinderen uit 's Heilands verdienſten afleiden, behoort ook de Heer D WYTTENBACH, die, *Tentam. Theol. ſcientif.* Loc. VII. §. 837. ſchol. 2. 'er dus over ſchreef: „ Men vraagt, of
„ de erfzonde alleen, zonder de dadelyke zon-
„ de, den eeuwigen dood verdiene? En, of
„ dus de Kinderen, die, alvoorens ze nog ee-
„ nige dadelyke zonde begaan hebben, ſterven,
„ des eeuwigen doods ſchuldig zyn? Wy ant-
„ woorden daarop, dat God, by aldien Hy
„ naar het geſtrenge van zyne rechtvaardigheid
„ handelen wilde, hen van het eeuwig leven
„ uitſluiten, en met eene ſtraf van gemis be-
„ leggen kon. (Want men mag hier wel on-
„ derſcheid maken tusſchen ſtraffen van gemis
„ en van gevoel: welker eerſten ſlechts in een
„ enkel ontbeeren, en dus alleen in *een* ge-
„ brek beſtaan, terwyl de laatſten een *tweeder-*
„ *lei* gebrek medevoeren: op hoedanige wyze
„ men ook in de erfzonde, mitsgaders tusſchen
„ het enkel gemis van genoegen, en de tegen-
„ geſtelde ondervinding van ongenoegen, al-

„ toos gewoon is onderſcheid te maken.) Dat
„ God hen met zulk eene ſtraf, zoo wel om
„ de toegerekende, als om in de inklevende
„ erfzonde bezoeken kon; maar dat Hy dit
„ niet doen wil, om zyns Zoons wil, in wiens
„ borgtogt Hy zulke Kinderen rekent als hun-
„ ne toeſtemming gevende, zoo lang, tot dat
„ ze, het gebruik van hunne rede verkregen
„ hebbende, of door eene volſtrekt godlooze
„ leer, (by aldien ze Kinderen van Heidenen
„ geweest zyn), of, ingewikkeld, door een
„ godloos leven betoonen, dat ze hunne toe-
„ ſtemming daar aan niet geven. En worden
„ de Kinderen der Christenen, die gedoopt ſter-
„ ven, geoordeeld buiten het gevaar van ver-
„ doemenis te zyn; dewyl derzelver Ouderen
„ hunne plaats bekleeden, en zy, als in het
„ geloof der Ouderen mede inſtemmende, ge-
„ rekend worden: zoo mogen alle de overige
„ Kinderen gerekend worden, als door eene
„ ingewikkelde toeſtemming (*conſenſu inter-*
„ *pretando*), in het eeuwig verbond tusſchen
„ den Vader en den Zoon mede inſtemmende.
„ En by aldien men zulk eene toeſtemming van
„ nog niet beſtaanden niet aannam, dan kon 'er
„ geen betrekking tusſchen Christus en deszelfs
„ te verkrygene nakomelingſchap, geen plaats
„ bekleedend hoofd in het werk der verlosſing,
„ geen borgtogt, geen eeuwig verdrag plaats
„ hebben: gelyk zeer wel door CANTRIUS,

„ *Juris-*

„ *Jurisprud. Civit. Dei*, §. 1075. is aange-
„ toont." — Ook mag men hier, met den bondig-denkenden CARPOVIUS, *Tract. de Imputatione*, pag. 172. wel onderſcheid maken tusſchen de *verdoemelyk-* ofte *doemwaardigheid* en de *verdoemenis*. Doemwaardig zyn zulke Kinderen wel, maar wegens de ingewikkelde toeſtemming aan de verlosſing van Christus, het plaats-bekleedend Hoofd, verdoemt God hen niet. — Hier kan insgelyks eene *genoegzaame* van eene *juist gepaste oorzaak* (cauſa ſufficiens & adaquata) der verdoemenis onderſcheiden worden: voor zoo veel de erfzonde de eerſte wel uitlevert, maar de laatſte niet medebrengt, en God om de erfzonde de Kinderen niet verdoemen wil, maar om een volhardend ongeloof niet anders dan verdoemen kan. — Men doe hier by, dat God in zulke Kinderen op eene buitengewoone wyze werken kan. MATTH. XIX. vs. 14. Eindelyk beroept zich de Heer WYTTENBACH op eene fraaije *Diſſert. de Salute infantum Christianorum æque ac paganorum &c. ſub præſid. Cel.* MOSHEM. *habita*, Helmſtad 1733. door JOH. ANDR. RICHTER.

§. XXXII.

Deeze Verhandeling, door eenen myner hooggeachte Vrienden my medegedeeld, zullen wy hier kortelyk ſchetſen, om de gronden te zien, op welken die Schryver zyn gevoelen bouwde. Eene algemeene voldoening van Christus word daarin ten grond gelegd van der Kinderen toekomende gelukzaligheid, waarover de Heer RICHTER handelt, §. 1—30. Hier op ſtelt hy de verſchillende gevoelens voor, die men nopens dit onderwerp heeft, en by BELLARMINUS wel een vyf-tal uitmaken, §. 31—35. De Leeraars der Evangeliſche Kerk maken al meest een onderſcheid tusſchen Christen kinderen, en zulken, welker Ouderen geen Christenen zyn; doch het voldoet hem niet, wen zommigen dit onderſcheid trekken uit 1 KOR. V. vs. 12. §. 36—38. Dan de bewyzen voor zyn gevoelen opgevende, toont hy, dat de Kinderen in Christus gelooven kunnen, uit MATTH. XVIII. vs. 6. XIX. vs. 14. MARK. IX. vs. 42. (Hoewel hy ook redeneert uit HAND. XVII. 31. en de uitdrukking, πίστιν παρασχὼν πᾶσιν, zoo verklaart, als of God *het geloof allen menſchen aanbood;* het geen echter enkel op de woordelyke vertaaling van LUTHERUS ſteunt, dog de zin van die plaats niet is.) §. 39—49. En dat een hardnekkig en volhardend ongeloof,

de

de juist gepaste en naaste oorzaak der verdoemenis, in de Kinderen niet vallen kan. §. 50 — 52. Dat tegen het verdoemelyke der erfzonde de verzoening in Christus opwegend is, die ook den Kinderen der Heidenen tot voordeel ſtrekt. §. 53. Om nu aan die verzoening deel te krygen, beweert hy, dat God het geloof in de Kinderen werken kan, en wil, en ook daadelyk voortbrengt. §. 54 — 62. En dit is, met dat der volwasſenen, wezenlyk het zelfde, alhoewel voor ons een onbegrypelyk geheim. §. 63 — 65. Dit geloof nu blyft in hun volhardend, en is de buitengewoone weg tot hunne zaligheid. §. 66. Hy onderzoekt vervolgens, of de voorrechten, die men gewoonlyk aan de Kinderen der Christenen, ofte geloovigen toeſchryft, zoo groot wel zyn, dat zich de zaligheid der vroeg-ſtervenden daar uit kan laaten bewyzen? En beweert, dat het geene men uit GEN. XVII. vs. 7. en HAND. II. vs. 39. daar heenen brengt, niet voldoet, en ook op de Kinderen van Heidenen kan toegepast worden. §. 67, 68. En dat het geene men uit de Symboliſche boeken (*Apol. confeſſ. August.* art. 9.) en EPHES. II. vs. 1. 11, 12. daar voor aanhaalt, zulke met de zaligheid gepaarde voorrechten niet behelst. §. 69. Dat ook uit de voorbidding van geloovige Ouderen voor hunne Kinderen de eeuwige gelukzaligheid van deezen niet kan afgeleid worden. §. 70. Hy erkent

eindelyk wel eene waardigheid, ofte een voorrecht van de Kinderen der Geloovigen, waardoor ze tot de genademiddelen een nader recht hebben; het welk hun echter de zaligheid niet aanbrengt, die alleenlyk door het geloof in Christus is. §. 71. Waarop hy zyne gezegde kortelyk zamentrekt, en de Verhandeling beſluit. §. 72—74.

Dan dit merkwaardig gezegde van JOH. HENR. MAJUS, *Theolog. Evangel.* T. I. pag. 230 & ſeq. aangehaald §. 72. moeten wy hier nog byvoegen: „ De Ouderen moeten de „ Kinderen ſpoedig ten doop aanbieden. By „ aldien ze dit te doen verzuimen, bezondi„ gen zy zich zeer. Alhoewel de Kinderen „ der Ouderen ſchuld in deezen niet zullen „ boeten, maar langs eenen buitengewoonen „ weg, en op eene wyze, die by God bekend „ en mogelyk is, die wy ook lichtelyk gelooven kunnen, behouden worden. En dit „ mag men denken, dat van zommigen, niet „ zonder grond, zoo wel ten aanziene van der „ Heidenen, als van der Christenen Kinderen „ beweerd word. Want in geen van beiden „ kan de verſmaading (der goddelyke genade) „ vallen, en deeze ondertuſſchen is het alleen, „ die verdoemelyk is. Verkiest iemand liever „ om zyn oordeel hieromtrent godvruchtig opteſchorten, dan iets bepaaldelyk te ſtellen,

„ hy

„ hy doet wel: maar ook hy misdoet niet,
„ die de bedeeling der Genade-ſchatten aan
„ *alle Kinderen* beweert, en op den grond van
„ Gods Alvermogen, en de oncindige genade
„ van den hemelſchen Vader, aan deszelfs wel-
„ daadigheden eene allerruimſte uitgeſtrektheid
„ toeſchryft."

§. XXXIII.

Nopens de hoofdzaak, te weeten, de daadelyke zaligheid van alle Adams-kinderen, die in hunne vroege, ofte onvatbaare jeugd, in de eeuwigheid overgaan, vind ik ook, dat zekere J. VAN DIESBACH, Lidmaat der herformde gemeente in *'s Gravenhage*, zich op dezelfde wyze uitgedrukt, en voornaamelyk ook op denzelfden grond gebouwd heeft, in eene Verhandeling, betiteld: *De ganſche naam der allerhoogſte Goedheid op de allerbeste wyze verheerlykt*, enz. 1773. in octavo aldaar uitgekomen. „ Zoo dra onze Voorouders, zegt die Schry-
„ ver, bl. 48. — — door hunnen bondbreuk
„ de gemeenſchap met God voor zich zelven,
„ en alle hunne Kinderen verlooren hadden,
„ heeft de Hoogſte Goedheid hen in den Mid-
„ delaar, ofte den tweeden Adam, op nieuws
„ tot zyne kinderen en erfgenaamen aangeno-
„ men, en hen dus deelgenooten gemaakt van
„ alle de beloften en goederen des genade-ver-
„ bonds,

„ bonds, zoo in den tyd als in de eeuwigheid. „ Dit verbond heeft God ook opgerecht met „ alle hunne Kinderen, die in hunne Ouderen, „ als de takken in den boom, begrepen waren." En hier voor zyne bewyzen opgegeven hebbende, brengt hy voor de zaligheid der vroeg ſtervende Kinderen deeze gronden:

Om dat in de ganſche Heilige Schriftuur geen een bewys voor hunne eeuwige ſtraf, ofte verdoemenis, te vinden is. — Om dat die Kinderen, door hunne onkunde van de Wet en van het Evangelie, zich aan geen daadelyke overtreding of ongehoorzaamheid kunnen ſchuldig maken: en het tegen Gods hoogſte Goedheid zoude ſtryden, de Kinderen met de eeuwige verdoemenis te ſtraffen, zonder dat zy de ongehoorzaamheid van Adam met de daad toegeſtemd, of het Evangelie ongehoorzaam verworpen hebben. Waarom ook het menigvuldig getal van zulke onmondige Kinderen van God zelve word bygebragt als eene betamelyke rede der verſchooning van die ganſche Stad. JON. IV. vs. 11. — Om dat de verdoemenis van zulke onmondige, ofte vroeg ſtervende Kinderen zoude ſtryden tegen de waarheid niet alleen van Gods algemeene en onbepaalde beloften omtrent het zaad van alle zyne Kinderen tot in het duizendſte geſlacht; maar ook tegen Gods plechtigen eed, dat Hy geen lust heeft in den dood

des

des godloozen. — Om dat het ten ſterkſte zoude ſtryden tegen Gods allerhoogſte Goedheid, dat Adam ende alle deszelfs volwasſene Kinderen, hoe bloed- en ſcharlaken-rood ook derzelver ongerechtigheden zyn mogen, eene mogelyke zaligheid (door den Schryver in het voorgaande bepleit) zouden genieten, en dus niet anders dan vrywillig en moedwillig zouden kunnen verloren gaan; maar dat de onnoozele Kinderen, die zich nooit aan eenige daadelyke ongerechtigheden ſchuldig maakten, in eene volſtrekte onmogelykheid van bekering en zaligheid zouden blyven, en dus alleenlyk om het ongeloof hunner Ouderen noodzaaklyk zouden moeten verloren gaan. — Om dat in deeze ſtelling de minſte zwaarigheid niet is — met Gods Rechtvaardigheid; want naardien dezelve toelaat de zaligheid van zoo veele volwasſene godloozen, die hunne meeste jaaren in het plegen van allerlei daadelyke ongerechtigheden hebben doorgebragt, hoe veel meer dan van de onnoozele Kinderen — met de oneindige Barmhartigheid — en de eeuwige Gerechtigheid des Middelaars, als die daardoor verhoogd worden. — Ook kan ze niet tot zorgeloosheid misbruikt worden van volwasſenen, welken ze niet raakt: ook niet van de Kinderkens, die daarvan onkundig zyn. — Ook is het vooral in deeze zaak veel godvruchtiger, naar den aart der liefde het goede, dan het kwaade te gelooven.

Dat

Dat nu hier tegen geen zwaarigheid kan worden ingebragt daaruit, dat dan de Kinderen van geloovige en ongeloovige Ouders het zelfde voorrecht zouden hebben, daar nochtans den eerſten zulk een voorrecht 1 KOR. VII. vs. 14. ſchynt te worden toegezegd, toont hy door aantemerken, dat die woorden, en de daar in aan den Kinderen toegeſchrevene heiligheid, niet op vroeg geſtorvene Kinderen kunnen worden toegepast; of daaruit zoude volgen, dat alle zulke Kinderen van ongeloovige Ouderen, zonder eenig onderſcheid, verloren waren; maar dat ze op zulke nog levendige Kinderen zien, die, als tot Gods verbond en gemeente behoorende, aangemerkt, en dus heiligen genoemd worden, zoo lang zy niet met de daad het tegendeel vertoonen. En de Kinderen der ongeloovigen zyn in tegendeel als onheilig ofte buiten de gemeente aantemerken, zoo lang zy niet door geloof en bekeering het tegendeel bewyzen. Daarenboven is ook het voorrecht van de levende Kinderen der geloovigen nog onbedenklyk groot, door de ernſtige voorbiddingen, getrouwe vermaanigen, leerzaame onderwyzingen, en godvruchtige voorbeelden, die ze, boven de Kinderen der ongeloovigen genieten.

§. XXXIV.

§. XXXIV.

Eindelyk voegen wy hier nog by de gedagten van den deezer weereld helaas zoo vroeg ontrukten Hoogleeraar G. J. NAHUIS, die, in een tweetal van *Leerredenen over de inënting der Kinderziekte*, ook nopens ons onderwerp, in een natuurlykst beloop zyner Verhandeling, zich heeft uitgelaaten.

„ Wy vinden, zegt hy, bl. 21. omtrent „ dit ſtuk geen algemeene uitſpraak in Gods „ woord. En wanneer wy het door eene re„ dekaveling uit den aart der zaak willen on„ derzoeken en opmaken, blyft het zelve zeer „ donker. Immers aan den eenen kant is dit „ onfeilbaar zeker. — — — Indien ze by hun „ ſterven zoo gelaaten zyn, als ze ter weereld „ kwamen: indien ze dat beginſel van eenen „ zondigen aart, 't welk ze hier ter weereld „ medebragten, behouden, en met zich geno„ men hebben na de eeuwigheid: indien ze „ geen ander, geen beter grond-beginſel, uit „ genade ontvangen hebben; dan is 't natuur„ lyk, ja ontwyfelbaar te denken, dat hun „ zondig grond-beginſel zich in den ſtaat der „ afgeſcheidenheid even zoo, naar den aart van „ dien ſtaat, ontwikkelt in boosheid, gelyk „ het zich hier op aarde, zonder tusſchenko„ mende genade, zou ontwikkelt hebben. In-

„ dien

„ dien 'er dan eenig Kind, hoe vroeg ook af-
„ geſneden, in de gewesten der gelukzaligheid
„ overgaat, het moet toegeſchreven worden
„ niet aan eenen *ſtaat van onnoozelheid*, waar
„ in het was toen het ſtierf, maar *alleen aan*
„ *de vrymachtige Genade Gods*, die, om de
„ toegerekende Gerechtigheid van Christus,
„ naar zyn eeuwig voornemen der verkiezing,
„ de toegerekende ſchuld van Adam aan zulk
„ een Kind kwytſcheldt, het grond-beginſel
„ der verdorvenheid in het zelve, by deszelfs
„ dood, vernietigt, zyn beeld 'er in herſtelt,
„ en het alzoo bekwaam maakt tot een leven,
„ waartoe het uit zyn eigen verdorvene natuur,
„ zonder hart-veranderende genade, eeuwig
„ onbekwaam en ongezind geweest zou zyn.
„ Nu vinden wy nergens eenigen grond, om
„ over het algemeen vast te ſtellen, en zeker
„ te bepaalen, wat de genade doet: de rede-
„ kundige beſchouwing laat ons hier verlegen
„ en onzeker."

„ 't Is waar, aan den anderen kant oppert
„ de rede eene zeer ſterke bedenking: 't is,
„ voorzeker, zeer nadenkelyk, dat 'er zulk
„ een aanmerklyk getal van Adams nageſlacht,
„ door een vroegtydigen dood, in eenen ſtaat
„ van kindsheid, word weggenomen. Men
„ zal het niet vergrooten, indien men ſtelt,
„ dat ten minſten het *derde gedeelte* van het
„ menſch-

„ menſchdom, beneden de jaaren van rede-
„ gebruik, ſterft."

En in eene note hier onder word gezegd:
„ Verre het grootſte gedeelte van dit getal
„ ſterft beneden den ouderdom van twee jaa-
„ ren: daarentegen toonen de ſterf-lysten, dat
„ 'er van Kinderen boven de zeven jaaren tot
„ den ſtaat der volwasſing zeer weinige ſterven.
„ 'Er is geen tyd-vak in 't leven van 't menſch-
„ lyk geſlacht, het welk de dood meer ver-
„ ſchoont, dan dit laatstgemelde. Zoo dra de
„ Kinderen dien trap bereiken, dat derzelver
„ redelyke vermogens zich beginnen te ontwik-
„ kelen, en zy zelve in ſtaat geraken, om re-
„ delyke en zedelyke daaden te oeffenen, zien
„ wy, dat Gods wysheid dezelve in deezen
„ ſtaat der beproeving op aarde gemeenlyk laat
„ blyven, en komen tot den ſtaat der volwas-
„ ſenen, waarin zy op zich zelven ſtaan, en
„ volkomen rekenſchap hunner daaden ſchuldig
„ zyn. En ook dit verſchaft by het nadenken
„ veel opmerking."

„ Dit nu, dus vaart de Redenaar voort,
„ moet ongetwyfeld in Gods hoogwys beſtek
„ eene allergewigtigſte rede, een Hem verheer-
„ lykend oogmerk hebben. Zou dit niet wel
„ (mag men denken) met een goedertieren,
„ met een genadig en heilryk oogmerk geſchie-
„ den? Zouden wy wel kunnen denken, dat

„ God, die zyne Langmoedigheid en Goedertierenheid over de vloekwaardigſte zondaaren „ in deeze weereld zoo zeer verheerlykt, zoo „ veel millioenen wezens daarom ſlechts even „ liet geboren worden, op dat ze als Kinderen „ van Adam zouden kunnen gerekend, en *on-* „ *middelyk* hier op *eeuwig verdoemd* worden. „ Wat zullen wy op die bedenking zeggen? „ Ik kan my wel niet onthouden te gevoelen, „ dat God in deeze aanmerklyke en nadenkelyke beſchikking waarlyk goedertierene oogmerken hebbe: ik kan my niet weerhouden „ te denken, dat het over 't gemeen den vroeg „ geſtorven Kinderen in de andere weereld beter gaa, en beter gaan zulle, dan wel het „ meerendeel der zulken, die in de zonden „ volwaſſen, en in hunne zonden geſtorven „ zyn."

§. XXXV.

Dit gezegde word in eene note dus nader opgehelderd: „ Hier mede wil ik niet zeggen, dat zy alle in een ſtaat van eeuwige „ gelukzaligheid zyn zouden; maar, dat de „ ſtaat van zulke Kinderen, die verloren gaan, „ ten minſten dragelyker, en de trap hunner „ verdoemenis over het gemeen veel lichter, „ naar alle waarſchynlykheid, zyn zal, dan de „ ſtraf der geenen, die hier op de weereld zoo

„ lan-

„ langen tyd Gods Langmoedigheid, Goeder-
„ tierenheid en Genade hardnekkig verſmaadt,
„ of misbruikt zullen hebben."

„ Het is gewis, en 't word doorgaans maar
„ al te weinig in 't oog gehouden en geloofd,
„ dat Gods Rechtvaardigheid even zo oneindig
„ is in haar zelve, en in haare uitoefeningen,
„ als zyn Goedertierenheid. De onnagaanbaa-
„ re verſcheidenheid, welke wy in de ſtoffe-
„ lyke werken van Gods handen op dit ſtipje in
„ 't Heel-al, op deezen aardbol, aantreffen,
„ geeft ons aanleiding, om te denken, dat 'er
„ geen mindere verſcheidenheid plaats heeft in
„ Gods zedelyke handelingen, en de veelerlei
„ bepaalingen derzelve. De gevallen Engelen
„ worden geſtraft, en zullen eeuwig geſtraft
„ worden, *alleen* over en wegens hunne *eige*
„ *perſoneele* daaden van ongehoorzaamheid. De
„ volwaſſen zondaars onder de menſchen, die
„ in de zonde ſterven, zullen geſtraft worden
„ in de andere weereld, *deels* by *toerekening*,
„ wegens hunne ſchuld in Adam, *deels* om
„ hunne eige perſoneele daaden. Zou het ook
„ niet mogelyk zyn, dat 'er in Gods heilig
„ recht, ten betooge zyner vlekkelooze Hei-
„ ligheid en Rechtvaardigheid, eene zekere wy-
„ ze van ſtraf-oefening in de andere weereld
„ plaats vond, welke *eeniglyk* op den grond
„ en by wyze van *toerekening* geſchiede? Is

„ niet de ſmet der zonde het grond-beginſel
„ der verdorvenheid, waar mede wy geboren
„ worden, en 't welk ons onverzettelyk blyft
„ aankleven, eene zwaare ſtraf? Is die ſtraf
„ niet eeniglyk gegrond in de ſchuld, welke
„ het menſchdom in den perſoon van Adam over
„ zich haalde, en die daarom op rekening van
„ allen geſteld word? Kan nu de hoogstvol-
„ maakte en rechtvaardige God alle Adams-
„ kinderen, uit hoofde van die toegerekende
„ ſchuld, in deeze weereld op zulk eene wyze
„ ſtraffen, blykens de ondervinding, dat ze al-
„ len in een ſtaat van zedelyke beſmetting en
„ beſchreijenswaardige ellende ter weereld ko-
„ men: kan God die tedere wigtjes hier onder-
„ werpen aan ſmertelyke ziekten en pynelyke
„ ongemakken, reeds van de geboorte af aan;
„ wie zal ons dan verzekeren, dat het met zy-
„ ne hoogſte Rechtvaardigheid onbeſtaanbaar
„ zyn zoude, dezelve ook in de andere wee-
„ reld aan eenige ſtraffen en ellenden onderhe-
„ vig te laaten, op dien zelfden grond, op
„ welken zy hier in hunnen ſtaat van tedere en
„ onvatbaare kindsheid daar aan onderworpen
„ zyn? Alleen, dat wy altoos daarby onder
„ het oog houden, dat de maate, bepaaling
„ en wys der verdoemenis, ofte ſtraf-oefening
„ evenredig zyn zal aan de maate, bepaaling,
„ en wys der ſchuld. Naar de ſchuld is, en
„ de wys, op welke men die deelachtig word,

„ en

„ en zich onder dezelve gedraagt, naar die
„ maate zal ongetwyfeld de ſtraf zyn."

„ Denkt iemand, dit is evenwel eene al te
„ ſtrenge wys van denken, dit is veel te hard
„ gedagt van 't goedertierendst en beminnens-
„ waardigst Opper-wezen, dat God die tedere
„ wigtjes in den toekomenden ſtaat, *enkel* om
„ de toegerekende ſchuld, onder de ſtraf der
„ verdoemenis zou ſtellen; hy bedenke, dat
„ ik zulks ook niet ſtellig hier wil beweeren,
„ veel min iemand opdringen; maar dit is nog-
„ thans zeker, dat, gelyk Gods goedertieren-
„ heid tot aan de hemelen is, zoo ook zyne
„ oordeelen een diepe afgrond zyn, welken wy
„ niet peilen kunnen. — — —"

§. XXXVI.

„ Maar wat zullen wy, zegt de Redenaar
„ vervolgens, verder daaromtrent bepaalen, of-
„ te vaſtſtellen? Wie zal ons zeggen, of God
„ niet omtrent de weereld der geſtorven Kin-
„ deren (vergunt my dus te ſpreken) eenen
„ ganſch byzonderen weg en beproevende be-
„ ſchikking houdt, van welke wy geen bepaal-
„ de denkbeelden kunnen formen, die wy naar
„ onzen ſtaat van beproeving niet kunnen af-
„ meeten, naar welken 't ons misſchien onmo-
„ gelyk is, zelf te giſſen?

Deeze gedagte, nopens eenen toekomenden proef-ſtaat der Kinderen, word in eene note nader dus opgehelderd: „ Dit is misſchien „ voor zommigen wat te duister, en zou wel „ licht aanleiding kunnen geven tot misverſtand „ en misduiding. Ik zal daarom myne bedoe„ ling wat nader verklaaren. Wy weeten uit „ Gods woord, dat alle volwasſenen in het al„ gemeene gerecht zullen geoordeeld worden „ *naar hunne werken*, en *dat een iegelyk* als„ dan *zal wegdragen naar het geene in het lig„ haam geſchied is*, *het zy goed*, *het zy kwaad.* „ Maar zullen ook de vroeg-geſtorven Kinde„ ren in dat gerecht verſchynen en geoordeeld „ worden? Zoo ja, gelyk ontwyfelbaar is, „ waarover zullen die dan geoordeeld worden? „ Over het geene na het lighaam geſchied is? „ Maar dit kan niet wel plaats hebben omtrent „ zulke Kinderen, die reeds onder de geboor„ te ſterven, en geenerlei daaden in het lig„ haam gedaan hebben. Zal dan het oordeel ten „ opzichte der zulken gaan over de hun toege„ rekende ſchuld? Of zou men mogen denken, „ dat ten opzichte der zulken in aanmerking „ zullen komen de gedagten en werkzaamhe„ den van hunnen geest, geduurende den ſtaat „ hunner afgeſcheidenheid? Wy onderſtellen, „ dat 'er trappen in de ſtraf der verdoemenis „ zyn zullen: dat die trappen evenredig zullen „ zyn aan de maat der daadelyke zonden: dat

„ dit

„ dit in 't *laatſte oordeel* eerst volledig zal be-
„ ſlist worden. Nu is de vraag, of de vroeg-
„ geſtorven verwerpelingen in den ſtaat der af-
„ geſcheidenheid ook onder de verplichting der
„ wet ſtaan, by gevolg nog zondigen kunnen?
„ Zo ja, of ze allen even zwaar zullen zondi-
„ gen? dan, of daar ook trappen in de zonden
„ zullen zyn, gelyk hier op aarde? Wyders,
„ of de maate dier zondige werkzaamheden in
„ den afgeſcheiden ſtaat invloed zal hebben op
„ de maate der ſtraf, welke hun in het laatſte
„ oordeel zal toegewezen worden? Overzulks
„ is de bedenking, of de zoodanigen dan tus-
„ ſchen den dood en het oordeel in een zekere
„ ſoort van BEPROEVING zyn zullen ten aan-
„ ziene van den trap en maate van zondige be-
„ dryven, naar welken in het jongſte gerecht
„ de trap en maate der ſtraf, in eene juiste
„ evenredigheid, hun zal worden toegemeten?
„ Waaruit dan zou volgen, dat 'er in de ver-
„ doemenis zulker Kinderen, ſchoon hier voor
„ hun rede-gebruik in eene ſchynbaare onnoo-
„ zelheid afgeſneden, even weinig onbillykheid
„ kan liggen, als in de verdoemenis der gee-
„ nen, die hier op aarde volwaſſen, en in de
„ zonde geſtorven zyn. Dit zyn de bedenkin-
„ gen en gisſingen, op welken ik hier het oog
„ heb, die wel eens by zommigen in den geest
„ opkomen. Maar wie zal ons, (daar Gods
„ woord dit niet verklaart) hier het waare zeg-

„ gen? Wie zal ons met gegronde zekerheid
„ iets ſtelligs daaromtrent durven bepaalen?
„ Wy weeten veel te weinig van de weereld
„ der Geesten, en het eigenlyke *hoe* van den
„ ſtaat der afgeſcheidenheid, dan dat wy daar-
„ over bepaaldelyk kunnen denken: wy gevoe-
„ len, by zulke naſpooringen, onze kleinwe-
„ tenheid. Veiligst derhalven is het, dat wy
„ deeze en ſoortgelyke bedenkingen aan haare
„ plaats laaten," enz.

§. XXXVII.

Eindelyk word deeze redenering over dit ſtuk aldus beſloten: „ Dog wat daar van zy, laat
„ ons het woord van God raadplegen, en ons
„ eeniglyk houden aan 't geene wy daaruit lee-
„ ren en opmaken kunnen. Het is waar, dat
„ wy geen onbepaalde en algemeene zaligſpre-
„ king der vroeg-ſtervende Kinderen in hetzel-
„ ve vinden; maar dit is ook waar aan den an-
„ deren kant, dat 'er, zoo veel my bekend is,
„ niet eene plaats in de Heilige Schrift gevon-
„ den word, waarin een veroordeelend vonnis
„ over zulke Kinderen, met opzicht op der-
„ zelver toekomenden ſtaat, word uitgeſpro-
„ ken. En het verdient opmerking, dat God
„ met zoo veel mededoogen, in het geval der
„ Ninevieten, van de Kinderkens ſchynt te
„ ſpreken, JON. IV. vs. 11. Aan den anderen

„ kant

„ kant geeft het woord van God zeer veel aan-
„ leiding, uit kracht van het Verbond met
„ Abraham en zyn zaad, (van het welk ook
„ de geloovige Heidenen onder 't Nieuwe Te-
„ tament erfgenaamen geworden zyn. GAL. III.
„ vs. 14.) om eene goede hoop te koesteren
„ omtrent vroeg-geſtorven Kinderen, uit het
„ geſlacht van Gods volk geboren, in zyne ge-
„ meente ingelyfd, vroeg aan Hem opgedraa-
„ gen, en dikwyls, zelf reeds voor de geboor-
„ te, met ootmoedige ſmeekingen en pleitin-
„ gen zyner genade aanbevolen. Laat ons hier
„ gedenken aan Jezus ontfermende behandeling
„ omtrent die Kinderkens, van welke wy le-
„ zen MARK. X. vs. 13—16."

Dat deeze gedagten van wylen den uitmuntenden Leeraar, die dit onderwerp niet eenzydig, doch zedig en bondig behandelde, hier eene plaats verdienen, zullen onze Lezers gereedelyk toeſtemmen. Wy hebben ze daarom ook onverkort, en met des Schryvers eigene woorden hier opgegeven.

DE TWEEDE AFDEELING.

Waarin het ons meest waarſchynlyk voorkomend gevoelen met deszelfs gronden word opgegeeven.

§. XXXVIII.

Wy zien hier uit, hoe de gedagten der Geleerden, voor zoo veel wy die hebben kunnen nagaan, al vry verſchillende over dit ſtuk gevallen zyn: naar de onderſtellingen naamelyk, die men aannam, of de gronden, op welken men bouwde, of ook van hoedanigen kant men dezelve beſchouwde. Wy hebben ons onthouden, van daar over onze aanmerkingen op te geven; dewyl wy tot hier toe ſlechts de geſchiedenis van dit Onderwerp wilden nagaan, en zulks, naar ons beſtek, tot deeze en de volgende Afdeeling eigenlyk behoort. Thans zullen wy onze gedagten hieromtrent, die ons meest waarſchynlyk voorkomen, voorſtellen.

§. XXXIX.

In het gemeen kunnen wy niet ontkennen, dat wy naar die zagtere denkwyze der geenen overhellen, die omtrent de Kinderen, in derzelver

zelver onnoozelheid, ofte voor de jaaren, waar in het rede-gebruik plaats grypt, deezer weereld ontrukt, het goede hoopen, en hun na dit leven een beter lot toeſchryven.

Ondertusſchen zyn de Schryvers, die tot deeze ſoort behooren, daarin, gelyk wy zagen, onderling verdeeld, dat ze of den wel eer beſnedenen, of thans gedoopten Kinderen, als mede zulken, welken de toediening van die bond-zegelen niet had mogen gebeuren, dit betere lot na dit leven toeſchryven. — Of dat ze, zonder zoo zeer op het ontvangen of niet ontvangen dier bond-zegelen te letten, op der Kinderen geloovige Ouderen, godvruchtige Voorouderen, of ook de waare Kerk hier by te rug zien, en van zoodanige Kinderen alleenlyk, althans op de meeste gronden, het goede denken. — Of, gelyk echter weinigen doen, die hier wat verder gaan, en omtrent alle Kinderen, zonder onderſcheid van hoedanige Ouderen geſproten, na dit leven het goede vermoeden.

Zal nu hier eene keus gedaan worden, dan vinden wy ons meest genegen, om by de laatstgenoemden ons te voegen, en nopens alle vroeg geſtorven Kinderen gunſtige gedagten te voeden. Want wy zyn van oordeel, dat men, by het nadenken van dit ſtuk, niet zoo zeer op de Ouderen te rug zien, dan wel zich by de Kinderen

deren alleenlyk bepaalen moet : dat men ook het geloof der Voorouderen , ofte Godvrucht der Voorzaaten , en eindelyk ook de heiligheid der Kerk hier niet kunne in aanmerking nemen. — Maar dat eeniglyk de verdienſten van den Zaligmaker hier gelden moeten , en derzelver kracht en waardigheid alleenlyk de oorzaak kan zyn van der Kinderen gelukkiger lot na dit leven : voor zoo veel die heil-verdienſten van den Middelaar , enkel door de Godlyke Barmhartigheden , den Kinderen toegerekend , door derzelver krachtige invloeden , na dit leven , de toerekening van Adams erf-ſchuld , ten aanziene van de verdoemende gevolgen , opheffen , en by de ontwikkeling van hunne natuurlyke vermogens de voortgangen van de zedelyke beſmetting ſtremmen , en dezelve zedelyk goed doen werkzaam zyn : waarin dus hun geluk en zalig eeuwig leven gelegen is.

§. XL.

Dan alvorens wy de reden , die ons tot dit gevoelen doen overhellen , opgeven , kunnen wy niet voorby van aantemerken , dat wy die waarheden , die in eenige betrekking met dit ſtuk ſtaan , ofte die leerſtukken , die in de Godlyke openbaring gegrond zyn , en van elk oprecht belyder van den geopenbaarden Godsdienst worden aangenomen , en nader zoo als men in onze

onze herformde Christelyke Kerk daaromtrent denkt, ongetwyfeld en onbelemmerd aannemen, en daar aan, door dit ons gevoelen, rechtſtreeks noch van ter zyde, den minſten afbreuk, ofte nadeel niet toebrengen; maar dezelve, in haar geheele beloop, in haare kracht en waarde laaten. En in 't byzonder doelen wy hier op het leerſtuk aangaande de erf-zonde — aangaande de zaligheid, die voor zondaaren alleenlyk in den Heere Jezus Christus is — en aangaande het geloof, de wedergeboorte en bekering, als de middelen en voorwaarden, om in dit heil te deelen.

Wy erkennen naamelyk, volgens de duidelykſte getuigenisſen der Heilige Schrift, de verklaaring van onzen Heidelbergſchen Catechismus, en de bepaalingen in onze Nederlandſche Belydenis en Formulieren uitgedrukt: Dat zoo veelen 'er natuurlyk uit Adam voortſpruiten, aan de erf-zonde onderhevig zyn, en ſchuldig, aan den eenen kant door Godlyke toerekening, aan de overtreding van onzen eerſten Stam-vader, die, tegen de van God hem voorgeſchrevene proef-wet ongehoorzaam misdoende, de plaats ende den perſoon van alle zyne natuurlyke afſtammelingen bekleedde, in welken wy, gelyk verre de meeste Protestanten gelooven, dus alle gezondigd hebben: aan den anderen kant, dat wy allen, door onze natuurlyke

lyke geboorte, zedelyk onrein, en met het kwaad, uit die eerste zonde gesproten, ten aanziene van alle onze vermogens, besmet en bezet zyn: allen overzulks gelykelyk Kinderen des toorns van natuur, die in alle de onderscheidene tyd-vakken van den menschlyken ouderdom, ofte ons leven op aarde, den vloek en eeuwige straffen verdiend te hebben, en daar voor ryp te zyn, moeten gerekend worden.

Even zoo zeker gelooven wy ook, dat all het heil voor ellendige en rampzalige zondaaren alleenlyk in den God-mensch, den Heere Jezus Christus te vinden is, die door zyne borgtogtelyke daadelyke gehoorzaamheid de eischen eener gebiedende wet, all zyn leven door, volmaakt vervuld, en door zyn diep vernederend lyden allen vloek, alle verdiende straffen, volkomen gedragen, en van zyn erfdeel weggenomen, God met den zondaar verzoend, en deszelfs gunsten, ter verkryging van een volmaakt en eeuwig geluk, verworven heeft: dat Hy die eenige naam is, onder den hemel den menschen gegeven en geopenbaard, om zalig te worden.

En eindelyk gaat het by ons even zoo vast, dat, ter toeëigening van het door Christus verworven heil, de krachtdaadige werkingen van den Heiligen Geest vereischt worden, waardoor inwendig het waare geloof verwekt, en de weder-

dergeboorte veroorzaakt word, die den menſch tot het verlooren Gods-beeld herſtelt en vernieuwt, en hem bekwaam maakt, om deel te hebben in de erve der Heiligen in het licht.

Van deeze waarheden wyken wy in het allerminst niet af. En hieromtrent kan ook met grond geen ſchroom plaats hebben; naardemaal en zy, die 'er op dezelfde wyze als wy, en die 'er anders over denken, belyden, dat 'er in 't heilig woord voor het eene noch het andedere gevoelen rechtſtreeks iets beſlisſend of bepaalend gevonden word. Moet men overzulks by gevolgtrekkingen uit de geopenbaarde waarheden hieromtrent voor zyne gedagten, die men aanneemt, iets zoeken te vergaderen: het blyft daar by dan nog de vraag, welke mening de meest waarſchynlyke, en met andere geopenbaarde waarheden de meest ſtrookende zy? — En ten aanziene der gemelde leerſtukken begrypen wy niet, dat onze mening daar mede onbeſtaanbaar, maar zeer wel daar mede overeen te brengen is, het geene wy thans nader hebben aantetoonen.

§. XLI.

Deeze bedenking moeten wy echter noch vooraf laaten gaan, dat het ons is voorgekomen, dat men by het onderzoek nopens dit ſtuk,

ſtuk, het uiterſte tot der vroeg-geſtorven Kinderen zich veellicht al te zeer, zoo niet eenigſlyk, als een geluk en een aangenaam goed, een loon, een prys enz. voorſtelt: en by die denkbeelden, ofte in die gedaante de zaak beſchouwende, zwaarigheid vindt, om der onnoozelen ſtaat, in welken ze uit dit leven door den dood wierden weggerukt, te kunnen aaneenſchakelen met eenen ſtaat na dit leven, die enkel uit een genot van genoegen en aangenaamheden beſtaan, en niets dan loon en prys-vergelding met eer en heerlykheid behelzen zou. En hiervoor nu geen gronden, geen voldoende reden in derzelver tegenwoordigen ſtaat menende te kunnen vinden, kan men hun dan dat goede in eenen toekomenden ſtaat zoo geredelyk niet toeſchryven. Ook ontdekt het zich by een gering nadenken wel haast duidelyk, dat, by aldien men dit ſtuk alleenlyk uit dit oogpunt, en in dat licht beſchouwt, men dan zeer licht een ſchyngebrek van zamenhang in Gods handelwyze met die kleinen, ofte eenen ſprong in de werken der hoogſte Wysheid zal ontdekken, dien men niet verduwen, of met andere bekende waarheden overeenbrengen kan.

Althans dus ſchynt het ons in de gedagten van den Heer VENEMA, *Diſſert. Sacr.* p 494. te hebben plaats gehad, wanneer dezelve den grond, die van der Kinderen onnoozelheid ontleend

leend word, al te zwak oordeelt, om daarop der Kinderen geluk na dit leven te bouwen. „ Want hoe tog, dus ſchreef hy, zal men een „ ſchepſel, daar niets daadelyk goeds in is, „ het eeuwig leven in de zalige gemeenſchap „ van God kunnen toeſchryven? Wat bezit „ het, en wat heeft het gedaan, daar zulk een„ ne groote belooning, alhoewel ook uit ge„ nade te ſchenken, op volgen zou? God „ *kan* naar zyne hoogſte goedheid hen wel za„ lig maken; maar het blykt nog niet, of Hy „ het ook *wil*. Hy bedeelt immers alle zyne „ Goedertierenheid niet zonder maat, niet zon„ der onderſcheid; maar naar den aart en de „ geſteldheid der onderwerpen. En dus blyft „ de zaak, ten aanziene der Kinderen, nog „ twyfelachtig."

En uit eene al te zeer bepaalde beſchouwing van dit ſtuk in dit oogpunt is het mogelyk ook, dat de Heer NAHUIS zwaarigheden vond, die hem op eenen toekomenden proef-ſtaat, ten aanziene der Kinderen, deeden denken, gelyk wy §. 34. nader getoond hebben. —— En veellicht zyn hier uit ook andere bedenkingen geſproten, tot welken men hieromtrent zyne toevlucht wel eens heeft genomen.

Nu is het, volgens den aart der zaake, wel onloogenbaar zeker, dat, ook by die wyze om het ſtuk te beſchouwen, het zedelyk en betaa-

mend goed als onafscheidelyk van het aangenaame lot, het genoegen en vermaak van redelyke wezens, moet worden aangemerkt: gelyk, aan den anderen kant, het zedelyk kwaad op zich zelven ook een droevig kwaad is, en, volgens zyne natuur, het zelve onafscheidbaar na zich sleept.

Maar het zou hier de vraag wel mogen zyn: Of men niet beter doe, althans minder belemmerd, en meer geregeld over dit stuk denken kan, by aldien men der Kinderen lot na dit leven, wanneer zich hunne vermogens zullen ontwikkeld hebben, als eenen staat van zedelyk goed, van betaamende werkzaamheden aanmerkte: en in dit licht, ofte van dien kant hun lot beschouwende, zich den weg niet meer gebaand zoude vinden, om een aangenaam en genoeglyk lot hun toetescbryven: en met en op de godzaligheid, ofte een geestlyk leven, 't welk hun dan zal zyn medegedeeld, de gelukzaligheid, ofte het eigenlykst zoo genaamde eeuwig leven, als daar mede verzeld, en als een gevolg daar van moge beschouwen?

't Komt ons ten minsten zoo voor, dat men, naar den aart der zaaken, hen, die vatbaar zyn voor geluk en genoegen, het welk mede een gedeelte van hun volmaakter leven zal uitmaaken, ook onderstellen moge en moete als met ontwikkelde en natuurlyk verbeterde vermogens

op

op eene zedelyk goede en loflyke wyze werkzaam: en dat overzulks hun zedelyk leven, voor hun gelukzalig leven, in onze beschouwing van hun toekomend lot, diene voortegaan; naardemaal dit laatste hen eerst vatbaar maakt voor het eerste, en den grond daar voor uitlevert, gelyk het ook een wezenlyk gedeelte daar van is. En dus hebben wy in deezen overeenkomst tusschen Gods handelwyze met de Kinderen en met de volwassenen, in welken wy een geestelyk leven der genade moeten onderstellen, zullen zy, by hunne verhuizing uit deeze weereld, voor een eeuwig heerlyk leven vatbaar zyn.

Hierom hebben wy opzettelyk deeze gedagte aan het hoofd deezer Verhandeling gepoogd uittedrukken, en dien titel daar toe gekozen. En die gedagte zelve zullen wy nu, tot een bewys voor onze mening, in eenige korte stellingen wat nader ontvouwen.

§. XLII.

I. Wanneer men zich een vroeg gestorven Kind voorstelt, het welk voor het verkrygen van het gebruik der rede deezer weereld ontrukt is, denkt men een van die schepselen, die in 't byzonder van God zyn voortgebragt, om zyne Heerlykheid te bevorderen: dat is,

om met eerbiedige verwondering in de kennis van God, van deszelfs gadelooze Volmaaktheden, Deugden en Werken bezig te zyn: om vrywillig en in liefde Hem te dienen, door gehoorzaam deszelfs wil optevolgen, en aan de verplichtingen, die 'er uit de betrekkingen tusschen God en zyn redelyk schepsel vloeijen, te beantwoorden: om dus tevens te beantwoorden aan de einden, tot welken God aan schepselen, op zich zelven slechts mogelyke wezens, een daadelyk bestaan gaf: om dus in die eensgezindheid met God en deszelfs wil, naar hunne vatbaarheid, van Hem all het goede, 't welk Hy, als het hoogste en een mededeelbaar goed, zynen schepselen mededeelt, te ontvangen, en gelukkig te zyn.

II. Dan voor het een en andere hier van was dit Kind, geduurende dit leven, nog natuurlyk volstrekt onvatbaar: het had nog geen ontwikkelde geests-vermogens, en dus nog daadelyk geen bekwaamheid, om op eene redelyke wyze en met vryheid te werken: het kon hier aan het einde van zyn bestaan, aan zyne bestemming nog geheel niet beantwoorden.

III. Het is echter een mensch, en met eene onsterflyke ziel, zoo wel, als met een werktuigelyk lighaam, voorzien. Mag men nu nopens het eene verwachten, dat het, by zynen

nen aangroei, zyne leden en zintuigen gebruiken zal; men kan ook, en volgens de ervarenheid, niet twyfelen, of het andere deel zal ook op zynen tyd het gebruik der rede verkrygen, en met vryheid werkzaam zyn. Het is een ſchepſel, tot een altoos-duurend beſtaan opgelegd, en van God, gelyk alle andere menſchen, tot de gemeldde einden beſtemd: het heeft ook daar toe van God de vermogens ontvangen; alhoewel die, by gebrek aan natuurlyke bekwaamheid, nog daadelyk daar toe niet beſteedt kunnen worden, maar onbruikbaar liggen.

IV. Geduurende dit leven, ontwikkelen zich de vermogens van de ziel met en naar den aangroei van het lighaam, in de allengskens toenemende volmaking der uitwendige zintuigen: het Kind krygt allengskens in de plaats van verwarde en donkere, bepaalde en onderſcheidene denkbeelden: het wyst zyne gedagten, die eerst ſlechts uitwendige en zinnelyke dingen tot haare voorwerpen hebben, aan, en poogt die uittedrukken door gebaarden, het geluid zyner ſtem, en tekenen: het leert vervolgens allengskens, geholpen door menſchen, van welken het omringd is, en dit zyn de voordeelen der Maatſchappy, ofte der gezellige zamenleving, tot welke de menſch beſtemd is, eene taal, en drukt daar door zyne denkbeelden uit: hier

ontdekt zich de perſoonelykheid, de zelfsbewustheid en het geheugen ontluiken, de denkbeelden en alle derzelver uitdrukſelen zyn echter nog gehecht aan zinnelyke dingen: allengskens begint het dan, in de plaats van ſlechts enkele, zich meer zamengeſtelde denkbeelden te maken, zyne bevattingen te vergelyken, en zich ook afgetrokkene begrippen te maken. Hier ontwikkelt zich de rede, hier begint haar gebruik, en dit weeten wy by de ervarenheid. De uitwendige zintuigen, de bronnen en beginſelen van all onze kennis, zyn dus ook de hulpmiddelen en aanleiding, waardoor de menſch tot het gebruik zyner redelyke vermogens raakt.

V. Doch het Kind ſterft vroegtydig, en dit is het geval, waaromtrent ons onderzoek gaat, het bereikt dien trap van ouderdom niet, met en in welken die verſchynſelen plaats hebben. De dood belet den groei, en verſtoort en ſloopt het ſtelſel van het lighaam. — Langs den gewoonen weg, dien wy zoo even aanſtipte, en by ervarenheid kennen, kan in de afgeſcheidene ziel die ontwikkeling van haare vermogens, en dat verkrygen van het gebruik der rede, by gebrek aan de uitwendige zinnen, dus geen plaats krygen. — En by aldien men hier toe ook, met zommige Wysgeeren, wilde aannemen, dat de ziel, na den dood van het lighaam, altoos met een haar eigen, allerfynſt

en

en onveranderlyk lighaamtje, (en het geene men van de uitwendige groove ſchors, het overkleed, ofte koker, als het ware, dit zichtbaar en veranderlyk lighaam, het welke door den dood word afgelegd, wel had te onderſcheiden) onafſcheidelyk vereenigd bleef; kan echter ook daar door dit ſtuk nog niet ontwikkeld worden. Want hoe waarſchynlyk zich dat gevoelen ook voordoet, is echter dit lighaamtje te ongenaakbaar voor onze bevattingen, en te fyn voor onze beſpiegelingen, dan dat wy in dit geval, uit deszelfs onderſtelling, zouden kunnen redekavelen, of beſluiten trekken. — En even zoo weinig kan het hier baaten, wanneer men tot dat by andere Wysgeeren begunſtigde ſtelſel eener zoo genaamde voorbepaalde overeenſtemming (*Harmonia præſtabilita*) zyne toevlucht nam, volgens welk de ziel uit haar zelve, en zonder invloeden van het lighaam, of wederkeerige werkingen tuſſchen ziel en lighaam, haare eigene denkbeelden, door haare volſtrekt eigene werkingen, ontwikkelen, en uit eenen voorgaanden tot eenen volgenden ſtaat raaken zou; naardemaal ook dit gevoelen, hoe fyn ook uitgepluist, als te zeer met de ervarenheid onbeſtaanbaar, hier ter zaake niet veilig aangenomen worden, of ons licht geven kan.

VI. Ondertuſſchen moet men noodwendig eene ontwikkeling der ziels-vermogens in het

Kind aanneemen, niet alleen uit aanmerking van de onſterflykheid der ziele (zie onze 3de ſtelling), maar ook om dat men buiten dezelve haar zoo weinig een rampzalig als een zalig lot na dit leven kan toeſchryven. Want tot het een en ander worden zedelyke bedryven, zelfsbewustheid, en eene vatbaarheid voor zulk eenen ſtaat na dit leven vereiſcht, hoedanige zaaken zich zonder het rede-gebruik niet laaten begrypen. En zulke werkzaamheden moeten wy aan de ziel toeſchryven, wen wy haar een leven, ofte een voortduurend beſtaan toeſchryven. Het eene moet hier onafſcheidelyk met het andere verknogt zyn, zullen wy ons haare onſterflykheid volledig en behoorlyk voorſtellen.

VII. En deeze ſtellingen tot hier toe gaan zeker: het blykt hier uit, dat die noodzaaklyke ontwikkeling der geests-vermogens in het vroeg-geſtorven Kind niet langs den gewoonen weg, dien wy by ervarenheid kennen in dit leven plaats te hebben, ofte natuurlyker wyze niet kan geſchieden. Eene andere, eene buitengewoone en bovennatuurlyke wyze moeten wy hieromtrent dus aannemen. — Dan hier raaken wy in het donkere: hier komt ons naſpoorend en nagluurend oog in ſchemeringen, het licht begeeft ons hier by gebrek aan noodige kundigheden omtrent eenen toekomenden ſtaat,

en

en zelf aan genoegzaame Geestkunde. — Indien men eindelyk ook hier dagt aan een zeker verband, ofte betrekking in die gindſe weereld der Geesten, om die uitdrukking hier te gebruiken, tusſchen die werkzaame onderwerpen, en de voorwerpen van derzelver werkzaamheden: eene zaak, die niet ontkend kan worden; krygen wy echter daarby nog geen doorzicht in dit ſtuk, het geene ons hier in het duister en verlegen laat: hoe naamelyk die Geesten tot eenen ſtaat en trap van volmaakter werkzaamheden raaken, hoe zich hunne vermogens ontwikkelen. Dit HOE blyft hier, en hoe men de zaak ook nadenken moge, onzes inziens, billyk nog de groote vraag.

VIII. Het eenige, en 't geene zich gereedelyk daar op laat denken, is, dat wy die ontwikkeling der ziels-vermogens, dien overgang tot eenen ſtaat van natuurlyk volmaaktere werkzaamheden, ofte van donkere en verwarde denkbeelden tot klaare en duidelyke, aan eene byzondere Godlyke werking, tusſchenkomst, ofte invloed toeſchryven. — Men zegge hier op niet, dat wy dus den knoop, die ontward moest worden, in ſtukken houwen; want wy komen niet tot dit uiterſte, dan genoodzaakt, en daar ons alle andere reden, wegen en middelen begeven en ophouden. Kan iemand hierop nog iets anders, iets nader uitvinden en mededee-

len, die zal op eene dankbre erkentenis van het gemeen de billykſte aanſpraak hebben, en zekerlyk allen lof verdienen. — Wy komen hier niet tot het buitengewoone, dan by het onvoldoende van de gewoone bekende wegen en middelen. — Wy vermenigvuldigen dus ook hier, tegen die bekende regel, de wonderwerken niet, voor zoo veel wy hier eene Godlyke werking aannemen, die buiten den kring van dit leven, en verheven boven deeze beneden-weereld is: die in den toekomenden ſtaat als de gewoone Gods-werking op zulke zielen dient aangemerkt te worden, en door welke God by zyne (ten aanziene van dit leven wel) ongewoone werking vervuld en goed maakt het geene wy, by all ons nadenken, niet vinden kunnen natuurlyk ofte regelmatig te geſchieden. — En waarſchynlyk zyn de zoo genaamde buitengewoone, ofte meer onmiddelyke Godswerkingen ook meer eigen aan den ſtaat, ofte de huishouding van een leven, waar door deeze afgeloopen tyd van beproeving zal vervangen worden.

IX. En dit leidt ons ter beſchouwing van den zedelyken ſtaat en de hoedanigheid der werkzaamheden van zulke Kinderen. Ten aanziene van volwaſſenen hebben wy geen zwaarigheid, geen vermoeijend nadenken, hoe ze na den dood in eenen ſtaat van zedelyk goede

of

of kwaade werkzaamheden zich zullen bevinden; dewyl ze de beginſelen en hebbelykheden van het een of ander in dit leven reeds hebben, en hier uit met zich overbrengen in een ander, het welk in een geregeld vervolg, ofte eenen voortgang van natuurlyke en ook zoo, als ze in dit leven geſteld waren, geaartte zedelyke werkzaamheden beſtaan zal. — Dan ten aanziene der Kinderen heeft zich dit zoo niet; maar het eene of andere moet van God, en door deszelfs byzondere werking, hun medegedeeld worden. *Zy hebben* in dit leven *goed noch kwaad gedaan*, ROM. IX. vs. 11. Zy hadden nog geen gebruik der rede, nog geen klaare en duidelyke denkbeelden, nog geen redelyke wils-neigingen, zy waren nog onvatbaar voor vrye en zedelyke handelingen, zy kunnen overzulks ook geen beginſel, geen hebbelykheden van zedelyke daaden in een ander leven medebrengen. — Hangt de natuurlyke ontwikkeling, de verbetering, ofte volmaking der ziels-vermogens in die Kinderen van eene byzondere Godlyke werking af, de zedelyke geſteldheid van hunne vermogens, en de geaartheid van hunne werkzaamheden, die daar mede onaffcheidelyk gepaard gaat, en daar uit van zelve vloeit, moet dan ook aan die zelfde werking worden toegeſchreven.

X. By aldien men nu wilde aannemen, dat die natuurlyk ontwikkelde vermogens ten kwaade bepaald, in zedelyk kwaad werkzaam zyn zouden, dan komt hier eene gaping, dan moesten ze met eenen ſprong tot werkzaamheden van dien aart overgaan. Daar in zou dan tevens derzelver rampzalig lot beſtaan, en daarvan zou het voor eeuwig ook afhangen. Maar uit dit leven brengen ze geen beginſel, geen hebbelykheden van dien aart mede. Men zou, om dit ſtaande te houden, ook moeten ſtellen, dat die zinnelyke neigingen, die ſnoode driften, dat bedenken des vleeſchs, gelyk de Heilige Schrift het noemt, met die vooroordeelen, uit welken ze geboren worden, ook door zulke dingen, als onze uitwendige zinnen in dit leven ontwaar worden, verwekt, gezwenkt en gaande gemaakt moest worden: dat zulke ons hier bekorende, in verzoeking brengende, en verſtrikkende voorwerpen ook daar en dan de redelyke vermogens moesten overdwarsſen, om ze tot die zedelyk kwaade werkzaamheden te bepaalen, en die kwaadaartige geſteldheid daar in te verwekken, om die wezens aan die rampzalige ſlaaverny, die hier de dienstbaarheid der zonde uitmaakt, te doen onderworpen zyn: men moest dit aannemen omtrent die nieuwsontluikende vermogens en derzelver eerſte werkzaamheden. Maar hoe veel zou men dan niet moeten onderſtellen, daar de minſte grond niet

voor

voor is, daar van men, met meer waarſchynlykheid het tegendeel denken kan? — Wil men eindelyk hieromtrent tot de toegerekende erfzonde zyne toevlucht nemen, en die als de voortbrengſter van dat zedelyk kwaad in de ontwikkelde vermögens aanmerken, dan moest men zekerlyk die tweederlei zaaken, en tweederlei handelingen van God, die volgens haaren aart wel zeer onderſcheiden zyn en blyven moeten, ongerymd verwarren; naardemaal het tog geheel wat anders is, wanneer God den menſch, hoewel nog aan geen daadelyke zonden ſchuldig, om de overtreding van Adam ſchuldig oordeelt, het geene ook buiten den menſch geſchied: en wanneer inwendig in hem het zedelyk kwaad zynen oorſprong neemt, en van zyne vermögens zich meester maakt. Dit weeten wy, hoe het met den voortgang van dit leven en de jaaren hier op aarde plaats heeft; maar dat dit by de ontwikkeling der vermogens van vroeg-geſtorven Kinderen, in een ander leven, uit die toegerekende erfzonde vloeijen zou, laat zich met geen waarſchynlykheid denken.

XI. Dit blyft, om eindelyk tot een beſluit te komen, waarheen ons de voorafgezonden ſtellingen nu leiden, 'er dan overig, dat, naardemaal die ontwikkeling der geests vermogens in zulke Kinderen God, door deszelfs tusſchenkomende werking tot eene onmiddelyke oor-

oorzaak heeft — wy ook, zonder overyling, zoo wy menen, in ons beſluit, en zonder gaping in deeze redeneering, denken moeten, dat de werkzaamheden met en door die vermogens niet anders dan zedelyk goed van aart kunnen zyn. — Volgens deeze leiding van gedagten kunnen wy niet anders over dit ſtuk denken. En nu behoeft het geen nader bewys, dat God, die niet anders, dan het geen zedelyk goed is, werkt, en in redelyke wezens voortbrengen kan, ook deeze in de Kinderen ontluikende vermogens tot zedelyk goede werkzaamheden bepaale. — Kon Hy, by den eerſten oorſprong van ons geſlacht, den menſch niet anders dan met zyn beeld voorzien, dat is, goed en recht, voortbrengen? En zou Hy deeze zielen uit haaren onvolmaakten tot eenen natuurlyk-volmaakteren ſtaat overbrengen, zonder even daar door dezelve te voorzien met zulke hoedanigheden, als Hem betaamen, en deeze wezens aan het einde, waar toe ze beſtaan, kunnen doen beantwoorden? Zou Hy die zielen, by deeze natuurlyke omſchepping niet ook herformen naar zyn beeld, en door zyne hand daar in leggen, het geene Hem behaagelyk en heerlyk, het geene Hem, als Werkmeester, waardig is? — Dus vinden wy deeze zielen in den ſtaat haarer natuurlyk verbeterde vermogens juist zoodanig, als die van den eerſten menſch, toen ze uit de han-

den

den van haaren Maker kwam, dat is, goed en recht, heilig, en naar Gods wil werkzaam, ſtrookende met het oogmerk, van God in den menſch een beſtaan te geven, bedoeld.

§. XLIII.

Naar deeze leiding den zedelyken ſtaat der Kinderen, en de geſteldheid van derzelver vermogens by die aanſtaande ontwikkeling nagaande, vinden wy ons verrast van het beſluit aangaande derzelver lot na dit leven, het geene, naar deeze gelegde gronden niet anders dan gelukkig en zalig zyn kan. En ook dit behoeft dan, wegens het onafſcheidbaar en naauwst verband tusſchen het zedelyk en het genoegelyk, ofte aangenaam goed, of, om het met andere woorden uittedrukken, tusſchen de godzaligheid en de gelukzaligheid, nu geen nader bewys.

Om nu de Kinderen, die voor het bereiken van eenen volwasſen ouderdom, en voor het verkregen gebruik der rede ſterven, in eene andere weereld, aan eenen ſtaat van beproeving nog te onderwerpen, gelyk de Heer NAHUIS, als iets, dat wel bedenkelyk kon voorkomen, opgaf (§. 34.), dan zou men niet alleen dit bovengemeldde, zeker althans de ontwikkeling der geests-vermogens, in zulke te beproevene onderwerpen, moeten onderſtellen; maar dat

kan

kan ook op geen gronden, althans uit het godlyk woord niet, en nog veel minder uit de rede, waarſchynlyk gemaakt worden. Want naar het woord hebben wy ſlechts aanleiding, om dit leven, en deezen ſtaat als eenen ſtaat van beproeving der menſchen aantemerken, hoe ze naar ziel en lighaam zullen gehandeld hebben, om naar die handelingen vergelding, by die verſchyning voor Christus rechterſtoel, wegtedragen. 2 KOR. V. vs 10. — En word die gedagte van eenen toekomenden proef-ſtaat, zoo als het ſchynt, voornaamelyk aangenomen, om die Kinderen in die verſchyning in het toekomend oordeel eene plaats te doen krygen, dan is 'er, althans in die aangehaalde uitſpraak van den Apostel, weinig grond voor; naardemaal zulke Kinderen zoo weinig door het lighaam goed of kwaad gedaan hebben, als men hun zulke bedryven naar de ziel kan toeſchryven: en te minder, dewyl het lighaam eerst by de algemeene opſtanding der dooden herleven, en dus onmiddelyk voor het laatſte oordeel eerst met de afgeſcheidene ziel wederom vereenigd zal worden. Een ſtaat van beproeving voor de Kinderen, ten aanziene van hunne zielen, na dit leven, kan 'er dus uit die plaats niet worden opgemaakt. Zy moeten, zullen ze in dat oordeel verſchynen, goed of kwaad wegdragen, doch niet naar maate zy door het lighaam gedaan hebben; want zy hebben in het lighaam, het welke

welke zy zoo vroegtydig en onnoozel verlieten, nog geen van beiden gedaan. En dus zou hun toekomend lot uit andere gronden, dan uit voorgaande bedryven, moeten afgeleid worden. Zal nu hun toekomende ſtaat, gelyk wy getoond hebben, een ſtaat van goed doen zyn, die zal overzulks ook met het genieten en wegdragen van het goede verzeld gaan. Om nu niet te melden, dat, naar de mening van zommigen, die Kinderen niet eens in het laatſte oordeel verſchynen zullen, gelyk wy hier boven gezien hebben, dat ATHENAGORAS ſtelde, en de Heer VENEMA ook ſchynt aantenemen, *Diſſ. Sacr.* p. 537 hoewel wy die gedagte voor onze rekening niet behoeven te nemen.

Hier vinden wy dan ook de oplosſing van het geſchil, het geene men vaak als zeer donker, en kwaalyk te bepaalen oordeelde, of 'er in de Kinderen ook het geloof en de wedergeboorte, als voorwaarden, om de zaligheid in Christus deelachtig te worden, kon plaats hebben. Want naar het bovengeſtelde kunnen wy die vraagen ten eenemaal ter zyde geſteld laaten: of menen wy al, dat die in aanmerking moeten komen, dan word door die godlyke werking, waar door de ziels-vermogens ontwikkeld en tot redelyke werkzaamheden gebragt worden, het een en ander, het geene tot derzelver Gode behaagelyke werkzaamheden behoort, en het geene

ook daadelyk hunne zaligheid uitmaakt, in hun voortgebragt.

En dit menen wy met recht als eene *byzondere huishouding*, handelwyze, ofte weg *Gods met de Kinderen* te mogen aanmerken, en dien naam daar op te mogen pasſen, dien de Heer VENEMA, l. c. p. 528. aan zyn gevoelen omtrent dit ſtuk gaf, die deeze handelwyze van God in het zaligen van Kinderen, uit geloovige Ouderen geſproten, vertoont als grootelyks onderſcheiden van de gewoone genade-bedeelingen omtrent volwasſenen. En zoodanig is immers niet minder ook het geene wy in deeze bovenſtaande ſtellingen hebben voorgedragen: zoo verſchillende als de natuur der onderwerpen is, zoo zeer verſchillende is ook het ganſche beloop van Gods handelwyze daaromtrent.

Ook komt het ons voor, dat zich het ſtuk, daar de ſchrandere LEIBNITZ, l. c. in zyne bepleiting van der Kinderen gunſtig lot, zo vaak op komt, wen hy zegt, „ dat wy niet weeten, wat God in het uur des doods (*in articulo mortis*) aan die Kinderen doet," indien wy daarby nadenken, en dat gezegde ontleden, juist tot die dingen brengen laate, die wy hier beredeneerd hebben.

Deeze gedagte, om 'er dit nog bytevoegen, ſchynt ons in haar geheele beloop zich aantepry-

pryzen. Althans zy ſtrookt met de natuurlyke geſteldheid der onderwerpen, uit aanmerking van welke wy niet anders, niet gevoeglyker ten minſten, nopens dit ſtuk denken kunnen. — Gods Heiligheid geeft ons een voornaamſten grond, om juist deeze handelwyze, als Hem betaamend en heerlyk, aanteneemen — die, zoo veel wy inzien kunnen, naar zyne Wysheid, als aan zyne oogmerken en der ſchepſelen belangen beantwoordend, zich als de beste ook aanpryst; — die zyne Rechtvaardigheid niet alleen niet benadeelt, maar ook opluistert. Dan nader zullen wy in 't vervolg, dit nog te vertoonen, aanleiding hebben.

§. XLIV.

Zoeken wy nu ook eens naar andere gronden voor ons gevoelen, wy vinden, in de eerſte plaats, een diep ſtilzwygen in de Heilige Schrift aangaande eene eeuwige rampzaligheid, ſtraffen en ellenden der Kinderen. En dit word, als uit eenen mond, beleden van de Schryveren, die over dit onderwerp zich hebben uitgelaten, en doorgaans onder de oorzaaken, waarom dit ſtuk zoo donker en zoo kwaalyk te bepaalen is, mede aanhaalen, dat de gewyde Schriften rechtſtreeks, noch van ter zyden, daaromtrent iets melden; welker beſlisſende uitſpraak en getuigenis men echter billyk tot een grond moest

leggen, om het tegengeſtelde van ons gevoelen, om der Kinderen eeuwig rampzalig lot te kunnen beweeren. Dan dit niet voor handen zynde, mogen wy dat ſtilzwygen billyk, als eene voorloopig begunſtigende gedaante, voor ons gevoelen beſchouwen.

Meent echter iemand, dat de godlyke openbaaring zulke waarheden behelze, die dit gevoelen zouden benadeelen, wy zullen dezelve, in onze derde Afdeeling onderzoeken en beoordeelen. — Maar deeze bedenking moeten wy hier te keer gaan, die veellicht iemand hebben mogte, dat men *uit het ſtilzwygen der Heilige Schriftuur niet bewyzen kan.* Dan hier op laat zich lichtelyk antwoorden. Want all het ſtilzwygen der Heilige Schrift is van dien aart niet, dat men daarom eenige ſtelling terſtond voor valſch en verwerpelyk zoude mogen verklaaren. — Wie toch zou den Kinderdoop, of het gebruik van het Heilig Avondmaal voor de Vrouwen, en andere waarheden juist daarom uit de voorſchriften van den geopenbaarden Godsdienſt verbannen, om dat de Heilige Schrift daar van zwygt, ofte met ionde woorden van die ſtukken niet meldt? En met welk een recht zou dit kunnen geſchieden? — Daarenboven moet men ook wel onderſcheid maken tuſſchen een *ſtoffelyk* ofte *zaakelyk*, en een *woordelyk* ofte *formeel* ſtilzwygen der gewyde

wyde Schriften: en dit onderſcheid moet in veele andere gevallen als onontbeerlyk worden aangemerkt. Want 'er is, om onze mening nopens dit onderſcheid duidelyker uittedrukken, een *ſtoffelyk ofte zaakelyk ſtilzwygen*, wanneer het wezenlyke van de eene of andere ſtelling volſtrekt niet in de Heilige Schrift gevonden word: wanneer ze ons niets aan de hand geeft, het geene ons tot zulk eene ſtelling door eenige aanleiding kan brengen. Dus is, by voorbeeld de ſtelling aangaande de onzondige ofte onbeſmette ontvangenis en geboorte van de Heilige Moeder-maagd; — dat Christus een zevental van Sacramenten aan de Kerk des Nieuwen Testaments zou gegeven hebben; — dat Petrus tot een zichtbaar hoofd der Kerk zou verheven zyn; — dat deszelfs gewaande Opvolgers onfaalbaar, en met eene hoogſte macht in kerk en weereld bekleed zouden zyn, en dergelyke dingen meer: van welken, indien wy naar gezonde regelen van uitlegging te werk willen gaan, niet het minſte in de Heilige Schrift te vinden is. —— Maar een *woordelyk ofte formeel ſtilzwygen* is 'er, wanneer eene zaak wel niet rond uit, ofte met zoo veele woorden is uitgedrukt; maar zoodanige dingen echter daar in voorkomen, die met dezelve een duidelyk verband hebben, en by een wettig gevolg uit de gemeldde byzonderheden vloeijen. Waarom wy met recht zulk eene ſtelling voor waarachtig aannemen. ——

Welk eenen naam men nu ook aan deeze onderſcheiding verkiezen moge te geven, de zaak zelve blyft ondertuſſchen, by alle Uitleggeren en Godgeleerden, ongetwyfeld. — En dit laatstgemeldde ſtilzwygen heeft plaats omtrent de leerſtukken van den Kinder-doop, en het gebruik des Heiligen Avondmaals van de Vrouwen, en omtrent andere leerſtukken. Dit mogen wy dan ook met recht op dit ons onderwerp toepaſſen, waaromtrent de Heilige Schrift met zoo veele woorden ons wel geene bepaaling geeft, maar het zelve met ſtilzwygen voorby gaat; dewyl haar hoofd-oogmerk is, om den weg, de middelen en voorwaarden van zaligheid aan volwaſſenen, zulken, die voor derzelver onderwys en inhoud vatbaar zyn, te ontvouwen, welken dit ſtuk zoo rechtſtreeks niet raakt.

En dit ſtilzwygen der Heilige Schrift, waar op wy ons hier beroepen, verdient te meer onze opmerking, wanneer wy dat vinden in zulk een beloop van zaaken, of op zulke plaatſen, daar eene melding van de Kinderen zoo natuurlyk ſtrookte, en naauwlyks voorby kon gegaan worden By voorbeeld, in de beſchryving van het laatſte Oordeel, MATTH. XXV. 31. — — en elders, daar wy, gelyk ook van anderen is opgemerkt, van de Kinderen niet uitdruklyk gemeld vinden. En wanneer wy OPENB. XX.

VS.

vs. 12. *de dooden, kleinen en grooten voor God ſtaande* vinden, komen ze beiden voor, als zullende geoordeeld worden naar hunne werken. — Dan zulke werken, kunnen aan de Kinderen, van welken wy hier handelen, niet worden toegeſchreven: zoo dat ook die plaats niet tegen onze mening is.

Dus menen wy deeze tegenwerping van het ſtilzwygen der Heilige Schrift te kunnen ontzenuwen, die wy den begunſtigeren van het tegengeſtelde gevoelen billyk mogen terug geven; naardemaal ze juist past op hunne mening, voor zoo veel in de Heilige Schrift niet minder ook een diep ſtilzwygen, aangaande der Kinderen eeuwige rampzaligheid word waargenomen: zoo dat zy niet dan door redenkavelingen en gevolgtrekkingen dezelve daar uit kunnen bepleiten: terwyl zy even daar door ook toonen, dat zy juist met dezelfde onderſcheiding zich in deezen moeten behelpen.

§. XLV.

Ten einde ons nu blyke, dat dit ſtilzwygen der Heilige Schrift zoodanig niet zy, dat daar door het gunſtiger gevoelen aangaande der Kinderen zedelyken ſtaat en gelukkig lot na dit leven benadeeld werde, moeten wy thans de getuigenisſen, die ons daar in voorkomen, nagaan

en onderzoeken. Alhoewel nu in dit veld ook veelen voor ons gewerkt hebben, en het geene wy hier boven uit de oude Kerk-vaderen en laatere Godgeleerden hebben aangehaald, ten bewyze kan dienen, dat de begunſtigers van het gelukkig lot der vroeg-geſtorven Kinderen, ook zulker, die voor het ontvangen van beſnydenis en doop zyn weggerukt, op Schriftuurgetuigenisſen ſteunen; zoo valt hier echter nog eene nalezing te doen, en het geene by gelegenheid van den Kinder-doop geſchreven is, dient nader bepaaldelyk op ons onderwerp toegepast te worden. Kortelyk zullen wy dus die plaatſen nagaan, en door eenige aanmerkingen daar over onze gedagten zoeken te ſtaven. En deeze orde zullen wy hier in houden, dat wy eerst onderzoeken, wat 'er van Gods kant zy, het geene ons gevoelen begunſtigt, en dan wat 'er aan den kant der Kinderen daar voor gevonden word.

§. XLVI.

Van Gods kant mogen wy, zoo veelen wy deszelfs oneindige Macht eerbiedigen, aan zulker Kinderen heil-ſtaat na dit leven niet twyfelen. En alhoewel de bewyzen, die uit eene afgetrokkene beſchouwing van Gods Almacht, voor de eene of andere ſtelling ontleend worden, niet altoos even gelukkig worden aangebragt;

bragt; mogen wy hier echter veilig daarop bouwen. Want wy zien van achteren, dat God in het werk der verlosſing van zondaaren zyne Macht op eene Hem betaamende en volheerlyke wyze heeft gelieven te openbaaren. De uitſtekendſte en verbazendſte verſchynſelen, en uitwerkſelen van het Alvermogen, ontdekken wy op dit tooneel. Het heilig woord vertoont ons, zoo wel ten aanziene van de verwerving, als van de toeëigening der zaligheid, de doorluchtigſte gewrogten. God zendt, naar zyn eeuwig welbehagen, zynen eeniggeboren Zoon in de weereld: ingekleed in de menſchlyke natuur verſchynt Hy onder de bewooners van deezen Aardkloot, en word geteld onder ons geſlacht: als andere kinderen der menſchen word Hy vleeſch en bloed deelachtig: als een deel en eene vrucht zyner Moeder, gedragen, gekoesterd, en aangekweekt in haaren ſchoot, krygt Hy betrekking op, en word ingelyfd in onze groote familie: als een tederst kind en zuigeling neemt Hy onder ons zynen intrek, die vervolgens den menſchen, ten aanziene van hunne natuur, in alles gelyk bevonden wierd: die op die zelfde wyze in lighaams-grootte, en, by de ontwikkeling zyner ziels-vermogens, in wysheid en zedelyke eigenſchappen toenam. Als een Kind zynen Ouderen onderdanig, en zynen hemelſchen Vader gehoorzaam, zich naar alles, wat de gebiedende wet van den menſch

vorderde, altoos ſchikkende, raakte Hy, langs de verſcheiden trappen van den menſchlyken leeftyd, tot een mannelyken ouderdom, en hier by tot de meer openbaare en plechtigſte waarneming van zyn Middelaars-werk, tot dat Hy, na de bitterſte tegenheden, een onſchuldigſt, een ſmertelykſt en ſmadelykſt lyden aan het kruis zyn leven eindigde. Dit is door de onnaſpeurlyke Wysheid uitgevonden, en door de onbegrensde Almacht uitgevoerd: daar door is de vleklooze Heiligheid, de ontoegeeflyke Rechtvaardigheid, de gadelooze Goedertierenheid en Menſchen-liefde verheerlykt, all het beletſel van der zondaaren verzoening met God uit den weg geruimd, en voor ons geſlacht het heil verworven: het welke op eene niet minder krachtige en allen tegenſtand verre overwinnende wyze den erfgenaamen des levens word toegepast, die hier door en zedelyk herſteld, en voor hun volmaakt geluk na dit leven vatbaar gemaakt, zelf ook met de beginſelen daar van begunſtigd worden. Dit alles word ons in zyn ganſche beloop in de Heilige Schriften duidelyk ontvouwd.

Heeft nu God hier door voor het heil der menſchen in 't gemeen gezorgd, wy mogen dan ook niet twyfelen, of Hy kan met de voordeelen deezer zyne menſch-lievende beſtelling de kinderen ook in 't byzonder begunſtigen. Die vol-

voldoening en heils-verwerving door den God-menſch, ſtrekt ons vooral ook tot een grond, om daar op der Kinderen gelukkig lot na dit leven te vermoeden. Schryft men billyk aan die zoen-verdienſten van den Zaligmaker die kracht en waardigheid toe, dat ze, in het afgetrokkene beſchouwd, voor alle menſchen, zonder onderſcheid, zouden voldoende geweest zyn; hoewel by eene volwyze en God verheerlykende nadere bepaaling van de voorwaarden der zaligheid derzelver vruchten by zommigen ſlechts genoten worden: die zyn dan zekerlyk ook genoegzaam tot behoudenis voor hun, die in de jaaren der onnoozelheid ſterven. Nu is het wel waar, dat die verdienſten van Christus, volgens de duidelykſte en herhaalde Evangelie-getuigenisſen, ons niet kunnen baaten, ten zy wy ze door het geloof aannemen. Maar niet minder zeker is het ook, dat dit ten aanziene van hun te verſtaan zy, aan welken, en tot gebruik van welken God zyne openbaring heeft medegedeeld, ik meen volwaſſenen. Deezen word het getuigenis Gods, aangaande zynen Zoon, als de eenige oorzaak van leven en zaligheid voorgeſteld: deeze moeten dat getuigenis toeſtemmen, en naar het zelve Christus aannemen, door het in de liefde werkzaame geloof. Maar zal dat niet kennen van Gods getuigenis, het niet kunnen toeſtemmen aan het zelve, en dus de onmogelykheid van het geloof in zynen

zynen ſtrikſten zin genomen, daar de Kinderen, by gebrek aan natuurlyke en redelyke vermogens, nog niet in ſtaat toe zyn, hen van het aandeel aan Christus uitſluiten? Of zou men ontkennen kunnen, dat de verdienſten van Christus zich zoo verre uitſtrekten, dat ook de Kinderen, alhoewel ze aan die den volwaſenen geſtelde voorwaarde, doch buiten hunne ſchuld, niet beantwoorden kunnen, daar door zouden behouden worden?

En dat Christus verdienſten, zoo onbepaald en zonder voorwaarden, den Kinderen tot zaligheid ſtrekten, dat kon waar zyn, zegt de Heer VENEMA, l c. p. 496. Zonder eenige kettery laat zich dit ſtellen; geen een leerſtuk der Heilige Schrift word daar door benadeeld En p. 534, 535. „ By aldien Chris„ tus den Kinderen de zaligheid zoo onbepaald „ verworven had, dan ſtrekte ze zich volſtrekt „ tot alle Kinderen zonder onderſcheid. Want „ 'er is geen reden, om de verdienſten van „ Christus te bepaalen: by God niet, die wil, „ dat alle menſchen zalig worden, en niemand „ den weg ter zaligheid affnydt: — — — in „ de Kinderen is ze ook niet; want zy zyn na„ tuurlyk onbekwaam, om aan eenige voorwaar„ de te voldoen. Zyn ze nu allen in denzelf„ den natuurlyken toeſtand, dan moeten, in„ dien ze zonder voorwaarde in Christus de za„ lig-

„ ligheid verkrygen, ook alle zalig worden." Dan hieromtrent verklaart hy: Of het zoo zy, en of Gods handelwyze met de Kinderen zoodanig zy, wie zal dat kunnen bewyzen? Dus laat hy het ſtuk, als twyfelachtig, in het midden, het geen hy echter, om op eenen anderen grond de zaligheid der Kinderen van geloovige Ouderen te bewyzen, niet aanneemt. Doch met het eerstgemeldde kunnen wy niet overeenbrengen, dat hy p. 535. zegt: (*hoc a fide catholica abhorret*) dit is met het algemeene geloof niet beſtaanbaar.

Zonder zwaarigheid kan men dus ſtellen, dat hun door Christus de zaligheid onbepaald, en buiten eenige voorwaarde verworven is. Dan by aldien men die voorwaarden ook verkiest te behouden, ook daar by kan onze mening beſtaan: de mogelykheid van geloof en wedergeboorte door de werking des Heiligen Geests in de Kinderen kan niet ontkend worden: en by die voorheen gemeldde ontwikkeling der zielsvermogens in dit leven blyft ons eene deur geopend, om ook dat gebrek van dit leven vervuld te kunnen krygen, waar aan de volwaſſene, alvorens ze deezen tyd en ſtaat van beproeving verlaaten, gehouden zyn te voldoen.

§. XLVII.

§. XLVII.

En hieromtrent komt ons by de beſchouwing van den perſoon en het lot des godlyken Middelaars, en deszelfs invloeden op het lot der Kinderen, die gedagte zeer bedenklyk voor, die van den Oudvader IRENÆUS voorgeſteld, van anderen, en vooral van BERNHARDUS, overgenomen en nader uitgebreid is, die ook van veele laatere Godgeleerden omhelsd is. Wy hebben ze boven, §. 11. en 14. reeds aangehaald, doch zullen ze hier in de omſchryving, die G. H. HEIDEGGER, *Corp. Theolog.* T. II. Loc. XXV. §. 63. 'er van gaf, nader voorſtellen. „ Christus had terſtond, met zyn be-
„ gin, eenen mannelyken ouderdom, en den
„ ſtaat van een volwaſſen menſch kunnen aan-
„ nemen, maar Hy verkoos eerst als een Kind
„ geboren te worden, en een Kind te zyn:
„ ja, door de krachtige werking des Heiligen
„ Geests, in de baar-moeder der Maagd ont-
„ vangen, en in dezelve, gelyk andere kinde-
„ ren, vleeſch en bloed deelachtig te worden:
„ ten einde Hy, langs deezen weg, zich ook
„ betoonen zou een Heiland en Verloſſer te
„ zyn van Kinderen, die in 's Moeders buik
„ nog ſchuilen: ten einde Hy onze met zonde
„ beſmette ontvangenis, door zyne ontvange-
„ nis en menſchwording, zou zuiveren en hei-
„ ligen,

„ ligen, en door zynen dood zoo wel kinderen
„ als volwasſenen, van 's duivels macht en het
„ het geweld des doods verlosſen."

En naardemaal alle de verſchynſelen, die omtrent den God-menſch, Jezus Christus, plaats hadden, alle deszelfs lotgevallen byzonder opzichtlyk en betreklyk waren op dat groote ampt en werk van een Borg en Middelaar, het welk hy, naar het eeuwig en volwyze Gods beſtek, had op zich genomen: naardemaal all wat in en aan Hem is, hier in, als in zyn middenpunt, zamenloopt, en daar op doelt; dan zoo mogen wy ten aanziene van deszelfs kindsheid veilig denken, dat ze ook den kleinen, het zy noch in 's Moeders ingewanden ſchuilende, of reeds ter weereld geboren, in 't byzonder tot voordeel en heil ſtrekke. Die vrucht en nuttigheid, uit Jezus heilige ontvangenis en geboorte voortvloeijende, heeft onze Heidelbergſche Katechismus in het oog, wanneer daar op de 36ſte vraag gezegd word, *dat Hy onze Middelaar is*, in welken, zou Hy een volmaakt heilig menſch zyn, ook zulk een heilige oorſprong vereiſcht wierd: dan ook, *dat Hy door zyne onſchuld en volmaakte heiligheid myne zonden, daar in ik ontvangen ben, voor Gods aangezicht bedekt.* En by aldien dit byzondere, het geene wy zoo aanſtonds toonden, den Kinderen tot voordeel te ſtrekken, hiermede

mede niet bedoeld was, dan zou dit byvoegſel als overtollig kunnen gerekend worden: dan was 'er reeds genoeg gezegd, door Hem onzen Middelaar te noemen. En eindelyk kunnen ook zy, die in de byzonderheden van Jezus ontvangenis en geboorte dit in het gemeen ſlechts vinden, dat Hy onze Middelaar is, in welken dit als eene voorwaarde vereiſcht wierd, dat Hy een volkomen heilig menſch was, en daarom ook zonder zonde ofte erf-ſmet geboren moest worden, niet ontkennen, of dat geheele van Jezus verdienſten en gehoorzaamheid, om over het geheel onze verzoening met God, en ons volkomen heil uittewerken, moet ook uit zoo veele deelen en byzondere ſtukken beſtaan, van welken elk in zynen aart, op zyne plaats, en tot zyne byzondere einden medewerkt, om tegen onze zonden en gebreken, in alle derzelver byzonderheden, en tot volmaking van ons heil, naar alle onze wenſchen en behoeften, met eene opwegende genoegzaamheid te voldoen: gelyk tog een geheel zich niet laat denken, of men moet alle deszelfs deelen daar onder mede begrypen.

En dit kan ons thans genoeg zyn, om dit ſtuk uit Gods Macht optemaken.

§. XLVIII.

§. XLVIII.

Nopens Gods Wil, ten goede der Kinderen genegen en werkzaam, kunnen wy uit verſcheiden klaare getuigenisſen van zyn woord met grond beſluiten. En over het geheel, dat God ook in zyn eeuwig raadsbeſluit de Kinderen in aanmerking genomen, en derzelver lot bepaald hebbe, dat blykt uit eenige voorbeelden, die wy in de gewyde Schriften ontmoeten. Gods aanſpraak aan Jeremias, toen die tot het Profeetiſch ampt geroepen en ingewyd wierd, verzekert ons daaromtrent: *Eer ik u in 's Moeders buik formeerde, heb ik u gekend, en eer gy uit de baarmoeder voortkwaamt, heb ik u geheiligd. Ik heb u den volken tot een Profeet geſteld.* JER. I vs. 5. Van dien aart is ook des Apostels getuigenis nopens Jakob en Eſau: dat *eer nog de Kinderen geboren waren, en iets goeds of kwaads gedaan hadden, Gods* eeuwig *voornemen en verkiezing* bleek, en onfaalbaar ter uitvoering moest gebragt worden. ROM. IX. vs. 11. En David, wen hy Gods formeerende hand omtrent zyn lighaam met verwondering pryst, en in zyn gedicht het eerſte grondbeginſel van zyn lighaam, deszelfs ontwikkeling, en allengs verkregene gedaante als een gewrogt van God bezingt, PSALM CXXXIX. vs. 13—16. geeft ons, wat de zaak aangaat, het zelfde te bedenken.

Alhoewel nu in deeze plaatſen niets van Gods eeuwige verkiezing, waar door Hy zommigen tot verkryging der zaligheid geſteld heeft, rechtſtreeks geſproken word, en derzelver inhoud op byzondere enkele onderwerpen, en derzelver uitwendig lot en omſtandigheden doelt; zoo mogen wy echter uit die enkele en byzondere gevallen wel eene algemeene waarheid opmaken, en van het mindere tot het meerdere beſluiten. En heeft God, wien alle zyne werken van eeuwigheid bekend zyn, den eenen tot een Profeet beſtemd, den anderen boven deszelfs broeder in deeze weereld verheven; hangt ook de form en het maakſel van ons uitwendig geſtel van zyne wyze en vrye raadsbepaaling af: zou men dan ook niet met recht; en te meer mogen ſtellen, dat Hy omtrent der vroeg-ſtervende Kinderen zedelyk en eeuwig lot in zynen raad beſloten heeft, zoo als 't Hem goed dagt? Van alle eeuwigheid doorzag Hy immers alle dingen in hunne mogelykheid, in alle hunne betrekkingen en zamenhangen; gelyk Hem altoos door eene enkelvouwige daad alles allerduidelykst tegenwoordig is. Heeft Hy nu in zyn eeuwig beſluit het menſchlyk geſlacht tot een voorwerp van zynen bepaalenden wil gehad, daar uit moet volgen, dat dan ook alle omſtandigheden, lotgevallen, en byzonderſte gebeurenisſen van alle menſchen; en, het geene wy hier voornaamelyk in 't oog

moeten

moeten houden, der menschen oorsprong en eerste bestaan, eer ze nog geboren zyn, hunne kindsheid en tyd van onnoozelheid, het scheiden van zommigen uit dit leven, terwyl ze nog in dien staat zyn, midsgaders hun jongste en eeuwigduurend lot, in zyn besluit bepaald zyn. En dit alles kan niet, zonder de grootste ongerymdheid, daaraan onttrokken worden.

Kan dit, ten aanziene der Kinderen, die het onderwerp van ons onderzoek zyn, dan niet ontkend worden, die moeten dan ook, als Kinderen, Gode in zyn besluit zyn voorgekomen. De Heer VENEMA kan, l. c. pag. 497 & seq. 'er zich niet in vinden, dat zommige Kinderen, als Kinderen, zouden uitverkoren zyn, en andere niet: Hy meent, dat Gods verkiezing geen genoegzaamen grond oplevert, om der Kinderen zaligheid daar op te bouwen: en dat, by aldien iemand beweerde, dat alle Kinderen geduurende hunne kindsheid uitverkoren waren, men dien naauwlyks zou kunnen wederleggen: die zou iets stellen zonder grond, waar van echter het tegendeel ook niet op vaste gronden zou kunnen aangetoond worden. Hy zegt wyders, nergens betoogd gevonden te hebben, dat zommige verloren gaan, maar dat het ook met geen reden betoogd kan worden, dat allen zalig worden. —

Volgens die denkwyze geeft noch neemt het leerſtuk der Godlyke verkiezing iets voor deeze zaak. Met het gevoelen van dien Hoogleeraar ſtrookt dit alles zeer wel, maar niet met het onze. Om bovengemeldde reden menen wy, dat men de vroeg-ſtervende Kinderen, als Kinderen, uit Gods eeuwig beſluit der verkiezing niet verdringen kan. — Wen hy ondertuſſchen dus redenkavelt, dat, by aldien 'er uit Gods beſluit iets voor het zalig worden van zommige Kinderen kon getrokken worden, zulks dan ten voordeele van alle Kinderen, zonder onderſcheid, zou kunnen dienen: daar in menen wy, te kunnen zien, dat die groote Geleerde het gevoelen, 't geene wy bepleiten, met geen ongunſtig oog beſchouwd hebbe: en dat, by aldien hy het zelve van dien kant, en in dat licht beſchouwd had, gelyk het ons voorkomt, hy wel gereedelyk in het zelve zou overgegaan zyn.

§. XLIX.

Dan wat Gods verborgene Wil hieromtrent bepaald heeft, dat kunnen wy uit den geopenbaarden nagaan. In het heilig woord vinden wy de klaarſte getuigenisſen, en de ruimſte beloften, die ons nopens zyne tederſte toegenegenheid tot die kleinen geenzins laaten twyfelen.

In

In het Verbond, het welke God met Abraham opgerecht, en hem bevestigd heeft, beloofde Hy, van zoo wel *zyn zaad na hem*, als hem, *tot een God te zullen zyn*, GEN. XVII. vs. 7. Dat nu in deeze belofte de kleine Kinderen, zoo wel als de volwasſene, bedoeld zyn, blykt uit het aanſtonds daar op volgend bevel aangaande de beſnyding, vs. 10 — 14. waar door zelf den Kinderen van de mannelyke kunne, op den achtſten dag na hunne geboorte, die belofte door dat plechtig zegel-teken toegeëigend en verzegeld wierd. — Moesten nu die Kinderen, die binnen de jaaren van hunne onnoozelheid ſtierven, hier niet mede in aanmerking genomen worden, hoe veelen van het zaad eener zeer vruchtbre, en door Gods byzonderen zegen tot eene zeer groote vermenigvuldiging beſtemde Naatſie, waar van ongetwyfeld ook wel eenige vroeg zullen geſtorven zyn, moesten 'er dan niet van deeze, op zich zelve zoo ruime en onbepaalde, belofte uitgefloten blyven? Hoe veele van de in Egipte onder de Nyl-wateren geſmoorde knaapjes zouden dan dat beloofde heil ongelukkig moeten derven? — Men zegge hier ook niet, dat Abraham, als een Vader der geloovigen, en deszelfs zaad als een geloovig nakomelingſchap van hem moete aangemerkt worden. Want die nadere omtuining van deeze belofte tot zulk een zaad gedoogd het onbepaalde bevel van de

beſnyding niet. En maakt Paulus wel onderſcheid tusſchen Abrahams *vleeſchlyke Kinderen* en de *Kinderen der belofte*, waar van deezen alleenlyk de Kinderen Gods zyn, ROM. IX. vs. 7—13. Hy gebruikt dan die uitdrukking niet in haaren eigenlyken zin, want die laat geen onderſcheid toe tusſchen Abrahams Nakroost; maar in eene overdragtige betekenis, en verſtaat door de eerstgenoemden de ongeloovige Jooden van zynen tyd, voor welken zyn hart de grootſte droefheid en geduurige ſmert ondervond, gelyk hy zoo plechtig verzekerd had, vs. 1. 2. Dog het blykt in 't allerminst niet, dat hy daarby het oog zou gehad hebben op die Kinderen van Abrahams geſlacht, die binnen de jaaren der onnoozelheid ſterven.

Dan de Heer VENEMA, l. c. p. 513. ſeq. wen hy betoogen wil, dat het geen voldoende grond voor der Kinderen zaligheid is, dat ze onder het verbond, gelyk men gewoonlyk ſtelt, gerekend worden, meent, dat men hier, gelyk billyk is, het inwendige en wezenlyke van het verbond der genade, waaruit alleen de zaligheid vloeit, moet verſtaan: dat dan niet ſlechts zommige, maar *alle Kinderen* daar onder moesten begreepen worden; dewyl de belofte onbepaald is, en de Kinderen alle in dezelfde omſtandigheden zyn, van aan geen voorwaarden te kunnen voldoen. Hy kan dus niet goed-

goedkeuren, dat men de Kinderen *op zich zelven*, als in het verbond zynde, aanmerke, ten zy men ze in hunne Ouderen rekene. —— Maar dewyl het alleen van volwasſenen, en die 'er van achteren blyken van geven, dat ze waarlyk in het verbond der genade niet zyn, gezegd kan worden, en dus die redeneering ten aanziene van zulken alleen klemmend zyn kan, en niet van hun, die in hunne onnoozelheid ſterven; zoo menen wy billyk, dat deeze, op die gemeldde gronden, allen onder deeze belofte begrepen, en in het verbond zyn. Of deeze dierbre belofte zou, ten aanziene van die onnoozele, weinig beduidend, en voor de Ouderen, welken zy zoo vroegtydig ontrnkt worden, niet vertroostend zyn. En overzulks word door die redeneering het bewys, uit die plaats voor Gods algemeene kinder-liefde opgemaakt, niet ontzenuwd.

§. L.

Deeze ruime verbonds-belofte wierd, na veeler eeuwen afloop, van den Apostel Petrus in die volwigtige en ernſtige redenvoering, op den doorluchtigen Pinkſter-dag, den Jooden in zynen tyd onder het oog gebragt, en toegeëigend, HAND. II. vs. 39. *Ulieden*, zegt hy tot hun, die op het hooren van zyne overtuigende en den Mesſias-moord hun verwytende

redenen, in hun hart verſlagen waren, dewyl zy hunne handen en harten met het bloed van den onſchuldigen bemorst, door de onſtuimigſte driften en wreedſte boosheid, de hoop der Vaderen verſmaadt en ter kruis-ſtraf gevorderd, hunne Kinderen mede daar voor verpandt, en op die hoofden, die nog niet geboren waren, de wraak van den onſchuldigen Jezus uitgedaagd hadden: *Ulieden komt de belofte toe ende uwen Kinderen*, enz.

Nu kunnen wy onder *de belofte* die buitengewoone gaven en werkingen des H. Geests, die toen zoo rykelyk den Apostelen waren medegedeeld, en in hun zoo krachtig bleeken, door Petrus vs 38. uitgedrukt, en, gelyk de Heer VENEMA, l. c. pag. 542. meent, hier voornaamelyk bedoeld, gedeeltelyk wel mede verſtaan. Ook kunnen wy hem wel toeſtemmen, dat de Apostel in deeze woorden het oog gehad hebbe op JOEL II. welke Godſpraak vs. 17. uitdruklyk was aangehaald. — Dan dewyl, volgens eene algemeene uitlegkundige regel, de gezegden altoos naar den aart der onderwerpen moeten verſtaan worden: dewyl ook van allen, die Petrus toen hoorden, niet gezegd kan worden, dat hun die buitengewoone gaven des Heiligen Geests toekwamen: dewyl het ook niet gebleeken is, dat alle, die op Petrus woord toen geloofden, daar mede begunſtigd

ſtigd zyn, naardemaal het van de Apostelen alleen gezegd word vs. 43. dat door hun veele wonderen en tekenen geſchiedden, het geene 'er nopens de andere geloovigen niet gemeld word: — zoo menen wy, gronds genoeg te hebben, om onder *de belofte*, door Petrus zynen toehooreren geëigend, ook mede de gewoone en ter zaligheid leidende gaven des Heiligen Geests, en de goederen des genade-verbonds, door welker mededeeling God zich bewyst een God van zondaaren te zyn, en die hun, op hun geloof in het Evangelie, door den doop verzegeld wierden, vs. 41. te verſtaan. — En deeze gewoone gaven des Heiligen Geests, deeze belofte, die de Apostel tevens toeëigent aan de Kinderen, welken ook de Heer VENEMA, l. c. pag. 544. in den eigenlyken zin verſtaat, (die men ook niet kan uitſluiten, by aldien men ook onder die benaaming hier de nakomelingen verkoos te verſtaan) kunnen dan hier voldoen, om dit gezegde van Petrus, als met de even aangehaalde Godlyke belofte aan Abraham inſtemmende, te beſchouwen, om Gods vriendelykheid en liefde tot de Kinderen daar uit op te maken.

§. LI.

Hoe ruim en uitgeſtrekt nu deeze Godlyke verbonds-beloften zyn, verklaarde God zelve,

wen Hy, in zyne wet, tot aandrang zyner eischen, zynen haateren niet alleen geduchtste bezoekingen dreigt in het derde en vierde lid, maar ook zynen liefhebberen volvriendelyk zyne gunsten op eene milddaadigste wyze belooft. *Ik doe*, sprak Hy, *barmhartigheid aan duizenden der geenen, die my lief hebben, en myne geboden onderhouden.* EXOD. XX vs. 5. DEUT. V. vs. 9. Wy hebben over deeze plaats hier boven, §. 26. reeds iets aangemerkt, en gezien, dat zommige Uitleggers daarin grond voor der Kinderen zaligheid zoeken, uit aanmerking van derzelver vroegere Voorouderen: en dat zommige het woord, door *duizenden* vertaald, liever voor geslachten, ofte familien, en dus van gelyktydig levende volken, dan van de afdaalende liniën nemen. Dan hoewel dat woord in die betekenis ook voorkomt, zouden wy echter de opvolgende geslachten daar door liever verstaan, dewyl deeze *duizenden* hier overstaan tegen het *derde en vierde lid*, en de barmhartigheid, aan geene te bewyzen, dus verbeeldt word de straffende en wreekende bezoeking, die deezen tot haare voorwerpen hebben zou, zoo zeer te overtreffen, als duizend een drie- of vier-tal opwegen. — En de zwaarigheid, die men zich hier by dan maakt, uit hoofde dat 'er maar een vierde omtrent van dat groote getal zich kon laaten opsommen, menen wy, dat men zeer gemaklyk kan oplossen, door

een

een rond en bepaald getal voor het onbepaalde te nemen, het geene in alle zaaken gebruiklyk is, en in den ſtyl der heilige Schryveren dikwyls plaats heeft. En van deeze in de Rhetoriek zoo genaamde *Synecdoche*, vindt men veele voorbeelden verzameld by GLASSIUS, *Philol. Sacr.* Lib. II. Tract. 1. cap. XV. *edit.* DATHII, pag. 1257. gelyk ook FLAGIUS ILLYR. op het artikel *Milli*, *Clar. ſcript.* p. 664. daarvan ſtaaltjes had opgegeven, die ook, *Ibid.* P II. pag. 154. dit als eene uitlegkundige regel had voorgeſteld. — Deeze verklaaring nu, waarby men de opvolgende geſlachten verſtaat, krygt ſterkte uit eene gelykluidende Gods-verzekering, DEUT. VII. 9. daar God zich noemt *een getrouwen God, die het verbond en de weldaadigheid houdt dien, die Hem lief hebben, ende zyne geboden houden* לאלף דור *tot in duizend geſlachten.* En deeze ſchynt ook de zin van deeze uitdrukking te zyn EXOD. XXXIV. vs. 7. daar wy *veele duizenden*, welken God de weldaadigheid bewaart, in zyne vergevende barmhartigheid doet ondervinden, insgelyks tegen de *Kinderen en Kinds-kinderen in het derde en vierde lid* vinden overgeſteld. Duidelyk is die zin ook te zien in Davids uitbreiding van deeze uitdrukking, wen hy Pſalm CIII. vs. 17. 18 zegt: *De goedertierenheid des* HEEREN *is van eeuwigheid tot in eeuwigheid over de geene, die Hem vreezen, en zyne gerechtigheid,*

(dat

(dat is, zyne *weldaadige getrouwheid*, gelyk het woord צדקה dikwys genomen word, en hier voor het naaste als eene dichtkundige omſchryving van 't voorgaande woord חסד ſchynt voor te komen: daarheen ons ook de veeltyds in de heilige gedichten gebruikte overeenſtemming der leden van het vers kan leiden,) *aan Kinas kinderen.* En vooral ook Pſalm CV. 8. *Hy gedenkt zyns verbonds tot in eeuwigheid, des woords* (dat is der beloften) *dat Hy heeft ingeſteld tot in duizend geſlachten*, daar dezelfde uitdrukking is, die wy DEUT. VII. vs. 9. vonden.

§. LII.

Dan deeze heuchelyke en troostryke beloften, zal mogelyk iemand denken, raaken alleenlyk Gods echte Bondgenooten, waare geloovigen, en liefhebbers des Allerhoogſten, die in 't geluk van hunne Kinderen zich mogen verblyden: of, dat ze, op zyn ruimſte, ſlechts zulken, die tot de uitwendige gemeenſchap van Gods kerk en volk geroepen zyn; maar niet voor ongeloovigen, of zulken zyn, die van den waaren Godsdienst en deszelfs belydenis vervreemd leven, en dat overzulks de Kinderen der zoodanigen geen deel hebben in het goede, het welk deeze beloften behelzen. — Dog deeze twyfelingen beneemt ons de Apostel Paulus,

Paulus, en leeraart, dat ook de Kinderen, van welken een der Ouderen, de vader of moeder een ongeloovige, ofte een heiden is, de voorwerpen van Gods vriendelyke toegenegenheid, en niet onrein, maar *heilig* zyn, 1 KOR. VII. vs. 14.

Over deeze plaats is vaak en veel van de Uitleggeren geſchreeven. Onder anderen heeft de Heer VENEMA, l. c. p. 546 & ſeq. zich daar over ook breedvoerig uitgelaaten, en getoond, hoedanig men die heiligheid der Kinderen niet, en al verſtaan moet. Ze is naamelyk, naar zyne verklaaring, de waare heiligheid, die het recht tot de goederen van het heilverbond en Gods gemeenſchap medebrengt, het welk de Kinderen in hunne Ouderen bezitten: moetende de Kinderen naar den besten van de Ouderen gerekend worden, gelykerwys God ze ook goedgunſtig rekent.

Deeze verklaaring, die op de onderſtelling van den Hoogleeraar gebouwd, en ter onderſteuning van deszelfs gevoelen aangedrongen is, kan, by aldien men ze in alle haare deelen ook niet mogte aanneemen, en ten aanziene van zulke vroeg-ſtervende Kinderen liever de inwendige en wezenlyke door Gods Geest gewrogte heiligheid verſtond, althans ook voor ons gevoelen dienen. „ Deeze is Gods Goed-

„ gun-

„ gunſtigheid ; en deeze , gelyk de Apoſtel
„ ons verklaart ; de mening van den beloven-
„ den , dat Hy de belofte , aan Abraham ge-
„ daan , ook heeft willen uitſtrekken over Kin-
„ deren , van welken een der Ouderen , de va-
„ der of moeder een geloovige is , niet tegen-
„ ſtaande de andere , de man of de vrouw een
„ ongeloovige ware." Dus ſchreef hier over FORBESIUS , l. c. L. X. cap. 10. §. 4. De Kinderen overzulks , die uit zulk een gemengd huwlyk verwekt zyn , kunnen van het heil-verbond , van de beloften , van de genade Gods en een eeuwig heil niet uitgeſloten worden.

§. LIII.

Is 'er nu , naar Paulus leer , hoop voor de zaligheid van zulke vroeg-ſtervende Kinderen , waar van ſlechts een der Ouderen een geloovige is , maar de andere een ongeloovige ; wy behoeven die hoop omtrent de Kinderen niet op te geven , alhoewel ook derzelver Ouderen beiden ongeloovige , van God , van zyn verbond , van zyne beloften , van zynen dienst en gemeenſchap ten eenemaal vervreemd en verſtoken zyn. Want in deezen toeſtand en dat gedrag der Ouderen deelen de Kinderen nog niet , zoo lang ze nog van het gebruik der rede verſteken , en in hunne onnoozelheid zyn. Immers God getuigt van zyne wegen met ſterve-

lin-

lingen, dat Hy zich daaromtrent deezen vasten regel heeft voorgeſteld, dat *een zoon de ongerechtigheid zyns vaders niet dragen zal.* EZECH. XVIII. vs. 20. dat is, dat zé hem niet toegerekend, en hy daarom niet ſchuldig verklaard worden, of aan ſtraf onderhevig zyn zal. En deeze waarheid betoogt God, door den Profeet, uitvoerig in dat hoofdſtuk, in veele byzonderheden, en de verklaaring van gevallen. Hy gaat daar mede dat heilloos ſpreekwoord tegen, waar mede zy zich zelven verontſchuldigden, en des Heeren weg, als onrechtvaardig, veroordeelden: *De Vaders hebben onrype druyven gegeten, en de tanden der Kinderen zyn ſtomp geworden.* vs. 2. Hy getuigt vs. 4. *Ziet! alle zielen*, ofte perſoonen, gelyk dat woord hier te kennen geeft, *zyn myne: gelyk de vader, alzoo ook de zoon, zy zyn myne.* Waar mede God verklaart, dat Hy, de Schepper en Onderhouder van allen, zyne weldaadigheden ook voor allen gereed heeft, allen den toegang tot zyne gunſten open ſtelt, mids zy, door eigen ſchuld en moedwillige boosheid, dien zich zelven niet toeſtoppen, en zich daar van uitſluiten. Maar dit doen de zulken dan ook, gelyk in eigen perſoon, alzoo ook voor hunne eigene rekening. God, die de Rechter der ganſche aarde, en verre is van onrecht, zal een iegelyk vergelden naar deszelfs eigen werk: een iegelyk zal zynen eigen last dragen, en voor Hem,

Hem, in eigen perſoon aanſpreeklyk zyn: de zoon zal hier voor zynen vader, zoo weinig, als deeze voor geenen, inſtaan en last dragen; *maar die menſch, die zondigt, die zal ſterven.* En *Ik zal*, zegt de Heere insgelyks, *Ik zal u rechten, o huis Israëls! een iegelyk naar zyne wegen.* En deeze is de zin ook van onze aangehaalde woorden.

Is dit nu eene waarheid, ofte eene regel in Gods handelwyze, die Hy, ten aanziene van de menſchen, zelf in dit leven, en ten aanziene van hunne uitwendige lotgevallen beſtendig waarneemt; hoe veel te meer moeten wy dan niet denken, dat dit gelden zal ten aanziene van der menſchen eeuwig lot na dit leven? Daar en dan zal de zoon niet dragen de ongerechtigheid van zynen vader, en om der Ouderen ſchuld zal geen Kind verloren gaan. —— Die eene zonde en eerſte overtreding van onzen eerſten en algemeenen Stam-vader is het dus alleen, die allen deszelfs nakomelingen word toegerekend, die hen voor God ſtraffchuldig en doemwaardig doet zyn, die ons allen in dien ſtaat bragt, dat wy kinderen des toorns zyn van natuur; maar niet de zonden van onze andere Voorouderen, of naaste Ouderen. Om deezen zal niemand rechtſtreeks gevaar loopen van een eeuwig heil te moeten derven. Geen Kind, zoo lang het de voetſtappen van zyne godlooze Ouderen niet drukt.

En

En dit gevolg leiden wy op dezelfde wyze af, het gaat ook even zoo vast, als wanneer men beweert, dat het verzuim, ofte verwaarloozen van beſnydenis, of doop, wanneer by den Ouderen alle ſchuld daar van is, den Kinderen niet tot verdoemenis, of nadeel zal ſtrekken. Gelyk wel eer God eens, niet Moſes onbeſneden zoontje, maar Moſes zelv, 'skinds vader, om dat dezelve de beſnydenis van zyn zoontje verzuimd had, met den dood dreigde. Exod. IV. vs. 24—26.

§. LIV.

Moeten wy hier uit beſluiten, dat 'er ook, ten aanziene der Kinderen van godlooze Ouderen, hoope is, dat, wen ze in hunne onnoozelheid ſterven, hun lot na dit leven, door de tuſſchenkomst van Gods menſchlievende ontfermingen, beter, dan dat van hunne Ouderen, en gelukkig zyn zal, dewyl der Ouderen zonde hun niet toegerekend zal worden, en van elders het goede hun word aangebragt. Wy mogen dit ook daar uit beſluiten, dat God, by dien zelfden Profeet, Hoofd. XVI. vs. 20. nopens het oude Israël, een volk, dat toen ten uiterſten verbasterd, en zeer diep vervallen, aan ſnoodſte afgodery, erger vaak dan veele heidenſche volken, en aan hemel-tergende gruwelen ſchuldig was, nog getuigt, welk eene

betrekking Hy op derzelver onnoozele Kinderen had : juist wanneer zy omtrent die onnoozele wigtjes de maat hunner ongerechtigheden vol maakten en zich op de yslykſte wyze in onnatuurlyke ſchenddaaden zoo liefdeloos omtrent hun kroost, te buiten gingen, betuigt God, dat Hy zyne liefde omtrent hunne tedere ſpruitjes geenzins had afgelegd. *Voorts*, zegt Hy, om hunne opgeſtapelde zonden en ſchulden, waarin Hy by opklimming voortgaat, hun te verwyten, en, hoe ze van kwaad tot erger waren overgeſlagen, hun onder het oog te brengen : *Gy hebt daarenboven uwe zoonen en dochteren, die gy my gebaard hebt, genomen, en hebt ze uwen Afgoden geofferd, om te verteeren. Is 't wat kleins van uwe hoereryen?* Welke vraag hier van eene ſterk overtuigende kracht is, en op hunne eigene konſciëntſie ter beantwoording gelegd word. —— *Dat gy*, dus vaart God voort, *myne Kinderen geſlacht, en ze overgegeven hebt, toen gy dezelve voor hun door het vuur hebt doen doorgaan.*

Onderſtellende, dat hier die gruwelykſte Molochs-dienst, die het levendig verbranden der Kinderen medebragt, bedoeld is, daar wy ons nu niet verder over uitlaaten, meenen wy, dat hier vooral nadruk ſteekt in die woordjes MY en HUN, tweemaal hier in tegenſtelling komende : die gy MY gebaard, en HUN geofferd hebt :

hebt: MYNE kinderen hebt gy — — — tot vuur-offers gemaakt voor HUN. De Kinderen, die Gode toekwamen en zyn eigendom waren, hadden derzelver heillooze en onnatuurlyke Ouderen den Afgoden toegewyd. Zoo wreed nu en onmenſchlyk dit laatſte was, zoo zeer betuigt God zich toegenegen en mededogend in zyne eerſte, zyne betrekking op die Kinderen verklaarende, uitdrukking.

Eigent God zich nu die Kinderen toe, welken Hy ook verklaart Hem geboren te zyn, en dus van het begin van derzelver beſtaan af zyn eigendom te zyn, wat kunnen wy minder daarby denken, dan dat Hy dezelve als voorwerpen zyner toegenegenheid, zyner ontfermende en gunſtryke liefde, liefde, die geheel anders, dan die onnatuurlyke Ouders, handelde, wil aangemerkt hebben: dat Hy hun God, en een genadige, een rechtgeaarte Vader wil zyn en is: dat is, die hen met geluk, met heil en zaligheid begunſtigt. Kan nu dit, ten aanziene van die onnoozelen, die ongelukkigſte ſlacht-offers van de wreede bygeloovigheid hunner Ouderen, in dit leven, ten minſten daar ze baat van hebben, of gebeterd door worden, geen plaats hebben; dan moet die heuchelyke Gods-betrekking zoo iets behelzen, het geene voor hun overblyft en weggelegd is na dit leven, om dan het voorrecht van Gods

Kinderen, en het geene die heilryke betrekking medebrengt, te genieten.

Nu is 't wel waar, dat de uitdrukking van *myne kinderen*, in het afgetrokkene beſchouwd, ook zou kunnen genomen worden in dien zin, in welken zich God, als de Schepper en Opper-heer, de menſchen in 't gemeen, levenlooze dingen, en zelf het Heel-al toeëigent, PSALM L. vs. 10. 12. XXIV. vs. 2. Dan in dien zin zoude die uitdrukking, in dit verband van zaaken, en by die tegenſtelling, die hier gevonden word, ten eenemaal flaauw en krachteloos zyn: in dien zin moeten ook die God-vergetende Ouders, en zelf, die Afgoden, ofte derzelver beelden gezegd worden Gods te zyn, en wat zou 'er dan voor die Kinderen in die uitdrukking overblyven? — Ook is het zeker, dat de eerst-geborene, volgens eene oud-wettiſche bepaaling in het byzonder Gode toekwamen en heilig waren, en in dat opzicht zommige Kinderen, wegens zulk een geboorte-lot, als Gods Kinderen kunnen aangemerkt worden. Maar ook dat kan hier niet voldoen, naardemaal de voorrechten der eerstgeboorte den Zoonen alleen eigen waren, en niet de Dochteren raakten, die hier echter zoo wel, als de Zoonen, ook zyn uitgedrukt, en zonder bepaaling geoffierd aan de Afgoden, gelyk wy uit Hoofd. XX. 26. moeten opmaken.

Behal-

Behalven dat ook de ſtam Levi, in de plaats der eerst-geborenen, van alle de ſtammen Israëls, volgens eene uitdruklyke bepaaling, in het byzonder Gode heilig en gewyd was. — En hoewel het eindelyk ook zeker is, dat in ons Hoofdſtuk eene uitvoerige beſchryving en een duidelyk vertoog is van dat uitwendig Volksverbond, het welke God met Israël op Sinaï heeft opgerecht, uit het welke niet volſtrekt de zaligende heil-goederen van het genade-verbond voortvloeijen: en dat deeze uitdrukking, van dien kant beſchouwd, die ſterkte en kracht van bewys niet zou hebben; zoo is het echter ook buiten tegenſpraak, dat het uitwendig en Sinaïtiſch verbond op het wezenlyk en inwendig genade-verbond zyn opzicht en betrekking had, en het zelve onderſtelde. Zeker is het tevens, dat de vroeg-ſtervende Kinderen der Israëlleren van dat oude en ſchaduwachtig verbond de minſte voordeelen niet trokken, het welk alleen den volwaſſenen zekere voorrechten uitleverde.

Zal het dus, de zaak van alle kanten beſchouwd zynde, niet volſtrekt zonder zin, zonder kracht en betekenis zyn, dat God zich hier die Kinderen toeëigent, en, ondanks derzelver bitterſt lot, het welk hen uit dit leven zoo vroegtydig wegſcheurt, zyne betrekking op dezelve verklaart, dan menen wy, in die

eerst-gemeldde zaaken en onze gegevene verklaaring den grond en de reden van die uitdrukking te moeten ſtellen: dan is, zoo wy iets zien kunnen, ons beſluit, voor onze mening, uit deeze plaats opgemaakt, gegrond en veilig.

§. LV.

Heeft God daarenboven, ook zelf met eenen plechtigſten eed, betuigd en gezwooren, dat Hy *den dood des zondaars* niet wil, en daar *geen lust aan heeft*, EZECH. XVIII. vs. 32. en XXXIII. vs. 11. zien wy in het verband, waar in die gewigtigſte verzekering voorkomt, dat God zyn volk tot het verlaaten van hunne ſnoode en doodelyke wegen, en tot eene oprgeveinsde bekering ernſtigst vermaant, en deeze zyne vermaaning met de krachtigſte reden, van 's volks eigen en wezenlykſte belangen ontleend, aandringt: dat Hy hen zoo roerend opwekt, om zich tog op dien weg te begeven, op welken Hy zyne gunſten, en hen waarlyk en eeuwig gelukkig makende weldaadigheden, op eene Hem betaamende wyze, aan hun kon uitlaaten en mededeelen: dat Hy wyders hun onder het oog brengt, dat de rampen en onheilen, het verderf en de ſtraffen, die hun overkwamen, van Hem niet met genoegen, niet met vermaak hun wierden toegezonden: dat Hy zoo met hun niet handelde, om hen te be-

bedroeven en verdriet aan te doen, of dit ſlechts bedoelde in de ellenden, die hen troffen; maar dat zy zich zelven en moedwillig die onheilen, de gevolgen hunner boosheden, op den hals haalden, den dood vruchten droegen, en zich in een rampzaligst verderf ſtorteden: dat zy Hem noodzaakten, om hun dus de vergelding hunner handelingen rechtvaardig te laaten overkomen; — dan kunnen immers de Kinderen aan die moedwillige overtreding der Godlyke wetten, en die hardnekkige ongehoorzaamheid, de oorzaak en ſchuld van het verderf en den dood der volwasſenen, niet ſchuldig gerekend worden: dan moet immers die godlyke afkeerigheid van den dood des godloozen hun in het byzonder te baat komen, en ten aanziene van hun wil in de eerſte plaats, en in de meeste kracht gelden: dan moeten wy hier uit billyk beſluiten, dat God lust heeft in der Kinderen leven, en genegen is, om hen gelukkig te maken: dat Hy dit met vermaak doet, en hen, die voor geluk onvatbaar dit leven verlieten, na deezen tyd met een beter leven begunſtigen zal. Zyn de Kinderen, als Kinderen, niet in eene natuurlyke onmogelykheid, om zalig te worden; hebben ze nooit iets gedaan, waardoor ze zich den dood en de rampzaligheid konden op den hals haalen; dan ſtrookt het immers met deeze verklaaring van Gods afkeer van der menſchen rampzaligheid, van zynen toegene-

genen Wil, om zondaaren te behouden, dat wy de Kinderen daar van niet uitſluiten: en dat Hy hen, alhoewel ze onder den geestelyken dood liggen, door zyne Genade bewaare voor den eeuwigen dood, en met het geestlyk en eeuwig leven begunſtige.

§. LVI.

Dat eindelyk de Kinderen, als Kinderen, ook een voorwerp van Gods liefde zyn, daar van hebben wy in den jonggeboren Salomo een bewyzend voorbeeld. Wy vinden nopens hem aangetekend, dat zyn Vader David hem den naam Salomo gaf, *om dat de* HEER *hem lief had*, die daarenboven ook nog op zyn bevel en beſtelling, door dienst van den Profeet Nathan deszelfs naam liet ſpellen *Jedid-jah*, 1 SAM. XII. vs. 24. 25. — David moet in zyn gemoed eene overredende kennis en groot vertrouwen gehad hebben, dat dit zyn zoontje een van God geliefd Kind was; dewyl dit als de rede word opgegeven, waarom hy aan het zelve den naam *Salomo* gaf. En dit moeten wy te meer denken, dewyl zyn huwlyk met Bathſeba, ten aanziene der wyze, op welke hy ze zich tot eene vrouw nam, de wettigſte niet was, en geenzins van God was goed gekeurd: dewyl ook het Kind, voorheen by haar verwekt, ten blyke van Gods ongenoegen in Davids

vids handelwyze, door eenen vroeg-tydigen dood wierd weggerukt. Om nu nopens dit, het tweede Kind van hem uit dezelfde vrouw geteeld, anders te denken, en het zelve als een voorwerp van Gods Liefde te kunnen aanmerken, moet hy immers reden gehad hebben, die hem ſterkte en zekerheid genoeg gaven, om daar van dit openbaar en blyvend bewysteken te ſtichten, en dit Kind zulk eenen naam, die dit uitdrukte, den naam *Salomo* te geven. En hierin word hy, van Gods wege, door den Profeet Nathan bevestigd en verſterkt. Deeze Gods-gezandt, die David voorheen over zyne zonden wel ernſtig beſtraft, en die droevige en bedreigende boodſchap gebragt had van Gods bezoekende oordeelen, den dood van het in overſpel by Bathſeba verwekte Kind, en de rampen over Davids huis, die moet nu, by eene tweede en plechtige bezending, in Gods naam, David vertroosten en verblyden met de verzekering van Gods liefde tot dit zyn Kind, en daar van dit openbaar en blyvend bewys ſtichten, dat hy het *Jedid-jah*, dat is, een *geliefde des Heeren* noemde. — Is nu die naamgeving aan dit Kind, gelyk doorgaans plaats heeft, al haast na deszelfs geboorte, in de eerſte dagen van deszelfs leven geſchiedt, of ten minſten by deszelfs beſnydenis plechtig voltrokken, en dus eer dit Kind nog goed of kwaad gedaan had, het was dan uit Gods vrye Gena-

de, en eene onverdiende liefde, waar mede Hy dit Kind omhelsde. — En dat hier in een voorbeeldig uitzicht lag, om door den jongen Salomo den Mesſias, by uitſtek Gods geliefden Zoon, te doen voorgeſteld worden, is by de Uitleggers wel aangemerkt; dan tot ons doelwit merken wy in dit geval en deeze gebeurtenis een ſtaaltje aan van Gods liefde tot de Kinderen, ook toen reeds, alhoewel Salomo tot een volwaſſen ouderdom en mannelyke jaaren beſtemd was, en in het vervolg van tyd de vruchten deezer liefde van God by uitnemenheid ſtond te genieten, in deszelfs eerſten leeftyd omtrent hem zoo plechtig verklaard.

§. LVII.

Deezen omtrent de Kinderen toegenegenen Wil heeft de Zaligmaker ook duidelyk te kennen gegeven, MATTH. XVIII. vs. 2—14. By gelegenheid eener vraag van Jezus leerlingen, die, met de algemeene Joodſche vooroordeelen van dien tyd ingenomen, van een aardſch koningryk van Mesſias droomden, en het onder zich niet eens konden worden, wie van hun in dat gewaande Gods-ryk de aanzienlykſte plaats bekleeden zou, en daarom de beſlisſing van dat ſtuk aan hunnen Meester billyk opdroegen — zien wy, dat de Heiland een Kind roept, in het midden van de twistende vraageren ſtelt, en

daar

daar van aanleiding neemt, om hun eene ongeveinsde nedrigheid, uit het voorbeeld van dat Kindeken te leeren, als de eerſte en aangelegenſte eigenſchap, die 'er in zyne echte aanhangeren en deelgenooten van zyn zalig Gods-ryk vereiſcht wierd, ernſtig aantepryzen. — Alhoewel het nu zeker is, dat die godlyke Leeraar onder de benaaming van *Kinderen* en *kleinen*, zyn oog gehad heeft op wedergeborenen, geloovigen, zagtmoedigen en nedrigen van aart; dewyl dus zyne vermaaning ter bereiking van zyne oogmerken voldoen, zynen twistenden Leerlingen tot een antwoord, en ter vernedering van hunnen hoogmoed dienen moest; — kunnen echter de Kinderen, in den eigenlyken zin, hier ook niet uitgeſloten worden. Want Hy riep 'er een tot zich, ſtelde het in 't midden, en tot een leer en voorbeeld van die zedelyke geaartheid en deugd, die Hy zoo ernſtig aanprees, vs. 2. Deeze zyn immers ook die *kleinen*, welken Hy geenzins veracht, of geërgerd wil hebben, *welker Engelen in de hemelen altyd het aangezicht zyns hemelſchen Vaders zien.* vs. 10. dat is, welker beſchermers en heilgedienſtig bevorderende Geesten by God zelve tot de grootſte eer worden toegelaaten. Op de Kinderen past dus ook het gezegde vs. 11. *Want de Zoon des menſchen is gekomen, om zalig te maken het geene verloren was.* En dit is eene nieuwe rede ter waarſchouwing tegen de beledi-

ging

ging dier kleinen, aan welken de Zaligmaker zich ook zoo zeer laat gelegen zyn. Hier word dus *dat verloren is* (το απολωλος) met *de kleinen*, vs. 6 10. en *de Kinderkens*, vs. 3. 4. 5. naamen, die op het vs. 2. eerstgemelde *kindje* zien, verwisfeld, en onder die benaamingen een en het zelfde onderwerp in den letterlyken zin, en 's Heilands zinfpeeling bedoeld. En hier uit blykt de kracht van aandrang van 's Heilands vermaaning, en tevens de kracht van ons bewys uit deeze plaats. Zyn nu de Kinderen, gelyk alle menfchen, verloren, door den val van onzen eerften Stam-vader, ellendig en ten eenemaal ongelukkig geworden, dat ze, aan zich zelven gelaaten, eeuwig moesten verloren gaan en omkomen; de genade van den Heere Jezus Christus, en de vrucht zyner menfchwording, die voor het menfchdom tot heil ftrekt, brengt den Kinderen dan ook de zaligheid aan: en van dit gevolg zyner komst in het vleefch mogen ze niet uitgefloten worden.

En deezen zynen en zyns Vaders ernftigen wil, om de zulken zalig te maken, bewyst de Heiland nader met de opheldernde gelykenis van het verloren fchaap, vs. 12. 13. waarin de yverige pogingen van eenen bezitter van honderd fchaapen, die geen moeite ontziet, geen gevaar ook, daar de negen-en-negentig aan mogten bloot gefteld worden, fchroomt, om het

het eene verlorene wederom te krygen, levendig word uitgebeeld, en met dit besluit, het welk de Heiland uit die vergelyking opmaakt, vs. 14. *Alzoo is de wil van uwen hemelschen Vader niet, dat een van deeze kleinen verloren gaa.* Schoon deeze uitspraak nu ook op nieuws wedergeborenen, op zwakken in het geloof, en niet verre gevorderden in de genade ziet; mogen hier echter ook de eigenlyke Kinderen niet uitgesloten worden, dewyl deeze geheele redenvoering van dat Kind, het welk in het midden der onderwys-ontvangende Leerlingen gesteld was, vs. 2. ontleend is: en het eene zeer harde of ongelyke vergelyking zoude geweest zyn, wanneer het letterlyk onderwerp, en all het gezegde daar van hier by geheel moest uit het oog gelaaten worden. Van dat eene Kind vs. 2. neemt immers de Heiland aanleiding, om van *Kinderen* in het meervouwig getal te spreken, vs. 3. en vs. 4. meldt Hy wederom van *dit Kinaje*, (το παιδιον τουτο), en dit stelt Hy vs. 5. naar deszelfs eigenschappen ten voorbeelde, *zoodanig een Kind* (παιδιον τοιουτον) in den oneigenlyken zin; ofte van eene eigenschap, die een zinbeeldig Kind voorstelt, vinden wy vs. 6. *deeze kleine, die in my gelooven*, en deeze komen wederom voor vs. 10 en 14. De eigenlyke betekenis kan, overzulks, in dit beloop van redenen niet gescheiden worden van de oneigenlyke, of deeze met uitsluiting van geene

geene aangenomen worden. „ De Heere ge-
„ bruikt hier een gemengd voorſtel, het geene
„ zoo wel uit eene reden, als uit eene hande-
„ ling beſtond. Hy roept hierom een Kind tot
„ zich, en ſtelt het zelve te midden van de
„ twistende en vraagende: dog Hy verklaart
„ daarop aanſtonds ook, wat Hy met dit voor-
„ beeld van dit Kind bedoelde, en hun onder
„ het oog brengen wilde." Dus heeft BULLINGERUS zeer wel over deeze plaats aangemerkt.

§. LVIII.

En hier in worden wy bevestigd, wanneer wy den Heiland die zelfde vriendelyke toegenegenheid tot de Kinderen andermaal zien uitdrukken: Toen men *Kinderkens tot Hem bragt, op dat Hy hun de handen opleidde, en bad*, MATTH. XIX vs. 13—15. Het woord παιδια, hier en by MARK. X. vs. 14—16. gebruikt, gelyk ook τα βρεφη, by LUK. XVIII. 15—17. voorkomende, bepaalt ons tot kleine, jonge Kinderen, in den eigenlyken zin te verſtaan, die van hunne Ouderen, of anderen tot Jezus gebragt wierden, met dat Godvruchtig oogmerk, dat ze aan zyne weldaadige zegeningen aanbevolen wierden, en in zyne gunſten deelen mogten. Wanneer nu 's Heilands zendelingen die onderneeming niet zeer gunſtig opnamen,

en

en als te laag by die verhevener bezigheden, met welken hun Meester bezet was, aanmerkten, en der Kinderen aanvoerderen, gemelyk en geſtoord over dat voornemen, berispten en wegdreven, wierden ze van den Zaligmaker in deezen ontydigen yver geſtremd: vol van kinder-liefde, en een uitgebreid hart over dezelve hebbende, kon hy zulk een onvriendelyk gedrag niet goed keuren: *Laat*, zegt Hy, *de Kinderen tot my komen, en verhindert ze* daar in *niet*. In welke woorden Hy zyne tederſte toegenegenheid tot de Kinderen, en hoe zeer Hy derzelver heil te bevorderen, en aan de godvruchtige pogingen en bedoelingen van derzelver Ouderen te beantwoorden gereed ware, duidelykst ontdekte. Dan dit niet alleen, maar ook de reden daar van, en hoedanig men die Kinderen moest aanmerken, verklaarde Hy nader: *Want der zulken is het koningryk der hemelen.* En wat kon 'er duidelyker gezegd worden, om hen voor de voorwerpen zyner ontfermende liefde, deelgenooten van Gods zalige gemeenſchap, en erfgenaamen van een eeuwig leven te verklaaren: om der Ouderen hoop te bevestigen, en ons aangaande het gelukkig lot der vroeg-ſtervenden gunſtige gedagten in te boezemen. Zyn gezegde bevestigde nu ook de Heer met daaden, die daar mede ſtrookten, en de gezindheid van zyn hart omtrent de Kinderen openbaarden. *Hy omhelsde ze, Hy leide*

zyne

zyne handen op hen, en zegende hen. „ Dat „ de Kinderen, zegt CALVINUS over deeze „ plaats, Hem toekomen niet alleen, maar „ ook Hem lief waren, bewees die omhelzing. „ Ook was die oplegging der handen geen ydele ofte vruchtelooze handeling: te vergeefs „ heeft ook Christus voor hun niet gebeden. „ Kon Hy ze ook wel Gode aanbieden, zonder hen met een rein hart te begiftigen? En „ wat bad Hy anders, dan dat ze onder de Kinderen van God wierden opgenomen? Zy „ zyn, by gevolg, wedergeboren geweest tot „ de hoope der zaligheid: zy behoorden, gelyk die omhelzing uitdrukte, tot de Kudde „ van Christus."

Maakt nu de Heiland hier ook wederom een gebruik van, tot leering en vermaaning voor zyne aanhangeren, die in het zedelyke met de hoedanigheden van Kinderen moeten voorzien zyn, om voor echte Onderdaanen van Gods koningryk te kunnen doorgaan, gelyk wy by MARK. vs. 15. en LUK. vs. 17. vinden, waar door dan de benaaming van *Kinderen* in den oneigenlyken zin word overgebragt: wy zien daarin, hoe de Heiland, die altoos zogt nuttig te zyn, van alle voorkomende gelegenheden zyn gebruik maakte, om zyne toehoorers met heilzaame lesfen te onderhouden: en in zoo verre krygen deeze woorden dezelfde gedaante

met

met de voorgaande plaats. Dat neemt echter geenzins weg, dat de Kinderen, in den eigenlyken zin, het rechtſtreekſche onderwerp der reden blyven, en in de gemeldde zegeningen van Christus deelen.

Dan dewyl zy, die de Kinderen tot Jezus bragten, ongetwyfeld geloovigen geweest zyn, die voor zich zelve prys op Jezus gunſten ſtelden, in welken zy de Kinderen gaarne wilden doen deelen, zal men mogelyk denken, dat hier ſlechts de voorrechten der Kinderen van geloovige Ouders in aanmerking konden komen. De Heer VENEMA, l. c. p 544 & ſeq. verklaart deeze woorden dus, en beroept zich daar by voornaamelyk op het woordje τοιȣτων, *der zulken*, in onderſcheining van τȣτων, *derzelven*, als of dat ons tot de uitſluiting van andere Kinderen, die *zoodanige* niet waren, bepaalde. En by deeze uitlegging behouden ze niet veel kracht, om daar uit de zaligheid der Kinderen in het gemeen te bepleiten. — Maar dewyl hier van de Ouderen niet eens rechtſtreeks gemeld, in het onbepaald gelaaten word, of zy wel eens, dan of het andere lieden geweest zyn, die de Kinderen tot Jezus bragten: dewyl, by aldien 'er in dit geval aan der Kinderen Ouderen zoo veel gelegen was, men van dezelve wel eenige melding zou mogen verwacht hebben, die 'er echter niet voorkomt; naardemaal

'er by MATTH. vs. 13. flechts gezegd word: *toen wierden 'er Kinderkens tot Hem gebragt*, en by MARK. vs. 13. gelyk ook by LUK. vs. 15. *Zy bragten*, ofte *men bragt de Kinderkens tot Hem*: en indien wy ook al, gelyk meest waarschynlyk is, aannemeen, dat de Ouderen zelve hunne Kinderen tot Jezus gebragt hebben — zoo blyven echter de Kinderen, van wien ze ook tot Jezus mogen gebragt zyn, de hoofdperfoonen in dit vertoog, en de voornaame onderwerpen van 's Heilands behandeling en gezegden. Worden nu deeze Kinderen wel nader bepaald door het voornaam-woordje τοιουτοι, als *zulken*, dan kunnen wy daarin nog niet zien, het geene ons op de Ouderen, die op zyn best flechts ingewikkeld hier gemeld waren, en der Kinderen betrekking op hun, zou moeten te rug wyzen. De Ouderen kunnen hier, naar het ons voorkomt, even zoo weinig als in het voorgaande gelykfoortig geval, toen de Heiland een Kindje nam, en het in 't midden ftelde, in aanmerking komen; want uit beide gevallen trekt Hy het zelfde gebruik tot leering en vermaaning van zyne toehooreren. — En wy kunnen te minder op dat woord ftaan, dewyl het met anderen wel verwisfeld word, en op het zelfde nederkomt; want MATTH. XVIII. vs. 5. vinden wy τοιουτον voor τουτο, vs. 4. en vs. 6 en 10. komt het voor αυτων, en wederom vs. 14. voor τουτων. En by MARK. IX. vs. 37.

is

is 'er τοιουτων, maar by LUK. IX. vs. 48. vinden wy daar voor τουτο το παιδιον —— Wy besluiten dus billyk, dat in de beide gevallen die eigenschap van ongeveinsde nedrigheid en eenvouwigheid meer, dan het geloof der Ouderen, in aanmerking moet komen, en de hoofdzaak zy, die de Heiland bedoelt, en waar omtrent Hy de Kinderen tot voorbeelden van navolging stelt. En deeze eigenschap kan niet gezegd worden in de Kinderen van geloovige Ouderen alleen plaats te hebben; maar ze is, zonder bepaaling ofte uitsluiting, eigen aan de Kinderen in het gemeen. En hierom kunnen wy des Hoogleeraars verklaaring, in dat opzicht, niet aannemen, maar menen, dat de Kinderen in het gemeen hier moeten in aanmerking komen. Ook heeft de Heer VENEMA opgemerkt, dat de Uitleggers hier zwaarigheid gevonden hebben, om eigenlyke Kinderen te verstaan; dewyl dan alle Kinderen voor erfgenaamen der zaligheid moesten erkend worden, en hierom wilden ze liever aan Kinderen in den oneigenlyken zin des woords hier denken. Maar door zyne verklaaring over dat woordje τουτων meent hy die zwaarigheid weggenomen te hebben Dan die zwaarigheid vinden wy hier in niet, en die verklaaring van dat woordje onnoodig en onvoldoende. Wy hebben ook reeds uit EZECH. XVI. vs. 20. en XVIII. vs. 20. gezien, dat God, ook zonder opzicht op de Ouders, en zelf de Kinde-

ren van zeer godlooze Ouderen, met zyn heil begunſtige: en dit dient ons ook ter bevestiging van onze verklaaring over deeze uitſpraak van den Zaligmaker.

§. LIX.

Zagen wy tot hier toe, wat 'er van Gods kant ter begunſtiging van ons gevoelen diene (§. 43—58.), wy vinden in de Kinderen ook het geene ons in die gedagten bevestigt. En hier hebben wy aan den eenen kant derzelver onnoozelheid, en aan den anderen kant derzelver vatbaarheid voor de werkingen van den godlyken Geest, voor de genade van Christus, en voor het genot van zaligheid.

Wanneer wy hier van der Kinderen *onnoozelheid* ſpreken, verſtaan wy daar door geenzins eene volſtrekte onſchuld: geenzins bedoelen wy daar mede, dat ze van erf-zonde, in toegerekende ſchuld en inklevende ſmet beſtaande, zouden vry zyn; want dat alle natuurlyke afſtammelingen van Adam hier aan ſchuldig en onderhevig zyn, hebben wy reeds hier boven verklaard. —— Maar dat ze aan geen daadelyke zonden, die door het nalaaten van het geene de godlyke wet gebiedt, en het doen van het geene ze verbiedt, begaan worden van volwasſenen, onderhevig zyn. Want

van

van het gebruik der rede nog verſteken, hebben zy geen bezef van zedelyke waarheden en beginſelen, van eene verbindende wet, van verplichting, van het geene wy, als vry-werkende wezens, doen of laaten moeten: onbekeerlykheid noch ongeloof kunnen ook daadelyk in hun plaats hebben. Zy zyn dus vry van daadelyke zonden: vry ook van derzelver gevolgen, de ſchuld en de verdoemenis, voor zoo verre die daar uit voortkomen.

En deeze hunne onſchuld heeft God wel eens zoo hoog gerekend, dat Hy, in zyne berispende aanſpraak aan den Profeet Jonas, van veel meer dan honderd en twintig duizend menſchen, die tuſſchen hunne rechter- en ſlinkerhand geen onderſcheid wisten, dat is, van zulke onnoozelen gewaagde: dat de Rechtvaardigſte Rechter deezen hunnen toeſtand, als eene rede, waarom Hy die groote Stad Nineve van den ondergang verſchoonde, den gemelyken Boet-prediker onder het oog bragt, JON. IV. vs. 11. „ Waren al de mannen van Nineve, „ om hunnen valſchen Godsdienst en diep in„ gekankerd bygeloof, het niet waardig, dat „ ze verſchoond wierden; daar was echter ee„ ne groote menigte van kleinen en Kinderen, „ die wegens den ouderdom nog onnoozel en „ zwak, en overzulks aan geen misdaaden ſchul„ dig, en van bygeloof zich niet bewust zyn

„ konden. Zouden nu deeze, billyk, ver-
„ ſchoond worden, zy hadden dan de hulp en
„ de zorg hunner Ouderen, om in het leven
„ te blyven, noodig. By hunnen tederen leef-
„ tyd van beleid en hulp verſteken, wisten ze
„ zelf van geen onderſcheid tusſchen hunne
„ rechter en hunne ſlinker-hand." Dus ſchreef hierover zeer wel BEN. ARIAS MONTANUS, *Comment. in h. l.*

Neemt nu God zoo veel belang in de tedere onnoozele onſchuld, dat Hy zulke jonge Kinderen niet verdelgen, maar voor den ondergang bewaaren wilde, welken Hy, zelf in de oorlogen, zelf na de verſmaading van eenen aangeboden vreede, naar zyn uitdruklyk bevel, verſchoond hebben wil, DEUT. XX. vs. 14. — Worden in de oorlogen en algemeene rampen, die volken en naatſiën treffen, de onnoozele en weerlooze Kinderen, naar een natuur- en volken-recht, verſchoond, gelyk 'er uit LIVIUS, PLUTARCHUS, SENECA, en anderen, by GROTIUS, *de Jure Belli & pacis*, L. III. c. XI §. 9. aangetoond, en in deszelfs Aanmerkingen daarop nader bevestigd is. — Worden zulken onder de monſters van wreedheid en bloeddorſtigheid, die de menſchlyke natuur als verzaakt hebben, en den naam van menſchen onwaardig zyn, gerekend, die tegen de onnoozele jeugd zoo gewoed hebben, gelyk wy no-

nopens Farao en Herodes uit de gewyde ſchriften, en nopens eenen Munatius Flaccus, uit VALERII MAX. *Dict. & Fact. memorab.* L. IX. c. 2. en by de Karthagers, by de verwoesting van de Stad Selinus uit DIODORUS SICUL. *Hiſtor.* L. XIII. weeten. —— Hoe veel te meer, om hier van het mindere tot het meerdere te beſluiten, zal het dan met de billykſte handelwyze van den rechtvaardigſten Rechter ſtrooken, dat Hy de zulken van een eeuwig verderf verſchoone? Dit is een werk der godlyke goedertierenheid en gadelooze menſchenliefde ten hoogſten waardig, dat Hy hen met zyne genade en een eeuwig heil begunſtige.

En dus beſluitende, gaan wy op die zelfde wyze te werk, als wy zien, dat God van Jonas eiſchte. Die Profeet was zeer geſtoord over het verdorren van zynen wonder-boom, dien hy wilde verſchoond hebben; maar God neemt daar uit aanleiding, om van het mindere tot het meerdere hem opteleiden, en by zulk eene wyze van redekavelen hem de rechtmaatigheid zyner handelwyze te doen bezeffen. *Gy verſchoont*, zegt God, *den wonder-boom — — en zoud' Ik die groote Stad Nineve niet verſchoonen, daar veel meer dan honderd en twintig duizend menſchen in zyn, die geen onderſcheid weeten tusſchen hunne rechter- en ſlinkerhand, daar toe veel Vee?* —— Op die zelfde

wyze vertoont ons God zyne vriendelyke weldaadigheid en ontfermende liefde, door de gelykenis van eene haaren zuigeling tederst-lievende moeder: terwyl dat beeld nog veel te kort ſchiet, om ons de godlyke barmhartigheden naar waarde voorteſtellen. JESAJ. XLIX. vs. 14—16. Levendig en roerend gebruikte de heilige Dichter daar toe ook het beeld van eenen omtrent zyn kroost mededogenden en zich ontfermenden Vader, PSALM CIII. vs. 13. 14. Zelf de Zaligmaker wil ons langs die wegen van het mindere tot het meerdere, van de kinderliefde van booze Ouderen tot den oneindig grooteren ontfermens-lust van zynen hemelſchen Vader opleiden, LUK. XI. vs. 13.

Dan deezen grond, van der Kinderen onſchuld ontleend, oordeelt de Heer VENEMA, l. c. p. 494. te zwak, dan dat men daar op de hoop omtrent der Kinderen geluk na dit leven zoude kunnen bouwen; naardemaal die en met de Heilige Schriftuur, en met de waarheid der zaak onbeſtaanbaar zou zyn (voor zoo veel men naamelyk, met de Pelagiaanen, den Kinderen eene volſtrekte onſchuld, by eene ontzenuwing van het leerſtuk aangaande de erfzonde, wilde toeſchryven,) en ook de zwaarigheid, die zich hier by opdoet, niet wegneemt. Want hoe zal men aan een ſchepſel, daar niets *daadelyk* goeds in is, het eeuwig leven in de zalige gemeen-

meenſchap van God kunnen toeſchryven ? Wat heeft het gedaan , daar zulk een groot loon , alhoewel ook uit genade te ſchenken , op volgen zou ? God *kan* naar zyne oneindige goedheid, maar of Hy het ook *wil* doen, dat blykt niet. Hy bedeelt immers alle zyne goedertierenheid niet zonder maate , niet zonder onderſcheid ; maar naar den aart en de geſteldheid der onderwerpen. Ten aanziene der Kinderen blyft de zaak dus nog twyfelachtig.

Maar deeze zwaarigheid laaten wy den Pelagiaan, die de erfzonde ontkent, of ontzenuwt, ter ontknooping , dewyl ze tegen hem ook word ingebragt. Wy kunnen ze dus, als ons gevoelen niet rakende , voorby gaan : en aangaande de zwaarigheid, die zich hierby opdoet, hebben wy het noodige ter oplosſing ook reeds (§. 40.) voorgeſteld. —— En de zwaarigheid , die 'er in 't byzonder uit aanmerking der erfzonde ontſtaan kon , zullen wy in 't vervolg onderzoeken.

§. LX.

Dat nu ook de Kinderen der werkingen van den Heiligen Geest, en der invloeden van Gods genade deelachtig kunnen worden, en daar voor vatbaar zyn , alhoewel de wyze daar van niet nader ontvouwd kan worden, daaraan kan, wat

de mogelykheid betreft, wel niemand twyfelen. In alle de onderſcheidene tyd-vakken van ons leven kan de menſch immers door den godlyken Geest bewerkt, en om in Gods koningryk integaan, bekwaam gemaakt worden. De kinder-jaaren en de eerſte leeftyd, ofte die tyd van de onnoozelheid kan hier dus niet uitgezonderd worden. En beſpeuren wy aan de Kinderen, dat 'er, by het ontluiken van hunne door de zinnen nog enkel beſtuurd wordende vryheid, in hun de zaaden liggen van een aangeboren zedelyk verderf, die in allerlei treurige uitwerkſelen uitſpruiten, en zich openbaaren: wy mogen dan ook de werkingen des Heiligen Geests, en der godlyke Genade van die jaaren niet ontkennen; naardemaal deeze immers zoo vermogend wel is dan geene: machtig althans, om de werken des duivels in de kinderen te verbreken. Die den geest in 's menſchen binnenſte formt, kan hem ook naar zyn, in onzen eerſten Stam-vader verloren, beeld herformen: ten einde die niet in de gelykheid van den eerſten Adam gezondigd hebben, het eigendom van den tweeden Adam, en door inwendig werkende krachtige Genade Hem ingelyfd werden: ten einde die door toerekening der overtreding van geenen de ſchuld tot verdoemenis erfden, door de verdienſten van deezen verzoend, van God begunſtigd, en voor Hem veraangenaamd worden: en gelyk ze van geenen verderf, verkeerd-

keerdheid, en het ſnoode wan-geſtel krygen, zoo ook in tegendeel door deezen herſteld, vernieuwd, geheiligd en bekwaam gemaakt worden, om deel te hebben in de erfenis der heiligen in het licht.

En alle twyfelingen hieromtrent, ten aanziene van zommige gevallen en voorbeelden, beneemt ons de Heilige Schrift, door Kinderen te vertoonen, in welken God reeds zoo vroeg zyn werk vertoonde. Dus vinden wy *Joannes* den Dooper reeds *van zyn 's moeders lyf aan vervuld met den Heiligen Geest*, en *van vreugde opſpringen in den buik zyner moeder*, toen deeze den groet van Maria hoorde. LUK. I. vs. 15. 44. Jeremias was voor zyne geboorte beſtemd en geheiligd tot een Profeet, JEREM. I. vs. 15. Paulus getuigt van zich, dat hy van zyns moeders lyf aan afgezonderd en geroepen was door Gods Genade. — Is 'er nu in deeze ſchriftuurlyke voorbeelden, van vroeg door God bewerkte Kinderen, wel iets byzonders, het geene tot de gewoone werkingen der godlyke genade niet in alle opzichten gebragt kan worden; men zal echter de mogelykheid van deeze, uit aanmerking van zulke, in het woord geſtaafde voorbeelden, niet kunnen betwisten, en met eene ſoort van evenredigheid het beſluit kunnen opmaken. — Dus vinden wy ook eenen Timotheus, die *van kinds af* zyne ontlui-

luikende geests-vermogens, en by derzelver eerste ontwikkeling, met schriftuur-waarheden werkzaam hield, 2 TIM. III. vs. 15. — En bezong David, tot roem van zynen Maker, deszelfs werk aan het grond-beginsel van zyn lighaam, tot de ontwikkeling en verdere formeering van dit zyn deel, PSALM CXXXIX. vs. 13—17. en is dit een werk der gemeene Voorzienigheid omtrent allen; dan kan men immers die zedelyke, ofte genadewerkingen tot vroege vernieuwing en heiliging der aanstaande deelgenooten van een beter leven ook niet ontkennen.

En op deeze wyze hebben de meeste Protestantsche Godgeleerden zich hier over uitgelaaten — Is dit nu een stuk, het geene onder onze nadere verklaaring niet vallen kan: de vernieuwing en bekering van volwassenen blyft even zoo zeer een wonder, en een onmiddelyk werk der genadige Almacht. — En wegens het onbegrypelyke, aangaande de wyze, hoe dit werk van God gewrogt word, schoon men de zaak zelve niet ontkennen kan, mag men met recht de geschillen der Godgeleerden, nopens de wedergeboorte en het geloof in de Kinderen, onder de woorden-twisten rekenen: het geene ook duidelyk, met aanhaaling van wederzydsche gevoelens en uitdrukkingen, getoond is van J. L. FABRICIUS, *Dialog. de Fide infantum*, l. c.

§. LXI.

§. LXI.

'Er is nog overig, dat wy eindelyk ook uit aanmerking van de overeenſtemming en evenredigheid, die 'er in de oeffening en openbaaring van Gods Deugden plaats heeft, onze mening bevestigen. En dit zullen wy in de volgende ſtellingen nader zoeken te beweeren.

I. Wy onderſtellen, dat 'er in de oeffeningen der ſtraffende en wreekende godlyke Rechtvaardigheid en de openbaaringen zyner goedertierenheid eene overeenſtemming is, die wel altoos binnen den omtrek van deezen tyd juist niet openbaar word, die echter waarlyk plaats heeft, en na deezen tyd zich eerst zal ontdekken: zoo, dat in Gods handelingen met redelyke ſchepſelen, deeze beide deugden niet alleen gepaard gaan, maar ook de eene de andere niet overtreffe. Dit, voorzeker, geeft ons de beſchouwing van Gods oneindige Volmaaktheid, dat is, de naauwſte onderlinge overeenſtemming van alle Gods Eigenſchappen aan de hand. Hier heen leidt ons het denkbeeld van zyne Heiligheid, dat is, die liefde, die Hy tot zich zelven heeft, en aan alle zyne Eigenſchappen, om zoo te ſpreken, ſchuldig is, dat Hy ze allen, in derzelver openbaaring na buiten, gadeſlaa. en niet de eene, met verzuim of verdonkering van de andere, ontdekke, maar

maar in de openbaaring van allen een gelyk belang ſtelle, ofte beweegreden van zyne handelingen met redelyke ſchepſelen neme. Zoo, dat hier, ten aanziene van de trappen, geen meer, geen minder, geen rede van ongelykheid plaats by Hem hebbe.

II. Dus zien wy, dat in het werk der zaligheid, het welk de Heilige Schriften in zyn geheele beloop ons ontvouwen, aan den eenen kant de wreekende Rechtvaardigheid van God, als Wetgever en Rechter van zyn redelyk maakſel, verheerlykt is: voor zoo veel Hy de overtredingen der menſchen geenzins gedoogen, ofte ongeſtraft kon laaten; maar van zynen Zoon, Jezus Christus, den Borge voor zondaaren, door deszelfs onberispelyke gehoorzaamheid, en diepſt vernederend lyden van den kruisdood, de volmaaktſte voldoening aan alle de belangen en eisſchen zyner Rechtvaardigheid ontvangen heeft. Aan den anderen kant vertoont ons dat heilig woord ook, hoe God nu in en door dien Borg, zynen Zoon, zyne Barmhartigheid, zyne Genade, zyne Menſchen-liefde en gadelooze Godertierenheid volheerlyk openbaart in het vergeven van zonden, in het begunſtigen van zondaaren met de wezenlykſte heil-goederen, en in het volmaakt en eeuwig zaligmaken van zoo veelen, als 'er ooit zullen behouden worden. En in zoo verre is hier geen ongelykheid:

heid: hier word op een gelyken voet de Rechtvaardigheid en de Goedertierenheid van God verheerlykt.

III. Het zelve menen wy nu ook te mogen en te moeten ſtellen ten aanziene van het getal der voorwerpen, aan welken die Godsdeugden geopenbaard en verheerlykt worden: dat 'er naamelyk niet meer menſchen zyn, die tot een eeuwig verderf beſtemd zyn, dan die tot het eeuwig leven verordineerd zyn. Of, om dit klaarer uittedrukken, dat het getal van die ellendigen uit het geſlacht der menſchen, die, om de toegerekende erf- en van hunne moedwillig ook gepleegde daadelyke zonden, eeuwig ongelukkig zyn, en Gods wreekende Rechtvaardigheid, onder het gevoel van onophoudelyke ſtraffen, ondervinden zullen — niet grooter zyn zal, dan de menigte van die gelukkigen, welken, om de toegerekende gerechtigheid en volwigtige verdienſten van den Middelaar, na de voorafgaande bewerking van en door den Heiligen Geest, ter bekwaammaking tot dat aanſtaande gelukkigst lot, het eeuwig leven deelachtig worden, en, onder het genot van een volmaakt geluk, Gods Goedertierenheden eeuwig ondervinden zullen. — Of, in een woord, dat het getal der verworpenen en voor eeuwig rampzaligen de ſchaar der uitverkorene erfgenaamen der zaligheid niet zal opwegen.

IV. Om

IV. Om nu, in plaats van die ſtelling in nog andere uitdrukkingen intekleeden, de gronden daar van nateſpeuren, zoo moeten wy zeggen, dat ons van Gods kant, noch van den kant der menſchen, iets voorkomt, het geene ons zoude noodzaaken, om anders te denken. Van den kant van God niet, of wy moesten duidelyk vinden kunnen, dat het belang van alle zyne oneindige Volmaaktheden duidelyk medebragt het geene aan het tegengeſtelde gevoelen boven onze mening kennelyk den voorrang gaf: wy moesten overreedt worden, dat het met zyne Deugden beſtaanbaar was, en uit derzelver belangen vloeide, dat Hy zich, in derzelver openbaaring aan het menſchlyk geſlacht, zulke einden voorſtelde: dat zyne Wysheid Hem tot de keus van zulke middelen, als ter bereiking van dat oogmerk onfaalbaar leiden, bepaalde. Maar wie zal dit ooit betoogen kunnen? —— En zien wy op ons zelven, als menſchen, beſchouwen wy onze beſtemming, onze vermogens, onze omſtandigheden, en al wat ons de naauwkeurigſte en duidelykſte menſchkunde kan aan de hand geven, dan kunnen wy niet vinden, waarom 'er een grooter getal van menſchen tot hunne eindelooze rampzaligheid, tot een voorwerp der ſtraffende Rechtvaardigheid, moest geſteld worden, dan het getal van die menſchen is, die, tot hun volmaakt genoegen en eindeloos geluk, de Goedertierenheden van het

het Opperwezen zullen ondervinden. — En wanneer wy hier omtrent de Heilige Schriften raadplegen, om, naar derzelver onfaalbre uitſpraaken, dit ſtuk te beſlisſen, dan vinden wy daar in de Goedertierenheden, de Genade, de Barmhartigheid, de Zondaars-liefde van God in Christus zoo breed uitgemeten, en derzelver zegepraal over de macht der inwoonende en verdoemende zonde, en over de onzalige heerſchappy des doods zoo zeer verheven en aangeprezen, dat wy niet nalaaten kunnen, om daar van de ruimſte en verhevenſte gedagten te voeden. Wy vinden ten minſten, naar aanleiding der Heilige Schriften, geen vryheid, om ons de voorwerpen van Gods wreekende Rechtvaardigheid zoo allerruimst voorteſtellen, en daarentegen de voorwerpen zyner zaligmakende Genade ons zoo gering te verbeelden, of dezelve binnen zoo naauwe grenſen te beperken. Het evenwigt moeten wy overzulks in deezen billyk aannemen.

V. Maar hier zal men veellicht ons tegenwerpen zoo veel duidelyke en dikwyls herhaalde Schriftuur-getuigenisſen, die dit geſchil eensklaps kunnen beſlisſen: getuigenisſen, die ons verklaaren, dat 'er ſlechts weinige erfgenaamen des levens en ter zaligheid uitverkoren zyn; terwyl daarentegen verre de meesten verworpen zyn en verloren gaan. — En deeze uitſpraaken

ken der eeuwige waarheid willen wy geenzins beknibbelen, of in het minſte ontzenuwen en verdraaijen. Wy erkennen, in tegendeel, alle derzelver kracht, gewigt, nadruk, en meest mogelyke uitgeſtrektheid. — Dan bepaaldelyk ten aanziene van volwasſenen. Want dat zulke deelen en getuigenisſen der godlyke openbaaring tot beſtraffing, tot vermaaning, en tot verbetering van menſchen, welken ze medegedeeld is, dienen, kan niet ontkend worden. Maar wie zal het kunnen ſtaande houden, dat de vroeg-ſtervende Kinderen, die voor het verkrygen van het gebruik der rede deezer wereld ontrukt worden, en nooit in ſtaat waren, om van de godlyke openbaaring eenig gebruik te maken, hier onder betrokken zyn, of dat men derzelver jongſte lot naar zulke getuigenisſen moet beoordeelen? — Dog met opzicht op volwasſenen, die hunne reden kunnen gebruiken, en voor hunne vrye handelingen aanſpreeklyk zyn, is het wel allerzekerst, en de Schriftuur getuigt het, de ervarenheid bevestigt het, dat verre de meeste van hun zich aan de ondeugd overgeven, aan zonden verſlaaven, moedwillig in allerlei gruwelen zich te buiten gaan, dat ze in eene aanhoudende onbekeerlykheid, en een volhardend ongeloof hunne dagen en hun leven ſlyten. Dat deezen overzulks in den geestlyken dood blyven, voor de ſtraffende Rechtvaardigheid van God zich bloot ſtellen, en door

eigene

eigene ſchuld eeuwig verloren gaan, is onge twyfeld. — En hier op doelen de getuigenisſen, die ons verklaaren, dat *de poort eng, en de weg naauw is, die ten leven leidt, en dat 'er weinige op wandelen:* dat integendeel *de poort wyd, en de weg breed is, die ten verderve leidt, en dat 'er veelen op wandelen:* dat 'er, gelyk met opzicht op de Jooden, ten tyde van 's Heilands verkering op aarde, in 't byzonder gezegd word: *veele geroepen, maar weinige uitverkoren zyn:* dat der geloovigen en godvruchtigen in 't gemeen en doorgaans maar een klein kuddeke is, een overblyffel uit den grooten hoop der godloozen, die verloren gaan. — Is dit nu zoo gelegen ten aanziene der genen, die onder het Evangelie leven, tot welken zich deeze getuigenisſen bepaalen, wat zal men dan denken moeten nopens hun, die van dat licht en dat gewenſchte middel ter bevordering van hun heil verſteken, in de beklaaglykſte duisternis omdoolen? — En in dit opzicht is het getal der geenen, die verloren gaan, en der geenen, die behouden worden, zekerlyk zeer ongelyk, en zonder evenredigheid: terwyl geene verre de grootſte menigte uitmaken, deeze daarentegen maar gering in getal zyn.

VI. Dan dit onderſcheid zal, voor een groot gedeelte, verdwynen, en de evenredigheid ons wat nader beginnen aanteſtraalen, wen

wy de vroeg-ſtervende Kinderen als mede-erfgenaamen der zaligheid aanmerken. Is het nu, gelyk wy hier boven (§. 34.), uit het geene de Heer NAHUIS hieromtrent heeft opgemerkt, zagen, vry nadenkelyk, dat men wel een derde van het menſchdom beneden de jaaren van het rede-gebruik ziet ſterven: terwyl zelf, naar de tafelen van den Heer SUSZMILCH, *Göttliche ordnung* enz. II. Th. p. 319. van duizend Kinderen omtrent 416 in de eerſte vyf jaaren ſterven: gelyk ik by den Heer MICHAELIS, *Moſaïſch Recht*, II. D. §. 124. vind: insgelyks in de *Oplosſing eener Prys-vraage*, *door het Bataafsch Genootſchap te Rotterdam voorgeſteld*, Amſt. 1783. daar ten aanziene der Kinderen van arme en geringe luiden, (die doorgaans vruchtbaarer zyn en meer teelen, dan de ryken,) het getal der ſtervenden in de vyf eerſte jaaren ook nagenoeg op die hoeveelheid gerekend word, bl. 59 — 61. En in de *Aanmerkingen* van den Heer N. STRUIK *over het ſterven der Kinderen*, *Uitgezogte Verhandelingen* enz. II. D. bl. 72. word zelf het getal der Kinderen, die binnen de vyf eerſte jaaren ſterven, op 457 geſteld, waar van 'er 375 beneden het jaar ouderdom overleden. — Neemt men nu die gedagte aan, die wy hier bepleiten, die ook by de oplettende beſchouwing van dit verſchynſel zoo gereedelyk in ons binnenſte opryst, en van dien Hoogleeraar ook is voorgeſteld,

ſteld, dan krygen wy een merklyk grooter getal van menſchen, die tot geluk en zaligheid beſtemd zyn: eene zeer gewigtige vergoeding en vervulling van dat gebrek, het welk wy by de voorgaande ſtelling, en wen wy alleen het oog houden op de volwaſſenen, beſpeurden: dan zal die gaaping ophouden, en op het einde der afgewentelde eeuwen het getal der rampzalige doemelingen zoo veel grooter niet blyven, dan dat van de gelukzaligen: dan zien wy de oeffeningen der Goedertierenheid omtrent zoo veele voorwerpen, en eene talryke menigte, eene ſchaar, die niemand tellen kan, zoo wel als de ſtraffende Rechtvaardigheid eene groote menigte van voorwerpen heeft. Dus word het geene, ten aanziene van der menſchen uiterſte lot, in den eerſten opſlag hard voorkomt, in een gunſtiger licht gezien, wanneer wy de vroeg-ſtervende Kinderen als voorwerpen beſchouwen, aan welken zich de Godlyke Goedertierenheid zal verheerlyken.

VII. Ondertuſſchen erkennen wy gaarne, dat het onze taak niet is, en wy geenzins geroepen en bevoegd zyn, om voor God, als 't ware, de rekening optemaken. By het einde van de weereld, by den afloop der eeuwen, en op het uiterſte van des Heeren werken zal het betaamelyke daar van eerst blyken. Die dag zal het eerst opklaaren, het geene hier voor

ons donker was, en ons verward ſcheen, het geene wy niet zien konden, hoe het tot eer en heerlykheid van God ſtrekte, en met andere bekende waarheden ſtrookte, waaromtrent wy dikwerf twyfelachtig en verlegen ſtonden. En het beſef daar van moet ons eerbied voor God, nedrigheid en beſcheidenheid in het oordeelen omtrent zyne wegen en handelingen inboezemen — Dit echter zal men ons ook moeten toeſtemmen, dat dit de toets-ſteen is, aan welken wy alle onze gedagten, woorden en werken, alle ſtellingen, gevoelens en bewyzen daarvoor ook by gevolg moeten beproeven, of, en in hoe verre ze met Gods Volmaaktheden, en de bevordering van derzelver Heerlykheid, dat uiterſte einde en doel van alle Gods werken en wegen, overeenkomen. En naar dit richtſnoer, voor zoo veel wy zien kunnen, hieromtrent te werk gaande, menen wy, dat ons voorgeſtelde gevoelen aan de minſte zwaarigheden onderhevig, en ter bevordering van Gods Heerlykheid meest geſchikt is.

VIII. Zoo nu iemand, die hieromtrent anders denkt, ons mogelyk zou tegenwerpen, „ dat in de behoudenis van *eenen zondaar* niet „ minder Gods oneindige Barmhartigheid door„ ſtraale, dan wanneer 'er zoo *veelen*, of zelf „ *alle* behouden wierden, naardemaal de gee„ ne, die behouden word, oneindige ſtraf „ ver-

„ verdiend had, die God hem door oneindige „ Barmhartigheid kwytſcheld." — Die moest ook in overweging nemen, dat, hoewel het zeker is, dat ter behoudenis van eenen eenigen zondaar, voor zoo veel wy zien kunnen, niet minder dan oneindige genade, en het zelfde toeſtel, als wy nu tot het zaligmaken van alle uitverkorene zien uitgevoerd, noodig is; het echter ook geenzins ontkend kan worden, dat wy meer en grootere wysheid moeten toeſchryven aan Hem, die door een middel veele einden, of zyn einde aan veelen bereiken kan, dan die ſlechts een doel zich heeft voorgeſteld, en met het zelfde aan eenen te bereiken zich voldaan houdt. — Dat eene weldaadigheid, die zich aan veelen mededeelt, vooral wanneer ze uit haaren aart, en in de omſtandigheden van haare bedeelingen, zoo ruim en zeer mededeelbaar is, ongelyk grooter is, en meer roem verdient, dan die met eenen ſlechts gelukkig te maken, zich bezig houdt. Deeze zal men eene inhoudende karigheid noemen, terwyl geene den waaren aart en de duidelykſte kenmerken eener onbekrompene milddaadigheid bezit en vertoont: die, hoe meer voorwerpen zy met het goede bedeelt, zoo veel te grooter en heerlyker ook billyk zal moeten geacht worden. — Dat die afgetrokkene en bekrompene bevatting geenzins overeengebragt kan worden met die verhevene denkbeelden, die ons het Heilig Woord

aangaande Gods gadelooze Menſchen-liefde, zyne hemel-hooge Genade, en zoo ruim uitgeſtrekte Barmhartigheden overal zoekt inteprenten. waaromtrent wy hier boven (§. 49—59.) eenige getuigenisſen gezien hebben. —— Om nu niet te zeggen, dat alle de kracht, die 'er in deeze tegenwerping ſteekt, ook te rug gekaatst worden, en gelden kan, om het gevoelen van hun, die anders hieromtrent denken, tegenteſpreken. Want zal eene ſtraffende oneindige Rechtvaardigheid verheerlykt worden, die kan dan aan eenen zoo wel zich uitlaaten, als aan veelen; naardemaal ze oneindige ſtraffen, door den zondaar verdiend, aan dien eenen ontoegeeflyk uitvoert. Behalven dat ook die zelfde rede, als eene zwaarigheid, in veele andere gevallen zou kunnen gebruikt worden, daaromtrent wy ze echter van achteren, en by de uitkomst wederlegd vinden. —— Wil men dan eens eene vergelyking der voorwerpen, ten aanziene van derzelver getal, maken, en dus de bedeelingen van Gods ſtraffende Rechtvaardigheid en zyne zaligende Goedertierenheid naſpeuren, dan vertrouwen wy, dat onze mening zich als meest gegrond zal aanpryzen.

§. LXII.

§. LXII.

Terwyl wy dit ſchryven, komt ons in gedagten de mening en poging van eenen COELIUS SECUNDUS CURIO, die hier verdient gemeld te worden. Deeze (een man van beſchaafde en uitgebreide kundigheden, uit de zestiende Eeuw, met het zuivere Evangelie-licht beſtraald, en de bygeloovigheden der Roomſche Kerk vaarwel gezegd hebbende, begaf zich uit Italiën naar Zwitſerland, en bekleedde op de hooge School te Baſel het Hoogleeraar-ampt in de Historiën en de Welſprekenheid, zynde in het jaar 1569. overleden,) ſchreef, onder andere werkjes, over *de uitgeſtrektheid van het zalig Gods-ryk* (*Dialogos, ſive libros duos de Amplitudine beati Regni Dei*), herdrukt te Gouda by Andr. Burier, in octavo 1614. Hy poogt daarin, op verſcheiden gronden, te beweeren, dat het getal der uitverkorenen, die zalig worden, ongelyk grooter is, dan dat der verworpenen, die verloren gaan. In de eerſte Zamenſpraak getoond hebbende, dat de gronden, op welken het tegengeſtelde gevoelen gebouwd wordt, de behoorlyke vastigheid niet hebben, beroept hy, in de tweede, zich op Gods Macht, Wysheid en Goedertierenheid: hy haalt ook verſcheiden bewyzen voor zyn gevoelen uit de Heilige Schrift aan, en neemt

eindelyk eene zeer merkwaardige zedelyke verandering in de weereld, en vooral eene ruime bekering der Jooden tot Christus, voor de voleinding der weereld, te baat. Den inhoud daar van heeft de Heer GERDES. *Florileg. hiſtor. crit. librar. rarior.* pag. 100 ſeq. kortelyk geſchetst. En daaruit heeft ook de Heer J. VOGT *Catal. hiſtor. crit. libror. rarior.* dit boekje onder de zeldzaam voorkomende geteld. Voorts vind men de historie van dien Geleerden by den Heer GERDES *ſpecim. Italiæ reform.* p. 234 ſeq.

Die kundige man heeft zekerlyk de veelvuldige zwaarigheden gevoeld, die zich opdoen, wanneer men het getal der geenen, die verdoemd worden, zoo ongelyk ruimer ſtelt, dan dat der geenen, die zalig worden. En die gedagten konden ook veelen onder onze laatere Godgeleerden niet verduwen, gelyk de Heer F. A. LAMPE, in zyne *Verhandeling over de eeuwigheid der Straffen*, *Diſſert. Theol. Philol.* T. II. pag. 91. getuigt, maar om dezelve wat te verzagten, daar toe men verſcheiden wegen heeft ingeſlagen, gaf hy zelve ook dit als een middel op: „ Of 'er zulk een groot getal van „ het menſchlyk geſlacht verloren gaan zal, in „ tegenſtelling van de geene, die zalig zullen „ worden, kan met zekerheid niet eerder, dan „ by des Heeren laatſte komst, blyken. Al„ thans dit onderſcheid, het geene men zich „ hier-

„ hieromtrent wel verbeeldt, kunnen wy niet
„ toeſtemmen; want wy verwachten een heer-
„ lyk Ryk van Christus op de aarde, aan het
„ welke een grootst gedeelte der aard-bewoo-
„ ners onderworpen zyn, en het geene eenige
„ Eeuwen duuren zal, welker getal men niet
„ kan nagaan." Eene mening, die ook ande-
ren bekoorend is voorgekomen, die wy thans
aan haare plaats en in haare waarde laaten. Dit
zal men ons ondertusſchen ook wel willen toe-
ſtaan, dat ons gevoelen tot wegneming van die
zwaarigheid niet ongepast is.

Deeze zyn de gronden, op welken wy ons gevoelen bouwen, terwyl wy de bewyzen, die andere voor het zelve hebben, in onze eerſte Afdeeling reeds hebben opgegeven.

DE DERDE AFDEELING.

Waar in de gevoelens van anderen zedig beoordeeld, en de zwaarigheden tegen het onze opgelost worden.

§. LXIII.

'Er is nog overig, dat wy de zwaarigheeden, die 'er tegen ons gevoelen ingebragt worden, of tegen konden gemaakt worden, zoo veel mogelyk, oplosſen. Dan hieromtrent kunnen wy ons bekorten, dewyl wy zommige tegenwerpingen, en voornamelyk zulken, waardoor onze bewyzen zouden ſchynen krachteloos te kunnen gemaakt worden, reeds hier boven, op zyne plaats, wederlegd hebben. Eenige der voornaamſten zullen wy ſlechts opgeven.

Men zal zich mogelyk zwaarigheid maken nopens die ſtelling, dat alle Kinderen, die voor hun rede-gebruik ſterven, zouden zalig worden, uit aanmerking der godlyke oordeelen, algemeene rampen en verdelgingen, die nu en dan zyn voorgevallen, en waar van de gewydde en ongewydde Schriften berichten; naardemaal daardoor ook de Kinderen, zoo wel als de volwaſsene, zyn weggerukt. Gelyk, by voorbeeld, in den Zondvloed; by den ondergang van

van Korah, en deszelfs aanhang; by de uitroeijing van Achan, en deszelfs geheele huis; by de verdelging van de inwooneren van het land Kanaän met derzelver kinderen door de Israëliten; by die vernielende onheilen, die den Jooden, dikwyls zeer ongehoorzaam, godloos, en aan afgoderyen ſchuldig, zomtyds van God zyn toegezonden; by de Babyloniſche verwoesting en gevangenis, den Kindermoord te Bethlehem, en andere dergelyke gevallen.

In het gemeen merken wy hierop aan: 1.) Dat deeze meest algemeene oordeelen en bezoekingen geweest zyn, die ſlechts uitwendig en voor deezen tyd waren. 2.) Dat God dikwyls naar zyne Wysheid, en om het belang zyner byzondere Gods-regering in den voorigen tyd, goedgevonden heeft dus te handelen, om door zulke wegen de hooge rechten van zyn oppergezag, het onſchendbaare van zyne wetten, en de majeſteit van zyne regering, in zulke gevallen, wanneer Hy als Rechter tusſchen beiden moest komen, te openbaaren en te handhaven. 3.) Dat, om niet in de noodzaaklykheid te zyn, van in zulke gevallen altoos wonderwerken te verrichten, en om andere ongemakken voortekomen, dikwyls geheele geſlachten, ſteden, landen, naatſiën en volkeren, en de Kinderen, zoo wel als en met de volwasſenen, zyn omgekomen. 4.) Dat de deugdzaame, de

vroo-

vroome, de godvruchtige dan dikwyls met de godloozen in die algemeene rampen deelden, en omgekomen zyn. 5.) Dat, terwyl de godloozen door den dood en den ondergang van hunne Kinderen te zwaarer geſtraft wierden, die Kinderen echter daar door niet als ſchuldige met hunne Ouderen behandeld wierden en gerekend mogen worden. En eindelyk, 6.) dat men uit die uitwendige gevallen en bezoekingen in het minſte niet aangaande den zedelyken ſtaat der Kinderen, en derzelver lot na dit leven kan oordeelen, en hierin overzulks niets is, waar uit men zou mogen beſluiten, dat ze tot een eeuwig rampzalig lot beſtemd, en van de zaligheid verſteken zouden zyn.

En niet te onrecht heeft de geleerde F. SPANHEIM, *Dub. Evangel.* P. II. pag. 453. nopens den moord te Bethlehem zich dus uitgedrukt: „ In dien moord der Kinderen zelf was „ hun by dat ſtraf-lot tevens een geluk be„ ſtemd; naardemaal zy in hunne tederſte jeugd „ de eer van God bevorderd hebben, en niet „ alleen aan de ellenden en tegenheden van dit „ leven vroegtydig ontrukt, maar ook van de „ beſmetting, door hunne Ouderen bewaard „ zyn, en met eene uitmuntende martelaars„ kroon bekroond." En de Heer J. G. ALTMAN, *Heilige Reden*, p. 186. ſchreef 'er dus over: „ Deeze onſchuldige Kinderen waren „ Abra-

„ Abrahams zaad naar het vleesch, hun was de
„ belofte gedaan, zy hadden het verbonds-ze-
„ gel in de besnydenis ontvangen, zy moeten
„ om Jezus wil hun leven laaten, terwyl zy
„ naauwlyks begonnen te leven. Hoe zalig
„ zyn ze nu, die den dood lyden om hunnes
„ Heilands wil, die ook voor hun zyn bloed
„ vergieten zou? Wy kunnen en mogen niet
„ twyfelen, of deeze onschuldige bloed-getui-
„ gen van Jezus zyn terstond opgenomen in die
„ gemeente der eerst-geborenen, welker naa-
„ men in den hemel zyn opgeschreven" enz.

En uit deeze algemeene aanmerkingen laaten zich de zwaarigheden, die 'er, naar iemands oordeel, in de bovengemelde byzondere gevallen mogten liggen, gereedelyk oplosſen, zonder dat wy in eene byzondere ontvouwing van dezelve behoeven te treden. Om nog een en andere zwaarigheid van eenen anderen aart, dan deeze van de ervaarenheid ontleende, te onderzoeken.

§. LXIV.

Dan de erf-zonde, zal men zeggen, baart hier eene groote zwaarigheid, die maakt de Kinderen verdoemelyk. Dit stemmen wy volmondig toe, gelyk wy hier boven (§. 40.) verklaarden. Maar of 'er wel een Kind om de erf-

erf-zonde alleen daadelyk verloren gaa en verdoemd wordt, is hier de vraag: en by aldien dit kon bewezen worden, zouden wy ons gevoelen moeten vaaren laaten. Althans de diepdenkende P. MOLINÆUS was van oordeel, dat niemand alleenlyk om de toegerekende erf-zonde van Adam verworpen was; alhoewel andere Gereformeerden, en de Dordſche Vaders anders dagten, gelyk L. LE BLANC, *Theſ. ſedanenſ.* p. 164. ſchreef. De ſchrandere LEIBNITZ, *Theodic.* §. 94. 283. vond ook zwaarigheid in die ſtelling, en andere boven reeds aangehaald, nemen ze ook niet voor hunne rekening.

En wanneer wy die ſtelling ontledender wyze nagaan, zullen wy nader daar over kunnen oordeelen. De *erf-zonde* zegt hier de overtreding van Adam, die van God gerekend word de zonde van alle natuurlyk uit hem afſtammende menſchen te zyn. En deeze, die men de toegerekende in het byzonder noemt, ofte de ſchuld, moet hier byzonder in aanmerking komen, en niet de inklevende, ofte de ſmet, die in de vroeg-ſtervende Kinderen tot geen daadelykheid komt: zy hebben zoo weinig kwaad als goed gedaan, het ontaart en verdorven beginſel ligt wel in hun; dog hunne redelyke vermogens lagen nog onbruikbaar: vrye handelingen te bedryven, en daar voor aanſpreeklyk te zyn, dat

dat kon in zulken nog niet vallen. — De *verdoemenis* daarentegen is die daad van God, als Rechter, waar door Hy de ongehoorzaamen en overtrederen zyner wetten de gedreigde ſtraffen waardig oordeelt, en ze ook daadelyk aan hun uitvoert. Deeze daad nu onderſtelt in haare voorwerpen vatbaarheid voor wetten en verplichting, om hunne vrye handelingen naar dezelve te ſchikken; want ze is eene vergelding van die met de wetten niet ſtrookende handelingen. En ook dit kan in de vroeg-ſtervende Kinderen niet vallen.

Wy zyn wel *Kinderen des toorns*, dat is, verdoemelyke menſchen, *van natuur*, EFEZ. II. vs. 3. En de erf-zonde is zoo leelyk en gruwelyk voor God, dat ze genoegzaam is, om het menſchlyk geſlacht te verdoemen, gelyk onze Nederlandſche Belydenis het uitdrukt, Art. XV. — Maar Paulus verklaart dat van volwasſene, die eertyds in vleeſchlyke begeerlykheden verkeerden, en met genoegen het geene hun onveranderd hart hun opgaf, vrywillig volbragten. — De mogelykheid van de verdoemenis, en het ſtrafwaardig beſtaan van alle menſchen, zoo wel Kinderen, als volwasſenen, ligt dus in dat getuigenis en in onze belydenis ſlechts opgeſloten; en meer kan 'er, by eene ontleding, uit het voorſtel, het geene wy thans onderzoeken, niet beſloten worden; maar

dat is niet voldoende, om de werklykheid, en het daadelyk uitvoeren van een doem-vonnis aan Kinderen te beſluiten, om ons gevoelen om verre te ſtooten.

Ook ſtrookt hier de uitbeelding van het laatſte Oordeel, door den Heiland uitvoerig beſchreven, MATTH. XXV. vs. 31 . . zeer wel mede; naardemaal de grond van het doem-vonnis, het welk over de geenen, die aan des Rechters ſlinker-hand geplaatst waren, ſtaat uitgeſproken te worden, zulke zonden en bedryven behelst, die in volwasſenen ſlechts, en niet in Kinderen kunnen plaats hebben.

§. LXV.

Vinden wy op de groote lyst der Godlyke oordeelen aan het ongehoorzaam Joodſche volk DEUT. XXVIII. de Kinderen ook mede, en vs. 18 dit hun lot van God gedreigd: *Vervloekt zal zyn de vrucht uwes buiks*, wy kunnen, alhoewel onder die benaaming van den vloek zomtyds ook de eeuwige ſtraffen der zonden begrepen worden, daar echter door dien vloek ſlechts de volks-ſtraffen en rampen, die de hardnekkige naatſie zouden treffen, verſtaan: gelyk de tegengeſtelde zegeningen ook als zoodanig moeten aangemerkt worden, en deeze ook vs. 4. was uitgedrukt. Het ganſche beloop van

van dit godlyk vertoog, zoo wel ten aanziene van de beloofde zegeningen, als van de gedreigde vloeken, brengt dat mede. En hoedanig die in onze woorden gemeldde vloek te verſtaan zy, en wat die in zich behelze, dat word nader verklaard vs. 32. *Uwe zoonen en dochteren zullen aan een ander volk gegeven worden, dat het uwe oogen aanzien, ende na hen bezwyken den ganſchen dag* enz. En vs. 41. *Zoonen en dochteren zult gy winnen; maar zy zullen voor u niet zyn, want zy zullen in de gevangenis gaan.* En nog grooter onheilen, insgelyks onder deezen vloek begrepen, vinden wy vs. 55—57. aangewezen, dat ze naamelyk van razenden honger hunne Kinderen zouden eeten. — Ook kan die bedreiging zoo algemeen niet opgevat worden, want ze heeft haare uitzonderingen, gelyk de voorbeelden van godlooze Ouderen, die godvruchtige Kinderen hadden, bewyzen. Dus had Jerobeam eenen Abia, Achas eenen Hiskias, Ammon eenen Joſias. — En eindelyk moet onder dergelyke bedreigingen, indien ze meer dan uitwendige en tydelyke oordeelen behelsden, de voorwaarde verſtaan worden, indien de Kinderen de voetſtappen hunner godlooze Ouderen volgen.

§. LXVI.

Wanneer zich P. MOLINÆUS in zyne beoordeeling der vyf Remonſtrantſche Artikelen, aan de Dordſche Kerk-vergadering overgezonden, nopens dit ſtuk aldus uitlaat: „By aldien die algemeene verwerving der verzoening van het ganſche menſchlyk geſlacht word toegeſtaan, dan moeten noodzaaklyk alle Kinderen, die buiten het verbond geboren worden, verzoend, en de zonden hun vergeven zyn. Dan zou volgen, dat men hun geen grootere weldaad zou kunnen bewyzen, dan wanneer iemand, door eene gunſtige wreedheid, hen in de wieg ombragt. Want by aldien zy in dien ſtaat der verzoening ſtierven, dan wierden ze onfeilbaar zalig; maar blyven ze in leven, dan worden ze in het Heidendom opgebragt, en zulks is de zekerſte weg ter verdoemenis." *Rot. Synod. nation. Dordrac.* P. I. p. 296. — Die redekaveling en gevolgtrekking wenſchten wy wel, dat dien ſchranderen Schryver niet uit de pen gevallen ware; want ze is zeker onbedagtzaam ter neder geſteld, en zonder indenken van die algemeene regel, dat men nooit kwaad doen mag, ten einde het goede daar uit voortkome. En meer behoeven wy daar over ter wederlegging niet te zeggen.

§. LXVII.

§. LXVII.

Dit ſtuk was ook mede een onderwerp der zamenſpraak en van het zin-twisten tuſſchen J. CAMERO en S. CURCELLÆUS, over de voorwerpen der godlyke verkiezing en der tegengeſtelde verwerping. De laatst-genoemde betuigde, niet te kunnen begrypen, hoe de Kinderen der Heidenen en van allen, die van de Kerk vervreemd waren, behoudens Gods Barmhartigheid en Goedertierenheid, konden verdoemd worden: en eiſchte overzulks daar voor duidelyke Schriftuur-bewyzen, eer hy het kon aannemen. Toen nu de eerstgemelde daar tegen het leerſtuk van de erf-zonde ſtelde, die de eeuwige ſtraf verdiende, beriep zich CURC. op het nieuwe verbond der genade, het welke God met Adam had opgerecht, uit kracht van het welke niemand verdoemd wierd, dan die de genade, in dat verbond aangeboden, verwierp, het geene van de Kinderen niet kan gezegd worden, voor welken de vrucht van Christus dood, het eenige middel ter zaligheid, zich ook ſtrekte. — Dan hierop bragt CAMERO tot bewys zyner ſtelling, 1 KOR. VII. vs. 14. uit welke plaats blyken zoude, dat de Kinderen der geenen, die niet tot de Kerk behoorden, door Christus bloed niet gereinigd waren; dewyl de Kinderen daar *onreine* genoemd worden, welke benaaming in de Heilige Schrift

niet gebruikt word van iemand, die door Christus bloed gereinigd is. — Wanneer hy vervolgens, op de vraag van zyne tegenparty, verklaarde, dat daar eene wezenlyke heiligheid, onderſcheiden van eene voorbeeldige, aan de Kinderen wierd toegeſchreven; — poogde CURC. daar uit te beſluiten, dat dan de Kinderen geen wedergeboorte en geen doop zouden noodig hebben. — Dan CAM. merkte, ter oplosſing van die tegenwerping, aan, dat die wezenlyke heiligheid tweezins te onderſcheiden was: 'er was eene betreklyke, in de betrekking van den perſoon tot de Kerk gelegen, en eene, die ook buiten die betrekking plaats heeft, die in de inwendige vernieuwing des harten beſtaat, maar in de Kinderen, als daar voor onvatbaar, niet valt: de eerſte zou voor de vroeg-ſtervende Kinderen ter behoudenis voldoende zyn, die overzulks konden gezegd worden door het geloof hunner Ouderen de zaligheid te verkrygen. — Hieruit beſloot CURC. dat, by aldien de heiligheid ſlechts eene betreklyke ware, dan ook de tegengeſtelde onreinigheid ſlechts eene betreklyke zyn moest; maar dat het ongerymd zoude zyn, te ſtellen, dat God daarom iemand verdoemde. — Dan hier tegen ſtelde CAM. in de Kinderen der ongeloovigen, behalven dat gemis van die betreklyke heiligheid, ook de algemeene natuurlyke verdorvenheid, van welke der geloovigen Kin-

Kinderen door die betreklyke heiligheid gereinigd wierden.

Wyders beriep zich CURC. voor zyn gevoelne: 1.) Op het verbond van God met Adam opgerecht, en met Noach bevestigd. 2.) Op de barmhartigheid aan duizend geſlachten, in de Wet der Tien Geboden beloofd. 3.) Op de godlyke verſchoning van Nineve, wegens de menigte der onnoozele Kinderen, JON. IV. vs. 11. — Waarop CAMERO antwoordde: 1.) Dat de Kinderen der ongeloovigen, hoewel een vleeſchlyk zaad van Adam en Noach, wegens den afval hunner naaste Ouderen niet konden gerekend worden in het verbond te zyn, gelyk die van geloovigen, die als een aanhangſel van hunne Ouderen gerekend worden 2.) Dat die belofte wettiſch was: of, by aldien men ze tot het genade-verbond brengen wilde, echter niet naar de letter moest worden opgevat; dewyl men geen duizend geſlachten kon aanwyzen, en dan ook die gedreigde bezoeking aan het derde en vierde geſlacht zelf niet eens kon plaats hebben. 3.) Dat, by aldien zulk een beſluit uit JON IV. doorging, God dan om de erf-zonde alleen niet eens kon ſtraffen: dat God daar de menigte en ook de Dieren wilde in aanmerking genomen hebben van Jonas: dat dit vertoog by vergelyking, van den menſch ontleend, moest opge-

vat worden; naardemaal zelf onder de meest barbaarſche volken nog zoo veel mededogende verſchooning omtrent eene menigte van menſchen, en vooral van Kinderen plaats vond, als Jonas niet eens omtrent die Stad wilde geoeffend hebben.

Het overige van deeze zin-twisting, die wy in haar beloop hier kortelyk hebben medegedeeld, gaan wy voorby; dewyl het van weinig belang was, het geen CURCELL. voor den dag bragt: zoo als, dat de barmhartigheid, in een menſch te pryzen, in God de hoogſte zyn moest, enz. — En dat het Evangelie alleenlyk ongeloovigen en onboetvaardigen veroordeelt, *Opp.* CAMERON. p. 793 ſeq.

Alhoewel wy nu ook voor het zelfde gevoelen zyn, het welk van CURCELLÆUS beſlist wierd, zyn wy het echter niet in alles met hem eens ten aanziene van de gronden, op welken hy ſteunde, en de gevolgen, die hy uit zyn, en het tegengeſtelde gevoelen trok. Dan dewyl wy op de tegenwerpingen tegen ons gevoelen, die hierin voorkomen, in het voorgaande reeds onze aanmerkingen gemaakt, en die van anderen medegedeeld hebben (§. 30. 31. 48. 49. 55.), behoeven wy hier ons niet langer by optehouden.

§. LXVIII.

§. LXVIII.

Voor zoo veel echter dat gevoelen van CAMERO ook by den Heer VENEMA omhelsd is, dienen wy deszelfs nadere reden en den aandrang van die ook nog te onderzoeken, om te toonen, dat onze mening daar door niet ontzenuwd word. En hier merken wy

I. Voorloopig aan, dat de Hoogleeraar meer dan eens uit de bewyzen, die van zommigen voor de hoop op de zaligheid der Kinderen van Christenen gebruikt worden, opmaakt, dat, by aldien ze kracht hadden, ze dan ook ten aanziene van alle Kinderen zonder onderſcheid moesten gelden. Dus moesten, by voorbeeld, indien der Kinderen zaligheid van eene godlyke verkiezing afhangt, alle Kinderen uitverkoren zyn. *Diſſert. Sacr.* p. 498. De wedergeboorte, indien men die als den grondſlag van derzelver zaligheid aanneemt, moest dan het voorrecht van allen zyn, pag. 499. Wil men naar een oordeel der liefde hun geluk onderſtellen, men is dan verplicht, om gunſtig nopens allen te denken, pag. 505. Indien de vroeg-ſtervende Kinderen wedergeboren worden, om ten hemel te kunnen ingaan, moest men dat van allen denken, pag. 509. En dit word ook, ten aanziene van allen, zonder onderſcheid, uit Gods Rechtvaardigheid afgeleid, pag. 538 enz.

II. Dat die betreklyke genade-ſtaat, en die betreklyke, hoewel wezenlyke, heiligheid, die de Hoogleeraar aan de Kinderen toeſchryft, ons niet voldoende voorkomt, om daarop hunne zaligheid te bouwen. De toerekening van Adams zonde is voldoende, om hen als ſchuldige, doemwaardige, en kinderen des toorns van natuur aantemerken: zonder dat hunne naaste Ouderen daarby verder, dan als de middelen en werktuigen der Voorzienigheid, door welken zy hunnen oorſprong uit Adam hebben, in aanmerking kunnen komen. Dog geen zonden der onmiddelyke Ouderen worden den Kinderen toegerekend. Even zoo weinig kan, onzes oordeels, het geloof, de heiligheid, de godvrucht, de deugd der Ouderen, en dat ze in het verbond zyn, den Kinderen worden toegerekend: wy vinden daar voor geen bewys in de Heilige Schrift; dewyl deeze ons het geloof en de heiligheid als iets, dat perſooneel in den menſch vereiſcht word, altoos beſchryft. Niet eens Abrahams geloof en deugd word aan deszelfs nakroost toegerekend: Echte Kinderen Abrahams zyn, naar den ſtyl der Heilige Schrift, die geene uit Jooden en Heidenen, die Abrahams voetſtappen drukken, die deszelfs geloof en godvrucht navolgen. Dit alleenlyk weeten wy hieromtrent uit de Heilige Schrift, dat de verdienſten van Christus aan Adams Kinderen tot behoudenis en zaligheid worden toegerekend,

en

en dat de Heilige Geest, die door zyne werkingen het geloof en de heiligmaking verwekt, het middel is, om hen aan Christus te doen deel krygen, om hun deszelfs verdienſten voor God te doen toegerekend worden. Aan Christus overzulks, en niet aan hunne Ouderen, hebben de Kinderen het te danken, dat, of wanneer ze zalig worden. En de genade-werkingen des Heiligen Geests menen wy, met meer grond, te mogen aannemen als het middel, om de Kinderen aan Christus te doen deel krygen, dan dat men het geloof der onmiddelyke Ouderen daar toe wilde te baat nemen.

III. Zy kunnen, zegt de Heer VENEMA, op zich zelven niet zalig worden, op zich zelven niet tot Christus komen; maar hoe zal men het dan maken met Kinderen, die na den dood van een geloovigen vader uit eene ongeloovige moeder geboren worden; of die, van een onloovigen vader geteeld, hunne geloovige moeder, zoo ras ze ter weereld gebragt zyn, verloren hebben? Houdt de betrekking der Kinderen op de Ouderen op met derzelver dood, de dood der Ouderen (en men ſtelle eens dat beiden, door den dood deezer weereld ontrukt, hun teder en onnoozel kroost daar in achterlaaten) verbreekt dan immers ook die betrekking, en ten aanziene der Kinderen dan ook de mogelykheid (naar dien zamenhang van gedagten) om

om tot Christus gebragt en zalig te kunnen worden. En deeze bedenking maakt die mening voor ons niet aanneemlyk, maar geeft, indien men zoodanige Kinderen niet volſtrekt ter eeuwige rampzaligheid verwyzen wil, grond voor ons gevoelen

IV. En dat wy wel eene nadere betrekking der Kinderen op God, dan op hunne onmiddelyke Ouderen mogen ſtellen, blykt uit EZECH XVI. 20. hier boven (§ 54.) voor ons gevoelen opgehelderd en aangedrongen. En in die betrekking der Kinderen op God ſtraalt ons meer licht door, om hunne zaligheid daar van afteleiden, dan in hunne ſlechts natuurlyke betrekking op hunne Ouderen. Althans hier uit volgt niet, dat der Ouderen zedelyke bedryven en toeſtand den Kinderen zouden kunnen toegerekend worden. De handelingen, zegt de Hoogleeraar, p. 551. kunnen alleenlyk den geenen, die ze bedryven, toegerekend worden.

V. Het geene de Hoogleeraar aangaande eene *byzondere huishouding van God met opzicht op de Kinderen*, p. 528. opgeeft, dog zonder die te beſchryven, dewyl wy daar alleenlyk het onderſcheid tuſſchen de godlyke genade-bedeeling aan de Kinderen van geloovige Ouderen, en die wegen, die God gewoon is met volwaſſenen daar toe in te ſlaan, vinden opgegeven: dat, indien 'er eenige grond is voor zulk eene ſtel-

ſtelling, is van dien aart, dat wy dergelyken ook voor ons gevoelen kunnen aannemen, en eene byzondere huishouding Gods, ofte bedeeling zyner gunſten aan de vroeg-ſtervende Kinderen ſtellen, om hun op eene Hem betaamende wyze, die echter ten eenemaal verſchilt van die wegen, langs welken Hy volwasſenen tot zyne zalige gemeenſchap brengt, gelukkig te maken.

§. LXIX.

Eindelyk is 'er nog eene zwaarigheid, dat de Kinderen, geſprooten van Ouderen, die beiden ongeloovigen zyn, 1 Kor. VII. vs. 14. *onreine* genoemd worden, welk een naam, gelyk Camero zegt, in de Heilige Schrift niet gegeven word aan zulken, die door Christus bloed gereinigd, en overzulks ook als erfgenaamen der zaligheid te achten zyn —— Wy vinden echter wel, dat zulken, die in dat voorrecht deelen, zich ook als onreinen aanmerken en belyden. David, die zekerlyk door het verbonds-bloed gereinigd was, ſtelt zich als een onreinen voor, Psalm LI. vs. 4. 9. en de Kerk getuigt dit van zich, Jesaj. LXIV. vs. 6. Althans hier getuigt de Apostel dit van Kinderen, die nog in leven, en naar alle waarſchynlykheid beſtemd waren, om in het Heidendom opgebragt te worden, of ook ten deele reeds

daarin

daarin opgewasſen waren. En die tegenwoordige ſtaat van zedelyke onreinheid van zulke Kinderen neemt niet weg, dat ze vroeg of laat door den gezegenden Evangelie-dienst tot kennis der zaligmakende waarheid, tot het geloof en bekering gebragt, en dus door het bloed van Christus gereinigd konden worden. En even zoo weinig kon hen dit tot een hinderpaal zyn, om, by aldien ze vroegtydig mogten ſterven, op eene verborgene wyze, inwendig door het bloed van Christus gereinigd, ten hemel te kunnen ingaan. Deeze omſchryving van zulke Kinderen ſtoot dus ons gevoelen nog niet omverre.

Dat nu door dit ons gevoelen de Kinderen van ongeloovige, en zelf van de ondeugendſte menſchen met de heilige Kinderen van geloovige en godzalige Ouderen gelyk geſteld worden, en deeze geen voorrechten, in zoo verre, boven geene hebben zouden — dat zal by niemand eenige zwaarigheid baaren, die aanmerkt, dat 'er by God geen aanneeming der perſoonen is, en dat Hy aan de zulken, onmiddelyk door zynen Geest, hen ter zaligheid brengende, zyne Barmhartigheden in Christus, en het vrymachtige van derzelver bedeelingen, nadruklykst verheerlykt.

§. LXX.

§. LXX.

Dus de zwaarigheden, die, zoo veel wy nagaan kunnen, hieromtrent zich opdoen, opgelost hebbende, ſpoeden wy ons ten einde van dit onderzoek. Dan, de natuurlyke geſteldheid van de ziels-vermogens in de Kinderen na dit leven, by derzelver ontwikkeling, tot hier toe nageſpoord hebbende, zullen wy, met een woord, aangaande de geſteldheid van derzelver lighaamen in eene andere weereld, waartoe het verhandelde ons van zelven aanleiding geeft, ook nog iets melden.

En hier zien wy ook in het donkere, en kunnen niets met zekerheid bepaalen. Maar uit de evenredigheid, en by eene vergelyking van dit ſtuk met andere waarheden, laat zich iets met waarſchynlykheid denken. — Wy kunnen niet twyfelen, of de menſch was, door de ſchepping en in zynen oorſpronglyken ſtaat, zoodanig van lighaams geſtel, als hy naar zyne beſtemming, en het oogmerk van God behoorde te zyn: dat is, volmaakt van zinnen, van gedaante en ſtatuur. By aldien hy nu niet gevallen ware, en zonder tusſchenkomenden dood tot eenen ſtaat van onſterflykheid en volmaaktheid naar het lighaam ware overgebragt, zou hy eene verandering ondergaan hebben, hoedanige wy weeten, dat ten aanziene der nog levenden

ten

ten jongſten dage zal plaats hebben: waar door hunne lighaamen in dien zelfden ſtaat zullen geraken, als waarin die van de herlevende dooden na hunne lighaamen zyn zullen: eene verandering, die dienen zal, om het ſterflyke afteleggen, en met de onſterflykheid te verwisſelen: om tevens afteleggen, het geene voor den byzonderen ſtaat en de omſtandigheden van dit aardſche leven behoorde, en daar toe geſchikt was: om te ontvangen, het geene voor eenen eeuwig-duurenden ſtaat van het lighaam geſchikt is, en dienen kan, om het zelve eeuwig te doen verduuren. *Vleeſch en bloed*, in den eigenlyken zin dier woorden genomen, *zullen het koningryk Gods niet beërven. De ſpyze en den buik*, op elkander eene onderlinge betrekking hebbende dingen, en geſchikt tot onderhoud der dierlyke huishouding van dit ons aardſche leven, *zal God*, naar de uitſpraak des Apostels, *te niet doen.* — Deeze verandering zou ook, ten aanziene van het lighaam van den menſch, zelf buiten tusſchenkomen van den zonden-val, gelyk wy als zeer waarſchynlyk, en natuurlyk kunnen nagaan, plaats gehad hebben. — Maar of daar by ook de gedaante en ſtatuur van het lighaam eene verandering ondergaan zal, is eene vraag, waaromtrent wy ons met donkerheid omringd zien, en naauwlyks iets kunnen bepaalen. Maar wanneer wy, in dit opzicht, de lighaamen der geenen, die uit den dood wederom opge-

opgewekt, en waarſchynlyk niet wederom geſtorven zyn, gadeſlaan: wanneer wy de lighaamen, in welken de Engelen wel eens verſcheenen zyn, aan welke de verrezene, in zoo verre, zullen gelyk zyn, in aanmerking nemen, dan ſtraalt ons eenige waarſchynlykheid aan, om een ontkennend antwoord, voor meest op deeze vraag paſſend, te houden. — Daarby kunnen wy ook niet voorby, om eene meerdere volmaaktheid van de zin-tuigen, aan dat lighaam toeteſchryven: en mogelyk zullen 'er dan ook nog andere zin-tuigen aan dat lighaam worden medegedeeld, waar van wy ons thans geen bezeffen kunnen maken.

Wanneer men nu zulke lighaamen aan de geenen, die als Kinderen dit leven vroeg-tydig verlieten, na de opſtanding toeſchreef, daar in kunnen wy geen ongerymdheid vinden. — Wy voegen hierby de woorden van J. H. HEIDEGGER, *Corp. Theolog.* Loc. XXVIII. §. 71. om daar mede deeze zaak uittedrukken, en dit onderzoek te beſluiten. „ Wat men aangaande de ſtatuur der wederom opgewekte Kinderen te denken hebbe, daaromtrent kan ons „ de evenredigheid met de eerſte ſchepping tot „ eenige aanwyzing dienen. Want het geene „ den Kinderen in dit leven langzaamer-hand „ zou toegevoegd worden, dat zullen zy door „ eene allerſchielykſte en wonderdaadige wer-

„ king van God zeer gereedelyk ontvangen.
„ Ondertusschen vinden wy die gedagte van
„ AUGUSTINUS ook niet van waarheid ont-
„ bloot, wen hy *de Civit. Dei*, L. XXII. c.
„ 20. zegt: Het zal geen hinder aanbrengen,
„ of iemand al met eene kinderlyke, dan met
„ de gedaante van een oud man voorzien zal
„ zyn; terwyl 'er geen zwakheid ten aanzien
„ van de ziel, ook van het lighaam zelf, zal
„ overblyven. Wanneer dan nu iemand ftelde,
„ dat een iegelyk zou opftaan in zulk een lig-
„ haam, als hy door den dood heeft afgelegd,
„ daar zou en behoefde men ook niet veel te-
„ gen intebrengen."

§. LXXI.

Het zedelyk gebruik van deeze bedenkingen, die dit onderzoek ons aan de hand gaf, melden wy ook nog met een woord. Hier tog hebben wy

I. Met een nedrig en dankbaar hart de gadelooze Goedertierenheid, de zeer nederdalende Vriendelykheid, en eindelooze Menfchenliefde van God, die in dit beloop van zaaken, en by deeze befchouwingen zich zeer duidelyk ontdekken, te erkennen, en tot roem en heerlykheid van den Vader der Barmhartigheid te eerbiedigen.

II. Wy

II. Wy hebben vooral en zorgvuldigst ons te wachten, en dit moet elk volwasſen menſch gezegd zyn, voor all het misbruik, dat 'er op eenigerlei wyze van dit gevoelen zou kunnen gemaakt worden. Want niemand, die boven den trap der kinderlyke jaaren gekomen is, kan ooit hieruit iets trekken, waarmede eene vleeſchelyke zorgeloosheid, eene vryheid, ofte toegevenheid van zich zelven in de zonde, en eene verwaarloozing van zyn eigen heil op eenigerlei wyze zou kunnen bemanteld ofte verſchoond worden. Alles, wat wy hier hebben voorgeſteld, raakt alleenlyk de Kinderen, die binnen de jaaren der onnoozelheid, en dus vroeg-tydig door den dood uit dit leven zyn afgeſneden. Op zulken alleen, en op geen volwasſenen, is all ons gezegde toepasſelyk.

III. En naardemaal deeze dingen zoo zyn, en wy, naar het ons voorkomt, op goede gronden de waarſchynlykheid van der Kinderen beter lot na dit leven hebben opgemaakt; zoo moeten Godvruchtige Ouderen, die in het wezenlyk welzyn van hun kroost belang nemen, zich daardoor tot hunnen plicht omtrent hunne Kinderen vinden opgewekt, om ze met die liefde te omhelzen, die zich daar in voornaamelyk openbaart, dat ze dezelve met ernſtige gebeden, met aanhoudende en vuurige ſmekingen aan de Barmhartigheden van God in Christus aanbevelen. En

mag men op waarſchynlyke gronden vermoeden, dat het lot der vroeg-ſtervenden gelukkig zyn zal; dat kan en moet alle traagheid en nalaatigheid in deezen plicht verbannen, dat moet hen daarin getrouw en ernſtig doen werkzaam zyn.

IV. Worden eindelyk die geliefde panden, tot hunne ſmart, door eenen vroegtydigen dood hun ontrukt, deeze bedenkingen zyn in ſtaat, om hen met den besten troost in dat geval te bezielen, om hunne gemoederen tot bedaarde lydzaamheid optebeuren, om hunne ſmerten te lenigen, en hen met de hoop op het goede van hunne Kinderen in eene andere weereld te verblyden. Dit was, in zulk een geval, Davids troost, en met zulke redenen heeft hy, ongetwyfeld, ook Bathſeba vertroost, 2 SAM. XII. vs. 23. 24.

BERICH-

BERICHTEN,

AAN DE

MAATSCHAPPYE

GEGEEVEN.

BERICHT

NOPENS HET

VOGEL-GRAS,

VAN DEN HEER

D. DE GORTER, J. Z.

M. D. en Professor, enz.

Aan den Heer HOUTTUYN beloofd hebbende, my wegens het *Vogel-Gras* te zullen informeeren, zoo als blykt uit het Byvoegsel agter het Tweede Deels dertiende Stuk der *Natuurlyke Historie* van dien Heer; en terwyl op gemelde Vogel-Gras by den Oeconomischen Tak een Prysvraag is uitgeschreeven, hebbe ik niet willen afzyn dit Bericht aan de Maatschappye te zenden.

Het zoogenaamd *Vogel-Gras*, waarvan twee gedroogde Planten hier byvoege, is het *Panicum Crus galli*, in LINN. *Spec. Plant.* p. 83. en in myne *Flora*, VII. prov. n. 57. De Bynaam of het *Nomen triviale*, door LINNÆUS gebezigt, en die *Haanepoot* betekent, wordt door den Heer HOUTTUYN afgeleid (l. c. bladz. 175.) van de gedaante der knokkelige Halmen, doch ik zou ze liever van de gedaante der Airen afleiden. Een zeer goede Figuur van dit Gras is te zien in MORISONI *Hist. Plant.* Tom. III. sect. 8. tab. 4. fig. 15. Die by DODONÆUS bladz. 968. voldoet niet. De bekende Nederduitsche naam, zoo als LOBEL het noemt, is *Wild Panipkoorn*. Hier in Gelderland wordt het *Vogelvoet*, *Vogel-gras*, *Vogelzaad* en *Hoenderyoet* geheeten. Men vind het op zeer veele plaatzen in bebouwde gronden, doch voornaamlyk tusschen de Boekweit, en niet alleen by drooge Zomers, maar ook by natte, gelyk in dit jaar. — De langte van dit Gras is zeer verschillende, somtyds is het laag, somtyds hooger als de Boekweit, en dan drukt het de Boekweit neder, doch slingert zig daarom niet. — De Halmen zyn doorgaans recht opstaande, somtyds nederleggende. — Voorts kan men eene Beschryving van dit Gras vinden in het aangehaald Werk van den Heer HOUTTUYN, in J. A. POLLICH, *Historia Plantarum in Palatinatu Electorali sponte nascen-*

centium, Tom. I. p. 56. en by andere Kruidkundige Schryveren. — Om de Bouwlanden van dit Gras te zuiveren, of daar van te bevryden, zonder het daar op ſtaande Koorngewas te benadeelen, heeft men reeds veel moeite, voornaamlyk te *Aalten* in het Graaffchap *Zutphen* gedaan, doch te vergeeffch, alzoo het niet wel kan uitgewied, of deszelfs Halmen voor de ryping van het zaad kunnen afgeſneden worden, zonder het Koorn te vertrappen. Ook helpt het ploegen en eggen niet: maar men heeft bevonden, dat het brengen van Plaggen op de Landen, gelyk aan de Heikant geſchied, veel toebrengt tot de vermeerdering van dit Onkruid.

ZUTPHEN,
den 1. *October* 1782.

BESCHRYVING

VAN EEN

NAVEL- EN BUIK-BREUKBAND.

DOOR

ADRIANUS DE BOSSON,

Heel- en Vroedmeester te Amsterdam.

Onder de menigvuldige gebreken van het menschlyk lichaam zyn, buiten tegenspraak, de Breuken geene van de minst voorkomende.

Het Land, waar in wy woonen, schynt hier toe meer dan andere Landen gelegenheid te geeven; en dit gebrek is zoo algemeen, dat het, gelyk de ondervinding leert, geen leeftyd of Sexe ontziet. Ondertusschen is deeze meer aan het eene, geene meer aan een ander soort van Breuken onderhevig: de Mans, by voorbeeld, krygen meerder Liesch-breuken, dan de Vrouwen; deeze daarentegen zyn zeer onderhevig aan Dye- en Navel-breuken. Gelukkig,

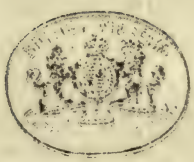

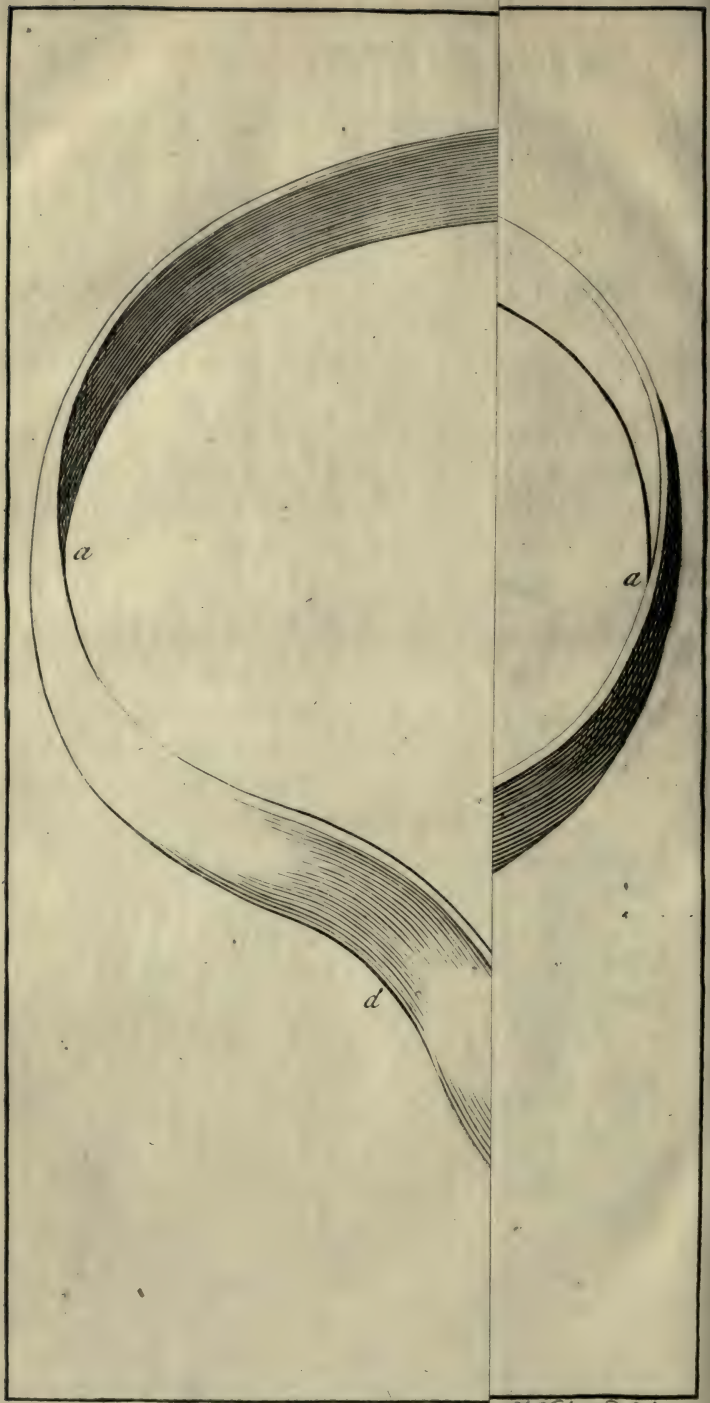

M. Houttuyn del. et sculp. 1783.

Dl. Veelmaard sculp. 1785.

lukkig, dat de Werktuigkunst de ongelegenheid, waar in de Heelkunst door dit soort van gebreken zich bevond, te hulp kwam.

De eene Kunstenaar evenwel slaagde hier in beter dan de andere, en dit zag men inzonderheid bewaarheid in de Werktuigen tot de Navelbreuken. In allen was wel dezelfde bedoeling: maar het gevolg was altoos niet even gunstig. Om evenwel dit te bereiken, beproefde ik, gelyk anderen, of ik ook gelukkiger mogt slaagen; en biede hier nevens de beschryving aan van dat Middel, 't welk ik van myne vinding rekene.

Dit Werktuig bestaat uit twee stukken, die tot één vereenigd zynde, met zoo veel gemak als zekerheid de Breuk inhouden. Ik zal ieder dezer afzonderlyk beschryven, en, na derzelver aanlegging te hebben aangewezen, zal ik eindigen met twee onderscheidene Proeven, welke ik met het zelve genomen heb.

Het eerste dezer stukken is een veerkrachtige beugel (zie de *Plaat*), die naar den verschillenden omtrek van 't lichaam bepaald word, en, op twee en een half duim na, den gantschen omtrek des bekkens omvat, terwyl deszelfs einden (*b. b.*) vereenigd worden door een riem (*c.*), met een rye gaatjes voorzien, om van 't eene einde der beugel naar 't andere over-

overgaande, aan het knopswyze ſtyltje der tegenovergeſtelde zyde der beugel vastgemaakt, het werktuig (by *a. a*) naauwkeurig om de darmbeenderen doet aanſluiten. Aan den voorkant is deeze beugel zydelings ſchuins afhellende (*d d.*) en maakt een halfronde boog (*e.*), die bepaald geplaatst wordt even boven het Schaambeen. Aan het midden gedeelte van deezen boog is vastgeklonken een opgaande, eenigzins naar den buik hol ſtaande ſtaale Veer (*f.*), wier veerkracht beantwoord aan de beurtelingſche beweeging van den Onderbuik, met betrekking tot de ademhaling. Aan deeze Veer is vastgeklonken een dunne eyronde holle kopere Plaat (*g.*), die in grootte meerder dan de omtrek der Breuk zyn moet, op de bolle zyde voorzien met vier plat-ronde knopswyze ſtyltjes. Langs den rand van deeze plaat word eene rye gaatjes geſlaagen, om naald en draad door te laaten, ter vasthegting van een flaauw holſtaande pop van kurk, die geëvenredigd is aan de grootte der plaat.

Het tweede gedeelte, 't welk ik niet nodig agtte te doen afbeelden, is een Riem, van goed jugtleder gemaakt. De lengte van deeze riem word genomen naar den gemeeten omtrek des lichaams, over den Navel: de breedte is die van vier duimen. De uiteinden worden met gaatjes doorſlagen. Deeze gantſche toeſtel

ſtel word bekleed met baay en zagt zeemleder. By het aanleggen van dit Werktuig, na alvorens de Breuk is ingebragt, plaatst men eerst de pop (*g*) op den Navel, en het gedeelte (*e*) tegen den Onderbuik aan, wanneer men de zydelyke deelen van den beugel (*d. d. a. a.*) over de Heup-beenderen laat brengen, en (*d. d. c.*) op het onderſte der Lendenen bevestigen. In deeze ſtand heeft de Veer (*f*) vermogen genoeg om de Breuk in te houden; terwyl men den voorgemelden riem van de lendenen naar voren brengt, en door middel van de gaatjes op de plaat (*g*) vastmaakt. Door deeze Band wordt de veerkracht in ſterke lighaams-bewegingen merkelyk onderſteund.

EERSTE WAARNEMING.

Den 27. Augustus 1782. wierd ik geroepen by de Huisvrouw van *B. W.*, oud 36 jaaren, die, ſtaande haare zwangerheid van haar derde Kind, een aanmerkelyke Buik-breuk gekregen had, welke door verſcheiden Heelkundigen met geene bekende Werktuigen konde bepaald worden; en zy nu reeds een half jaar buiten ſtaat was geweest, door de dagelykſche toeneemende grootte, eenige huishoudelyke zaaken te verrigten. Ik vond de middellyn der Breuk 6½ duim, terwyl die zeer veel tegenſtand bood by de

de inbrenging. Ik konde my niet voorſtellen, met de gebruikte Werktuigen iets meerder te zullen uitrigten, dan anderen, die haar alvorens behandeld hadden. Dit bepaalde my om uit te zien naar een Werktuig, welks uitſlag volkomen aan myne verwagting beantwoordde, daar ik het genoegen heb te kunnen melden, dat de Lyderes, ſedert dien tyd, onder den zwaarſten arbeid, geene de minſte verplaatſing, of eenig ander ongemak heeft ondervonden.

TWEEDE WAARNEMING.

De Huisvrouw van *N. K.*, die ſedert zes jaaren, na een moeijelyke verlosſing, een vry aanmerkelyke Navel-breuk had behouden, terwyl eene vruchtelooze behandeling tot binnenhouding van het uitperſend ingewand was aangewend. Ik zag haar den 4. January van het Jaar 1783. en vond dus eene gelegenheid, om te beproeven, of het zelfde Werktuig in de Navel-breuk met het zelfde goed gevolg konde gebezigd worden, doordien ik my niet verzekert hield, of de opgaande Veer, die in de Navel-breuken twee duimen langer zyn moest, van een genoegzaame veerkracht konde zyn, ter binnenhouding der Breuk. Ik kan echter met zekerheid melden, dat, ſedert ik de Lyderes een dergelyken Band heb vervaardigd en

doen

doen draagen, men tot heden toe, geene de minſte verplaatzing der Ingewanden ontdekt heeft, niettegenſtaande alle mogelyke huisſelyke bewegingen.

Ik twyffel geenzins, of deeze twee Waarnemingen zullen genoeg zyn ter aanpryzing van dit eenvoudig Werktuig, 't welk ik, om ook aan anderen nuttig te zyn, mededeele.

JANUARY, 1782.

Dagen	Barometer.	Thermom.	Kragt en St. der Wind.	Lugtsgesteldheit.	Regen in Lynen.
	30. ½	21	O 8	Omtr. helder	
1	29. 10½	24	OZO 4	—— ——	
	- 11½	2	ZO 4	Betrokken	
	- 9½	36	ZZW 4	Betr mist	
2	- 8½	44	—— 6	Betrokken	
	- 7½	43	—— 6	—— ——	
	- 7½	42½	ZW 4	——	
3	- 8	44½	WZW 6	—— ——	
	- 10½	45½	—— 4	Zeer betr.	
	- 10¼	46	—— 4	Betrokken	3
4	- 9½	47	WtZ 8	——	
	- 8¾	48	ZW 8	——	
	- 7½	48½	W 2	Betr. regen	5
5	- 7½	46	—— 4	Zeer betr.	1
	- 7¾	44½	—— 4	Omtr. helder	
	- 9	45	NW 4	Betrokken	
6	30. ¼	41	NNO 4	Omtr. helder	L□☾
	- 1½	33	ZO 2	—— ——	
	29. 9½	41	WZW 4	Betrokken	
7	- 5¾	41	—— 6	Betr. regen	1
	- 5¼	43	WNW 4	Zeer betr.	2
	- 6¾	43	—— 4	Betrokken	
8	- 8¾	45½	—— 4	Zeer betr.	
	- 9	43	ZW 4	Omtr. helder	
	- 7¼	43	ZZW 8	Betrokken	
9	- 1¾	45	—— 10	—— ——	
	28. 11¾	41½	W 2	Zeer betr.	
	29. 4¾	40	—— 4	Betrokken	3
10	- 7¼	42½	NW 4	Zeer betr.	
	30. ½	37	N 4	Omtr. helder	
	- 4½	34	—— 2	—— ——	
11	- 5	36½	 0	—— ——	
	- 5	33	ZW 2	——	
	- 4¾	33	—— 4	Betrokken	
12	- 4¾	38	—— 4	——	
	- 5¾	33½	—— 2	Betr. mist	
	- 5¾	35	—— 2	Zeer betr.	
13	- 5½	39	—— 2	——	N☾
	- 5½	35	 0	Betrokken	
	- 5¾	35	ZO 2	—— ——	
14	- 5¼	37	ZZO 2	——	
	- 4	32	—— 2	——	
	- 2¾	31	ZZW 4	—— ——	
15	- 1¾	33½	ZW 4	——	
	- ¾	38	NW 2	Omtr. helder	
	29. 9½	36	ZW 4	Betrokken	
16	- 5	39	—— 6	Betr. regen	½
	- 2¾	40	NW 6	Zeer betr.	2

WAARNEMINGEN
JANUARY, 1782.

Dagen.	Barom.	Therm.	Kragt en St der Wind.		Lugtsgesteldheit.	Regen in Lynen.
	29 2½	37	NW	4	Zeer betr.	1
17	- 2¾	49¼	——	4	——	
	- 2¾	36	NNW	6	——	
	- 6	32	——	4	——	
18	- 7¼	37½	——	4	Omtr. helder	
	- 9	37½	NW	2	——	
	- 9¼	34½	ZW	4	Betrokken	
19	- 9¼	38	——	4	——	
	- 9¼	37½	——	2	Omtr. helder	
	- 9½	40	——	4	Betr. regen	½ ½
20	- 8	42	——	8	Zeer betr.	
	- 5½	45	——	8	Betrokken	
	- 8¼	40	W	2	Omtr. held.	
21	- 10	42	——	2	Zeer betr.	E □ ☾
	11¾	37½	——	2	Helder	
	30. 0	37	ZW	6	Betrokken	
22	29. 11	42½	——	6	—— regen	
	- 10½	45½	——	6	Betrokken	½
	- 11½	45	W	4	—— regen	½ ½
23	- 11¾	47	——	4	Zeer betrokk.	½
	- 11½	47½	ZW	6	Betrokken	
	- 11	47½	WZW	8	——	
24	- 10	47½	——	10	——	
	- 8	45	——	6	——	
	- 7	43½	ZW	4	——	2
25	- 6½	49½	WNW	6	——	
	- 7¾	41	W	6	——	
	- 5¼	40	ZZW	2	—— regen	3
26	- 5½	49	NNW	4	Zeer betr.	4
	- 8	39¼	——	2	——	
	- 3½	37½	Z	4	Betr. regen	1
27	- 1¾	43	WtN	2	Zeer betr.	½
	- 1¼	42	——	2	Betrokken	½
	29. 0	40½	W	4	——	2
28	28. 11½	42	WNW	4	——	
	29. 2¼	38½	NNW	2	Helder	
	- 0	33	Z	4	Betr sneeuw	
29	- ½	39	WZW	4	Zeer betr.	2 V ☾
	- 1¾	35½	——	2	——	
	- 3¾	35	NO	2	——	1
30	- 5½	38	——	2	Omt. held.	
	- 7¾	35	——	2	——	
	- 10	35	NNW	2	——	
31	- 11	37½	——	2	——	
	30. 0	32	NW	2	——	

Hoogste Barom.	30 D 5¾ L.	Gemidd. Barom	29 D. 8,⅝ L.
Laagste dito	28 - 11½	- - - - Therm.	39,½ Gr.
Middelb. dito	29 - 8⅝	't Gevallen Water	37 L.
Hoogste Therm.	49½	Uitwaseming	14
Laagste dito	21 Gr.	Dagelykſche kragt der Winden	31⅝.
Middelb. dito	35¼		

OP ZWANENBURG.

FEBRUARY, 1782.

Dagen	Barometer.	Thermom.	Kragten St. der Wind.	Lugtsgesteldheit.	Regen in Lynen.
	30. $\frac{3}{4}$	33	NtW 2	Omtr. helder	
1	- 1	37	— 2	— —	
	- 1	33	. . . 0	— —	
	- $\frac{1}{2}$	34	ZZW 6	Betrokken	
2	29.11 $\frac{1}{2}$	35 $\frac{1}{2}$	— 6	— —	
	- 10	34	— 6	— —	
	- 8 $\frac{1}{2}$	3	Z 4	— —	
3	- 8 $\frac{3}{4}$	37	— 2	— —	
	- 8	34	— 2	— —	
	- 7	30	ZO 2	— —	
4	- 7	32	— 2	Zeer betr.	
	- 6 $\frac{3}{4}$	29	— 2	— —	
	- 5 $\frac{1}{2}$	30	OZO 4	Betrokken	
5	- 5	33	O 2	— —	L□☾
	- 5 $\frac{1}{2}$	32	ONO 4	— —	
	- 7 $\frac{1}{2}$	29	O 2	Omt. held.	
6	- 8	32	NNO 2	— —	
	- 9 $\frac{1}{4}$	29	NW 2	— —	
	- 10 $\frac{1}{4}$	28	ZW 2	— —	
7	- 10 $\frac{3}{4}$	32	NW 2	— —	
	- 11 $\frac{1}{4}$	30	 0	Betrokken	
	- 11 $\frac{1}{4}$	28	 0	— sneeuw	
8	- 11 $\frac{1}{4}$	32	N 2	Zeer betrokk.	1
	- 10 $\frac{3}{4}$	30	— 2	Betrokken	
	- 10	30 $\frac{1}{2}$	NO 2	— sneeuw	
9	- 10	30	— 2	Betrokken	
	- 10 $\frac{3}{4}$	28	— 2	— —	
	- 11 $\frac{1}{4}$	24 $\frac{1}{2}$	O 2	Zeer betr.	
10	30. 0	28 $\frac{1}{2}$	OtN 1	— —	
	- $\frac{1}{2}$	2 $\frac{1}{2}$	NNO 2	Omtr. helder	
	29.11 $\frac{3}{4}$	28 $\frac{1}{4}$	W 2	Zeer betr.	
11	- 10 $\frac{3}{4}$	35	O 2	— —	
	- 11	26	OtN 4	Omtr. helder	
	30. $\frac{1}{2}$	23	— —	Zeer betr.	
12	- $\frac{1}{2}$	24	— 4	Omtr. helder	N☾
	- $\frac{3}{4}$	21	ZO 2	— —	
	29.11 $\frac{3}{4}$	23	ZW 2	— —	
13	- 10 $\frac{1}{2}$	33	WZW 4	Betr. sneeuw	
	- 10	32	NW 2	Omtr. helder	$\frac{1}{2}$
	- 11 $\frac{3}{4}$	28	O 2	Betrokken	
14	30. $\frac{1}{2}$	30	ZO 2	— —	
	- $\frac{1}{2}$	24 $\frac{1}{2}$	Z 2	— —	
	- $\frac{3}{4}$	20	ONO 8	Zeer betr.	
15	- 2 $\frac{3}{4}$	19 $\frac{1}{2}$	— 8	Helder	
	- 4	18	— 6	— —	
	- 4 $\frac{1}{2}$	15	O 2	Omtr. helder	
16	- 4	21	Z 2	Zeer betr.	
	- 3 $\frac{1}{2}$	18	— 2	Betrokken	

WAARNEMINGEN
FEBRUARY, 1782.

Dagen	Barom.	Therm.	Kragt en St. der Wind.		Lugtsge ſteltheid.	Regen in Lynen.
	30. 4	14½	Z	2	Omtr helder	
17	- 4¾	21½	——	2	Betrokken	
	- 4¾	20	——	2	Zeer betr.	
	- 4	32	ZW	2	—— ——	
18	- 3½	37	NW	2	—— ——	
	- 3	33	——	2	—— ——	
	- 3	32	——	2	—— ——	
19	- 3½	34½	ZW	2	—— ——	
	- 3½	32½	ZZW	2	Betrokken	
	- 4	32	ZtW	2	Zeer betr.	E□☾
20	- 4	3½	ZtW	2	Betrokken	
	- 3¼	32	——	2	Omt. held.	
	- 2	37	Z	2	—— ——	
21	- ½	34	——	2	—— ——	
	29.11	29	——	2	—— ——	
	- 7½	35	ZtO	4	Betrokken	1
22	- 6½	37	——	4	Zeer betr.	
	- 7¾	34	ZZO	2	Omtr. helder	
	- 7½	35	——	2	Betrokken	
23	- 5¾	43	——	2	Zeer betr.	
	- 5	41	——	4	—— ——	
	- 7¾	37½	ZZW	4	—— ——	
24	- 9½	44	ZW	6	—— ——	
	- 11½	3[illegible]	——	2	Omtr. helder	
	- 11	3[illegible]	——	4	Betrokken	
25	30. 0	42⅓	——	4	Omtr. helder	
	- 2½	47	——	2	—— ——	
	- ¾	39	——	6	Betrokken	½
26	- 1	43	——	8	—— regen	3
	- 1½	42	——	4	Betrokken	1
	- 1½	42	——	6	Betr. mist	V☾
27	- ¾	43	——	4	Omtr helder	
	29.11½	39	——	2	Helder	
	30. 1	41	W	2	Betrokken	
28	- 2¾	43	——	2	Omtr. helder	
	- 3½	35½	——	2	Helder	

Hoogſte Barom.	30 D.	4¾	L.
Laagſte dito	29 -	5	
Middelb. dito	29 -	10⅞	
Hoogſte Therm.	43		
Laagſte dito	14½		Gr.
Middelb. dito	28¾		

Gemidd. Barom.	29 D.	11 $\frac{6}{10}$	L.
- - - Therm.		1 $\frac{7}{10}$	Gr.
't Gevallen Water		7	L.
't Uitgewaaſſemde		10	
Dagelykſche kragt der Winden		2 $\frac{8}{10}$	.

OP ZWANENBURG.

MAART, 1782.

Dagen	Barometer.	Thermom.	Kragt en St. der Wind.	Lugtsgesteldheit.	Regen in Lynen.
	30. 2¼	34	Z 2	Helder	
1	- ¾	38½	— 2	—	
	29.11½	42	— 2	—	
	- 9¾	34	ZW 2	Zeer betr.	
2	- 9¾	40	— 2	Omtr. helder	
	- 10	37	ZZO 2	— —	
	- 10	35	Z 2	Zeer betr.	
3	- 10¼	40	NW 2	Omtr helder	
	- 11¾	36	NNW 2	— —	
	30. 11¼	34	W 2	Zeer betr.	
4	- 1	41	— 2	—	
	29.11¾	38½	ZW 6	— —	
	- 8¾	41	— 8	Betrokken	
5	- 7¾	4	— 8	— —	I
	- 9	42	— 2	Omtr. helder	N licht
	- 9	39	— 2	Betrokken	
6	- 8½	43½	— 2	— —	L □ ☾
	- 7¼	39½	— 4	Zeer betr.	N. licht
	- 7½	39	WNW 2	— —	
7	- 7¾	41	WZW 2	— —	
	- 6	37½	— 2	Betrokken	
	- 4	37	W 4	Zeer betr.	
8	- 4	41	— 6	—	
	- 1	36	ZtW 4	Betr. regen	I
	28. 9½	38	NW 10	Betrokken	7
9	29. 3½	41	WNW 8	— —	
	- 5	40	NW 4	— —	
	- 8	41	— 4	Zeer betr.	
10	- 10	43	— 4	—	
	- 10	40½	ZW 2	Betr. regen	2
	- 8¼	43½	— 4	Zeer betr.	
11	- 7¾	48	— 6	— —	
	- 6	46	— 6	Betrokken	
	- 8¼	47	— 12	Zeer betr.	
12	- 2½	47½	W 8	— —	
	- 4½	37½	NW 10	— —	
	- 10	36½	— 6	— —	
13	- 11¼	35	— 6	— —	
	- 11¼	37½	WtZ 4	— —	
	- 10¼	35	NW 4	— —	½ N ☾ ½
14	- 10	34	— 4	— —	
	- 10½	32	NNO 4	— —	
	30. 1	30	N 2	Omtr. helder	
15	- 1	35	— 2	Zeer betr.	
	- 1	35	NW 2	— —	1
	29.11¾	31	N 2	Omtr. helder	
16	- 11½	37	NNW 2	— —	
	- 11½	33	— 2	— —	

WAARNEMINGEN
MAART, 1782.

Dagen	Barometer.	Thermom.	Kragt en St. der Wind.		Lugtsgesteldheit	Regen in Lynen
	29 11 1/4	32	NW	2	Omtr. helder	
17	- 11 1/4	35 1/2	——	2	—— ——	
	- 11 1/2	33 1/2	——	2	Betrokken	N. licht
	- 11 3/4	34 1/2	——	2	Zeer betr.	
18	30. 1/2	34 1/2	ZW	2	—— ——	
	29. 11 3/4	34 1/2	——	4	Betrokken	
	- 8 1/2	40 1/2	WZW	6	—— regen	1
19	- 7 1/4	41	WZ	6	—— ——	2
	- 6 3/4	35	N	2	Betrokken	2 N. l.
	- 7	36 1/2	NW	4	Zeer betr.	
20	- 1/2	38	——	4	—— ——	
	- 8	37	——	4	Betrokken	
	- 8 1/2	36	——	4	Zeer betr.	1/2
21	- 8	39	WZW	2	—— ——	
	- 6 1/2	35	O	2	—— ——	
	- 7	34	OZO	4	Betr. sneeuw	1
22	- 1	36	O	6	—— ——	1/2 E □ ☾
	28. 11 1/2	34	NOtO	8	Betrokken	1/2
	29. 0	31 1/2	NO	8	—— ——	
23	- 1/2	34	——	8	—— ——	
	- 3	27 1/2	NNO	6	Omtr helder	N. licht
	- 5	26	WZW	2	Zeer betr.	
24	- 5 1/4	6	W	4	—— ——	
	- 5 3/4	35	NW	2	—— ——	
	- 7 1/2	30	NO	2	Omtr. helder	
25	- 8 1/2	33	——	2	—— ——	
	- 9 3/4	34 1/2	——	2	Zeer betr.	
	- 11 3/4	27 1/2	ZO	2	Omtr. helder	
26	30. 0	40	Z	2	—— ——	
	- 1 1/2	38	——	2	Zeer betr.	
	- 1	34	ZZO	4	Betrokken	
27	- 1/2	46	——	4	Zeer betr.	
	29. 11 1/4	41	Z	4	—— ——	2 1/2
	9	42	ZtW	10	Betr. regen	2
28	- 7 1/4	47	——	10	—— ——	
	- 7 1/4	43	ZW	6	Zeer betr.	
	- 5	48	——	8	—— ——	V ☾
29	- 5 1/4	51 1/2	——	8	—— ——	
	- 6	45	——	4	Omt. held.	
	- 6 3/4	41 1/2	ZZW	4	—— ——	
30	- 7 1/4	50	ZW	4	—— ——	
	- 6	45	ZZW	2	—— ——	
	- 4	45	ZZO	4	Betr. regen	2
31	- 2 3/4	49	ZZW	4	Betrokken	2
	- 3	45	——	2	Omtr. helder	

Hoogste Barom. 30 D. 2 1/4 L.
Laagste dito 28 - 9 1/2
Middelb. dito 29 - 5 7/8

Hoogste Therm. 50
Laagste dito 27 1/2
Middelb. dito 38 3/4
} Gr.

Gemidd. Barom. 29 D. 8 3/10 L.
- - - - Therm. 38 2/8 Gr.
't Gevallen Water 9 Lyn.
Uitwaasseming 40
Dagelykſche kragt der Winden 4 ruim.

OP ZWANENBURG.

APRIL, 1782.

Dag.	Barom.	Therm.	Kragten St. der Wind.		Lugtsgesteldheit.	Regen in Lynen.
	3½	43½	ZZW	2	Betrokken	
1	- 3¼	40	Z	4	Zeer betr.	
	28. 7½	41	ZtO	8	———	½ N.I.
	- 3¼	44	Z	6	Betrokken	½
2	- 8½	40	ZZW	6	———	
	29. 1¼	43	ZW	8	———	½
	- 3¼	3½	ZtW	4	Omtr. helder	
3	- 4	43½	——	2	———	
	- 4¾	40	——	2	Zeer betrokk.	
	- 5½	39	W-	2	Betrokken	I
4	- 6	43½	——	2	Zeer betrokk.	L□☾
	- 6½	41	ZW	2	Omtr. helder	½ N.I.
	- 6½	38	ZO	4	Zeer bet.	
5	6½	50½	ZtW	4	———	I
	- 7¼	44½	ZZO	2	Omtr. helder	
	- 8	41½	Z	2	———	I
6	- 9	50	——	2	Zeer betr.	
	- 9¾	47	NNO	2	Omtr. helder	
	- 10¾	46	ONO	2	Zeer betr.	
7	- 11¼	52	NO	2	———	
	- 11¼	47	——	6	Betr. regen	
	- 11½	43	——	4	Betrokken	I
8	- 11¾	49	ONO	4	Zeer betrokk.	
	30. ¼	47	NO	4	Omtr. helder	
	- 0	42½	ONO	4	Betrokken	
9	29.11	48½	OtN	2	Zeer betr.	
	- 10	48	NO	2	Betrokken	
	- 8	45½	O	2	Omt. held.	
10	- 6½	49	——	2	———	
	- 5¼	45	N	4	———	
	- 4¾	43½	NNO	2	Betrokken	
11	- 5	45	——	2	———	
	- 5½	39½	NW	2	Omtr. helder	
	- 5¾	40½	ZW	4	Betrokken	
12	- 7¾	48½	WZW	2	Omtr. helder	N☾
	- 5½	43	——	2	———	
	- 4	41	Z	2	Betrokken	
13	- 4	45½	——	2	Zeer betr.	I N.I.
	- 5	40	ZW	2	———	
	- 5	42	Z	2	———	2
14	- 4¾	46	ZW	2	———	
	- 4¼	39½	NNW	2	Betrokken	5
	- 5½	40	N	2	Zeer betr.	
15	- 5¼	45	——	2	———	
	6½	42	——	2	Omtr. helder	
	- 5¾	43	——	4	Betrokken	
16	- 5¾	43½	NO	4	—— regen	2
	- 5½	42	ONO	4	———	3

WAARNEMINGEN
APRIL, 1782.

Dagen	Barometer	Thermom.	Kragt en St. der Wind	Lugtsgesteldheit.	Regen in Lynen.
	29. 6	42	NO 4	Betrokken	2
17	- 7	41½	O 4	———	
	- 8	41	—— 2	——— -	
	- 9½	39	—— 4	———	1½
18	- 8¾	38	ONO 4	Betr. sneeuw	2
	- 9½	39	O 4	Betrokken	1½
	- 9½	39½	—— 4	———	
19	- 9	48	—— 4	Zeer betr.	
	- 9	45½	—— 4	Betrokken	
	- 9¼	43½	—— 2	Omtr. helder	
20	- 9¼	52	—— 2	Helder	E□☾
	- 9¼	48½	—— 2	———	
	- 9	44½	ZO 2	———	
21	- 8¾	56	—— 2	———	
	- 8¾	42	WZW 2	Zeer betr.	
	- 9½	46½	W 2	———	
22	- 9¾	51½	—— 2	Omtr. helder	
	- 9¾	45½	 0	Helder	N. licht
	- 9½	46	Z 2	Zeer betr.	
23	- 9¼	50½	ZO 2	Betr. regen	1
	- 9¼	46	NW 2	Omtr helder	½
	- 9½	47	O 4	Betrokken	
24	- 8	54	—— 4	Zeer betr.	
	- 6¾	52	—— 4	Betr. regen	
	- 6	44½	OtN 8	Betrokken	1½
25	- 5¾	44½	—— 8	———	
	- 5¾	42	—— 6	———	
	- 6¾	39½	—— 4	———	
26	- 8	41	O 4	———	
	- 9	41½	ONO 6	———	
	- 10½	37½	O 6	———	V☾
27	- 10½	44	—— 6	———	
	- 11¼	40	—— 6	———	
	- 11¾	36½	OtN 6	———	
28	30. 0	43	—— 6	Zeer betr.	
	- ¼	40	—— 6	———	
	- ½	37	—— 6	———	
	- ½	42	—— 6	———	
29	- ½	38	—— 6	Helder	
	- 1¼	34½	—— 4	Omtr. helder	
	- 1½	42	—— 4	———	
30	- 1½	38	—— 4	Helder	

Hoogste Barom.	30 D. 1⅛ L.	Gemidd. Barom.	29 D. 7,6 L.
Laagste dito	28 - 7½	- - - - Therm.	43,8 Gr.
Middelb. dito	29 - 4½	't Gevallen Water	30 L.
Hoogste Therm.	56	't Uitgewaasemde	25
Laagste dito	34½ Gr.	Dagelykse kragt der Winden	3,5.
Middelb. dito	45¼		

OP ZWANENBURG.

MEY, 1782.

Dagen	Barometer.	Thermom.	Kragt en St. der Wind.	Lugtsgesteldheit.	Regen in Lynen.
	30. ○	40	NO 2	Zeer betr.	
1	29.11½	43	N -		
	- 11	38½	— -	Helder	
	- 11	39	NO -	Zeer betr.	
2	- 11	43	— -		
	- 11¼	40	— -	Omtr. helder	
	- 11	39½	ONO -		
3	- 10¼	45	— -		
	- 9½	44	— 4	Zeer betr	
	- 8¼	43	— 2	Omtt. helder	
4	- 8	51	— 2		L□☾
	- 7½	44	NNO -		N. licht
	- 6½	45½	NO 4	Zeer betr.	
5	- 5½	52	— -		
	- 5½	49	— -	Betrokken	
	- 6¼	44	ONO 6	— regen	4
6	- 6½	43½	— -		5
	- 6¾	40	NO 8		4
	- 7	37	— 6		6
7	- 8⅛	41	— -	Betrokken	½
	- 10	40½	NtW 2		
	- 10¾	42	W -	Zeer betr.	
8	- 11½	49	Z -		
	- 10¼	44	. . . . o	Betrokken	
	- 9¼	44	OZO -	Omtr. helder	
9	- 8¼	54	— -	Zeer betr.	
	- 7½	41½	O -	Omtr. helder	
	- 7¼	50	— -		
10	- 7½	55	— -		
	- 8½	52½	. . . . o	Helder	
	- 9	50	WZW 2	Zeer betr.	
11	- 8¾	58	ZW -		
	- 6	55	ZZO 6	Betr. regen	
	- 7½	53	ZZW 4	Zeer betr.	1½
12	- 7¾	58	ZW 6		☾
	- 8½	54	ZZW 4		N. licht
	- 8¾	51	ZW -		
13	- 9¼	56½	ZZW -	Omt. held.	
	- 9¾	52	— 2		
	- 9½	53½	ZZO -	Zeer betr.	
14	- 8	65½	— -		
	- 6½	59	ZZW -	Betrokken	
	- 7½	56	ZW 4	Zeer betr.	
15	- 7½	62½	— -		
	- 6½	59	Z 2	Betr. regen	
	- 6¼	56	ZZW 4	Zeer betr.	2
16	- 6½	59	ZW -		2
	- 6½	53½	WZW 8		1

WAARNEMINGEN
MEY, 1782.

Dagen.	Barom.	Thermom.	Kragt en Stder Wind.	Lugtsgesteldheit.	Regen in Lynen.
	29. 6½	54	ZZW 6	Betrokken	
17	- 3¾	56	Z -	———	2
	- 2	54	ZZW -	—— regen	
	- 1¼	52½	ZW 8	Betrokken	2½
18	- 3½	55½	—— 9	Zeer betr.	
	- 4½	62½	WZW 4	———	
	- 5½	51	ZW 4	———	
19	- 6¼	48	NNW -	———	½
	- 8¼	48	NW -	Betrokken	
	- 9	45	—— -	Zeer betr.	
20	- 11	48	W -	———	E □ ☾
	- 10¼	45	NNO 2	Helder	
	- 8¼	47	O 4	Zeer betr.	
21	- 8	53	—— -	Betrokken	
	- 7¼	50½	ONO -	Zeer betr.	
	- 7½	50	WZW 6	Betr. regen	½
22	- 7½	53	ZW 4	Omtr. helder	
	- 7½	50½	—— 2	———	
	- 7½	54	ZZW 4	Zeer betr.	½
23	- 7½	52	—— -	Betr. regen	½
	- 7½	52	ZtO 2	Zeer betr.	1½
	- 7	52	ZW -	Betrokken	½
24	- 5½	55	—— 6	Zeer betr.	½
	- 8	50	WZW 4	Betrokken	
	30. 0	48	WNW -	Omtr. helder	
25	- ¾	51	WZW -	———	
	- 0	51½	—— -	Zeer betrokk.	1
	29.11¼	53	ZW 2	Betrokken	½
26	- 11½	51½	WtN 6	Omtr. helder	
	- 11	51	WZW 4	Betrokken	½
	- 11	53	ZW 2	———	
27	- 10¾	58½	Z -	———	V ☾
	- 10½	55	ZW -	———	
	- 11	59	—— -	———	
28	- 11	64	—— -	Omtr. helder	
	- 10	60	ONO -	Zeer betr.	
	- 8¾	65	ZW 2	———	
29	- 8¼	70	ZZW -	———	
	- 10	56	ZW 6	Helder	4
	- 10¾	56	—— 4	Zeer betr.	
30	- 9¾	64	—— 6	———	
	- 8	57½	Z 4	———	
	- 8	54½	W 2	———	
31	- 8¼	64	ZW -	———	
	- 8	56½	—— 2	———	5

Hoogste Barom.	30 D. 0¾ L.	Gemidd. Barom.	29 D. 8,4/6 L.
Laagste dito	29 - 1¼	- - - - Therm.	51 1/6 Gr.
Middelb. dito	29 - 7	't Gevallen Water	45 L.
Hoogste Therm.	70	Uitwaseming	36
Laagste dito	37 Gr.	Dagelykse kragt der Winden	1,2/6.
Middelb. dito	53½		

OP ZWANENBURG.

JUNY, 1782.

Dagen	Barometer.	Thermom.	Kragt en St. der Wind.	Lugtsgesteldheit.	Regen in Lynen.
	29. 7 3/4	56	ZW 4	Zeer betr.	3
1	- 8 1/4	55	NW 4	Betrokken	
	- 9	50	NtW 4	Zeer betr.	
	- 9 3/4	48	NW 4	———	L□☾
2	- 10 3/4	49	—— 4	———	
	- 11 1/4	44 1/2	WNW 4	Betrokken	
	- 11 3/4	50	WtZ 4	Zeer betr.	
3	30. 0	51	W 4	———	
	- 1	45	WNW 2	Omtr. helder	
	- 1	49	W 4	Betr. regen	1/2
4	- 3/4	53	—— 4	Zeer betrokk.	1/2
	- 3/4	48	WNW 2	Omtr. helder	
	- 1/2	51 1/2	W 2	Zeer betr.	1
5	- 1/2	54	—— 2	———	
	- 1	47	WNW 2	Omtr. helder	
	- 1	52 1/2	ZW 2	Zeer betr.	
6	- 1 1/4	53 1/2	NW 2	Betrokken	
	- 1 1/4	48	NNW 2	Omtr. helder	
	- 1 3/4	50	NW 2	———	
7	- 1 3/4	51 1/2	—— 2	———	
	- 1 3/4	51	NNW 2	Helder	
	- 1 1/2	52	ZO 2	Omtr. held.	
8	- 1 1/2	59	NO 2	———	
	-	56	—— 2	———	
	29. 11 1/4	56	—— 2	Zeer betrokk.	
	- 10	69 1/2	O 2	Betr. d. wl.	
9	- 9 1/2	61 1/2	ZZO 2	Betrokken	
	- 8	64	Z 2	Zeer bet.	
10	- 7 1/2	69	OtZ 2	———	
	- 7 3/4	61	WZW 2	———	4
	- 7 3/4	60	ZW 2	———	
11	- 7 1/2	62	—— 6	———	
	- 8	57 1/2	WZW 8	———	
	- 9 1/2	57	—— 8	———	
12	- 10	64	—— 4	Omtr. helder	N☾
	- 9	60	ZO 2	Zeer betr.	
	- 8 1/2	58	WZW 8	———	
13	- 10	60 1/2	—— 10	———	
	- 11 3/4	59	—— 8	———	
	30. 0 3/4	60	ZW 6	———	
14	- 1 1/2	64 1/2	—— 6	Omt. held.	
	- 1 1/2	61	—— 2	———	
	- 2	64	—— 2	———	
	- 2 1/2	69 1/2	—— 2	Helder	
15	- 2 1/2	65	 0	———	
	- 3	65	 0	———	
	- 3 3/4	70	O 2	———	
16	- 3	69	NO 4	———	

WAARNEMINGEN
JUNY, 1782.

Dagen	Barometer	Thermom.	Kragt en St der Wind	Lugtsgesteldheit.	Regen in Lynen.
	30. 2¾	64	ONO 4	Helder	
17	- 2½	74	— 4	—	
	- 1¼	67	NO 4	—	
	- 1½	66½	O 2	—	
18	- 1½	7 ½	ONO 2	—	E□☾
	- ¾	70½	NO 2	—	
	- 1½	70	O 2	—	
19	- 1¾	78	NW 2	Omtr. helder	
	- 2	71	N 2	— — —	
	- 2¾	67	NtO 2	— — —	
20	- 3	72	— 2	Zeer betr.	
	- 2¾	64	— 4	Betrokken	
	- 3½	59½	NO 2	Zeer betr.	
21	- 4	66½	— 4	Omt. held.	
	- 4	61	NNO 2	— —	
	- 5½	60½	— 2	— —	
22	- 5½	66	N 2	Helder	
	- 5	60	— 2	—	
	- 5¼	60	— 2	Omtr. helder	
23	- 5	65	NO 2	Zeer betr.	
	- 4½	62½	— 2	—	
	- 4¼	64½	— 2	—	
24	- 3¾	68	— 2	Omt. held.	
	- 3	65	— 2	— —	
	- 2½	64	O 2	Helder	
25	- 1¾	72	— 2	—	V☾
	- 1½	71	— 2	—	
	- 0	69	 0	—	
26	29.11	78	W 2	Omtr. helder	
	- 10	69	— 2	Zeer betr.	
	- 10½	60½	NW 4	Betrokken	
27	- 10¾	63	— 4	Zeer betrokk.	
	30. 0	57	— 2	Omt. held.	
	- ¼	57½	— 2	— —	
28	- ¼	62	NWtW 2	—	
	- ½	58	NW 2	— —	
	- ½	62	ZZW 4	Zeer betr.	
29	- ¼	67½	WZW 4	— —	
	29.11½	63	— 4	—	
	- 11	61	ZWtW 4	— —	
30	- 11½	66	WZW 4	— —	
	- 11	62	— 2	Betrokken	

Hoogste Barom.	30 D. 5½ L.	Gemidd. Barom.	30 D. ½ L.
Laagste dito	29 - 7½	- - - - Therm.	59,8 Gr.
Middelb. dito	30 - 0¾	't Gevallen Water	9 L.
Hoogste Therm.	78 } Gr.	't Uitgewaasemde	53
Laagste dito	44½ } Gr.	Dagelykſche kragt der Winden	2,8.
Middelb. dito	61¼ }		

OP ZWANENBURG.

JULY, 1782.

Dagen	Barometer.	Thermom.	Kragt en St. der Wind.	Lugtsgesteldheit.	Regen in Lynen.
	29.11	62	WtN 4	Zeer betr.	
1	- 11 1/4	64 1/2	W 4		
	- 10 1/2	61	WZW 4		
	- 9 1/2	61	ZW 4		
2	- 9 1/4	64 1/2	WZW 4		L □ ☾
	- 8 3/4	57 1/2	WtZ 2		3
	- 9 3/4	57	WNW 2		
3	- 11	58	W 2		
	- 10 3/4	58	— 2		
	- 10 1/2	58 1/2	— 2		
4	- 10 1/2	62	— 4		
	- 10 1/2	58	— 2		
	- 10 3/4	61	— 2		
5	- 10 3/4	66 1/2	WtN 2		
	- 11	60	 0		
	- 10 3/4	63	O 2		
6	- 1 3/4	64 1/2	NO 2		
	- 10 1/4	64	— 2	Betrokken	
	- 10 1/2	60	ONO 4	— regen	1/2
7	- 10 1/4	65 1/2	— 4	Betrokken	3
	- 9 1/2	60	NO 4		
	- 9 1/2	57	N 4		1
8	- 9 3/4	58	— 4		
	- 10	56	— 4		1/2
	- 10 1/2	57	WNW 2	Zeer betr.	
9	- 10 1/4	65 1/2	WtZ 2		
	- 9 3/4	61	WZW 2	Betrokken	
	- 9 1/2	59	NWtW 4		
10	- 10 1/2	60 1/2	WNW 4	Zeer betr.	N ☾
	- 11	58	— 2	Omtr. helder	
	- 11	62 1/2	WZW 2	Betrokken	
11	- 11	67	W 2		
	- 10	61 1/2	 0	— regen	1/2
	- 9	65	ZW 4	Zeer betr.	
12	- 10 1/2	66	WZW 4	Omtr. helder	
	- 11 1/4	63	— 2	Zeer betr.	
	30. 9	64	ZW 2		
13	- 1	69	— 2		
	- 1/2	65	NO 2	Betrokken	
	29.11 1/2	67 1/2	ZW 2	Omtr. helder	
14	11 1/2	72	— 4	Zeer betr.	
	- 11 1/2	64 2	— 2		
	30. 3/4	63	W 2		
15	- 1 1/3	63	— 2	Omtr. helder	
	- 1 1	62 1/2	NO 2		
	- 0 4	62 1/2	ONO 2	Zeer betrokk.	
16	29.11 4	67 2	— 2	Omtr. helder	
	- 10 3/4	63	NO 2		

WAARNEMINGEN

JULY, 1782.

Dagen	Barom.	Therm.	Kragt en St. der Wind.	Lugtsgesteldheit	Regene in Lynen
	29 11	60	ONO 4	Betrokken	
17	- 11 3/4	61	—— 4	Zeer betr.	E□☾
	30. 3/4	57	N 2	——	
	- 2 1/2	58	NNW 2	——	
18	- 3	61	-- 2	Omtr. helder	
	- 2 3/4	56	WNW 2	—— ——	
	- 2 1/2	6	NW 2	—— ——	
19	- 2 3/4	63 1/2	WNW 1	—— ——	
	- 2 3/4	58	NW 2	—— ——	
	- 3 1/4	60 1/2	—— 2	Betrokken	
20	- 3 1/2	65	—— 2	Omtr. helder	
	- 3 1/4	60 1/2	OtN 2	—— ——	
	- 3 1/2	60 1/2	ONO 3	Zeer betr.	
21	- 3 1/4	65	—— 2	Omt. held.	
	- 2 1/2	65	—— 2	—— ——	
	- 1 1/2	64	OZO 2	—— ——	
22	- 1/4	74	—— 2	—— ——	
	29. 11 3/4	72	—— 2	Helder	
	- 11 3/4	73	WZW 2	Zeer betr.	
23	30. 3/4	70	WNW 2	Omtr. helder	
	- 3/4	73	N 2	Zeer betr.	
	- 0	68	NtO 4	—— ——	
24	- 1/4	77 1/2	WtN 4	—— ——	V☾
	- 3/4	66	—— 1	Omt. held.	
	- 1 1/4	66	W 2	—— ——	
25	- 1 1/2	72	—— 1	—— ——	
	- 1/2	67	N 1	—— ——	
	29. 11	66	O 4	Zeer betr.	1/2
26	- 11	63 1/2	WNW 2	Omtr. helder	
	30. 1/4	64	NNW 1	—— ——	
	29. 11 3/4	66	ONO 2	Betrokken	
27	- 10 3/4	70 1/2	OZO 2	Omtr helder	2
	- 9 1/2	69	ZW 2	Zeer betr.	2
	- 10	66	—— 4	—— ——	1
28	- 10	68	—— 4	—— ——	
	- 9 1/2	63	—— 2	Omtr. helder	
	- 9 3/4	64	ZZW 2	Zeer betr.	
29	- 8 3/4	61 1/2	NW 2	—— ——	
	- 9 1/2	57 1/2	—— 2	—— ——	
	- 10	60	NNW 1	—— ——	
30	- 10 3/4	60	—— 2	—— ——	2
	- 11	57	—— 2	—— ——	
	- 10 3/4	60	W ZW 2	—— ——	4
31	- 10 1/2	65 1/2	—— 2	—— ——	
	- 9 3/4	62	—— 2	Betrokken	

Hoogste Barom. 30 D. 3 1/2 L. Gemidd. Barom. 29 D. 11 3/16 L.
Laagste dito 29 - 8 1/2 - - - - Therm. 63 6/16 Gr.
Middelb. dito 30 - 0 1/8 't Gevallen Water 20 Lyn.
Hoogste Therm. 77 1/2 } Gr. Uitwaasseming 43
Laagste dito 56 } Gr. Dagelykſche kragt der Winden 21 5/6 omtr.
Middelb. dito 65 3/4 }

OP ZWANENBURG.

AUGUSTUS, 1782.

Dagen	Barometer.	Thermom.	Kragt en St. der Wind.	Lugtsgesteldheit.	Regen in Lynen.
	29. 8½	61	ZZW 2	Betrokken	
1	- 8	66	WZW 4	Zeer betr.	3 L□☾
	- 8¼	63	— 2	Omtr. helder	
	- 8	61½	ZtW 2	———	
2	- 7¾	70	Z 2	———	
	- 6¾	65	ZW 2	Zeer betr.	
	- 6½	61½	ZZW 4	———	2
3	- 6¾	65	WZW 4	———	
	- 7¾	64	ZW 4	———	
	- 8¾	62½	ZZW 2	———	½
4	- 9	69	WZW 2	———	
	- 8	60	NW 2	Betr. regen	5
	- 9¼	60	WtZ 4	Zeer betr.	½
5	- 10½	64½	— 4	———	
	- 10½	62½	WZW 2	Omtr. helder	
	- 10	61½	ZWtZ 4	Zeer betr.	½
6	- 9½	68	ZW 2	———	
	- 8½	62½	ZWtZ 2	Omtr. helder	
	- 6½	59½	OZO 2	Zeer betr.	
7	- 4¾	66	— 4	———	
	- 4	59	Z 4	Betrokken	
	- 3	67½	ZZO 6	Zeer betr.	½
8	- 2¾	64½	ZtW 6	———	
	- 3¼	57½	WtZ 4	———	½
	- 5	57½	WNW 4	Betr. regen	3½
9	- 6¼	63½	W 6	Zeer betr.	N☾
	- 6¼	59	— 4	———	
	- 6½	59	— 2	———	4
10	- 7¼	61	WNW 2	Betrokken	
	- 7½	56½	— 2	———	2
	- 8	58	— 4	———	4
11	- 9	60	NW 4	———	
	- 9¾	57	— 2	———	1½
	- 10	58	WZW 2	———	½
12	- 9	62	— 2	Zeer betr.	
	- 7	59	NW 2	Betrokken	
	- 3¾	53	N 6	Betr. regen	4
13	- 6½	56	WNW 4	———	1½
	- 7¼	57	— 2	Betrokken	½
	- 4¾	57	ZZW 4	Betr. regen	4
14	- 3½	63	WZW 4	Betrokken	4
	- 2½	61	— 6	———	½
	- 5	62	— 4	———	2
15	- 7¼	65½	— 4	Zeer betr.	
	- 8½	62	— 2	———	
	- 8	62	ZZO 2	———	
16	- 5¼	75½	ZZW 6	Betr. regen	1½ E□☾
	- 7½	62	ZW 6	Omtr. helder	½

WAARNEMINGEN
AUGUSTUS, 1782.

Dagen	Barom.	Therm.	Kragt en St. der Wind.	Lugtsgesteltheid.	Regen in Lynen.
	29. 8 1/4	69	ZZW 8	Betrokken	1 1/2
17	- 7 1/2	62	ZW 6	Zeer betr.	
	- 7 1/4	61	— 4	———	1/2
	- 5 3/4	59	— 2	Betrokken	1
18	- 7	56 1/2	WNW 8	Zeer betr.	1/2
	- 9	59	— 4	———	1
	- 9	58	ZW 4	———	3
19	- 9 1/2	63	WZW 4	———	
	- 9 1/2	59	— 2	———	
	- 10	59	— 2	———	
20	- 10 1/4	63 1/2	— 2	———	
	- 10 3/4	61	— 2	Omtr. helder	
	- 10 3/4	61	ZZW 2	Zeer betr.	
21	- 10 3/4	70	— 2	Omtr. helder	
	- 10 1/2	67	— 2	Zeer betr.	
	- 9 3/4	66	ZW 2	———	
22	- 10	68	— 2	Omtr. helder	
	- 9 1/2	62	WZW 2	Zeer betr.	
	- 7 3/4	63	ZW	———	
23	- 8 3/4	64 1/2	WZW 8	———	V☾
	- 10 1/2	62 1/2	— 4	———	
	- 10 1/2	62	ZW 4	———	
24	- 11	69	ZZW 2	Omtr. helder	
	- 9 1/2	64	Z 2	———	
	- 9 1/2	64	W 2	Betrokken	
25	- 10 1/2	64	WZW 2	Zeer betr.	
	- 11	61	— 2	Omtr. helder	
	- 11 3/4	61 1/2	ZW 4	Betrokken	
26	- 11 3/4	65 1/2	— 6	Omtr. helder	
	- 11 1/4	63	— 6	Zeer betr.	
	- 9 3/4	61	— 4	Betrokken	
27	- 8 3/4	65	— 6	Zeer betr.	
	- 8	61	— 4	———	
	- 6 1/4	55 1/2	W 4	Betrokken	
28	- 7	59	— 2	Zeer betr.	
	- 8	52 1/2	— 2	———	
	- 7 3/4	56 1/2	ZW 2	———	
29	- 7 3/4	62	— 4	———	
	- 7 1/2	55	WZW 4	———	
	- 8 1/2	55 1/2	W 2	———	
30	- 10	59	— 2	———	L□☾
	- 10 3/4	55	— 2	Omtr. helder	
	30. 1/4	54 1/2	WNW 2	Zeer betr.	
31	- 3/4	61	— 2	Omtr. helder	
	- 1	57	NW 2	Betrokken	

Hoogste Barom. 30 D. 1 L.
Laagste dito 29 - 2 1/2
Middelb. dito 29 - 7 3/4
Hoogste Therm. 75 1/2 Gr.
Laagste dito 53 Gr.
Middelb. dito 64 1/4

Gemidd. Barom. 29 D. 8 3/10 L.
- - - - Therm. 61 5/10 Gr.
't Gevallen Water 0 4 L.
't Uitgewaaslemde 58
Dagelykſche kragt der Winden 3 1/8.

OP ZWANENBURG.

SEPTEMBER, 1782.

Dagen	Barom.	Therm.	Kragt en St. der Wind.	Lugtsgesteldheit.	Regen in Lynen.
	c. 1¼	58	W 2	Zeer betr.	
1	- 2¼	63	— 2	Omtr. helder	
	- 2½	59	WNW 2	Zeer betr.	
	- 3¼	59	W 2	— —	
2	- 3¾	63	WNW 2	Omtr. helder	
	- 3¾	57	NW 2	— —	
	- 3½	53½	ZZW 2	— —	
3	- 3	63½	WNW 2	— —	
	- 1½	53½	OZO 2	Helder	
	- 1¾	57	ZOtO 2	—	
4	- 1½	64	OZO 2	Omtr helder	
	- 1¼	60½	— 2	Helder	N. licht
	- 1	55½	O 2	—	
5	- 1	68	— 2	—	
	- ¾	62	— 2	—	
	- 1½	54	OZO 2	—	
6	- 1¾	66	O 2	—	
	- 2½	61	— 2	—	N. licht
	- 2¾	58½	— 2	—	
7	- 2¾	66	— 2	—	N ☾
	- 2½	61	ONO 2	—	
	- 3	59	O 2	—	
8	- 3	66½	ONO 2	—	
	- 3½	61½	— 2	—	
	- 3½	59	— 2	Omtr. helder	
9	- 3½	66	— 2	Helder	
	- 2	62	— 2	—	
	- 3	59	— 2	Omtr. helder	
10	- 2½	67	— 4	—	
	- 2	62½	NO 2	Helder	
	- 1¼	61	OtN 2	Betrokken	
11	- 1	67	— 2	Omt. held.	
	29.11¾	63	— 2	—	
	- 11¾	58	NNO 4	—	
12	30. 0	64½	— 4	—	
	- ½	58	— 4	—	N. licht
	- ¼	58	— 2	Zeer betr.	
13	29.11¾	63	— 2	Omr. held.	
	- 11½	58½	N 2	—	
	- 11	57½	NNW 2	Betrokken	E □ ☾
14	- 10¾	61½	— 2	Zeer betr.	
	- 9½	67	— 2	Omtr. helder	½
	- 9½	55½	OZO 2	Betrokken	
	- 8½	62½	 0	Zeer betr.	
15	- 7¾	58½	 0	—	
	- 7	58	O 2	—	½
	- 4¾	68½	ZO 2	Betrokken	
16	- 3½	62	ZZW 4	—	

WAARNEMINGEN
SEPTEMBER, 1782.

Dagen	Barometer	Thermom.	Kragt en St. der Wind.	Lugtsgesteldheit.	Regen in Lynen.
	- $4\frac{3}{4}$	60	ZZW 8	Betrokken	1
17	- $6\frac{1}{3}$	$64\frac{1}{2}$	—— 8	Zeer betr.	
	- $6\frac{3}{4}$	$61\frac{1}{2}$	ZW 2	——	
	- $5\frac{3}{4}$	$59\frac{1}{2}$	ZWtZ 2	Betr. regen	4
18	- 6	$63\frac{1}{2}$	ZW 4	Zeer betr.	$\frac{1}{2}$
	- $4\frac{1}{4}$	$56\frac{1}{2}$	Z 4	Betrokken	
	- $1\frac{1}{2}$	55	ZW 2	——	$1\frac{1}{2}$
19	- $6\frac{1}{2}$	49	WNW 8	——	$1\frac{1}{2}$
	- 10	50	——	Zeer betr.	$\frac{1}{2}$
	- $11\frac{1}{4}$	$52\frac{1}{2}$	—— 4	——	
20	- $11\frac{3}{4}$	$57\frac{1}{2}$	WZW 4	——	
	- $9\frac{3}{4}$	55	ZZW 4	Betrokken	
	- $8\frac{1}{2}$	58	WZW 4	——	2
21	- $9\frac{1}{2}$	$62\frac{1}{2}$	ZW 2	——	V ☾
	- $9\frac{1}{2}$	59	 0	——	
	- $9\frac{1}{2}$	58	WZW 2	——	$1\frac{1}{2}$
22	- $9\frac{3}{4}$	$6\frac{1}{2}$	ZZW 2	——	$\frac{1}{2}$
	- 9	59	—— 2	——	
	- $7\frac{1}{2}$	58	WZW 4	——	2
23	- $7\frac{1}{2}$	62	—— 4	Zeer betrokk.	
	- $7\frac{1}{4}$	$57\frac{1}{2}$	Z 4	Betrokken	
	- 9	$55\frac{1}{2}$	NW 2	Zeer betr.	
24	- 11	56	—— 4	——	
	30. $\frac{1}{2}$	$54\frac{1}{2}$	—— 2	Betrokken	
	- $\frac{1}{2}$	$55\frac{1}{2}$	ZZW 4	——	1
25	29.11 $\frac{3}{4}$	$62\frac{1}{2}$	—— 6	Zeer betr.	
	30. $\frac{1}{2}$	61	—— 4	Betrokken	1
	- $\frac{3}{4}$	$58\frac{1}{2}$	—— 2	Omtr. helder	
26	- $\frac{1}{4}$	66	—— 2	Zeer betr.	
	29.11 $\frac{1}{4}$	64	ZW 2	——	
	- $9\frac{1}{4}$	$62\frac{1}{2}$	—— 2	Betrokken	
27	- $9\frac{1}{4}$	$62\frac{1}{2}$	WZW 4	Zeer betr.	
	- 11	59	—— 2	——	
	30. 1	55	W 2	Omtr. helder	
28	- 1	$60\frac{1}{2}$	—— 2	Zeer betr.	
	- 2	57	ZW 4	Omtr. helder	
	- 0	$54\frac{1}{2}$	ZZW 6	Betrokken	$\frac{1}{2}$
29	- 0	$57\frac{1}{2}$	—— 6	—— regen	$2\frac{1}{2}$ L ☐ ☾
	29.10 $\frac{3}{4}$	$57\frac{1}{2}$	ZW 4	Betrokken	2
	- 6	$57\frac{1}{2}$	—— 4	——	2
30	- $7\frac{3}{4}$	$56\frac{1}{2}$	WNW 4	——	
	- $9\frac{1}{2}$	$49\frac{1}{2}$	—— 4	Zeer betr.	$\frac{1}{2}$ N. 1

Hoogste Barom.	30 D. $7\frac{3}{4}$ L.	Gemidd. Barom.	29 D. $11\frac{3}{10}$ L.
Laagste dito	29 - $1\frac{1}{4}$	- - - - Therm.	$59\frac{6}{10}$ Gr.
Middelb. dito	29 - $8\frac{3}{10}$	't Gevallen Water	$25\frac{1}{2}$ L.
Hoogste Therm.	$68\frac{1}{2}$ Gr.	't Uitgewaasemde	$26\frac{1}{2}$
Laagste dito	50 Gr.	Dagelykse kragt der Winden	$2\frac{1}{10}$.
Middelb. dito	$59\frac{1}{4}$ Gr.		

OP ZWANENBURG.

OCTOBER, 1782.

Dagen	Barom.	Therm.	Kragten St. der Wind.	Lugtsgesteldheit.	Regen in Lynen.
	29. 10½	48	WNW 4	Betrokken	2½
1	30. ½	48	NW 4	Zeer betr.	½
	- 1	47½	NNW 2		
	29. 9½	48	ZZW 4	Betr. regen	3
2	- 4½	47½	— 8		1
	- 3	51	— 4		1
	- 3	52	— 2	Zeer betr.	2
3	- 5	55	N 2		
	- 8	51	NNW 4		
	- 9½	48	NW 6		
4	- 9½	52	NNW 6		
	- 9	49	— 6	Betrokken	½
	- 8½	48	NNO 4		2
5	- 9	50	— 4	Betr. regen	2
	- 9	49	N 4	Betrokken	½
	- 8	49	NNW 6	— regen	1
6	- 6¾	49½	— 4		2
	- 6½	52	— 2		2
	- 7¾	49	NNO 2	Betrokken	7½
7	- 8	52½	— 2		N ☾
	- 8½	50½	N 2		
	- 9¼	49½	NNO 2	Zeer betr.	
8	- 9½	53½	— 2		
	- 10½	48	NO 2		N. licht
	- 10¾	42½	OZO 2	Omtr. helder	
9	- 10¼	48	— 2		
	- 9¼	44	— 2		
	- 7½	40	O 2	Betrokken	
10	- 5½	49	OZO 2		
	- 4¼	44½	O 2		
	- 4½	44½	NO 4		
11	- 3¼	48	— 4		
	- 4	46	NNO 4		
	- 4½	44	N 4		
12	- 6	48	— 4	Zeer betr.	
	- 7½	44	— 2	Omtr. helder	
	- 9	44	ZZW 2	Zeer betr.	E □ ☾
13	- 10	49½	ZO 2		1
	- 11¼	45	NO 2		
	30. 0	38	NW 2	Omt. h. mist	
14	-	38	ZW 2	Zeer betr.	
	-	45	— 2	Betr regen	
	-	44	— 2	Zeer betr.	2
15	-	49½	ZZW 2	Omtr. helder	
	-	43	ZW 2	Zeer betr.	
	- 2	44	— 2		
16	- 2	51	— 2		
	- 2½	45½	— 2	Omt. held.	

WAARNEMINGEN
OCTOBER, 1782.

Dagen	Barom.	Therm.	Kragt en St. der Wind.	Lugtsgesteldheit	Regen in Lynen.
	30. 2¼	46	ZW 4	Betrokken	
17	- 2¼	51	WNW 2	Zeer betr.	
	- 3	48	— 2	Omtr. helder	
	- 2¼	48	ZW 2	Betrokken	
18	- 1½	51½	WtZ 4	— — —	
	29.11	51½	ZW 2	Zeer betrokk.	
	- 8	52½	— 4	Betrokken	1
19	- 7	51½	WNW 6	— — —	
	- 5¼	46	W 6	— — —	½
	- 4	39½	NW 8	Betr. regen	2
20	- 6¾	47½	— 10	Zeer betr.	
	- 8½	45½	W 4	Betrokken	
	- 7¾	47	WtN 4	— — —	V☾
21	- 7½	52	ZW 2	— — —	
	- 8½	50½	— 2	— — —	
	- 8½	52	— 4	— — —	1
22	- 8¼	52	— 6	— — —	
	- 8¾	55	WZW 6	— — —	1
	- 8½	47	NNW 4	Betr. regen	2
23	- 9½	52	NW 2	Zeer betrokk.	1
	- 11¼	47	— 2	Omtr. helder	
	30. 1¼	45	W 2	Zeer betr.	1
24	- 1¾	48	— 2	— — —	
	- 1¾	45	WZW 2	Betrokken	
	- 2	44	WNW 2	— — —	3
25	- 1½	47½	ZW 4	— — —	
	29. 9¼	51	— 2	— regen	1
	- 11¾	50	NW 4	Zeer betr.	8
26	30. 1½	52	— 2	— — —	
	- 3	52	— 2	Betrokken	
	- 3½	50	— 2	— — —	
27	- 3½	55	 0	— — —	
	- 2¾	51	 0	— — —	
	- 1¾	49½	ZZW 2	— — —	
28	- 0	52	— 2	— — —	
	29.10½	50½	— 2	— — —	2
	- 6¾	48½	Z 2	Betr. regen	1 L □ ☾
29	- 5¼	50	ZW 2	Zeer betr.	
	- 5¼	49	NW 2	Betr. regen	½
	- 10½	52	— 6	Betrokken	2
30	- 11¾	46	— 4	Zeer betr.	
	- 10¾	43	ZW 2	Omtr. helder	- 2
	- 5¾	47	— 6	Betrokken	- 2
31	- 5	50	W 6	Zeer betr.	
	- 3½	45	 0	Betrokken	- 4

Hoogſte Barom. 30 D. 3½ L.
Laagſte dito 29 - 3
Middelb. dito 29 - 9¼

Hoogſte Therm. 55
Laagſte dito 38 } Gr.
Middelb. dito 46½ }

Gemidd. Barom. 29 D. 9,5 L.
- - - - Therm. 48 Gr. ruim.
't Gevallen Water 61½ Lyn.
Uitwaasſeming 19
Dagelykſche kragt der Winden 31,6.

NOVEMBER, 1782.

Dagen.	Barometer.	Thermom.	Kragt en St. der Wind.		Lugtsgesteldheit.	Regen in Lynen.
	29. 6½	40½	NW	6	Betr. regen	9
1	- 8	36½	——	6	———	2
	- 10½	39½	——	6	Betrokken	1
	- 9⅝	39	W	4	———	2
2	- 9	42	ZW	4	———	
	- 6¼	42	ZZW	4	———	
	- 3	41	Z	4	———	
3	- 2	44	ZW	2	———	
	- 1½	45	——	2	—— regen	
	- 3	44	NW	2	Betrokken	1
4	- 5	45	——	2	Zeer betr.	
	- 4½	43	——	2	Omtr. helder	N licht
	- 6½	38½	Z	2	Betrokken	
5	- 7	41	ZO	2	———	N☾
	- 7	39½	NNW	2	———	
	- 10	40	NO	2	Zeer betrokk.	
6	- 11¼	42	NNW	2	———	
	30. 1½	38	N	2	Omtr. helder	
	- 1½	38	——	2	Zeer betr.	1
7	- 1¾	39½	——	2	———	
	- 1¾	37	NW	2	Omtr. helder	N. licht
	- ½	35	NNW	2	Betrokken	1
8	- 0	38½	——	2	Zeer betr.	
	- 0	37	——	2	Omtr. helder	
	- 0	36	ZO	2	Betr. mist	1
9	- 1½	39½	NW	2	Betrokken	
	- ½	36	N	2	———	
	29. 9½	40	O	2	———	
10	- 9½	42	——	2	———	
	- 10	40½	——	2	———	
	30. 0	34	ZO	2	———	
11	- ¼	36	——	2	Zeer betr.	
	- ¾	32½	O	2	———	
	- 1	34	....	0	Betr. mist	
12	- 1	37	NNO	2	Betrokken	E□☾
	- 1½	36	ZW	2	———	
	- 2¾	44	NW	4	———	
13	- 4½	45½	——	4	Zeer betrokk.	
	- 6	42	——	2	Omtr. helder	
	- 6¾	40	....	0	Betrokken	
14	- 6¼	49½	WZW	2	Omtr. helder	
	- 5	44	——	2	Zeer betr.	
	- 5½	46	W	4	Betrokken	
15	- 1	47	——	4	———	½
	29. 11	47½	——	4	—— regen	½
	- 9¼	45½	NW	2	Zeer bet.	
16	- 8¾	45½	——	2	———	
	- 8½	42	——	2	———	

WAARNEMINGEN
NOVEMBER, 1782.

Dagen	Barometer.	Thermom.	Kragt en St. der Wind.	Lugtsge ſteltheid.	Regen in Lynent
	29.1 $\frac{3}{4}$	39	NNW 2	Zeer betr.	
17	- 10	41	—— 4	—— ——	
	- 9$\frac{3}{4}$	1	—— 2	mtr. helder	1
	- 9$\frac{1}{2}$	38$\frac{1}{2}$	NW 4	Zeer betr.	1
18	- 8$\frac{3}{4}$	39	—— 4	—— ——	
	- 9$\frac{3}{4}$	35	—— 2	Omtr. helder	
	- 11	34$\frac{1}{2}$	 0	Betrokken	
19	- 11	38	ZW 1	—— —	
	11	38	—— 2	Omtr. helder	
	30. $\frac{1}{4}$	32$\frac{1}{2}$	O 2	Zeer betr.	
20	$\frac{1}{2}$	32$\frac{1}{2}$	—— 2	Omtr. helder	V C
	- 1	29	NO 1	—— ——	
	- 1	31$\frac{1}{2}$	 0	Zeer betr.	
21	- 0	39	. . . 0	Betrokken	
	- 0	33	O 2	Omtr helder	
	29.11$\frac{1}{2}$	3	ZW 2	Zeer betr.	
22	- 10$\frac{1}{2}$	35$\frac{1}{2}$	—— 1	—— ——	
	- 9$\frac{3}{4}$	32	—— 2	Omtr. helder	
	- 9	27	ZZO 1	Betr. mist	
23	- 8$\frac{1}{2}$	29	—— 2	Omt. held.	
	- 8	27	—— 2	Helder	
	- 6$\frac{3}{4}$	25$\frac{1}{2}$	OtZ 1	Zeer betr.	
24	- 6$\frac{1}{2}$	28	—— 2	Omtr. helder	
	- 6$\frac{1}{2}$	25	—— 2	Helder	
	- 7$\frac{1}{2}$	23$\frac{1}{2}$	O 1	Betr. mist	
25	- 7$\frac{1}{2}$	27$\frac{1}{2}$	—— 2	Zeer betr.	
	- 8$\frac{1}{2}$	29	NO 2	—— ——	
	- 10$\frac{1}{2}$	8	NNO 2	—— ——	
26	11$\frac{3}{4}$	29$\frac{1}{2}$	NO 2	Omtr helder	
	30. $\frac{3}{4}$	29$\frac{1}{2}$	ZW 2	Betr. ſneeuw	
	- 1$\frac{1}{2}$	27	 0	Betrokken	$\frac{1}{2}$
27	- 1$\frac{1}{2}$	31	ZW 2	Zeer betr.	
	- 1	28$\frac{1}{2}$	Z 2	—— ——	
	- 1	21	ZZO 2	Omtr. helder	L □ C
28	- $\frac{1}{2}$	28$\frac{1}{2}$	—— 2	—— ——	
	29.11$\frac{3}{4}$	23	ZO 2	Helder	
	- 8$\frac{1}{2}$	25$\frac{1}{2}$	—— 2	Betr ſneeuw	
29	- 6$\frac{3}{4}$	32	Z 2	Betrokken	$\frac{1}{2}$
	- 6$\frac{3}{4}$	36	—— 2	—— regen	1$\frac{1}{2}$
	- 6$\frac{3}{4}$	33	 0	Betrokken	5
30	- 7$\frac{3}{4}$	31$\frac{1}{2}$	 0	—— mist	
	- 9	32	NO 2	Betrokken	

Hoogſte Barom.	30 D. 6$\frac{3}{4}$ L.	Gemidd. Barom.	29 D. 10$\frac{1}{16}$ L.
Laagſte dito	29 - 1$\frac{1}{2}$	- - - - Therm.	36$\frac{3}{10}$ Gr.
Middelb. dito	29 - 10$\frac{3}{8}$	't Gevallen Water	28$\frac{1}{2}$ L.
Hoogſte Therm.	49$\frac{1}{2}$ }	't Uitgewaaſſemde	10
Laagſte dito	21$\frac{1}{2}$ } Gr.	Dagelykſche kragt der Winden	2$\frac{3}{10}$.
Middelb. dito	35$\frac{1}{2}$ }		

OP ZWANENBURG.

DECEMBER, 1782.

Dagen	Barom.	Ther mom.	Kragten St. der Wind.	Lugtsgesteldheit.	Regen in Lynen.
	29.10	31	NO 2	Betrokken	
1	- 10	31	O 2	— sneeuw	1/2
	- 9 1/2	30 1/2	— 2	Betrokken	1
	- 10	28	 0	— mist	
2	- 10 1/2	31	O 2		
	11 3/4	28 1/2	NO 2		
	30. 1	27	ONO 2		
	- 1	25	O 2		
3	- 1 3/4	27	— 2	Omtr. helder	
	- 2 1/4	30 1/2	— 2	Betrokken	
	- 2	31	— 2	Zeer betr.	N☾
4	- 1 3/4	31	NO 2	Betrokken	
	- 0	30	O 2		
5	29.11	30	— 2		
	- 10 3/4	30	— 2		
	- 10 3/4	30	ZZO 2		
6	- 11	32	— 2		
	- 11	30	— 2		
	- 11	31	NO 2		
7	- 11	34	O 2	Omtr. helder	
	- 11 1/2	29	— 2		
	30. 1/2	28	OtZ 2	Betrokken	
8	- 1/2	29	O 2		
	- 1/2	26 1/2	— 2		
	- 1/2	20	— 2		
	- 1/2	27	— 2		
9	29.10 1/2	27	— 2		
	- 9 3/4	27	— 2		
10	- 8 1/2	28	— 2		
	- 10 1/4	26	— 2		
	- 11 1/4	28	— 2		E□☾
11	- 11 1/2	28 1/2	— 2		
	- 11 3/4	27	NO 2		
	- 10	27	ZZW 2		
12	- 10	27 1/2	Z 2		
	- 9 1/4	29	— 2		1/2
	- 9 1/4	30	— 2		
13	- 9 1/2	33	W 2		
	- 9	29	WZW 4	Omtr. helder	1
	- 4 1/2	34	ZW 2	Betr regen	2
14	- 4 1/2	37	W 2	Betrokken	1/2
	- 5	37	WZW 4		
	- 5 1/2	33	Z 2		
15	- 5	33	— 2	— sneeuw	
	- 6 1/2	31 1/2	NW 2	Betrokken	1/2
	- 9	2	 0	— mist	
16	- 9	30 1/2	 0	Zeer betr.	
	- 11	27 1/2	Z 2		

WAARNEMINGEN
DECEMBER, 1782.

Dagen.	Barom.	Therm.	Kragt en St der Wind.	Lugtsgesteldheit.	Regen in Lynen
	29.11½	30	ZW 2	Zeer betr.	
17	- 11½	32	WZW 4	———	
	30. 0	31	— 6	———	½
	- 0	34	ZW 2	Betrokken	½
18	- 0	37	WZW 4	—— mist	½
	- ½	39	— 6	—— regen	½
	- 3½	39	NW 2	Omt. held.	
19	- 4½	41	WNW 2	Helder	V☾
	- 5½	37½	WZW 2	———	
	- 5	39	W 4	Betrokken	
20	- 4½	41	— 4	———	
	- 4½	41	— 2	Zeer betr.	
	- 3¾	40½	— 4	Betrokken	
21	- 3	41½	— 2	Zeer betr.	
	- 2½	41½	NW 4	Omtr. helder	
	- 2½	40	— 6	Zeer betr.	
22	- 3½	40	— 4	———	
	- 3½	39	— 4	Omtr. helder	
	- 2	39	ZW 4	Betrokken	
23	- 1	40	— 4	———	
	29.11¼	41	— 2	Zeer betr.	
	- 10½	43	WtN 2	Betrokken	
24	- 10½	44	W 2	———	
	- 10	43½	NW 4	—— regen	
	30. 3½	41½	— 4	Betrokken	I
25	- 1¼	42	NNW 4	———	
	- 2¾	39	— 2	———	
	- 2¾	43½	NW 4	———	
26	- 3¼	45	— 4	Omtr. helder	
	- 4	42½	— 2	———	
	- 4½	42½	W 4	Betrokken	
27	- 4	43	— 2	———	L□☾
	- 3¼	41½	— 2	—— regen	
	- 2¼	40½	— 4	Betrokken	
28	- 1¼	41½	— 4	———	
	- ½	41	— 4	—— regen	I
	- 0	41½	NW 4	Zeer betr.	½
29	- 0	42½	— 4	———	N. licht
	29.11¾	42	W 4	———	
	- 10¼	41½	WtN 4	Betr. regen	½
30	- 11¼	42	WNW 4	Zeer betr.	½
	- 11	38	NW 4	———	N. licht
	30. ¼	37	NNW 4	———	
31	- ¼	37½	— 4	———	
	- 1	36	— 2	Omtr. held.	

Hoogste Barom. 30 D 5½ L.
Laagste dito 29 - 4½
Middelb. dito 29 - 11
Hoogste Therm. 45
Laagste dito 25 } Gr.
Middelb. dito 35

Gemidd. Barom. 29 D. 11 $\frac{2}{16}$ L.
- - - - Therm. 34 $\frac{7}{16}$ Gr.
't Gevallen Water 1 L.
Uitwaseming wegens de Vorst niet waargenomen.
Dagel. kragt der Winden 2 $\frac{6}{16}$.

OP ZWANENBURG.

JANUARY, 1783.

Dagen	Barometer.	Thermom.	Kragt en St. der Wind.	Lugtsgesteldheit.	Regen in Lynen.
	30. 1/4	34	NNW 4	Zeer betr.	
1	- 2	36	— 4		
	- 2 3/4	32	— 4	Omt. held.	
	- 3	32	WNW 2	Betrokken	
2	- 2 1/2	35 1/2	— 2	Zeer betr.	
	- 1 3/4	35 1/2	— 2	Omtr. helder	
	- 1	35	— 2	Zeer betr.	1/2
3	- 1	37	WZW 2		N☾
	- 1 1/2	29	Z 2	Omt. held.	N. licht
	- 1	30	ZtO 4	Zeer betr.	
4	- 0	35	Z 4		
	29.10 3/4	35	— 4	Betr. regen	1/2
	- 8 1/2	41	ZZW 2	— mist	
5	- 9 1/4	42	ZW 2		2
	- 9	40	— 2	Betrokken	
	- 6	44	NW 2	— mist	3
6	- 7 1/2	44	WNW 2		
	- 7 3/4	44	— 2	Betrokken	
	- 8 1/8	41	— 2	Zeer betr.	
7	- 8 1/4	43	— 2	Betrokken	
	- 9	39 1/2	— 2		1/2
	- 8 1/2	41	WtZ 4		1/2
8	- 5 1/2	43	WZW 8		
	- 4 1/2	44 1/2	— 6	— regen	
	- 4 1/4	44	W 6	Betrokken	1
9	- 5 1/2	44 1/2	— 6		
	- 5	44	WZW 6		1
	- 5	44	W 4		E□☾
10	- 7	44	— 4		
	- 5	44 1/2	WZW 6		1
	- 7	44	— 6		
11	- 8	45	— 4	Zeer betrokk.	
	- 9	44 1/2	— 4		1
	- 9 1/2	44 1/2	ZZO 4	Betr. regen	1/2
12	- 6 1/2	45 1/2	ZZW 4	Betrokken	
	- 4 1/4	44	Z 4	Zeer betr.	
	- 4 1/4	44	ZW 10	Betrokken	
13	- 3 1/2	40 1/2	— 6	Zeer betr.	
	- 4 3/4	38	WZW 4	Omtr. helder	N licht
	- 4 3/4	39	— 4	Zeer betr.	
14	- 4 3/4	40	Z 6		1/2
	- 5 1/2	40	— 6	Betr. regen	
	28.11	42 1/2	WZW 6	Zeer betrokk.	1
15	29. 0	43 1/2	— 4		
	28.11 1/2	41 1/2	— 2	Omtr. helder	1
	- 11 1/2	37	NW 4	Betrokken	
16	29. 1/4	40	— 4	Zeer betr.	
	- 1/4	37 1/2	— 2		

WAARNEMINGEN
JANUART, 1783.

Dagen	Barometer.	Thermom.	Kragten der Wind.		Lugtsgesteldheit.	Regen in Lynen.
	29. 3	36½	NW	2	Betrokken	
17	- 4¼	35	NNO	4	——	
	- 5½	32½	N	1	Omtr. helder	
	- 5	33	Z	4	Betrokken	
18	- 3½	34	——	4	—— sneeuw	1
	- 2¾	33	ZW	2	Betrokken	1
	- 2¼	30½	NNW	1	——	
19	- 2¾	32	——	2	——	
	- 5	31	——	2	——	
	- 7½	29	N	2	——	
20	- 8	31	O	2	——	
	- 9¼	26½	. . . .	0	——	
	- 9	29	OZO	2	—— sneeuw	
21	- 6¾	32	——	2	Zeer betr.	½
	- 5¼	33	——	4	Betrokken	
	- 3½	30½	ZO	2	——	
22	- 3	33½	——	1	—— sneeuw	½
	- 3½	33	Z	2	Betrokken	½
	- 4	33¼	ZW	2	——	
23	- 4½	34½	——	2	——	
	- 5¾	34½	——	1	Zeer betrokk.	
	- 7½	32½	ZZW	4	Omtr. helder	½
24	- 6½	34½	——	6	Betrokken	
	- 7	38½	——	6	——	1
	- 8	34	——	4	——	
25	- 7	39½	——	2	——	½
	- 7½	40	——	2	Zeer betrokk.	
	- 6¾	38½	——	4	Betrokken	
26	- 7¾	41	ZW	6	Zeer betr.	L □ ☾
	- 8¼	38	——	4	——	
	- 5¾	39	ZZO	4	Betrokken	
27	- 3	42⅓	——	4	Zeer betr.	1 N 1.
	- 1½	39	Z	4	——	
	- ¼	40	ZZO	2	Betrokken	½
28	- 1	42	ZW	4	Zeer betr.	1
	- 3	42	WZW	4	——	½
	- 5⅔	39	ZZW	4	Betrokken	1
29	- 4¼	43	ZW	4	Zeer betr.	2
	- 6½	41	——	4	Omtr helder	
	- 7¾	42	——	6	Betrokken	
30	- 7¾	42½	——	6	——	½
	- 6½	44	——	6	——	
	- 5¾	45	——	6	—— regen	1
31	- 6	44⅓	——	2	Betrokken	½
	- 7½	43½	W	4	Zeer betr.	1

Hoogste Barom. 30 D. 3 L. Gemidd. Barom. 29 D. 6 9/10 L.
Laagste dito 28 - 11 - - - - Therm. 38 4/10 Gr.
Middelb. dito 29 - 7 't Gevallen Water 26 Lyn.
Hoogste Therm. 45 } Gr. Uitwaasseming niet waargen.
Laagste dito 26½ } Gr. Dagelykse kragt der Winden 31 6/10.
Middelb. dito 35¾ }

OP ZWANENBURG.

FEBRUARY, 1783.

Dagen.	Barom.	Therm.	Kragt en St. der Wind.	Lugtsgesteldheit.	Regen in Lynen.
	30. ½	39½	WtZ 2	Omtr. helder	
1	- 1½	42½	W 2	———	NC
	- 2¾	41½	ZW 4	Betrokken	
	29.10	44½	—— 6	—— regen	1
2	- 9	45	—— 8	———	1
	- 9½	45½	—— 6	Betrokken	1
	30. 0	45½	W 4	———	½
3	- 0	46	—— 2	———	
	- 0	43½	ZW 4	———	
	29.10¾	43	—— 2	Zeer betr.	
4	- 10½	46	—— 2	Betrokken	
	- 8	44	—— 4	———	
	- 9	44	—— 4	Zeer betr.	½
5	- 6¾	47	ZZW 4	Betrokken	
	- 5	47	ZW 8	———	
	- 6½	43	W 4	Omtr. helder	2
6	- 7	46	—— 4	Zeer betrokk.	
	- 8	44	—— 4	Helder	
	- 7	41	ZtO 4	Betrokken	
7	- 3	44	ZO 6	———	
	- 1	45	WZW 6	———	
	- 2	42	—— 8	———	
8	- ¾	41	Z 8	—— regen	½
	28. 9½	44	ZZW 6	Betrokken	2½
	- 8½	49½	ZW 6	———	3
9	- 9½	48½	—— 6	Zeer bet.	L□C
	- 9½	44½	ZZW 4	———	
	- 10¾	45	—— 4	———	
10	29. 0	48	ZW 6	———	
	2	46	—— 4	Betrokken	
	- 8¼	43	W 2	Omtr helder	
11	- 10¼	46	—— 2	———	
	- 10	43	ZZO 2	Betrokken	
	8	44	ZZW 2	———	
12	- 7	46	—— 2	———	
	- 7½	45	—— 2	———	
	- 8½	40½	ZtW 2	———	
13	- 8½	45	—— 2	Omtr. helder	
	- 7¾	42	ZZO 2	Betrokken	
	- 8½	41	—— 2	———	
14	- 9	45	 0	Zeer betrokk.	
	- 9½	42	NO 2	Betrokken	
	30. ½	37	NtO 4	———	
15	- 1½	40	NNO 6	Zeer betr.	
	- 2¾	39	NtO 4	Betrokken	
	- 5¼	36	NNO 2	Omtr. helder	
16	- 5¾	41	—— 2	———	
	- 6½	39	NtO 2	Betrokken	

WAARNEMINGEN
FEBRUARY, 1783.

Dagen	Barom.	Therm.	Kragten St. der Wind.	Lugtgesteltheid.	Regen in Lynen.
	30. 6	40	NNO 2	Betrokken	
17	- 6	42	— 2	Zeer betr.	V☾
	- 5 1/2	40	N 2	——	
	- 4 1/2	39	WNW 2	Omtr. helder	
18	- 3 1/2	45	— 2	Zeer betr.	
	- 2 3/4	37	 0	Omtr. helder	
	- 1 1/2	38	W 2	Zeer betr.	
19	- 0	42	— 2	——	
	29.11 3/4	42	WNW 4	——	1/2
	30. 1	39	— 2	——	
20	- 0	42	ZW 2	——	
	29.11 3/4	43	— 4	Betrokken	
	- 10 1/4	43	— 4	Zeer betr.	1/2
21	- 9	46	WZW 6	Betrokken	
	- 7 1/4	44	— 6	——	1
	- 8	44 1/2	W 2	——	
22	- 8 1/2	47 1/2	— 2	Zeer betr.	
	- 7 3/4	40	ZW 4	Betrokken	
	- 4	49	WZW 8	——	1
23	- 4	49	— 8	——	
	- 4	48	— 4	——	
	- 6 1/2	•	NW 2	Zeer betr.	L□☾
24	- 6 1/2	40 1/2	— 2	——	
	- 8 1/4	38 1/2	— 4	——	
	- 8 3/4	33 1/2	NNW 2	——	
25	- 8 1/2	36	— 2	——	
	- 7 1/2	31 1/2	N 4	Betrokken	1
	- 9 1/4	32	NtO 4	Zeer betr.	
26	- 9 3/4	33	N 4	Betrokken	
	- 11 1/4	33	NNW 4	——	1
	- 10 1/2	37	WNW 6	——	1
27	- 8 3/4	37	— 6	——	
	- 8 1/2	38	— 4	Omtr. helder	
	- 9 1/4	33	N 2	——	
28	- 9	6	NO 2	Betrokken	
	- 8	31	ZO 2	——	

Hoogste Barom.	30 D. 6 1/2 L.	Gemidd. Barom.	29 D. 8 7/16 L.
Laagste dito	28 - 8 1/2	- - - - Therm.	41 1/16 Gr.
Middelb. dito	29 - 7 1/2	't Gevallen Water	18 L.
Hoogste Therm.	49 } Gr.	't Uitgewaasemde	11
Laagste dito	31 1/2 }	Dagelyksche kragt der Winden	3 1/8.
Middelb. dito	40 1/4 }		

OP ZWANENBURG.

MAART, 1783.

Dagen	Barom.	Therm.	Kragten der Wind.	St.	Lugtsgesteldheit.	Regen in Lynen.
	29. 5¼	27½	O	6	Betrokken	
1	- 3	28	ONO	6	—— sneeuw	½
	- 3¼	26	N	4	Betrokken	
	- 4½	24	WNW	2	Zeer betr.	½
2	- 5¼	3 ½	ZW	2	——	
	- 5½	32	NW	2	Omtr. helder	
	- 3	33	ZW	2	Betrokken	
3	- 1½	35	OZO	2	Zeer betr.	N☾
	- 2¼	33	NO	2	Betrokken	
	- 6	30	——	6	Zeer betr.	
4	- 8¾	31	O	4	——	
	- 10¼	27	. . . .	0	Omtr. helder	N. licht
	- 8½	18½	ZO	2	——	
5	- 5	29½	——	4	——	
	- 3	29½	ZZO	6	Betrokken	
	28. 8¼	31	ZO	4	——	
6	- 4	39	ZW	8	Zeer betr.	1½
	- 4½	36	——	6	Omtr. helder	
	- 6½	36	W	4	Betrokken	
7	- 7¼	40	——	4	—— regen	
	- 7¾	37½	NW	2	Betrokken	4
	29. 3	37	——	2	——	
8	- 3½	40	——	2	Zeer betr.	
	- 5½	30	ZW	2	——	
	- 6½	36	WtZ	2	——	½
9	- 7½	43	——	2	——	
	- 8	36	——	2	Omtr. helder	
	- 8½	36	. . . .	0	Betr. mist	
10	- 9	39	ZZW	2	Zeer betr.	
	- 8½	33	N	2	Omtr. helder	
	- 8	32	NNO	2	Betr. mist	
11	- 7¼	39½	NO	2	Zeer betr.	E□☾
	- 6¾	36	——	4	Omtr. helder	
	- 6	34	——	6	Betrokken	1
12	- 5½	35	——	8	——	
	- 5½	35	N	8	——	
	- 6	34	NNO	6	——	1
13	- 6¾	34	NO	6	——	
	- 7½	34	NNO	4	——	
	- 7½	38	NO	4	Zeer betr.	
14	- 9	35	——	4	——	
	- 11	33	ONO	4	——	
	30. 0	32	O	4	——	
15	- 1	34	——	4	——	
	- 2½	30	NO	2	Omtr. helder	
	- 3½	29	O	2	Helder	
16	- 4	34½	——	2	——	
	- 4¾	33	NNO	2	——	

WAARNEMINGEN
MAART, 1783.

Dagen	Barom.	Therm.	Kragt en St der Wind.	Lugtsgesteldheit.	Regen in Lynen
	30. 4¾	31	NW 2	Helder	
17	- 4¼	38	— 2	Omtr. helder	
	- 4	34½	WNW 2	—— ——	
	- 3½	34	— 2	—— ——	
18	- 3¼	44	W 2	—— ——	V☾
	- 2½	40½	— 2	—— ——	
	- 2¼	41	NNW 2	Betrokken	
19	- 2½	42½	N 2	Zeer betr.	
	3	40	— 2	Betrokken	
	- 3¾	38	ZO 2	——	
20	- 2½	42½	O 2	Omtr. held.	
	- 1	35½	— 2	Helder	
	29. 11¾	34	ZO 2	——	
21	- 10	49	— 2	——	
	- 9½	41	— 2	——	N. licht
	- 10½	39	— 2	——	
22	- 10½	49	— 2	——	
	- 10½	42	— 2	——	
	- 9½	41	WZW 2	Zeer betr.	
23	- 10	44	NW 2	——	
	- 10½	37	— 2	Omtr. helder	
	- 7	40½	ZW 4	Betrokken	
24	- 7½	41½	NW 6	Zeer betr.	
	- 9½	39	— 6	——	
	- 10½	37½	WNW 4	Betrokken	L□☾
25	- 9¼	42	WZW 4	—— ——	
	- 5	41	ZW 8	—— regen	
	- 3¼	44	W 4	Betrokken	2
26	- 3	45	WtZ 4	—— ——	
	- 1½	50	WNW 4	—— regen	
	- 1¼	40	WtN 2	Betrokken	2
27	- 1¼	49	NW 2	Zeer betr.	
	- 1¾	39½	— 4	—— ——	
	- 4	35	— 4	—— ——	
28	- 6½	36	— 6	—— ——	
	- 9	32	NNW 4	Omtr. helder	N. licht
	- 11½	32	— 6	Zeer betr.	
29	30. 1	37	— 6	—— ——	
	- 3	36	NW 4	Omtr. helder	N. licht
	- 2½	36½	ZW 4	Betrokken	1
30	- 2¼	38	— 4	—— ——	
	- 1½	37½	— 4	—— ——	
	- 1¾	46	— 2	—— mist	1
31	- 1½	51	— 2	—— ——	
	- 1½	44	— 2	—— ——	1

Hoogste Barom.	30 D 4¾ L.	Gemidd. Barom.	29 D. 8 L.
Laagste dito	28 - 4	- - - - Therm.	36 1/6 Gr.
Middelb. dito	29 - 4⅜	't Gevallen Water	17 L.
Hoogste Therm.	51	Uitwaseming	17
Laagste dito	18¼ Gr.	Dagelykse kragt der Winden	3 1/6.
Middelb. dito	34¾		

OP ZWANENBURG.

APRIL, 1783.

Dagen	Barom.	Therm.	Kragten St. der Wind.	Lugtsgesteldheit.	Regen in Lynen.
	30. 1½	46	W t N 2	Zeer betr.	
1	- 2½	51	W 2	—	N ☾
	- 3½	44	— 2	Omtr. helder	
	- 4½	42	ZW 2	— — —	
2	- 4¾	52	W 2	— —	
	- 5	47	 0	Helder	
	- 5½	41	NW 2	Betr. mist	
3	- 5½	51½	O t N 2	Omtr. helder	
	- 5	48	 0	Helder	
	- 4¾	51	 0	Zeer betr.	
4	- 4½	55	NO 2	—	
	- 4	45½	N 2	Helder	
	- 4	42	NNW 2	Betrokken	
5	- 5	43	— 4	—	
	- 5¾	40	— 4	—	
	- 6½	40	N 2	— —	
6	- 6½	42	— 2	Omtr. helder	
	- 5½	38	— 2	Helder	
	- 4½	38	NW 2	Omt. held.	
7	- 4½	49	 0	Helder	
	- 3½	43	 0	—	N licht
	- 2½	43	ZW 2	Omt. held.	
8	- 2	53	NW 2	Helder	
	- 1½	46½	 0	—	
	- 2	43½	 0	—	
9	- 2¼	53½	 0	—	E □ ☾
	- 2	48	 0	—	
	- 1½	45½	ZO 2	—	
10	- 1½	59½	O 2	—	
	29.11	56	 0	—	
	- 8¼	52	ZZO 2	Omtr. helder	
11	- 7½	58	ZW 4	Zeer betr.	
	- 7	50½	ZO 2	Betrokken	
	- 7½	53	— 2	Zeer betr.	
12	- 9½	59	 0	Betrokken	
	- 11½	53	N 2	Helder	
	30. ¼	50	NO 2	—	
13	- 1¾	55½	— 2	—	
	- 2	51	— 2	—	
	- 2	50	 0	—	
14	- 1¾	58	WNW 2	Omtr. helder	
	- 1½	41	NW 2	Betr. mist	
	- 0	47	ZW 2	Betrokken	
15	29.11	51	WZW 2	—	
	- 9½	49	NW 2	— regen	½
	30. 0	45½	W NW 4	Helder	1
16	- 1¾	48	— 4	—	
	- 2¾	42½	— 2	—	

WAARNEMINGEN
APRIL, 1783.

Dagen	Barometer	Thermom.	Kragt en St. der Wind.	Lugtsgesteldheit.	Regen in Lynen.
	30. 3½	46½	WtZ 2	Zeer betr.	
17	- 3½	54	— 2	—	V ☾
	- 3	49	— 2	Omtr. helder	
	- 2½	50½	WNW 2	Betrokken	
18	- 3	53	NNW 2	Zeer betr.	
	- 3	47	NW 2	Omtr. helder	
	- 2¾	47	ZO 2	— —	
19	- 1¾	59½	— 2	— —	
	29.11¾	56	ZZO 2	— —	
	- 9¾	56	ZW 2	Zeer betr.	
20	- 10	56	WZW 2	Betrokken	
	- 10	46	— 2	— regen	½
	- 9½	45	NW 2	Zeer betr.	1
21	- 9½	45	— 4	—	
	- 9¾	42½	NNW 2	—	N. licht
	- 9¾	42½	Z 2	Betrokken	1
22	- 10½	42	ZO 2	— —	
	- 10½	44	— 4	— regen	2
	- 10¾	45	NtO 2	Betrokken	1½
23	- 10¾	50	NNO 4	Zeer betr.	½
	- 10½	47	— 4	Omtr. helder	
	- 9½	46	— 2	Zeer betr.	1
24	- 9½	47	— 4	—	L □ ☾
	- 10	46	— 2	—	
	- 10½	44	N 2	Betrokken	
25	- 11¼	49	— 2	— —	
	30. 1 2¼	49	— 2	— —	
	- 2¼	47	OtN 4	Helder	
26	- 2¼	49	ONO 4	—	
	- 2½	49	— 2	—	N. licht
	- 2½	44½	OZO 4	—	
27	- 2¼	55	— 4	—	
	- 1½	50	— 2	Omtr. helder	N. licht
	- 1½	46½	— 2	Helder	
28	- 1½	59½	— 2	—	
	- ¾	54	— 2	—	
	- ¾	57	— 2	—	
29	- ¾	62	— 2	—	
	- ¾	58	N 2	—	N. licht
	- ½	54	O 2	—	
30	- ¼	64½	— 2	—	
	- ¾	57	N 2	—	

Hoogste Barom. 30 D. 6½ L.
Laagste dito 29 - 7
Middelb. dito 30 - 0¾
Hoogste Therm. 64½ Gr.
Laagste dito 38 Gr.
Middelb. dito 51¼ Gr.

Gemidd. Barom. 30 D. 1 15/16 L.
- - - - Therm. 49 1/8 Gr.
't Gevallen Water 9 L.
't Uitgewaasemde 34
Dagelykse kragt der Winden 2.

OP ZWANENBURG

MEY, 1783.

Dagen.	Barometer.	Thermom.	Kragten St. der Wind.		Lugtsgesteldheit.	Regen in Lynen.
	30. 1½	52	NO	4	Zeer betrokk.	
1	- 1⅝	53	—	4	Betrokken	NC
	- 1	45½	NNO	4	Zeer betr.	
	9. 11¾	4	N	4	— — —	
2	- 11½	49	—	4	— —	
	- 10½	46	—	4	— —	
	- 10¾	45	ONO	6	Betrokken	
3	- 11¾	49½	—	6	Zeer betr.	
	30. 3¾	43½	NNO	6	Omtr. helder	N. licht
	- ¾	44½	ONO	2	— — —	
4	- ¾	49	—	2	— —	
	29. 11¾	47	N	2	Helder	
	- 11½	46½	OZO	2	Omtr helder	
5	- 10⅛	53	NW	2	Helder	
	- 10½	50	N	2	Omt held.	
	- 9½	49½	NtW	2	— —	
6	- 10	54½	N	4	Zeer betr.	
	- 10⅛	44	—	1	Betrokken	
	- 10¾	44	NNW	2	Zeer bet.	
7	- 10¾	40½	—	2	Omtr. helder	
	- 11	43	—	2	— —	
	- 11¼	43½	—	2	— —	
8	- 11½	46	—	2	Zeer betr.	
	- 11¾	43	N	2	Omt. held.	
	30. 0	43	—	2	— —	EC
9	- 0	60½	WZW	2	— —	
	29. 11	47	—	2	— —	
	- 10	51	Z	4	Zeer betr.	
10	- 9½	57	ZW	4	Betr. regen	1
	- 10	45	Z	2	Betrokken	
	- 10	44½	ZZW	2	Zeer betr.	½
11	- 9⅝	62	NO	2	— —	
	- 8¾	57	NW	2	Betrokken	
	- 9¼	56	ZW	1	— —	⅛
12	- 10¾	58	—	2	Zeer betr.	
	- 11¼	53	. . . .	0	Omtr. helder	
	- 11¾	57	O	2	— — —	
13	- 11¼	65	ZO	2	— — —	
	- 11⅝	59	ZW	4	Betr. regen	d. wl.
	- 11¾	60	Z	2	Omt. held.	5
14	- 10⅝	68	W	2	— —	
	- 11	54½	NNW	2	— —	
	- 11	54	N	2	Zeer betrokk.	
15	- 11¾	60	—	2	Omtr. helder	
	30. 0	56	—	2	Helder	
	- ⅛	58	Z	2	— —	
16	- ⅛	61	ZW	2	Omt. held.	VC
	- 0	57	—	2	— —	

WAARNEMINGEN
MEY, 1783.

Dagen.	Barom.	Therm.	Kragt en St der Wind.	Lugtsgesteldheit.	Regen in Lynen
	30. 0	59	ZW 2	Helder	
17	- 0	67	NW 2	——	
	29.11 3/4	59	NNW 2	——	
	- 10 1/4	57	N 6	Betrokken	
18	- 9 3/4	57	NtO 4	——	
	- 9 1/4	56	—— 8	——	1
	- 9 3/4	54 1/2	NO 8	——	
19	- 10 1/2	57	—— 8	Zeer betr.	
	- 11 1/4	55	—— 6	Helder	N. licht
	30. 0	59	—— 4	——	
20	- 0	68	OtN 4	——	
	- 1/4	63	NNO 6	Omtr. helder	
	- 1/2	53	O 6	Helder	
21	- 1/2	62 1/2	—— 6	——	
	- 0	59 1/2	NO 4	——	
	29.10 1/4	57 1/2	OtZ 2	——	
22	- 8	65 1/2	ZW 2	——	
	- 6 1/2	56	N 2	Omtr. helder	
	- 5 3/4	52	NNW 4	Betrokken	
23	- 6 1/4	52 1/2	—— 4	——	L□☾
	- 7 1/4	50	N 4	——	
	- 8	50	NtW 2	——	
24	- 9	52	—— 4	——	
	- 10 1/4	48 1/2	—— 4	——	
	- 10 1/4	49	OtN 2	——	
25	- 10 1/4	50	—— 2	—— regen	1/2
	- 9 1/2	49	NO 2	Betrokken	1/2
	- 8 1/4	49 1/2	ONO 2	——	1
26	- 7 1/2	55	NO 4	Zeer betr.	
	- 6	55	NNO 4	Betrokken	
	- 5	54	ZO 4	——	5
27	- 5 3/4	58	—— 4	——	
	- 6 2/4	54	ZW 2	——	
	- 6 1/4	56	N 2	——	
28	- 5 1/2	60	NNO 4	——	
	- 6 1/2	59	N 2	—— regen	d. wl.
	- 6 2/4	58	ZW 2	Betrokken	3
29	- 6 1/2	56	—— 6	——	1
	- 8 3/4	53 1/2	—— 4	Zeer betr.	
	- 10 1/2	65	—— 2	Omtr. helder	
30	- 10 3/4	59	WtN 2	——	N☾
	- 11 1/2	52	NW 2	——	
	- 11 3/4	56	—— 2	Zeer betr.	
31	30. 0	57	—— 4	——	
	- 0	58	NNW 2	Omtr. held.	N. licht

Hoogste Barom.	30 D. 1 1/2 L.	Gemidd. Barom.	30 D. 1, 1/2 L.
Laagste dito	29 - 5	- - - - Therm.	53 1/2 Gr.
Middelb. dito	29 - 9 1/4	't Gevallen Water	19 L.
Hoogste Therm.	65	Uitwaseming	48
Laagste dito	43 Gr.	Dagelykse kragt der Winden	3, 1/2.
Middelb. dito	55 1/2		

JUNY, 1783.

Dagen	Barom.	Therm.	Kragt en St. der Wind.	Lugtsgesteldheit.	Regen in Lynen.
	29 11½	51½	NtO 2	Betrokken	
1	- 11½	56	NNO 2		
	- 11¼	51	N 2	Omtr. helder	
	- 10¾	56	NO 2	Zeer betr.	
2	- 10¾	63	ONO 2	Omtr. helder	
	- 10¾	61	NNO 2		
	- 10¾	61	ONO 2	Zeer betr.	
3	- 10¾	69	O 2		
	- 10¼	65½	ONO 2	Omtr. helder	
	- 9	66	O 2		
4	- 9¾	73	— 1	Zeer betrokk.	
	- 10	62	NW 2	Betr. regen	2
	- 10	61	W 2	Betrokken	3
5	- 10¾	65	— 2	Zeer betr.	
	30. 0	59	— 1	Omtr. helder	
	- ¾	60	WZW 2		
6	- 1	63	— 4		
	- ¼	56	ZW 2	Zeer betr.	
	- ¾	59½	 0	Betrokken	
7	- 1¾	66	WNW 2	Omt. beld.	
	- 1¾	58	NNW 2		
	- 2	56	NNO 2		
8	- 2¼	61	N 2		E □ ☾
	- 1¾	58	— 2		
	- 1	59	Z 2		
9	- ½	63	— 2		
	- 0	56	NW 2		
	29 11¾	57	— 2	Zeer betr.	
10	- 11¾	60	WNW 2	Omtr. helder	
	- 11¾	56	WZW 2	Zeer betrokk.	
	- 8¾	58	ZW 2	Betrokken	
11	- 7½	64	— 6		
	- 6¼	58	— 8	— regen	1
	- 6¼	54	NNW 2	Zeer betr.	2½
12	- 6¼	58	— 2	Omtr. helder	
	- 6½	57	 0		
	- 7½	60	ZZW 4	Zeer betr.	
13	- 7¾	62	ZW 6		
	- 8¼	61½	— 2	Betr. regen	½
	- 8½	64½	— 4	Zeer betrokk.	1
14	- 9	69	ZZO 2	Omt. beld.	
	- 8	66½	ONO 2		
	- 7	68	Z 2		
15	- 6	70½	W 2	Betr. donder	V ☾
	- 4½	64	ZO 2	Zeer betr.	1
	- 5¼	62	ZtW 2		
16	- 5½	62	— 4		
	- 5⅝	62	— 4		

WAARNEMINGEN
JUNY, 1753.

Dagen	Barometer	Thermom.	Kragten der Wind	St.	Lugtsgesteldheit.	Regen in Lynen.
	29. 0 1/4	58 1/2	ZtW	4	Zeer bett	
17	- 6 1/2	64	—	6	— —	
	6 1/2	59 1/2	—	6	Bett. regen	1
	- 7 1/4	58	ZZW	6	Zeer bett.	2
18	7 1/4	61	ZW	6	Betrokken	
	- 8 1/4	57	—	4	Zeer bett.	3
	- 7 3/4	56	ZO	2	Betrokken	
19	- 7 1/4	64	ZZO	2	— —	
	- 6 3/4	55	ZZW	2	— —	
	- 7 1/4	57	ZZW	2	— —	
20	- 7 3/4	61 1/2	NW	2	Zeer bett.	
	- 8 1/4	56 1/2	N	2	Betrokken	
	- 8 1/2	58	NNW	2	— —	
21	- 10 1/2	60 1/2	N	4	— —	L□C
	- 11 3/4	55	NNW	4	— —	
	30. 1 3/4	54 1/2	N	2	Zeer bett.	
22	- 2 1/2	57 1/2	—	2	Omtr. helder	
	- 3 3/4	54 1/2	—	2	— —	
	- 3 3/4	55	NtW	2	— —	
23	- 3 3/4	63	—	2	— —	
	- 3 1/2	61	N	2	— —	
	- 3	63	OZO	2	Dampig	
24	- -	70	N	2	— —	
	- 2 1/4	65 1/2	—	2	— —	
	- 1 3/4	65	NW	2	— —	
25	- 1 1/2	70 1/2	—	2	— —	
	- 1 1/4	65	N	2	— —	
	- 3/4	63	—	2	— —	
26	- 1	2	—	2	Helder	
	- 1	62	—	2	Dampig	
	- 1	62	—	2	— —	
27	- 1 1/4	69 1/2	—	2	Helder	
	- 1 1/4	6-	—	2	Dampig	
	- 1 1/2	61	W	2	Helder	
28	- 1 3/4	61 1/2	—	2	— —	
	- 2	61 1/2	—	2	Betrokken	
	- 2	63	WNW	2	Dampig	
29	- 2 1/2	69	NW	2	Helder	NC
	- 2 3/4	61	—	2	Dampig	
	- 3 1/4	61 1/2	—	2	Zeer bett.	
30	- 3 1/2	61 1/2	—	2	Betrokken	
	- 3 1/2	65	N	2	Omtr. helder	

Hoogste Barom.	30 D. 3 3/4 L.	Gemidd. Barom.	29 D. 91/8 L.
Laagste dito	29 - 4 1/2	- - - - Therm.	61 4/10 Gr.
Middelb. dito	29 - 10 1/8	't Gevallen Water	17 L.
Hoogste Therm	73 1/2 Gr.	't Uitgewaasemde	47
Laagste dito	51 1/2 Gr.	Dagelykse krag der Winden	2 4/10.
Middelb. dito	62 1/2 Gr.		

OP ZWANENBURG.

JULY, 1783.

Dagen	Barom.	Therm.	Kragten St. der Wind.	Lugesgesteldheit.	Regen in Lynen.
	30. 3	66	ONO 2	Omtr. helder	
1	- 2	72	— 2	Helder	
	- 2½	70½	— 2	—	
	- 2½	70	— 2	—	
2	- 2	79	WZW 2	—	
	- 1¾	77	NO 2	—	
	- 1¾	66½	NW 2	—	
3	- 2¼	69	W 2	—	
	- 2¼	64	— 2	—	
	- 2½	63	— 2	—	
4	- 3¼	63	— 2	Omtr. helder	
	- 4	58½	— 2	—	
	- 3¼	61½	— 2	—	
5	- 2¼	68	WZW 4	Zeer betr.	
	- 1¾	64	WNW 2	Omt. held.	
	- 1½	61½	NW 2	—	
6	- 1½	64	— 2	Zeer betr.	
	- 1	59	— 2	Omtr. helder	
	- ½	64	Z 2	Zeer betr.	
7	- ¾	64	NNW 2	—	E□C
	- 1¾	58½	— 2	Omt. held.	
	- 2¼	5	— 2	—	
8	- 2¼	66	— 2	—	
	- 2	62½	— 2	—	
	- 1½	61	ZO 2	Helder	
9	- ¾	78	NO 2	—	
	- 1	69	O 2	Betrokken	
	- 1½	65	— 2	Helder	
10	- ¾	77½	— 2	—	
	- ¾	70½	— 2	—	
	- 1¼	67½	— 2	—	
11	- 1	72	ONO 4	—	
	- 1½	70	— 2	—	
	- 1¾	72	OZO 2	—	
12	- 1¾	73	ONO 4	—	
	- 1¼	71½	— 2	—	
	- 1½	68	O 2	—	
13	- ¼	72	— 2	—	
	- 0	68½	— 2	—	
	- 0	69	— 2	—	V(
14	29. 11¾	76	— 2	—	
	- 11½	71	NO 2	—	
	- 11¾	70	ONO 2	Dampig	
15	- 11½	76½	ZW 4	Helder	
	- 10¾	76	O 2	Dampig	
	- 10½	69	ZO 2	—	
16	30. 0	73	ZW 2	Betrokken	
	- ¾	65	WNW 2	Zeer betr.	

WAARNEMINGEN
JULY, 1783.

Dagen	Barom.	Therm.	Kragt en St. der Wind.	Lugtsgesteldheit	Regen in Lynen
	30. 1½	66	ZW 2	Dampig	
17	- 2	70½	W 2	Omtr helder	
	- 2⅛	62	WNW	Dampig	
	- 2¼	68	W 2	Omt held.	
18	- 2	71	— 1	— — —	
	- 1½	68½	ZW 2	Betrokken	
	- ¼	68	— 2	— —	
19	- ¼	72	W 2	Zeer betrokk.	
	- ¼	67	— 2	Betrokken	
	29.11¾	69½	ZW 1	— — —	
20	- 11½	74½	Z 2	— — —	
	- 9¾	70	ZZW 2	Omtr helder	
	- ½	65	ZW 4	Zeer betr.	½
21	- 9	72	— 6	— — —	L □ ☾
	- 8¼	67	— 4	— — —	
	- 8	66	— 2	— — —	
22	10	71½	— 1	Betrokken	
	- 9½	68	— 1	Zeer betr.	
	- 8¾	65½	Z 2	Omtr. helder	
23	- 9	70	N 1	Zeer betr.	
	- 10	62½	NW 2	Omtr. helder	
	- 11¾	65	— 1	Zeer betr.	
24	30. 1	69	— 2	— — —	
	- 1¾	66	WNW 2	Betrokken	½
	- 2	68	— 2	— — —	
25	- 2½	71½	— 2	Zeer betr.	
	- 2½	66½	NW 2	Betrokken	
	- 2	68½	 0	Omtr. helder	
26	- 1½	76½	O 2	Betrokken	
	1	72	ONO 2	Omtr. helder	
	29.11	70	OZO 2	Helder	
27	- 10	78	O 2	— — —	
	- 9	76	ZO 1	— — —	
	- 8¾	73	ZZO 1	— — —	
28	- 8¼	83	 0	Omt. held.	
	- 9	78	 0	— — —	
	- 9½	73	ZW 2	— — —	
29	- 9¾	76	— 2	— — —	N ☾
	- 10	70	W 2	— — —	
	- 10½	65½	NW 2	Betrokken	½
30	- 11¾	67½	W 2	Omtr. helder	
	30. ¼	67	ZW 2	Helder	
	- ¼	68	— 2	Omt. held.	
31	- 1	71½	— 4	— — —	
	- 3	66½	NNW 2	— — —	

Hoogste Barom. 30 D. 3½ L.
Laagste dito 29 - 8½
Middelb. dito 29 - 11⅞

Hoogste Therm. 83
Laagste dito 58½ } Gr.
Middelb. dito 70¾

Gemidd. Barom. 30 D. 0⅞ L.
- - - - Therm. 69 1/16 Gr.
't Gevallen Water 1½ Lyn.
Uitwaasseming 55
Dagelykſche kragt der Winden 2 ruim.

AUGUSTUS, 1783.

Dagen	Barometer.	Thermom.	Kragt en St. der Wind.		Lugtsgesteldheit.	Regen in Lynen.
	30. $2\frac{3}{4}$	$66\frac{1}{3}$	NW	2	Omt. held.	
1	- $3\frac{1}{4}$	$70\frac{1}{2}$	——	2	——	
	- $2\frac{1}{4}$	67	N	2	Helder	
	- $1\frac{1}{4}$	67	O	2	——	
2	29.11	83	Z	2	——	
	- $9\frac{3}{4}$	$73\frac{1}{2}$	. . . .	0	Omtr. h. wl.	
	- $9\frac{1}{2}$	75	ZZW	2	Omtr. helder	
3	- $10\frac{1}{4}$	78	NW	2	—— ——	
	- $9\frac{1}{4}$	72	. . . .	0	Zeer bet. wl.	3
	- $8\frac{1}{4}$	67	ZZW	4	Betr. regen	2
4	- $8\frac{1}{2}$	$70\frac{1}{2}$	WZW	4	Zeer betr.	1
	- 9	$66\frac{1}{2}$	ZW	4	Omtr. helder	
	- $11\frac{1}{4}$	$62\frac{1}{2}$	N	2	Zeer betr.	
5	30. $\frac{1}{2}$	68	NtO	2	—— ——	E □ ☾
	- $\frac{1}{2}$	64	N	2	——	
	- $\frac{1}{2}$	64	ZO	2	——	
6	29.11 $\frac{3}{4}$	73	——	2	—— ——	
	- $10\frac{1}{4}$	70	. . . .	0	——	
	- $9\frac{3}{4}$	67	W	2	——	
7	- 10	71	——	4	—— ——	
	- $10\frac{1}{4}$	65	WtZ	2	Omtr. helder	
	- $10\frac{3}{4}$	64	WZW	2	Zeer betr.	
8	- $11\frac{1}{4}$	69	——	4	Omtr. helder	
	- $10\frac{3}{4}$	67	ZW	4	—— ——	
	- 11	66	——	4	Zeer betr.	
9	- $11\frac{3}{4}$	69	——	4	——	
	30. 0	67	——	2	Betrokken	$\frac{1}{2}$
	29 $11\frac{1}{2}$	65	——	6	—— regen	$3\frac{1}{2}$
10	- 11	67	——	6	Betrokken	3
	- 10	62	——	4	—— ——	
	- 8	59	ZZO	2	——	
11	- $7\frac{3}{4}$	59	. . . .	0	—— ——	4
	- $8\frac{1}{2}$	55	NW	2	Zeer betr.	1
	- $9\frac{3}{4}$	53	WtN	4	Betrokken	3
12	- $10\frac{1}{2}$	$60\frac{1}{2}$	WNW	4	Zeer betr.	2 V ☾
	- 11	57	——	2	—— ——	1
	- $11\frac{1}{2}$	58	N	2	——	2
13	- 11	68	——	4	—— —	
	30. 0	58	——	4	——	
	29.11	59	——	4	—— —	$1\frac{1}{2}$
14	- $11\frac{1}{2}$	61	NtW	4	—— ——	
	30 0	59	NNW	4	—— ——	
	- 1	60	——	2	—— ——	
15	- 13	6	—	2	Betrokken	
	- 2	61	NW	2	—— ——	
	- 2	60	——	2	——	
16	- $2\frac{1}{2}$	62	——	2	——	
	- 2	62	NNW	2	—— ——	

WAARNEMINGEN
AUGUSTUS, 1783.

Dagen	Barom.	Therm.	Kragt en St. der Wind.	Lugtsgesteltheid.	Regen in Lynen.
	30. 1¾	67½	N 2	Zeer betr.	½
17	- 1½	66	— 2	—	
	- 1½	59	— 2	Omtr. held.	
	- 1¾	61	Z 2	— —	
18	- 2	67½	N 2	— —	
	- 2½	68	. . . 0	— —	
	- 2	61	O 2	— —	
19	- 1½	69	NO 2	— —	L□☾
	- 1¼	66	NNO 2	— —	
	- 1½	65	NO 2	Helder	
20	- 1½	71	— 2	—	
	- 0	67	— 2	—	
	- 0	67½	O 2	—	
21	29. 1¾	73	— 2	Omtr. helder	
	- 1¾	67	NO 2	Helder	
	- 1¾	63½	— 2	Omtr. helder	
22	- 1½	71½	 0	— —	
	- 1¾	63	 0	— —	
	- 1⅝	67	ZW 2	Zeer betr.	
23	- 1¾	69	WZW 4	Betr. regen	
	- 1⅝	65	— 4	Zeer betr.	1
	- 1	68	ZW 4	Betrokken	
24	- 1	64	— 4	— —	
	- 1	60	— 2	— d. wl.	
	- 1½	58½	— 4	Betrokken	3
25	- 1¼	58½	WZW 4	— d. wl.	
	- 1½	59	— 4	Zeer betr.	1
	- 1	59	ZW 6	— —	3
26	- 1¼	65	— 4	— —	
	- 1¼	60	— 2	Omtr. helder	
	- 1¾	51	— 2	Zeer betr.	
27	- 1¼	66	— 4	— —	N☾
	- 1¼	9	— 2	Omtr. helder	
	- 1¾	60½	ZO 2	Zeer betr.	2½
28	- 1¾	58½	ZZO 2	— —	
	- 1¼	5	— 2	Omtr. helder	
	- 1	53	OZO 2	Betrokken	½
29	- 1	66	ZZO 4	— d. wl.	4
	- 1½	60	Z 4	— wl cht	2
	- 1½	64	WZW 4	Zeer betrokk.	9
30	- 1¼	66	— 4	Helder	
	- 1¼	64	— 2	Omtr. helder	
	30. 0	62	ZW 2	Zeer betr.	
31	- 1¼	70	— 2	Omtr. helder	
	- 1½	65	N 2	Helder	

Hoogste Barom. 30. D. 3¼ L.
Laagste dito 29 - 6½
Middelb dito 29 - 10⅝
Hoogste Therm. 83
Laagste dito 5 } Gr.
Middelb. dito 68

Gemidd. Barom. 29 D. 11 15/16 L.
- - - - Therm. 64 1/8 Gr.
't Gevallen Water 54 L.
't Uitgewaasle nde 48
Dagelykse kragt der Winden 2½.

OP ZWANENBURG.

SEPTEMBER, 1783.

Dagen	Barometer	Thermom.	Kragt en St. der Wind.	Lugtsgesteldheit.	Regen in Lynen.
	30. 1½	63	NO 2	Omtr. helder	
1	- ¾	65	—— 2	Zeer betr.	
	- ¾	62	NNO 2	Omtr. held.	
	- ½	60	—— 2	——	
2	- 0	66	—— 2	——	
	29. 1½	63	—— 2	——	
	- 11¼	61	 0	——	
3	- 1¼	69½	ZW 2	Zeer betr.	E□☾
	- 8½	64	—— 4	——	
	- 4¾	58	WZW 6	Betr. regen	6
4	- 5½	65	W 4	Zeer betr.	3
	- 5½	55	ZW 4	Betr. wl.	
	- 2	55	ZZW 4	Betrokken	4½
5	- 2¾	56	O 4	——	8
	- 7½	54	NW 4	Zeer betr.	
	- 7½	59	ZW 4	Betrokken	3½
6	- 6	57	—— 6	——	
	- 4½	62	—— 8	Zeer betrokk.	
	- 7½	57	WZW 6	Betrokken	
7	- 8¾	58	WtN 6	Zeer betr.	
	- 10	55	NW 6	——	
	- 10½	59	WZW 8	Betrokken	1
8	- 9¾	62	ZW 8	——	
	- 8¾	61	—— 6	——	3
	- 7½	59	WZW 6	—— regen	3½
9	- 6½	59½	ZW 8	——	3
	- 4½	57	NW 6	Betrokken	6
	- 5½	56	W 6	——	
10	- 7¼	59	—— 6	Zeer betr.	
	- 8½	52	WNW 4	——	
	- 10½	54	W 4	——	2½
11	- 9¾	62	ZZW 2	——	V☾
	- 9½	52	ZO 2	——	
	- 6½	56	Z 4	Betrokken	
12	- 5½	62	—— 4	——	
	- 6½	58	—— 4	——	
	- 9½	57½	ZW 4	Zeer betr.	2
	- 10¼	60	—— 4	——	1½
13	- 10¼	60	—— 4	Betrokken	1
	- 10¼	58½	—— 4	—— regen	1
	- 11	61	—— 4	Betrokken	1½
14	- 10¾	59	—— 2	——	
	- 10½	60	Z 2	Zeer betr.	1½
15	- 10½	66	—— 2	Omtr. helder	
	- 10¼	61	—— 2	——	1
	- 9¼	58	 0	——	
16	- 10	68½	 0	——	
	- 11	62½	N 2	Betrokken	

WAARNEMINGEN
SEPTEMBER, 1783.

Dagen	Barom.	Therm.	Kragt en St. der Wind.	Lugtsgesteldheit.	Regen in Lynen.
	30. 8/4	58	N 2	Betrokken	
17	- 1 3/4	61	— 2	———	
	- 2	58	NtO 2	———	
	- 1 1/2	58	ONO 2	Zeer betrokk.	
18	29. 11 1/4	63 1/2	— 2	Omtr. helder	L □ ☾
	- 10 3/4	62 1/2	O 2	———	
	- 10 1/2	61	 0	Zeer betr.	
19	- 7 1/2	69	 0	———	
	- 7	62	Z 4	Omtr. helder	
	- 6 3/4	61	— 4	Betrokken	
20	- 7	67	ZZO 4	———	
	- 7	61	— 4	———	
	- 9 1/2	57	ZZW 4	Zeer betr.	
21	- 11	62	— 4	———	
	- 10 3/4	57	— 4	Omtr. helder	
	- 9 1/4	55	ZO 4	Zeer betr.	
22	- 8 1/2	63	— 4	———	
	- 8 1/4	59	Z 2	Omtr. helder	
	- 8 1/2	55 1/2	ZW 2	Betrokken	
23	- 8 1/2	63	— 2	Zeer betr.	
	- 9	53	 0	Omtr. helder	
	- 10 1/4	56	 0	Betrokken	
24	- 11 1/4	58	 0	———	
	30. 1	56	 0	Omtr. helder	
	- 3	54	 0	Zeer betr.	
25	- 3 3/4	60 1/2	 0	Omt. held.	
	- 4	57	 0	———	N. licht
	- 3 1/2	56	N 0	———	
26	- 3 1/4	64	NO 2	———	N ☾
	- 3	59	— 2	———	N. licht
	- 3 3/4	58	ONO 2	Helder	
27	- 3 1/2	63 1/2	 0	———	
	- 3 1/2	60	NO 2	———	
	- 3 3/4	56	O 2	———	
28	- 3 3/4	63 1/2	— 2	———	
	- 3 3/4	58 1/2	ONO 2	———	
	- 3 3/4	55	O 2	———	
29	- 3 1/4	62	— 2	———	
	- 3 1/2	57 1/2	ONO 2	———	
	- 3	54	O 2	———	
30	- 2 1/2	60	— 2	———	
	- 2 3/4	57 1/2	ONO 2	———	

Hoogste Barom.	30 D. 4 L.	Gemidd. Barom.	29 D. 10 3/12 L.
Laagste dito	29 - 2	- - - - Therm.	59 1/2 Gr.
Middelb. dito	29 - 9	't Gevallen Water	5 1 Lyn.
Hoogste Therm.	69 1/2 } Gr.	Uitwaasseming	26
Laagste dito	52 } Gr.	Dagelykse kragt der Winden	3.
Middelb. dito	60 3/4 }		

OCTOBER, 1783.

Dagen.	Barom.	Therm.	Kragt en St. der Wind.	Lugtsgesteldheit.	Regen in Lynen.
	30. 2¾	52	O 1	Helder	
1	- 1¾	62	— 2	—	
	- 1¾	58½	 0	—	
	- 0	53	NNW 2	Omtr. helder	
2	29.11⅞	63	— 2	—	
	- 11	56	NW 2	Betrokken	
	30. 0	58	W 2	—	E□☾
3	- 0	63	— 2	—	
	- 0	58	WZW 2	Omtr. helder	
	29.11¾	57½	— 2	—	
4	- 11	65	— 2	—	
	- 10¼	60	ZW 2	—	
	- 8¼	59	ZtW 4	—	
5	- 7½	63	ZWtZ 6	Betrokken	½
	- 8¼	60	ZW 6	Zeer betr.	
	- 8½	57	— 2	—	1½
6	- 8¼	63	ZZW 4	Betrokken	
	- 7½	62	— 4	Zeer betr.	
	- 7½	52	WtZ 4	Betrokken	1
7	- 8½	52	NW 2	—	½
	- 10	51	— 2	Zeer betr.	
	30. 0	48½	— 2	Betrokken	2½
8	- 1¼	45½	— 2	—	1
	- 1	47	NNW 2	Zeer betr.	
	- 1	45	OZO 2	Betrokken	
9	- 1¾	54	ZW 2	—	
	- 1¾	49	— 2	Omtr. helder	
	- 2¼	50	ZZW 2	Zeer betrokk.	5
10	- 2¾	54	— 2	Omtr. helder	V☾
	- 3¼	51	ZW 2	—	
	- 3¾	45½	ZZO 2	—	
11	- 3¾	54	ZO 2	Betrokken	
	- 2¾	49	O 2	Helder	
	- 1¾	48	— 4	—	
12	- 1	54	— 4	—	
	- ¼	50	— 2	Betrokken	
	29.11¾	47½	ZO 2	Zeer betr.	
13	30. 0	54½	O 2	Betrokken	
	- ¼	50	 0	Omtr. helder	
	- 1½	47	NNW 2	Betr. mist	
14	- 2	53	 0	Betrokken	
	- 2½	52	 0	Omtr. helder	
	- 2½	52	N 2	Betrokken	
15	- 2½	55	 0	—	
	- 2½	53	 0	Zeer betr.	
	- 3	53	 0	Betrokken	
16	- 3¾	56	 0	—	
	- 4	52	 0	Zeer betr.	

WAARNEMINGEN
OCTOBER, 1783.

Dagen	Barom.	Therm.	Kragt en St. der Wind.	Lugtsgesteltheid.	Regen in Lynen.
	30. 4	47	 0	Berr. mist	
17	3 1/4	52 1/2	O 2	Helder	
	- 2 1/4	49	— 2	—	
	- 3 3/4	46 1/2	 0	— mist	
18	- 2 3/4	43 1/2	ZO 2	Helder	L □ ☾
	- 2 3/4	51	 0	Omtr. helder	
	- 1 3/4	49	Z 2	— mist	
19	- 1 1/2	49	ZW 2	Betrokken	
	- 1	52	— 4	—	
	- 1	53	ZW t W 2	— regen	1/2
20	- 1	56	ZW 2	Betrokken	1/2
	- 1	53	— 2	— mist	
	- 0	51	ZO 2	Betrokken	
21	29. 11 1/2	51 1/2	— 2	—	
	- 11 1/4	47 1/2	 0	—	
	- 10 1/2	41	ZO 2	— mist	
22	- 10	49	∠ 2	Betrokken	
	- 9	47	ZW 4	—	
	- 7 1/2	52 1/2	— 4	—	
23	- 9	57	NW 2	Zeer betr.	
	- 10 1/2	49 1/2	 0	—	
	- 9 1/2	49	ZZW 4	Omtr. helder	
24	- 7 3/4	55	— 4	Zeer betr.	
	- 7	53	— 4	Betr. regen	1/2
	- 8 1/4	50	— 2	Betrokken	1/2
25	- 8 1/4	55	— 2	—	
	- 7 1/4	52 1/2	O 2	—	1
	- 8 1/4	51	N 2	—	6
26	- 9	53	— 2	Zeer betr.	1/2 N ☾
	- 9 1/2	49 1/2	— 2	—	
	- 8 1/4	48	ZW 4	—	
27	- 7	3	— 4	Betrokken	
	- 6	50 1/2	— 8	—	
	- 6 1/4	48	W t N 2	—	
28	- 7 1/2	48	WNW 2	Zeer betr.	
	- 9 1/2	47 1/2	— 2	—	
	- 9 3/4	40 1/2	ZZW 6	Betrokken	
29	- 9	50	ZW 8	Zeer betr.	
	- 9	45 1/2	— 6	—	6
	- 10 1/2	49 1/2	W 2	—	1/2
30	- 11 1/4	50 1/2	— 2	—	
	30. 1/2	47 1/2	ZW 2	—	N. licht
	- 3/4	45 1/2	Z 2	—	
31	- 1	51	ZZO 2	—	
	- 0 1/2	43	— 2	Omtr. helder	

Hoogste Barom.	30 D. 4 L.	Gemidd. Barom.	29 D. 11 1/8 L.
Laagste dito	29 - 6	- - - - Therm.	53 Gr.
Middelb. dito	29 - 11	't Gevallen Water	28 L.
Hoogste Therm.	65	't Uitgewaasemde	13
Laagste dito	41 Gr.	Dagelykche kragt der Winden	2 1/8.
Middelb. dito	53		

OP ZWANENBURG.

NOVEMBER, 1783.

Dagen	Barometer.	Thermom.	Kragten St. der Wind.		Lugtsgesteldheit.	Regen in Lynen.
	29. 11 1/2	37 5/8	ZZO	2	Omtr. helder	
1	- 11 1/4	49	——	2	—— ——	E □ ☾
	- 11	42	. . . .	0	Helder	
	- 11 1/4	41	ZO	2	Omt. held.	
2	- 11	48	——	2	—— ——	
	- 11	45 1/2	——	2	Helder	
	- 11	3 1/2	OZO	2	Omt. held.	
3	- 10 1/2	52	——	2	—— ——	
	- 10 1/4	46	NO	2	Betrokken	
	- 10 1/4	3 1/2	ONO	2	—— mist	
4	- 10 1/2	43	——	2	—— ——	
	- 11	42	NO	4	Betrokken	
	- 11 3/4	43 1/2	ZO	2	—— mist	
5	30. 0	46	ONO	2	Betrokken	
	1/2	42 1/2	NO	2	Helder	
	- 1	39	O	2	Omtr. helder	
6	- 1/2	44	——	2	—— ——	
	- 1/2	40	——	4	Helder	
	- 1	36	OZO	4	——	
7	- 1 1/2	40	——	4	——	
	- 1 1/4	35	O	2	——	
	- 2 1/2	32	——	2	——	
8	- 2 1/2	37	——	2	——	
	- 2 3/4	35 1/2	——	2	Zeer betr.	
	- 2 1/2	37	. . . .	0	Betrokken	
9	- 1	39	. . . .	0	—— ——	V ☾
	- 1/4	38	. . . .	0	—— ——	
	29. 10 3/4	38	NW	2	—— ——	
10	- 9 1/2	40	——	2	—— ——	
	- 7 1/2	43	NNW	2	—— ——	
	- 6	45	. . . .	0	—— ——	3
11	- 5	46 1/2	NW	2	Betr. regen	1
	- 4 1/2	43	WZW	2	—— ——	3
	- 2 3/4	42	——	2	—— ——	5
12	- 2	41	——	2	—— ——	2
	- 2 1/2	41 1/2	NW	2	Zeer betr.	2
	- 4 1/2	42	WNW	4	—— ——	1/2
13	- 5 1/2	45	——	2	—— ——	
	- 2 3/4	41	Z	4	Betr. regen	
	28. 11 1/2	47	ZW	8	Zeer betrokk.	2
14	29. 1	44	NW	10	Betrokken	
	- 1/4	42	——	4	Zeer betr.	1/2
	- 1 5/4	39 2/3	Z	4	—— ——	2
15	- 2 3/4	48	W	4	—— ——	1
	- 7 3/4	36	ONO	2	Omtr. helder	N. licht
	- 6	42	ZO	2	Betr. regen	1
16	- 7 3/4	49	NW	2	Zeer betr.	1
	- 8 3/4	45	ZW	2	Betrokken	

WAARNEMINGEN
NOVEMBER, 1783.

Dagen	Barometer	Thermom.	Kragt en St. der Wind	Lugtsgesteldheit.	Regen in Lynen.
	29. 6 3/4	49 1/2	ZW 6	Betrokken	1
17	- 6 1/4	54	WZW 10	Zeer betr	L□C
	- 9	50	—— 6	——	
	- 7 1/2	53	—— 6	Betrokken	1
18	- 6 1/2	53	—— 6	—— regen	2
	- 8 1/4	49	—— 2	——	2
	- 8 1/4	49	ZtW 2	——	1
19	- 5 1/2	5	ZW 4	——	1
	- 5	45 1/2	WZW 6	Zeer betr.	1/2
	- 5	50	WNW 4	——	
20	- 8 1/2	50	NW 4	——	
	- 9 3/4	47	—— 4	Betrokken	
	- 9 3/4	45	—— 2	Zeer betr.	
21	- 9 1/2	40	—— 2	——	
	- 10	40	NO 4	Omtr. helder	
	30. 1	36	—— 4	——	1 1/2
22	- 2 1/4	37	O 2	——	
	- 2 3/4	34	ONO 2	Betrokken	
	- 2	38	ZW 4	——	2
23	- 1 1/2	44	—— 4	——	
	- 2	42	NW 2	——	
	- 3 1/4	41	—— 2	——	
24	- 3 1/2	46	—— 2	——	NC
	- 3	46	NNW 2	——	
	- 2	48	—— 2	——	
25	- 2	43	—— 2	——	
	- 2	47	—— 2	——	
	- 3 1/4	44	—— 2	—— mist	
26	- 3 1/2	45 1/2	 0	Zeer betr.	
	- 3 3/4	42 1/2	 0	Betrokken	
	- 4 1/4	43 1/2	 0	——	
27	- 4 1/2	45	 0	——	
	- 5 1/4	44	 0	——	
	- 5 1/2	39	OtZ 2	Omtr. helder	
28	- 4 1/2	39 1/2	—— 2	Helder	
	- 3 3/4	35 1/2	Z 2	——	
	- 3 1/4	37	ZZW 2	Zeer betr.	
29	- 3 1/4	41	—— 2	Helder	
	- 3 1/2	39	ZW 2	——	
	- 3 1/2	37	Z 2	Zeer betr.	
30	- 2 1/2	41	—— 2	——	
	- 2 1/2	38	—— 2	Betrokken	

Hoogste Barom. 30 D. 5 1/2 L.
Laagste dito 28 - 11 1/2
Middelb. dito 29 - 8 1/2
Hoogste Therm. 54
Laagste dito 32 Gr.
Middelb. dito 43

Gemidd. Barom. 29 D. 9 4/10 L.
- - - - Therm. 42 1/10 Gr.
't Gevallen Water 36 L.
't Uitgewaasemde 12
Dagelykksche kragt der Winden 2 6/10.

OP ZWANENBURG.

DECEMBER, 1783.

Dagen	Barom.	Thermom.	Kragt en St. der Wind.		Lugtsgesteldheit.	Regen in Lynen.
	30. 1½	41½	ZW	2	Betrokken	
1	- 2¼	43	—	2	— —	E □ ☾
	- 2¼	38	ZZW	2	—	
	- 2½	43	ZO	2	. — —	
2	- 2¼	42½	—	2	Zeer betr.	
	- 2¼	3½	—	2	Betrokken	
	- 2	3	OZO	2	Omtr. helder	
3	- 2	43	—	2	. — — —	
	- 2	36	—	2	. — — —	
	- 1½	34	O	2	Helder	
4	- ½	39	—	2	—	
	29. 11¾	33	—	2	Omtr. helder	
	- 11½	34	OZO	2	Zeer betr.	
5	- 10¼	38	O	2	— —	
	- 9¾	35	ZO	2	Betrokken	
	- 10½	35½	—	2	Zeer betr.	
6	- 10½	40	—	2	Betrokken	
	- 11½	41	Z	2	— regen	2
	- 11½	40	—	2	Betrokken	9
7	- 11½	41	—	2	— —	
	30. ¼	40	—	2	— —	
	- 2¼	39	NO	2	— mist	
8	- 2¾	36	—	2	Betrokken	V ☾
	- 3	34	NNO	2	— —	
	- 2½	32	ONO	2	— —	
9	- 2¼	32	—	2	— —	
	- 2¼	30½	—	2	— —	
	- 2½	27½	ZW	2	Omtr. helder	
10	- 2½	31	—	2	Betrokken	
	- 2¾	29½	. . . .	0	— —	
	- 2¾	30½	Z	2	— —	
11	- 3½	34	. . . .	0	Zeer betrokk.	
	- 3¾	32	O	2	Helder	
	- 4	31½	NO	2	— —	
12	- 4¼	34	—	2	— —	
	- 4¾	33	—	2	— —	
	- 5	31	—	2	— —	
13	- 5	33½	—	2	— —	
	- 5	30	. . . .	0	— —	
	- 4½	26½	. . . .	0	— mist	
14	- 4	32	. . . .	0	— —	
	- 4½	34¼	. . . .	0	Betrokken	
	- 3	35	ZW	2	— —	
15	- 2¾	36	ZZW	2	— mist	
	- 2½	35	—	2	— —	
	- 1	35	—	2	— —	
16	29 11¾	36½	—	2	— —	
	- 11½	35	ZW	2	Betrokken	

WAARNEMINGEN
DECEMBER, 1783.

Dagen.	Barom.	Therm.	Kragt en St der Wind.	Lugtsgesteldheit.	Regen in Lynen
	30. 1/2	36	NNO 2	Betrokken	
17	- 1	37	—— 2	——	L□☾
	- 2 1/4	34	—— 2	Omtr. heldet	
	- 3	33	 0	Zeer betr.	1
18	- 3 1/4	34	 0	Omtr. helder	
	- 3 3/4	29 1/2	 0	Helder	
	- 3 3/4	26 1/2	 0	Omtr helder	
19	- 3 1/2	33	 0	Helder	
	- 2 1/4	28	 0	——	
	- 1 1/2	30 1/2	WZW 2	Zeer betr.	
20	- 2	42	WNW 2	Betrokken	
	- 1 1/2	36	 0	——	
	- 1 1/2	34	 0	——	
21	- 3/4	34	 0	——	
	29. 11 1/4	32	 0	——	
	- 9 1/4	27 1/2	ZO 2	——	
22	- 9	27 1/2	ZZO 2	——	
	- 9 1/2	27	N 2	——	
	- 10 3/4	27 1/2	O 2	——	
23	- 10 3/4	27	—— 2	——	
	- 10 1/4	27	—— 2	——	
	- 8 1/2	26	ZtO 4	——	
24	6	27 1/2	Z 6	——	N☾
	- 4 1/2	30	—— 2	—— sneeuw	
	- 4 3/4	32	ZZO 2	Betrokken	I
25	- 5	30	ZO 2	——	
	- 2 3/4	25	O 2	——	
	- 0	26	—— 2	——	I
26	28. 11 1/2	28	 0	—— sneeuw	
	- 11 3/4	21	 0	—— mist	I
	29. 2 1/2	19	 0	——	
27	- 4	21	 0	Omtr. helder	
	- 7 1/4	19	 0	Zeer betr.	
	- 5	21	ONO 2	——	
28	- 5	21	—— 2	Helder	
	- 6 1/4	18	NO 2	Omtr. helder	
	- 9 3/4	15	 0	——	
29	- 10 1/4	16	 0	Helder	
	- 10 1/4	10	 0	Betrokken	
	- 9 1/2	9 1/4	ZW 2	Omtr. helder	E□☾
30	- 10 1/2	15 1/2	Z 2	——	
	- 10 1/2	6	—— 2	——	
	- 10 1/2	3	O 2	——	
31	- 8	11	—— 4	Zeer betr.	
	- 6 1/2	12	—— 2	Betrokken	

Hoogste Barom. 30 D. 5 L.
Laagste dito 28 - 11 1/2
Middelb. dito 29 - 8 1/4
Hoogste Therm. 43
Laagste dito 3 } Gr.
Middelb. dito 23 }

Gemidd. Barom. 29 D. 11 6/8 L.
- - - - Therm. 30 1/8 Gr.
't Gevallen Water 15 L.
Uitwaseming niet waargen.
Dagelyksche kragt der Winden 1 5/8.

OP ZWANENBURG.

JANUARY, 1784.

Dagen	Barom.	Therm.	Kragt en St. der Wind.		Lugtsgesteldheit.	Regen in Lynen.
	29. 5½	24½	Z	1	Betr. mist	
1	- 6½	33½	ZW	2		
	- 7	37	NO	2	Betrokken	1
	- 9½	21½	OtZ	6		
2	- 9	22		6		
	- 8¼	24		6		
	- 7	23		8	sneeuw	
3	- 7¼	26		8	Betrokken	1
	- 10½	25		4		
	30. 0	24	ZO	6		
4	- 0	24		6		
	- ½	21		4	Zeer betr.	
	- ½	15	O	2	Omtr. helder	
5	- 2	18		2	Helder	
	- 3	13		2		
	- 4	9		2		
6	- 4¼	17		2		
	- 3¾	12		2		
	- 2½	11½	OZO	2		
7	- 1½	18		2		V☾
	- 1¼	14		2	Zeer betr.	
	29.10¼	10		2	Helder	
8	- 10½	18		2	Omtr. helder	
	- 10¼	18		2	Betrokken	
	- 10¾	21½		2		
9	- 11¾	25	NW	2		
	30. 1¾	18	O	2	Helder	
	- 3¼	23	ZW	2	Betrokken	
10	- 3¼	27		2		
	- 4	22	. . . .	0	Helder	
	- 3½	16	Z	2	Zeer betr.	
11	- 2½	23		2		
	- 2½	24		2	Omtr. helder	
	- 1¾	24½	ZW	2	Betrokken	
12	- 1½	27½		2		
	- 1½	29		2		
	- 1	29	ZZW	2	mist	
13	- ½	32		2		
	- ½	32		2		
	- 0	32½	Z	2		
14	29.11¼	33	ZW	2		
	- 10¼	34		2	Betr. regen	1
	- 8½	36		2	mist	2
15	- 5¾	39		4	Betrokken	L□☾
	- 5½	38	NW	2	Omtr. helder	
	- 4¼	30	ZtO	2		
16	- ¼	34	OZO	2	Betr. sneeuw	
	28. 9½	36½	NW	2	Betrokken	2

WAARNEMINGEN
JANUARY, 1784.

Dagen.	Barom.	Therm.	Kragt en Stder Wind.		Lugtsgesteldheit.	Regen in Lynen
	28. 8½	32	NW	2	Zeer betr.	2
17	- 9½	35	—	2	—	
	- 9½	33	—	2	Betr. sneeuw	
	- 10	28	—	2	Zeer betr.	1
18	- 11	32	—	2	Betrokken	
	29. ¾	28	. . . .	0	Helder	
	- 2	28	O	2	Betr. mist	
19	- 2¾	31	—	2	—	
	- 3¾	25	. . . .	0	Betrokken	
	- 6¼	27	. . . .	0	—	
20	- 6½	32	. . . .	0	—	
	- 6¼	39	. . . .	0	Helder	
	- 6¼	27½	. . . .	0	Betrokken	
21	- 5½	30½	. . . .	0	—	N☾
	- 5½	29	. . . .	0	—	
	- 3½	27½	. . . .	0	—	
22	- 3½	29	. . . .	0	—	
	- 4	28	. . . .	0	—	
	- 5½	30	NW	2	—	
23	- 5¼	32½	—	2	Zeer betr.	
	- 6	28	—	2	Helder	
	- 6½	24½	—	2	Zeer betr.	
24	- 7½	35	N	2	—	
	- 8½	31½	NW	2	Betrokken	
	- 9¼	26½	W	2	Zeer betr.	
25	- 9¾	34	—	2	—	
	- 11	32	—	2	Betrokken	
	- 11¼	28	WZW	2	—	
26	- 11¾	33	—	2	Omtr. helder	
	- 11½	28	—	2	Helder	
	- 11½	26	—	2	Betr. mist	
27	- 10½	28	—	2	—	
	- 1	26½	W	2	Betrokken	
	- 9½	18	NW	2	Zeer betrokk.	
28	- 9	21	—	2	Betrokken	
	- 9	20	—	2	Helder	
	- 9¾	19	—	2	Betrokken	
29	- 10¾	22	—	2	—	E□☾
	30. ¾	7½	NNO	2	Helder	
	- 1⅝	14	ZO	2	Betrokken	
30	- 3	14	ONO	2	Omtr. helder	
	- 3¼	14	. . . .	0	Betrokken	
	- 2	31	NW	2	—	
31	- 2¾	34	—	2	Omt. held.	
	- 3⅝	24	NNW	2	Helder	

Hoogste Barom.	30 D. 4¼ L.	Gemidd. Barom.	29 D. 9,⅝ L.
Laagste dito	28 - 8½	- - - - Therm.	26,⅜ Gr.
Middelb. dito	29 - 6⅜	't Gevallen Water	10 L.
Hoogste Therm.	39	Uitwaaseming niet waargen.	
Laagste dito	9 ☾ Gr.	Dagelykſche kragt der Winden	2,⅒.
Middelb. dito	24 ☽		

OP ZWANENBURG.

FEBRUART, 1784.

Dagen	Barom.	Therm.	Kragt en St. der Wind.		Lugtsgesteldheit.	Regen in Lynen.
	30. 4¼	12½	Z	2	Betr. mist	
1	- 3	27	——	2	——	
	- 1¼	28	ZW	2	Betrokken	
	29. 9½	34	NNW	2	Zeer betrokk.	
2	- 9	33	N	2	——	
	- 9½	31½	——	6	——	
	30. 1¾	27½	——	2	——	
3	- 3	30	——	2	Omtr. helder	
	- 4	26	. . . .	0	Zeer betr.	
	- 3¼	35	W	2	Betrokken	
4	- 2¾	36	——	2	Zeer betr.	
	- 1¾	30	WZW	2	Betrokken	
	29. 8	33	ZW	6	——	
5	- 4¾	32	——	6	—— sneeuw	
	- 3¼	31½	——	4	Betrokken	
	28. 11¼	32	——	2	——	V ☾
6	- 10	33	——	2	——	
	- 9¾	24	. . . .	0	Zeer betr.	
	- 10	27	. . . .	0	Betrokk. mist	
7	- 10	32	ZZW	2	Betrokken	
	- 10½	30	ZO	2	——	
	29. ¼	31	ZW	2	——	
8	- ¼	34	WZW	2	——	
	- 1	34	NW	2	——	
	- 2	30	WZW	2	——	
9	- 2½	34	——	2	Zeer betr.	
	- 1½	19½	Z	2	——	
	- 2¼	10¼	N	2	Omtr. helder	
10	- 3½	23	O	2	——	
	- 4½	17½	ZZO	2	Zeer betr.	
	- 4¾	18½	ZO	2	Betrokk. mist	
11	- 5	26	——	2	——	
	- 5½	23	OZO	2	Betrokken	
	- 5½	23	——	2	—— mist	
12	- 6	27	——	2	Omtr. helder	
	- 6½	14	O	2	Helder	
	- 7¼	10	——	2	——	
13	- 7½	17	——	2	——	
	- 7¾	14	——	2	——	
	- 7¼	18	——	4	Betrokken	
14	- 6½	25	——	4	——	L □ ☾
	- 6½	25	OtN	2	——	
	- 7¾	25½	OtZ	2	——	
15	- 8½	33	——	2	——	
	- 9¼	26½	O	2	——	
	- 9½	23½	ONO	4	——	
16	- 9¾	28½	NO	4	——	
	- 9¾	25	NNO	2	——	

WAARNEMINGEN
FEBRUARY, 1784.

Dagen	Barom.	Therm.	Kragt en St. der Wind.		Lugtsgestelheid.	Regen in Lynen.
	2 . 9¾	26½	NNO	2	Betrokken	
17	- 10	29	ONO	2	——	
	- 10	25	NO	2	——	
	- 10½	27	O	2	——	
18	- 10½	32	——	2	——	
	- 1 ¾	2 ½	NW	2	——	
	- 10¾	8½	——	2	——	
19	- 10¼	27½	——	2	——	
	10¾	21	O	2	——	
	- 11	2	. . . .	0	——	
20	9½	27	. . . .	0	——	N☾
	- 9	20	ZO	2	Zeer betr.	
	- 7¼	26	——	2	Betrokken	
21	- 7	4½	——	2	——	
	- 7¾	3	——	2	——	
	- 9	33½	Z	2	—— mist	
22	- 9¼	36½	——	2	—— mist	
	- 7½	35	——	4	—— regen	
	- 8	35	ZW	2	Betrokken	
23	- 9¼	39	——	2	Zeer betr.	
	- 11½	38	W	2	Omtr. helder	N. licht
	30. ¾	32	ZZW	2	Betr. mist	
24	- ¾	36	——	2	——	
	29. 10¾	36	——	2	Betrokken	
	- 9¼	39	ZW	2	——	
25	- 8½	41	——	2	——	
	- 8	40	——	2	——	
	- 6¼	40	——	2	——	
26	- 6¼	40	——	2	——	
	- 6	36	——	2	——	
	- 4¼	40	W	6	—— regen	E□☾
27	- 3	39	——	4	Betrokken	
	- 8	37½	NW	4	——	
	- 11½	33	NNW	2	Zeer betr.	
28	30. 0½	36	NNO	2	Omtr. helder	
	- 1	31	ONO	2	Helder	
	- ¾	28	O	2	——	
29	- 0	31	NW	2	Omtr. helder	
	29. 10¾	33	WNW	2	Zeer betr.	

Hoogste Barom.	30 D. 4¼ L.	Gemidd. Barom.	29 D. 9 1/10 L.
Laagste dito	28 - 9¾	- - - - Therm.	29 1/10 Gr.
Middelb. dito	29 - 7	't Gevallen Water	15 L.
Hoogste Therm.	41	't Uitgewaasemde met waargen.	
Laagste dito	10¼ Gr.	Dagelykche kragt der Winden	2 2/10.
Middelb. dito	25 5/8		

OP ZWANENBURG.

MAART, 1784.

Dagen	Barom.	Therm.	Kragt en St. der Wind.	Lugtsgesteldheit.	Regen in Lynen.
	29. 9½	34	NtW 2	Betrokken	
1	- 10½	35	N 2	Omtr. helder	
	- 10	30	NW 2	Helder	
	- 11½	33	— 2	Zeer betr.	
2	30. 0	36	— 2		
	- 0	33	WZW 2		
	- ¼	32	ZW 2		
3	29. 11¾	37	Z 2		
	- 10¼	32½	ZZO 2	Betrokken	
	- 8	35½	ZW 2		
4	- 7	38	Z 2		
	- 7½	37	— 2	Helder	
	- 7¾	34	ZZO 2	Betr. mist	
5	- 8	39	— 2	Zeer betr.	
	- 6½	39½	— 2		
	- 4½	38	Z 2	Betrokken	1
6	- 3½	48	— 2	Zeer betr.	
	- 2½	43½	— 2		
	- 3	38	— 2		
7	-	47½	— 2	Omtr. helder	V☾
	- 2¾	43	ZtO 4	Betrokken	
	- 3	40	ZZW 2		
8	- 3¾	43	ZW 8		
	- 3¾	40	— 8	Zeer betr.	
	- 3¾	36	— 2	Omtr. helder	
9	- 3¼	42	Z 2	Betrokken	
	- 1	43	NO 4	— regen	1½
	- 4½	34	NNW 6	— sneeuw	3½
10	- 6¼	33	NW 6	Betrokken	1½
	- 6½	33	— 2	Omtr. helder	
	- 7	32	NNW 4		
11	- 8¾	36	NW 4	Zeer betr.	
	- 10	33	WNW 2	Omt. held.	N. lieht
	- 10	32	WtN 2	Zeer betr.	
12	- 10¼	37	W 4		
	10¾	37	— 4	Betrokken	
	- 10	36	— 2	Zeer betr.	
13	- 9¾	40	— 2		
	- 10	34	NW 2	Omtr. helder	
	- 10¾	33	NNW 2		
14	- 10½	37	N 2		L□☾
	- 10½	34½	— 2	Helder	
	30. 1	32	O 2	Omtr. helder	
15	- 1¼	36	— 2		
	- 1	34	ONO 2	Helder	
	- ¾	32	O 2	Omt. held.	
16	- 1	39	— 2	Zeer betr.	
	- 1½	35½	ONO 2	Helder	

WAARNEMINGEN
MAART, 1784.

Dagen	Barometer	Thermom.	Kragt en St. der Wind.		Lugtsgesteldheit	Regen in Lynen
	30. 1¾	35	OZO	2	Betrokken	
17	- 1	39	O	2	Omtr. helder	
	2 .11¾	36	ONO	4	Helder	
	- 8½	33	O	4	Betrokken	
18	- 6¾	40	—	4	Zeer betr.	
	- 6¼	36	ONO	4	— —	
	- 5¾	3	NO	4	Betrokken	
19	- 6	32¼	—	6	Zeer betr.	
	- 7	29	N	6	— —	
	- 8½	2	—	6	— —	
20	- 9¾	27	—	4	— — —	
	- 10½	24	ZW	2	Omtr. helder	
	- 9¾	28	—	4	Betrokken	
21	- 10	33½	—	4	— — —	N☾
	- 9¾	32	—	4	— — —	
	- 9	32	ONO	2	Zeer betrokk.	
22	- 9½	33½	—	1	Omtr. helder	
	- 9	0	—	2	— — —	
	- 8¾	31	WNW	2	Zeer betr.	
23	- 8¼	30½	O ∠ O	2	Omtr. helder	
	- 7¼	31	—	2	Helder	
	- 6¼	31½	—	1	Omt. held.	
24	- 4½	37	ZO	2	Betrokken	1½
	- 4¾	34½	. . .	0	Omt. held.	
	- 5¾	34½	NO	2	Betrokken	
25	- 6	40	—	2	— — —	
	- 4¾	39	—	2	— regen	10
	- 5¾	35½	ONO	2	Betrokken	
26	- 5¾	35½	—	2	— — —	
	- 5½	32½	NO	4	— — —	2
	- 5½	30½	—	2	— — —	
27	- 8¼	33	—	2	— — —	
	- 9	32	—	2	Helder	
	- 7¼	31	O	4	Omtr. helder	1
28	- 5½	32	—	6	Betrokken	E□☾
	- 6	33	ONO	6	— — —	
	- 6	33	OtN	8	— — —	
29	- 5½	34	—	6	— — —	1
	- 4½	34	ONO	6	— — —	
	- 4½	32½	—	6	— — —	
30	- 4¾	32	—	4	— — —	
	- 6	32	NO	4	— — —	
	- 7½	32	NW	4	— — —	
31	- 8	31	NNW	4	— — —	
	- 8¾	28	—	4	Zeer betr.	

Hoogste Barom. 30 D. 1¾ L.
Laagste dito 29 - 1
Middelb. dito 29 - 7⅜

Hoogste Therm. 48
Laagste dito 24 } Gr.
Middelb. dito 36

Gemidd. Barom. 29 D. 7$\frac{8}{10}$ L.
- - - - Therm. 34$\frac{8}{10}$ Gr.
't Gevallen Water 23 Lyn.
Uitwaasseming 33
Dagelykse kragt der Winden 3.

OP ZWANENBURG.

APRIL, 1784.

Dagen	Barom.	Therm.	Kragten St. der Wind.		Lugtsgesteldheit.	Regen in Lynen.
	29. 8	26	N	6	Zeer betr.	
1	- 9	27	——	4	——	
	- 9 5/4	28	——	2	Omtr. helder	
	- 9 1/2	27	OZO	2	——	
2	- 9	33	——	2	Zeer betr.	
	- 8 1/2	31 1/2	——	2	——	
	- 8	32	Z	2	Betr. sneeuw	
3	- 8	40	ZZW	2	Omtr. helder	1/2
	- 9 1/2	36 1/2	ZW	2	Betrokken	
	- 10 1/4	34	NNO	2	——	
4	- 11 1/4	36 1/2	——	2	Omtr. helder	
	30. 3/4	35 1/2	OZO	2	Betrokken	
	- 1 1/4	32 1/2	Z	2	—— sneeuw	1/2 V☾
5	- 2 3/4	40	ONO	2	Omt. held.	
	29.11 3/4	35 1/2	NO	2	——	
	- 11	32	OZO	2	Zeer betr.	
6	- 10 3/4	38	OtN	2	——	
	- 10 3/4	35	NNO	2	Betrokken	
	- 11 1/4	35 1/2	——	2	——	
7	- 11 1/2	37 1/2	——	2	——	
	30. 1/4	36	N	2	Omt. held.	
	- 1 1/2	36	NO	2	——	
8	- 1 1/2	41	——	2	——	N. licht
	- 0	36 1/2	NNO	2	——	
	29.10 1/4	34	O	2	Zeer betr.	
9	- 9	43 1/2	NO	2	Omtr. helder	
	- 8	39	——	2	Helder	
	- 7 1/4	37 1/2	NNO	2	Betrokken	
10	- 6 3/4	41	N	2	——	
	- 6 1/4	37	——	2	——	
	- 6 3/4	36 1/2	Z	4	——	
11	- 4 3/4	42 1/2	ZtW	4	——	
	- 3 1/4	41	ZZW	6	Omtr. helder	1/2
	- 1	41 1/2	——	4	Betr. regen	1 1/2 L□☾
12	- 1/4	43 1/2	ZW	8	Betrokken	
	- 1	39 1/2	——	6	Omtr. helder	N. licht
	- 3	39	——	4	Betrokken	
13	- 4 1/4	43 1/2	——	2	Zeer betr.	1
	- 5	39 1/2	——	2	——	
	- 5 1/2	38	OZO	2	Omtr helder	
14	- 5	44	OtZ	2	Zeer betr.	
	- 5	42	NW	2	Omtr. helder	2
	- 6	37	WNW	2	Zeer betr.	
15	- 7 1/2	43 1/2	NW	2	——	
	- 8 1/4	41 1/2	NO	2	Omtr. helder	
	- 8 1/2	42	ZZW	2	Betrokken	
16	- 8 1/2	46 1/2	ZO	2	Omtr. helder	
	- 8 3/4	41 1/2	——	2	——	

WAARNEMINGEN
APRIL, 1784.

Dagen	Barometer	Thermom.	Kragt en St. der Wind.	Lugtsgesteldheit.	Regen in Lynen.
	29. 8¾	40	O 2	Helder	
17	- 8½	43	ONO 2	Omtr. helder	
	- 8	45	 0	Zeer betr	
	- 7¾	42½	ZZW 2	Omtr. helder	
18	- 8½	46½	W 2	Zeer betr.	
	- 9	42	WtN 2	Omtr. helder	
	- 9	43½	ZW 2	Zeer betr.	
19	- 8¾	50½	— 2	Betrokken	NC
	- 7¾	47½	ZZW 4	———	
	- 8½	43	WtN 2	———	2
20	- 10	46½	— 4	Zeer betr.	
	- 9¾	45	ZZO 2	Betrokken	
	- 6¾	45	ZW 2	———	1
21	- 8	48	W 2	———	
	- 9¾	48½	WtN 2	Omtr. helder	
	- 10½	47½	WZW 4	Betrokken	
22	- 8½	49½	— 8	———	
	- 8¾	47	— 6	Zeer betr.	
	- 9½	47	— 6	Omtr. helder	
23	- 9½	51	WtZ 6	———	
	- 7½	47	ZW 4	Zeer betr.	
	- 4¾	47½	ZZW 6	Betrokken	
24	- 7	43	WNW 6	Zeer betr.	
	- 8¼	41	— 4	———	
	- 8¾	41½	W 4	———	
25	- 10	44	— 4	———	
	- 11	42	— 2	Omtr. helder	
	- 10¾	43½	WZW 2	———	
26	- 10¾	49½	— 2	———	
	- 9¾	48	— 2	Zeer betr.	
	- 8½	46½	ZZW 4	———	
27	- 8¼	53	ZW 4	———	EC
	- 7¾	49½	Z 4	Betr. regen	
	- 7½	46	WZW 2	Betrokken	4
28	- 7¾	53½	W 2	Zeer betr	
	- 7½	48	N 2	Betr. regen	
	- 9	44	— 2	Betrokken	4
29	- 10½	47	NNW 2	Omtr. helder	
	- 11¾	4½	N 2	———	
	30. 0	43½	NtO 2	Zeer betr.	
30	- 0	51	— 2	———	
	29.11	47	— 2	———	

Hoogste Barom. 30 D. 1½ L.
Laagste dito 29 - 0¼
Middelb. dito 29 - 6⅞
Hoogste Therm 53½ Gr.
Laagste dito 26 Gr.
Middelb. dito 39¼ Gr.

Gemidd. Barom. 29 D. 8 6/10 L.
- - - - Therm. 41 4/10 r.
't Gevallen Water 17 L.
't Uitgewaaslemde 30
Dagelykſche kragt der Winden 2 8/10.

OP ZWANENBURG.

MEY, 1784.

Dagen.	Barom.	Therm.	Kragt en St. der Wind.		Lugtsgesteldheit.	Regen in Lynen.
	29. 8½	47	O	2	Betrokken	
1	- 8	44	ZW	2	Zeer betr.	
	- 9¼	41½	NW	4	Betrokken	1
	- 10	41½	WtN	2	—— —	
2	- 10¾	44½	——	4	Zeer betr.	
	- 10	40	NW	6	Betr. regen	1
	- 11⅛	41	N	4	Betrokken	2
3	30. 1	45	——	4	——	
	- 2½	42	——	2	Helder	
	- 3	43	NNW	2	Betrokken	
4	- 3½	47	——	4	Zeer betr.	
	- 2¾	45	——	2	Omtr. helder	
	- 2¾	48	NW	2	—— ——	
5	- 3	52	——	2	Helder	
	- 3	45	——	2	Zeer betrokk.	
	- 2½	48	WNW	2	Helder	V☾
6	- 2¼	49½	——	2	——	
	- 2⅛	44	....	0	Omtr. helder	
	- 1¾	45	ZZW	2	—— ——	
7	- 1	58	——	4	—— ——	
	29. 11¾	54	ZW	2	—— ——	
	- 11¼	54½	——	4	Betrokken	
8	- 10	56	WZW	8	——	
	- 10	53	——	4	——	
	- 10⅝	52	W	4	——	
9	11¾	56	——	4	Zeer betr.	N. licht
	30. ¼	53	——	2	——	
	- ¼	53	ZO	2	Omtr. helder	
10	- 0	63	——	2	—— ——	
	29. 11½	60	ONO	2	Betrokken	
	- 9½	56	Z	2	Zeer betr.	
11	- 9	67½	ZW	2	——	
	- 9½	48	NW	2	Betr. regen	½
	- 11¾	48	WNW	2	Betrokken	
12	30. ¾	56	W	2	Zeer betr.	L□☾
	- 1½	57	——	2	Omtr. helder	
	- 2½	49	——	2	—— ——	
13	- 3	55	——	2	—— ——	
	- 3	53	WZW	2	—— ——	
	- 3¾	53	——	4	Zeer betr.	
14	- 2¼	58	——	4	Betrokken	
	- 2½	53	——	2	Omtr. helder	
	- 3¼	54	....	0	Betr. mist	
15	- 3¾	60½	WNW	2	Omt. held.	
	- 4	57½	——	2	—— —	
	- 4¼	56	——	2	——	
16	- 4	67	——	2	—— ——	
	- 3¾	60	N	2	—— ——	

WAARNEMINGEN
MEY, 1784.

Dagen	Barom.	Therm.	Kragt en St. der Wind.	Lugtsgeſteltheid.	Regen in Lynen.
	30. 3½	58	O 2	Omtr. helder	
17	- 2½	64½	— 2	——	
	- 3	60	NO 2	——	
	- 3½	56	O 2	——	
18	- 2¾	60	— 2	——	
	- 2	59½	NO 2	Helder	N. licht
	- 2	58½	O 2	Omtr. helder	
19	- 1¾	63½	ONO 2	Helder	N ☾
	- 1	63	NO 2	——	
	- 1	61½	O 2	——	
20	- 1	70	ZW 2	Omtr. helder	
	- ¾	59	NW 2	——	
	- 2¾	57	— 2	Helder	
21	- 3¾	60½	— 2	——	
	- 3¾	55	— 2	——	
	- 3½	56½	 0	——	
22	- 2¼	60½	ZZO 2	Omt. held.	
	- 2½	62	— 2	——	
	- 1½	62½	ZO 2	——	
23	- ¼	71	ZZO 2	——	
	29. 10¾	66	 0	——	½
	- 10	68½	Z 2	——	
24	- 10½	69	NW 2	Zeer betr.	1
	- 11¼	61	N 2	——	
	- 11¾	64	NO 2	Omtr helder	
25	- 11¾	69	— 2	Zeer betr.	
	- 10¾	70½	O 2	Omt. held.	
	- 9¾	69½	ZZO 2	——	
26	- 9	79	— 2	——	
	- 8½	72	Z 2	——	
	- 10	68	ZZW 2	Zeer betr.	
27	- 10¾	60	NW 2	——	E □ ☾
	- 11¼	55	— 2	Betrokken	2
	- 11¾	50	— 2	—— regen	3
28	30. ¾	54½	WZW 2	Zeer betr.	½
	- 1	56	— 2	——	
	- 1	53	Z 2	——	8½
29	- 1	63	— 2	——	
	- ¾	58	— 2	——	
	- ¼	58	ZO 2	——	
30	- ¼	70	— 2	——	
	- ¼	63	OZO 2	——	
	- ½	57	O 2	——	
31	29 11¾	63	— 2	Omt. held.	
	- 11¾	61	ONO 2	——	

Hoogſte Barom. 30 D. 4¼ L.
Laagſte dito 29 - 8
Middelb. dito 30 - 0⅛
Hoogſte Therm. 70
Laagſte dito 41 } Gr.
Middelb. dito 60

Gemidd. Barom. 30 D. 0⅛ L.
- - - - Therm. 56 6/10 Gr.
't Gevallen Water 20 L.
't Uitgewaaſſemde 50
Dagelykſche kragt der Winden 2 1/10.

OP ZWANENBURG.

JUNY, 1784.

Dagen	Barometer.	Thermom.	Kragt en St. der Wind.	Lugtsgesteldheit.	Regen in Lynen.
	30. 1/4	57 1/2	ZO 2	Zeer betr.	
1	5/8	62 1/2	O 2	Omt. held.	
	- 1 5/8	63	NO 2	———	
	- 3	60	—— 4	———	
2	- 3 1/4	66	—— 4	———	
	- 3 1/4	58	—— 4	Zeer betr.	
	- 3	57	—— 4	Omt. held.	
3	- 2 3/4	67	—— 4	———	V☾
	- 2 1/2	61 1/2	—— 2	———	
	- 2 3/4	64	O 2	———	
4	- 2 1/2	70 1/2	—— 2	———	
	- 2	65	ONO 2	Helder	
	1 1/4	63	—— 2	———	
5	- 1 3/4	66 1/2	—— 2	———	
	29.11 3/4	61	NO 2	———	
	- 11 1/4	57 1/2	O 2	Zeer betr.	
6	- 11	62	—— 2	———	
	- 11 3/4	57	NO 2	Betrokken	
	- 11 3/4	50	ONO 2	———	
7	30. 3/4	59	—— 2	Zeer betrokk.	
	- 1 1/4	56	NO 2	Betrokken	
	- 1 1/2	52 1/2	O 2	———	
8	- 1 1/2	59 1/2	—— 2	Zeer betr.	
	- 1	59	ONO 2	Betrokken	
	29.11 3/4	58	ZZW 2	—— regen	
9	- 10	65	WZW 4	Zeer betr.	6
	- 9	60	—— 4	———	
	- 9	60 1/2	ZW 4	Betrokken	
10	- 8	64	—— 6	———	L□☾
	- 6 3/4	61	—— 6	Zeer betr.	1/2
	- 6	59	—— 6	———	1
11	- 6 3/4	59	WNW 6	Betrokken	3 1/2
	- 9 1/4	54 1/2	W 2	Zeer betr.	
	- 10 1/2	59 1/2	WZW 4	Betrokken	
12	- 10 1/2	62 1/2	ZW 6	———	
	- 9 3/4	61	—— 4	Omtr. helder	
	- 8 3/4	61 1/2	WZW 4	Zeer betr.	
13	- 8 3/4	64	ZW 6	Omtr helder	
	- 8 1/2	60	—— 6	Zeer betr.	
	- 10 1/2	55	NW 4	Betrokken	
14	- 11	60	—— 4	Zeer betr.	
	30. 1/2	50 1/2	—— 2	Omtr. helder	1
	- 1 3/4	52	Z 2	———	
15	- 2	59	—— 2	Betr. regen	1/2
	- 1 1/2	59 1/2	—— 2	Betrokken	1
	3/4	60	ZW 4	———	
16	- 1/2	63 1/2	—— 4	———	
	29.11	63 1/2	—— 4	Zeer betr.	

WAARNEMINGEN

JUNY, 1784.

Dagen	Barometer	Thermom.	Kragt en St. der Wind	Lugtsgesteldheit.	Regen in Lynen.
	29. 10 1/4	60 1/2	W 2	Omtr. helder	
17	- 10 1/2	63 1/2	— 4	Zeer betr.	NC
	- 10	60	WZW 4	Betrokken	
	- 10	58	WNW 2	——	
18	- 11	59 1/2	— 2	Zeer betr.	
	- 11 3/4	56	— 2	——	
	30. 3/4	57	— 2	Omtr. helder	I
19	- 1	63 1/2	W 2	Zeer betr.	
	- 1/4	61	WZW 2	Betrokken	
	29. 11 3/4	62	— 2	——	I
20	- 11 3/4	64 1/2	— 2	——	
	- 11 3/4	61	— 2	Omtr. helder	
	- 11	60	— 2	Zeer betr.	
21	- 10 1/2	67	 0	——	2 1/2
	- 8 1/2	63	 0	Betr. regen	
	- 6 1/2	61	ZZO 2	Betrokken	I
22	- 6	65	ZW 2	Zeer betr.	
	- 5 3/4	60	— 2	Betrokken	
	- 6 1/4	57	WtZ 2	——	
23	- 7 1/2	63 1/2	ZW 4	Zeer betr.	
	- 7 3/4	60	— 2	Betrokken	
	- 6 3/4	57	ZtO 4	——	2
24	- 7	61	Z 4	Zeer betr.	
	- 6 1/2	56 1/2	ZW 4	Betrokken	2
	- 7 1/2	56	— 2	—— regen	4
25	- 8 3/4	60	WZW 2	Betrokken	I E C
	- 9 1/2	54 1/2	ZW 2	——	
	- 10 1/2	59	— 6	Zeer betr.	1
26	- 10 1/2	63 1/2	— 6	Betrokken	
	- 9 1/2	60	— 4	——	
	- 7 1/2	59	NW 4	—— regen	2
27	- 7 1/2	62	— 4	Betrokken	1
	- 7 1/2	56	— 2	——	
	- 9 1/4	56	WNW 4	——	
28	- 10 1/2	56	— 4	——	
	- 10 3/4	52 1/2	— 2	——	
	- 10 3/4	55	— 4	——	
	- 11 1/4	57	— 4	Zeer betrokk.	
29	- 11 1/2	51	— 2	——	
	- 11 1/2	52 1/2	NW 2	——	
30	- 11 1/2	55	— 4	——	I
	- 11 1/2	50 2	— 4	——	

Hoogste Barom.	30 D. 3 1/4 L.	Gemidd. Barom.	29 D. 10 5/8 L.
Laagste dito	29 - 5 1/4	- - - - Therm.	60 Gr.
Middelb. dito	29 - 10 1/2	't Gevallen Water	33 L.
Hoogste Therm.	70 1/2 Gr.	't Uitgewaaslemde	44
Laagste dito	50 1/2 Gr.	Dagelykſche kragt der Winden	3.
Middelb. dito	60 1/2 Gr.		

OP ZWANENBURG.

JULY, 1784.

Dagen	Barometer.	Thermom.	Kragt en St. der Wind.	Lugtsgesteldheit.	Regen in Lynen.
	29.11 3/4	52	NNW 4	Betrokken	
1	29. 1/4	51	— 6	Zeer betr.	
	- 1/4	51 1/2	— 4	Betrokken	
	- 1/4	54	NW 4		
2	- 1/4	56	— 4	Zeer betr.	
	- 1/4	53	— 2	Betrokken	
	- 1/4	54	— 2		
3	- 1/4	56	— 2		☿☌
	- 1/4	54	— 2	Zeer betr.	
	- 1/4	57	WtZ 2	Betrokken	
4	- 1	69	ZW 2	Omt. held.	
	- 3/4	58	W 2		
	- 1	59	 0		
5	- 1	67 1/2	Z 2		
	- 1 1/4	61	W 2		
	- 1 1/2	62 1/2	 0	Helder	
6	- 1 1/2	71	 0	Omtr. helder	
	- 1	67	 0	Helder	
	- 0	69	O 2		
7	29.11	78	— 2		
	- 9 3/4	76	ZO 2	Omtr. helder	
	- 9 1/4	71	— 2	Zeer betr.	
8	- 10	76	Z 2	Omt. held.	
	- 10 1/4	60 1/2	 0		
	- 11	67 1/2	 0		
9	- 11	72	W 2		L□☾
	- 11 1/4	62	WNW 2	Betrokken	
	30.	61 1/2	— 2		
10	- 1	63	NW 2	Omt. held.	
	- 2	56	— 2		
	- 2 1/4	59	— 2		
11	- 1	68	 0		
	- 1/4	63	 0		
	29.11	57	ZW 4	Zeer betr.	
12	- 10 3/4	66 1/2	— 6	Betrokken	
	- 10 1/4	60	NW 2	Omtr. helder	1/2
	30.	60	— 4	Zeer betr.	
13	- 2	62	W 4		
	- 2 1/4	60	— 2	Omtr. helder	
	- 1 1/4	61	ZW 4	Betrokken	
14	- 2 1/4	62	WNW 4	Zeer betr.	1/2
	- 3	56	NW 2	Omt. held.	
	- 3	60	— 2		
15	- 3	60	— 2		
	- 3	56	 0	Helder	
	- 2 1/2	61 1/2	WZW 2	Omt. held.	
16	- 1 1/2	67 1/2	— 2		
	29.11 3/4	65	ZW 2	Zeer betr.	

WAARNEMINGEN
JULY, 1784.

Dagen.	Barom.	Therm.	Kragt en St der Wind.	Lugtsgesteldheit.	Regen in Lynen
	29 9¾	57	NW 4	Zeer betr.	1
17	9¾	59	— 6	— — —	N ☾
	9⅞	55	— 2	— — —	
	9¾	59	WtN 4	— — —	-
18	9¾	60½	W 2	— — —	-
	9	58	. . . 0	Omt. held.	N. licht
	6⅓	58	ZO 2	— — —	
19	4½	72½	Z 2	Zeer betr.	-
	3½	62½	ZW 4	Betr. regen	-
	4	2	— 4	Zeer betr.	1
20	4¾	63	WZW 6	betr. regen	1
	5¾	59	— 4	Zeer betr.	6
	7¾	59	— 4	— — —	2
21	8	63	— 4	— — —	-
	5½	61	ZZW 6	Betrokken	½
	5½	57	ZW 4	— — —	1
22	5¼	60½	WZW 6	— — —	-
	7½	57	W 4	Zeer betr.	½
	8½	58	NNW 4	— — —	1
23	9	60	WNW 4	— — —	-
	11½	56	NW 2	Omt. held.	-
	11¾	61	— 2	— — —	-
24	11¾	65	— 4	Zeer betr.	-
	11¾	62	WZW 4	Betr. regen	1
	11⅞	62	ZW 4	Betrokken	2
25	11⅛	65	— 4	— — —	E □ ☾
	11½	3	— 2	— — —	-
	11½	64	WZW 2	— — —	-
26	11¾	70	WNW 2	Zeer betr.	-
	9½	65	O 2	Omtr. helder	-
	7	64	Z 2	Betrokken	-
27	7¾	66	WNW 2	— — —	-
	8¾	62½	ZW 2	Betr. regen	1
	10¾	59	WNW 2	Zeer betr.	10
28	11¼	65	— 2	— — —	-
	11¼	62½	NO 2	Betrokken	-
	9	61	ZO 2	Zeer betr.	1
29	8½	67	ZZW 2	— — —	-
	9½	60	W 2	Omtr. helder	-
	10¼	61	ZZW 2	Zeer betr.	1
30	11¼	68	— 2	— — —	-
	10½	60½	— 2	Omtr. helder	-
	30. ¼	63	ZW 2	Zeer betr.	-
31	½	6½	W 2	— — —	-
	1¼	32½	O 2	Betrokken	-

Hoogste Barom.	30 D. 3 L.	Gemidd. Barom.	29 D. 11 L.
Laagste dito	29 - 3½	- - - - Therm.	61 1/8 Gr.
Middelb. dito	29 - 9¼	't Gevallen Water	31 L.
Hoogste Therm.	78	Uitwaseming	45
Laagste dito	51 } Gr.	Dagelykse kragt der Winden	2½.
Middelb. dito	6 ⅛ }		

OP ZWANENBURG.

AUGUSTUS, 1784.

Dagen	Barometer.	Thermom.	Kragten St. der Wind.	Lugtsgesteldheit.	Regen in Lynen.
	30. 2	64	ZW 2	Betrokken	
1	- 3	64	NW 2	Omtr. helder	V☾
	- 3 1/2	60	 0	Helder	
	- 3 3/4	63	ZW 2	Betrokken	
2	- 3 3/4	65	NW 2	Zeer betr.	
	- 3 3/4	63	NNO 2	Omtr. helder	
	- 2 3/4	63	O 2	———	
3	- 1 3/4	69	NO 2	———	
	- 3/4	66 1/2	N 2	Zeer betr.	
	- 1/2	66			
	- 1/2		 0	———	2
4	- 1/2	74 1/2	 0	———	
	- 1/2	68	 0	Omtr. helder	
	- 0	66	ZW 2	Zeer betr.	
5	29. 11 3/4	71	W 2	———	
	- 11 3/4	66	ZW 2	———	
	- 10	64	WZW 6	Betr. regen	1
6	- 10	66	—— 6	Betrokken	5
	- 7 3/4	63	—— 4	—— regen	1
	- 8 1/2	59	WNW 4	Zeer betr.	10
7	- 9 1/2	61	—— 4	———	L□☾
	- 10	54 1/2	NW 2	Omt. held.	1/2
	- 10 3/4	52 1/2	NNW 6	Betrokken	2 1/2
8	- 11 1/4	54 1/2	—— 6	Zeer betr.	
	30. 1/4	51 1/2	NW 2	Omtr. helder	1
	- 3/4	49 1/2	WNW 2	Betr. regen	6
9	- 1	57	—— 4	Zeer betr.	1
	- 1 1/4	53	NW 2	Omt. held.	
	- 2	56	ZW 2	Zeer betr.	
10	- 2 1/4	61	ZZW 2	———	
	- 2 1/2	57	ZZO 2	———	
	- 2 1/2	56	ZW 2	———	
11	- 2 1/2	68	—— 2	———	
	- 2 1/2	63	 0	Betrokken	
	- 2 1/2	61	Z 2	Omtr. helder	
12	- 2 3/4	66 1/2	—— 2	Helder	
	- 2 3/4	61	 0	Omt. held.	
	- 2 1/2	64	ZZW 2	Zeer betrokk.	
13	- 2 1/2	70 1/2	—— 2	———	
	- 2 3/4	63	 0	Omtr. helder	
	- 2 3/4	64	 0	Betrokken	
14	- 3 1/4	70	NW 2	Zeer betr.	
	- 3 1/2	62	—— 2	Helder	
	- 3 3/4	61	—— 2	Zeer betr	
15	- 3 3/4	64	—— 2	Omtr. helder	
	- 3 1/4	62	 0	Helder	
	- 2 1/4	64	ZW 2	Omtr. helder	
16	- 1 1/2	68 1/2	—— 2	———	N☾
	29. 11 3/4	64	 0	Helder	

WAARNEMINGEN
AUGUSTUS, 1784.

Dagen	Barmet.	Thermom.	Kragt en St. der Wind.	Lugtsgesteldheit.	Regen in Lynen
	29.10 3/4	59	WNW 2	Betrokken	
17	- 10 1/2	60	NW 2	———	
	- 10 3/4	5[illegible]	NNW 2	Omtr. helder	
	- 11	57	NtO 4	Zeer betr.	
18	- 11	59	N 4	———	
	- 11 1/4	55	—— 4	Omtr. helder	
	- 11 1/4	57	NNO 4	Betrokken	
19	- 11	62	NO 4	———	
	- 11	62	—— 4	———	
	- 10 3/4	64	—— 4	—— regen	2
20	- 11 1/2	62 1/2	ZW 2	Betrokken	7
	30. 1/2	59	 0	———	
	- 3/4	60 1/2	O 2	Zeer betr.	
21	- 0	66	NO 4	———	
	29.10 1/2	62 1/2	NNO 4	Omtr. helder	
	- 7 1/2	63	NO 4	Betrokken	
22	- 6	63 1/2	—— 6	—— regen	1/2
	- 6	59	N 2	Omtr. helder	
	- 6	59 1/2	ZW 2	Betrokken	E □ ☾
23	- 6	61	ZZO 2	———	
	- 6 1/2	57 1/2	NNW 6	—— regen	2
	- 8	57 1/2	NW 4	Betrokken	1
24	- 9	58 1/2	—— 2	———	
	- 9 1/2	57	—— 2	———	
	- 9	59	ZW 2	Zeer betr.	
25	- 8 1/4	63 1/2	—— 2	———	3
	- 8 1/2	60	NW 2	———	
	- 8 1/2	58	—— 2	Betrokken	
26	- 9 1/4	57	—— 2	———	2
	- 10 3/4	56 1/2	—— 4	———	
	- 11 3/4	55 1/2	NNW 4	———	
27	30. 1/2	57	—— 4	Zeer betr.	
	29.11 3/4	56	ZW 2	Omtr. helder	
	- 9 3/4	57	—— 4	Zeer betr.	
28	- 9	63 1/2	—— 4	Betrokken	
	- 7 3/4	59	—— 4	———	1
	- 6	59	—— 6	Zeer betr.	3
29	- 7 3/4	59 1/2	WZW 6	———	
	- 8 3/4	56	NW 4	Betrokken	
	- 9 3/4	55	—— 2	Zeer betrokk.	2
30	- 10 1/2	61	—— 2	Omtr. helder	V ☾
	- 11 1/4	56	—— 2	Zeer betr.	
	- 9 1/2	55	ZO 2	Betrokken	
	- 9	65	—— 2	Zeer betrokk.	
31	- 8 3/4	62	ZW 2	Betr. regen	

Hoogste Barom. 30 D. 3 1/4 L.
Laagste dito 29 - 6
Middelb. dito 29 - 10 7/8
Hoogste Therm. 72 1/2 Gr.
Laagste dito 49 1/2 Gr.
Middelb. dito 61

Gemidd. Barom. 29 D. 11 1/8 L.
- - - - Therm. 60 1/8 Gr.
't Gevallen Water 54 Lyn.
Uitwaasseming 32
Dagelykssche kragt der Winden 2 1/2.

OP ZWANENBURG.
SEPTEMBER, 1784.

Dagen	Barom.	Therm.	Kragt en St. der Wind.	Lugtsgesteldheit.	Regen in Lynen.
	29. 8¼	59	NW 2	Betrokken	6
1	- 9¼	62	— 2	— — —	-
	- 10¼	59	— 2	— — —	-
	30. ¼	58½	— 2	Zeer betr.	-
2	- ¼	62½	— 2	Omtr. helder	-
	- 2½	57	O 2	Helder	-
	- 4	55½	— 2	— —	-
3	- 4¾	63	— 2	— —	-
	- 4½	61	ONO 2	— —	-
	- 4½	59½	OZO 2	— —	-
4	- 5½	65	— 2	— —	-
	- 2¾	62	O 2	— —	-
	- 2½	59	— 2	— —	-
5	- 2½	70½	ONO 2	— —	-
	- 2	63	— 2	— —	-
	- 2	60	— —	— —	-
6	- 2¾	71	— 2	— —	L□☾
	- 2¾	67	 0	— —	-
	- 3¼	64	NNW 2	— —	-
7	- 3¾	72	— 2	Omtr. helder	-
	- 4	67½	— 2	Helder	-
	- 4½	64	NNO 2	Betr. mist	-
8	- 4½	68	— 2	Helder	-
	- 4¾	66	 0	— —	-
	- 3¾	61½	NO 2	— —	-
9	- 3	69	 0	— —	-
	- 1¾	65½	ZW 2	— —	-
	- 2½	60½	N 2	Betrokken	-
10	- 3	61	NNW 2	Zeer betr.	-
	- 3	58	NW 2	Helder	-
	- 3	61	W 2	Omr. held.	-
11	- 3	67	— 2	Helder	-
	- 2½	63½	WZW 2	— —	-
	- 2¼	63	W 2	Omt. held.	-
12	- 2½	69	 0	— —	-
	- 2	63	. . . 0	Helder	-
	- 1	64	ZW 2	— —	-
13	- 0	73	W 2	— —	-
	29. 11¾	65	 0	— —	-
	30. 1	61	N 2	Betrokken	-
14	- ¾	66½	— 2	Zeer betr.	N☾
	- 1½	58½	— 2	Helder	-
	- 1¾	52	NW 2	Omtr. helder	-
15	- 1¾	61½	O 2	Helder	-
	- 1½	55½	OZO 2	Omt. held.	-
	- 1½	50	Z 2	— —	-
16	- 1	64	W 2	— —	-
	- 1	59½	WNW 2	Helder	-

WAARNEMINGEN
SEPTEMBER, 1784.

Dagen	Barom.	Therm.	Kragt en St. der Wind.	Lugtsgesteldheit.	Regen in Lynen.
	30. $\frac{1}{2}$	57	NNW 2	Omtr. helder	
17	- $\frac{3}{4}$	$63\frac{1}{2}$	—— 2	——	
	- $\frac{3}{4}$	60	N 2	Helder	
	- 1	55	—— 2	Zeer betrokk.	
18	- 0	64	Z 2	Omtr. helder	
	29.11 $\frac{3}{4}$	59	. . . 0	Helder	
	- $10\frac{1}{2}$	52	OZO 2	Omtr. helder	
19	- $8\frac{3}{4}$	65	—— 2	——	
	- $7\frac{1}{2}$	$58\frac{1}{2}$	ZO 2	Helder	
	- 6	55	Z 2	Omtr. helder	
20	- $6\frac{1}{2}$	70	—— 2	Zeer betr.	
	- $6\frac{3}{4}$	66	ZZO 4	Betrokken	
	- $9\frac{3}{4}$	58	NW 2	——	
21	- 11	62	WtZ 2	Omtr. helder	
	- 11 $\frac{1}{4}$	$59\frac{1}{2}$	ZW 4	Zeer betr.	
	- $10\frac{3}{4}$	57	Z 4	——	
22	- $9\frac{3}{4}$	65	—— 6	Betrokken	E □ ☾
	- $8\frac{1}{2}$	$60\frac{1}{2}$	ZtW 6	——	
	- $6\frac{1}{4}$	63	WZW 4	——	1
23	- 7	63	ZW 4	Zeer betr.	
	- $9\frac{1}{4}$	56	NW 2	Betrokken	$1\frac{1}{2}$
	- $11\frac{1}{2}$	53	WtN 2	——	
24	30. $\frac{1}{4}$	61	Z 2	Omtr. helder	
	- 0	53	OZO 2	Betrokken	
	29.10 $\frac{1}{2}$	54	ZO 2	——	
25	- 10	64	—— 2	Zeer betr.	
	- $9\frac{3}{4}$	$59\frac{1}{2}$	—— 2	Betrokken	
	- $7\frac{1}{2}$	60	Z 2	Zeer betr.	
26	- $7\frac{3}{4}$	$65\frac{1}{2}$	—— 2	——	
	- $6\frac{3}{4}$	61	—— 2	——	
	- $6\frac{1}{4}$	$60\frac{1}{2}$	ZW 4	Betrokken	$3\frac{1}{2}$
27	- 7	61	W 4	Zeer betr.	1
	- $7\frac{1}{4}$	56	—— 2	——	1
	- 7	56	WNW 2	——	4
28	- 7	56	N 4	Betrokken	V ☾
	- $8\frac{1}{2}$	54	NO 4	Zeer betrokk.	
	- 10	$53\frac{1}{2}$	ONO 4	Betrokken	
29	- 11	55	—— 4	Omt. held.	
	- 11 $\frac{3}{4}$	51	NNO 2	Zeer betr.	
	30. $\frac{1}{4}$	$47\frac{1}{2}$	NO 2	Omtr. helder	1
30	- $\frac{1}{2}$	$50\frac{1}{2}$	—— 2	Betrokken	
	- $\frac{3}{4}$	49	NNO 2	——	

Hoogste Barom. 30 D. $5\frac{1}{2}$ L.
Laagste dito 29 - 6
Middelb. dito 29 - $11\frac{5}{4}$
Hoogste Therm. 73
Laagste dito $47\frac{1}{2}$ Gr.
Middelb. dito $60\frac{1}{4}$

Gemidd. Barom. 30 D. $0\frac{5}{12}$ L.
- - - - Therm. $60\frac{6}{10}$ Gr.
't Gevallen Water 19 Lyn.
Uitwaasseming 26
Dagelykſche kragt der Winden 2 ruim.

OCTOBER, 1784.

Dagen.	Barometer.	Thermom.	Kragt en St. der Wind.	Lugtsgesteldheit.	Regen in Lynen.
	30. $\frac{3}{4}$	47 $\frac{1}{2}$	ONO 4	Betrokken	
1	- $2\frac{3}{4}$	51 $\frac{1}{2}$	— 4	———	
	- 4	49	NO 2	Zeer betr.	
	- 5	48	— 2	———	
2	- $5\frac{1}{2}$	51 $\frac{1}{2}$	ONO 2	———	
	- $5\frac{3}{4}$	50	NNO 2	———	
	- $5\frac{3}{4}$	47	O 2	Betrokken	
3	- $5\frac{3}{4}$	51 $\frac{1}{2}$	— 2	Zeer betr.	
	- $5\frac{1}{2}$	48	OZO 2	Omtr. helder	
	- $4\frac{1}{2}$	44 $\frac{1}{2}$	— 2	Zeer betr.	
4	- $3\frac{1}{4}$	51 $\frac{1}{2}$	O 2	———	
	- 2	45 $\frac{1}{2}$	OZO 2	Helder	
	- $1\frac{1}{2}$	41 $\frac{1}{2}$	— 2	Omtr. helder	
5	- $1\frac{1}{2}$	51 $\frac{1}{2}$	— 4	———	
	- 2	47	— 4	Helder	
	- 3	42	O 4	———	L□C
6	- 3	48 $\frac{1}{2}$	— 4	———	
	- $3\frac{1}{4}$	40 $\frac{1}{2}$	— 4	———	
	- 3	38	— 4	Omtr. helder	
7	- $2\frac{1}{2}$	47 $\frac{1}{2}$	— 4	Helder	
	- $1\frac{3}{4}$	44	ONO 4	———	
	- 1	39	O 4	Omt. held.	
8	- $\frac{1}{4}$	45	— 4	———	
	- $\frac{1}{2}$	42	ONO 4	Helder	
	- 1	41	— 4	Betrokken	
9	- 1	47	— 4	Omtr. helder	
	- $\frac{3}{4}$	43	OtN 2	Betrokken	
	- 1	42	O 4	Zeer betr.	
10	- 0	46 $\frac{1}{2}$	— 4	Omtr. helder	
	29. 11 $\frac{1}{2}$	45 $\frac{1}{2}$	NO 2	Betrokken	
	30. $\frac{1}{8}$	44	— 2	———	
11	- $\frac{3}{4}$	48	ONO 2	———	
	- $2\frac{1}{2}$	46	NNO 2	———	
	- $3\frac{1}{4}$	45	N 2	———	
12	- $3\frac{1}{2}$	51 $\frac{1}{2}$	 0	———	
	- $3\frac{1}{2}$	47	N 2	———	
	- 3	45	NO 2	———	
13	- $2\frac{1}{2}$	48	ONO 2	Zeer betrokk.	
	- $2\frac{3}{4}$	43	NO 2	Helder	
	- $2\frac{3}{4}$	40	O 2	———	
14	- 3	45 $\frac{1}{2}$	— 2	———	NC
	- $2\frac{3}{4}$	42 $\frac{1}{2}$	ONO 2	———	
	- $2\frac{3}{4}$	38	O 2	———	
15	- $2\frac{1}{2}$	43 $\frac{1}{2}$	— 2	———	
	- 2	40 $\frac{1}{2}$	OZO 2	———	
	- $2\frac{1}{2}$	38	O 2	———	
16	- $2\frac{1}{2}$	47	— 2	———	
	- 2	43	ONO 2	———	

WAARNEMINGEN
OCTOBER, 1784.

Dagen	Barom.	Therm.	Kragten der Wind.	St.	Lugtsgesteltheid.	Regen in Lynen.
	30. 2	42	O	2	Betrokken	
17	- 2 1/4	49	—	2	Zeer betr.	
	- 2 1/4	43	—	2	Omtr. helder	
	- 1 3/4	41 1/2	—	2	— — —	
18	- 1 1/2	49	—	2	Helder	
	29 11 1/4	44 1/2	OZO	2	—	
	- 10	34	Z	2	Zeer betr.	
19	- 9 1/2	48	ZW	2	Betrokken	
	- 9	45	—	2	— — —	
	- 10	45 1/2	WZW	2	— — —	1
20	- 11	50 1/2	—	2	Zeer betr.	
	- 11 3/4	43	NW	2	Betrokken	
	30. 3/4	44 1/2	—	2	— — —	
21	- 1/4	52	—	2	— — —	E□☾
	- 1	47	W	2	— — —	
	- 1/2	48	—	2	— — —	
	- 0	53 1/2	WZW	2	— — —	
22	29. 11 3/4	50	—	2	— — —	
	- 9 3/4	49	ZW	2	— — —	1/2
23	- 7	51 1/2	—	4	— — —	1 1/2
	- 5 1/2	50	WNW	4	— regen	1
	- 4 1/4	43	—	2	Zeer betr.	2
24	- 5 1/2	46	—	2	—	
	- 6 3/4	42 1/2	ZW	2	Betr. regen	
	- 7 1/2	44	WNW	2	Betrokken	8
25	- 8 3/4	47 1/2	—	2	Zeer betr.	
	- 10	38	—	2	Omtr. helder	
	- 11 1/4	30	. . . .	0	Betr. mist	
26	- 11 3/4	42	ONO	2	Zeer betr	
	30. 0	42	N	2	Betrokken	
	0	41 1/2	NO	4	— — —	
27	29. 11 3/4	46	—	4	Zeer betr.	
	30. 0	43 1/2	NNO	4	Betrokken	
	- 0	43	NO	4	— — —	V☾
28	- 0	44	—	4	— — —	
	- 0	45	NNO	4	— — —	
	29. 11 3/4	44 1/2	NNW	4	— — —	
29	- 11 1/4	46 1/2	—	4	—	
	- 10 3/4	45	—	4	— regen	
	- 10 1/2	46	N	4	Betrokken	1
30	- 10 3/4	46 1/2	NO	4	Zeer betr.	
	- 10 3/4	44 1/2	NW	2	— — —	
	- 10	42	ZW	4	Betrokken	
31	- 10	45	ZZO	2	— — —	
	- 9 3/4	44 1/2	Z	4	— regen	1

Hoogste Barom.	30 D. 5 3/4 L.	Gemidd. Barom.	30 D. 4 7/10 L.
Laagste dito	29 - 4 1/4	- - - Therm.	45 1/2 Gr.
Middelb. dito	29 - 11	't Gevallen Water	16 L.
Hoogste Therm.	53 1/2	't Uitgewaasemde	15
Laagste dito	30 Gr.	Dagelykse kragt der Winden	2, 3/4.
Middelb. dito	41 3/4		

OP ZWANENBURG.

NOVEMBER, 1784.

Dagen	Barom.	Thermom.	Kragt en St. der Wind.	Lugtsgesteldheit.	Regen in Lynen.
	29. 9½	47½	Z 2	Betrokken	2
1	- 9	47	— 4	——	
	- 8½	45	— 4	——	2
	- 8½	41	NW 2	Omtr. helder	3½
2	- 9	48	NNW 2	Zeer betr.	
	- 10½	46	— 2	——	
	- 11¼	43	 0	——	
3	- 11½	49	 0	——	
	- 11½	42	 0	——	
	- 11½	35	ZO 2	Omtr. helder	
4	- 11	46	OZO 2	Zeer betr.	L □ ☾
	- 10	40	— 2	——	
	- 9½	37	— 2	——	
5	- 8¼	44	OtZ 2	——	
	- 8½	39½	ZO 2	Omtr. helder	
	- 8¼	38½	O 2	Betrokken	
6	- 8¼	42½	— 2	——	
	- 8½	41½	NO 2	——	
	- 9¾	39¼	O 4	——	
7	- 10	40	— 4	——	
	- 11¼	37½	— 2	——	
	30. 0	38	NO 2	Omtr. helder	
8	- 0	42½	N 2	Betrokken	
	- 0	38	 0	Helder	
	29. 10½	38	ZZW 2	Betrokken	
9	- 9¼	41½	— 4	Zeer betrokk.	
	- 8	40	ZW 6	Betr. regen	
	- 7¾	41	ZZW 4	Betrokken	1
10	- 7½	44	— 4	——	
	- 6½	41½	— 6	Zeer betr.	
	- 4¼	48	— 10	Betrokken	
11	- 3½	51	ZW 8	——	
	- 2½	52	— 14	——	
	- 4½	49	— 4	——	5½
12	- 4½	49½	WZW 4	Zeer betr.	1
	- 6½	47½	NW 2	Betrokken	
	- 8¾	45	ZW 2	——	4½
13	- 9	48½	— 4	——	N ☾
	- 9	48½	— 2	Zeer betr.	
	- 11	46	Z 2	Betrokken	1
14	- 10½	48	— 2	Zeer betr.	
	- 9¼	50½	ZW 2	Betrokken	
	- 9¼	51	ZZW 4	——	1
15	- 8½	54	— 4	Zeer betr.	
	- 8½	52	— 6	Betrokken	
	- 10	48	ZW 4	——	1
16	- 10½	50	WZW 2	Zeer betr.	
	- 11½	47	— 2	Omtr. helder	

WAARNEMINGEN
NOVEMBER, 1784.

Dagen	Barometer	Thermom.	Kragt en St. der Wind	Lugtsgesteldheit.	Regen in Lynen.
	29.10½	44½	ZW 2	Betrokken	
17	- 8¼	48	— 4	— —	
	- 8¾	44½	WZW 4	Omtr. helder	
	- 9½	44	— 2	Zeer betr	
18	- 9	47	ZZW 4	Betrokken	
	- 4¼	45	— 10	— regen	
	- 6½	42	NW 6	Zeer betr.	- 8½
19	- 8	41	— 8	—	E□☾
	- 9¼	38	— 4	—	
	- 9¾	38	— 4	Omtr. helder	- ¼
20	- 10	39	— 2	Zeer betr.	
	- 11¼	38	NNW 4	— —	
	30. ¾	39½	— 2	—	- ½
21	- 1¼	39	NW 2	— —	
	- 1¾	38	N 2	Omtr. held.	- ½
	- 2¾	39	— 2	Zeer betrokk.	
22	- 1	42½	NNW 2	— —	
	- ¼	41½	W 2	— —	
	29.11½	44	NW 2	Betrokken	- 2½
23	- 11¼	45	— 2	Omt. held.	
	30. ¼	42	— 2	Zeer betr.	
	- ½	41½	WZW 2	Betrokken	
24	29.11½	45	— 2	—	
	- 11	40½	— 2	—	
	- 9½	46	ZW 6	— regen	- ½
	- 8¾	46	— 6	Betrokken	- 3½
25	- 9½	48	— 2	— —	- 1
	30. 0	40	WNW 2	— —	- ½
	- 1¼	48	 0	—	V☾
26	- 2¾	45	ZW 2	—	
	- 4¼	44	ZZW 2	— —	- ½
	- 4½	46	Z 2	— —	
27	- 4½	41	— 2	Zeer betr.	
	- 2¾	40	ZtW 4	Betrokken	
	- 1¼	40	— 4	—	
28	29.10½	40	— 4	Zeer betr.	
	- 11	40	 0	Omtr. helder	
	- 11¾	40½	 0	— —	
29	30. 1½	42	NNO 2	Zeer betr.	
	- 1¾	39	. . . 0	Betrokken	
	- 1½	41	WZW 2	Zeer betr.	
30	29.10½	39½	ZW 2	Betrokken	

Hoogste Barom.	30 D.	4½	L.
Laagste dito	29 -	2½	
Middelb. dito	29 -	9½	
Hoogste Therm.	54		Gr.
Laagste dito	35		
Middelb. dito	44½		

Gemidd. Barom.	29 D.	10 1/10	L.
- - - - Therm.	43 6/10		Gr.
't Gevallen Water		42½	L.
't Uitgewaasemde		9	
Dagelykſche kragt der Winden		3.	

DECEMBER, 1784.

Dagen	Barometer.	Thermom.	Kragten St. der Wind.	Lugtsgesteldheit.	Regen in Lynen.
	29. 8¾	40	ZW 2	Betrokken	
1	- 9½	41½	NW 2	Zeer betr.	
	- 10½	36½	NNW 2	Omtr. helder	
	30. ½	36	NW 2	———	
2	- ¾	41	W 2	Zeer betr.	
	- 1	38	ZW 2	———	
	29 9¼	43	WtZ 4	Omtr. helder	
3	- 7	45	— 6	Betr regen	⅛
	- 3¾	45	— 8	———	1
	- 4½	39	WNW 4	Zeer betr.	4½
4	- 4½	40	— 4	———	L □ ☾
	- 4	38	— 2	Omt. held.	
	- 4	37	ZZO 2	Zeer betr.	
5	- 3¼	38	ZO 2	Betrokken	
	- ¾	36½	ZZO 4	— regen	
	28. 10	38½	ZO 4	Betrokken	3
6	- 9¾	41	Z 4	———	
	- 7¾	41	— 6	Zeer betrokk.	
	- 8¾	38¼	ZZW 10	———	1
7	- 10¼	38½	— 8	———	
	- 10½	39	— 8	Betrokken	
	29. ¼	36½	ZZO 2	———	⅛
8	- 0	39	— 2	— regen	½
	- 0	36	— 4	Betrokken	½
	- 1½	34½	ZZW 2	Zeer betr.	½
9	- 1½	35	— 2	Betrokken	1
	- 4	34	W 2	Omtr. helder	
	- 6½	33	ZZW 2	———	
10	- 6¾	35	— 2	Betr. mist	
	- 8¼	32	— 2	Helder	
	- 9	28	ZW 2	Omt. held.	
11	- 8½	31	NO 2	Betr. mist	
	- 8½	30	— 2	Helder	
	- 6½	32	— 4	Betrokken	
12	- 5	32½	— 4	———	N ☾
	- 4½	32½	NNO 2	———	
	- 3	32	NNW 2	— sneeuw	1
13	- 2	33	N 2	Betrokken	
	- 2	35	— 4	———	
	- 3¾	29	— 2	Omtr. helder	
14	- 4½	32	. . . 0	Betrokken	
	- 6	32	N 1	———	
	- 7½	30½	— 2	———	
15	- 8¼	26	— 2	Zeer betr.	
	- 9	28	O 2	Betrokken	
	- 10¼	26	NO 2	———	
16	- 10¼	29	— 2	———	
	- 10½	28	NNO 2	———	

WAARNEMINGEN
DECEMBER, 1784.

Dagen.	Barometer.	Thermom.	Kragt en Stder Wind.		Lugtsgesteldheit.	Regen in Lynen
	29.10¾	31½	NNO	2	Betr. sneeuw	
17	- 10¾	32⅔	NO	2	—— mist	
	- 10½	33	NNO	2	Betrokken	
	- 10	33	NO	2	——	
18	- 9	33	——	2	——	E □ ☾
	- 7¾	32	N	2	——	
	- 7	33	WtN	2	——	
19	- 7	34	——	2	——	
	- 7½	34	. . . .	0	——	
	- 8¾	37	NW	2	——	
20	- 9¼	36½	——	2	——	
	- 9¼	38	——	2	——	
	- 9½	35	ZW	2	——	
21	- 8¾	31½	Z	2	——	
	- 7½	33	NO	2	——	
	- 7	32	——	2	——	
22	- 7½	31	O	2	——	
	- 8¾	30½	NO	2	——	
	- 9¾	28½	NNW	2	——	
23	- 10	32	ZW	2	Zeer betr.	
	- 10½	29	. . . .	0	Omtr. helder	
	30. 0	23	. . . .	0	Betr. mist	
24	- 1⅛	7	. . . .	0	——	
	- ¾	28	Z	2	Betrokken	
	- ¾	36	WNW	2	——	
25	- ¾	39	——	2	Zeer betr.	
	- ¾	39	——	2	Betr. regen	
	- 1	33½	——	2	Zeer betr.	V ☾
26	- 1	30½	——	2	Betrokken	
	- 1¾	34	. . . .	0	——	
	- 2	31	. . . .	0	——	
27	- 1¾	32	ZO	2	Zeer betr.	
	- 1¼	27	O	2	Helder	
	- 1¼	26½	——	2	——	
28	- 1¼	28½	——	2	——	
	- 0	25	ONO	2	Omtr. helder	
	29.11½	21	O	2	Helder	
29	- 10¾	24	——	2	——	
	- 10¼	19	OZO	2	——	
	- 9	20½	——	2	Zeer betr.	
	- 7¾	24	——	2	Betrokken	
30	- 6½	28	ZO	2	—— regen	
	- 4¾	27	——	2	Betrokken	
	- 4¼	27	——	2	——	
31	- 4½	22½	ONO	4	——	

Hoogste Barom. 30 D. 2 L.
Laagste dito 28 - 7½
Middelb. dito 29 - 4⅛
Hoogste Therm. 45
Laagste dito 19 } Gr.
Middelb. dito 32

Gemidd. Barom. 29 D. 7⅛ L.
---- Therm. 33 Gr.
't Gevallen Water 23 L.
Uitwaseming niet waargen.
Dagelykse kragt der Winden 2,4.